

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

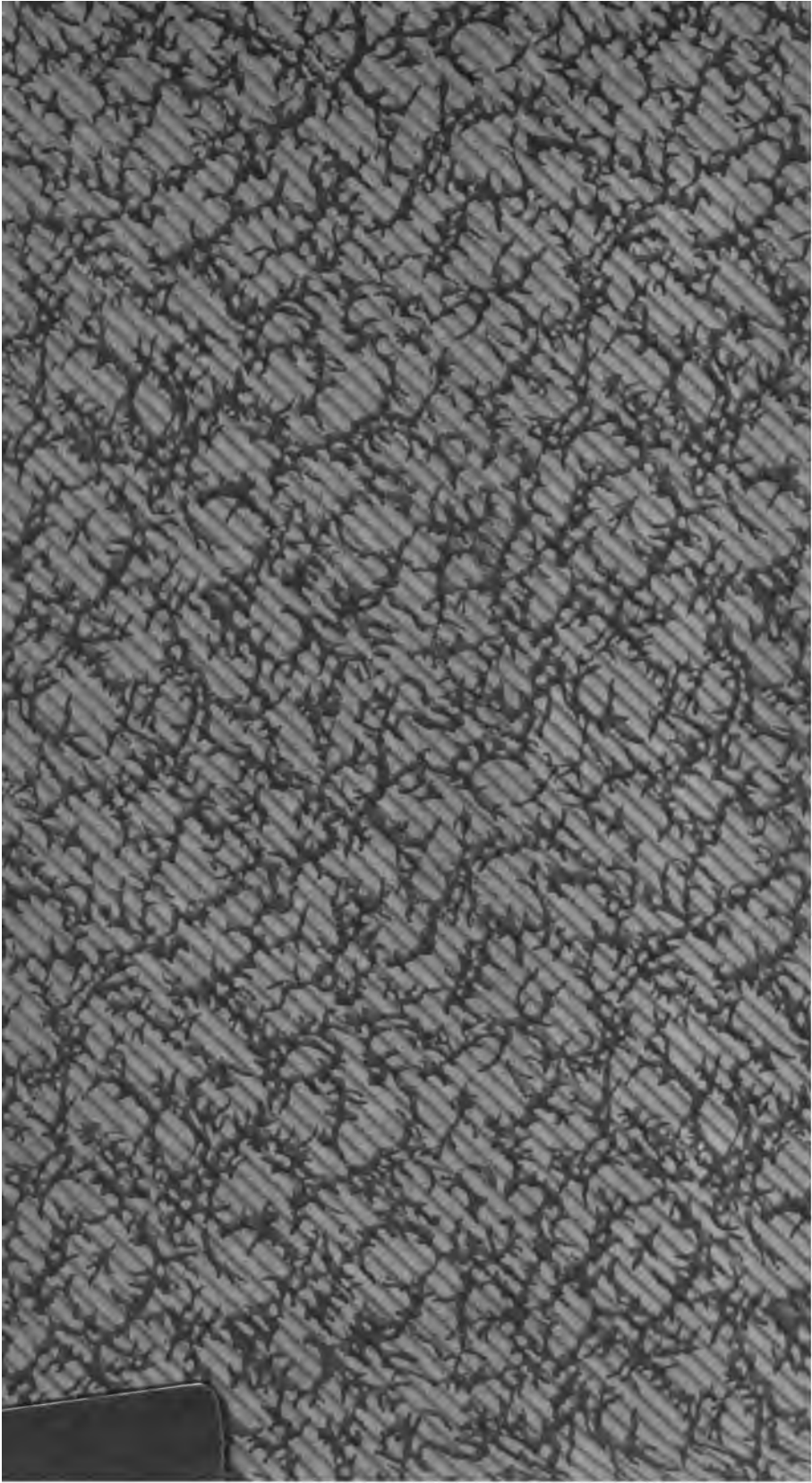
We also ask that you:

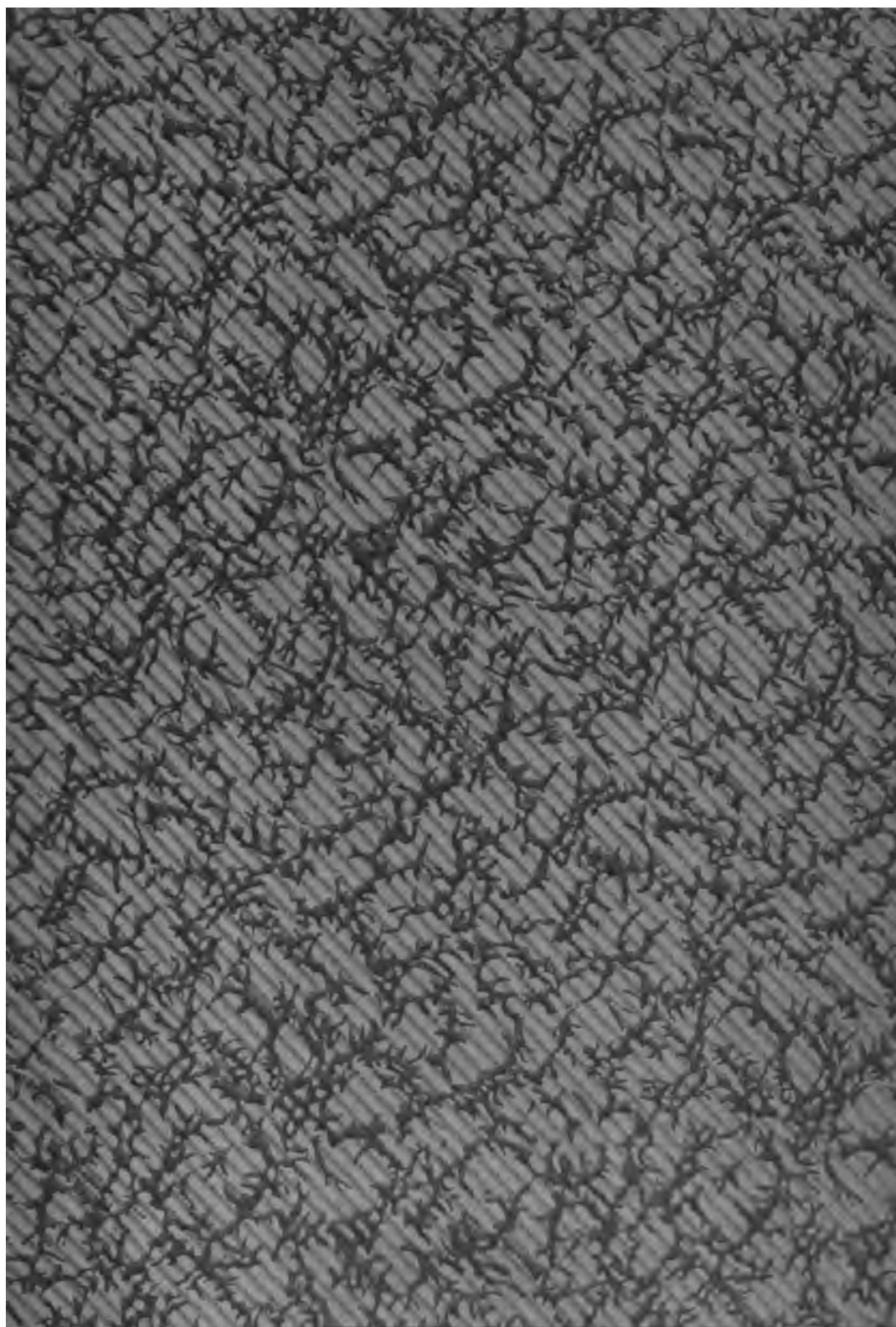
- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

B 1,215,421

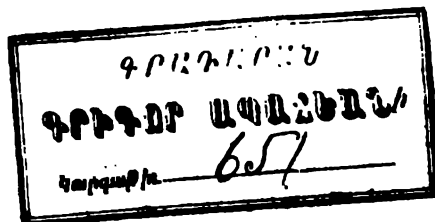
**ՍՈՎԵՏՆԵ ՍՔՈՆԸՍՏԻԿՈՍԻ
ԵԿԵՂԵՑԵԿԸՆ ՊԵՏԱՌՈՒԹԻՒՆ**

ԵՒ

ՊԱՏԱՌՈՒԹԻՒՆ ՎԱՐՈՒՑ

ՍՐՐՈՅՆ ՍԻՂԲԵՍՏՐՈՍԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ

Հ Ռ Ո Վ Ը Ա Յ

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΥ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Κ Α Ι

ΒΙΟΣ ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΣΙΛΒΕΣΤΡΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΡΩΜΗΣ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ

100 Mousisean, Mesrop
Sokratoy Skolastikosi Ekeghetsaka

ՍՈՎՐԱՆՅՑ ՍՔՈԼԱՍՏԻԿՈՍԻ
ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՔԱՐԳՄԱՆԵԱՑ

ՓԻԼՈՑՖԻԱԿԱՆ

ԵՒ

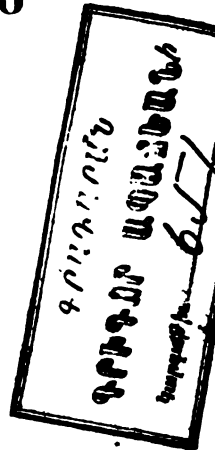
ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՎԱՐՈՒՑ

ՍՐԲՈՅՆ ՍԻՂԲԵՍՏՐՈՍԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ

ՀՌՈՎՄԱՑ

ՔԱՐԳՄԱՆԵԱԼ

ԱՐԱՍՈՒՆ ԳՐԻԳՈՐԻ ՋՅՐԱՓՈՐԵՆՅՈՒՆ

Հ Ա Տ Ո Ր Ա

Ա շ ի ա տ ա ս ի ր ու թ ե ո մ ք

ՄԵՍՐՈՊ Վ. ՏԵՐ ՄՈՎՍԵՍԵԱՆ

Միաբանի Ս. Ամրամնի

— 1897 —

Հ Ր Ա Մ Ա Ն Ա Ի

Յ. Տ. Մ Վ Ր Յ Ո Ր Ա.

ՎԵՀԱՓԱՌ ԵՒ ՍՐԲԱՋՆԱԳՈՅՆ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ

ՈՄԵՆՈՅՆ ՀԱՅՈՑ

— 1897 —

Վ Ա Ղ Ա Ր Հ Ա Գ Ա Ց

նա-

ՏՊԱՐԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՒՈՑ Ս. ԷՋՄԻԱՆՆԻ պատ-

1897

յ պատմութեան

Ս. Վաչագանի Խ. Արք. յայտնեցին և փոր-

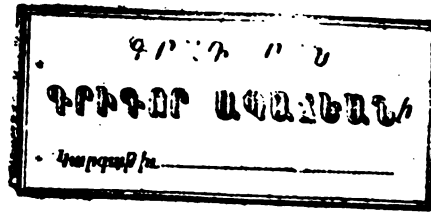
պցին հաստատել այն միտքը որ Մովսէս Խորենացին

1

5700
I RIN
700
V. 1-2
P. 1-3

Дозволено цензурою 9 Ноября 1896 г. г. Тифлисъ

GRAN
LKEN
FEO
01.10.99

Յ Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

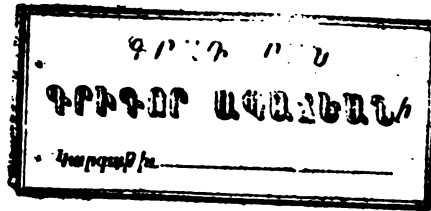
Ա.

Սոկրատ յոյն պատմչի եկեղեցական պատմութիւնը մեր գրականութեան մէջ յայտնի է երկու օրինակով՝ Մեծ և Փոքր Սոկրատ անունով: Առաջին անգամ երկուսն ի միասին տպագրութեամբ ի լոյս ածելով, լրացնում ենք մի պակասութիւն որ խիստ զգալի էր: Այդ պատմութիւնը Յունաց չորրորդ դարու գրականութեան բաւական յայտնի արդիւնքներից մէկն է, միջին դարում թարգմանուելով հայերէն լեզուով դարձել էր և մեր նախնիքների համար հեղինակաւոր և գործածական գիրք, մեզ հասած համեմատաբար բազմաթիւ ձեռագիր ընդօրինակութիւնները լաւ ապացոյց են այդ բանի: Պէտք է յուսալ որ նա ներկայումս էլ կունենայ բազմաթիւ հետաքրքրուող անձինք, եթէ դեռ վառ է ճշմարիտ գրասիրութիւնը, եթէ դեռ կան մարդիկ որ սիրում են հետամուտ լինել անցած դարերի պատմական մեծ դէպքերին: Սոկրատը ունի առանձին նշանակութիւն և Հայոց գրականութեան համար. նրա պատմութեան հետ վերջերս կապուեց Հայոց պատմութեան հայր Մովսէս Խորենացու գիրքը. յայտնեցին և փորձեցին հաստատել այն միտքը, որ Մովսէս Խորենացին

20
1-2

Дозволено цензурою 9 Ноября 1896 г. г. Тифлисъ

CRA
L E N
1-00
01-10-99

Յ Ա Ռ Ա Ջ Ա Բ Ա Ն

Ա.

Սոկրատ յոյն պատմչի եկեղեցական պատմութիւնը մեր գրականութեան մէջ յայտնի է երկու օրինակով՝ Մեծ և Փոքր Սոկրատ անունով: Առաջին անգամ երկուսն ի միասին տպագրութեամբ ի լոյս ածելով, լրացնում ենք մի պակասութիւն որ խիստ զգալի էր: Այդ պատմութիւնը Յունաց չորրորդ դարու գրականութեան բաւական յայտնի արդիւնքներից մէկն է, միջին դարում թարգմանուելով հայերէն լեզուով դարձել էր և մեր նախնիքների համար հեղինակաւոր և գործածական գիրք: մեզ հասած համեմատաբար բազմաթիւ ձեռագիր ընդօրինակութիւնները լաւ ապացոյց են այդ բանի: Պէտք է յուսալ որ նա ներկայումս էլ կունենայ բազմաթիւ հետաքրքրուող անձինք, եթէ դեռ վառ է ճշմարիտ գրասիրութիւնը, եթէ դեռ կան մարդիկ որ սիրում են հետամուտ լինել անցած դարերի պատմական մեծ դէպքերին: Սոկրատը ունի առանձին նշանակութիւն և Հայոց գրականութեան համար. նրա պատմութեան հետ վերջերս կապուեց Հայոց պատմութեան հայր Մովսէս Խորենացու գիրքը. յայտնեցին և փորձեցին հաստատել այն միտքը, որ Մովսէս Խորենացին

օգտուել է Սոկրատի պատմութեան հայերէն թարգմանութիւնից՝ ութերորդ դարում կատարուած, հետեապէս Խորենացին այդ դարուց առաջ չէ գրել: Յառաջաբանիս մէջ մանրամասն և բազմակողմանի կերպով կաշխատենք պարզարանել այդ խիստ կարևոր խնդիրը:

Արդէն երեք տարի է անցել այն օրից, երբ առաջին անգամ «Արարատ»¹ ամսաթերթի միջոցաւ յայտարարեցինք մեր մտադրութիւնը՝ հրատարակել Սոկրատի պատմութիւնը: 1891 թ. Ապրիլի 15-ն Ազգիս Վեհափառ Հայրապետի բարեհաճ թոյլտուութեամբ սկսուեց պատրաստ ձեռագրիս տպագրութիւնը: Հանգամանքներ որոնց յիշատակութիւնը մեզ հեռուն կրտանէր, ձգձգեցին և մինչև այսօր ուշացրին շատերից² տնհամբերութեամբ սպասած գրքի լոյս տեսնելը, և որ գլխաւորն է նոյն այդ հանգամանքները թողին իրանց հետքերը գրքի ներքինի և արտաքինի վրայ: Ծանր երկարատև աշխատութիւն և համբերութիւն պահանջող մի գործ էր մեր սկսածը, ոչ համապատասխան նոր սկսողի և անփորձ անձի ոյժերին. նրա մէջ կան թերութիւններ որ կարելի էր չանել և որը մեզ համար ամենից շատ է զգալի:

Աշխատանքի ժամանակ շատերն են ինձ օգնել համեմատութեան և սրբագրութեան մէջ, անուանական ցանկը կազմելիս՝ մանաւանդ Բազրատ արեղան, Արսէն վարդապետը, Պ. Բազրատ Մատթէոսեանը. Միաբան Գալուստ Տէր Մկրտչեանը իւր հարողաճ միջանի տեղեկութիւններով և ուրիշները. բոլորին հրա-

1. Արարատ 1893. Յունուար. էջ 61.

2. Հանդէս Ամսօրեայ՝ 1896 Խալաթեան՝ Армянскій эпосъ. էջ 23. Գորիէր Հանդ. Ամ. 1893 էջ 184.

պարսկաւ շնորհակալութիւնս եմ յայտնում: Սրբագրութիւնը ինքս եմ կատարել, անվարժ լինելով թոյլ եմ տուել սխալներ, որոնց ցանկը կայ գլքի վերջում. խնդրում եմ գործածողներին գիրքը գործածելուց առաջ ըտրի լինել համեմատել բնագրի հետ:

Բ.

Գլքիս տպագրութեան համար գործ եմ դրել Մեծ Սոկրատ՝ Չեռ. Մայր Աթոռի թիւ 1682 (ըստ կարինեանի ցուցակի թիւ 1640), Փոքր Սոկրատ Չեռ Մայր Աթոռի թիւ 1670 (ըստ կարինեանի ցուցակի թիւ 1628): Առաջինից միայն մի օրինակ ունէի տրամադրութեանս տակ, երկրորդից եօթ օրինակ: Մեծ Սոկրատը որ բառացի ստրկական թարգմանութիւն է յունարէն բնագրից, ամբողջութեամբ բաղդատել եմ յունարէն հրատարակած երկու յայտնի հրատարակութիւնների հետ՝ Ռոբերտ Հուսեյի և Ալիլիամ Բուայտի¹: Համեմատութեամբ սրբագրել եմ մեր ձեռագրի սխալ-

1. ա. Socratis scholastica ecclesiastica historia, ed. Robertus Hussey, S. T. B. Oxonii, 1853. Այս հրատարակութիւնը բաղկացած է երեք հատորից, երկու հատորում բնագիրն է լատիներէն թարգմանութեամբ և ընթերցուածների տարբերութեամբ, իսկ ամբողջ երրորդ հատորը պարունակում է լատիներէն լեզուով ծանօթութիւններ, որ անփոփոխ կերպով արտասուած է Վալեսիոսի և Ռեդենգի հրատարակութիւններից:

բ. Socrates Ecclesiastical history according to the text of Hussey by William Bright. Oxford, 1893. Սա ունի միայն յունարէն բնագիրը և գեղեցիկ յառաջաբան անգղիերէն լեզուով: Սա անփոփոխ արտասուութիւն է առաջինից:

ները, որոշել բնագրի և թարգմանութեան մէջ կղած տարբերութիւնները, իսկ Հուսեյի երրորդ հատորից վերցրել եմ ընտրութեամբ կարևոր ծանօթութիւնները կամ ամբողջովին թարգմանելով, կամ կրճատելով: Այնքան պարզ է՝ թէ ինչ կարող եմ փոխառած լինել, որ աւելորդ համարեցի ամեն անգամ յիշատակել աղբիւրը:

Երկու տարի առաջ՝ 1894 ամառը Վիեննայի Միւթարեանների մօտ տեսայ պ. Նորայր Բիւզանդի Փոքր Սոկրատի պատրաստի ձեռագրի ընդօրինակութիւնը՝ գեղեցիկ ծանօթութիւններով և մեկնութիւններով, նամակով դիմեցի նրան և շնորհակալութեամբ թոյլտուութիւն ստացայ օգտուել այդ ձեռագրից: Մինչև նամակի պատասխանը ստանալը, արդէն հասել էր արտասահմանից վերադառնալուս ժամանակը, բարեբախտաբար Վիեննայի յարգելի միաբանութիւնը յօժարութեամբ թոյլ տուեց ձեռագիրը հետս բերել Ս. Էջմիածին և այնտեղ օգտուել: Այդ օրինակից ընդօրինակել եմ բաւական թուով ծանօթութիւններ Փոքր Սոկրատի համար, որոնք վերաբերւում են գլխաւորապէս Հայոց գրականութեան¹: Պ. Ս. Բիւզանդը գրում է գրաբառ, ամեն անգամ նրա ծագւածութիւնը ընդօրինակել եմ անփոփոխ կերպով յիշել եմ անունը, և չակերտներով որոշել վերցրածս:

Ընդարձակն ու համառօտ, կամ Մեծ ու Փոքր Սոկրատը միաժամանակ՝ համապատասխան հասուածները ըստ բովանդակութեան իրար հանդէպ մի երեսի վրայ տեղաւորելով, յոյս ունենք մեծ դիւրութիւն սուլած

1. Մի քանի ծանօթութիւններ մտցրել եմ Փոքր Սոկրատի արտատպութեան մէջ, որովհետև Մեծի համապատասխան մասը արդէն տպուած էր:

Ե.

ըինենք այդ երկու նոյն աղբիւրից բոլորով բայց շատ տարբեր բնագրերը բաղդատողներին, թէև այդ ձևը տպագրական մեծամեծ անյարմարութիւններ ունէր, միայն մեկնողական և ձեռագրական ծանօթութիւնների հետ:

Վերև ասացինք որ զրքի տպագրութեան ուշանալը թողել է իւր հետքերը. ժամանակի ընթացքում մի քանի անգամ փոխուել են ծանօթութեան տառերը տպարանի վարչութեան կողմից. իսկ բնագրի տպուելու ձևի մէջ ես եմ փոփոխութիւն մտցրել: Սկզբում ընդարձակ օրինակը արտատպում էին Ձեռագրից ամենայն հաւատարմութեամբ. Ձեռագրի կէտադրութեամբ, շեշտերով, տառասխալներով, բայց վերջը համոզուեցի որ ստրկական յունարան թարգմանութիւնը եթէ կէտագրութեամբ չորոշուի, շատերի համար աւելի անհասկանալի կլինի, վճռեցի հետևել յունարէն բնագրի կէտագրութեանը, քանի որ Ձեռագրինը ոչ մի կանոնի չէ ենթարկուում: Չնայած դրան այնուամենայնիւ Մեծ Սոկրատի յունարան բնագիրը շատ անհասկանելի կամ դժուար հասկանալի հատուածներ ունի, որ միայն յունարէնի օգնութեամբ կհասկացուի. այս ուղղութեամբ աշխատել եմ ծանօթութիւններով փոքր թեթևութիւն տալ: Անհամեմատ պարզ և դիւրահասկանալի է Փոքր Սոկրատը, որը արտատպեցի առանձին հատորիկով իբրև դիւրին ընթեռնելի գիրք:

Գ.

Մեծ և Փոքր անունով Սոկրատի կրկնակի օրինակի որոշումն գտնում ենք առաջին անգամ տասնչորրորդ դարու սկզբում ապրող և գրող Այրիվանեցու

պատմութեան՝ մէջ՝ «Սոկրատիս Մեծ և Փոքր»։ Իսկ այնուհետև երկար ժամանակ մեր գրողները մօտ յայանի է նուա՛ միայն Փոքր Սոկրատը։ Անկատելի է մնացել նոյն իսկ Մադրասայում հրատարակուող Ազդարար թերթի² թէև համառօտ բայց շատ ուղիղ նկատողութիւնը։ Թերթի հրատարակիչ տէր Դմաւոն քահանան տպել է մի հետաքրքիր ցուցակ նախնեաց հեղինակած և թարգմանած գրեաց³։ Յուցակի մէջ յիշուած են 41 սղգային և 18 թարգմանուած պատմագիր։ Թարգմանահանի ցանկը ունի հետևեալ կարգը. Յովսէփոս, Երանոս, Եւսերբոս, Աթանաս Հայրապետ, Եպիփանէ Արարացի, Պատմութիւնք Արևելեան վիպից և «Սոկրատ սկսեալ ի կոստանդիանոսէ մինչև ցմահն Թեոդոսի փոքու հատորս Է և զայս ևս յունաց լեզուէ թարգմանեցաւ զոր համառօտեցաւ վասն խնգրոյ Եբրսիսի իշխանին ի ժամանակս կաթողիկոսութեան Անաստասայ, և այժմ զերկուսն միայն երեք զոր ասեն Մեծ Սոկրատ, և Փոքր Սոկրատ, զայս Է զիրքն ևս ի թարգմանչացն եղև թարգմանեցեալ»։ Սկստողութեանս գրողը բացի այն որ առաջևը ձեռագրեր է ունեցել, օգտուել է նաև Ասողիկի պատմութեան

1. Յես Միսիթ. Այրիվանեցի 2եռ. Ս. Էջմիածնի թիւ 241(9) թղ. 260.»

2. Ազդարար 1795 էջ 188—192. հմտ. Գր. վ. Գալէմքարեան՝ պատմ. Հայ լրագր. Վիեննա 1898. էջ 205—210.

3. Գալէմք. յ. տ. «Գրեանց ցանկը անշուշտ գրողն ինքնին կազմած է առաջևը ձեռագրերն ունենալով, 1 Մն. և յ. տ. «Հ. Գ. Զարբ. իւր Հայկ. Հ. Գ. (Վեն. 1886) մէջ յիշատակած է այս գործը էջ 278, 446, 485 ևլն.» «Յուցակահագիրն Հ. 2ամչեանի պատմութենէն չէ առած այս ցուցակը»։

մէջ եղած տեղեկութիւնից: Մենք յետոյ ցոյց կտանք որ Տէր Շմաւոնը Մեծ Սոկրատի այն Չեռագիրն է ունեցել, որ բարեբախտաբար պահուել է:

Ամենահին յիշատակութիւնը Սոկրատի անուան Ասողիկինն է տասներորդ դարում: Նա թուելով յայտնի պատմագրաց շարքը. Աստուածաշունչ գիրք՝ Յովսեփոս) «Եւսեբիոս Պամփիլեայ¹ աւարտաբանէ ի քսանամեակն Կոստանդիանոսի թագաւորի Մեծի: Եւ զկնի նորա Սոկրատէս: Նաև այլ ևս անթիւք են ի մէջ Յունաց Պատմագիրք. բայց սոքա երկուքս՝ որ պէս լուսաւորքց մեծամեծ քան զաստեղս՝ առաւելան պայծառութեամբ»: Ասողիկը Սոկրատին Եւսեբիոս կեսարացուն հաւասարակից, բոլոր յոյն պատմիչների ամենամեծ և լուսաւոր աստղն է համարում. նա յայտնելով թէ Եւսեբիոսը գրել հասցրել է իւր պատմութիւնը մինչև Կոստանդիանոսի թագաւորութեան 20-երորդ տարին կցում է անմիջապէս՝ «և զկնի նորա Սոկրատէս» տեղիք է տալիս ընդունելու, որ ճանաչում է միայն բուն Մեծ Սոկրատը, որ դեռ չէր միացել Սեղբեստրոսի վարքի հետ, որովհետև նրանից յետոյ յիշատակող պատմագիրները բացի Սամուէլ Անեցուց և Միքայէլ Ասորուց գիտեն միայն Փոքր Սոկրատին: Սամուէլ Անեցին իւր պատմութեան սկիզբը վերցրել է Ասողիկից (զլ. Ա էջ 5—7) մի քանի փոփոխութիւններ և յաւելուածներ անելով, ուստի և նրա հետեւալ տեղեկութիւնը՝ «առ որս երևելագոյն քան զյուրովս եղև Եւսեբի երանելի ի մէջ առօջնոյն և վերջնոյն. և զհետ նորա Սոկրատէս պատմագիր այլօք բազ-

1. Ստեփ. Տար. Ասողկան պատմութիւն տիեզերական Տրոտ. Ստ. Մալխասեան. Ս. Պետերբուրգ 1885. էջ 6.

մօք»¹ առանձին նշանակութիւն չունի քանի որ բուն աղբիւրը առաջներս ունենք:

Միքայել Ասորին յիշում է երկու տեղ՝ զբքի սկզբում պատմագիրների անունները տալիս. «Զոսրմնս և Սոկրատ և Թէդորիտոս հերետիկոս ի կոստանդիանոսէ սկսեալ մինչ ի Թէոդոս Փոքրն գրեցին»², ուրեմն նա Ասողից անկախ գիտէ Սոկրատի պատմութեան ուղիղ լրովանդակութիւնը, առանց որևէ յաւելուածի: Սակայն նրա երկրորդ յիշատակութիւնը մեզ կարող էր ենթադրել տալ որ Մ. Ասորին օգտուել է իսկապէս Փոքր Սոկրատից: Նա կոստանդնի հօր կոստասի մասին պատմում է. «Յովհաննէս Ասիացին ասէ. թէ հայր կոստանդիանոսի դարձաւ յաստուածպաշտութիւն, և Սեղբեստրոս զհայրն բժշկեաց ի բորտութենէ. և Պետրոս և Պաւղոս երևեալ կոստայ՝ խրատեցին զնա կոչել զՍեղբեստրոս մկրտել զնա: Այսմ վկայէ Սոկրատ Հռովմայեցի»³: Այստեղ նկարագրած պատմութիւնը կայ Սեղբեստրոսի վարքի մէջ միայն այն տարբերութեամբ, որ այն ինչ Յովհաննէս Ասիացին կոստասին է վերագրում, Սեղբեստրոսի վարքի հեղինակը նրա որդի կոստանդին մեծի մասին է պատմում: Հարց է ծագում, Միքայել Ասորին իւր պատմած դէպքի աղբիւրը արդէն յիշելով ինչ կարիք ունէր անմիջապէս յետոյ երկրորդ պատմչի անունն ևս տալ, որը դէպքը բաւական տարբեր է պատմում. և երկրորդ

1. Սամուէլ Անեցի Հրատ. Տէր Միք. Վաղարշապատ 1895 թ. էջ 2, 3:

2. Միքայել Ասորի Հրատ. Երուսաղէմի 1871 թ. էջ 2.

3. Միք. Ասորի էջ 126. Տես և Սոկր. Վարք Սեղբեստրոսի էջ 737. ճն. 1.

քանի որ առաջի յիշատակութիւնից երևում է որ միայն Մեծ Սոկրատին գիտէ, ինչպէս է նա Սեղրեստրոսի վարքը Սոկրատի գործ համարել, ասորերէն բնագիրը հեշտ կլուծէր խնդիրը, որի հետ ծանօթ չենք: Այդ անհետբեթութիւնը կվերանայ սակայն եթէ «այսմ վկայէ Սոկրատ Հռովմայեցի՝ սկզբնական պատմութեան հետ կապ չունեցող բառերը՝ իբրև յաւելուած դուրս հանենք. նրա աւելացնողը Միքայելի պատմութեան թարգման Վարդանն է ժամանակակից Կիրակոս Գանձակեցու, որին միայն Փոքր Սոկրատն է յայանի:

Կիր. Գանձակեցու վկայութիւնը այս է. «Եւ² ապա մեծիմաստն Սոկրատէս կորովակի բանիւք, սկսեալ ի սբբոյն Սեղրեստրոսէ Հռոմայ հայրայե տէն և ի Կոստանդիանոսէ մեծէ, և ածէ մինչև յաւուրս Թէսդոսի փոքու. զարարս և զգործս իւրաքանչիւր թագաւորաց և եպիսկոպոսաց՝ զառաքինեաց և վատթարաց, և զժողովեցոց բազմաց եղելոց, պիտանեաց և խոտանեաց ընդարձակ և յաճախ պատմութեամբ աւանդէ»: Սա արդէն Փոքր Սոկրատին գիտէ և կարդացել է: Միիթար Այրիվանեցոց յետոյ, որը սակայն երկու բառով է վերջացրել իւր ասելիքը, փոքր ի շատէ կարևոր տեղեկութիւնն այս է, որով կարելի է յայանի կերպով մատնանիշ անել թէ երբ են մեր պատմագիր-

1. Հ. Բ. Սարգսեան՝ Տեսութիւն Սեղրեստրոսի Պատմ. և Ծ. Խորէն. ազգերաց, Վենետիկ 1893 թ. էջ Թ յիշում է որ Միք. Ասորին առել է Ասորի հեղինակից, և չէ բացատրում թէ Սոկրատի անունն ինչու համար է աւելցրած:

2. Կիր. Գանձակ. Պատ. հրատ. Վենետիկ 1865 թ էջ 2. բայց մեք վերջնում ենք էջմիածնի 2եռ. թիւ 1670 իբրև աւելի լաւ օրինակի:

ները գործածել Փոքր Սոկրատին: Սոկրատի անունը կայ յիշուած հներնից նաև Մխիթար Անեցու մօտ¹:

Նորերին մինչև ամենավերջին ժամանակներս միայն մի թարգմանութիւն է ծանօթ եղել: Չամչեանը փոքրը ձեռին ունենալով, բաղդատել է յունարէն բնագրի հետ և գտնելով ակնյայտնի տարբերութիւններ, եզրակացրել է. որ կամ խանգարուած օրինակից է թարգմանուել կամ յետոյ է խանգարուել²: Նոր Հայկ. բառգիրք կազմողները կրկնում են մօտաւորապէս Չամչեանի ասածները³, հ. Գ. Զարբանալեանը իւր 1886 թ. երկրորդ տպագրութեամբ լոյս տեսած Պատմ. Հ. Մատ. դեռ ոչինչ չէ ասում Սոկրատի կրկնակի օրինակների գոյութեան մասին, իսկ մի քանի տարի ուշ լոյս հանած Պատմ. Հայկ. թարգմ. Մատ. մէջ որոշում է երկուսը միմեանցից, այն էլ Երուսաղէմի Մեծ Սոկրատ Չեռազրից մի քանի հատուածների արտագրութիւն ստանալուց յետոյ⁴:

Ամփոփելով ի մի մեր հաւաքած տեղեկութիւնները կարող ենք եզրափակել. Մեծ Սոկրատը սկսուած է յիշուել սկսած տասներորդ դարից. յիշում են Ասողիկ:

1. Մխիթար անեցի, Լրատ. Բ. Պատկանեանի. Ս. Պետերբուրգ 1879. էջ 15.

2. Չամչեան. Պատմ. Հայոց Հ. Ա. էջ 27. «Թուի թէ այն օրինակ յորմէ թարգմանեալ է. խանգարեալ էր և կամ զկնի անզգոյշ անձանց խանգարեալ իցէ. զի բազում տեղիս օտարաձայն տեսանի յուղիղ բնագրէ յունաց»:

3. Նոր բառգ. Հայկ. լեզ. Վենետ. 1836. էջ 19. «Կէս մի հարթ, և կէս մի անհարթ ոճով. թող զպազմապատիկ տխալանս գրչաց»:

4. Հ. Գ. Զարգ. Հայկական թարգմանութիւնք Նախնեաց Վենետիկ 1889 էջ 696.

Սամուէլ Անեցի և Միքայէլ Ասորի, Փաբր Սահրատը
 տասներեքերորդ գարից՝ Կիրահոս Գանձակեցի, Միքայէլ,
 Ասորոս Թարգմանն Վարդանը և մի քանի նարեր, և
 վերջապէս երկուսը միասին ճանաչում են միայն տառ-
 նչորորդ դարում՝ Մխիթար Այրիվանեցին և շատ աւելի
 ուշ Ազդարար Թերթի հրատարակիչը: Մեծ Սոկրատից
 կամ նման աղբիւրից օգտուել է Միքայէլ Ասորին
 (տես Սոկր. էջ 125, 163, 383) Փաբրից Վարդան
 պատմագիրը (տես Սոկր. էջ 335.)

Դ.

Ուխտանէս եպիսկոպոսը իւր պատմութեան Ա. գլ.
 5-րդ և 6-րդ պատմում է Կոստանդին Մեծի քրիստոնէա-
 նալը Սեղբեսարոս հայրապետի ձեռքով և Հեղինէ Թա-
 գուհու Երուսաղէմ գնալը Փրկչի խաչը գտնելու հա-
 մար: Հեղինէի Երուսաղէմ գնալը յիշուած է Սոկրատի
 Պատմ. մէջ ևս, բայց ամենաթեթեւ բաղդատութիւնը՝
 բաւական է ցոյց տալու, որ այդ չի եղել Ուխտանէսի
 աղբիւրը: մեռւմ է Կոստանդինի դարձի պատմութիւնը:
 Մանրամասնութիւնները և նոյն իսկ ամբողջ պատ-
 մնաւծքը նման է ընդարձակ Սեղբեսարոսի վարքին.
 բայց այնու ամենայնիւ տասներորդ դարում գրող Ուխ-
 տանէսը չէ ճանաչել այդ Թարգմանութիւնը: Յայսմա-
 ւուքքի մէջ Քաղոց Ին և Յունուարի Բ ունինք. Վարք
 եւ յիշատակ սրբոյն Սեղբեսարոսի Հռոմայ հայրապետին՝
 որի շարունակութիւնը կազմում է առանձին վերնագրով
 որոշած «Հաւատալն ի Քրիստոս Կոստանդիանոսի Թա-
 գաւորին»:

ԺԲ.

Ամենահին Յայսմաւուրքը Յունաց Բարսեղ Բ. Կայսեր անունով 975—984 թուի յօրինածն է համարւում, որի մէջ Յունուարի 2 է կարգուած Ս. Սեղբեստրոսի աօնը, սակայն մեծ տարբերութիւն կայ այդ վարքի և մեր Յայսմաւուրքի մէջ եղածի¹. Վատիկանի մէջ կայ տասերորդ դարում գրած մի Յայսմաւուրք ուր «բաց ի մկրտութեան յիշատակութենէն» կը պարունակուեն նոյնպէս արիօղական կախարդաց մարտիկեան բժշկաց, և մանկանց կոտորածի մանրամասնութիւնքը²: Հետևապէս մեր Յայսմաւուրքի հատուածը երկրորդ խմբագրութիւնից է թարգմանուած, այն էլ անպատճառ տասերորդ դարուց առաջ կատարուած, այլպէս Ուխտանէսը չէր կարող օգտուել:

Ուխտանէս³

Յայսմաւուրք

Թագաւորն Հռոմայ Կոստանդիանոս կռապաշտ էր և հրապուրեալ ի Մաքսիմիանէ կնօջէն իւրմէ⁴ որ էր թռուն Գեոկղետիանոսի կայսեր. սա հալածէր քրիստոնեայսն իսկ երանելին առեալ զաշակերտսն փախեալ ի լեռունն և էր

Թագաւորն Հռոմոց Կոստանդիանոս կռապաշտ էր և հրապուրեալ ի Մաքսիմին դեայ կնօջէն իւրմէ (որ էր դուստր Մաքսեմիանոսի թագաւորի) և թռուն Գեոկղետիանոսի կայսեր սաւրբն Սեղբեստրոս առեալ զաշա-

1. Համեմատիր հ. Բ. Սարգ. յ. ա. էջ ԻԲ.

2. Հ. Բ. Սարգ. յ. ա.

3. Ուխտանէս Հրատ. Ս. Էջփածնի 1871. էջ 102—103.

4. Խոր. և Փղբր Սոկրատից անկախ բոյց միանգամայն նոյն ձևով է թարգմանում յոյն բնագիրը ուշագրութեան արժանի է:

անդ ի թագաւոր:

Եւ եղև բորոտութիւն
 Կոստանդիանոսի թագա-
 ւորին իբրև տապաստ և
 բժիշկք ամենեին ոչ կա-
 րացին բժշկել:

Ասացին աղանդաւորքն,
 եթէ անհնարին է քեզ
 բժշկել, բայց միայն եթէ
 անարատ մանկունք ժողո-
 վեացես և արեամբ նո-
 ցա լցցին զաւազան և
 մինչդեռ ջերմ է արիւն
 մացես ի նա մերկ յաւա-
 զան և լուայցես արեամ-
 բքն

և հեծեալ թագաւորին
 երթայր ի կապե տղւոյն
 տաճար կոոցն:

Ինչպէս տեսնում ենք Ուխտանէսը բառացի ար-
 տագրել է Յայսմաւուրքից: Յայսմաւուրքի վարքը աւելի
 նման է Մեծ Սոկրատին, բաց յայտնի դարձուածնիր
 յիշեցնում են Փոքր Սոկրատին, միայն վստահօրէն կա-
 րելի է ասել ոչ մէկիցն է առնուած ոչ միւսից: Հ. Սար-
 գսեանը յառաջաբանի մէջ աւելորդ է համարել բազ-
 գատել յունարէն Յայսմաւուրքի հետ: Իսկ մենք դժբախ-
 տաբար մեր ձեռին չունէինք բնագիր: Առ այժմ բաւա-
 կանանում ենք հարցը միայն շօշափելով, իսկ Խորենացու
 համեմատութեան մէջ կրկին կդառնանք նոյն խնդրին

կերտան իւր փախեալ ի
 լեառն և էր ի թագստի:

Եւ եղև բորոտութիւն
 Կոստանդիանոսի որպէս տա-
 պաստ և ամենեին ոչ կա-
 բէին բժշկել զնա բազում
 բժիշկք:

Եւ աղանդաւորք ասա-
 ցին թէ անհնարին է քեզ
 (ողջանալ) և բժշկել (ի
 յայդ ցաւոյդ), բայց թէ
 ժողովես (հազար մանկունս
 սանդեայս) և նստցիս դու
 յաւազանս . . . և լուսա-
 ցիս ջերմ արեամբ աղայոցն
 և ապա ողջանաս

. . . և ելեալ թագաւորն
 երթայր ի կապե տիլիոն
 ի տաճար կոոցն:

Ը.Գ.

ցոյց տալու այդ աղբիւրների մէջ եղած առնչութիւնն ու կապը:

Ե.

Ինչպէս Սոկրատի հայերէն թարգմանութիւնը մինչև այժմ առանձին ուշադրութեան չէր արժանացել, նրա ձեռագիր օրինակների ծանօթութիւնը ևս պատահական համառօտ նկատողութիւններ են եղել «Արշալոյս Արարատեանի» «Աիօն ամսաթերթի» և «Արարատի» մէջ: Նոյն իսկ Բ. Սարգսեանը իւր ուսումնասիրութեան մէջ բաւականացել է միայն Ա. Ենեատի մատենադարանի չորս օրինակ Սոկրատի մասին գրչութեան տարեթուից զատ ուրիշ տեղեկութիւն չտալ: Ահա այս պատճառով մենք քիչ երկար կանգ կառնենք նրանց նկարագրութեան վրայ:

Ընդարձակ կամ Մեծ Սոկրատից յայտնի են երկու օրինակ. Մայր Աթոռիս մատենադարանինը և Երուսաղէմում Հայոց Ս. Յակոբեանց վանքում եղած օրինակը: Այդ 1893 թ. իբրև հրատարակ Տ. Տ. Մկրտիչ Ա. Կաթողիկոսի Երուսաղէմ գնացի, հետո ունէի մեր մատենադարանի ձեռագրի ընդօրինակութիւնը, որը ցանկանում էի համեմատել նրանց օրինակի հետ: Ինչքան կներէր ինձ այդտեղ մնալիք կարճ ժամանակս: Մատենադարանապետ Գեր. Սահակ եպիսկոպոսը բարի եղաւ սիրայօժարութեամբ թոյլ տալ մատենադարանում ծանօթանալ իրանց ձեռագրերի հետ, յայտնեց միևնոյն ժամանակ որ Սոկրատի ընդարձակ օրինակը մատենադարանում չէ պահւում: այլ պատրիարքական առանձին գրատան մէջ և քանի ժամանակից ի վեր չէ երևում:

Վեհափառ Հայրապետի Մայր Աթոռս ժամանելուց մի քանի ամիս անց, նոյն եպիսկոպոսը նամակով դիմեց Վեհին և խնդրեց, որ մեր վանքի ձեռագրի ընդօրինակութիւնը Նրուսաղէմ ուղարկուի որպէսզի իրանց ունեցած օրինակի բաղդատութեամբ այնտեղ ի լոյս ածուի, արդէն կարգադրութիւն էր եղած գրքի տպագրութեան համար, որ և հաղորդուեց: Բայց երբ ևս տեղեկացայ որ կորած ձեռագիրը նորից գտնուել է, նամակով դիմեցի սրբազանին և խնդրեցի ձեռագրի նկարագրութիւնը և մի քանի թերի և կորած էջերի արտագրութիւն, նամակս մնաց անպատասխան. Գեր. Սահակ եպիսկոպոսը իմ երկրորդ նամակին սոյն թուի Ապրելի 2 պատասխանելով,—որի մէջ նկարագրում է իրանց երեք օրինակ Ձեռագրերը,—յայտնում է որ առաջի նամակը չէ ստացուել: Հրապարակաւ յատուկ շնորհակալութիւնս եմ յայտնում սրբազանին իւր ուղարկած նկարագրութեան համար: Աւելի ուշ 1894 թ. Վիեննայում Հայր Յակոբոս Տաշիանից ստացայ մի քանի շատ կարևոր տեղեկութիւններ նոյն այդ ձեռագրի մասին: Ձեռագիրը բերուել է Հնդկաստանից, նուիրակ Ներսէս եպիսկոպոսի ձեռքով՝ նուիրուած Տ. Յովհաննէս քահանայ Խաչիկեանից 1868 թուին¹: Գեր. Սա-

1. Արշալոյս Արարատեան 1868 (23 նոյեմբ.) թ. 845. «Եկեղեցական ի Վալկաթայէ կրխաւրէ ձեռագիրներ՝ ազգային հաստատութեան մը տալու և որ են այժմ Նրուսաղէմ, ի միջի այլոց պատմութիւն Փիլոնի Տիրակացոյ որոյ սկսուած բանից եգաւ ի ստորին ի տեղեկութիւն հնասիրաց: Մատեանս այս բամբակաթուղթ է հնութենէ ժամանակին թուի փտեալ, սակայն անբարտ ունի զգրեալսն»: Ապա տալիս է գրքի յիշատակարանը և սկզբից մի մեծ հատուած (տես Սուր. էջ 1—3):

Հակ եպիսկոպոսի նկարագրութիւնն է¹. «Բուն եկեղեցական պատմութիւնը 29 տետրերէ կբաղկանայ. մէկ մի տետրակ ութն թերթ կամ 16 էջ. բայց մէկ երկու տետրակ, օրինակի համար ԺԶ տետրը եօթն թերթ ունի, թերևս մէջէմէջ թերթեր պակասած լինի: Մեծ ութիւն, 26×17 սանտ. գրութիւն, միասին 10,5×12 սանտ. տողք. 24. գիր բոլորգիր, բաւական մաքուր՝ ի լուսանցս ուրեք ուրեք նոյն գրչով մոռացուածներու յաւելուած. նիւթ, թուղթ անողորկ և խնամքուր. կաղմ չունի, ցրուած տետր առտետր երբեմն թղթատուած. հանգամանք, խոնաւութենէ զլքին վերի կողմը բամբակոտած և պատռտած, որով շատ տեղ անընթեռնելի, նաև տեղ տեղ ցեցոտած. խորագիրք և վերնագիրք կարմրաւ. սկզբնատառք գլխոց՝ ծաղկագիր. ժամանակ՝ անյայտ. գրիչ. Թովմաս դպիր. տեղի, տէր և ստացող կպակսին:

Սեդրեստրոսի պատմութենէն միայն երեք տետրակ կայ, վերջերը կպակսի, ուստի յիշատակարան և տարէթիւ չկան: Միայն թղթի տեսակից, որ շատ անողորկ և անմաքուր է, նաև զրի տեսակից, կարելի է հետևցնել, թէ գրչութիւնը եղած է ԺԲ-րդ դարում²:

1. Սիօն ամսագիր 1869 թ. 9. էջ 216 «Ընդկաստանէն սուրբ Աթոռոյս թանգարանին նուիրուած գրչագիր գրեանքը. 1 Սոկրատ պատմագիր՝ առաջին թարգմանութիւն հարազատ, բոլորագիր գրեալ ի վերայ բամբակեայ հին թղթոյ, քանի մի տարի յետոյ քան զթարգմանութիւնն»:

2. Հարկաւոր ենք համարում նկատել որ Գեր. եպիսկոպոսի 2եռ. ժամանակի որոշումը իբրև ենթադրութիւն, այդպէս էլ պէտք է ընդունել:

Գիրքը դուռ չունի՝ այլ անգոյն կիսախորանի մը տակ եղծուած Պ անունով կրակսի այսպէս: Եւստի վեցհազարերը | դէ երկերերորդի չորրորդի կենցա | ղում անցաւորի որպէս ունի ժամանակագրութիւն սուրբ | Սոփի աւագ եկեղեցի տէրգերական մայրաքաղ | արին Կոստանդնուպալսի:

Եւ յիւթն | հարիւրերորդի չորրորդի Գրիգորի գալստեանն | եւ ի հարիւր քառասուն եւ ի չորս թուականին, ի յինն | երբորդումն ընտելանին, յառաջնում ամի թագաւորութեանն եր(կր'որդ Ղեւոնի Բնքնակալի Ազատոսի

Թարգմանեաց Փիլոն Տերակացի առաջին ձեռնարկութեամբ՝ զգիրս զայս մասնաւոր Եւրաքաղ ի Սոկրատայ Եկեղեցական Պատմութենէն. Թողեալ 2 զինքն(ախաւսութիւնս) եւ զԹուղթս այլոց եւ զ(ճառս յազագս Կուազու)թեան քարտի եւ մագաղաթի (եզեղջ յաւտարութեան) . . 3

Այս վերին աստիճանի կարևոր յիշատակարանը չկայ Մայր Աթոռիս Զեռագրի մէջ, բայց Զեռագրի միւս յիշատակարանը, Սոկրատի պատմութեան վերջը և Սիդրեստրոսի վարքի սկզբում գրած, երկու ձեռագրում էլ նոյն է:

« Եւստի քան զութուտան ամ ի Թարգմանելոյ Փիլոնի զգիրս զայդ՝ Սոկրատայ զԵկեղեցական պատմութիւն. Թարգմանեալ էր արասուն Գրիգորի Զորոյփորեցոյ (հրամանաւ) ընդ փառաւորս յիշելոյ Կերտէնի վրաց իշխանի փեսային Կամարականաց. զգիրս Պատմութեան վարուց Սրբոյն Սիդրեստրոսի եպիսկոպոսին Հռովմայ. եւ կայր ի քարտիդի:

Այժմ պատշաճ համարեցաք առ նմին գրոց գրել. Արտասողէմի Զեռ. աւել ունի. « Զեռամբ Թողմայ դարի պատրաստ լինելով մագաղաթին . .

Երկու յիշատակարանը միմեանց լրացնելով, կատա-

1. Արշ. Արատ. « յիւթն » որ անկասկած ուղիղն է:
2. Սահակ եպ. « Թող ևս »: Արշ. Արատ. « Թողեալ »:
 - Փակագծերում գրած բառերը և բառամասերը վերցրել ենք Արշ. Արատ. երևում է Զեռ. Ընդկաստանից բերած ժամանակ անվնաս է եզել. իսկ յետոյ Երուսաղէմի վանքում անվնամ պահուելով վնասուել է. շատ ցաւալի երևոյթ:

ժԲ.

րեալ տեղեկութիւն են տարիս զըքի՝ թարգմանութիւնսն ժամանակի, թարգմանողի և թարգմանել տուողի մասին: Այս մասին յետոյ: Մենք ասել էինք որ Տէր Շմուկնի գործածած Ձեռագիրը անկորուստ է մնացել, կարծում ենք հաղիւ կարելի լինի կասկածել, որ Հընդ-կաստանից Երուսաղէմ բերած օրինակը նոյն այդ օրինակն է: Այդ Ձեռագրից մի փոքր հատուած կայ սպուած Հ. Զարբանուկեանի (Թարգմանական Մատենագրութեան մէջ, բայց դժբախտաբար մոռացել ենք մեր գիրքը տպելիս համապատասխան հատուածը բաղդասել, քանի որ ընթերցուածոց տարբերութիւնը կարող էր այս Ձեռ. մասին որոշ գաղափար տալ՝:

Երկրորդ օրինակը Մեծ Սոկրատի Մայր Աթոռիս մատենադարանինն է: Կարինեանը շատ համոռօտ է նկարագրել. «Թիւ 1628, Սոկրատայ պատմութիւն եկեղեցական մեծ, մեծադիր բոլորակիր գրեալ ի իղթի ի վանս Բովհաննու որ ի Կարբի: Պարունակեն ի սին ա. Պատմութիւն վարուց սրբոյն Սեդրեսարոսի Հռովմայ հայրապետին. բ. պատմութիւն Աղուանից ի Սոփսիէ կաղականդացոյ: Ունի զյիշատակարան նորոգութեան»²:

Աւելի ընդարձակ էր «Արարատի» մէջ մեր մի յօդուածում սուած նկարագրութիւնը³: Դեռ այն ժամանակ ասել ենք, «Սա է իսկապէս Փիլոն Տիրակացու

1. Համեմ. Գ. Զարբ. Մատ. Հայկ. Թարգմ. էջ. 697 և Սոկրատ Բ. գլ. 38 էջ 186—187.

2. Կարինեան՝ Եռուցակ Ձեռ. Մայր Աթոռոյ Թիֆլիզ 1869. էջ 182.

3. Մովսէս Խոր. մէկ նոր Աղբիւր. Արար. 1893 թ. էջ 65.

Քարգմանածք. մի թարգմանութիւն որ լի է յունա-
բանութիւններով, շատ մօտ է յունական բնագրին և
հակառակ է. Զարբանալեանի վկայութեան՝ շատ հե-
ռու «ընտիր լեզու» ունենալուց: Աւելի մանրամասն
քննութիւնը և ծանօթութիւնը որով միանգամայն
պարզուում են ընդարձակ և համառօտ Սոկրատենրի մէջ
եղած յարաբերութիւնը, հաստատում են մեր յայտ-
նած կարծիքը, թէ և յօդուածի մէջ կան արդէն հեր-
քելի կէտեր:

Մեծադիր² (folio) բամբակեայ ընտիր յղած և մո-
մած թղթի վրայ, խոշոր պարզ և միատեսակ գրչու-
թեամբ գրած գեղեցիկ ձեռագրերը պարունակում է.

ա. Սոկրատայ Սքալաստիկոսի Պատմութիւն Եկե-
ղեցական:

բ. Վարք Ս. Սիդբեստրոսի Հռովմայ եպիսկոպոսին:

1. Լ. Զարբ. յ. տ. էջ 693—698:

2. Նիւթ. հաստ բամբակեայ յղած թուղթ.

Վազմ՝ կաշեայ, պաճուճեալ, ունի ախ. եզերքը կար-
միր ներկած, կազմուած է երկրորդ անգամ, ամուր և ճա-
շակով:

Հանգամանք. սկզբից, միջից և վերջից թերթեր են
պակաս. գիրքը ունի լայն լուսանցք՝ թերթերից շտտերի լու-
սանցքները դանակով կորել են, կամուղղակի պատուել ըստ
երևոյթին առօրեայ գործածութեան համար, Կրկին կազմողը
կարածի տեղ շեռ. թղթի նման թուղթ է կպցրել, ծածկելով
տառերի մի մասը. գործածելիս սախպուած էի պոկել այդ
աւելցրածը:

Գատարկ. երկու թերթ սկզբից և թղ. 187.

Մեծ ու թիւն. 48×32,5 սանտ. թ ու ղ թ.ք 377.

Գր ու թիւն. երկսիւն. 40×10,5 ս. Տողեր. 32.

Գիր. խոշոր և պարզ գրած ընտիր միջ. երկաթագիր. տառերի
մէջ դեռ շատ գլխագրեր խառն են սովորական բոլորագրերի հետ:

և գ. Մովս. Կաղ. Պատմութիւն Աղբւանից:

Սոկրատի պատմութիւնը և Սիդրեստրոսի վարքը՝
 գրուած են միապաղաղ, անընդհատ, առանց բաժան-
 մունքների և գլխակարգութեանց: Առաջինը որ բաղ-
 կացած է եւթ գրքից, ունի Ա. Բ. Գ. որոշող տա-
 աերը. իւրաքանչիւր նոր սկսող գրքի առաջի տողը գրած
 է խոշոր գլխագրերով: Տեղ տեղ պարբերութիւնները
 կարծես առանձին կերպով որոշուած են կամ խոշոր
 գլխագրերով, կամ աստղանշաններով: Յունարէն սկզբնա-
 կան բնագիրը գլխակարգութիւն չէ ունեցել, յետոյ
 են մտցրել ինչպէս մեր մի քանի համառօտ օրինակ-
 ների մէջ: Գործածութեան դիւրութեան համար տը-
 պազրութեան մէջ մտցրինք Յայնի գլխակարգութիւնը,
 առանց նրա խորագրերի, բայց միանգամ շեղուել ենք
 (Ս. գլ. 6 էջ 407) բնագրից և առաջնորդուելով մեր
 Ղեռ. աստղանշանով՝ գլուխը ըստ այնմ ենք բաժանել,
 որովհետև մտքի կապն այդ էր պահանջում:

Ղեռագիրն ունի թերութիւններ. պակուած կորած
 են երկու թերթ սկզբից (տես տպագ. էջ 1—10), մի
 թերթ երես 300 և 301 մէջ (տես տպագ. 491—495),
 մի ամբողջ թուղթ՝ էջ 371—372 մաքուր է թող-
 նուած. հաւանական է սկզբնական օրինակի մէջ այդ

Լ ու ս անցքազարդ. տեղ տեղ սև թանաքով պաճու-
 ճանքներ են նկարած, անճաշակ և կիսակատար թողած:

Ս ա ա յ ո ղ. Ցէր Համադասպ եպիսկոպոս առաջնորդ Յով-
 հաննու վանուց որ ի Կարբի:

Ժ ա մ ա ն ա կ. ՂԼԸ-ից յետոյ (1289):

Տ ե ղ ի. Յովհաննու վանքում ի Կարբի:

Յ ի շ ա ա տ կ ա գ Ր Օ Լ Թ ի ւ ն. բազմաթիւ. Վերջում կոյ
 նորագոյի ընդարձակ յիշատակարանը ՌՃԻԵ (1676) թուին
 գրած:

Թերթը չէ եղել և արտագրողը մաքուր է՝ թողել թերին լրացնելու յոյսով՝ այդպէս մնաց և է առանց լրացնելու (տես ապագ. էջ 615—619.) մի երթ կիսով չափ կտրուած է, էջ 387—388 այնպէս որ իւրաքանչիւր երեսի մի մի սիւնեակի կէս մասը չկար (տես ապագ. էջ 648—650): Երուսաղէմից խնդրել էինք թերի մասերը չստացանք՝ յոյն բնագրից թարգմանելով լրացրել ենք, և առանձին փակագծերով զատել ենք մեր թարգմանած մասը. բայց բարեբախտաբար էջ 1—3 կարելի եղաւ լրացնել Երուսաղէմի Պեռագրից Արշալոյս Արարատեանի մէջ արտատպած հատուածներով:

Պեռագիրը կրկին կազմուել և նորոգուել է 1676 թուին¹. Կարբեցի Յովհաննէս վարդապետի վանահայրութեան ժամանակ և «Հոգաբարձութեամբ և օգնու-

1. Յիշատակարան նորոգողի. Թղ. 377^ա. Անորհօք և մարդասիրութեամբ ամենակալին Աստուծոյ և Սուրբ Հոգւոյն եղև նորոգումն գրոցս որ կոչի Սոկրատ և Աղուանից պատմագիր. ի ԹՎին ՌՃ և ԻԵ, յերկրիս Արարատու ի գաւառս Պարբու ի գերահռչակ. հրաշափառ և աստուածաբնակ սուրբ մենաստան Յովհաննու Վանից. ընդ հովանեաւ սուրբ Պարպետին և Վաթուղիկէին և այլ միայեղէն սրբոցն. Ի բըռնակալութեան Պարսից Շահ Սուլէյմանին և յիշխանութեան տանս Արարատեան Սաֆիղուլի խանին երկրորդի, ի կաթուղի-խոսութիւն Ս. Էջմիածնի Յեանն Յակոբայ և առաջնորդութեան սուրբ մենաստանիս Յովհաննէս վարդապետի Պարբեցւոյ, Հոգաբարձութեամբ և օգնութեամբ նորին եղև նորոգեալ (զ) գիրքս և աւարտեցաւ ի գրունս սուրբ Պարպետիս: Որք օգտիք ի սմանէ յիշեցէք յաղօթս ձեր զառաջնորդ Յովհաննէս բարունապետն և զաթոռակալն զԳրիգոր վարդապետն և զԽալիփայ Ջաքարիայն աշխատող հնացեալ գրոցս և զիս անարժան Աթանաս գրչս»:

Թեամբ նորին», Աթանաս գրչի ձեռքով: Ահա այդ քայքայուած լինելն է պատճառ որ չէ պահուած Ձեռագրի վերջում եզոզ սկզբնական յիշատակարանը. կորուսալը աւելի զգալի է որովհետեւ Արուստղէմի Ձեռագրի վերջն էլ չկայ. դրա փոխարէն մէջը բաւական թուով փոքր յիշատակարաններ կան, որոնցից երկուսը իբրեւ աւելի կարեւոր կ'յիշատակենք.

ա. Թղ. 230^բ. Սահրատի պատմութեան վերջում-

«Այս պատմութիւն իմաստասիրական ոչ գաղղ ի սուրբ մենաստանիս ի վանս Յովհաննուս, ես Տէր Համազասպ բազում փափագանաւք ի խնդիր էի զի յետ իմ թնայցէ ինձ ընծայ ընդ մեծամեծս ի սուրբս այս Արաբի կաթուղիկէի...»:

բ. Թղ. 306. Աղուանից պատմութեան մէջ լուսանցքում գրած է.

«Աւաղ մեծի աշետիս և անմիթար սոյս որ եհաստ ասնս Վրայ և քրիստոնէից. զի սպանու թագաւորն Ռիմէարէ յազգէն Նեոզայց, սչինչ ժահու պարտական, ի սահմի ամոյ և էր թիւն ՉԼԼ: Եւ ահա ի մեծի վտանգի կանք: Տէր փրկեա զմեզ»:

Այդ վանքի մէջ վանահայրութիւնը աւել է մինչև Արմէն և Ղուկաս կաթուղիկոսներ ժամանակը անցեալ դարու վերջերում: Այնուհետեւ, անխնամ թաւով վանքը սկսել է քայքայուել. հաւանական է այդ ժամանակները Ձեռագիրը բերուած լինի Ս. Էջմիածին¹:

Ձեռագիր գրել սուտղ Համազասպ եպիսկոպոսի

1. Երկրորդ յիշատակարան կոչ գրած ՅճԺԲ (1733) գործեալ Յոհաննավանքում Յովհաննէս փարգապետի վանահայրութեան ժամանակ. իսկ երրորդ յիշատ. անթուական գրած է Էջմիածնում. «Յիշատակ է գիրքս այս սուրբ Էջմիածնայ»:

ժամին Յով. եպիսկոպոս Շահխաթունեանը մի քանի կարևոր տեղեկութիւն է տալիս: Սա թուում է Յոհաննուվանքի առաջնորդներին օգուտ քաղելով Զաքարիա Սարկաւազի պատմութիւնից ¹:

«Ժա» Համազասպ ի թուին 21Ը, յամի 1279. յազգէ Մամիկոնէից՝ այր փառահեղ և ահարկու՝ որ ի ժամանակի առաջնորդութեան իւրոյ փարթամացոյց զմենաստանն, և ստացաւ զբազում գրեանս և յաւել ի գրանոց մենաստանիս, յորոց արդէն քանիք գտանին ասա ի գրանոց աթոռոյս Էջմիածնի. որպիսի են մի հաս ճառընտիր մեծ գրութեամբ (թ. 916, 3 և 919, 6) և Պատմութիւնն Աղուանից հանդերձ պատմութեամբն Սոկրատայ յունի, և ընդարձակ պատմութեամբն Սեղբեսարոսի հայրապետին՝ թարգմանեալ ի Գրիգորէ Զորափորեցոյ 2.:

Մոյն վանքի հին արձանագրութեանց մէջ ևս պահուած է Համազասպ եպոս. անունը ³, նա իւր առաջնորդութեան ժամանակ 1279, 1283 և 1300 թուերին պայմանաւորուել է վանքի զանազան նուիրատուներին յիշատակել յատուկ որոշեալ պատարագներում:

Համազասպը յիշուում է նաև Օշականի եկեղեցու մի քանի արձանագրութեանց մէջ. «ի թուականին 21Է (1288) յառաջնորդութեան Տէր Համազասպայ . . . ⁴» մի ուրիշ անգամ նա յիշուում է մինչև անգամ իբրև հայրապետ. «ի թուին 21ԽԳ (1295) ի թագաւորու-

1. Զաքարիայ Սարկաւազի Պատմութիւն Վաղարշապատ 1870 հատ. Գ. էջ 30.

2. Ստորագրութիւն Կաթողիկէ Էջմիածնի Յովհ. եպիսկոպոս Շահխաթունեանց Վաղարշապատ. 1842. Հատ. 2. էջ 112. Ալիշան Արար. էջ 170 ծն. 2. 3. էջ 171. ծն. 1. 4. էջ 190.

3. Տես նոյն տեղ. էջ 102. 103. 104.

4. Յ. տ. էջ 79.

ԻՒ.

Թեան աստուածասէր արքայ Քեազաթու դանին՝ և ի հայրապետութեանն Տէր Համազասպայ . . .¹ Այս արձանագրութիւնները յայտնի ապացոյց են. ոչ Համազասպը ոչ միայն սոսկ վանահայր էր, այլ և շնչակայքի առաջնորդ, և այդ բարձր դիրքը գործ էր դրել վանքը պայծառացնելու և դրականութեանն ծաղկման օժանդակ լինելու:

Երուսաղէմի և Էջմիածնի ձեռագրերի մասին այսքան խօսելուց յետոյ, կցանկայինք մի եզրակացութիւն ևս կցել: Արդեօք Երուսաղէմի ձեռագրերը Արարատեան գաշտից չէ տարուել Հնդկաստան Շահաբասի մեծ գաղթականութեան ժամանակ, և արդեօք նա համարեալ մեր Ձեռագրի ժամանակակից լինելով միմեանցից արտագրուած չեն. Երուսաղէմի վարդապետները հեշտութեամբ կարող են տպադրած օրինակը բաղդատելով իրանց Ձեռագրի հետ լուծել այս հարցը: Ընդունելով այդ ենթադրութիւնը իբրև հիմք, միջոց կունենանք այսպիսի մի կարծիք յայտնել. Շիրակում Թարգմանուած Սոկրատը իւր սկզբնական, ընդարձակ ձևով իբրև դժուար հասկանալի, առանձին տարածումն չէ ստացել, նո միայն քիչ օրինակներով արտագրուել և ֆինացել է Արարատեան գաշտում և գուցէ հէնց մեր ձեռքը հասած օրինակներն են տեսել Մխիթար Այրիվանեցին 14 դարի սկզբում և Մխիթար Անեցին 13 դարում: Իսկ համառօտ օրինակը լեզուի դիւրութեան և ծաւալի փոքրութեան պատճառաւ տարածուել է Հայաստանի ամեն կողմերը և համեմատաբար շատերին է յայտնի:

Զ.

Համառօտ կամ Փոքր Սոկրատից անհամեմատ ա-
 • ելի շատ թուով ձեռագրեր ունենք:

ա. Էջմփածնի Մատենադարանում պահուած են
 վեց օրինակ. Ա. թիւ 1670 (կար. թիւ 1640), Բ.
 թիւ 1661 (կար. թիւ 1629), Գ. թիւ 264 (Գէորգ
 կաթողիկոսի՝ շապուած ցուցակի թուահամարն է), Դ.
 թիւ 76 (Գէորգ կաթ. ցուց.) Ա¹. թիւ 620 (Գ. 4 ց.)
 և Ա². թիւ 621 (Գ. 4. ց.): Ա—Դ օրինակները գրած
 են ինչպէս Մեծ օրինակը միապաղաղ, առանց գուխ-
 ների բաժանման, իսկ Ա¹ և Ա² ունեն պիտակարգու-
 թիւն և միմեանցից են արտագրուած: Գ և Դ Ձեռա-
 գրերը ունեն թերի մասեր, մանաւանդ Դ. իսկ միւս-
 ները ոչ:

բ. Երուսաղէմի Ս. Յակոբայ վանքում կան երկու
 օրինակ թիւ 999 և 1,711:

գ. Չորս օրինակ Վենետիկ ս. Ղազարի վանքում Ա.
 թիւ 781, Բ. թիւ 738, Գ. թիւ 207. և Դ. թիւ
 693:

դ. Մի օրինակ պ. Կ. Եզեանի մասնաւոր սեփհա-
 կանութիւնն է Պետերբուրգում:

Յւրօպական յայտնի մատենագարաններում, ուր
 կան հայերէն ձեռագրեր, Սոկրատի ձեռագիր չկայ.
 մասնաւոր անձանց գրատներում կարող են նոր օրի-
 նակներ երևան գալ, բայց նոր բան հազիւ թէ կարո-
 ղանանք նրանցից իմանալ: Ես բարեյաջող պայմաննե-
 րում հնարաւորութիւն եմ ունեցել, բացի Վենետիկ
 օրինակներից, միւսների հետ և անձամբ ծանօթանալ

կամ գոնէ ատենել, իսկ Վենետիկի ձեռ. մասին համառօտ տեղեկութիւն ունեմ:

1. Տպագրութեան համար մեր ունեցած վեց ձեռագրերից ընտրել եմ ամենահին և գեղեցիկ ձեռագիրը՝ Ա. թիւ 1670¹. Նա գրուած է բամբակի լաւ հաստ և յղկած թղթի վրայ, մեծադիր է (gross-quart 38×28,5 սանտ.) բացի առաջի երեսից, որը զարդարուած է խորանով և թռչնադրերով, ամբողջ երկսիւն գրութեամբ է (29×9,5 սանտ.) վարժ և ճաշակով գրող գրչի գործ, բոլոր գրով: Վերնագրերը կարմիր թանաքով են գրուած, ունի երկու խորան, մի քանի լուսանցքազարդ և քիչ թուով թռչնադրեր: Ունի պատիւներով սղումներ և ամենասովորական նշանագրեր, կանոնաւոր ուղղագրութիւն, եթէ չհաշուենք գ-ից առաջ փոխանակ գ-ի ս-ի գործածելը օր, սգեստ, սգաստ, սգաստու-

- 1. Ձեռ. ժողովածու է հետևեալ բովանդակութեամբ.
 - ա. Ցեառն Միքայելի Համառօտ ժամանակաց գրոց:
 - բ. Լուսաւոր վարդապետի Վարդանայ, բան պատմագրութեան:
 - գ. Աշխարհագրութիւն, առանց վերնագրի:
 - դ. Դաշանց թղթից հատուած և Պետրոս Գեաղարձի պատմութիւնը:
 - ե. Ցեսիլ Յոհաննէս վարդապետի Պոզեռն կռիւցելը:
 - զ. Պատմութիւն վասն Թէոդոսի թէ որպէս թագաւորեաց:
 - է. Յայտնութիւն բանից ի նուաստէ Վարդանայ ի Յոհաննէսիցին:
 - ը. Ցաւն կատարման Սիւնեաց Ստեփաննոս եպիսկոպոսի:
 - թ. Մի քանի փոքրիկ պատմական հատուածներ:
 - ժ. Պատմութիւն Սոկրատայ:

Թիւն ելն. օ ե աւ անխտիր գործ է դնում, մինչդեռ Մեծ Սոկրատը օ չընտէ, ե այդ պատճառաւ Մեծում մենք անփոփոխ կերպով աւ պահեցինք, իսկ Փոքրում գերադասեցինք օ: Գրչի անունը Ստեփաննոս է, ստացողինը Սրապիոն վարդապետ: Թէ ինչքան խնամքով է գրիչը իւր գործը կատարել, այդ երևում է նրանից որ եթէ գրելու ժամանակ երկու երեք տառի սխալ է արել՝ զգուշութեամբ քերել է այդ սխալը, իսկ եթէ ամբողջ բառ կամ հատուածիկ է աւելորդ տեղից կրկնել, կամ սխալ գրել, որ քերելով թուղթը կփնասուէր, նա աւելորդ մասի վրայ կետէր է դնում, որով թէ ընթերցողն է սխալը ուղղում ե թէ ձեռագիրը չէ տգեղանում: Ձեռագիրը գրուած է հայոց ՌԽԳ (1594) թուին Յամիթ քաղաքում «ի դուռն սուրբ Արակոսի» (կարպետի), ինչպէս ցոյց են տալիս բազմաթիւ յիշատակարաններ, որոնցից հետաքրքիրներն են:

ա. թղ. 2^ր. «Ջգործս ձեռաց մերոց ուղիղ արա ի Տէր, զգործս ձեռաց մերոց օգնեայ ե առաջնորդեայ մեզ: Գրեցաւ ի Յամիթ քաղաքի ի դուռն սուրբ Արակոսի թվ. ՌԽԳ»:

բ. թղ. 180^ա. «Տէր Աստուած բարեխօսութեամբ արբուհոյ Աստուածածնի.

Ողորմեա արարորդի սորին	պարին
Տէր Արապիոն վարդապետին	Խոտավէրտի սարկաւազին.
Քաջ ե արի է ի բանին:	Եւ Բաղդասար սարկաւա-
Եւ ծնողացն իւր մարմնային	զին.
Խոճայ Գանէլին ե մահ-	Ջձեղ կաղաչեմ տեսողք
տեսի Աթլանին,	սորին
Եւ եղբարց իւր ամէնին	Մի մեղադրէք սխալ գրչին»:
Միկտի Յակոբին ե Գաս-	

ԻԸ.

՝գ. թղ. 261^բ. «Թէ ուզես զի ցրտանաս, զթուղթն կտկէ որ տաքընաս»:

Եւ քըւերցըն Եղիսարէթին ծոյլ և պղերգ է ի բարին և Մարիամին. Հմուտ չէի այս արուեստին.

Եւ Ստեփաննոս զըչի ծաղր և կատակ զիս կառսորին: նէին:

դ. թղ. 272^ա. «Թ՛վին Ռիտո վազիրն յՈւռհայոյ եկաւ Յամիթ, Յուլուար իԱ Մարտ իՌ խապար եկաւ Յամիթ եագիչուն ելաւ յՈւռհայոյ: Մարտ իԶ ելաւ վազիրն Յամթայ ի կոստանդնուպոլսէ, մինչև Յամիթ գեաւղ և քաղաք շէն չեթող զամէն աւերեց, որ ընդ գրով արկանել չի գայր»:

ե. թղ. 294^բ. «Թ՛վին Ռիտո Ապրելի իԱ զիտր մի հայ եղև Յամիթ Ա շահի ու չէր դտուի. հայ ու տաճիկ գացին ի վերայ դատաւորին մահու կուսպասէն, չի կարային»:

զ. թղ. 300^բ. «Վայ ժամանակիս նեղութենիս. Թ՛վին Ռիտո Մայիս Ռ չարեկ մի ցորեն խ շահի. չարեկ մի կլկլ ԼԲ շահի. չարեկ մի կորեկ իՌ շահի»:

է. թղ. 365^բ. «Սոկրատ է, անմեղաբիր լերուք զըչիս, զի անիմաստ էր և աւրինակն հնացեալ և եղծեալ էր, Թ՛վին Ռիտո երէկ Ազարիա կաթողիկոսն ի ճողայոյ ի Նոյեմբերի Ռ ելան Յամթայ գնացին ի Հալապ»:

Ժամանակակից կեանքի տխուր երևոյթները, երբեմն նոյն իսկ կատակներ, աւերաբոյ չէ համարել զրիչք օրագրի պէս կցել Չեռագրի լուսանցքներին, մեծաւ մասամբ նօտրգրով: Չեռագրի վերջում բաց թելթել է թողել երկար յիշատակարանի համար, անյայտ պատճառով միայն սկիզբն է կարողացել գրել:

2. Բ թիւ 1661¹. Չեռագրի դիրքը հաւասար է նախընթացին (31×22,5 սանտ. թուղթք 518) գրած մանրագիր նօտրգրով, բարակ և փայլուն թղթի վրայ. գրութիւնը երկսիւն է: (24×8 սանտ.) կարմիր գծերի մէջ ամփոփուած, ունի աւելի շատ թուով սղուճներ և նշանագրեր: Իւրաքանչիւր նոր սկսող պատմութեան առաջ նկարած է կամ խորան կամ կիսախորան, ունի և լուսանցքազարդեր, իսկ վերնագրեր կարմիր գոյնով են որոշուած: Գրել են Գրիգոր քարտուղար և Թումա գրիչները Մինաս րարունու համար, Հայոց Ռճիլ (1678) թուին «ի գիւղն Ալիփուղար» ինչպէս յայտնում են բազմաթիւ մանր յիշատակարանները: Կազմը կաշուց է, գեղեցիկ պաճուճեալ, եզերքը կարմիր և ունի ախ. անխնամ պահելուց քայքայուել, թերթերից շատերը տեղահան են: Թէև յիշատակարաններ կան, բայց համառօտ են և միմեանց կրկնութիւն, կարեւորներն են.

ա. թղ. 365^ա. «Գրեցաւ թփին Ռճիլ ի գիւղն Ալիփուղար ձեռամբ Գրիգորի քարտուղարի»:

բ. թղ. 442^ա. «Այլ և զստացող տառիս զՄինաս րարունին ընդ երկայն աւուրք ի խոր խաղաղութեան պահեսցէ, և զփանաքիմաստ Թումա գրիչս»:

1. Բ ո վ ա ն գ ա կ ու թ իւ ն. ա. Պատմութիւն Հայոց Մովսէս Խորենացւոյ. բ. Պատմ. Ստեփ. Եպիսկոպոսի Տարն. գ. Պատմ. Ըստակիսի Լաստիվերցւոյ. դ. Եւսերիոսի Պատմ. Եկեղեցական. ե. Պատմ. Ագաթանգեղոսի ունի և դաշտնց թուղթ. զ. Պատմ. Ներսէսի Մեսրոպ երեց. է. Պատմ. Տարնոյ. Զենոբոյ. ը. Բուզանդական Պատմ. թ. Պատմ. Եղիշէի. ժ. Պատմ. Ստեփ. Օրբելեանի. ժա. Ցես նախընթաց թիւ 1670 ա—ժ, բայց աւել ունի. ժբ. Պատմ. Պիրական Պանձակեցւոյ:

1.

3. Գ թիւ 264¹, հասարակ թղթից, նօտրպրով անվարժ և տգէտ գրչի ձեռքով մօտաւորապէս ժՆ դադարում գրած ձեռագիր է. փոքր զիւքով (20×15 սանտ. թուղթ 200). կազմը նորոգած է, բայց մինչև նորոգուելը սկզբից թէ վերջից թերթեր են կուրել իսկ միջից շատերը պատռտուել. տգէտ կազմողը թերթերը երբեմն յետ ու առաջ է դասաւորել: Մեր ունեցած ամենավատ ձեռագիրն է շատ թերուժիւններով: Յիշատակարան չունի:

4. Գ թիւ 76². Նսխընթացի պէս ունի մեծ թերուժիւններ. գրած է անկանոն, փոքր զիւքով (19,3×14 սանտ. 426 թուղթ), երկսին գրուժեամբ (14,3×4,6 թ.) որ ամփոփած է կարմիր դծերի մէջ. գիրը նօտրաչիր է, կարմիր գրած սկզբնատուերով: Գրուած է մօտ ժՆ դարում Արիստակէս գրչի ձեռքով ի վայելս Սիմէօն կրօնաւորի, Հայոց ՌՄԺՆ թուին: Կրկին անգամ ստացել է Ժարեցի Գրիգորի որպէ տիրացու Պետրոսը: Պահուած է անխնամ, մի քանի

1. Բ ո վ ան դ ա կ ու թ իւն. ա. Սոկրատ. սկզբից 11 թերթ կորած է. բ. Պատմ. Ժողովոց. գ. Ըննդէմ այնոցիկ որ սպականեն զսուրբ խորհուրդն ի ձեռն խմորոյ և ջրոյ. դ. Յոհ. Մանգակ. յաղ. պահոց քառասնորոց. ե. Շապուհ Բագր. պատմ. փոքր հատուած. զ. Հարցմունք երկուց փրիտօփայից վասն վեցօրեա արարչութեան և վասն պահոց. է. Տասնինն թուղթ յաղագս այլ և այլ խնդրոց հաւատոյ. ը. Պատմ. ազգին նետողաց. թ. Պատմ. ս. Խաչին Հացունեաց. ժ. Եղիշէի երիցու յաղ. թարուրական լերինն. ժա. վասն է նշանացն. ժբ. Պատմ. Լանկթամուրի Թոմ. Մեծոփ:

2. Բ ո վ ան դ ա. ա. Ներսէսի եպիսկոպոսի Տարսնի խորհրդածութիւն ի սուրբ Երորդութեան. բ. Պատմութիւն Սոկրատայ:

Թերթեր մրտած է, կարտած թերթեր էլ կան:

5. Ա՛ թիւ 620, Ղուկաս վարդապետի ձեռքով 1746 թուին կոստանդնուպոլսում գրած ձեռագիր է նօտր գրով, բայց կարելի է և շլագիր ասել: Գիրքը փոքր է (18×12 սանտ. թուղթք 103.) նիւթը հասարակ թուղթ, մագաղաթեայ կազմով, հետաքրքիր է նրանով որ ամբողջը բաժանուած է ճՅԲ պուլիսների, իսկ պուլիսների ցանկը գրած է գրքի վերջում: Ղուկաս վարդապետը օգտուելով կիրակոս Գանձակեցուց գրել է հետեւեալ յիշատակարանը:

Ի՞ջ 187. «Շարագրեալ Սոկրատայ մեծի իմաստնոյ Ներսէհի (կոստանդնուպոլսեցւոյ ??) ի խնդրոյ Տեառն կամսարական Վատրկի. զոր սկսեալ ի սրբոյն Սեղբեստրոսէ, և ի մեծին կոստանդիանոսէ, ճառէ զթագաւորաց և ին. . . . Յարմէ օրինակեցեալ և դադափարեցեալ եղև սայ ի կոստանդինուպոլիս. յամի Տեառն ՌԶԽԶ, և Հայոց ՌԺՂԻ, Մարտի ամնոյ ի, նուաստ ումեմնէ չնչին և մեղապարտ ծառայէ, զլխասեալ, տնատեալ և ցանկն շարս գրեալ հանգոյն այլոց պատմագրաց առ ի գիւրութիւն ընթերցողաց և գրոսնողաց, որ զցանկ սորին ի վերջ գրոցս տեսցես»: Այս յիշատակարանը ամբողջութեամբ կայ նաև Ա՛ ձեռագրում:

6. Հետեւեալ Ա՛ Ձեռագիրն սրանից է արտագրուած մօտաւորապէս նոյն թուականին, պահուած է աւելի խնամքով և մաքուր քան առաջինը, մեծութեամբ (21,5×16,5 սանտմ. թուղթք 200.) գրութեան ձևով նման է Ա՛-ին:

Սոկրատայ պատմութիւնից յետոյ գրած է Յակոբ վարդապետ Ղլիմեցու Մեկնութիւն Տոմարի:

7. Նոր.¹ Չեռագիր կ. Եզեանի, այս Չեռագիրը տեսայ անձամբ կայսեր թագադրութեան հանգիսին Պետերբուրգում հանդիպելով իսկ նրանից օգտուել մ' Նորայր Բիւզանդի արտագրած և ծանօթութիւններով հարստացրած օրինակից: Չեռագրիս մանրամասն նկարագրութիւնը տուել է Ստ. Մալխասեանը Ասողկի հրատարակութեան յառաջաբանում², աւելի համառօտ նկարագրել էր Պ. Նորայրը: Նկարագրութիւնը ցոյց է տալիս որ նա շատ նման է մեր Բ Չեռագրին:

Գրած է բամբակեայ ընտիր, հաստ և ողորկ թղթի վրայ, մեծագիր (27,5×20 սանտմ.) երկսիւն գրութեամբ (20,5×6,3 սանտմ.) մանր նօտրգրով, ունի շատ հասարակ գունաւոր կիսախորաններ և լուսանցքազարդեր նոր սկսող գրքերի սկզբներում, վերնագրերը կարմիր ներկով, գրութեան ժամանակը ՌժԺԵ 1680 թիւն է Տիգրանակերտում գրած Արահամ գրչի ձեռքով: Բովանդակում է 18 պատմագրաց գործեր:

Այս եօթ ձեռագրից օգտուել եմ, մանրամասն բաղդատել բնագրերը և ընթերցուածոց տարբերութիւնները ծանօթութեանց մէջ նշանակել:

8. Երուսաղէմի Չեռ. թիւ 990, գրուած է անյարթ թղթի վրայ ի ձեռն Բարսեղի թվին ՌԺԱ (1602 թ.) ի վայելումն Մաղաքիա վարդապետին: Թողթք 141. էջք 20. մեծութիւն 15,5×20 սանտ. գրութիւն երկսիւն 15×9 սանտ. գիր, նօտր

1. Մեր տպագրութեան մէջ Եզեանի Չեռագիրը նշանակել են Ն. տառով (Նորայր):

2. Ստեփ. Տարնեցւոյ Ասողկան Պատմութիւն Պետերբ. 1885 էջ ԼԵ-ԼԹ.

ուչ այնքան մաքուր և ուղղագիր՝ կազմ՝ հին տախտակեայ կաշէպատ»:

9. Երուս. Ձեռ. թիւ 1117 «Գրուած է տոհմունս մաքուր և յղկեալ թուղթի վերայ ժամանակ Ռոմիսի (1693 թ.) Խոտրջուր գիւղում. թուղթք 190, էջ 380. մեծութիւն 19,5×13,5 սանտ. գրութիւն միասին 12,5×8 սանտ. գիրնօտր, մաքուր. կազմ՝ տախտակեայ, կաշէպատ. Տէր՝ Ղազար վարդապետ որ իւր հոգևոր որդւոյն Մարգարէ վարդապետին կտայ»:

«Այս երկու Ձեռագիրք ալ Սեղբեստրոսի պատմութեամբ կըսկսեն և առանց զլիստութեան կշարունակեն, միայն լուսանցքներում հատուածաթիւք նշանակուած են, ըստ այսմ առաջինը՝ 172 և երկրորդը 132 հատուածներէ կրողկանան: Չուզեցի հատուածութեոց տարբերութեան պատճառը փնտռել: Հետաքրքիր է վերջին նկատողութիւնը. այդտեղից պարզ երևում է որ սկիզբը փորձ է եղել աճողջ գիրքը առանձին հատուածների բաժանել և արդէն յետոյ են զլիակարգաթիւ մտցրել: Մեր Ա¹ և Ա² Ձեռագիրքը ունին ուղիղ 172 գլուխ. ասել է այնքան ինչքան Եր. 199 թիւ Ձեռագիրք հատուածանշաններ ունի: Ստորև կաշխատենք այդ երեւոյթի հաւանական բացատրութիւնը տալ:

10—12. Վենեակի վանքի գրատան կան չորս օրինակ Սոկրատ, ինչպէս Հ. Բ. Սարգսեանն է յիշում. իսկ մի ուրիշ անդեկութիւնից իմանում ենք, որ հինգ պիտի լինին օրինակները²: Այդ չորս ձեռագրի մասին

1. նկարագրութիւնը արագգրել ենք Սահակ սրբազանի առ մեզ ուղղած նամակից:

2. Փարիզի մատենադարանում կայ Վենեակի ձեռագրերի այրբենական կարգով կազմած մի ցուցակ 1888 թուից, այդ ցուցակում հինգ օրինակ Սոկրատ են յիշուում:

իմ ունեցած տեղեկութիւնը Բ. Սարգսեանի մի համառօտ ծանօթութիւնն է Սեղբեսարօսի վարքի հրատարակութեան մէջ: Գրութեանս ներկայացուցիչ չորս գրչագիր ունինք մեր Ձեռագրատան մէջ, այն է Ա. թիւ 781, Բ. թիւ 738, Գ. թիւ 767, և Դ. թիւ 693: Առաջին օրինակը գրուած է ի թուին ՌՀԳ (1623) ի Կոստանդնուպօլիս, ձեռամբ Մաղաքիայի Գ. օրինակը գրուած է դարձեալ ի Կոստանդնուպօլիս յամի Տեառն 1732, անանուն գրչէ: Դ. և հնագոյն օրինակն է՝ անթուական. բայց ժԳ. դարուն գրուած կերևի: Սորա գրչութիւնն որչափ որ գեղեցիկ բոլորգիր է, սակայն ուղղագրութեան մասին յոյժ սխալագիր: Բ. օրինակը բոլորովին նոր է, այսինքն է յամի Տեառն 1838, Դ. օրինակի վրայէն զաղափարուած է Մխալցիս ի վանատան մեր.՝:

Բոլոր տասներեք ձեռագրերը ըստ ժամանակի տեղի և տեսակի այսպէս են բաժանուում.

Վեն. Դ. ամենահին օրինակն է. տեղ և գրիչ՝ անյայտ. ենթադրական ժամանակ՝ ժԳ դար.

Ա. տեղի՝ Յամիթ քաղաքում, գրիչ՝ Ստեփաննոս, թիւ՝ ՌԽԳ—1594.

Եր. Ա. գրիչ՝ Բարսեղ, թիւ՝ ՌԺԱ—1602.

Վեն. Ա. տեղի՝ Կ. Պօլիս, գրիչ՝ Մաղաքիս, թիւ ՌՀԳ—1624.

Սոր. տեղի՝ Տիգրանակերտ, գրիչ՝ Աբրահամ, թիւ՝ ՌՃԺԵ—1666.

Բ. ի գիւղն Արիփուղար, (?) գրիչ՝ Գրիգոր քարտուղար և Թումա, թիւ՝ ՌՃԻԷ—1678.

Եր. Բ. Խոտարջուր գիւղ, գրիչ՝ անյայտ՝ Թիւ՝
ՌժԼԽԲ—1693.

Վեն. Գ. տեղի՝ Կ. Պօլիս, գրիչ՝ անյայտ Թիւ 1732.

Ա՛ տեղի՝ անյայտ, գրիչ՝ Ղուկաս վարդապետ,
Թիւ 1786.

Ա՛՛ գրիչ, տեղի և ժամանակ՝ անյայտ մօտ ԺԼ դար.

Գ. տեղի՝ Կ. Պօլիս, գրիչ՝ Արիստակէս ԺԼ դար.

Գ. տեղի անյայտ, գրիչ՝ անյայտ, ժաման. ԺԼ դար

Վեն. Բ. Ախալցխա, գրիչ՝ անյայտ ժամ. 1838 Թիւ.

Ամենահին ձեռագիրը ԹԳ-րդ դարուցն է, հաւա-
նական ենթադրութեամբ, իսկ Թուականով հաստատը
մեր Ա. Չեռ. է. ԺՁ. դարու, մնացածները, ԺԷ—ԺԹ.
դարու են:

Չեռագրերից եօթի մանրագնին համեմատութեանց
արդիւնքը միջոց է տալիս նրանց երկու գլխաւոր խմբի
բաժանել մի ստորաբաժանումով: Առաջի խմբին պատ-
կանում են Վենետիկի Գ. նրանից Ախալցխայում ար-
տագրուած են Վեն. Բ. և մեր մատենագարանի Գ. Չեռ. 1.
մեր օրինակը անկասկած արտագրուած է նրանից, ունի
թերի մասեր, արդեօք Վենետիկին էլ ունի՝ չգիտենք
Այդ խումբը միւս խմբից շատ աչքի ընկնող տարբե-
րութիւններ ունի. ընթերցուածներով անպայման ընտ-
րագոյն են. շատ ասած չենք լինել՝ եթէ հաստա-
տենք, թէ դոքա սկզբնական կրճատումից ամենավաղ ժա-
մանակներում ուղղակի սրբագրուել են: Սկզբնական ձեռ.

1. Սեղբեսորսի վարքը Հ. Բ. Ս. այդ օրինակիցն է
կատարել. մեր Դ. օրինակը ուղղակի արտագրութիւն է նրա-
նից, Վենետիկի Չեռագիրը եղել է Ախալցխայի վանքում, ո-
րից արտագրել են Վեն. Բ. և մեր Դ. Չեռ. որ բերուած է
Ախալցխայից Կարապետ եպիսկոպոսի ժողովածուի հետ:

ներկայացուցիչները վիւս բոլոր ձեռագրերն են: Երկուսն էլ մուտք են երկրորդ խումբը: Այդ խմբի ձեռագրերից Ա. Բ. Կոր. Վեն. Բ. և Վեն. Գ. անմիջապէս նոյն աղբիւրից են: Թէև ունին յատուկ տարբերութիւններ: Ղրանցից են ծագում միւս ձեռ. որոնք ունին գլուխներէ բաժանմունք. Եր. Ա և Բ ունին գլխակարգութեան նշաններ: Իսկ մեր Ա¹ և Ա² ուղղակի գլուխներէ են բաժանուած: Եր. Ա օրինակը ունի 172 բաժանման նշան: Եր համապատասխան է մեր Ա¹ և Ա² գլուխների թուին. զարմանալու է ինչու Եր. Ա. վերնագրեր չունի: Գուցէ այդ ձեռագրի նախկին տէրը ձեռքին ունեցել է Ա²ի պէս գլուխների բաժանած ձեռագրեր: և կարելու է համարել նոյն բաժանումները մոցնել իւր օրինակի մէջ: Գ. ձեռ. ընթերցուածներով շատ է նմանուում Ա²ին: Բայց ընդհանրապէս թերութիւններով լի է: Երկրորդ խմբի ձեռագրերը ունին ուրիշ յայտնի որոշիչ նշան. Ա. Բ. Կ. Ա². և Ա¹. ձեռագրերի բուն անագրի մէջ մտել է մի նկատողութիւն: որ ոչ մի կապ չունի բնագրի հետ. նկատողութիւնը գրուած էր բոլորին նախատիպ ծառայող Ձեռագրի եղերքին և նրանից արտագրող ազէտ գրիչը բնագրի մաս կարծելով միացրել է նրա հետ: Իսկ նրանից յետոյ բոլորն էլ արտագրել են: Յաւելուածն է.

«Ես Սմբատ սպարապետ Հայոց, որ տեսի ի Սէմերզէնա (Ա. Ն. ի Սմրզաձա) քաղաքն բազումք ի Յունացն այնոցիկ ուղղափառք նիկիական հաւատն»:

Սմբատի նկատողութիւնը կցած է Սոկրատի պատմութեան այն մասի լուսանցքին: որտեղ պատմուած է պարսից մէջ քրիստոնէութեան տարածուիլը Մարութաւի ձեռքով (տես Է. էջ 588): Եթէ Սմբատ

պատմագիրն է նկատագրութեան դրոշմը, ուրեմն 13-րդ ֆորուսն է յաւելուածը մտել ձեռագրերի մէջ, հետեւապէս երկրորդ կարգի նախատիպը այդ ֆորուսն է:

Ձեռագրերից Ա. Նոր. գուցէ և Բ. (ի պիւղն Ալիփուղար) գրուած են Տիգրանակերտում:

Վեն. Ա. Վեն. Գ. Ա¹ և Ա². չորս օրինակ կոստանդնուպօլսում, Ռ. Վեն., Բ. Ախալցխա. Եր. Բ. Խոտըջուր, Եր. Ա. Վեն. Ռ. և Գ. յայտնի չէ տեղը: Այս համեմատութիւնից երևում է, մինչդեռ Մեծ Սահրատը միայն Արարատեան աշխարհումն է տարածուել: Փոքրը տարածուել է ամեն կողմ, գլխաւորապէս Պոլիս և Աթիթ:

Փոքր և Մեծ Սոկրատից լատինաւորներն մէջ մըտել են Թէոֆոս մեծի, կոստանդիանոս մեծի և Սեղբեսարոսի վարքերը¹:

ա. «ի յիշատակի ս. Թագաւորին կոստանդիանոսի ի Սահրատայ պատմութենէ ի չարրորդ դրոշ» Մայր Աթոռի լատինաւորներից թիւ 130 (Գ.) թիւ 160: լատինաւորը հաստ բամբակեայ յղիած և մնամեծ թղթի վրայ է գրուած, մեր ունեցած ընտրագոյն օրինակներիցն է: գրուած միջին մնարայեան դրոշով թԱ—ԹԲ. դարում: Գրիգոր գրչի ձեռքով ի վայելչ Յովհաննէս քահանայի: Մեծ յիշատակարան չունի, մանրեր շատ են: լատինորի հատուած Մեծ Սոկրատիցն է: մանրամասն բաղդատել ենք մեր Ձեռագրի հետ և տարբերութիւնները նշանակել (տես էջ 714—712):

բ. «ի Սոկրատայ պատմութենէ վասն Թագաւորութեան Թէոֆոսի Մեծի: Իսկ Թագաւորն Գրատիա-

1. Վերջինս Սեղբեսարոսի վարքից:

նոս տեսեալ տկարացեալ զՀռովմայեցւոց պեաութիւնն
 և շնոյս հատուածը կայ երկու ճառընտրում թիւ
 940. 7. ԺԶ. (կամ կարինեանի ցուցակ 920. 7. էջ
 106) և 945. 12. ԺԲ. (կար. ցուցակ 925. 12. էջ
 134) (տես տպագիր էջ 402—416):

Թիւ 940 մեծադիր ընտիր բամբակեայ թղթի
 վրայ բոլորգրով: Ճառընտիրը Հայոց ԶԵ. (1456) թուիցն
 է, Մատթէոս քահանայի ձեռքով գրած վերի Նորա-
 վանքում:

Թիւ 945 մեծադիր, բամբակեայ թղթի վրայ
 ճառ. ՊՂԱ. (1442) թուիցն է. գրած է ձեռամբ Յով-
 հաննէս միայնակեաց կրօնաւորի:

Գ. Երնասաղէմի ճառընտիր թիւ 1. ունի մի
 հատուած, որի մասին Գեր. Սահակ եպիսկոպոսը գը-
 րում է. «Ճառընտիր ԽԹ. գրուեալ որ է Պատմութիւն
 վարուց սրբոյն Սեղբեսարոսի, բաղդատեցի մեր ձեռա-
 գրաց (999 և 1117) հետ, նոյնն է միայն տեղ տեղ
 համառօտուած. օրինակի համար, յետ նահատակու-
 թեան Տիմոթէոսի Սեղբեսարոսի ձերբակալումը, բան-
 տարկութիւնն, բռնաւորին չարաչար մահը և շն. զանց
 կրնէ ուղղակի Մեղետեայ վախճանէն յետոյ, Սեղբես-
 արոսը կաթոռակալէ, այսպէս և ուրիշ կտորներու մէջ,
 բայց ճառընտրի լեզուն աւելի մաքուր է, ինչպէս և
 ուղղագրութիւնը»:

Ինչպէս երևում է ճառընտիրների մէջ մտել է
 Սեղբեսարոսի վարքից՝ ընդարձակի և համառօտի նոյն
 մասը, անկասկած հետեոզութեամբ մէկը միւսից:

Ի.

Սոկրատի պատմութիւնը առանձին հետաքրքրութիւն ստացաւ մանաւանդ սկսած այն օրից, երբ Ֆրանսիացի հայագէտ պ. Կարիերը մի շարք յօդուածներով «Հանդէս Ամսօրնայի» մէջ Ֆրանսերէն և հայերէն լեզուներով տպած, աշխատեց ապացուցանել՝ որ Մովսէս Խորենացին Եւրոպ դարու հեղինակ չէ, նրա պատմութիւնը այդ դարումը չէ կարող գրուած լինել որովհետեւ նրա գրողը օգտուել է Սոկրատի եկեղեցական պատմութեան՝ այն էլ հայերէն թարգմանութիւնից. իսկ հայերէն թարգմանութեան ժամանակը որոշուում էր ընդհանրապէս Եւրոպ դարու վերջը՝ կամ Բ-րդի սկիզբը: Յարգելի քննիչի անսպասելի և չափազանց վստահ եզրակացութիւնները գալիս էին խտրուելու, հիմնովին տապալելու մի դարևոր համոզմունք, խորը արմատացած մի հաւատ դէպի այն պատկառելի պատմահայրը, որի ամենախիստ քննադատները մինչև այդ ժամանակ բաւական համոզեցուցիչ փաստերով կորողացել էին միայն մի բան հաստատել, որ նա միամտաբար երբեմն հետեւում է իւր աղբիւրներին՝ հետաւելով հաւատ ընծայելով նրանց ամեն պատմութիւններին. բայց ոչ ոք չէր յայտնել այն աստիճան ծայրահեղ կարծիք, հաստատուած այդքան հիմնուոր թուացող փաստերի վրայ, որ ապացուցանէր թէ նա

1. — Կարիեր. «Մովսէս Խորենացու մէկ նոր աղբիւրը» Հանդ. Ամս. 1892 թ. էջ 250 և 373. «Նորագոյն աղբերք Մովսէսի Խորենացու» Հանդ. Ամս. 1893 էջ 116. 134. 178. Այս յօդուածները լոյս տեսան առանձին գրքոյկներով Ֆրանսերէն և հայերէն լեզուներով:

կեղծել է: Թէ երկար ժամանակ կարողացել էր խաբել ընթերցողներին՝ որ նա երկու երեք դար ուշ ապրելով և գրելով՝ կեղծելու արտակարգ ընդունակութեամբ՝ զգալ չէ տուել այդ կեղծիքը: ¹ Եւ այդ բոլոր սովորական մտածողութեան դժուարըմբռնելի և հասկանալի եզրակացութիւնները պիտի հաստատուէին մի քանի տող պատահական նմանութեամբ այդ պատմագրի և ը-րդ դարում թարգմանուած պատմութիւնների մէջ: Ահա խնդրի այդ կարևորութիւնն էր պատճառ: որ թէ մասնագիտական թերթերում և թէ նոյն իսկ օրաթերթերում լոյս տեսան մի շարք յօդուածներ: բոլորն յօգուտ և ի պաշտպանութիւն Խորենացու. միայն Գ. Խաղաթեանցն էր որ իւր մագիստրոսութեան աստիճան ձեռք բերելու համար ներկայացրած աշխատութեան մէջ՝ ամէն ջանք գործ է դնում Խորենացու գիրքը մինչև Թ-րդ դարն իջեցնել:

Եւ թէ և Փոքր Սոկրատների հրատարակութեամբ համոզուած ենք վերջնականապէս կը լուծուի մի խնդիր՝ եթէ Խորենացին սովորաբար ընդունուած ժամանակից ուշ է գրել: դրա ապացոյցը այլ ևս չպէտք է որոնել Սոկրատի և նրա պատմութեան մէջ եղող նմանութիւնով: իսկ դրա փոխանակ իւրաքանչիւրիս համար մի տեսակ յորդոր: մի տեսակ նախազգուշացում. չպէտք է զօրեղ հիմնաւոր փաստերը թողած: շտապեցիչ: նորահայտ երևոյթներով մի ամբողջ հաստատուն շինութիւն տապալել:

1. Գրիգոր Խաղաթեան՝ իւր մագիստրոսական աշխատութեան մէջ էջ 1—36 ի մի է հաւաքել այդ մասին յայտնուած կարծիքները:

Г. Халатянъ.— Армянскій Эпосъ въ Исторіи Арменіи Моисея Хоренскаго. Москва 1896.

Ամենազօրեղ հարուածն էր, որ պ. Կարիերը փորձեց հասցնել Խորենացուն. մինչև այսօր էլ ոչ ոք չկարողացաւ համոզեցուցիչ փաստերով ջրել նորա սասաները. բայց նորագոյն փաստերը կը խօսին իրենց համար. Խորենացին է և կը շարունակի մնալ Յ-րդ դարում ապրող, նոյն դարում գրող Սահակ ու Մեսրոպ մեծ ուսուցիչների աշակերտը:

Մենք ընդունելով իւրաքանչիւր լուրջ և բարեխիղճ քննադատութեան մեծ արժէքը, մնում ենք այն համոզման, որ շատ անգամ ամենասուր և հանձարեղ արտայայտած մտքերն անգամ չեն կարող մնայուն լինել՝ եթէ եզրակացութիւններ հանելիս դատողութիւնը գերակշռել է նիւթի բազմակողմանի ծանօթութեանը: Սուրատը շատ քիչ է ուսումնասիրուել և քչերն են նրան ծանօթ. ներկայումս յայտնի հայկաբաններից նրա մասին՝ շատ կարծիքներ են յայտնուել, որ չէին արտայայտուիլ, — որովհետեւ հիմունքից զուրկ են, — եթէ այդ անձինքը իրենց ձեռին ունենային բուն Սովորատը:

Մեր գրականութիւնը դեռ շատ քիչ է ուսումնասիրուած. դեռ շատ նորանոր կարծիքներ կարող են յայտնուել և հները խախտուել, բայց հէնց դրա մէջ է վտանգը: Մի ըստ երևոյթին ամենահամոզեցուցիչ կարծիք բազմակողմանի ուսումնասիրութեան արդիւնք չլինելով, հիմնովին կը հերքուի իսկական նիւթի ծանօթութեամբ:

Փորձենք համառօտ ձեռով ի մի ամփոփել խնդրիս վերաբերեալ յայտնած կարծիքները և տալ մեր վերջնական եզրակացութիւնը: Հիմնած մեր ուսումնասիրութեան վրայ:

Յայտնի է անգլիացի գիտնական Վիստոն եղբայրների հրատարակութիւնը Մ. Խորենացու պատմութեան հայերէն բնագրի և լատիներէնի թարգմանութեամբ՝ հմտալից ծանօթութիւններով և մեկնաբանութիւններով: Արանք էին որ առաջին անգամ ուշադրութիւն դարձնելով Մ. Խոր. Բ. գր. 29 գլ. կոստանդին Մեծի ծննդեան և թագաւորելու սուսպելախառն պատմութեան վրայ, մասնանիշ էին արել Սեղբեստրոսի վարքի վրայ, երկուսը միևնոյն աղբիւրից ծագած համարելով: ¹ Արանք զարմանք են յայտնում և դժուարանում մեկնելու, թէ ինչպէս կարող էր Խորենացին օգտուել և հաւատալ կոստանդին Մեծի մասին պատմած սուսպելներին, քանի որ լաւ ծանօթ էր Եւսերիոսի պատմութեանը: Նոր Հայկազեան բառգիրք կազմող Վենետիկի հայրերն ևս Վիստոններին հետեւելով, ուղղակի Սեղբեստրոսի վարքն են Խոր. աղբիւր համարել: ²

Հարեանցի յայտնած կարծիքը մնաց երկար ժամանակ առանց ուշադրութեան՝ մինչև պ. կարիէրը Խորենացու և Սեղբեստրոսի վարքի նման հատուածները իրար հետ բաղդատելով, անսպասելի հետեանքների հասաւ: Թիւրիմացութիւնների առաջն առնելու համար, կարեւոր ենք համարում անցողաբար յիշել, որ

1. Մ. Խոր. հրատ. Վիստոն եղբ. Լոնդոն 1736 թ. էջ 210 գլ. 2. Ծանօթ. համեմ. իմ յօդուածը Աբարտա 1893 թ. էջ. 65—76:

2. Նոր. Հայկ. բառ. նախադրութիւն էջ 19. Վատ. Ս. Սեղբեստրոսի Հռովմայ Հայրապետի՝ որոյ հետք կան նաև ի բանս Խորենացւոյն:

Սեղբեստրոսի վարքն ու Սոկրատի պատմութիւնը միանգամայն տարբեր գրութիւններ են, հայերէնի մէջ համառօտչի ձեռքով միացրած, իսկ թէ ինչպէս և երբ՝ այդ մասին յետոյ:

Պ. կարիերը 1892 թ-ին՝ մի նամակ գրեց «Հանդէս Ամօրեայի» խմբագրութեան, որը և տպուեց նոյն թերթի օգոստոսի համարում: ¹ Նամակի էական միտքն էր. Խոր. Բ. գլ. 29. Սեղբեստրոսի վարքիցն է առնուած: Սեղբեստրոսի վարքը գրուած է սկզբնաբար լատիներէն լեզուով, Ե-րդ դարու վերջում. նոյնը Ֆոյները թարգմանել են վեցերորդ դարու սկիզբը. Խորենացին ի հարկէ այդ թարգմանութիւնից է օգտուել, ոչ շուտ քան Գ-րդ դարու կէսը: Սա էր առաջին հարուածը. փաստերը խօսում էին ակնյայտի կերպով, բառեր և նոյն իսկ ամբողջ նախադասութիւններ բառացի փոխառութիւններ էին. այդ նորագիւտ համեմատութեամբ մեկնուում էին Խորենացու մինչև այդ ժամանակ չհասկացուած մի քանի բառերը:

Պ. կարիերի գէմ և նրա յայտնած կարծիքի առթիւ յօդուածներ տպուեցին «Հանդէս Ամօրեայի» «Մուրճի», «Արարատի» մէջ. պրօֆ. Ն. Մառը Պետերբուրգի արևելեան բաժնի մասնագիտական թերթում. «Արևելք» և «Հայրենիք» օրաթերթը, իսկ «Բաղմավէպը» մի շարք յօդուածներով մի ամբողջ ուսումնասիրութիւն հրատարակեց:

Հանդիսի յօդուածագիրը՝ յայտնի Հ. Ս. Պարոնեան էր, ² որի զինաւոր նկատողութիւնն է. եթէ Խո-

1. Ե. ա. էջ 250.

2. Հանդէս Ամօ. 1892 էջ 343. Խմբագր. կարծես հա-

ԽԴ.

ընկալու անձն անգամ անհետանայ Եւրո գարուց (էջ 344)։ նրա գործի ժամանակը անփոփոխ կը ձևայ- այդ հաստատում են նրա ոճը, լեզուն, հեղինակի որոշակի տուած տեղեկութիւնները իւր անձի մասին։ Իսկ կարիերի ատածների դէմ առարկում է, թէ կարող էր Սեդրեսարտի վարքի շատիներէն բնագրից առաջ՝ յունարէն լեզուով համառօտ վարք գոյութիւն ունենալ։ որից օգտուել է և շատիներէն հեղինակը և Մովսէս Խորենացին։ Սակայն այս յօդուածը իւր էութեամբ չէր կարող խախտել և հեղքել կարիերի սասածներն. յօդուածի փաստական մասը շատ թոյլ էր։

Այդ կողմից աւելի գորեղ և համադիչ էր պ. Ս. Մալխասեանի յօդուածը «Մուրճի»¹ մէջ, ուր նա մի շարք շատ հաւանական թուացող փաստերով աշխատեց ցոյց տալ, որ Խորենացու յիշեալ գլուխը յետամուտ յաւելուած է (Enterpolation), որի փոխարէն ըսկրպում եղել է Հռիփսիմեանց Հայաստան գալու և Գրիգոր Լուսաւորչի գործերի պատմութիւնը։

Բազմազգի յօդուածների հեղինակը Բ. Ա. Սարգսեանն է. նա այդ առթիւ տպեց Սեդրեսարտի աճ բողջ վարքը յունարէն բնագրի հետ միասին, պարզաբանուած երկար յառաջարանով։ Պարոնեանի հետ սա էլ համեմարծիք է, միայն փաստերով է խօսում։ Սորա առաջ բերած հիմունքներն են.

ա. Արդէն Դ-րդ գարուց սկսած յայտնի է կոս-

մակարծիք չէ յօդուածագրին. «Այս յօդուածը ուղղած է մեզ Ս. Ա. Պարոնեան՝ զոր կը հրատարակեմք անփոփոխ հեղինակին թողով ամեն երաշխաւորութիւն. Խմբ.»

1. Մուրճ՝ 1892 ղեկաներէր։

տանդին Մեծի ծննդեան այն առասպելախառն պատմութիւնը ըստ որում նա Հեղինայ պռոնկի գաւակ էր: Զոսիմոս հեթանոս պատմադիրը գրելով 410—431 թ. տուջինն է յիշում պռոնկի Հեղինէի անուհը՝ (էջ ԺԲ.):

բ. Սոզոմէնը գրում է 439 թ-ին իւր պատմութիւնը: Նրա մէջ կան Սեղբեստրոսի վարքի հետքեր (էջ ԺԲ):

գ. Գելասիոս պապը 494 թուին հրատարակում է ընդունելի և անընդունելի գրեանց ցանկ, ուր յիշուած է Սեղբեստրոսի վարքը իբրև վաղածանօթ և՛ շատ եկեղեցիներում ընդունուած գիրք. հետևապէս լատիներէնը աւելի շուտ է գրուել կամ ուղիղը յունարէնից՝ որոշ փոփոխութեամբ թարգմանութիւնը աւելի շուտ է քան 494 թիւը, այլապէս չէր կարող հանրածանօթ լինել:

ձ. Բարսեղը ունի մի քանի երկրորդական փաստեր, որոնք միացնելով էականների հետ եզրակացնում է. «Վոստանդիանոսի և Սեղբեստրոսի ստեղծարանութիւնք յարևելից անցած են յարևմուտս, անտի ապա շրջան ընելով, գրեաթէ մէկ դար վերջ, վերադարձան յարևելս բայց կերպարանափոխութեամբ» (էջ ԺԸ)

1. Հ. Բ. Սարգսեան. էջ ԺԲ. «Զոսիմոս եթէ չէ նախկին հեղինակ Վոստանդիանոսի և Սեղբեստրոսի պատմութեան, այլ անշուշտ ունեցած է ի դիմաց Դ-րդ դարու հեղինակութիւն մի, յարմէ համառօտ տեղեկութիւնքը քաղում է: որ իրեն համար պատմական արժէք ունէին և կամ նպաստաւոր էին իր հեթանոսական դեռումներուն և թէ այս հեղինակութիւնս՝ արևելքի մէջ, արևելեան լեզուով գրուած էր»:

ԽԶ.

ուրեմն խորենացին օգտուել է շատ շատերին ազդիւր.
Ծառայող Սեղբեստրոսի սկզբնական վարքից: ¹

Վարիերը կարիք չզգաց և ոչ մէկին պատասխանե-
լու. և իսկապէս ոչ ոք էլ չէր կարողացել հերքել նրա
ասածների էական մասերը:

Վարձեռ բոլոր հայագէտները արդէն հաշտուել են
այդ մտքի հետ, որ Սուրենացու գրութեան ժամանակը
այլ ևս չէ կարելի հաստատուն պահել:

Միայն պ. Մառն է շարունակում հակառակել
որը քննելով Վարիերի յօդուածները՝ ասում է. «Մենք
կարող ենք համաձայնուել Ֆրանսիացի գիտնականի
հաստատած փաստերի հետ, բայց ցանկալի է յիշել,
որ կան նաև ուրիշ փաստեր, որ ուրիշ բնաւորութիւն
ունին և որոնք նոյնպէս արժանի են ուշադրութեան:»,
որոնց քննութեանը նուիրում է նա իւր գեղեցիկ ու-
սումնասիրութիւնը: ²

ԹԾ.

Սրբ Վարիերի առաջին յօդուածը այդքան յաջո-
ղութիւն գտաւ, բնական էր որ մի անգամ ընթացած
շաւղով ընթանար, մանաւանդ երբ Նորայր Բիւզանդի
մասնաւոր նամակից իմանում է, որ կան Սոկրատի
պատմութեան և Սեղբեստրոսի վարքի հայերէն թարգ-

1. Հ. Բ. Սարգսեանի տեղեկութիւններով չափազանց
բարդուած աշխատութիւնից մի քանի անգամ կորզալուց յե-
տոյ միայն՝ կարողացայ վերոյիշեալ էական մտքերը ի մի
փոփել:

2. Н. Марръ. О начальной истории Анонима, къ вопросу объ
ист. М. Хор. по поводу критических статей А. Карьера.

մանութիւնը: ¹ Խնդրի կարևորութեան պատճառաւ յարգելի գիտնականը յանձն է առել գնալ Վենետիկ և առ տեղեալն ծանօթանալ հայերէն ձեռագրի հետ: Հայերէն Բնագիրը և Խորենացու պատմութիւնը՝ իրար շատ նման էին: մանաւանդ պատմութեան սկսուածքի առաջի տողերը որ համարեա բառ առ բառ իրար ծածկում էին: Եզրակացութիւնը պարզ էր և անխուսափելի, մանաւանդ՝ երբ բաղդատութեան նոր նիւթ տացաւ Սեղբեստրոսի վարքի հետ միացած Սոկրատի պատմութեան մէջ. — Վրաց դարձը Նունէի ձեռքով: Իրև արդիւնք և ամփոփումն այդ ուսումնասիրութեան յայտնեց նա այս հետեանքը: ²

Ա.—Մովսէս Խորենացին Բ. գրքի 29 գլխից սկսած բազմաթիւ փոխառութիւններ է անում Սոկրատի եկեղ. պատմութիւնից (էջ 185): Մինչև կոստանդին մեծի ժամանակը նա ձեռին ունէր Եւսեբիոսի ժամանակագրութիւնը և եկեղեցական պատմութիւնը: այնուհետև նրան առաջնորդ է ծառայում Սոկրատը:

Բ.—Խորենացին գործ է ածել Սոկրատի այն հայերէն թարգմանութիւնը՝ որ յայտնի է Փոքր Սոկրատ անունով: երբ սա արդէն միացած էր Սեղբեստրոսի վարքի հետ և ունէր յապաւումներ ու յաւելուածներ:

Գ.—Այս թարգմանութիւնը Ի. դարու վերջի տա-

1. Մենք զարմնք ենք յայտնել մի առթիւ: Թէ ինչու պ. Կարիերը չէ իմացել Վիստոն եղբարց կարծիքը. պ. Նորայրից ստացած տեղեկութիւնը կարող էր նա գտնել Լ. Ջարբալեանի գրքում: Ասողկի հրատարակութեան մէջ, Հայկական բազրքում: Չամչեանի պատմութեան մէջ ևլն.:

2. Հանդէս Ամս. 1892. էջ 372. սկսած 1893-ից էջ 194. 178.

րիներիցն է: Հետևապէս Մովսէս Խորենացու. Հայոց պատմութիւնը չէր կարող ը-րդ դարու առաջի տարիներէց աւելի շուտ գրուած լինել:

Այս դր չփորձեց անգամ հիմնովին քննելու պ. Վարիերի ասածները: նոյն իսկ պ. Մորայր Բիւզանդը իւր գրած գեղեցիկ յօդուածում Հանդէսի մեջ,¹ բաւականանում է միայն Փ. Սոկրատի ժամանակը որոշելով. բայց նա կարող էր աւելին տնել, որովհետև մանրամասն ուսումնասիրել էր, և Խորենացին ու Սոկրատը իրար հետ բաղդատել:

Գարագաշեանը միանգամայն համակարծիք է պ. Վարիերին. «Մայելով Խորենացւոյն պատմութեան լեզուին, որ չէ միակերպ և գլուխներէն ոմանք, որ են եկամուտ, այսինքն յայլմէ մուծեալ և յետին, որպիսի են հաւանականապէս առաջին եօթն գլուխք և մանաւանդ Գ. դպ. ԿԱ գլխոյն վերջին հատուածն և ԿԲ գլուխ ողջոյն՝ կրնանք զյօրինումն այն պատմութեան դնել ոչ ի Զ-րդ, այլ յեօթներորդ դարու իսկ. մանաւանդ որ Մ. Խորենացու անուն զոր² չենք գտներ յիշած ի մատենագիրս շ. դարուն»: ³

Պ. Վարիերը իւր յօդուածների շարքը վերջացրել է յայտնելով. «Հաստատապէս համոզուած ենք, որ Սոկրատի հայերէն հրատարակութիւնը, որ յայտարար-

1. «Եւմ կարծիք զկրկին հայ թարգմանութեանց եկեղեցական պատմութեան Սոկրատայ սքոլաստիկոսի և զնոցին թարգմանչաց». Կանդ. Ամս. 1893. էջ 273 և ըն.:

2. Այդ հիմունքը թէև շեշտած, ամենաթոյլն է:

3. Ա. Մ. Գարագաշեան, Գննական պատմ. Հայոց. Թիֆլիզ 1895. մասն Գ. էջ 347-348.

ուել է Իջմբաճնից՝ պիտի լրացնէ և զօրեղացնէ ստացած նպաստաւոր ապացոյցները»:

Փորձենք ցոյց տալ թէ ինչ չափով և ինչ ձևով են արդարանում նրա ենթագրութիւնը: Ինչ էլ լինի այդ արդիւնքը՝ կը մնայ հաստատօր պ. կարիերի յարուցած և բաւական սուր ու զիւրըմբռնելի կերպով պարզաբանած խնդիրները նոր զարկ տուին ընդհանրապէս հայագիտութեան և ի մասնաւորի՝ Խորենացուն: Մեր յիշատակած մի շարք յօդուածները՝ լուրջ աշխատութիւնները և նոյն իսկ Սոկրատի պատմութեան հրատարակութիւնը, բոլորն արդիւնք են յայտնի Ֆըրանսիացու յարուցած շահագրգիռ խնդրին: Միշտ այդ է և կը լինի անկողմնապահ և իսկական գիտնական արժէք ունեցող արտայայտած մտքերի արդիւնքը:

Ժ.

Ետընացին չէ ծանաչել Սոկրատի եկեղեցական պատմութիւնը, եւ ոչ էլ որ եւ է կերպ օգտուել նրա յունարէն կամ հայերէն ընագրից, քայց օգտուել է Սեդեքստրոսի վարքից, թէ եւ ոչ մեր ձեռքը հասած հայերէն թարգմանութիւնից:

Սոկրատը՝ Սոզոմէնի պէս սկսում է գրել այնտեղից, ուր դադարեցրել էր Եւսեբիոս Պամփիլեան իւր եկեղեցական պատմութիւնը: Եւսեբիոս Պամփիլեայ յամենայն տասնեսին գիրան եղեալ զեկեղեցական պատմութիւն: դադարեաց ի ժամանակս կոստանդնի թագաւորի յորս և առ Գրիգորեանոսիւ եղեալ հալածումն դադարեաց (էջ 1) . . . Իսկ մեր նախադրեալ շարադրել զառ ի նմանէ մինչև առ յեկեղեցեացն եղելոց պատճառայն» (էջ 2) այն է՝ Փրկչի 306 թ-ից

մինչև 439 թ.։ Թէոդոս Փոքրի Թագաւորութեան ժամանակը։ Նա համառօտակի անցնելով Ռիոկղեախանութի պատմութիւնը։ երկար կանգ է առնում նրա յաջորդների մասնաւորապէս եկեղեցական գործերի վրայ) յիշելով նաև քաղաքական դէպքերը։ Վերոյիշեալ ժամանակամիջոցում յաջորդաբար պատմուած է կոստանդին Մեծի, Լիկինիոսի, կոստանդին Փոքրի, կոստանսի, Յուլիանոսի, Յորիանոսի, Վալէսի, Վաղէնախանսի, Գրատիանոսի, Թէոդոս Մեծի, Ուորիոսի, Արկադիոսի և Թէոդոս Փոքրի ժամանակ պատահած եկեղեցական գործերը։ Ընդ կայսրների մասին պատմում է նաև Խորենացին։ Կաշխատելք երկու պատմագիրներն համեմատելով զրանել ընդհանուր կապը և դրանով ապացուցանել, թէ կարող էր արդեօք մէկը միւսին աղբիւր ծառայած լինել։ Կարող էր Խորենացին Սոկրատի բազմակողմանի տեղեկութիւններով հարուստ պատմութիւնից միայն մի քանի առասպելներ ընտրել։

1.

ա. Մով. Խոր. Բ. գլ. Սոկ. մեծ՝ Ա. 2. էջ 4. Ընդարձակ Սիգ. Վ. էջ 29. էջ 165. 714-716.

Սա (կոստանդինոս) - Ի միջուրէ մինչ արեւ Իսկ Ռիւզանդացոյն յառաջ քան զթագաւորութիւն ընթանայր ժուան. զնա պարտեալ և ևս ընդ մինչդեռ կեսար էր. ետես յերկինս խաչակն ասեղիանոս կայսր եր պարտեալ ի մարտն և սիւն լուսոյ, յորում ընտրամեալ յոյժ .. Տեսանէ արամութեամբ մեծաւ նընթեանոյր գրեալ այսու ապա ի գիշերին յայնմ ջեալ. երևութացաւ նմա յաղթեա . . . արար զբոշ յորում ննչէր. սեպի առ ի քան իայ աստեղաց խաչակն և մտեալ ի պարտեալ յերկինս. խաչ յերկինք պարունակեալ զըտերազմ յաղթեաց զՄագազ զլոսմական ունելով վերջով ասէ. Այսու յաղթանախոս. նազիր յաստեղաց. այսու թեա. զոր արարեալ սիւզ. յաղթեաց . . . Երամայեաց

1. Գործ եմ գրել Վեներա. Հրատ. 1865 թ.

նոյն և յառաջըրեալ
յաղթեաց պատերազմացն:

առնել զաւրինակ իւրին
.. և առնել առաջի զա-
տերազմաւ և յաղթեաց:

Համառ. Վարք Սեղրեստրոսի էջ 715.

«Եւ յաղթահարեցին Բիւզանդացիքն զգաւրսն Կոստան-
գիանոսի, եւ... արամեալ ննջէր, և տեսանէ ի տեսլեան գի-
շերին վերնագիր տատեղանչան խաչի... Եւ հրամայեաց զնշան
խաչին կայսրն Կոստանգիանոս առաջի իւր և զօրացն մտանել
ի մարտն. և պարտեաւ Մաքսիմիանոս»:

Համառօտողը կրկնութիւնից խոյս տալով, Փոքր Սոկ-
րատի պատմութիւնից հանել է այդ մասը, քանի որ Սեղ-
րեստրոսի վարքի մեջ կար նոյնը: Խոր. և Ղնդ. վարքը
կայսրին է ասել բառացի արտադրում են նոյն աղբիւ-
րից: Խորենացին համառօտում է: Սոկրատը տարբեր է
պատմում, նրա պատմութեան մէջ տեսիլքը ցերեկն է
երևում: Համ. վարքը չունի «Այսու յաղթեալ յայանի
բառերը: Ղնդ. վ. ունի՝ «հրամայեաց տանել զաւրինակ
խաչին» նոյնը Համ. վ. ըստ յուն. τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ.
Խոր. «արարեալ սիգնոյն» լատիներէնից է՝ signum. այդ
բառը Խոր. աղբիւրինն է: Ուրեմն Խոր. այդ դէպքում
ունի մի աղբիւր անկախ Սեղրեստրոսի վարքի հայերէն
Թարգմանութիւնից. նա Համ. չէ օգտուել, որովհետև
աւելի, և այն էլ ոչ ինքնաստեղծ տեղեկութիւն ունի.
Ղնդ. նոյնպէս ոչ, նրա մէջ չկայ «սիգնոյն» բառը: Խո-
րեն. տալիս է իւր աղբիւրը. «Որպէս համառօտ ու-
տուցանէ քեզ Ագաթանգեղոս»: Այս տեսիլը պատմում են
Եւսեբիոսը. Վարք Կոստ. Ա. 28. բոլորովին նման
Սոկրատին. Ռուփինոսը և Սաղամէնը՝ որոնք սակայն
ունին տարբերութիւններ:

Խոր. Բ. զ. ՁԳ. էջ 165. Համ. Վարք Սեղբ. էջ 721.

Բայց յետոյ հրապուրեալ ի կնոջէն իւրմէ Մաքսիմինայ, ի դասերէն Դիոկղեախանոսի, յարոյց հալածանս եկեղեցւոյ. և զբազումս վկայեալ, ինքն եղեփանդական՝ բորոտութեամբ ըստ բոլոր ընկալեալ մարմնոյն տպականեցաւ վասն յանդնութեանն. Զոր ոչ կարացին բժշկել Արիոզական կախարդքն և Մարիսկեան բժիշկքն. յազգոս որոյ յղեաց առ Յըրդաս՝ առաքել նմա գիւթս ի Պարսից և ի Հնդկաց. սակայն և այնք ոչ հասին նմա յօգուտ:

Զոր և քուրմք՝ ոմանք ի դիւաց խրատուէ հրամայեցին բազմութիւն աղայոց զենուլ յաւազանս և ջերմ արեամբ լուանալ և ողջանալ:

Որոյ լուեալ զլալիւն մանկանցն հանդերձ մարցն կականմամբք, գթացեալ մարդասիրեաց զնոցայն լաւ վար-

Բայց հրապուրեալ ի քնոջէն իւրմէ Մաքսինեայ ի դասերէն Դիոկղեախանոսի, և արար հալածանս եկեղեցւոյ Կոստանդիանոս. և բազումք եղեն վկայք և (խոստովանողք) . . . Յայնժամ եղափանդական բորոտութիւն ըզբոլոր մարմին թագաւորին Կոստանդիանոսի տպականէր. վասն որոյ Արիոզական՝ կախարդք և Արիստոսկեան բրժիշկ ոչ կարացին օգնել, աննոր, և ոչ Պարսից և (Հայոց) և սա տարակուսեալ արամէր:

Ըղձանային քուրմք ի գիւաց հրապուրանաց՝ յոլովից աղայոց զենուլ յաւազանս և լուանալ ջերմ արեամբ զանձն. և այնպէս առողջանալ (ասէին):

Մայրքն աշխարէին և ըստ յին զմահ մանկանցն. Եւ լուեալ թագաւորին . . . զըզ-

1. Երեք օրին. Մաքսինեայ. մի օրին. Մաքսիմիայ:
2. Բ. Մի օր. եղեփանդակն.
3. Վեն. ԱԳ. ապոստական.
4. Մի օր. քրմանք.

կուցեալ քան զիւրն փրկու-
թիւն:

Յազաբա որոյ զփոխարէնն
յԱռաուծոյ ընդունի. յանըր-
ջական տեսութիւն առաքե-
լոցն առեալ հրաման սրբել
լուացմամբ կենսատու ա-
ւաղանին ի ձեռն Սեղբես-
արոսի եղիսկոպոսի Հռոմայ,
որ ի նմանէ հալածանացն
թագուցեալ էր ի Սորակտինն՝
լեառնն: Յորմէ և աշակեր-
տեալ հաւատաց, զբռնաւոր-
սըն ամենայն բառնալով Աս-
աուծոյ յերեսաց նորո: որ-
պէս համառօտ ուսուցանէ
քեզ Ագաթանգեղոս:

Չացաւ և ելաց . . քաւ լիցի
ինձ խոցեսդել զմանկունս . . .
Թէպէտ և ի մահ ձգէ զիս
ախա բորոտութեանս և ան-
բժշկելի մնամ:

Եւ յայնմ գիշերի տեսա-
ներ թագաւորն Պոստանգիա-
նոս ի տեղեան զառաքեալն
Յեառն զՊետրոս և զՊաւ-
ղոս, որք տէին ցնա: Առա-
քեալք յԱստուծոյ ողորմու-
թիւն քարսղել և բժշկու-
թիւն մարմնոյ ախտի ընդ
նմին զանն ողորմութեան զոր
ցուցեր առ աղայան անմեղս:
Եւ արդ՝ առաքեա կոչեա ըզ-
Սեղբեսարոս, զՅեսուչն Հը-
ռոմայ, զառ ի քէն հալա-
ծեալն, որ կայ ի լեբրինն Սե-
րապիոն ի յայրի անգ, որ ե-
կեալ խօսեսցի ընդ քեզ բանս
փրկութեան և լուացե ի հո-
գևոր աւաղանին

Ինչպէս տեսնում ենք երկու պատմութիւնը միմ-
եանց յար և նման են, սկիզբը աւելի բառացի, շա-
բունակութիւնը միայն մտքով: բայց կան տարբերու-
թիւններ: Այս հատուածը բաղդատելով նաև Մեծ
Սոկրատի համապատասխան հատուածի հետ (էջ 720)
և Ուխտանէսի (էջ 103) կամ որ նոյնն է՝ Յայսմա-
ւուրքի հետ, գտնում ենք ակնյայտնի նմանութիւն
բոլորի մէջ: Խորենացին և համառօտ օրինակը շատ

1. Չորս. օր. ի Սերապիոնն. մի օր. ի Սերապիոնն:

ՄԴ.

տեղերում իրար ծածկում են. նրանք իրար գիտենն
մեկը արտագրութիւն է միւսից. հայրը նրանում է
թէ որն է բուն ընտղիրը:

Խ որ.	Համ.	Ընդարձ.	Յայտմ.
Մաքսիմիայ և Մաքսիմոսայ.	Մաքսիմոսայ.	Մաքսիմիայ.	Մաքսիմոսայ.
Մաքսիմոսայ Մաք- սենդայ.	Արիոզկեան արիու- կեան Արիստիկեան	Արիոզկեան. Մաքսիկեան.	չիք.
Արիոզկեան Մա- քսիկեան. 4	չիք.	Կահանազու ուզ- բոզք.	չիք.
Մարցն կահան- ժամբք.	չիք.	ի Պարսից.	ի Պարսից.
Ի Պարսից և ի Հնդկաց.	Պարսից և Հայաց.	ի Պարսից.	ի Պարսից.
բայց հրապուրեալ ի կնոջէն իւրմէ.	նոյն.	չիք.	նոյն.
յարայց հալածանս. զբազումս վկայեալ Սղեփանդական բո- բոսութիւն.	արար հալածանս. տարբեր. նոյն	չիք. զբազումս սատակէ Սղափանդական բո- բոսութիւն	յարայց հալածանս- չիք.
ըստ բուրբ ընկալ- եալ մարմնոյն ա- պականեցաւ.	տարբեր.	ըստ բուրբ ըն- կալեալ մարմնոյն վիրաւորեցաւ.	չիք.
Սև սյնք ոչ հասին նմա յօգուտ.	տարբեր.	ոչ կարացին օգնել նմա.	ոչ կարացին բը- ժշկել
չիք.	չիք.	և մարք մանկանցն. Հերարեակ	և մարք տղայացն- Հերարեակ
Սեղրեսարոս եպիս- կոպոս Թագուցեալ ի Սորակտին լեա- ուքն.	Սեղ. անսուշ կայ ի լերինն Սերա- պին.	Սեղրեսարոս եպիս. ի լերինն Սերապտի- ոն Թագուցեալ.	Սեղ. եպիսկոպոսա- պեա. չիք.
գուրմք ոմանք ի զիւաց իբատուէ տղայոց զենուլ	ոմանք առ ի գրմանց աւաղան զրմանց զենուլ արեամբ ման-	գուրմքն ի գիւաց հրապուրանաց ի տղայոց զենուլ յա-	ձարտարք և Ս- զանդաւօրք ժողո- վեալ մանկունս

1. Խոր. մարիսկեան ընթերցուածը տգէտ գրչի սխալ
պէտք է համարել. Սոկ. համառօտողը ցանկացել է այդ ան-
հասկանալի բառը հասկանալի դարձնել և շինել է արիս-
տիկեան:

ԾԶ.

մինչդեռ համառօտողը իբրև անձանօթ անհասկանալի բառեր փոփոխել է:

Տեսնում ենք թէ ինչպէս նոյն հատուածի զգուշաւոր և մանրազնին համեմատութիւնը բալորովին տարբեր եզրակացութեան հասցրեց մեզ քան պ. Աարիերին: Սակայն այսքանով մենք չենք բաւականանալ շարունակենք և կը տեսնենք, որ ամէն անգամ եթէ կայ փոխառութիւն Խորենացուց է եղել:

3.

Խոր. Բ. ԳԼ 20. էջ 173. Մեծ. Սոկ. Ա. էջ 3. 5.

«Ի բառնայն Աստուծոյ ըզբանաւորսն ամենայն յերեսաց Կոստանդիանոսի՝ մեծարեաց նա զԼիկիանոս մեծութիւն յոյժ. և ետ նմա կնութեան զքջոր իւր ոչ համամոյր, ծիրանեօք և պսակաւ կայսերական զարդարեաց զնա. և յերկրորդականս հասուցեալ պատիւս, արքայ ամենայն արևելից կացոյց»:

«Մաքսիմիանոս Գալերիոս վարեալ զտէրութիւնն ամենայն մեռաւ՝ յառաջագոյն եգեալ թագաւոր զԼիկիանոս, և յետ այսորիկ Լիկիանոս թագաւորակից նորա և փեսայ (Կոստանդիանոսի) որում ետ կնութեան զքջոր իւր ըզբանաւորսն, կեայր յարևելս»:

ՓՈՒՔ. ՍՈԿՐԱՏ

«Յորժամ էառ (Կոստանդիանոս) զյաղթութիւն միահամուռն թագաւորացն՝ զԼիկիանոս քեալոր իւր թագաւորեցուցանէր»:

Մեծ Սոկրատը շատ ընդարձակ է. մենք յիշատակեցինք կարևորագոյն մասը. նա համաձայն օտուզապատում պատմութիւն Լիկիանոսին համարում է յաջորդ Մաքսիմիանոս Գալերիոսին, իշխանութեամբ

Համահաւասար թաղաւորակից կոստանդին Մեծի: Իսկ ըստ Խորենացու նա արեւելքի կայսր է նշանակուում կոստանդինի ձեռքով, որը նախապէս իւր ոչ համամայր բրոջը նրան կնութեան է տալիս և մեծամեծ պատիւներով առանձին կերպով պատուում: Աչ համամայր դարձուածը անկասկած Խորենացու յաւելուածն է, որպէս զի Գլ. 2Գ. ի մէջ պատմածի հետ համաձայնեցրած լինի: ¹

Խորենացին օգտուել է Փոքր Սոկրատից: Փոքրը միայն այսքան է ասում. «լիկիանոս քեռայր իւր թաղաւորեցուցանէր», որով բացարձակ հակառակում այն օրինակին, սրից կրճատուել է: ² Խորենացին օւնի մանրամասնութիւններ. նրան հարկաւոր էր աղբիւր, որ Փոքր Սոկրատը չէ. բայց ինքը իբրև հեղինակութիւն Սոկրատի համառօտողին պատճառ է դարձել, որ նա հակառակ իսկական բնագրին, կոստանդինոսից է թաղաւորեցնել տալիս Լիկիանոսին:

Գրժբախտարար մեր ձեռին չունենք Սողոմէնի, Լակաանիոսի պատմութիւնը և «Աղէքսանդրեան վրոնիկոնը», որպէս զի հնար ունենայինք որոշել թէ Խորենացու պատմածը դոցանից որին է համապատասխան:

1. Սոկր. Կ. 1 էջ. 218 «կոստանդինոս երկուս ունէ, միահարս եղբարս. ոչ ի նմին նորա մաւրէն եղեալս»:

2. Եւսեբիոս եկեղ. պատմ. համաձայն է Խորենացուն. «Արժանի համարեալ է Լիկիանոս ընդունել զերկրորդ աստիճան յիւր Մեծի ինքնակալին կոստանդեոս. և առնուլ ի կնութիւն զքոյր նորա, և այսպէս ի հոյակապ ընտանիս նորա ընդ սլեալ լինի»:

Մ. Խոր. Բ. զԼ. 2Ը. էջ 170

«Քանզի նախ առ ի հաւասան գառնի գրժող (Լիկիանոս) և երկրորդ առ բարեգործն իւր (Վոստանդիանոս) ապստամբ. Յարոյց հալածանքս եկեղեցւոյ (տես 2Գ. էջ 165). և նենգութիւն գաղանի ընդդէմ Վոստանդիանոսի. նաև շարին բազմազանս ամենեցուն հասոյց, ցանկատերն այս և դարշելի ալևոր . . . (ապա Գլափիռեայ պատմութիւնը).

Եւ իբրև յայանեցաւ դաւն և գիտաց թէ նմա լուռ ոչ լինի Վոստանդիանոս, ժողովեաց զօրս ընդդիմանալ պատերազմաւ

Իսկ իբրև եկն յաղթողն Վոստանդիանոս, մատնեաց Աստուած ի ձեռս նորա զԼիկիանոս, յոր խնայեալ որպէս ի ծերունի և ի քեռայր՝ ետատանելի Գաղղիոս և հանդերձ երկաթի կապանք, զընել ի մետաղս զի աղօթեսցի

Սոկր. Մեծ. Ա. 3 էջ 6—7.

Իսկ Լիկիանոս թագաւորակից նորա՝ հաստատուն հեթանոսութեանն առէր զքրիստոնեայս. Եւ յայանի հալածանս ի վերայ նոցա առ ահին Վոստանդիանոսի երկնէր յարուցանել, այլ ծածուկ զբազումս նեղէր, Ապա և յայանի վնասել նոցա ձեռնարկէր. և եղև հալածանք առ տեղեաւն՝ անդ ուր էր Լիկիանոս. Իբրև զայս և զայսպիսս բռնաբար գործէր, ոչինչ ծածկէր ի Վոստանդիանոսէս:

Գլ. 4. էջ 8.

Ի վերայ այսոցիկ յոյժ ցասոյց զթագաւորն Վոստանդիանոս և եղև թշնամութիւն ի բաց եզեալ զառ երեսս բարեկամութիւնն, և պատերազմիլ սկսան ընդ միմեանս:

Եւ եղև մարտ բազում. և յաղթահարեալ անձնատուր եղև, Ըմբռնեալ զնա կենդանւոյն մարդասիրէ և ոչըսպանանէ, այլ հրամայէ նմա կեալ ի Թեսաղոնիկէ հանդարտութեամբ. Իսկ նորա առ ժամ մի հանդարտեալ, ապա

1. Տես վերև «զԼիկիանոս քեռայր իւր կարգէր»:

առ Աստուած որում մեզան
Թերևս երկայնամիտ լիցի առ
նա:

ժողովեաց զհամախորհս իւր
զբարբարոտն և խորհեր ի
պատերազմ Ձայս գիտացեալ
Թագաւորին հրամայեաց սպա-
նանել զնա՝ և ըմբռնեալ սպա-
նին:

Փոքր Սոկրատը այս գլխում շատ քիչ է տար-
բերուում Մեծից, նա նոր մասեր չունի, այլ ուղղակի
կրճատուած է, ուստի աւելորդ ենք համարում այստեղ
կրկնել. հետաքրքրւողները թող բաղլատեն բնագիրը:

Կարիերի համեմատած գլուխներից մէկն էլ այս է.
սակայն ոչ մի դէպքում նա այնքան չափազանց վատահ
և անհիմն ենթադրութիւններ չէ արել, ինչպէս այս գլխի
վերաբերմամբ, Հայերէն թարգմանութիւնը ձեռին չունէր,
այլ օգտուում էր միայն յունարէն բնագրից: Թուենք
նրա ենթադրութիւնները. բայց նախապէս նկատենք,
որ Խորենացու և երկու Սոկրատների լիկիանոսի
մասին պատմածների մէջ այնքան կապ կայ, որ իւրա-
քանչիւր ոք ով կանխակալ կարծիք չունի, անկարող կը
լինի որ և է փոխառութիւն մէկը միւսից գտնել. երկու
պատմութեանց մէջ իրաւ է եղելութեանց նկա-
րագրութեան մեծ նմանութիւն կայ. բայց զա այն-
պիսի նմանութիւն է, որ ամեն մի անձ ցանկալով պատ-
մել լիկիանոսի գործերը, ինչ աղբիւրից էլ առնելու լի-
նէր, այնու ամենայնիւ անհրաժեշտապէս այդ չափով
նմանութեան արդիւնքի կը հասնէր:

Խ ո Ր .

Մեծ. Սոկրատ.

Փոքր Սոկրատ.

Ննդութիւն գաղտնի Ծածուկ զբաղումս նե- Գաղտնի վնասել լա-
ընդգէմ Կոստանդնուսի. զէր. նայր զգրիտունեայն.
Ն. չորիս բաղմազանս Ն. եղև նալատանս

4.

ամենեցուն հասոյց. որ այս առ տեղեւան. յժ.

ընդ իւրով իշխանութեան
էին:

Յազովեաց շորս ընդդէմնդ եղև միայն ուր էրն Յաբուցանէ գատերազմ
Մանալ գատերազմու: Կիրանու: և գատե- առ նա:
բազմեւ սկսան ընդ
միմեանս:

Ահա միակ նմանութիւնները և այն էլ Մեծ Սոկրատին աւելի մօտ: Սակայն պ. Կարիերը բաւական սուր զուգահրոթիւններով գալիս է այն հետեանքին թէ ամբողջը՝ Փոքր Սոկրատից է առնուած: Նա այսպէս է դատում. Խոր. նոյն գլխում Գլափիւռոս կոյսի և Ամասիայի եպիսկոպոս Բասիլիոսի պատմութիւնը կարող է առնուած լինել ս. Բասիլիոսի վարքից. ցաւն այն է, որ Խոր. և վարքը շատ են իրարից տարբերուստի ենթադրում է, Եւսեբիոսի եկեղեցական պատմութիւնն է Խորենացուն աղբիւր ծառայել: Սակայն այդ կարծիքն էլ իբրև ոչ բաւական հիմնաւոր, ստիպուած է մի կողմ թողնել: Այդ ենթադրութեանց վերայ երրորդն աւելացնելով եզրափակում է. Խոր. ՁԸ գլուխը գրելիս՝ օգտուել է սկզբում Եւսեբիոսից. Լիկիւնիոսի մասին տեղեկութիւններով, իսկ միջի մասը ս. Բասիլիոսի վարքից, ոչ անմիջապէս, այլ հայերէն փոքր Սոկրատի միջոցաւ: Ապացոյցներն են.

ա. Խոր. Կոստանդնի պատմութեան սկիզբը (գլ. 29.) առել է Փոքր Սոկրատից, շարունակութիւնն էլ անկասկած նոյն տեղից կառնել: Մենք ցոյց ենք տուել արդէն որ հակառակն է ուղիղ:

բ. Խորենացու գործածած «Քաղցիրուս» յատուկ անուան անսովոր ձևը անունները այլասեռող Սոկրատի

տից է՝ մենք տեսանք որ Սոկրատը (Մեծ և Փոքր) այդ անուան տեղ ի թեսադոնիկէ՝ ունին:

գ. Խորենացու գործ ածած «գնել ի մետադո»¹ դարձուածը կայ Սոկրատի մէջ և նա քանիցս գործ է ածում: Մենք տեսանք որ Սոկրատը այս անգամ այդ բառը չունի:

Այս դէպքումն էլ կարիերի ասածները իրանք իրանց ժխտում են: Խորենացին դժբախտաբար չէ ունեցել իւր ձեռին Սոկրատի պէս պարզ և ճիշդ տեղեկութիւններ տուող մի պատմագիր, այլ միայն և միմիայն Ամասիոյ եպիսկոպոս Բասիլիոսի վկայաբանութեան նրման մի գրուածք, որից նա միտամանակ քաղել է ամբողջ գլուխը. և ոչ թէ մի մասը Եւսեբիոսից, մի քանի նախադասութիւններ Բասիլիոսի վարքից՝ այն էլ Սոկրատի միջոցաւ: Իսկ թէ վկայաբանութիւնից է օգտուել և ոչ թէ լուրջ պատմութիւնից, հաստատ ապացոյց են Խորենացու հետեւեալ տողերը, որով նա փակում է կոստանդնի վարքը. «Չի ի չորրորդ ամէ հալածանացն սկսեալ թագաւորել (կոստանդիանոս) մինչև յերեքտասաներորդ ամն խաղաղութեամբ, զոր և այսօր տօնէ աշխարհ»,² վերջացած է ուղիղ այնպէս՝ ինչպէս լրանում է իւրաքանչիւր վկայաբանութիւն:

Լիկիանոսի պատմութիւնից յետոյ Սոկրատը շարունակում է պատմել Արիոսի հերձուածի ծագելը և Արիւսի ժողովի պատմութիւնը, ապա կոստանդին

1. Գ. Կարիերը սխալ է հասկացել և սխալ թարգմանել «ի մետադո» տես այդ մասին Ն. Բիւզ. յիշ. յօդուածում գրած նկատողութիւնը:

2. Համեմ. Սոկր. Ա. 17 էջ 49 «Եւ տունն նաւակատիս ի ԺԳ. սեպտեմբերի»:

ԿՌ.

Մեծի աշխարհաշինութիւնը մինչքեռ Խորենացու մեջ
առաջինը վերջինիս շարունակութիւնն է կազմում, իսկ
Լլրիոսի պատմութիւնը հետևեալ ՁԹ գլխումն է գրած:

5.

Խոր. Բ. Գ. ԶԲ. էջ. Փ. Սոկ. էջ 42—44.
174—175.

Եւ ոչ պարտ վարկու-
ցեալ ի Հռովմ դառնալ, այլ
ի Բիւզանդիոն անցեալ հաս-
տատեր զարքունիսն, յանր-
ջական իմն նախատեսութեանց
հրամայեալ. գերապայծառս
իմն առնելով շինուածս, հըն-
գապատիկ յաւելեալ մեծա-
ցուցանէ:

Իսկ Թագաւորն գառ-
նայր յետ այսորիկ յարեմը-
տից ի Պոստանգնուպոլիս ...
և զհամանուն քաղաքն իւր
... յարգարեր (շինուածս)
ըստ տեսլեան ցուցակութեան
նմա ...

Խոր. մէջ ուրիշ տեղեկութիւններէն յետոյ որ
չկայ Սոկրատի մեջ, շարունակուում է.

«Այլ Պոստանգինոս ամենա-
պատիկ յարգարեաց և ան-
ուանեաց նոր Հռոմ, իսկ աշ-
խարհ կոչեաց զնա Պոստան-
դիանու քաղաք: Ասեն զայս
երթէ գաղանի եհան ի Հռովմայ
զպատեցեալն պաղատիոն քեր-
ծոյ, և եղ զնա ի փորանիններքոյ
սեանն զառ ի յիւրմէ կանգ-
նեալ. բայց այս մեզ անհա-
ւատաղի է: այլոց որպէս կամք
իցեն:

առաւելեալ յամենայնի քան
զԹագաւորեալ քաղաքն Հռով-
մայեցւոյ որ Պոստանգինա քա-
ղաք անուանեաց հրամանաւ,
և երկրորդ Հռոմ տիրացոյց ի
վերայ աշխարհին ... և հիմ-
նարկութիւն սուրբ Սոփեայ
ըստ անրջոյս տեսութեան Քը-
րիստոսի և զպատկերս կռօցն
յորմս ըստ քարացն յար-
մարեալ հրամայեր. և տեղ
փորանեա զերեքստեայսն,
յասպարիսի քաղաքին հը-
րապարակեալ ... գներ: Զայս

այժմ աւելորդ է տսել ըզ-
տեսեալ և զլուեալս զի յայ-
նրմ ժամ օրինօք . . .

Մեծ. Սոկր. Ա. 16. էջ 42—44.

Իսկ թագաւորն յեա ժողովոյն ուրախութեամբ կեայր։
Եւ ի կատարել քսան ամիս . . . յիկքեան իսկ համանուան
որ յառաջն Բիւզանդ կոչէր, աննցոյց զպարիսպն մեծամեծս
ածելով շուրջանակի հոլովիւք զարդարեալ շինուած ովք,
հաւասար թագաւորեցելոյն Հռովմայեցւոց Կոստանդնի քա-
ղաք անուանելով. հրամանաւ և աւրինաւք երկրորդ Հռոմ
տիրացոյց . . . և զգլխունն զերեքոտեանն յասպարիսիս
ինորին քաղաքիս հրապարակեալ զնէր, Ջայս տսել այժմ
աւելորդ թուեսցի. տեսնէք յառաջագոյն կամ լսէք:

Մեծ Սոկրատի և Խորենացու մէջ պատմութեան
ընդհանուր կապ կայ. Սոկրատը իւր տեղեկութիւն-
ներ, առել է Եւսեբիոսից «Ուոց ի թագաւորին զո-
վեստի մեծաձայն պատմութեամբ Եւսեբիոսի Պամ-
փիլիա յիշատակ առնէ»: Մոյնը չէ՞ արդեօք և Խորե-
նացու աղբիւրը:

Այլ է Փ. Սոկրատը, որի մի շարք յաւելուած դար-
ձուածները, որով դարձեալ հեռանում է իւր բուն
բնագրից, հաստատում է, որ համառօտողը Խորենա-
ցուն համարեա բերան դիտէ: Նա պատմում է հա-
մաձայն Խորենացու, թէ Կոստանդինը «դսոնայր յա-
րեմից ի Կոստանդնուպօլիս» և «ըստ տեսլիան ցու-
ցակութեան» կամ «ըստ անըջոյն տեսութեան Քրիս-
տոսի» ձեռնարկում է վերաշինել Բիւզանդիոնը, «որ
Կոստանդինա քաղաք անուանեաց»: Մեծ Սոկրատի մէջ
ոչինչ չէ յիշուած, ոչ այն մասին թէ Կոստանդինը
արեւմուտքից վերադարձաւ Բիւզանդիոն և ոչ էլ թէ նա

քաղաքը և եկեղեցիները շինուժ էր չըստ անընդհատ
 ուժեղացող կամ յանընդհան իմն նախատեսութեան: Այժմ
 Խորենացին է փոխ առել Փոքրից, ինչպէս Կարիերն է
 հաստատել ցանկացել, ապա որտեղից է նա վերցրել «Նոր
 Հում»: «Պաղատիոն քերածոյ» (Փ. Ս. «զտեղ փորտո-
 նեա զերեքոփեսայսն») և «ի փորոնին» յունարէն բառը՝
 որի տեղ Փոքրը յասպարիսի ունի: Ինչ որ ասել ենք
 պէտք է նորից կրկնենք. փոխառութիւն կայ, փոխա-
 ռութիւնը եղել է Խորենացուց և ոչ հակառակը: Կոս-
 տանդինը վերադառնում է Բիւզանդիոն, տեսած երազ-
 ների ցուցմունքներով պայծառացնում և շինութիւն-
 ներով զարդարում նորոգում է «Ստրատիգոնը»: «Ջեւք-
 սիպոն» բաղնիքը՝ մարգարաններ շինում, հին արձան-
 ներով փորում կոշտած հասարակաց հրապարակը զար-
 դարում:

Սոկրատը Ստրատիգոնը յիշում է այն առթիւ, որ
 նրա առաջ Կոստանդինը Կոստանդինա քաղաքի հիմ-
 նարկութեան արձանագրութիւն կանգնեցրեց և միւս
 գործերից, որ նա դեզփեան երեքոտեանները «յաս-
 պարիսի քաղաքին հրապարակեալ ղնէր»: Խորենացին
 չէր կարող փոքրիկ հատուածի սկիզբը և վերջը Սոկ-
 րատից վերցնել, միջի մասը ուրիշից, քանի որ Սոկ-
 րատի տուած տեղեկութիւնն էլ նրան լիովին բաւա-
 կանութիւն կտային: Սոկրատին աւելի նման է Միքա-
 յէլ Ասորին (էջ 129):

Խորենացու ՁԹ. զլուխը «Յաղագս Արիստի չարա-
 փառի» և ժողովոյն որ եղև ի Նիկիայ և սքանչելեացն:

որ երևեցաւ ի Նիկիայ: Սոկրատի պատմութիւնից տարրեր ձևով է պատմած. պ. կարիերի ենթադրութիւնը այդ մասին նոյնպէս անհիմն է:

7.

Խ. Բ. Պ. Ղ. էջ 176—177

Երթեալ Ռըստակէս ընդ մեծին Ղևոնդի, հասանէ ի քաղաքն Նիկիացոց, ուր եղեն ժողովեալք հարք երեք հարիւր և ութ և տան ի քաքառմն Արիտնոսաց, զորո նզովեալ մերժեցին ի հազարգութենէ եկեղեցւոյ. սազէս և ինքնակալն արտասահմանեաց ի մետաղս: Ապա զարձեալ Ռըստակէսայ արժանահաւատ բանիւ և քոան կանոնեալ զլիտովք

Սոկ. Փ. էջ 39—40.

Եղև ժողով ի Նիկիայ և յեա ժողովոյն և հաստատութեան հաւատոյն և սահմանի կանոնի ս. ժողովոյն արտաքրոսահմանութեանն Արիտի ի մետաղս ի թագաւորէն և ի նոյն խորհոյցոց, ամենայն ս. ժողովս գնացին յիւրաքանչիւր աշխարհ. ուղիղ հաւատովն և կանոնեալ սահմանադրութեամբն:

Մեծ Սոկրատի մէջ սոյն պատմութիւնը շատ ընդարձակ է. Փոքրը մի քանի նախադասութեան մէջ է ամփոփել, ինչպէս Վիկինսոսի թագաւորութեան և ամենութեան պատմութիւնը. նա նոյն իսկ սաստիկ համառօտութեան մէջ շեղուել է բուն բնագրից՝ ստորկաբար հեռեւելով հեղինակաւոր Խորենացուն, նրանից վերջնելով:

«Արտաքրո սահմանութեան Արիտի ի մետաղս» և «ամենայն ժողովն գնացին յիւրաքանչիւր աշխարհ ուղիղ հաւատովս և կանոնեալ սահմանադրութեամբն»:

Մեծի մէջ ասուած է. «Եւ հրամանաւ թագաւոր

ըին զԱրիոս և զորս ընդ նմայն և ընդ Թեոդոսիսի-
յաքսորս առաքեցան»:

8.

Մով. Խոր. Բ. գլ. 2Ե.
22 էջ 169—174.

Փ. Սոկ. էջ 61—67.

Բայց յաղագս հաւատոց
Միհրանայ և աշխարհին Վրաց
ասել կայ մեզ առաջի.

Ընդ ժամանակս և Վրաց
լինի կոչումն ընծայութեան
հաւատոյ ընդ նախանամու-
թեան.

Կին ոմն անուն նունէ,
յընկերաց որոց Լուիփոսիմ-
եանցն իցրուելոցն, փախըս-
տեամբ հասեալ յաշխարհն
Վրաց ի Մծխիթոյ՝ ի նոյն
քաղաքն նախագահ

Կին ոմն լի պարկեշտու-
թեամբ հալածեալ վասն Բը-
րիստոսի գայ ի Վիրս, ի քա-
ղաքն նախագահ, ուր էր Թա-
գաւորն Վրաց.

յոյժ ճգնութեամբ սասցեալ
չնորհն բժշկութեան, որով
և զբազում ախտաժեռա բը-
ժշկեալ
և գլխովին զկին Միհրանայ
առաջնորդին Վրաց.

Ճգնաւորեալ պահօք և ա-
ղօթիւք (պատմուած է Թգր.
որգու բժշ. նունէի ձեռքով
որ չկայ Խոր. մէջ),
հիւանդացաւ կին Թագաւո-
րին, կայր յաղօթս նունէ և
խկոյն ողջացեալ.

Խոր. պատմում է թէ ինչպէս հայոց քրիստոնէ-
ութիւն ընդունելու լուրը հասաւ Վրաստան:

Սւ եղև ընդ աւուրսն
ընդ այնոսիկ ելանել
Միհրանայ յորս, մուրեցաւ
ի գժուարս լերանց խաւար-
եալ օգով. այլ ոչ անսունել-
եօք, ըստ այնմ թէ գոչէ
զմէ գ բարբառով

Յետ աւուրցն ինչ ե-
լանէ յորս Թագաւորն...
ունէր մի գային խաւար,
ուր էր որսն, զլերինս և ըզ-
գաշտս. զի անպատ էր և
անտեսանելի էր ճանապարհն.

Եւ երկիւղիւ մեծաւ պաշարեալ: Խնդրեաց ազօթիւք շուսաւորել օգոյն և դառնալ խաղաղութեամբ: պաշա ել զԱստուածն Նսենէի խոստանայր որում հանդիպեալ: կատարեաց զասացեալսքն:

Եւ յանհարութեան եղեալ կարգայր զաստուածս իւր և ոչինչ օգտեր: Գարձեալ մտախորհ եղեալ: կոչել զԱստուած յօգնութիւն: զոր հալածական կինն պաշտեր: և անդէն վաղվաղակի լուծանէր խաւարն:

Խոր. պատմում է: որ Նսենէն ս. Գլխիգորին հաւատարիմ մարդիկ ուղարկեց խորհուրդ հարցնելու թէ ինչ անի: և նրա խորհրդով կործանում է կուստներն և Քրիստոսի խաչը կանգնեցնում:

Նշան խաչի Գրիստոսի աբարեալ կանգնեցին ի վերայ վայելուչ բլրոյն յարևելից կողմանէ քաղաքին ոչ ճարտարաց ինչ գործ: յուլովք քան զսակաւս արհամարհեցին իսկ բարեսիրին Աստուծոյ նայեցեալ ի գայթակղութիւն նոցա: առաքեծց յերկնից սիւն ամպոյ

Եւ հրամայեր կանգնել ըզնշան խաչին Գրիստոսի և զի ոչ էր գործ ճարտարի: արհամարհեալ լինէր ի բազմաց: իսկ ս. կոյսն կայր յաղօթս զգիշերն ամենայն և ի վաղիւն լուսաւորեալ լինէր նշան խաչին

Խորենացին շարունակում է պատմել Նսենէի քարոզութիւնը՝ առնելով Ագաթանգեղոսից «Որպէս ուսուցանէ քեզ Ագաթանգեղոս»: իսկ Սոկրատը՝ պատմում է թէ ինչպէս նոր շինուելիք եկեղեցու սիւնը կանգնեցնում է ս. կոյսը իւր աղօթքով: շոր գործաւորքն ոչ կարէին կանգնել: Աւելի հեռաքրքիր է Փոքր Սոկրատի նոյն զլիւս վերջում կցած մի հատուածը: որը ամբողջովին Խորենացուց է առնուած:

«Աստուտ լինի գաշնաւորութիւն Վրաց առ Կոստանդինոս: որպէս զի առաքեացէ նոցա եպիսկոպոս և քահանայս: որ զկարգ եկեղեցւոյ ի նա հաստատեցին: ըստ առաքելուհւոյ կնոջն քարոզութեան: որում անունն էր Կրօնէ: յընկերաց սրբոյն Հռիփսիմեայ: որ ի Հայս կատարեցաւ: Թողում ասել: որ յաղագս նորա է պատմութիւն և հարատալն Հայոց մեծամեծ սքանչելեօք ի ձեռն Գրիգորի Պարթևի Խոստովանողի: որ սասոյ գ ու ը ցան է նորին գիրք: Եւ այս ամենայն լինէր ի նոյն ամս:»

Մեծ Սոկր. էջ 61—67.

«Բայց ի գեպ է արդէն ասել: թէ որպէս Վիրք ընդ նոյն ժամանակն քրոսոսնեացան: Կին ոմն ի Վրաց գերեալ լինէր . . . իսկ գերեալն կին կալով բազում ճգնութեամբ . . . կայր յաղաւթս: Իսկ զայս սքանչելիս տեսանելով բարբարոսացն ի գործողէն: սքանչանային (այս թագաւորի որդու բժշկուիլը): Իսկ հռչակ ասաուսա կանանց բարբարոսաց և կնոջ թագաւորին ընթանայր . . . Յետ բազում ինչ իրի և կին թագաւորին անկեալ գնէր ի հիւանդութեան ինչ . . . ասացեալն բժշկէր (ի կնոջէն) . . . Իսկ յետ աւուրց բազմաց ելանել նորա յորս . . . ունէր միգային խաւար զԱստուած գերեցեւոյն առնու և զսա կարգա օգնական և ի յաղթելն ի միգէն խաւարն լուծանի . . . (խաչ կանգնեցնելու պատմութիւնը չկայ: Փղբրի յաւելուածն է: բայց կայ եկեղեցու սեան՝ հըրաչքով կանգնելու պատմութիւնը): Զայս ասէ Ռուփին ի Բագրոյ լուեալ: որ յառաջ էր թագաւոր Վրաց: իսկ յետոյ եկեալ ի Հռոմ կարգապետ: որոց ի Պաղեստին զաւրացն եղեալ . . . »

Նունէի պատմութիւնը ունի նաև վրաց պատմագիր Ջոսանշէրը: Երկար և մանրամասնաբար պատմած է նրա մէջ մանկան և թագաւորու առողջանալը հա-

1. Այգրանը Մեծ Սոկրատից է: իսկ շարունակութիւնը չկայ Մեծի մէջ:

մարեա Սահրաաի խօսքերով¹։ Եոյնպէս որտի գէտքը՝ խաչի և եկեղեցի կանգնելու պատմութիւնը՝ բայց փոքր ինչ աարբեր։²

Արեք հեղինակ³ Սարենացին, Սահրաաը առնելով Ռուսիինոսից և Զուանշէրը պատմում են Մուսէի գործերը նոյն կարգով և հետևողութեամբ՝ միայն աարբեր ընդարձակութեամբ։

Բաղդի ազգիւրը ահն յայտնի նոյն է. մենք արդէն նկատեցինք անցողակի որ Զուանշէրը մանկան և թագուհու հրաշքով առողջանալու պատմութիւնը Մուսէի ձեռքով համարեա այն խօսքերով է գրում ինչպէս Մեծ Սոկրատը, աչքի ընկնող նմանութիւններ կան Սարենացու և Մեծ Սոկրատի մէջ։

Խոր. «Բայց յաղազս հաւատոյ աշխարհին վրաց ասել կայ մեզ առաջի»։ Մ. Ս. «Բայց ի դէպ է ասել թէ որդէս վիրք քրիստոսնէացան»։

Խոր. «Կին ոմն յոյժ ճգնութեամբ ստացեալ շքեորհոս»։ Մ. Ս. «Կին ոմն բազում ճգնութեամբ կայր յաղաւթ»։

Խոր. «Եւ եզև ընդ աւուրս ընդ պնտոիկ ելանել Միհրանց յորս լերանց խաւարեալ . . . զմէզ»։ Մ. Ս. «Իսկ յեա աւուրց բազմաց ելանել նորա (թագաւորին) յորս ունէր միգային խաւար»։

Արանք բառացի նմանութիւններ են. ինչպէս Սեդրեարոսի վարքում, այստեղ էլ կրկնում է նոյն գէտքը

1. Տես Համառօտ պատմութեան Վրաց. Ա. են. 1884 էջ 44, 54, 55, 60, 64.
 2. Տես Սոկրատ էջ 62. են. 1. էջ 63. են. 1.
 3. Խոր. Դ. «Եւ իսկոյն եհաս ի նա լուր պտնչելեացն որ եզև ի Հայս».

քը: Խոր. և Մ. Ս. ոչ միայն առանձին բառերով, այլ և ամբողջ նախագառութիւններով կարծես միմեանցից արտագրութիւն են: Չնայած այս հանգամանքին, անհնար է ընդունել որ հեղինակներից մէկը միւսին գիտեմիակ օւղիղ ենթադրութիւնն է: Երկուսը ունեցել են աղբիւր: Սոկրատինը Ռուփինոսն է: Խորենացունը Ազաթանգեղոսը: Ռուփինոսը զրել է լսելով վրացի Բակուր իշխանից, իսկ թէ սրտեղից է առել Ազաթանգեղոսը զժուար է ասել: քանի որ Ազաթանգեղոսի Մուսէի պատմութիւն գրած լինելը միայն Խորենացուց գիտենք: Ասել ենք և կրկնում ենք. Խորենացին Սոկրատից չէր բաւականանալ լոկ նախադասութիւններ փոխ առնելով:

Բաշտրովին այլ է Փ. Սոկրատի հարցը. այստեղ միանգամայն հաստատուում է աւելի խօսուն փաստերով որ Սոկրատի համառօտողը Խորենացու ԶԶ գլխի մեծագոյն մասը յետ ու առաջ զնելով տեղաւարել է իւր համառօտութեան մէջ:

Խոր. «Լին ոմն անուն Մուսէ, յընկերաց որոց Հռիփսիմեանց փախստեամբ հասեալ յաշխարհն Վրաց, ի նոցա քաղաքն նախագահ էին»: Փ. Ս. «Լին ոմն որում անունն Մուսէ, յընկերաց որոց Հռիփսիմեանց (վերջիցն ենք վերցնում) հալածեալ գայ ի Վիրս ի քաղաքն նախագահ էին»: Մ. Ս. ասում է: որ Մուսէ գերուած էր. Փոքր, «հալածեալ էր, Մեծը՝ ոչինչ չգիտէ հրաշագործ խաչի մասին, չգի ոչ էր գործ ճարտարի»: Փոքրը առնում է Խորենացուց, ինչպէս նաև Հայոց քրիստոնէանալու յիշատակութիւնը Գրիգոր Պարթևի ձեռքով «որ ստոյգ ցուցանէ նորին գիրք», որ ուղղակի Խորենացու բառերն են, «որպէս ուսուցանէ քեզ Ազաթանգեղոս»:

Ն. Բ. Թարգսեանը իւր յառաջարանի վերջում (էջ 11 և 10) ենթադրում է՝ հիմնուած Խորենացու կրկնակի յիշատակութեան վրայ, որ կարող է Ազաթանգեղոսը իսկապէս գրած լինել Սեդրեատրոսի և Կոստանդնի ծննդեան և թագաւորութեան պատմութիւնը, բայց կասկածելով իւր ենթադրութեան ճշմարտութեան վրայ, յետ է վերցնում իւր ասածը: Վրաց պատմութեան մէջ մենք միջոց ունեցանք Մեծ Սոկրատի բնագրի նմանութիւններով համոզուել, որ Խորենացին ունի այնպիսի տեղեկութիւններ, բառեր և նախադասութիւններ, որ իւր հնարածը և ստեղծածը չեն, այլ անպատճառ յայտնի աղբիւրից վերցրած փոխառութիւններ են: Խորենացին երկու անգամ շատ որոշ կերպով յիշում է այդ հեղինակին և մենք ոչ մի հիմունք չունենք կասկածելու նրա ասածի ճշմարտութեան մէջ: Ազաթանգեղոսի մեր ձեռքը հասած պատմութիւնը չունի այն՝ ինչ որ կայ Խոր. 29 և 29 զլուխների մէջ. հետեւապէս Ազաթանգեղոսը ունեցել է այդպիսի մի պատմութիւն յունարէն և գուցէ վրացերէն գրուածքներից առնուած, որից օգտուել է Խորենացին և որը այժմ կորած է: Համառօտ Սոկրատը վրաց գարշի պատմութեան գլխում, բացի առաջ բերած յաւելուածներից, ունի փոքրիկ յաւելուածներ, որգե՞՞ք նա ուղղակի Ազաթանգեղոսից չէ՞ առել:

Խոր. Գ. գլ. ԻԲ պատմուած է պարսից Շապուհ թագաւորի յարձակումը Միջագետքի վրայ. նրա դէմ գուրս է գալիս Կոստանդին մեծի որդի Կոստանդը: «Եւ առեալ ճակատ երկորուն կողմանք պարտեցան»: Շատ

անորչ և համառօտ է անցնում ՎՓ. Սոկրատը. «Ըստ ժամանակին ոմն զօրաժար յառնէ ի վերայ արևմտից թագաւորին»: Մեծի պատմածը յարմարւում է Խորենացուն. (Բ. 25. էջ 156): «Պարսկական առ Լուսնայեցիսն շարժեցան պատերազմ. ըստ որում Կոստանդոս ոչ գործէր բարեբախտաբար, քանզի գիշերամտութիւն եղելոյ ի սահմանն Լուսնայեցւոց և Պարսից, հզարագոյն յայնմ Պարսիցն առ սակաւ ինչ թուեցաւ լինել»: Երկու պատմագիրներն յիշատակում են դէպքը միանգամայն անկախ իրարից:

Մոյն գլխի մէջ Խոր. յիշում է Կոստանդինի մահը. «Իսկ Կոստանդեայ արարեալ կեսար զՅուլիանոս, յերկար հրւանդացեալ վախճանեցաւ ի Մոփսուեստի քաղաքին Կիլիկիոյ»: Մոփսուեստի անունը փոփոխուած է յունարէն Մոփսուկրենոյի անունից. պ. Կարիերը ենթադրել էր, որ այդ անունն ազաւաղութիւնը Փ. Սոկրատիցն է. բայց անհիմն է նրա ենթադրութիւնը: Մախ Փ. Սոկրատի մէջ քաղաքի անունը չկայ, իսկ Մեծում ուղիղ յունարէնի համապատասխան ձեւն է ի Մոփսու Ջրըռուլիսն, որի Ջրըռուլիս բառը յունարէն կոչու բառի ձիշտ թարգմանութիւնն է. երկրորդ մեծ տարբերութիւն կայ Սոկրատի և Խորենացու պատմութեան մէջ: Ըստ Խորենացու Կոստանդին ինքն է կամաւոր կերպով իւր մահից առաջ Յուլիանոսին կեսար կարգում: Իսկ Սոկրատը պատմական ճշմարտութեան համաձայն՝ յայտնում է, որ Յուլիանոսը բարբարոսներին յաղթելուց յետոյ իրան կայսր է հրատարակում. և երբ այդ լուրը հասնում է Կոստանդին, նա պատրաստուում է զօրքով գնալ և նրան պատժել, բայց սրտի կսկծից ձանապարհին Մոփսու Ջրըռուլիսն-

բում մեռնում է. «կատարեաց վարսն ի հնգամարիւ-
թնէն ի սրտնեղութեան անկեալ»:

11.

Խոր. Գ. ԳԺԵ. էջ 202. Փ. Մսկ. Գ. 21. էջ 270, 271.

Պատմում են Յուդիանոսի պատերազմը պարսից
գէմ և մահը:

«Աէր ընկալեալ ի փորո- ԅայնժամ գայ սուր սըր-
տին սասակի»: եալ և հարկանէ զսիրան և
անդէն սասակեցաւ:

Մեծ Սոկր.

«Եւ յանկարծակի նիզակ լինէր բերեալ ընդգէմ նորա և
ընդ բազուկս Թափանցիկ եղեալ ի կողսն մտանէր և յայտ
վիրաց զվարսն շրջէր»:

Միբայ. Ասորի. էջ 145.

«Եւ յանկարծակի եկն նեա մի դիպեցաւ փորոտեացն
Յուդիանոսի և վայթեցաւ արիւնն»:

Փ. Սոկրատի «սասակեցաւ» առնուած է Խորենա-
ցուց, ինչպէս նաև հետևեալը:

Խոր. (Գ. ԳԺ. ԼԳ. էջ 220):

«Ատղեսի հրակէզ եղեալ յԱզրիանապոլիս՝ սասակեցաւ»:

Փ. Մսկ. (Գ. 38. էջ 397):

«Եւ հասեալ յԱզրիանապոլիս՝ հրով այրեալ սասակեցաւ»:

Մեծ Սոկրատան ունի «մեռաւ»:

12.

Խոր. Գ. ԳԺ. ԼԳ. էջ Սոկր. Փոքր էջ 414—415.
220—221.

«Եւ ժողովեալ ս. հարըն Եւ առաքեաց հրաւիրակս

ի թագաւորեալ քաղաքն Բիւզանդիոնն, Գամատիոս Լուովմայ, (Նեքրատիոս Կոստանդնուպօլսի), Տիմոթէոս Աղէքսանդրի, Մելիտոս Անտիօքու, Կիւրեղ Երուսաղէմի:

Գրիգորիս Նիւսեայ (Գեղասիոս՝ Կեսարու), Գրիգորիոս Նաճիանձու, Ամփիւլղքսիոս Իկոնիու, և այլ եպիսկոպոսք, միանգամայն հարիւր և յիսուն հարք նշովեալ մերժեցին զՄակեդոն:

Խոր. նոյն գլխում.

Սա դարձոյց զամենայն հարըս սուրբս, որ յաղագս ուղղափառութեան արտասահմանեալ էին ի մետաղս. ընդ որս և զՄեծն Ներսէսանկեալ առ իւր ի Բիւզանդիոն պահեցաւ մեծաւ պատուով՝ մինչև ճըջմարտութեանն ստուգեսցի հաւատ:

զալ ի ժողով ի Կոստանդնուպօլիս, (Գամատոս ի Լուովմայ), Տիմոթէոս Աղէքսանդրի, Կիւրեղ Երուսաղէմի, Մելիտոս Անտիօքայ, (որ էր իսկ եկեալ յառաջագոյն առ Գրիգորիոս որ զտեղափոխութիւն ունէր) և Բասիլ Կեսարացի և Գրիգօր Նիւսացի եղբայր Բարսղի:

և Ներսէս Պարթև Լայոց մեծաց [զ]որ ի Վաղէսէ էր արտաքասահմանեալ՝ և Թէոգոսի ածեալ ունի մեծ տրանօք մինչև հաւատարմութեան ի ժողովոյն: Եւ ժողովեցան հարիւր և յիսուն եպիսկոպոսուք ուղղափառութիւն խոստովանողք:

Մեծ Սոկրատը եպիսկոպոսներից միայն մի քանիսին է յիշում և այն էլ այնպիսիներին, որոնց անունը չկայ Փղբլում.

- 1. Ճառընտիրն յաւելու սուրբն Ներսէս ի Լայոց մեծաց:
- 2. Մի օր. և Ճառընտ. Բաւիլիոս:
- 3. Ա՛. Աքսորեալ:

Իսկ Թաղաւորին ոչինչ սպուծեալ ժողով եպիսկոպոսաց ուղղափառ հաւատոյն առ ի հաստատել զոր ի նիկիայն և ձեռնադրեալ կոստանդնուպօլսի եպիսկոպոս:

Յուսացեալ կարող լինել և զորս ի Մակեդոնիս միւսարեւ յիւրսն և զորս նոցայ (Տերմուսթոյն) առաջկարգս քննեաց: Եւ ժողովեցան որ ուղղափառ հաւատոյն յԱզգերանդիմոյ Տրեթեոս: Իսկ յերեսսագեմեացեացն Կիւրիլոս Մեղեպիոս Անտիոքայ, ի Թեսաղոնիկոյ Արողիոս և այլք բազումք թուով ԸԾ: Իսկ ի Մակեդոնացեաց կողմանէն համարեալ լինէր Եղևզիոս Գիւզիկոսի և Մարկիանոս Լամբուսակա, ամեներեան ԷԶ:

Մեծ և Փ. Սոկրատր այնքան տարբեր են իրարից, որ պէտք է եղբայրակենք. համառօտոցը Սոկրատի պատմութիւնը համապատասխան չգտնելով բուն ազգային պատմութեան, որի բացարձակ հեղինակութիւնը Խորենացին էր, ժողովի պատմութիւնը ուղղակի այդ սղբիւրից է առնում: Նաա հետաքրքիր է տեսնել թէ նա ինչպէս մտածելով և գիտակցաբար է կատարում իւր դրածը: Նա արտագրում է Խորենացուց անունները, չէ վերցնում «Նեկաառիոս կոստանդնուպօլսի» անունը, որովհետեւ Մեծ Սոկ. որոշ ասում է, որ ժողովի նպատակն էր և կոստանդնուպօլսի եպիսկոպոս ընտրել և ընտրում են սինկղիտոսի անգամ Նեկաառիոսին¹:

Բաց է թողնում նաև Գեղասիոս կեսարու, Գրիգորիոս Նաճիանձու և Անփիլոքսիոս Իկոնիոյ, անուններ, որոնք բացի Գրիգոր Նաճիանձուց, անյայտ անձինք էին, իսկ Գրիգորի յիշատակութիւնը կասկածելի է, որովհետեւ Խոր. մի օրինակի և ճառընտրի մէջ չկայ այդ անունը: Դառընտիրը զրա փոխարէն ունի «ս. Ներսէս

1. Տես էջ 418. Փարբը այդ գեղբուն էլ է նեկաառիոսի անունը բաց թողնում:

Դի Հայոց մեծաց, իսկ այդ ընթերցուածը հաստատում է Փ. Սոկրատը և միջոց է տալիս եզրափակելու. Սոկրատը օգտուել է Խորենացու այնպիսի ձեռագրից, որի մէջ կար Եւքսէս Մեծի անունը. համառօտը ոչ միայն անունն է վերցրել, այլ նաև նրա աքսորման և ազատման մասին տեղեկութիւնը Խորենացու նոյն [Գրքից:

Եթէ կասկած կարող էր լինել մինչև հիմայ բաղդատած օրինակների իսկական աղբիւրի մասին, վերջի օրինակը գալիս է հիմնովին հաստատելու մեր յայտնած կարծիքը և փարատելու իւրաքանչիւր կասկած Խորենացու սկզբնականութեան մասին:

Ահա այսքան փաստական հիմունքների վրայ կարող ենք մեր բաղդատութեան սկզբում նախադասութեան հակառակ նախադասութիւնով եզրափակել մեր ասածները:

Մովսէս Խորենացին շատ յայտնի եւ համարեա կանոնական նշանակութիւն ստացած հեղինակն էր այն ժամանակ, երբ կրճատոււմ էր Մեծ Սոկրատը, եւ համառօտողը խոնարհելով նրա մեծ հեղինակութեան առաջ, նոյն իսկ իւր քննադիրը՝ ըստ այնմ է փոխում, շարունակ օգտուելով Խորենացուց:

ԺԱ.

Փոքր Սոկրատին շատ անգամ համառօտ ասելով, ցանկացել ենք պարզ և որոշ կերպով յայտնած լինել որ Սոկրատը հայերէն միայն մի անգամ է թարգմանուել. իսկ միւսը՝ Փոքր կոչուածը, որը մինչև այսօր կամ երկրորդ կամ աղաւաղուած թարգմանութիւն է ճանաչուել, ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ առաջինից համառօտ

առևձև տեղ տեղ նորամուտ յաւելուածներով, տեղ տեղ կրճատումներով: Ռէ յապաւուցն է թէ յաւելուածը աներկրայ են կացուցանում որոշ յայտնի վերաբերում, գիտակցական գիտաւարութիւն Համառօտողի կողմից: Ոտար գրականութիւնը մի կողմ թողնենք, Հայոց գրականութեան մեջ իսկ ունենք բազմաթիւ օրինակներ թարգմանուած գրքերի Համառօտելուն, երբեմն նոյն իսկ թարգմանողի կողմից. յիշենք մի երկու դէպք: Մեր մատենադարանում կան Յովհանն Ռոկերերանի Գործոց Առաքելոցի մեկնութեան կրրկնաձև օրինակները. մէկը բուն թարգմանութիւնն է, հրամանաւ Գրիգորիս կաթողիկոսի և ձեռամբ Աիրակոսի և միւսը նոյն կաթողիկոսի ցանկութեամբ կատարուած Համառօտութիւնը: Ունենք Համառօտութիւն և մինչև անգամ ոտանաւորի դարձրած հոչակաւոր Բարադամ և Յովսափու պատմութիւնը, որի ընդարձակը մենք միայն վերջերս գտանք մեր մատենադարանի ձեռագրերում, ունինք բազմաթիւ հարանց վարքեր, ընդարձակ և կրճատուած. սովորական լինելով այդ երևոյթը, զարմանալի չէ որ միանգամ մեծ նեղութեամբ թարգմանած գիրքը կրճատուել է:

Համառօտողը՝ անուկ անյայտ ոմն, Խորենացուն լաւ ճանաչող, սրբոց վարքեր երկար ժամանակ քրքրած, աղանդների և հերձուածների դէմ զինուած, քաղկեդոնականութիւնը և Լեւոնի տոմարը ասող նեղ սիրտ կրօնական է: Սոկրատի պատմութիւնը նրան հետապրքրել է. նա նրա մէջ գտել է եկեղեցական ամենամեծ ներկայացուցիչների, ամենամեծ դէպքերի յիշատակութիւնը, բայց Սոկրատն ունի պարզ ոճ, հեռու է հարանց վարքերում շատ գործածական ձևերից:

եկեղեցու հայրերին յիշելիս անպատճառ՝ երանելի սուրբ աստուածասէր Էլն. ածականները չէ գործածել, բուն պատմութիւնը թողած, գերբնական հրաշքներ չէ պատմել. համառօտողը լրացրել է կամ ձգտել է լրացնել այդ բոլոր կարծեցեալ պակասութիւնները: Նա շատ անգամ ամենակարեւոր դէպքերը մի գրչի շարժումով անցնում է, դրա փոխարէն երկարացնում, աւելացնում և փոփոխում է որոշ անձանց կենսքն ու գործերը համաձայն վկայարանական կանոններին: Այդպէս վարուելիս նա երբեմն իւր սիրելի ազգային սորիւրներէն է օգտուում, աւելի շատ անգամ ինքն է ուղղակի բառեր նախադասութիւններ աւելացնում, որոնք սակայն պատմութեան էութեան վրայ նոր բան չաւելացնելով, մնում են առանց որ և է նշանակութեան: Սոկրատը նրա համար բաւական կրօնական գիրք չէր, թէև եկեղեցւոյ պատմութիւնն է նրա նիւթը. նա ցանկացել է ստեղծել այդ կրօնական գիրքը. այս և միմիայն այս պատճառով է ձեռնարկել իւր աշխատութիւնը:

Վայ և միւս պատճառը. սկզբնական թարգմանութեան լեզուն ծանր, դժուարահասկանալի է, ոչ յունագէտները հեշտութեամբ չեն հասկանալ այդ լեզուն, համառօտինը անհամեմատ հեշտ թեթեւ լեզուով է գրած: Սակայն համառօտողը բացի իւր հայերէնից, այն էլ ոչ հիմնովին, ուրիշ բան չէ իմացել: Անընդհատ նկատելի է, թէ բնագիրը լաւ չհասկանալով, սկզբնական մտքին հսկառակ միտք է արտայայտել իւր համառօտութեան մէջ. յատուկ անունները ուղղակի անտանելի են, նա ալլանդակում է յունական անունները, գուցէ ցանկանալով հայացնել:

Մի բան շատ աչքի է ընկնում. գրքի ամբողջ շարունակութեան մէջ նա ձգտել է այնքան փոխել իւր կազմած օրինակը, որ վերի վերոյ նայողին նոյն իսկ կասկածելի կարող է թուալ. արգեօք համառօտը առաջի թարգմանութիւնից է ծագել, թէ ինքնուրոյն թարգմանութիւն է:

Տէր Շմաւոն քահանան առաջինն է, որ որոշել է թէ համառօտը աւելի ուշ և առաջինից՝ մեծից է ծագած. «Յուկաց լեզուէ թարգմանեցաւ, որ յետոյ համառօտեցաւ»: Մենք արդէն ցոյց տուինք որ նորագոյն պատմիչները Հ. Չամչեանն և ին. միայն մի թարգմանութեան գոյութիւնն իմանալով, սղաւաղեալ էին հրատարակել այդ թարգմանութիւնը, իսկ ոմանք մինչև անգամ պնտել են որ համառօտն է սկզբում թարգմանուել և ապա ընդարձակը:

Այդպէս պ. Ն. Բիւզանդը ծանօթանալով Տ. Շմաւոնի յայտնած կարծիքի հետ, առարկում է. «Հակառակն ինձ թուի առաւել հաւանութեան, անհաւատարմութիւն, խառնակութիւն և բազմապատիկ սխալանք համառօտին յորդորեցին զայլ ոմն վերստին յեզուլ ի հայ բարբառ զպատմութիւն Սոկրատայ հաւատարմութեամբ և ուղղագոյն»: ' Անծանօթ Տ. Շմաւոնի յայտնած ուղիղ կարծիքին, բայց նրա պէս միջոց ունենալով երկու խմբագրութիւնները միմեանց հետ բազդատելու, յայտնել էինք մենք ևս նոյն կարծիքը, որ Հ. Բ. Սարգսեանին անհիմն է թուացել, ուստի և կարիք է զգացել հակաձառելու և ըստ իւր թիւր կարծիք յայտնողին՝ վիրաւորելու: Ինչքան զգոյշ և

Վերջին է պ. Կորայրը իւր ենթադրութիւնը արտայայտելիս, այնքան աւելի ինքնավստահ և համարձակ է գտնուել Հ. Բարսեղը¹:

Թէև ինքն ըստ ինքեան առանձին օրինակներէ և բացատրութեան կարիք չկայ ցոյց տալու Փ. Սոկրատի համառօտութիւնը Մեծից, բայց որովհետև ինչպէս ասացինք, համառօտողը ձգտել է անձանաչելի կացուցանել իւր գործը, աւելորդ չենք համարում մի քանի աչքի ընկնող օրինակներով պարզ կացուցանել այդ իրողութիւնը:

Մեծ Սոկրատի թարգմանը թուղթ չունենալով իւր տրամադրութեան տակ, բնագրից շատ թղթեր չէ թարգմանել. այդ չկայ և համառօտում. յատուկ անուանց սխալ ձևը Մեծի մէջ՝ կրկնուում է և Փաքրում. և վերջապէս մի քանի հատուածների համեմատութիւնը (Տես Ա. 22. էջ 60, 70. Սկիւթացի ոճի Ա. 24. էջ 79. Ճն. Զ. Ա. 26. էջ 85. Ճն. Ա. 86. Ճն. ա. Ա. 27. էջ 90. Ճն. Դ. Ա. 37. էջ 105. Ճն. Գ. Ա. 38. էջ 109. Ճն. Ա. 110. Ճն. Ա. Դ. 23 էջ 335 և ըն.) աներկբայ են կացուցանում մեր ասածը:

1. Հ. Բ. Ս. էջ 2. Ճն. 1. ... Առաջին կամ ընդարձակ թարգ. գոր Փ. Յ. Մոզսիսեան «Արարատ. 1893 թ. Ա. Փիլոն Յիրակացւոյ կը համարի, ոչ միայն անկէ դարերով վերջ պէտք է եղած ըլլայ, այլ և ոչ Խորենացին անկախ () գիտութեան յայտնի նշաններ են տնոր բանից և բառից կազմութիւնքը, զորս քիչ թէ շատ հայերէն գիտցնող կարէ իմանալ»:

Եթէ Հ. Բ. ներդրութիւն կրեր հասկանալ յունարեն բընադիրը՝ գտնէ իւր լաւ իմացած հայերենի միջոցաւ, արամադիր ենք ընդունելու, որ կարող կը լինէր ուրիշ կարծիք յայտնել:

Սեղբեստրոսի վարքը Մեծի մէջ վերջն է դրած. ամենայն հաւանականութեամբ 18 տարի Սոկրատի պատմութիւնից առաջ թարգ. Վարքը նոյն ինքը Փիլոն Տիրակացին է աւելացրել իւր Ձեռագրի վրայ, երբ ատել է «քարտ ու մագաղաթը» ոչ միայն բաւականացաւ, այլ և աւելացան: Երուսաղէմի Ձեռ. փոքր յիշատակարանը հաստատում է մեր ենթադրութիւնը.

«Այժմ պատշաճ համարեցաք առ նմին գրոց գրել ձեռամբ Թովմայ դպրի պտորասս լինելով մագաղաթիդ»:

Համառօտողը Սեղբեստրոսի վարքի հետ միացած օրինակիցն է կրճատել. միայն թէ ձեռագրի մէջ յետագաս վարքը ժամանակով Սոկրատի պատմութիւնից նախագաս լինելով, Փոքրի մէջ առաջ է դրուել:

Ուղհանուր դժերով որոշելով համառօտողի անձնաւորութիւնը, բնականաբար հարց պիտի տանք թէ երբ է կատարուել համառօտութիւնը. բայց որովհետեւ այս հարցը դրական անհերքելի փաստ չունի, այլ լոկ ենթադրութեանց վրայ հիմնուած կարող պիտի լինի որոշ եզրակացութեան դալ. ուստի անհրաժեշտ է նախապէս որոշել Մեծի թարգմանելու ժամանակը: Ժամանակի որոշման խնդիրը սերտ կապ ունի Խորենացու հետ:

ԺԲ.

Փիլոն Տիրակացի է Սոկրատի պատմութեան թարգմանի անունը: Հին պատմագիրներից նրան յիշում է միայն Ասողիկը, իսկ այնուհետև ոչ ոք բացի երկու Ձեռագրերի յիշատակարաններից: Փիլոնի միայն անունն է յայտնի, իսկ նրա անձի մասին ոչինչ չբեր-

տենք: Եւ Տիրակն գաւառից էր ուստի և կոչւում է Յորտեացի: Այդ մահդիրը ունին Ասորիքը և Նր. Զեռս մեծ յիշատակարանը: Ոմանք այդ անունը խառնում են Շիրակի հետ Տերտեացի կամ Շիրակացի կոչելով նրան՝, բայց անհիմն կերպով. այդ անունով գաւառ կայ յիշուած և ուրիշ տեղ: Իբրև մաս Շիրակայ: ²

Արուստղէմի Զեռագրի մեծ յիշատակարանը տեղեկութիւն է առջիս գրքի ժամանակի և թարգմանչի մասին: Թարգմանութիւնը եղել է «Ճարտարագ» և ոչ ամբողջութեամբ և «առաջին ձեռնարկութեամբ»: գիրքը թարգմանուել է օտարութեան մէջ, որտեղ «քարա և մագաղաթ» պակասել է, ուստի թարգմանը ստիպուած գրքից մի մասը առանց թարգմանելու է թողել: Կահրատի մէջ մեծ տեղ են բռնում պատմական թղթեր և վկայականներ, մանաւանդ սկզբի գրքերում. ահա այդ թղթերը և «ինքնախաւսութիւնը» են առանց թարգմանելու քննարկ պատմական մասից ոչինչ է կրճատուել: Թղթերի վերաբերմամբ թարգմանը այսպէս է վարուել. նա կամ փորձել է կրճատել և մի քանի նախադասութեանց մէջ ամփոփել թղթի բովանդակութիւնը (Ա. էջ 99. Բ. էջ 119, 177, 181, 202

1. Լ. Ալիշան Շիրակ. էջ 5. Անանիա և Փիլոն Շիրակացիք» Գ. Զարբ. Հայկ. հին Գպ. Պատմ. էջ 456—457.

2. Զեռ. Մայր Աթոռի. թիւ 942. Ճառընտիր 9. գըրած 21է (1277) թ.-ին. «Պատմութիւն գեաորգել Ս. Նշանին գերահռչակ ուխտին Խաւարձորո Վթագաւորն յունաց Վասիլ առաջի զնէ Յովհաննէս Հայոց թագաւորի առ ի ձեռս իշխանութեան նոցա զքաղաքն Անի հանգերձ նահանգաւք Շիրակայ և Յիրակայ և Պաղակայ»: Այս տեղեկութիւնը ստացել եմ Միաբանից:

էին)։ Իսկ իւր աշքոււմ փարեւոր համարուած հասուածն է։ Թարգմանելով ումբողջ Թղթից (Ա. 62 20. Բ. 128 էջն.) և իսմ ուղղակի բաց է թողել ամբողջութիւնը (Բ. 128, 142, 143, 182)։ Արա այդ դարս ծորութիւնից չաա պարզ երեւում է որ նա սահմանափակ մէկն էր. կրճատումները անյաջող և անհասկանալի են. Թարգմանութեան համար ընտրած հասուածները չեն հաղմում թղթի էական մասը. և որ դիտարկն է, անփոփոխ թողել է բնագրի այն նախադասութիւնները որոնցից յետոյ ընթերցողը սպասում է կարգաւ անմիջապէս թղթեր, որ սակայն չկան Թարգմանութեան մէջ։ Վերջի դրքերում Թարգմանուած են բնագրի թղթերը՝ ապացոյց, որ Թարգմանի «քարան և մագաղաթը» հաշուից աւելի են դուրս եկել։

Երբ է՞ Թարգմանուել Փիլոնը։ Յիշատակարանը տալիս է հինգ համաժամանակ թուեր, որոնց միջոցաւ որոշուում է ամենամիշտ կերպով Թարգմանութեան տարին։

1. «Յամի վեց հազարերորդի չորրորդի կենցաղում անցաւորի որպէս ունի ս. Սոփի աւագ եկեղեցի տիեզերական մայրաքաղաքին Վոստանդնուպօլսի» 6204—5508=696 Փրկ. թիւ։

2. «Եւ յեւթն հարիւրերորդի չորրորդի Քրիստոսի գալստեանն» (704). Այս միակ թիւն է, որ չէ համապատասխանում միւսներին. բայց ի նկատի առնելով որ համարեա բոլոր թուերը 4-ով են վերջանում, կարելի է ընդունել, որ այս գէպքում 700-ի վրայ 4-ը յետոյ է աւելացրած. իսկ Փրկի և աշխարհի ստեղծման թուերի մէջ միշտ երեք չորս տարի զանազանութիւն կայ, այնպէս որ կարելի է դարձեալ ուղիղ 696 թ. ստանալ։

3. «Եւ ի հարիւր քառասուն և չորս թուականին»
(այսինքն Հայոց), որ է $551 + 144 = 695 - 696$ Փրկ.:

4. «Ի յիններորդումն ընտիրտինի», եթէ ընտիրտինը հայկական թւից՝ 144-ից հաշուենք, կրտսանանք, ուղիղ 10-րորդ ընտիրտինի 9-րդ տարին $= 695 - 696$ թ. իսկ եթէ յունաց ընտիրտինով հաշուենք, այն է կոստանդին մեծի Քրիստոսի խաչք տեսնելու 313 թ-ից 15ական տարի աւելացնելով կրտսանանք 26-ը՝ ընտիրտինի 9-ը տարին, որ է $25 \times 15 = 390$. $390 - 7 + 313 = 696$ Փրկ. թ.:

5. «Յառաջնում ամի թագաւորութեան երկրորդ՝¹ Ղևոնդի ինքնակալի Աւգոստոսի», 695—696, ² Ուրեմն Սոկրատի թարգմանութեան ուղիղ տարին 695—696 թիւն է:

Յիշատակարան գրողը շատ հաւանական է որ ինքը թարգմանը լինի, որը տալիս է շատ համառօտ, բայց այնպիսի տեղեկութիւններ, որ միայն թարգմանին կարող էին յայտնի լինել. նա խօսում է՝ «քարտի և մագաղաթի» պակասութեան մասին, յայտնում է թէ ինչ ձևով է թարգմանել և որտեղ, այն է օտարութեան մէջ: Առանձին ուշադրութեան արժանի է «Թարգմաննաց առաջին ծեռնարկութեամբ», որով ալընյայտնի զգալ է տալիս, որ գիտէր նաև երկրորդ ձեռնարկութեամբ թարգմանութիւնը, կամ ուրիշ խօսքով համառօտութիւնը:³

1. Չեռ. ունի երորդ, գրչի սխալն է անկասկած փոխանակ երկրորդի:

2. Սա թագաւորեց 695—698 թիւը:

3. Արդեւք հենց ինքը Փիլան Տիրակացին չէ եղել համառօտողը, բայց այս գեղքում գտուար է բացատրւում յատուկ անունների այլանդակութիւնը:

Հինգ համաժամանակ թուերը աւելի են հաստատում այդ ենթադրութիւնը: Փիլոնը Անանիա Արապացու ժամանակակից էր, երբ տոմարագիտութիւնը ըսկսեց ծաղկել, և կարծես հինգ թուերը իրար մօտ շարելով, ցանկանում է իւր տոմարագիտական գիտութիւնը ցոյց տալ¹: Յայտնի է որ յիշատակարան գրողները սովորաբար գրքի վերջումն են դնում. բայց Փիլոնը մի տեսակ յառաջաբանի պէս Սոկրատի և Սեղբեստրոսի վարքի սկզբումն է տալիս:—Իւր մասին երրորդ գէմքով գրելով—Խիստ համառօտ բայց և խիստ կարևոր տեղեկութիւններ:

Ասողիկը Սոկրատի թարգմանութեան ժամանակը Անատաս կաթողիկոսովն է որոշում որը գահի վրայ էր 671—677 թիւը, յայտնի չէ Ասողիկը ինչ տեղից է առել այդ թիւը:

Սոկրատի թարգմանութեան ժամանակը որոշելուց յետոյ, միջոց ունինք ամենաճիշդ կերպով որոշելու նաև Սեղբեստրոսի վարքի թարգմանութեան ժամանակը: Սեղբեստրոսի վարքի համար ասուած է. «Յառաջ քան զութուտանն ամ ի թարգմանելոյ Փիլոնի զգիրսդ զայդ Սոկ. եկեղ. պատմ. թարգմանեալ էր զգիրս պատմ. վար. Ս. Սեղբ.», Սոկրատի թարգմանութեան տարուց 695—96 հանած 18—677—678 թիւ: Թարգմանողն է Աբաս կամ Աբբա² Գրիգոր Զորոփորեցին Ալբաց իշխանի փեսայ Ներսէս կամնարականի առաջարկութեամբ, որը արժանի էր չընդ փառաւորս յիշելոյ»:

1. Հաս նման է մի յիշատակարան՝ ազած Յակ. Տաշեանի Մանր Ուսմունք. Վիեննա. 1895. էջ 70.

2. Աբաս ձեւը կայ Հարանց վարք Յ. Ն. Հայկ. բառ. նոյն բառը և Սոկրատի մէջ էջ 935. «Աբաս Աբսէնիոս»:

ենք հակառակը աւելի ուղիք կը լինէր և այդ ենթադրութեան համար կայ հիմունք: Սեզը՝ յիշատակարանում յիշած Արաս Գրիգոր Զորափորեցին և Ասողկի յիշած Գրիգոր Արշարունեաց քորեպիսկոպոսը նոյն անձնաւորութիւնն է. նա նոյն Ներսէ՛հ: Կամնարականի հրամանաւ թարգմանում է Սեզը՝ վարքը և գրում՝ ընթերցուածոց մեկնութիւնը: Ներսէ՛հը ինչպէ՛ս կը տեսնենք շատ յայտնի անձ է, յայտնի գրասէլը և հովանաւորող գրականութեամբ պարապօղներին: Նա մինչև 694 թիւը Հայաստանի կառավարութեան մեծահոգ գործերը վարելով՝ ծերունի հասակում առանձնանում է շիվանս ս. Աստուածածնի որ ի Վաղարշակերտ յերկրին Բագրևանդայ՝ և յորդորում զլքեր թարգմանելու կամ շարագրելու: Գրիգոր եպիսկոպոսի մասին ունինք բաւական ճիշդ տեղեկութիւններ. նա ապրում էր Է-րդ դարում և ութներորդի սկիզբը՝ մեաւ 713 թ. (թիւ Հայոց ՄԼԻԲ), եպիսկոպոս էր ձեռնադրուել 684 թ-ին, երեք տարի առաջ՝ քան Ներսէ՛հի ընդհանուր Հայաստանի իշխան նշանակուելը: Մինչև 684 թիւը նա կոչուում էր արաս, արաս պատուաւոր տիպաւորով շնորհիւ իւր հռչակին՝ որ էր շիվիսոփայեան արուեստիւ պայծառացեալ: Ներսէ՛հ դիմում է նրան և առաջարկում թարգմանել Աեղքեստրոսի վարքը և ապա իւր հովանաւորութեան տակ առնելով նրան է յանձնում Արշարունեաց՝ կամնարականների երկրի առաջնորդութիւնը: Մեր այս ենթադրութիւնը հաստատուում է գեղեցիկ կերպով Սեղրեստրոսի վարքի թարգմանութեան թուականով: Սա թարգման-

Ձ.

ուել է 678 թ-ին երբ Գրիգորիոսը ոտով վարդապետ էր, յետոյ եպիսկոպոս ձեռնադրուելով շարունակում է պարապել գրականութեամբ և հեղինակում է ընթերցուածոց մեկնութիւնը: Անյայտ մեաց թէ որտեղից Հ. Չամչեանը և Մ. Էմինը վահանին Ներսէ՛հ Կամնարականի հայր են համարում: «Քաւազան եպիսկոպոսոց Կամնարական տանն», յիշում է վահան պատրիկի որդի Գագկին և Շուշան աղջկանը, որ Փրկ. 706 թուին խոստովանուեց Միջագետքում: բայց չկայ թէ Ներսէ՛հը վահանի որդին էր. Հ. Ալիշանը լռութեամբ է անցնում այդ խնդիրը:

ԺԳ.

Համառօտ Սոկրատը վերջանում է մի ուղերձով ուղղած առ «Տէր Ներսէ՛հ» «Ապհիւպատ պատրիկ» շինող եկեղեցեաց» որ խրախուսել է համառօտողին ի գլուխ հանել սկսած գործը: Վեցերորդ դարի «կղերներից մինչև իններորդ դարը, երբ Կամնարականների փայլուն տոհմը կորցնում է իւր նշանակութիւնը յայտնի են մի քանի Ներսէ՛հ Կամնարականներ:

ա. Փարպեցուց գիտենք վահան Մամիկոնեանի ամենաբաջ և յարատև գործակից երկու եղբայր «Ներսէ՛հ տէր Շիրակայ և Հրահատ նորին եղբայր» որդիք Արշաւիր Կամնարականի,² Երրորդ եղբօր անունը՝ Թահակ կամ վահան էր:³ Սոցա երեքին յիշում է

1. Ալիշան Շիրակ. էջ 5 և 2ամ. յ. ա.

2. Դ. Փարպ. հրատ. Վենետ. 1891. էջ 420 ևլն.

3. Լամ. Ալիշան Շիրակ էջ 4.

Պատկերաստ յոյն պատմիչը 530 և 547 թ. Ռասլիայի պատերազմներում: ¹

բ. Աեցերորդ դարու վերջում և եօթներորդի սկզբում յիշուում է Ներսէ՛հ Դարայի և Միջագետքի կուսակալ: ²

գ. Ն. Ալիշանի մօտ էջ 125 տպած է Ալաման այժմ Ալէմ թուրքարնակ գիւղի հին աւերակ եկեղեցու մի արձանագրութիւն «քսան և եւթն ամի Հերակլի թագաւորի Ներսէ՛հի Նիրակայ և Արշարունեաց Տեառն և Թէոփիղոսի [Արշարունեաց եպիսկոպոսի]: Այս Ներսէ՛հի իշխանութեան ժամանակը Ն. Ալիշանի հաշուով ընկնում է 636—637 տարին:

դ. Ասողկից յիշուած Ներսէ՛հ իշխան Հայոց 688—91 թ.

ե. Փ. Սոհրատի՝ Ներսէ՛հը:

զ. Արագածոտն գաւառի Թալին գիւղի աւերակ տաճարի արձանագրութեան մէջ յիշուում է դարձեալ Ներսէ՛հ ապիհիւպատը:

է. Սեղբ. վարքը թարգմանել տուող Ներսէ՛հ՝ Փրկչի 696 թ.

ը. Անանիա Նիրակացու հարցմանց մէջ ի և իԱ Խնդիրները կազմուած են Ներսէ՛հի մասին, մէկը (հարց իԱ) Արշաւրի որդին է, միւսը «անուանակից և նախորդ այսմ Ներսէ՛հի»: (հարց ի) «Ներսէ՛հի կամօարականի Նիրակայ և Արշարունեաց Տեառն բուն կանգնէր առ ստորոտով լերինն որում Արտին կոչեն: Եւ ի գիշերի միոջ մտին երամակք ցուուց բազումք: եւ ոչ լեալ ատակ որսորդացն՝ ընթացեալ պատմեցին նմա ի

1. Ալիշան յ. ա. էջ 5.

2. Lebeau Hist. Du Bas. Embire X 166, 259, 322, 147.

է քնթերցուածոց մեկնութիւնք. նրա համանով թարգմանում է Պիլոն Տիրակոցին Սպրատի պատմութիւնքս որք շատ չանցած համառօտում է. նրա ամբողջութիւնքն էր բնակում Անանիա Շիրակացին,¹ և գուցէ նրա հրաժանով է կազմել այն խնդիրները ժողովածուն, որոնց նիւթը մեծաւ մասամբ Կամսարական իշխաններք գործերից է առնուած:² Արեւմն եռթնեորդ դարու վերջում թորեմացու շարք պատմ. հայ գրագէտներք շրջանում հանրածանօթ եւ հեղինակաւոր գիրք էր:

Այն հանգամանքը որ նա թարգմանել է տալիս յունարէն գրքեր, կարող է ապացոյց ծառայել, որ նա գիտէր յունարէն լեզուն և ծանօթ էր նրա գրականութեանք. իւր այգ ընդունակութեան շնորհիւ արժանացաւ յունաց Զուստինեան երկրորդ կայսրից կօմս և կերպարապատ տրտղոսները և Հայաստանի իշխանութեան ղէկը չորս տարի ժամանակով ստանալու:

Բայց նա յայտնի է և իւր շինութիւններով, որք համար համառօտ Սոկրատի վերջարանում կոչուում է «Շինող եկեղեցեաց»: Արագածոտն գաւառի վերին—Թալին կամ Հայի—Թալին³ կոչուած գիւղում մինչև այժմ կիսականգուն վիճակի մէջ մնացել են երկու փառահեղ եկեղեցիների աւերակներ, միմեանցից մօտ երկու հարիւր քայլ հեռու: Մէկը հաւասարակող խաչաձև փոքրիկ մատուռ է, առանց սեան, կարմրագոյն հրա-

1. Հարցումն է. «Իս ի Մարմետի էի, յոստանի Ամսարականաց»:

2. Տես Անանիա Շիրակ. յ. ա. էջ 16 ԻԱ.

3. Այժմ Երևանեան նահանգ Էջմիածնի գաւառի Թալինի վիճակ:

ՂԲ.

բուխային քարից շինած. նրա միայն զմբէթն է իջել, իսկ ամբողջը պահուած է անձնաս. գեռ մօտ քսան և հինգ տարի առաջ ծառայում էր գիւղական եկեղեցու տեղ: Միւսը եօթից ութերորդ դարու հայակապ և ամենանշանաւոր ճարտարապետական գործերից է: Այդ եկեղեցին, որին տեղացիք ս. Տովհաննէս անուէն են տալիս, խաչաձև է 25,82 մետր երկար, 24,45 մետր լայն՝ ներսից չափած. շինուած է լայնանիստ Արագածի արեւմտահարաւային փեշերի վրայ (Թալիի սարադաշտի սկսուածքում: Հիւսիսարեւելեան մասը կազմում են լեռնալանջերը, իսկ արեւմտահարաւայինում փոքրիկ սարահարթն է, որ Ներքին—Թալիի մօտ իջնելով միանում է Սարդարապատի դաշտի հետ: Դիրքը հրաշալի է, ճարտարապետութիւնը ճաշակով, կարելի է ասել կատարել: Տաճարի ճարտարապետական ոճը միանգամայն նման է նոյն գաւառի (Թալիշ գիւղում (հին Արուճ) Գրիգոր Մամիկոնեանի շինել տուած եկեղեցու ոճին. երկուսի վրայ աշխատող վարպետները միևնոյն պատրաստութիւն ունեցող անձինք են:

Գծրաղդարար շինութեան ժամանակ ցոյց տուող յիշատակարանը կորել է, իսկ Տնացած յիշատակարաններից, թուով 4, հնագոյնը ունի ՄԼԲ թիւը, միւսները անհամեմատ ուշ ժամանակից են: ¹

1. Հայր Ալիշ. Այրարատ էջ 137 սխալներով է տպել. «ՄԼԲ թուականութեան Հայոց ես Ուխտայտուր վանականս եւ Ցուտի եղբայր իմ բերանք աղբիւրանիս ի քարկապի ուխտէն ի Թալիս, թէ յիշխանաց դք խլէ իմ մեղացս պարտակած եղիցի»:

Գիւղի հիւսիսում ընկած է մի ձոր եկեղեցուց մօտ 100 քայլ հեռու. այդ ձորի բերանում մինչև այժմ էլ

ՂԳ.

Մերսէզը մասունքի յիշատակարանում թւում է իւր տխրողաները: անլիճիւկանք պատրիկս տէր Շիրակայ և Արշարունեաց իօի Կոյսրից, օտաջած կոտմ և կիւրապաղած տխրողաները չկան: անպացոյց որ փոքր և կեղեցիկն աւելի շուտ էր շինել տուել, երբ դեռ չէր ստացել այդ պատուանունները:

Մեզ հեռուն կը տանէր, եթէ հետամուտ լինէինք որսնելու թէ յիշածներից բացի, եօթներորդ դարու վերջի կիսում Մերսէզ կամարականի հովանաւորութեան տակ ուրիշ ինչ գրական յիշատակարաններ են ծագել: Թուելով միայն Սոկրատի պատմութեան հետ կապ ունեցող երկերը, կարծում ենք արդէն բաւական դաղափար տուինք Շիրակում՝ ծաղկել սկսող գրականութեան մասին՝ երկրի իշխող տէրերի օրինակով և խրատուսանքով կենդանացած:

ԺԳ.

Փիլոն Տիրակացու թարգմանութիւնը ունի մեծ թերութիւններ: Թարգմանը հայերէն լեզուից ունի բառերի հարուստ պաշար, քիչ բացառութեամբ ուղիղ կերպով հասկանում է յունարէն բառերը, բայց շատ թոյլ է քերականութեան մէջ և անտեղեակ երկու լեզուների ոճական նրբութիւններին: Մրա թարգմանութիւնը կարգույն, այն տպաւորութիւնն է ստացում, որ կարծես շարունակ օգտուել է այնպիսի մի բառաբարձով, որի մէջ իւրաքանչիւր յունարէն բառի հանդէպ նշանակուած էր հոյերէն բառի մի կամ երկու նշանակութիւնը անանց ոճերի: բնական է, որ այդ սեսակ թարգմանութիւնը բառացի ստրկական է դուրս եկել: Մա առանց հասկանալու է թարգմանել յունա-

բևն յարանի եւ շատ քործածական ոճնր: օրինակ. «Ըստ
 աղիւսարհին աւատարմաք աստ չօրսն ձրօմսն. կամ՝ «յոտից
 նստուածն — եւ աստ կուսն. կամ քարձուածննր որ ուղ-
 դակի չի հասկացել. Կոմսն յիստ — յատուկ անուան տեղ
 է դնու. «Ռուզիի նիկոմիդացոյ» Փ. Ս. «Ռուզին
 Նիկոմիդացի» (էջ 15), կոմսն յիստ = կոմիդիանաւ (էջ
 58) օտոս կոմսն նոս օն — Սախ Եհնադացի գրող, Փ.
 Ս. Նիկոմիդացի գրող (էջ 355), Թարգմաննիւր եր-
 բնն յատուկ անուաները հասարակ կարծելով Թարգ-
 մանն է օրինակ. «Աստուծոս Արծա քաղաք, նոյն Փ. Ս.
 (էջ 52). Կրօնոս սխալմամ: Երօնոս է կարգու. Ե
 Թարգմանու. Սիսեպն (էջ 70), նոյնը Փ. Ս. Փիլօսօմոս
 Սիւրեցեւոյ (էջ 89) Ալաօրոս — Արագիւ Էրն. կամ նոյն
 իսկ յատուկ անուանը սխալ է հասկանու. Տարգմանոս —
 Սկիւթացի, փոխ. Սկիւթիանոս (էջ 68), նոյնը Փ.
 Ս. Տարգմանոս յատուկ Փ. Ս. յատուկ (էջ 129),
 Դաւթոս — Դաւթիանացի, (էջ 92) Նուստոս Նիկոմիդ-
 աղիւսակաւ Էրն.

Չհասկացած բառերից են. տն աստ՝ Դրատ հասկացել
 է. տն աստ, արժան — ըստ Թուոյ (էջ 1), աստ Թարգու-
 բաթիւնն առարքուր (էջ 30), Կրօնոս — Կրօնաւոր, նոյնը
 Փ. Ս. (էջ 68), միւշտոս աստիւ անգամ նոյն բառը
 Թարգմանն է ուղիղ կերպով. — քաղցու. ընծարաքերիւր
 (էջ 109, 114 Էրն.). մնծ փոխ. մնծ ի (էջ 310),
 արալինոս (էջ 480), ոչ ինչ այլ (էջ 434), Շատ բա-
 ռեր յուճարէնից չէ Թարգմանն օրինակ, էքստրիմն,
 էքստրել, անդրի, ղեմոս, պրաստի, կապեղի Էրն.

Մի Թեթե ակնարկ ձգելով յատուկ անուանց
 ցանկի վրայ, կարելի է տեսնել թէ ինչքան անհասկա-
 ցած Ե քմահաճոյական ձևեր են ստացել յուճարին

անունները հայերէնի մէջ. ձայնաւորների փոփոխութիւն, սղուծներ, ամենատարբեր վերջաւորութիւններն ու նոյնը և բաղաձայների վերաբերութեամբ. ԼՂ, ՌՊ, ՏՊ, ԿՊ. նոյն անուանց մէջ շարունակ փոփոխուած են, և այդ բոլորը ցոյց են տալիս պարզ կերպով թէ ինչքան թոյլ է եղել թարգմանը քերականական ձևերի հասկանալու մէջ. նոյնպէս բազմատեսակ են նոյն բառերի հոլովութիւնները և խոնարհութիւնները, մանաւանդ սեռական հոլովի վերջաւորութիւնները յատուկ անուանց մէջ. Անտիոքայ, Անտիոքայ, Անտիքիպոյ, Անտիքույ, առաջ են գալիս միևնոյն երեսի վրայ:

Եթէ այս ուղղութեամբ սկսենք քննել և օրինակներով ցոյց տալ թարգմանութեան լեզուի բոլոր անկանոնութիւնները, ստիպուած կը լինէինք ամբողջ ուսումնասիրութիւն կատարել, որը դուրս է մեր նպատակից. առաջ բերած օրինակները բաւական են զաղափար տալու, թէ ինչ չափով լեզուական թերութիւններ կան գրքի մէջ: Իւրաքանչիւրին պարզ կացուցանելու համար թարգմանութեան ստրկական ձևը, մենք այստեղ կարտադրենք գրքի սկզբից մի քանի տող բնագիր, տակը դնելով հայերէնը: Նոյն իսկ յունարէն չիմացողն էլ կարող է մօտաւորական գաղափար կազմել և համոզուել մեր ասածների մէջ:

Εὐσεβίος	ὁ Παμφίλου	ἐν ἑλοῖς	δέκα	βιβλίοις
Եւսեբիոսի	Պամփիլեայ	յամենայն	տասնեսին	գիրսն
τὴν ἐκκλησιαστικὴν	ἱστορίαν	ἐκδημένοσ	κατὰ πρῶτον	
գեղեղեցական	պատմութիւն	եղեալ	գաղաբարեաց	
εἰς τοὺς χρόνους	τοῦ βασιλέωσ	Κωνσταντίνου,	ἐν δε	
ի ժամանակս	Թագաւորի	Կոստանդինի	յորս	

καὶ ὁ κατὰ τοῦ Διοκλήτιανου κατὰ χριστιανῶν
 և առ Ռիոկղեթիանոսիւ ի վերայ քրիստոնէից
 γυνόμενος διαγμῶς ἀπεπαύσατο.
 եղեալ Տալաժումն դադարեաց:

Ահա այս ձևով շարունակուում է ամբողջ Թարգմանութիւնը: բառը: հոլովը: Թիւը: դասաւորութիւնը ամենաչնչին փոփոխութեամբ բնագրինը պահելով: Մեր առաջ դրած է ոչ թէ Թարգմանութիւն, այլ յունարէն բնագրի ստորգծեայ բառերի բացատրութիւն հայերէն լեզուով: Այսքան ստրկական Թարգմանութիւնը եթէ չէ կարող հայերէն համարուել, ունի անկասկած մեծ նշանակութիւն յունարէն բնագրի համար. այսուհետև յունարէն բնագիր հրատարակողները պէտք է անպատճառ առաջնորդուեն հայերէնով ևս. հայերէնի բնագիր ծառայող ձեռագիրը առնուազն վեցերորդ կամ եօթներորդ դարու. օրինակ է ներկայացնում: Մենք հայերէնը ամբողջութեամբ բաղդատեցինք յունարէնի հետ, մեր նպատակից դուրս էր լեզուական տարբերութեանց նրբութիւնները առանձին կերպով շեշտել. բաւականացել ենք միայն խոշոր աչքի ընկնող շեղումները նշանակելով:

Հայ Թարգմանը ինչպէս տեսանք դիտաւորեալ կերպով կրճատում: հանում է բնագրից որոշ մասեր, բայց ընդհանրապէս երևում է, որ անհամեմատ աւելի լաւ օրինակից է Թարգմանել, քան ներկայ յունարէն հրատարակութեանց հիւր ծառայող ձեռագիրը. հայը երբեմն փոքրիկ հատուածներ, տեղ տեղ նախադասութիւններ և բառեր բնագրից աւել ունի, թէև զերծ չէ մնացել աղաւաղումներից:

Ձանազան հարցերի մասին երկար կանգ առնելով, կը ցանկայինք ծանօթացնել ընթերցողին Սոկրատի անձնաւորութեան հետ ևս, կցելով համառօտ տեղեկութիւն նրա պատմութեան նշանակութեան մասին: Սոկրատը ինքն է իւր մասին մի քանի տեղեկութիւններ տալիս գլքի մէջ, որով նա միակ և գլխաւոր պղբիւր է ներկայանում: Նա ծնուել է և սնուել Կոստանդնուպօլսում (24.) մօտաւորական հաշուով Փրկչի 381 թ.: Ժամանակի սովորութեան համաձայն տասը տարեկան հասակից սկսում է սովորել քերական արուեստ Աղէքսանդրիայից քրիստոնեաների հալածանքներից Կոստանդնուպօլիս Իպատանաճ երկու հեթանոս ուսուցչապետների՝ Էրատիոսի և Ամոնիոսի մօտ. «Յորոց և երկուքն քերթողք Էրատիոս և Ամոնիոս, առ որս ես մանուկ գոլով ի Կոստանդնուպաւլիս հպեցայ» (Ե. 16 էջ 442):

Ապա յաճախում է Տրոյլոս իմաստակիրն և երիտասարդական հասակն առած, պարապում է դատաւարութեամբ, այդ պատճառով նրան կոչում են սքոլաստիկոս:

Մրա կեանքից ուրիշ մանրամասնութիւններ չք գիտենք. միայն մի հանգամանք առիթ է տուել գիտնականներին կասկածել նրա ուղղափառութեան մասին և ենթադրել որ նա հետևող էր Նաւատիանոսների աղանդին: Նա մանրամասն և առանձին համակրանքով է խօսում Նաւատիանոսների մի քանի եպիսկոպոսների մասին, օրինակ Աքեղիոսի և Ախինիոսի մասին, զորոււատում է այդ աղանդի հետևողների ջերմեռանդ եկեղեցասէր յատկութիւնը, բայց այժմ ոչ ոք չի ընդու-

նում թէ նա հեռեոց էր այդ աղանդին: Յայտնի է նրա մահուան տարին:

Սոկրատը գրել է 133 տարուայ պատմութիւնս ոհոսած Փրիչի 306 թուից մինչև 429 թիւը: այն է կոստանդինոս մեծի իշխանութիւնից մինչև Թէոդոս Փոքրի թագաւորութիւնը: Նա ցոյցարում է գրել երբ քրիստոնեայ եկեղեցին հիթանոսութեան, արիանոսութեան, Մակեդոնի ազանգի, նեստորականութեան և բազմաթիւ մանր ազանգների գէժ յամառ և երկարատև մարտման մէջ մտնելով, հաստատում ամբողջում է Հռովմական լայնածաւալ տէրութեան սահմաններում հովանաւորում և պաշտպանում Թէոդոս երկրորդ բարեպաշտ կայսեր իշխանութեան օրով: հալածուած հոգևորականները վերադառնում են իրենց տեղերը և ընդհանուր խաղաղութիւն է տիրում եկեղեցւոյ մէջ:

Պատմութեան մէջ ամենընդարձակ տեղը բռնում են կոստանդնուպօլսի եպիսկոպոսների գործերը: ուրիշ քաղաքների եպիսկոպոսներից մանրամասն պատմում է միայն Աթնաս Աղէքսանդրացու գործերը: Բայց կոստանդնուպօլսի հայրապետների շարքը կազմում են Յովհան Ոսկերեան, Նեստոր, Մակեդոն, Ատաիկոս, Պրոկղ և շնորհնայ արարքները ամենամեծ նշանակութիւն ունեցան ընդհանուր եկեղեցւոյ համար: որով մասամբ մեղմանում է պատմարանի մակողմանիութեան տպաւորութիւնը:

Սոկրատը գրել է Թէոդորոս անուկով մի քահանայի յորդորանքով որին նա յառաջարանում քանիցս յիշում է. «Չհրաման քո կատարեցի: ով քահանայդ Աստուծոյ, այրդ Թէոդորէ»: Գրելու ժամանակ օգտուել է Եւսեբիոս կեսարացու վարք կոստանդնի գործից: Թուփինոսի եկեղեցական պատմութիւնից: Ա-

Ճ.

Թանասի գրուածներէց, ժամանակակից անձանց պատմածներէց և արխիւներէց. նա շատ թղթեր ամբողջութեամբ արտագրել պահել է:

Նա իրան նպատակ էր դրել գրելու միայն եկեղեցւոյ պատմութիւնը՝ բայց որովհետեւ «Քնթերցաւորացն ոչ յագուցն լինել յորմէ միայնով պարագել վիճարանութիւն եպիսկոպոսաց և որովք հակառակ մի՞՞եանց գործեցին», ուստի կարևոր է համարել պատմութեան մէջ մտցնել նաև քաղաքական դէպքերի յիշատակութիւն ինչ չափով նրանք կապ ունէին եկեղեցական գործերի հետ: Նա ասում է. երբ թագաւորները «քրիստոնէանալ սկսան» և եկեղեցական գործերը քաղաքական կեանքի հետ սերտ կերպով կապուեցին, «եւ մեծքն ժողովք նոցա կամաւք եղին և լինին», այլ ևս դժուար էր բուն եկեղեցական երևոյթները անջատել միմեանցից:

Իրեւ գրքի սկզբում Սոկրատը համառօտ կերպով բնորոշելով Եւսեբիոսի գրելու եղանակը, դժգոհութիւն է յայտնում, որ նա ուշագրութիւն է դարձրել լեզուի «բարձրասացութեան» և «թագաւորի գովութեան» վերայ, չհետեւելով իրերի ստուգարար ըմբռնմանը, իսկ իւր մասին ասում է. «Բայց ես ոչ թագաւորին ծանաւթ գոյ փութամ, և ոչ պաճուճեալ բանիցս զցուցմունք կամիմ առնել, այլ պարզ բանիւ ճշմարտութեամբ զեղեալսն թագաւորին յիշատակել յօժարիմ» (էջ 618): Նա ձգտել է գրել պարզ հասկանալի ոճով. չըլուել գովութեան արժանի դէպքերը, և ոչ վախենալով մեծացնել իշխանաւորների ոչ գովելի գործերը, նրա նպատակն է ճիշդ և ուղիղ պատմութիւն գրել. «Նախ ասեմք զի որոց առ մերով հասակովս եղելոց հուպօ արկեաք արդէն մի՛ ոչ հաճոյս բազմացս թուես»

ցուք զրել կամ ըստ առակին. եթէ ճշմարիտն եղիցի գառն կամ զի ոչ ըստ գովութեանն զանուանս որոց սիրենն ի զիր արկանեմք և ոչ զգործսն նոցա մեծացուցանեմք զորս եան տեսայ շարագրելով, զորս և տեսողացն կարացի ուսանել ընտրելով զճշմարիտն»:

Սոկրատը եկեղեցական չէր, սիրում էր եկեղեցին, սիրում ուղղափառութիւնը անվնաս, անվասն գտեսնել. հետեւելով Թէոդորոս քահանայի յորդորներին, սիրայօժարութեամբ յանձնառու է եղել ապագայից համար անմահանալի յուշարձան թողնել չորրորդ դարու ընդհանուր քրիստոնեայ եկեղեցու համար ամենափայլուն ներկայացուցիչների, Աթանաս Աղէքսանդրացու, Յովհան Ռակերերանի, Եպիփան Կիպրացու, Կիւրեղ Երուսաղէմացու, Ատտիկոս հայրապետի և նոցա հակառակորդների Արիստի, Մակեդոնի, Նեստորի անունները: Այդ անձանց հակառակութիւնից ոյժ ստացաւ և ընդ միշտ ամբացաւ հռովմէական տէրութեան կազմի հետ սերտ փանալով, հայածուած քրիստոնեայ եկեղեցին. ահեղ ոյժի առաջ ընկձուեցին խոնարհուեցին, «ամենայն սիրողք խռովութեան» որով գոհ սրտով պատմաբանը վերջացնում է իւր ծանր գործը աղօթելով եկեղեցւոյ խաղաղութեան համար. «Բայց մեր աստանաւր ուրէք զպատմութիւնս դադարեցուցեալ ի խաղաղութիւն կեալ զորս ամենայն ուրէք եկեղեցիս, քաղաքս և ազգս աղաթեսցուք»:

ՄԵՍՐՈՊ ՎՐԿ. ՏԵՐ ՄՈՎՍԷՍԵԱՆ

1896 թ. 25-ն Օգոստոսի
 Ի Ս. Ամբաստան.

100

101

102

103

104

105

106

107

108

109

110

111

112

113

114

115

116

117

118

119

120

121

122

123

124

125

126

127

128

129

130

131

132

133

134

135

136

137

138

139

140

141

142

143

144

145

146

147

148

149

150

151

152

153

154

155

156

157

158

159

160

161

162

163

164

165

166

167

168

169

170

171

172

173

174

175

176

177

178

179

180

181

182

183

184

185

186

187

188

189

190

191

192

193

194

195

196

197

198

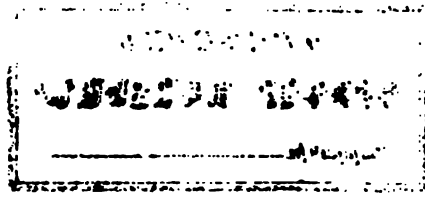
199

200

1000

1000

ԳՐԻԳՐԻ ԱՊՈՋՆԱՆՆԻ

ԳԼ. Ա.

Եւսերիս Պամփիլեայ յամենայն տասնեսին զիրսն եղեալ զեկեղեցական պատմութիւնն՝ զազարեաց ի ժամանակս Կոստանդնի թագաւորի՝ յորս և առ Դիոկղետիանոսիւ եղեալ հալածումն ի վերայ քրիստոնէից՝ զազարեաց: Գրելով նորա և ի վարսն Կոստանդնի ըստ թուոյ՝ " յիշատակ առնէ թագաւորին և ~~վարձրեացն~~ բարձր ասացութեան բանին մանաւանդ որպէս զի զովութեան հոգ տարեալ " քան թէ ստուգաբար ըմբռնել զեղեալսն:

«... բնագ. ունի Դճոն յատ՝ Δρειον ուստի ըստ թուոյ-ի տեղ պիտի լինէր „ որոց ըստ Արիստին »-
բ. « Գովութեանց թագաւորին եւ ներրդական բարձրաստութեան բանից առաւել ճոց սարեալ, . . . համաձայն բնագ. ընթերցանութեան:

ԳԼ. ԺԳ.

Կոստանդիանոսի պինի միահամուռ տիրելոյ Սաղաւորաց՝ զԼիկիանոս քրտայրն իւր Յարաւորեցուցանէ, զոր յետոյ հալածանս առնելով քրիստոնէից ընդդիմանայ Կոստանդիանոսի ըմբռնի և սպանանի:

Եւսերի Պամփիլեայ ի տասներորդ զիրսն եղեալ ՝ զեկեղեցայ պատմութիւնն, լռեաց ի ժամանակս Կոստանդիանոսի Մեծի և որ առ Դիոկղետիանոսիւ եղեալ ը հալածանք քրիստոնէից. Գրեաց նա և զվարս Կոստանդիանոսի ի Տէր ժողովական բարձր ասացութեամբք ՝ զոր փոքր ինչ աստանօր յիշեսցուք

« Ա՝ ծղելու եկեղեցայ: Գ. Գ. եւ որ ի Դիոկղետիանոսէ եղև: Գ. Ա՝ Գ. բարձրասացութեամբ:

Իսկ մեր նախադրեալ շարագրել զառ ի նմանէ մինչև առ յեկեղեցեացն եղելոյ պատճառոյն:

Ահիզրն յորոց նոյն արասցուք ոչինչ պատմութեան զժարանւոյ հոգ տարեալք. այլ թէ զխարդ գտեալ գրով ի պատմողացն, և կամ թէ որպէս լուսաք պատմեսցուք. և վասն զի զառաջիկայն հասանէ մեզ յիշել, եթէ որով պատճառով ի քրիստոնէութիւն եմն թագաւորն փոքր ինչ վասն այնորիկ որպէս է վարկանել յիշեսցուք աստուսա ուստեք զսկիզրն արարեալ:

ԳԼ. Բ.

Զի՛ յայնժամ Դիոկղետիանոս և Մաքսիմիանոս որ կոչի Եռկուղիոս ի միաբանութենէ ի թաց ընկեցեալք զթագաւորութիւն զիւրեանցն փոխէին զվարս. Մաքսիմիանոս որ կոչի Գաղեռիոս նոցունց թագաւորակից եղեալ յիստորիա կացոյց երկուս կայսերս. զՄաքսիմիանոս ի կողմանս արևելից, իսկ զՅելենոս յիտաղիայ:

Իսկ Բրիտիա կոստանդին՝ կոչեցաւ թագաւոր ի տեղւոջ կոստանդայ հաւր իւրոյ վախճանելոյ յառաջին ամին երկերիւրորդի եւթանասներորդի Ը Ողիմպիադայն

ա. Բն «դիրն ուն» πρῶτης αὐαση. Երրորդի:

1) ՅՅս Սողոմնոս. Պատմութիւն եկեղեցական Ա. 2. 3. 4. Կաթիւ-գորոս. Պատմ. Եռամասնեայ (Tripartita historia) Ա. 4.

2) Եթէ Սոկրատին հետեւելով ընդունենք. որ կոստանդինը Դիոկղե-տիանոսից՝ եւ Մաքսիմիանոս Էռկուղիոսից անմիջապէս յետոյ է թագաւորել: Կասանաք որ նա 53 տարի է իշխել. մինչդեռ յայտի է. որ նա կառու-վարց երեսուն տարի եւ ասա ամիս. Թագաւորութեան ժամանակը որոշ-ւում է Փրկ 305 եւ 308 թ.

Զի յորժամ Դիոկղետիանոս և Մաքսիմիանոս ի թաց կա-ցեալ ի թագաւորութենէն ակամայ յաղթահարեալք ի կոս-տանդիանոսէ, վասն ամբարշտութեանն Ը նոցա.

ա. Բ. ամբաստանութեան.

ի տասն և հնգին Յուզե ամսոյ. բայց՝ ի հնով՝ ի զաւ-
րականացն Պրէտորիանոսաց, Մարտնտիրոս որդի Մար-
տիրիանու որդի Եռլուղիա եղև բանաստղ ճանաւանդ-
քան թագաւոր:

Ի յայտցանէ Եռլուղիոս դարձեալ ի ցանկութիւն
թագաւորութեան ամբարձեալ, ձեռնարկեաց մերկա-
ցուցանել՝ զորդին իւր զՄարտնտիրոս. բայց զայս
տանել տրղելով ի զաւրականացն. յետոյ ի Տարսն
Կիլիկիոյ [՝ զախճանէր:՝:

Իսկ ի կայսերէն Սեւերեայ Գալբերիոս Մարտիրոս
տաւաքեալ ի Հոմ ունել զՄարտնտիրոս՝ զերեցաւ մատ-
նեալ ի զինուորաց իւրոց՝. ապա Մարտիրանոս Գալբ-
երիոս վարեալ զսէրութիւնն ամենայն՝ մեռաւ յա-
ռաջադոյն եղեալ թագաւոր զԻլիկիոս: որ էր ի վա-
ղաց անտի զինուորակցեալ նմա և սիրելի: Իսկ ետացի
տողաւ: Իսկ Մարտնտիրոս յոյժ նեղէր զՀռոմայեցիս՝
կարեալ և վարեալ զիշխանութիւնն առաւել բռնա-
բանի քան արքայաբար: Լիկէր լրբարձը զհանցո ազա-
տաց, և զբազումս սպանանէր և գործէր զնմանիս: Չայս
զիտացեալ թագաւորին Կոստանդիանոսի զՀռովմայեցիս

Հայտնի է թէ
Մարտնտիրոս
Մարտիրոս է
Մարտիրոս է
Մարտիրոս է
Մարտիրոս է
Մարտիրոս է

... հարուսանել ἀπολέσσαι. ըստ բն.

բ. ս յամենոց սկսած գլխաւում է մեղ հին բարգամոթիւնը:

1. Սահրատը սխալում է. Մարտիրոսն չեն հուշում իւր Կոստանդինը
հրամանով սպանուեց 310 թ. Գաղղիայում. իսկ Մարտիրոս Կեսարի էր
որ երկու տարի յետոյ Լիկիոսից յաղթուելով մեռաւ Տարսնի մոտ. ինչ-
պէս վկայում են Աւրելիոս վիկտորը. Եւսեբիոսը իւր Քրիստոսի մէջ եւ
ուրիշները: Ահեբրե է որ Սակատը շվեթել է անունները՝ ինչ որ յա-
ճախ է պատահում յսն հեղինակների կողմից Հռովմայեցոց սեռանե-
րում:

2. Փրկի 307 թ.

3. Յարտնտիրոսութիւն է այդ տեւը. քանի որ Հոմում իշխում էր
Մարտնտիրոսը. իսկ Կոստանդինը Գաղղիայում:

Թափել ի լծոյ ծառայութենէ նորա ջանայր. նոյն ժամայն զմտաւ ածեր, թէ զհարդ բարձցէ զբռնաւորն. և միշտ ի միտս իւր խոկայր, թէ զո՞ աստուածոցն յաւգնութիւն պատերազմին կոչիցէ. քանզի տակաւին ի մտի ունէր, զի ոչինչ աւգտեցան, որք առ Ռիոկղետիանոսիւ պաշտէին զաստուածս հեթանոսաց, և գիտէր իսկ զի հայրն իւր Կոստանդիոս զարձուցեալ զերեսս իւր ի սուտ հաւատոյն հեթանոսաց՝ կեանս երջանկագոյնս եկաց: Եւ ի նմին երկմտութեան եղեալ և հանդերձ զաւրաւքն յուղի անկեալ, զարմանալի իմն և անճառելի նշան երևեցաւ նմա. քանզի ի միջաւրէի մինչ արեգակն ընթանայր ի մուտն,՝ ետես յերկինս խաչաձև սիւն լուսոյ, յորում ընթեռնոյր զրեալ. «Այսու յաղթեալ»՝ Ահներև նշանս այս սքանչացոյց զԹագաւորն և ինքն աչացն իւրոց ոչ հաւատացեալ՝ հարցանէր որք մերձն էին. արդեօք և նոքա տեսին ըզնշանս, և նոցա ձայնակցեալ, թագաւորն հաստատեցաւ ի կարծիս իւր վասն աստուածային և սքանչելի տեսլեանն:

Եւ ի նմին զիշերի ի քուն մտեալ ետես զՋրիստոս, որ ասէր ցնա. «արա զնմանութիւն տեսեալ նշանիդ և ընդդէմ թշնամեացն կալ իբրև զլրոշ անպարտելի»՝ Հաւատացեալ պատգամին՝ արար զրոշ խաչաձև, որ ցայժմ պահի ի թագաւորական պալատան. և մեծաւ համարձակութեամբ երթայ ընդդէմ թշնամոյն և մը-

1. Այս տեսիլը բոլորովին նման է պատմումը Եւսեբիոսը Վ. Կ. Ա. 28, իսկ Ռուփինոսը Թ. 9. Եւ օրան հետեւելով Սոզոմենը. Ա. 3. 4-րդ թիւ տարբերում են:

2. Խոր. Գ. Բ. ԳԼ. 2Գ. . . նմանալ երևութացաւ նմա ի քուն խոչ աստեղաց յերկնից, պարունակեալ գրով. ասէ. Այսու յաղթեալ. զոր արարեալ սիւզնոյն եւ յառաջաբերեալ յաղթեաց

տեալ ի պատերազմ և առ դրունս Հռոմայ մերձ ի կա-
մուրջն, որ կոչի Մուլքիա, յաղթեաց և զՄաքսենտիոս
հեղձոյց ի գետն. և էր եւթներորդ՝ ամ թագաւորու-
թեան նորա յորժամ յաղթեաց Մաքսենտեայ:

Յեա այսորիկ լիկիանոս թագաւորակից նորա և փե-
սայ, որում ետ հնութեան զքոյր իւր զկոստանդեա,
~~Յեա~~ յարեւելից² իսկ ինքն կալեալ զանչափ բարու-
թիւնս յԱստուծոյ՝ գոհութիւն մատուցանէր բարերա-
րին: Եւ դադարեցուցանէր զհալածանս քրիստոնէից և
որք ի կապանս էին և յաքսորս արձակէր, և զինչս զը-
րեալս յարքունիս տերանցն դարձուցանէր, կանգնէր
զեկեղեցիս և ամենայն ինչ առնէր մեծաւ զգուշու-
թեամբ: Եւ յայնժամ Դիոկղետիանոս, որ հրաժարեալ
էր ի թագաւորութենէն, վախճանէր³ ի Սալոնի՝ աշ-
խարհին Բաղմասիոյ:

ԳԼ. Գ

Իսկ թագաւորն կոստանդիանոս զքրիստոնէութիւ-

- 1. կոստանդիոս Մաքսենտիոսին յաղթեց Փրիչի 312 թ.
- 2. Յես Խոր. Գ. Բ. 41. 2Բ. . . . մեծարեաց զԼիկիանոս . . . եւ
եւ նմա կոսթեան զքոյր իւր . . . եւ արքայ ամենայն արեւելից կացոյց.
- 3. Սոկրատին հասմաձայն են . Աղէքսանդրեան Գրոնիկոսի. հեռնակը
եւ Չոսմեսը. որոնց վկայութեամբ Դիոկղետիանոս մեռաւ Փրիչական 316
Բուին. իսկ Լակտանտոսը եւ Եւսեբ. իւր Եկեղեց. պատմ. Բ. 11. ա-
սում են որ նա մեռել է 312 թ.
- 4. Յես Սոզոմէն Ա. 2 եւ 7. Եւսեբ. վ. Կ. Ա. 51. Սուլպիցոս
Սեվ. Ս. պատմ. Բ. 33.

նա և զամենայն թագաւորոն զամբարիշտս և սատակեր և
յաղթող երևեալ բ նշանաւ խաչին Գրիստոսի ընդ ամենայն
երկիր 4 յեւթներորդ ամի թագաւորութեան կոստանդիա-
նոսի. յորժամ ետա զյաղթութիւն միահամուռն թագաւորացն
զԼիկիանոս քեռայր իւր թագաւորեցուցանէր:

—, Գ. զամբարիշտն. Բ. Բ. եղեալ:
4 Գ. յաղթող երևեալ ամենայն ընդմակացն. Ա. նշանաւ խաչին ամենայն ընդ-
մակացն:

Ապա և յայտնի վնասով նոցա ձեռնարկէր. և եղև հալածանս այս առ տեղեալն. անդ եղև միայն բւր էրն Լիկինիոս: Իբրև զայս և զայսպիսի իրս բռնաբար գործէր, ոչինչ ծածկէր ի կոստանդիանոսէ, և զիտէր զի ի վերայ այսոցիկ ի ցասման լիեալ նորա ջատագովէր զանձն իւր և կեղծաւորելով նմա առ երեսս սիրով զխաղաղութիւն պռնէր, երզնոյր երդումն յոյժ մի երբէք զբռնութիւն խորհիլ, այլ միանգամայն երզնոյր և ընդ նմին երդմնազանց գտանէր. քանզի ոչ դադարէր բռնաբար խորհել և ի վերայ քրիստոնէից հալածանս յարուցանել: Աւրէնս զնէր եպիսկոպոսաց մի հպել առ հեթանոսս զի մի աճեսցի քրիստոնէութիւնն. և էր հալածանքն պրողեալ և միանգամայն պին յայտնի, զի բանիւք ծածկէր, այլ գործով յայտնի կացուցանէր. քանզի անպատմելիս կրէին հալածեալքն յանձինս իւրեանց և յըստացուածս:

1. Լիկինիոսի հրովարտակի բովանդակութիւնը մանրամասնօրէն առաջ է բերում Եւսեբ. Վ. 4. Ա 51-66. Բ 1. 2. տես Խոր. Գ. գլ. 29 Ռուփեոսը եւ Ռփշիւրը:

կալէն, Գրէր և յղեր պատգամ մի՝ խորհիլ զքրիստոնէից և զշար, այլ զբարի, իսկ նա կեղծաւորելով պատճառէր զպատճառս սիրոյ և խաղաղութեան, և երզնոյր երդումն. սակայն կրգմնազանց լեալ ոչ դադարէր ի խորամանկութենէն զիւաց. և հրամայէ մի հպել քրիստոնէիցն առ հեթանոսս զի մի ուտցին կ'աճէ քրիստոնէութիւն, բ զի խաւարեալ էր մտօք և օտարացեալ յԱստուծոյ, և ի ցանկութիւնս ընչից և ախտից հիմն արկեալ էր:

- ... Ա՝ քրիստոնէից:
- բ. Ա՝ աճեսցի:

ԳԼ. Գ. 1

h
74

ի վերայ այսոցիկ յոյժ ցասոյց զԹագաւորն Կոստանդիանոս և եղև թշնամի, ի բաց եղեալ զառ երեսս բարեկամութիւնն և պատերազմել սկսան ընդ միմեանս: 2 Եւ եղև մարտ բազում ի ցամաքի և ի ծովու, և ի վերջոյ առ քաղաքաւն Քրիւսոպոլսոյ երկրին Բիւթինւոյ յաղթահարեալ անձնատուր եղև: Ըմբռնեալ զնա կենդանի մարդասիրէ, և ոչ սպանանէր, այլ հրամայէ նմա կեալ ի Թեսաղոնիկէ հանդարտութեամբ:

Իսկ նորա առ ժամ մի հանդարտեալ, ապա ժողովեալ զհամախորհս իւր բարբարոսս, խորհէր ի պատերազմ: Զայս գիտացեալ Թագաւորին հրամայեաց սպանանել զնա և ըմբռնեալ սպանին: 3 Եւ Կոստանդիանոս

1. Տես Սողոմ. Ա. 7. Կատող. Ա. 8. Նիկիփ. է. 44.

2. Պատերազմը սկսեց Փրկ. 323 եւ 324 վերջացաւ. տես Խոր. ibid.

3. Սպանման սյս պատճառը ուրիշ պատմագիրներ չեն յիշում. երեւի Սոկրատն է աւելացրել:

Եւ ստուգեալ զայս ինքնակալին Կոստանդիանոսի, ի ցասման լինեալ ջատագով Լ.ստուծոյ, յարուցանէ պատերազմ առ նա: Եւ ըմբռնեալ եղև Լիկեանէ յինքնակալէն ի պատերազմին և մարդասիրեալ առ նա ոչ սպանանէ, այլ հրամայէ նմա կեալ ի Թեսաղոնիկէ հանդարտութեամբ:

Իսկ նորա առ ժամ մի Ի հանդարտեալ, յետոյ ժողովեաց զհամախորհս իւր բարբարոսս, խորհէր ի պատերազմ և ի մահ Թագաւորին Կոստանդիանոսի գաղտնի, Զայս ց իմացեալ Կոստանդիանոսի, առաքեաց զօրս ի վերայ նորա, և ըմբռնեալ զնա սպանին, և այնպէս բարձաւ չարն ի միջոյ: Եւ Կոստան-

ա. Ա. առ ժամանակ:
բ. Բ. Ա. զհամախորհս:
դ. Գ. զ-ր:

միահամուռն թագաւորեալ ինքնակալ թագաւոր կոչեցաւ և զքրիստոնէից զփրկութիւնն խոկայր միշտ և զայս առնէր բազմադիմի եղանակաւ, և էր քրիստոնէութիւնն ընդ իշխանութեամբ նորա ի խորին խաղաղութեան: Խաղաղութիւնս այս յարոյց ընտանի պատերազմ քրիստոնէից: Թէ զինչ էր, և վասն էր յարեալ պատմեցից:

Գլ. Ե. ¹

Չկնի Պետրոսի՝ եպիսկոպոսի Աղէքսանդրիայ, որ նահատակեցաւ ընդ Պիոկղետիանոսիւ՝ յաջորդէր զեպիսկոպոսութիւնն Աբելլէս, իսկ զկնի Աբելլայ՝ Աղէքսանդրոս, ² յետ խաղաղութեանն զոր ասացաք, որ վարէր զեկեղեցին յանդորրու: Եւ եղև երբեմն՝ որ ընդ իշխանութեամբ նորա երիցունք և կղերիկոսք միձէին մեծաւ փութով ի վերայ սուրբ Ներոորդութեանն, մի միութիւն է յՆերոորդութեանն:

Իսկ Արիոս ոմն երիցանց, ընդ ձեռամբ նորա եղելոց, այր հմուտ յարուեստ ճարտասանական, խորհելով զեպիսկոպոսն ի կարծիս Սաբելայ Լիւբիացւոյ ածել, և

1. Տես Սողոմ. Ա. 15. Ռուփ. պատմ. Ժ. 1. Թէոդ. պատմ. եկեղ. Ա. 3. Կասիոդ. Ա. 12. Նիկիփ. Ը. 5:

2. Պետրոսը գահէ վրայ էր 310. 311 թ. Աբելլէսը 312 թ. մնաց փայն 5 ամիս. Աղէքսանդրը 313 թ.

զիանոս միահամուռն թագաւորեալ ինքնակալ կոչեցաւ և զքրիստոնէիցն միշտ զփրկութիւն խոկայր, և հաստատէր զթագաւորանիստն ի Բիւզանդիոն հրաշալի յօրինուածովք. և կոչեաց զնա կոստանդիանու քաղաք յանուն իւր և եղև խաղաղութիւն ընդ ամենայն երկիր քրիստոնէից:

Թանասի գրուածներէից, ժամանակակից անձանց պատմածներէից և արխիւներէից. նա շատ թղթեր ամբողջութեամբ արտագրել պահել է:

Նա իրան նպատակ էր դրել գրելու միայն եկեղեցւոյ պատմութիւնը, բայց որովհետև «Քնթերցաւորացն ոչ յագուցն լինել յորմէ միայնով պարագել վիճարանութիւն եպիսկոպոսաց և որովք հակառակ միժեանց գործեցին», ուստի կարևոր է համարել պատմութեան մէջ մտցնել նաև քաղաքական դէպքերի յիշատակութիւն ինչ չափով նրանք կապ ունէին եկեղեցական գործերի հետ: Նա ասում է. երբ Թագաւորները «քրիստոնէանալ սկսան» և եկեղեցական գործերը քաղաքական կեանքի հետ սերտ կերպով կապուեցին՝ «եւ մեծքն ժողովք նոցա կամաւք եղեն և լինին», այլ ևս դժուար էր բուն եկեղեցական երեւոյթները անջատել միմեանցից:

Ինչ գրքի սկզբում Սոկրատը համառօտ կերպով բնորոշելով Եւսեբիոսի գրելու եղանակը, դժգոհութիւն է յայտնում: որ նա ուշադրութիւն է դարձրել լեզուի «բարձրասացութեան» և «Թագաւորի գովութեան» վըրայ, չհետեւելով իրերի ստուգաբար ըմբռնմանը, իսկ իւր մասին ասում է. «Բայց ես ոչ Թագաւորին ծանաւթ գոլ փութամ և ոչ պաճուճեալ բանիցս զցուցմունք կամիմ առնել, այլ պարզ բանիւ ճշմարտութեամբ զեղեալսն Թագաւորին յիշատակել յօժարիմ» (էջ 618): Նա ձգտել է գրել պարզ հասկանալի ոճով. չըլուել գովութեան արժանի դէպքերը, և ոչ վախենալով մեծացնել իշխանաւորների ոչ գովելի գործերը, նրա նպատակն է ճիշդ և ուղիղ պատմութիւն գրել. «Նախ ասեմք զի որոց առ մերով հասակովս եղելոց հուպս արկեաք արդէն մի՛ ոչ հաճոյս բազմացս թուես-

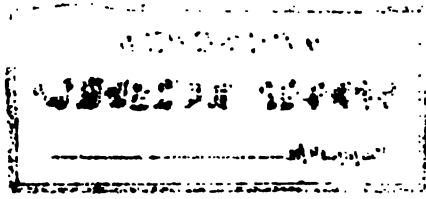
ցուք զրել կամ ըստ առակին. եթէ ճշմարիտն եղիցի
 դառն կամ զի ոչ ըստ գովութեանն զանուանս որոց
 սիրենն ի զիր արկանիմք և ոչ զգործսն նոցա մեծա-
 ցուցանեմք զորս ենն տեսայ շարագրելով զորս
 և տեսողացն կարացի ուսանել ընտրելով զճշմարիտն»:

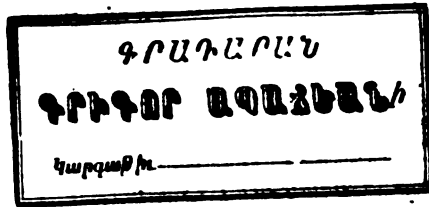
Ասիրաաք եկեղեցական չէր, սիրում էր եկեղեցին, սի-
 րում ուղղափառութիւնը անմիաս, անվտանգ տեսնել. հե-
 տեւելով թէոզորոս քահանայի յորդորներին, սիրայօժա-
 րութեամբ յանձնառու է եղել ապագայից համար ան-
 մեռանայի յուշարձան թողնել չորրորդ դարու ընդհա-
 նուր. քրիստոնեայ եկեղեցու համար ամենափայլուն
 ներկայացուցիչների, Աթանաս Աղէքսանդրացու, Յով-
 հան Ոսկերերանի, Եպիփան Կիպրացու, Կիւրեղ Երու-
 սաղէմացու, Ատտիկոս հայրապետի և նոցա հակառակորդ-
 ների Արիոսի, Մակեդոնի, Նեստորի անունները: Այդ
 անձանց հակառակութիւնից ոյժ ստացաւ և ընդ միշտ
 ամրացաւ հռովմէական տէրութեան կազմի հետ սերտ
 փանայով, հալածուած քրիստոնեայ եկեղեցին. ահեղ
 ոյժի առաջ ընկձուեցին, խոնարհուեցին, «ամենայն սի-
 րողք խռովութեան», որով գոհ սրտով պատմաբանը
 վերջացնում է իւր ծանր գործը ալօթելով եկեղեցւոյ
 խաղաղութեան համար. «Բայց մեր աստանաւր ուրէք
 զպատմութիւնս դադարեցուցեալ ի խաղաղութիւն կեալ
 զորս ամենայն ուրէք եկեղեցիս, քաղաքս և ազգս ա-
 ղաւթեսցուք»:

ՄԵՍՐՈՊ ՎՐԻՍԵՐ ՄՈՎՍԷՍԵԱՆ

1896 թ. 25-ն Օգոստոսի
 Ի Ս. Ըմիածին.

Գ Ի Ր Ք Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն

ԳԼ. Ա.

Եւսերիսի Պամփիլեայ յամենայն տասնեսին գիրսն եղեալ զեկեղեցական պատմութիւն, դադարեաց ի ժամանակս Կոստանդնի թագաւորի՝ յորս և առ Գիողեատիանոսիւ եղեալ հալածումն ի վերայ քրիստոնէից, դադարեաց: Գրելով նորա և ի վարսն Կոստանդնի ըստ թուոյ՝ " յիշատակ առնէ թագաւորին և ~~ժողովրդեան~~ բարձր ասացութեան բանին մանաւանդ որպէս զի գովութեան հոգ տարեալ " քան թէ սաուզաբար ըմբռնել զեղեալսն:

— Բեազ. ունի ԴՅՈՎ յատ՝ "Αρειον ուստի ըստ թուոյ-ի տեղ պիտի լինէր „ որոց ըստ Արեոսին „

բ. "Գովութեանց թագաւորին եւ ներրողական բարձրասութեան բանից առաւել ճոզ տարեալ, համաժայն բեազ. ընթերցանութեան:

ԳԼ. ԺԴ.

Կոստանդիանոսի վրիս միահամուռ տիրելոյ Սաղաւորաց՝ զլիկիանոս քիռայրն իւր Յաղաւորեցուցանէ, զոր յետոյ հալածմանս առնելով քրիստոնէից ընդդիմանայ Կոստանդիանոսի ըմբռնի եւ սպանանի:

Եւսերի Պամփիլեայ ի ասաներորդ գիրսն եղեալ ա զեկեղեցւոյ պատմութիւնն, լռեաց ի ժամանակս Կոստանդիանոսի Մեծի և որ առ Գիողեատիանոսիւ եղեալ ք հալածանք քրիստոնէից. Գրեաց նա և զվարս Կոստանդիանոսի ի Տէր ժողովական բարձր ասացութեամբք Կ զոր փոքր ինչ աստանօր յիշեսցուք

— Ա՝ ձգեալ նկեղեցւոյ: Գ. Դ. եւ որ ի Գիողեատիանոսէ եղել:

Գ. Ա՝ Դ. բարձրասացութեամբ:

Իսկ մեր նախադրեալ շարադրել զառ ի նմանէ մինչև առ յեկեղեցեացն եղելոյ պատճառոյն:

Ահիզքն յորոց նոյն արասցուք ոչինչ պատմութեան զժարանւոյ հոգ տարեալք. այլ թէ զխարդ զտեալ զրով ի պատմողացն, և կամ թէ որպէս լուսք պատմեսցուք. և վասն զի զսուաջիկայսն հասանէ մեզ յիշել, եթէ որով պատճառով ի քրիստոնէութիւն եկն թագաւորն փոքր ինչ վասն այնորիկ որպէս է վարկանել յիշեսցուք աստուստ ուստեք զսկիզբն արարեալ:

Գլ. Բ.

Զի յայնժամ Դիոկղետիանոս և Մաքսիմիանոս որ կոչի Եռկուղիոս ի միարանութենէ ի բաց ընկեցեալք զթագաւորութիւն զիւրեանցն փոխէին զվարս. Մաքսիմիանոս որ կոչի Գաղեռիոս նոցունց թագաւորակից եղեալ յիտաղիա կացոյց երկուս կայսերս. զՄաքսիմիանոս ի կողմանս արևելից, իսկ զՅեւեղոս յիտաղիայ:

Իսկ Բրիտիա կոստանդին² կոչեցաւ թագաւոր ի տեղւոջ կոստանդայ հաւր իւրոյ վախճանելոյ յառաջին ամին երկերիւրորդի եւթանասներորդի և Ողիմպիադայն

ա. Բնագիրն ունի πρῶτης առաջերորդի:

1) Յիս Մոզոմնոս. Պատմութիւն եկեղեցական Ա. 2. 3. 4. Կատեղորոս. Պատմ. եռամասնեայ (Tripartita historia) Ա. 4.

2) Եթէ Սոկրատին հետեւելով ընդունենք, որ կոստանդինը Դիոկղետիանոսից եւ Մաքսիմիանոս Էռկուղիոսից անմիջապէս յետոյ է թագաւորել կասեալք որ նա 52 տարի է իշխել, մինչդեռ յայտնի է, որ նա կատեղվորեց երեսուն տարի եւ տաս ամիս. թագաւորութեան ժամանակը որոշուած է փրկ 305 եւ 306 թ.

Զի յորժամ Դիոկղետիանոս և Մաքսիմիանոս ի բաց կացեալ ի թագաւորութենէն ակամայ յաղթահարեալք ի կոստանդիանոսէ, վասն ամբարշտութեանն և նոցա.

ա. Բ. ամաստանութեան.

ի տասն և հնգին Յուզի ամսոյ. բայց՝ ի Հնովժ ի զաւ-
րականացն Պրէտորիանոսաց, Մաքսենտիոս որդի Մաք-
սիմիանու որդի Մուկուղիա եղև բանտիալ մանաւանդ
քան թագաւոր:

Ի յայտանէ Մուկուղիոս դարձեալ ի ցանկութիւն
Թագաւորութեան ամբարձեալ, ձեռնարկեաց մերկա-
ցուցանել՝ զորդին իւր զՄաքսենտիոս. բայց զայս
տանել արգելո՞ւ ի զաւրականացն. յետոյ ի Տարսնի
Արիկիոյ [՝ զախճանէր՝:

Իսկ ի կայսերէն Սեւերեայ Գալերիոս Մաքսիմիանոս
աւարտեալ ի Հռոմ ունել զՄաքսենտիոս՝ գերեցաւ մատ-
նեալ ի գինուորաց իւրոց՝. ապա Մաքսիմիանոս Գալե-
րիոս վարեալ զսէրութիւնն ամենայն՝ մեռաւ յա-
ռաջագոյն եղեալ թագաւոր զԱրիկիոս որ էր ի վա-
ղուց անտի գինուորակցեալ նմա և սիրելի. Գրակեացի
ազգաւ: Իսկ Մաքսենտիոս յոյժ նեղէր զՀռոմայեցիս՝
կողեալ և վարեալ զիշխանութիւնն առաւել բռնա-
բարձր քան արքայաբար: Էլիէր լլրբաբար զհանայօ ազա-
տաց, և զբազումս սպանանէր և դորձէր գնմանիս: Չայս
գիտացեալ թագաւորին Կոստանդիանոսի զՀռովմայեցիս

Լուսինի
Կոստանդիանոս
Մաքսենտիոս
Մուկուղիոս
Սեւերեայ
Գալերիոս
Մաքսիմիանոս
Արիկիոս

... Կորնտանի ԲՊՈԼԵՍԱ: ըստ բն.

բ. Այստեղից սկսած Գրգորոս է մեզ հին Թարգմանութիւնը:

1. Սնկրատը սխալում է. Մաքսիմիանոս Հեռուլիոսը Կոստանդինի
հրամանով սպանուեց 310 թ. Գաղղիայում. իսկ Մաքսիմոս Կեսարն էր
որ կրկու անգամ յետոյ Արիկիոսից յաղթուելով մեռաւ Տարսնի մոտ. ինչ-
պէս վկայում են Արիկիոսի վիկտորը. Եւսեբոսը իւր Գրմեթիկոսի մէջ եւ
Ռոջինոսը. Արիկիոս է որ Սակատը շվեթել է անունները՝ ինչ որ յա-
նախ է պատահում յայն հեղինակների կողմից Հռովմայեցոց անուննե-
րում:

2. Փրկի 307 թ.

3. Չարեւազանցութիւն է սղռ. տեւելը. քանի որ Հռոմում էլ յսում էր
Մաքսենտիոսը. իսկ Կոստանդինը Գաղղիայում:

Թափել ի լծոյ ծառայութենէ նորա ջանայր. նոյն ժամայն զմտաւ ածէր, թէ զխարդ բարձցէ զբռնաւորն. և միշտ ի միտս իւր խոկայր, թէ զո՞ աստուածոցն յաւգնութիւն պատերազմին կոչիցէ. քանզի տակաւին ի մտի ունէր, զի ոչինչ աւգտեցան, որք առ Գրիողէտիանոսիւ պաշտէին զաստուածս հեթանոսաց, և գիտէր իսկ զի հայրն իւր Աոստանդիոս դարձուցեալ զերեսս իւր ի սուտ հաւատոյն հեթանոսաց՝ կեանս երջանկագոյնս եկաց: Եւ ի նմին երկմտութեան եղեալ և հանդերձ զաւրաւքն յուղի անկեալ, զարմանալի իմն և անձառելի նշան երևեցաւ նմա. քանզի ի միջաւրէի մինչ արեգակն ընթանայր ի մուտն,¹ ետես յերկինս խաչաձև սիւն լուսոյ, յորում ընթեռնոյր գրեալ. «Այսու յաղթեա »² Ահներև նշանս այս պահապանոց զթագաւորն և ինքն աչացն իւրոց ոչ հաւատացեալ՝ հարցանէր որք մերձն էին. արդե՞ք և նոքա տեսին ըզնշանս: և նոցա ձայնակցեալ, թագաւորն հաստատեցաւ ի կարծիս իւր վասն աստուածային և սքանչելի տեսլեանն:

Եւ ի նմին գիշերի ի քուն մտեալ ետես զՔրիստոս, որ ասէր ցնա. «արա զնմանութիւն տեսեալ նշանիդ և ընդդէմ թշնամեացն կալ իբրև զզրոշ անպարտելի:» Հաւատացեալ պատգամին՝ արար դրոշ խաչաձև, որ ցայժմ պահի ի թագաւորական պալատան. և մեծաւ համարձակութեամբ երթայ ընդդէմ թշնամոյն և մը-

1. Այս տեսիլը բողոքովն նման է պատմում Եւսեբիոսը Վ. Կ. Ա. 28: Իսկ Ռուֆինոսը Թ. Գ. եւ օրան հետեւելով Սոզոմենը. II. 3. փոքր թիւ տարբերում են:

2. Խոր. Գ. Բ. ԳԼ. 29. . . . նշեալ երեւութացաւ նմա ի քուն իայ աստեղաց յերկնից, պարունակեալ զրով. ասէ. Այսու յաղթեա. զոր արարեալ սիւնոյն եւ յառաջաբերեալ յաղթեաց

Ապա և յայտնի վնասով նոցա ձեռնարկէր. և եղև հալածանս այս առ տեղեալն. անդ եղև միայն բւր էրն Լիկինիոս: Իբրև զայս և զայսպիսի իբս բռնաբար քործէր, ոչինչ ծածկէր ի կոստանդիանոսէ, և զիտէր զի ի վերայ այսոցիկ ի ցաման վիեալ նորա ջատագովէր զանձն իւր և կեղծաւորելով նմա առ երեսս սիրով զխաղաղութիւն պոռնէր, երզնոյր երզումն յցժ մի երբէք զբռնութիւն խորհիլ, այլ միանգամայն երզնոյր և ընդ նմին երզմնագանց զտանէր. քանզի ոչ զաղարէր բռնաբար խորհիլ և ի վերայ քրիստոնէից հալածանս յարուցանել: Աւրէնս դներ եպիսկոպոսաց մի հպել առ հեթանոսս զի մի ածեսցի քրիստոնէութիւնն. և էր հալածանքն սքողեալ և միանգամայն ակն յայտնի, զի բանիւք ծածկէր, այլ գործով յայտնի կացուցանէր. քանզի անպատմելիս կրէին հալածեալքն յանձինս իւրեանց և յըստացուածս:

1. Լիկինիոսի հրովարտակի բովանդակութիւնը մանրամասնօրէն առաջ է բերում Եւսեբ. վ. Կ. Ա 51-66. Բ 1. 2. տես Խոր. Գ. գլ. 20. Ռուբինսոսը եւ Թրժնեզը:

Կալէն, Գրէր և յղեր պատգամ մի՝ խորհիլ զքրիստոնէից և զշար, այլ զբարի, իսկ նա կեղծաւորելով պատճառեր զպատճառս սիրոյ և խաղաղութեան, և երզնոյր երզումն. սակայն կրզմնազանց լեալ ոչ զաղարէր ի խորամանկութենէն զիւաց. և հրամարտէր մի հպել քրիստոնէիցն առ հեթանոսս զի մի ուսցին է աճէ քրիստոնէութիւն, ք զի խաւարեալ էր մտօք և օտարացեալ յԱստուծոյ, և ի ցանկութիւնս ընչից և ախտից հիմն արկեալ էր:

ա. ա՝ քրիստոնէից:

բ. ա՝ ածեսցի:

ԳԼ. Դ. 1

Ի վերայ այսոցիկ յոյժ ցասոյց զԹագաւորն Կոստանդիանոս և եղև թշնամի, ի բաց եղեալ զառ երեսս բարեկամութիւնն և պատերազմել սկսան ընդ միմեանս: ² Եւ եղև մարտ բազում ի ցամաքի և ի ծովու, և ի վերջոյ առ քաղաքաւն Քրիւսոպոլսոյ երկրին Բիւթինւոյ յաղթահարեալ անձնատուր եղև: Ըմբռնեալ զնա կենդանի մարդասիրէ. և ոչ սպանանէր, այլ հրամայէ նմա կեալ ի Թեսաղոնիկէ հանդարտութեամբ:

Իսկ նորա առ ժամ մի հանդարտեալ, ապա ժողովեալ զհամախորհս իւր բարբարոսս, խորհէր ի պատերազմ: Զայս գիտացեալ Թագաւորին հրամայեաց սպանանել զնա և ըմբռնեալ սպանին: ³ Եւ Կոստանդիանոս

1. Տես Ստգմ. Ա. 7. Կատեզ. Ա. 8. Նեկեփ. է. 44.

2. Պատերազմը սկսեց Փրկ. 323 եւ 324 վերջացու. տես Խոր. ibid.

3. Սպանման սյս պատճառը ուրիշ պատմագիրները չեն յիշում, երեւի Սոկրատն է աւելացրել.

Եւ ստուգեալ զայս ինքնակալին Կոստանդիանոսի, ի ցասման լինել ջատագով Լստուծոյ, յարուցանէ պատերազմ առ նա: Եւ ըմբռնեալ եղև Լիկեանէ յինքնակալէն ի պատերազմին. և մարդասիրեալ առ նա ոչ սպանանէ, այլ հրամայէ նմա կեալ ի Թեսաղոնիկէ հանդարտութեամբ:

Իսկ նորա առ ժամ մի և հանդարտեալ, յետոյ ժողովեաց զհամախորհս իւր բարբարոսս, խորհէր ի պատերազմ և ի մահ Թագաւորին Կոստանդիանոսի գազանի: Զայս զիմացեալ Կոստանդիանոսի առաքեաց զօրս ի վերայ նորա, և ըմբռնեալ զնա սպանին, և այնպէս բարձաւ չարն ի միջոյ, Եւ Կոստան-

ա. Ա առ ժամանակ:

բ. Բ. Ա՝ զհամախորհս:

դ. Բ. զօր:

ի Տակառակափրութենէ զրդեալ շեղէր ի տրամազօճէն թնդգէմ՝ զառնալով կարծեացն Լիբիացւոյ, և ուպեց թուի ուժգին ընդդիմախօսէր բանիցն եպիսկոպոսին և ասէր.՝ « Եթէ Հայր ծնաւ զԱրդի, սկիզբն եղելոյ ունի ծնեալն. և այսու յայտնի, զի էր՝ յորժամ ոչ էր Արցին, և ակներև հետևի, թէ յոչնչէ էառ զգոյութիւնն»։¹

ԳԼ Զ՝

Այսու նորաձև վարդապետութեամբ ընդդիմախօսելով զբազումս ի տարակուսանս ձգեցին. և ի շնչին կայծէ բռնկէր բոց սաստիկ, Եւ շարն սկսեալ յեկեղեցիսն Աղէքսանդրիայ, ծաւալէր ընդ ամենայն Եզդպտոս և ի Լիւբիա և ի վերին Թերա. և ի վերջոյ և յայլ քաղաքս և աշխարհս։ Պաշտպանէին կարծեացն Արիօսի և այլք բազումք և մանաւանդ Եւսերիոս, ոչ կեսարացին, այլ նախկին եպիսկոպոսն եկեղեցւոյն Բիւրիտացւոց, որ յայնժամ եպիսկոպոսն էր ի Միկոմիդեայ՝ երկրին Բիւթիոնեայ։ Զայս տեսեալ և լուեալ Աղէքսանդրի զայրանայր յոյժ. և ժողովեալ ի ժողով զբազում եպիսկոպոսունս,² նզովէր զԱրիոս և ոչք զգաւանութիւն նորա խոստովանէին և գրէր այլոց ի քաղաքս քաղաքս։³

15
16
17
18
19
20

1. Տես. Խորեն. Բ. գլ 24. «Արիոս Աղէքսանդրացի . . . ուսոյց . . . ոչ քալ զԱրդի հաւասար Հօր. եւ ոչ ի բնութենէ եւ յեութենէ Հօր. եւ ոչ ծնեալ ի Հօրէ յառաջ քան զյաւիտեանս . . . եւ ժամանակի գոյացեալ . . .»
 2. Տես. Սողոմ՝ Ա. 15. Թէոգ. Եւսեր. 1. Կ. Գ. 65. Կասեղ. Ա. 13. Գեղազ. գործք ժողովոյն Նիկիա.
 3. Ժողովին որ կայացաւ Փրկ. 321 Թ. ներկայ էին մտա 100 եպիսկոպոս. Ինչպէս յիշում է Աղէքսանդրոսը իւր Թղթի մէջ.
 4. Մինչև այդ տեղը չկար մեր ձեռագրի մէջ եւ մերք թարգմանեցինք Յունարէն բնագրից, բայց հետեւելով հայ թարգմանչի օրինակն մի կողմ թողինք բնագրում առաջ բերած Աղէքսանդրի գրած երկար թուգծք. որ «Թուգծ. Աղէքսանդրի Աղէքսանդրացւոյ» վերնագրին ունի եւ աշխատեցինք, որ թարգմանութիւնը բառացի լինի

...Աղէքսանդրի գրեալ գեղեցիկն. ամենայն քաղաքացի
 վառվար ևս լինէր չարն. ի վիճարանութիւն բարբառե-
 ցելոց. զի յորս գրեալքն ճանաչէին: Ոմանք՝ հաղորդ
 եղեալ յաւելուին ի զիրն, իսկ ոմանք զհակառակն առ-
 նէին: յաւետ ևս ի բարկութիւն շարժէր Եւսեբիոս Նի-
 կոմիդացի. վասն զի զնա չար արար, յիշէր Աղէքսանդ-
 րոս ի գրեալն իւրում: Եւ քանզի էր ըստ ժամանակի
 զաւրուոր Եւսեբիոս վասն Թագաւորին ի Նիկոմիդաց
 լինելոյն. զի փոքր ինչ յառաջի նմա էր Թագաւո-
 րութիւն որ առ Ռիոկղէտիանոսիւ: «Վասն
 այսորիկ բազումք յէպիսկոպոսաց Եւսեբէ լսէին՝ և
 նա յաճախապէս գրէր Թուղթ առ Աղէքսանդրոս. զի
 զադարեացէ՛ ի շարժելոյ զխռովութիւնն, իսկ խնդիր 4
 որոց ըստ Արիանոսին. իսկ ըսա քաղաքացն եպիսկո-
 պոսացն. որպէս զի մի լինիլ հաղորդ առ ի Աղէքսանդրէ
 զբեցելոցն: Ուստի էր ամենայն լի խռովութեամբ. վասն
 զի ոչ էր միայն տեսանել զեկեղեցեացն ժողովս բանիւք
 մարտուցեալս, այլ և զի խաժամուժ ամբոխն ի ներքս
 եկեալ. ոմանց որպէս զսոսա. իսկ այլք յայլ խոնար-
 հիլ. և յայնչափ խանդեղութիւն իրս հասան, որպէս
 զի ի հրապարակս, և ի թեատրոնս ծաղր առնէր զքրիս-
 տոնէութիւնն: Իսկ ոմանք յորոց ըստ Աղէքսանդր քա-
 ղաքի պարտեալք լինէին. վասն վերնագոյն հաւատոցն
 մարտուցեալք. և բարէխաւսեալք լինէին որք
 ըստ աշխարհին եպիսկոպոսուէնք: 4

«... 9այտ որ առ Գիով. կանգնեալ βασιλεια ἀπεποιήγτο ուր ընդ-
 ր. «Էթեուոր թնէին» διαφύκουον բնագրի մը առել է:
 Գ. «Եւ խնդրէր զի ընկացի որոց ըստ Ար...»
 Գ. Աւարչէն գեղական առ եպիսկոպոսունս վիճակաց διαπραχθέντο etc.

Իսկ ոմանք ի յայլ մասն հատեալ ի նմանաբար շարժմանէն. զուգին ընդ արիանոսացն Մելիտիանոսքն՝¹ սակաւ ինչ յառաջ զատեալք յեկեղեցւոյն: Իսկ եթէ ոք են սոքա ասացից:

Ի Պետրոսէ եպիսկոպոսէ Աղէքսանդրւոյ առ Ռինկղետիանոսիւ վկայեցելոյ Մելետիոս ոմն՝² եպիսկոպոս՝ մի ի քաղաքացն Եգիպտոսի, նզովեցաւ յաղազս այլ բազում պատճառաց. և մանաւանդ զի ի հալածանսն ուրացեալ զհաւատսն զոհեաց: Սա նզովեալ բազում ասացուածս ունելով սկզբմունս հերձուածոց, որ կայ ի նմանէ մինչև ցայժմ յԵգիպտոս՝ Մելիտիանոսաց կոչեցելոց: Պատասխանատուութիւնս. և ոչ մի ինչ ի դէպ ունելով զատելոյն յեկեղեցւոյն. բայց անիրաւեալ ինքեան ասէր. և ամբաստան յոլովիւք և բամբասէր զՊետրոս. այլ Պետրոս ի հալածանս վկայեալ կատարէր: Ապա փոխադրէ զբամբասանսն. և ի վերա Աբիղա. սա որ յետ Պետրոսի էր եպիսկոպոս. և ի վե-

1. Անհիմն է համարուում, որ Մելիտիանոսը այժմ միացած լինին Արիանոսաց հետ. այլ հաւանորէն հիփապի ժողովից յետոյ:

2. Ըստ Եպիփանի բաժանման պատճառն էր. Մելիտիոսը բացատում էր. որ չէ կարելի հեշտութեամբ անկեալ հոգեւորականներին նորից եկեղեցում հաստատել. ընդդէմ Պետրոս եպիսկոպոսի կարծիքին. որ աւելի մեղմ էր: Մելիտիոսի՝ Թերապի արքեպիսկոպոսի կամակիցները աւելի շատ էին եւ երբ Պետրոսը սպանուեց, նա աւելի շատերին էլ գրաւեց եւ հոգեւորական ձեռնադրեց. նորա հետեւողներն իրանց ազանդի անուշը գրին: Մարտիրոսներն եկեղեցի. նա ինքը Արիոսին հակառակ էր եւ պաշտպանում էր Աղէքսանդրի հեղինակութիւնը. հաւատի դաւանութեան մէջ էլ անբիծ էր: Մելիտիոսի մահից յետոյ Աղէքսանդրոսը մտածեց նորա հետեւողներն նորից եկեղեցական կարգերին ենթարկել: մինչդեռ նոքա արդէն ինքնուրոյն էին. ուստի եւ նոցա գլխաւորներից ոմանք իւրեանց վերաւորուած կարծելով. օգնութիւն խնդրեցին Կ. Պօլսից եւ հիկոմոքիայից եւ Եւսեբիոսը կանչեց նոցա միանալ Արիանոսաց հետ եւ սոքա միացած ներկայացան ժողովին:

րա Աղէքսանդրի, որ յետ Աքիղա սա եղեալ: Եւ յայտոսիկ հաստատեալ նոցա լինի և որ ըստ Արիանոսին խնդիրն:

Իսկ Մեղիտիանոս հանդերձ իւրաւքն ընդունէր զԱրիոսին հակառակ եպիսկոպոսին համատոհմիլ ընդ նմա: Բայց որոց յայտնի եղեալ անտեղի չարափառութիւն Արիոսի, ընդունէին զԱղէքսանդրի « զառ Արիոս դատապարտութիւն, և որպէս զի իրաւ լինել հակառակս սոցա ասացուածիս եղելոյ » դատաստանրն:

Գրէին¹ և յԵւսեբիոսի Նիկոմիդացի և առ որս յԱրիոս ի փառսն մնացեալք որպէս զի լուծանել զհասեալ քարոզն 4 և վերստին մուծանել յեկեղեցի զքարոզեալսն 7 և ոչ փառաւորեալ չարաչար: Եւ այսպիսի հակառակաց թղթոյն յաճախապէս առաքեցելոց առ եպիսկոպոսն Աղէքսանդրոյ: Առնէին թրղթոյս այսորիկ ժողովս. Արիոս յաղազս ընքեան. իսկ Աղէքսանդրոս զհակառակացն: Եւ այս պատճառ եղև այժմու ծփեցելոյ հերձուածոյս Արիանոսաց, Եւ նոմինոսաց և որչափ ի Մակէդոնիոյ զմականունութիւնն:

Քանզի իւրաքանչիւր ոք վկաութեամբ թղթոցն արարին զընտանի հերձուածոյն:

ա. Հայ Թարգմ. մէջ սխալմամբ գրած է. «Արիոսի»:
բ. Ըստ բնագ. «նման նմա խորհողացն դատաստան»:
գ. Ջնախակազմեալ վճիռն:
դ. Զարտաքսեալսն:
1. Այդ կատարուել է գլխաւորապէս այն ժողովի հիման վրայ, որ կատարեցին Արիոսականք թիւթիկալում: Ցես էջ 10 Եւանջումքիւն 3.

ԳԼ Է

Չայս՝ լուեալ թագաւորին և խաւթացեալ սգով-
անցս ինչ ընտանի զիրն համարէր. նոյնժամայն զվա-
ռեալ զչարն շիջուցանել փութայր: Թուղթ առ Ա-
ղէքսանդրոս և առ Արիոս առաքէր ի ձեռն առն հա-
ւատարմի ուրոյ անուն Ռսիոս. եպիսկոպոս գոլով Կո-
ղոռքա միոյ՝՝՝ ամենեւեմ սիրէր զնա թագաւորն և
պատուով էած զնա. որոց թղթոցն մասին աստանաւր
կալ ո՛չ է ընդ վայր. քանզի բոլորովմբ թուղթն զԵ-
սեբիոսի ի Կոստանդնի վարուցն կայր զիրս:՝ Եւ մասն
թղթոյն Կոստանդնի ուր ի զիրս կայ է այս. յաղագոս
գալ նոցա ի միաբանութիւն հաւատոյ: Վասնորոյ մեր
զբազմազանութեամբ թղթոյն զանց արարեալ յիշա-
տակեցաք միայն զվասն էրն. և որ ինչ զկնի թղթոյն
պատմեցուք:

ԳԼ Ը

Այսպիսի՝՝՝ սքանչելեաւք հասանէր թուղթ թագա-
ւորին և իմաստութեամբ լի՝՝՝ իսկ չարն հզաւրագոյն

տ. Բնու. « Ի քաղաքաց Եպիսկոպոս »:

1. Տես Սողոմ. Ա. 16. Թէոդոր. Ա. 7. Եւսեբ. Վ. 4. Բ. 69. Կա-
սիոզ. Ա. 11. Գեւազ. Բ. 4. Նիկեփ. Բ. 13:

2. Այդ թուղթը կայ բնագրի մէջ (Տ. Եւսեբ. Վ. 4. Բ. 61-2.) իսկ
այստեղ միայն բովանդակութիւնն է դրած մի երկու խօսքով:

3. Տես. Սողոմնոս. Բ. 17. Թէոդորոզ. Բ. 7 Եւսեբ. Վ. 4. Գ. 4.
Հիլարիոս. Հատուածք պատմականք Ե. 26. Ռուփին. Ժ. 1. Կասիմազ. Բ.
1. Գեւազ. Բ. 5. Նիկեփ. Ը. 14. Սուլպից. Սեւերոս. Պատմ. Սինոդաց.
Բ. 35:

4. Ոգիտը կայսեր նամակը տարաւ Աղէքսանդրին եւ ներկայ եղաւ այն
ժողովին որ հաւաքուեց այդ խնդիրը ըննելու համար. այդ ժողովով դա-
տապարտուեցին եւ մերժուեցին Կոլոթոսը եւ նրա աղանդակիցները ի թիւս
նոցա էր եւ Իռլիոսը: Տես. Աթան. Վեղալէմ Արիանոսաց 74. եւ 75:

էր և թագաւորին փութոյ. և հաւատարմութեան սպա-
 ւաւորեցելոյ գրեցելովքն. քանզի ոչ Աղէքսանդրոս և ոչ
 Արիոս ի գրեցելոցն ոմն էին: Ի Այլ որ էր անիրաւ
 և առ այս և առ այլս ամենայն հակառակութիւն և
 խռովութիւն:

Իսկ յառաջագոյն գոյր և այլ ախտ տեղեկան զեկե-
 ղեցիսն խռովեցուցանելով. անմիաբանութիւն Չատիին
 տաւնի¹, որ միայն ի կողմանս արեւելից լինէր: Ոմանց
 հրէականագոյն զտաւնն առնել փութացելոց. իսկ յի-
 շեցելոցն յամենայն տեղիս երկցեղեալք այսպէս վասն
 տաւնին. ի հաղորդութենէ ոչ երբէք որոշէին: Բայց
 արտամահանագոյն զտաւնն յերկցեղութենէն գործէին:
 Չերկաբանչիւրիցն այսուհետեւ տեսանելով թագաւորին
 խռովեալ զեկեղեցին. առնէր ժողով տիեզերական ա-
 մենայն ուստեք զեպիսկոպոստունան թղթովք ի Մովսիս
 Բիւթենեոյ հասուցանել աղաչելով: Եւ եկին ի բազում
 աշխարհաց եպիսկոպոսունք: Յաղաքս որոց Եւսեբիոս
 Պամփիլեա յերկրորդ² ի գիրսն ի վարսն Կոստանդնի³
 զայս ինչ ըստ բանի՝ ասէ:

« Յորոց յամենայն եկեղեցեացն որք յԵւռոպիա և
 « Պիրիայ և յԱսիայ եկեալք լնուին. զոյգ համաժողովե-

... ὁμοῦσαν ἐμαλλάσσαντο

բ. Բնագրի էՆ ԵՓ Երէպ ԲԵՅ՝ Երրորդ

1. Չատիի խեղճը Ծագել էր նաեւ Քրիստոսի մտ 190 թ. այդ մասին
 տե՛ս Եւսեբ. Եկեղ. ազատմ. Ե. 25: Չատիի վերաբերմամբ վիճարարութիւնք
 երբեք խեղճի մասին էին. առաջին՝ օրուայ մասին. արդեօք լուսնի 14 թն
 պէտքէ տօնը տօնել. թէ ոչ. երկրորդ. թէ ինչպէս պիտի ժամանակը որոշել.
 որով որոշուած կ'լիներ այն լուսնի ժամանակը որի լրացմամբ ընկնում էր
 տօնի շրջանը: Երկու խեղճերն ել զճճուեցին Նիկիոսի ժողովում:

2. Եւս. վ. Կոս. Գ. 7-9:

զոց զԱստուած պաշտելով ծայրանալ մին տուն
 «աղաւթարան, որպէս յԱստուծոյ ընդարձակեալ»
 «ի ներքս տանէր առհասարակ. Ասորիս և Կիլիկացիս.
 «Փիւնիկացիս և Արաբացիս. և Պաղեստինացիս. և
 «ի վերայ այնոցիկ Եգիպտացիս. և Թեբեցիս. Արբացիս
 «և զորս ի Միջագետաց զիմեալս. նա և ի Պարսից¹
 «լինէր ի ժողովուն եպիսկոպոս. այլ և ոչ Սկիւթացի
 «պակաս լինէր ի ժողովուն. Պոնտոս և Ասիայ. Փռի-
 «զիա և Պամփիլիւայ. զորս մերձ զինքեամբ զաւ-
 «երագոյնս:» Այլ և Թուրակացիք. Աբայեցիք. և Մա-
 «կեդոնացիք: Բ Յայսցանէ յեւս մաւտ բնակողաց՝ պա-
 «տահէին Քրիստոսի. բայց ինքն շատին լինէր.
 «որ ամենայն իւր գոչէր հանդերձ բազմաւք ժողովելով:»
 «Իսկ Թագաւորեցիւոյ քաղաքին առաջնորդ² յա-
 «ղագս ծերութեանն վերջանայր զ բայց երկու քահա-

- ա. Միտրէ. «Իւրեանց յայսնի ընտր ժողովանցը:
- բ. բնագիրն ունի աւել **καὶ Ἡπειρώται** եպիրոտացիք:
- գ. բնագ. է «եւ նա ինքն յերկրէն Սպանիոյ, մեծահոգիսն ի մէջ բազմաց ժողովեցոց»
- դ. բնագիրն ունի **ὕστερῶ** ուշանալ. ոչ գայր:

1. Մովսէս Խոր. Բ. գլ. 2թ. յերում է Յովհանն Պարսից եպիսկոպոս
 որի անունը կայ նաեւ ժողովի արձանագրութեանց մէջ.
 2. «Թագաւորեցիւոյ քաղաքին. հակաճառութեան նիւթ է տուել. արգելօք
 Հռովմն է. Թէ Կ. Պօլիսը: Սոկրատի հրատարակիչը առաջ է բերում մի
 շարք Յոյն հեղինակների կարծիք եւ քննելով միայն ենթադրութեամբ վը-
 ճըռում է. որ հրակիրակ եկել են Հռովմից անպատճառ. բայց չի մերժում.
 որ Կ. Պօլիսի եպիսկոպոսն էլ է իւր կողմից հրակիրակ ուղարկել: Խոր. յի-
 շեալ գլխում պարզ է վճռում խնդիրը ասելով «եւ ժողովեցան Ռիտոն
 եւ Բիկենդ՝ երիցունք ի Հռովմ՝ քաղաքէ՝ ձեռնարկութեամբ արդոյն Սեղ-
 բեստրոսի . . . Աղէքսանդրոս կոստանդնուպօլսի եպիսկոպոս. լստ հիկե-
 փորոսի այն ժամանակ Հռովմի եպիսկոպոսի անունն էր Մետոփրանէս. որ յի-
 շում է նաեւ Պելասիոսը, իսկ ըստ Սոզոմենոսի եւ Թէոփանէսի՝ Մետոփրո-
 նէսը հիկեայի ժողովից առաջ արդէն վախճանուած էր: Եւ այս հաւանական
 է Թռում. քանի որ նրանից յետոյ Հռովմի գահը բարձրացաւ Սեղբեստրոսը
 որ ժողովից յետոյ ամենուէկ տարի էլ ապրեց:

«նայք նորուն եկեալ զնոյն նորուն կարգն կատարէին: « Այսպէս միայն լինէր թագաւորն Կոստանդին յարեւելից քրիստոսի զպսակն կապելով հպէր ի խաղազութիւն. նոյն ինքն Փրկչին ընդդէմ թշնամեաց պատերազմականաց յաղթութեան աստուածաժայելուչ «փերստին եղաւ գոհարան. պատկեր դասու առաքելականի զայս ըստ մեզ կարգեալ: Չի և ըստ նոցա ժողովել սմենայն հեթանոսաց առ ի ներքոյ երկնից. «արք երկիւղածք յԱստուծոյ. յորս հանդիպէին. «Պարթևք. և Միդացիք. և Իլամացիք. և բնակեալքն «ի Միջագետս. ի Հրէաստանի և ի Կապպադոկիա՝ զՊոնտոս, և զՓռիւզիայ. զԱսիա. և զՊամփիլիա. զԵռպտոս» և զկողմանն Ղիբիոյ. որ ըստ Կիւրինւոյ. և որք «դիմեալք Հռովմայեցիք և Հրեայք. և եկքն Կրէտացիք «և Արաբացիք: Սակայն որչափ ի նոսա յետանայ՝ որ «չ յԱստուծոյ պաշտաւնէիցն լինել զամենեօն: Քանզի եկելոց դասու եպիսկոպոսացն բազմութեան էր «յԺԷ՝ թուոյ փերահամբարձեալ ճառեցելոցն ընդ սոսա. քահանայիցն և սարկաւազացն հետեցելոց և «այլ բազմաց որոց ոչ էր հասանել թուոյն: »

«Իսկ ի պաշտաւնէից Աստուծոյ ոմանք վայելէին իմաստութեան բանիւ. ոմանք վարուք պանչելեաւք և ժուժ-

ա. բնագ. եզրկոսոս:
բ. բնագ. ΔΟΥΤΕΡΑΙ Հայ Բարդ. բառացի լինելով աննակահափ է. «իտքն է. «Սակայն այնպէս էր. որ բոլորն էլ Աստուծոյ պաշտօնիայք չէին.»

1. Այստեղ ունենք 318 թիւը. որ ունին նաեւ Խոր. եւ մեր մեւ պատմագիրները. եւ շատ յոյն հեղինակներ, իսկ բնագ. ունի. «եպիսկոպոսներ թիւը 300-ից. անց էր» Եւսեբ. 250. Անտիոքի եպիսկոպոս Եւստաթիոսը 270. իսկ ընդհանուր կարծիքը համաձայն է 318 թուի հետ: Արաբացի հեղինակ Իբն-Աբի յոնուֆէ. որ բոլոր ժողովուածները թիւը հաւասար էր 2408-ի. որեքոց Կոստանդինը ընտրեց 318 եպիսկոպոսներ:

«կալ համբերութեամբ՝ իսկ ոմանք չափու յեղանակաւ
 «զարդարէին: Եին ոմանք ի սոցանէ ժամանակաւ երկայ-
 «նութեամբ պատուեալք: իսկ ոմանք մանգական տիովք
 «անմամբ հոգւոյ փայլակեալք: որք արդ անցեալք ի
 «պաշտելութեանն ընթացս, որոց ամենեցունց թագա-
 «ււորն յամենայն աւուր առատապէս զթոշակն հրամա-
 «էր տալ:»

Այսպիսիս վասն արդար ժողովելոցն ամենեցուն Եւ-
 սեբիոս Պամփիղեալ պատմեաց: Կատարեալ թագաւո-
 րին զյաղթականն ընդդէմ Ղիկինայ, առնէ տաւն՝ ի
 Ղիկիա: Վայելուչ էին ընդ էպիսկոպոսունսն Պար-
 մուքիս՝ որ ի վերին Թեբայիդոյ և Սպոնդոն, որ
 ի Վիւպրոսէ. իսկ զորոց յիշեցիս ընքեմբ՝ յետ
 այսորիկ ասացից: Եկին և ժողովրդականք բազումք ի փորձ
 բանական արուեստիւ. երկաքանչիւր կողմամբք ջատա-
 գով լինել յաւժարութեամբ. բայց զԱրիոսի գկար-
 ծիսն ընդունէին Եւսեբիոս Ղիկովդացի, որպէս և
 նախկին ասացաք, և Թեւերինիս՝ և Մառիսոն՝ որ

- ա. Բնագ. ունի աւել *ἀπὸ τῆς αἰῶν καὶ ἀπὸ τῶν εἰς τὴν* ..և ինքն գիայ ի Ղիկիա ա
- բ. Բնագ. զաֆնուտոս:
- գ. Բնագ. «Քէ վասն էր յիշեցի զսոսա ե.կուս յետ այսորիկ ասացից»:
- դ. Քէնգիս:
- ե. Մարիս

1. Սոզոմենոսը պատմում է, որ եպիսկոպոսները արդէն շատ հարցեր
 վճռել էին, իսկ կոստանդնիւը յետոյ եկաւ ժողով: Կոստանդնիւր իւր թշ
 խանութեան քանոմանակը տօնից փրկ 325. Թ. Յուլիի 25ն. Եւսեբիոսը
 վարք կոստ. մէջ պատմում է. կոստանդնիի իշխանութեան քանոմանակը
 լրացաւ այն ժամանակ, երբ ժող. վի մէջ հայրապետները արդէն համաձայ-
 նութիւն էին կայսրիւ վիճելի հարցերի մասին կայսրը եկեղեցու յաղթու-
 թիւնը իւր իշխանութեան երկարոր. յաղթութիւն համարելով մեծ հոնգէտ
 կատարեց ժողովի եպիսկոպոսներ ին իւր մտ հրակրելով: (Յէս. Եւսեբ. վ.
 Կ. Գ. 14. 15 Գ. 47.) Հաւանակօրէն նա ժողովին ներկայ է եղել Յու-
 լիս ամսոյ փոքր ինչ յետոյ:

Մեկից եպիսկոպոս էր և Մառիս, որ Քաղկեդոնի Բիթենոյ: Այսոցիկ ընդդէմ քաջարար Չանայր Աթանաս՝ սարկաւազ Աղէքսանդրաց եկեղեցւոյն, զոր մեծաւ պատուով էած եպիսկոպոսն Աղէքսանդրու. վասն որոյ նախանձ զինեցաւ հակառակ նորա, զոր յետոյ ասացիցցօ Քանզի փոքր ինչ յառաջ քան ի մի՛ ժողովելոյ եպիսկոպոսացն, բանաւորքն արուեստիւ առ բազումն հանդիսանային: Ի՛սկ բանիցն ձգելոց և բազմաց առ բանին վայելչութեան, ոմն մի ժողովրդական ի խոստովանողացն ողջ ունելով զիմաստութիւնն, ընդդիմանա բանականացն. " և ասէ ցնոսա. որպէս զի ուրեմն՝ Բրիտտոս և առաքեալքն ո՛չ բանական արուեստ աւանդեցին մեզ և ո՛չ սնոտի պատրանս, այլ մերկ գիտութիւն՝ հաւատովք և գործովք բարեաց պահեալ՝: Զայս ասացեալ ոմանք յորոց մերձ կային, սքանչանային և ընդունէին: Իսկ բանաւորացն՝ բարեբարոյազոյն արարեալ լռէին, պարզ բանին ճշմարտութեան՝ լսող եղեալ: Եւ այսպէս յայնժամ որ ի բանականութենէն եղեալ ամբոյն դադարեաց: Իսկ ի վաղիւն եպիսկոպոսունքն առհասարակ ամենայն ի մի վայր ժողովէին: Եկն անդ և Թագաւորն ընդ նոսա, և իբրև էանց, կայր ի միջի նոցա. և ոչ նախկին նստել յանձն առնոյր յա-

.. διαλεκτικοί

բ. բնորդ ունի γνώμην, sententia՝ կարծիք, իսկ գիտութիւն.

γνώσις է, որ կայ մի սնուարում. γνώμη յարմար է համարում, որովհետև Կատուած գիտեցալ, ինչ որ նուստումն է:

գ. ս = էլ է յոյի διαλεκτικός բարի բառ:

Ը. Այս պատմութիւնը ունի Ռուսիոյնոսը գիրք ժ. եւ աւելի մանրամասն եւ շարժազանցքած Գեղարտար:

Չ. Արդե՛ք ժողովարանում. Թէ կայսեր պալատում:

ուժ քան զէպիսկոպոսացն ակնարկեալ: Այսքան բարի և երկիւղած արանց յԱստուծոյ զթագաւորն ընդունէին: Քանզի վայելուչ ժամանակին լուսթիւն եղեալ: սկսաւ թագաւորն անդուստ յաթողոյն յորդորական բանիւք հպել առ նոսա, առ միաձայնութիւն յորդորել զնոսա¹: Եւ զիւրաքանչիւր ուրուք զտրտմութիւն առ ծփումն. թողուլ խորհէր: Քանզի բողոք ունէին սմանք ընդ միմեանս. իսկ բազումք ի նոցանէ թուղթս աղաչանաց թագաւորին էին արարեալք: Վասն զի զառաջիկայն վասն որոյ եկեալ էին. դասաւորիլ զիտացեալ. իսկ աղաչեալ հրամայեաց զգրեալսն այրել:

Ասացեալ. աւրէնս զհրամայեալսն Քրիստոսի՝ թողուլ եղբաւր զթողութեանն հանդիպումն յառաջագոյն ասացեալ: Իսկ յայնժամ որ յաղազս միաբանութեան և խաղաղութեան բանսն ընդարձակեալ հանել. վասն հաւատոցն խնամողագոյն այց առնել նոցա կամաց հրամայեաց, որև վասն այսորիկ ի նոյն յերրորդ գիրան Կոստանդնի վարուցն ասէ ինքն Եւսեբիոս. իսկ թագաւորն բազում յաւժարութեամբ և ժուժկալութեամբ մտադրէր ասացելոցն, և ածէր զնոսա ի միաբանութիւն: Իսկ վասն որբոյ տաւնին Ջատկի զնոյն ժամանակ խոստովանել առ ամենեսին ըստ պարտին, և ոչ անկարգ ինչ այլև զրով նշանակեալ իւրաքանչիւր ումք զհասարակաց կարգեալն²: Եւ յաղազս այսոցիկ նոցունց ձայնիւ Եւսեբիոս զրով եթող:

Իսկ մեք նոցա ոչ ընդ վայր հպեցաք, այլ որպէս վկայութեամբ հպեալք ի նորա ճառեցեալսն: Եւ զայս

1. Կայսրը խօսացել է Լատիններէն. Թարգմանը կրկնել է Յունարէն:

2. Յունարէն բնագրում առաջ է բերուած նոյն իսկ Եւսեբիոսի նկարագրութիւնը. Հայ. Թարգմանը կրճատելով միայն բովանդակութիւնն ունի:

կարգեցաք զրով որպէս զի յորժամ որ ուրիշ զժողովոյն Արևիոյ զհաւատն սխալեալ ըստգտանեն՝ ոչ ներեսցուք նոցա, և ոչ լռեսցուք, և ոչ հաւատասցուք Սաբինոսի Մակեդոնացոյ, տգետս և ամբարիշտս կոչուողն զանդր ժողովեալ սուրբ հարսն: Քանզի Սաբինոս՝ որ յԵրակղիս (Թուակա Մակեդոնացւոց եպիսկոպոս, ժողովարար յորովից ժողովոց զրով իսկ զժողովեալսն ի Արևիա), որպէս զպարզամիտս և տգէտս ձգեաց, ոչ զգացեալ թէ և զինքն զԵւսեբիոս որոյ մե՛ծ փորձիւ զհաւատն խոստովանեալ. այլև զսա՛ որպէս զտգէտ մատնէ: Եւ զոմն կամուք թողոյր և զոմն ձգէր. բայց զամենայն առ ընտանի գիտումն յաւէտ քարշէր: Եւ զովէ՛ որպէս արժանի վկայ հաւաասարմութեան Եւսեբիոս Պամփիղեայ, զովէ՛ և զԹագաւորն, որպէս կարող կրաւնաւորել զքրիստոնեայս, և պարսաւէ զեղեալն ի Արևիա զհաւասա, որպէս զտգիտաց և զո՛չ հանճարողաց եղեալ. և զոր որպէս իմաստուն և անսուտ կոչէ զսորա՞՞ զձայնն կամաւորութեամբ անտես առնէ:՝ Բայց զՍաբինոս, թէ որպէս պէտք են կոչել արասցուք յիշումն. իսկ ի Արևիայ՝ ժողովուն յԵւսեբիոսէ մեծա-

- ա. բնագիրը կրճատ է Թ-բղձմանով:
- բ. բնագ. ունի καλεῖ μάρτυρα «կոչէ վկայ զսորա...»
- գ. բնագ. ἡς μεγάλῃς συνόδου. «մեծ ժողովուն»:

1. Այս Սաբինոսը Մակեդոնացւոց Թրակիայի Հերակլեա քաղաքացի էր. նա մի ժողովածու կազմեց ժողովի գործերից սրից շատ անգամ օգտուում է Սոկրատը. բայց Նրան արհամարում է. ասելով որ վատ աղաւթներից է ժողովել եւ թշնամի է ուղղափառ եպիսկոպոսներին: Ժողովից դուրս եկազ գրութիւնները երկու տեսակ էին. առաջին՝ ժողովից, կամ առանձին եպիսկոպոսներից գրած նամակներ վիճելի հարցերի մասին. որ տարածւում էր ամեն տեղ. երկրորդ՝ ժողովի վճիռները եւ խօսակցութիւնները. որ գրի էր անցնում քարտուղարը:

ձայն դովեցելոյ համարանութեան հաւատն է այս ¹ :
 Զայս զհաւատ ² յԺԸ սուրբ հարքն ծանեան. և հա-
 տատեցին: Եւ որպէս ասէ իսկ Եւսեբիոս զուզաձայ-
 նեալքդ և համափառաւորեալքդ զիր արար էառն.
 իսկ հինգն ³ ի նոցանէ ոչ ընգալան. Եւսեբիոս Արկովի-
 զոյ եպիսկոպոս. և Թէոփիս Արկիոյ. Մառիս Քալկե-
 դոնի, Թէոփիս Մառմառիկոյ. Սէկունդոս. Պտղոմիա-
 զուոյ: Քանզի ասացիք մեզ ասն համագոյ լինել, յոր-
 մէ է. կամ ըստ բաժանման, կամ ըստ հոսման. և
 կամ ըստ յիմքէ աճման որպէս յարմատոյ բողբոջ:
 Իսկ հոսման որպէս հայրական մանգուէք. իսկ ըստ բա-
 ժանման որպէս զձոյլ ոսկւոյ ոսկէտեսակք երկու կամ
 երեք. ոչինչ ըստ այսոցիկ է Որդի Աստուծոյ: Վասն
 այսորիկ ոչ խոստովանեալ զհաւատն ասէին սղբա

1. Հաւատամքը չկայ Թարգմանութեան մէջ ուստի կարեւոր համարեցինք
 Թարգմանելով բնագրից դնել Ծանօթութեան մէջ:

• Հաւատամք ի մի Աստուած. ի Հայրն ամենակալ. յԱրորչն ամենայն երե-
 ւելեաց եւ աներեւութից, եւ ի մի Տէր Բիսուս Գրիստոս յՈրդին Աստուծոյ
 Յնեալն ի Հօրէ. միածին. այսինքն յեութենէ Հօր. յԱստուած յԱստուծոյ.
 ի լոյս ի լուսոյ. յԱստուած ճշմարիտ յԱստուծոյ ճշմարտէ ի Կենալ եւ ոչ
 յարարեալն յեութենէ Հօր. Որով ամենայն ինչ եղեւ յերկինս եւ ի զերայ
 երկրի. Վասն մեր մարդկոն եւ վասն մերոյ փրկութեան իջեալ եւ մարմնա-
 ցեալ եւ մարդացեալ. շարճարեալ եւ յարուցեալ յիրորդ աւուր ելեալ յեր-
 կինս. գալոց է ի դատել զկենդանիս եւ զմեռեալս: Եւ ի սուրբ Հոգին. իսկ
 որք աւեն. էր յորժամ ոչ էր Որդին եւ նախ քան զծնանելն ոչ էր եւ Թէ
 յոչէից եղեւ. կամ յայլմէ յեութենէ. կամ գոյութենէ. ասն լինել կամ
 արարեալ. կամ փոփոխելի զՈրդին Աստուծոյ. զայնպիսին նզովէ սուրբ կա-
 Թուղիկէ եւ առաքիլական Լկեղեցի:

2. Աթանասը վկայում է. որ Ոսիոսն է այդ հանգանակի հեղինակը,
 զոնէ այդպէս էին կարծում Արիստականք, իսկ ըստ Ս. Բարսեղի գրա հե-
 ղինակը Հերմեզմնն է:

3 Ժողովում կազմած հանգանակի հետ չհամաձայնողները Թեոփոփոսի
 եւ Հիերոնիմոսի վկայութեամբ երկուս էին՝ Թէոնաս եւ Սեկունդոս. իսկ
 ըստ Ռուփիկի այնպիսիները տասն եզր հօգի էին:

Հինգերեան: Բազում ինչ ապա զճառուսնն համազոյութեանն հատեալք. զնզոյն Արիսի ենթադրել ոչ կամեցան: Վասն որոյ սուրբ ժողովն զԱրիսս և զնորին շարափառութեանն զհաղորդս նզովեաց. և հրամանաւ թագաւորին զԱրիսս և զորս ընդ նմայն և ընդ Թէոզնիսիւ յաքսորս առաքեաց: Իսկ Եւսէբիոս և Թէոզնիս սակաւ ինչ յետոյ յաքսորեացն գիրս զղջման արարեալ զհաւատ համազոյութեանն խոստովանէին. զոր նախակարծեցեալք յայտնեցուք: Իսկ յայնժամ էր ի ժողովոյն Եւսէբիոս որ զՊամփիլիա առ անուանութիւնն ունէր որ յէպիսկոպոսութիւնն կեսարւոյ Պաղեստինւոյ էր վիճակեալ. սակաւ ինչ ի վերահասուցեալ և այց արարեալ ընդալաւ զսահման հաւատոցն: Ս' էր հանդերձեալ առ ամենեսին. որև շարադրեացն իսկ ոչ միայն. այլև որ առ նոքաւք ժողովրդեանն գրով զսահման հաւատոյն առաքեաց: Չհամազոյութեանն ճաթարզմանեաց. զի մի նենդութեան մի մտածութիւն յորոց ի վերայն հասոյց ունիցի որ յաղագս նորա զայս զըէ" Եւսէբիոս և առաքէ ի կեսարիա Պաղեստինոյ: Իսկ Աղէքսանդրացեաց եկեղեցւոյն և որոց յԵզիպտոս և ի Լիբիոյս և ի Պենտապոդիս հասարակաց ժողովն գրեաց:

ԳԼ. Թ. 2

Յորում թղթի կայ և այսպէս: «Եթէ նախ յամենեցունց քննեցաւ ամբարշառութիւնն Արիսի. և նորաոցն սուա-

— Բնագրի մէջ կայ Եւսեբիոսի « Հաւատամք », իորա բացաղութիւնը ևս նկատելանք անշտն փոփոխութեամբ, ևս, Բարզմ. բոց է Քոզմ:

1. Եւսեբիոսի այդ նամակը պահուած է Սթամբուլ. համականկը յաղագս ժողով. Նիկ. Թէոզոր. Պատմ. եկեղ. Ա, 12. Գեղաս. պատմ. ժողով. Նիկ. Բ, 35 եւ Նիկեոսի. պատմ. եկեղ. Հ. 22:

2. Տես. Սողոմ. Ա, 21. 24. Թէոզոր Ա, 1. Կասի. դ. Ա, 12 Գեղաս. Գործք ժողով. Նիկ. Բ, 31. Նիկեոսի. Հ. 24:

Չի թողաւ որիս և ամենեւին հաճոյ թուեցաւ նզովել զամբարշտութիւն նորա. զկարծիս և զբանս և զանուանս հայհոյութեանն. որովք հպեր հայհոյել զՍրդին Աստուծոյ: Եւ այսքան զաւրեաց ամբարշտութիւնն զի և անվաւել առնել զԹէոնաս Մառմառիկեցի և զՍեկունդոս Պտղոմեցի. զի և նոքա նոցաոցն հանդիպեցան:

Բայց շնորհն Աստուծոյ ի յարուցանելոյ ի չարափառութենէն ազատեաց զՅգիպտոս:

Այլ պակասեր որ վասն յանդգնութեանն Մեղիտինոսի և ձեռնադրելոցն ի նմանէ. և վասն այսորիկ թէ որպէս հաճոյ թուեցաւ ժողովոյն, յայտնեցից ձեզ եղբարք սիրելիք: Հաճոյ թուեցաւ վասն Մեղիտինոսի մարդասիրազոյն շարժեցելոյ ժողովոյն. քանզի ըստ ստոյգ բանին և ոչ միոյ կամակցութեան արժանի է կալ յիւրում քաղաքին. և ոչ մի ինչ իշխանութիւն ունել և ոչ նախաձեռնել և ոչ նախադրութիւնս առնել. ոչ յաշխարհս և ոչ ի քաղաքս աւտարս երեւի. այն պատճառոյ աղազաւ. բայց սուղ զանուն պատուոյն միայն ստանալ: Իսկ զորս ի նմանէն կարգեալս խորհրդականագոյն ձեռնադրութեամբ հաղորդեալ ընդ սոսա յաղազս ունելոյ սոցա զպատիւն, և զպաշտելութիւնն. բայց երկրորդս լինել յամենայնէ ամենեցունց որ յիւրաքանչիւր ի պանդխտութեան. և յեկեղեցոջն քննեցելոյ ի պատուականագունիցն պաշտաւնակցաց մերոց ընդ Աղէքսանդրիւ նախաձեռնադրեցելոց: Եւ որպէս զի և սոցա և ոչ ինչ մի իշխանութիւն լինել զհաճոյան իւրեանց նախաձեռնարկեալ. և կամ անուանս կոչել. և կամ բնաւին առնել ինչ առանց կամաց կաթողիկէ եկեղեցւոյն եպիսկոպոսին. որոց ընդ Աղէքսանդրիւ: Իսկ զորս շնորհիւն Աստուծոյ և աղաւթիւք ձերովք. և ոչ ի միում հեր-

ձուլածի գտեալք. այլ հաստատեալ ի կաթողիկէ եկեղեցի իշխանութիւն ունել. նախաձեռնել և անուանս կոչել արժանաւորացն վիճակին. և զամենայն առնել ըստ աւրինաց և կարգաց եկեղեցւոյ: Իսկ թէ ումէք պատահեսցի հանգչել յորոց յեկեղեցւոջն ի պատիւ վախճանեցելոյն, զորս արդ ընգալեալս. միայն արժանաւոր եղեսին. և ժողովուրդն ասասցէ հաղորդս լինել տեսաւնագրելով զսա եպիսկոպոսին Աղէքսանդրւոյ: Իսկ այլց ամենեցունց թողութիւն եղև: Բայց վասն Մեղիտոսի ոչ ևս նոյնս թուեցաւ հաճոյ. վասն վերստին նորա անկարգութեան և նախաձեռնելոյն, և յանդգնութեան կամացն. զի և ոչ մի իշխանութիւն անձնիշխան լինել տացի նմա. զի մի վերստին կարասցէ զնոյն անկարգութիւն առնել: Իսկ վասն միաբանութեան սրբոյ Զատիկին. եթէ ամենայն եղբարց որ յարևեալս յառաջագոյն առնողաց զտաւն. հաղորդ լինել չռովմայեցւոց և ձեզ և մեզ ամենեցունց. որք մի անգամ ընդ ձեզ պահեն Զատիկն երկրորդ անգամ զնոյն կարգեալ:»¹

Բայց այս գիտելի է զի Արիոս գիրս համապրեաց վասն իւրոյ չարափառութեանն զոր վերագրեաց ի վերակոչեցելոյն (Թաղիա¹). և է կերպարան զրոյն թոյլ և լուծեալ: Ուստի և զնա յայնժամ ժողովն հոգ տարաւ վասն եղելոյ խաղաղութեանն. այլ և ինքն թագաւորն թուղթս առա-

¹ Այս բնագրի մէջ երկար նամակ է. Թարգմանիչը է ինսա կրճատելով զիսուոր միտքն է պահպանել:

1. Արիոսը գրում է **Θάλασσα** անուանով երգը զանազան նիւթերի վրայ զոնազան եղանակով. որպէս զի երգի քաղցրութեամբ՝ անմեղ մարդկանց գրաւէր իւր տղանդի համար. Բայց գիրքը միանգամայն չընդունուեց. վատ բանաստեղծութեան համար որից մի քանի կտոր մնացել են:

քէ Աղէքսանդրացեաց եկեղեցւոյն ծանուցանելով 1. «Եթէ ոչ է պարզաբար և ոչ որպէս հանդիպեցաւ և եղաւ սահման հաւատոյս, այլ թէ մեծ խնդրով և փորձիւ ասացին զսահման հաւատոյս. և ոչ որպէս զի ոմն ասացաւ և ոմն լռեացաւ. այլ թէ զոր ինչ առ շինումն կարգացն ասել պարտ էր՝ ամենայնն ասացաւ. և զի ոչ պարզաբար սահմանեցաւ. այլ սսուգապէս քըննեցաւ նախկին: Արպէս զի զամենայն որ ինչ ընդդիմաբանութեան և կամ երկպառակութեան պատճառք թուէին լինել. զայս արմատաքի խլեալ և կատարեալ կամս Աստուծոյ զանդր ժողովելոց եպիսկոպոսացն կոչէ կամս. և չողումն սրբով զայսքան եպիսկոպոսաց համաձայնութիւն լինել ոչ մերժէր աստուածասէր և սուրբ թագաւորն» 2 :

Ի այց Սաբինոս որ Մակեդոնացւոց հերձուածոյն առաջնորդ, զսոսա կամաւորութեամբ ոչ ընդունի. այլ պարզամիտս և տգէտս ասէ. հարկաւորելով և զինքն Եւսէբիոս կեսարացի տգիտութեամբ մատնել և ոչ ածէր զմտաւ որպէս զի թէ և պարզամիտք իցեն որք ի ժողովուն փայլակէին յԱստուծոյ և ի շնորհէ սրբոյ չողւոյն ոչ երբէք նուագեցուցանել զձգմարտութեանն կարէին: Լուր արդ որպիսի և մեկայլ Բ թղթովս թագաւորն հակառակ Արիանոսի և որոց հաղորդ չարափառութեան նորա վարժեալ:

« 117 Թուղթն էլ է կրճատուած: Բ. ԿԱՆ ԾՆ ԷՏԵՐԱՅ

1. Ի: Լսեբիոսը վարք կոստ. չունի ոչ պս. ոչ էլ յետագայ թուղթը. ունի Գեղաս. Բ, 37. Նեկեփ. ունի միայն երկրորդը Ը 25. եւ կասեող. Բ, 25. իսկ հայ թարգմանը ըստ իւր սովորութեան ամբողջը մի քանի նախադասութեան մէջ է ամփոփել:

Ամենայն ուրեք զեպիսկոպոսունան առաքեաց առ եպիսկոպոսունս և ժողովրդականս այսպէս: "

« Զարաց և ամբարշտաց նմանեալ Արիոս, իրաւացի է զնոյն զնոցունց ունել անարգանս. որպէս զի և այսուհետև Պորփիրոս աստուածպաշտութեանն թշնամի՝ կարգս անիրաւս և անաւրէնս հակառակ կրանից և կանգնեալ զարժանն էգիտ զվարձ. և այսպիսի որպէս զի զնախատող ինքն զնոյն հետայն լինիլ ժամանակին. և առաւել շնուլ չարափառութեամբ. այժմ հաճոյ թուեցաւ զԱրիոս և զնորուն համակամն զՊորփիրոսիանուս կոչեցեալսն որոց յեղանակացն նմանին, զայսոցիկ ունելով զյորջորջումն: Առ այս և եթ ինչ շարագրումն յԱրիոսէ կարգեսց գտանիցի. զսյս հրոյ մատնեալ. զի մի ընդ վայր միայն նորա վարդապետութիւնն ապականիցի. այլ զի և ոչ յիշումն նորա բնաւ ին մնասցէ: Զնոյն պատմեմ և այժմ. եթէ որ շարագրեալս ինչ յԱրիոսէ ունիցի համակարգութիւնս. որպէս զի թագուցեալ ինչ և ոչ նոյն ժամայն մատուցանել և հրով կիզուլ և զայսպիսիս սպանանել մահու վնասու: Քանզի առ ժամայն այլոցն ի սորա իսկ զլիոյս կացցէ պատիժն: Եւ այսպիսիս և ոչ միոյ թողութեան արժանաւորեցի ամենեւիմք »:

Եւ այլ թուղթս բազումս թագաւորն ընդդէմ Արիոսի և նորուն չարափառութեանն եղելոց հաղորդս ժողովականագոյն զրեաց ամենայն ուրեք ըստ քաղաքաց:

ա. Բնագ. մէջ վիրագիրը ասարբի է.

1. Այս թուղթը ամբողջութեամբ է բերած. որպէս բաց է թողել. մի թուղթ ուղղած եկեղեցիներն. մէկը Եւսեբիոսին. մէկը Եւսեբիոս Կեսարացուն եւ մէկը Մակարիոս Երուսաղէմացուն.

2. Հռովմայեցւոց կայսրները քաղաքացիներին գրած նամակները հրամայում էին հրապարակով կարդալ. ուստի եւ նամակի վերջում գրում էին *proponatur* « հաղորդս ժողովրդականագոյն գրեաց ».

Եւ նախկին ե՛ր գովեստիւք: Եւ զխորամանկութեանն ձեւ մատնելով զնա ոչ այս միայն այլև ընդ դէժ՝ Սբրիոսի և Թէոփիսի գրելով¹. և հպի յԵւսեբիոսի չարափառութեանն: Ոչ միայն ի վերա արիանոսութեանն. այլ զի և բռնութեամբ յառաջագոյն բարեմտաբար ի գործսն խորամանկէր. և խրատէ զՆիկիոմիդացիսն այլ եպիսկոպոս առնել փոխանակ սորա:

Այլ զթուղթսն զորս վասն այսորիկ յաղագս երկայնութեանն որ ի նոսա աստանաւր զընել աւելորդ համարեցաւ. պարտ լիցի զխորհել խնդիրն յայտնել նոցումբք: Յաղագս այսոցիկ այսքսն ճառեցաւ:

ԳԼ. Ժ.

Բայց² զիս շարժէ փոյթ թագաւորին այլ գործոյ առնել յիշատակ որ զինքեան զկամսն յայտնէ. որպէս զի խաղաղութեանն հոգ տարեալ յանձն առնէ:

Քանզի եկեղեցական միաբանութեանն ինամ տարեալ կոչէ ի ժողովոյն՝ զԱկէսիոս ոմն³ Նաւատիանոսաց աղանդոյն եպիսկոպոս: Վերագրութեան և ստորագրութեան ժողովոյն հաւատոյ հասցանէր թագաւորն զԱկէսիոս. թէ և դու խոստովանիցիս զհաւատ և գործունն սրբոյ Զատիկին տաւնի: Իսկ նա ասէ. ոչինչ նորագոյնս. ով արքա ժողովն սահմանեաց: Քանզի ան-

... Ըստ բնագրի, պէտք է ի ժողովն կոչել *κέκλητρε προς τήν σύνοδον*

1. Ո՛րք թուղթը կայ Գեղոս. Պատմ. ժող. Նիկիոփ. Գ. մասի զեք 20. մ.

2. Տե՛ս Սոզոմ. II, 22. Կասիոռ. Բ, 13. Նիկիոփ. Ը, 20.

3. Ըստ վալեսիոսի այդ պատմութիւնը անհաւատալի եւ հնարովի է. որովհետեւ յայտնի չէ թէ Ակէսիոսը ո՞ր քաղաքի եպիսկոպոս էր եւ երբ որդ անհաւատաւի է. որ կոստանդինը մի որ եւ է հերետիկոս եպիսկոպոսի կանչած ինն ժողով. ինչո՞ւ ուրիշներին չկանչեց:

զուտ իսկ իսկզբանէ յառաքելական ժամանակացն աւանդեցայ. և զսահման հաւատոյս և զժամանակ Զատկի տաւնի: Իսկ հարցեալ թագաւորին ասէ. զի՞ այսուհետեւ ի հաղորդութենէ մերժէ. նա զառ Ռիկկիոսիւ եղեալն ըստ հալածանացն ուսուցանէ. և զխստութիւն խիստ կանոնին ասէր. որպէս զի ոչ պարտ է ասէ զմեզուցեալսն ի յեա մկրտութեանն մեղանշումն զորս մերձ ի մահ կոչնն աստուածային զիրք՝ հաղորդութեան աստուածայնոյն խորհրդոց արժանաւորիլ, այլ ի զզջումն զնոսա յորդորել. իսկ յոյս թողութեան մի՞ ի քահանայից առնուլ. այլ յԱստուծոյ սպասել կարողին և իշխանութիւն ունողին թողուլ զմեղս: Զայս ճառեալ Ակիսոս. ասէ ցնա թագաւորն. դիր սանդուղոս, ո՛վ Ակիսիէ և միայն ել յերկինս: Իսկ բանից այսոցիկ ոչ Եւսեբիոս և ոչ այլ դք առնէ յիշումն: Բայց ես լուայ յառնէ յոչ երբէք ստեցելոյ. որպէս զի ծեր էր յոյժ. և որպէս զի զրեալ ըստ ժողովոյն ասաց. ուստի նշանակ է ինձ զայս կրել. որ լռութեամբ զայս ի բաց արձակին. զոր բազումք ի պատմութեանն շարադրողաց նշանակեալ կրեցին: Քանզի նպքա բազում ինչ պակասեցուցին, կամ առ վշտակցեալք, կամ ակն առնելով: Վասն Ակեսիոսի այսքան ճառեցաւ:

ԳԼ. ԺԱ.

Արդ՝ յազագս Պափնութիսի և Սպիւռիզոնի առնել յիշումն վերագունիւ պատմեսցուք. ի զէպ է աստանաւր

1. Յովհ. Թղթ. Ե. 16. 17.

2. Յեո. Սոզոմ. Ա, 23. Ռուփին. Ժ, 4. Կասիոզ. Բ, 14. Եւսեբ. Ը, 19.

եպիսկոպոսացն աւրէնս նորս՝ յեկեղեցի մուծանել. որպէս զի քահանայացելոցն. այսինքն եպիսկոպոսացն, և քահանայից և սարկաւազաց և կէս սարկաւազաց.՝ մի նընջել ընդ ամուսինս իւրեանց. զորս ի ժողովրդականութեանն առեալս: Եւ յաղագս այսորիկ խորհուրդ կայր առաջի: Յարուցեալ Պափնութիս ի միջի ժողովոյ՝ եպիսկոպոսացն գոչէր հետի՝ մի ծանր լուծ դնէք քահանայացելոցն արանց. պատուական ասելով զամուսնութիւնն և սուրբ զանգողինս նոցա. զի մի գերազանցութեամբ ստուգութեանն յաւետ զեկեղեցին վնասեցին: Քանզի ոչ կարէք զամենէսին ածել յանախտութեան ճղնութիւնն որպէս զի ոչ դք պահեսցէ զպար-

1. Հին կանոն էր. τὴν βοήθειαν ἱερῶν ἐκβάλλων ἀποβαλλέσθω μὴ εἰς ἄγων δὲ καθαιρεῖσθω. կանոն Առաք. 2.

Հրատարակած բնագրի մէջ չկայ .իէս Սարկաւազ ծնածախնոց բառք Բ. 4 մի ձեռագր. ում կայ.

կոպոսաց՝ նոր աւրէնս ուսուցանել. զի պարտէ որք ասեն, որք յամուսնութենէ՝ կոչեցեալ՝ են ի քահանայութիւն և ի սարկաւազութիւն՝ մի ունել զամուսինս զի մի պարտաւորեցին: Եւ յաղագս այսորիկ էր տարակուսանք՝ ի մէջ նոցա. յարուցեալ Պափնոտի ի մէջ անցեալ եպիսկոպոսացն ասէ, մի ծանր է լուծ դնէք զի ճակեցն զոր ոչ եղ առարեալն՝ որ պատուական զամուսնութիւնն ասաց և՝ սուրբ՝ զանկողինս նոցա, զի մի գերազանցութիւն ստուգութեան յաւետ զեկեղեցին վնասեցին.՝ քանզի ոչ կարէք զամենեսեան ածել յանախտութիւն ճղնութեան. այլ առ ժամանակ մի ուխտիցն պարտ-

ա. Ա՝ Բ՝ 7. եպիսկոպոսացն. Բ. 7. չիք. Գ. Ա՝ Բ՝. Ամուսնութեան Կ. բոյր կոչեալ. Ե. Բ. մի. Գ. 7. սարսկուս ս. Է. Ա՝ Բ՝. ծանար Ը. 7. եպիսկոպոսացն. Բ. Ա՝ Բ՝ զառարեալս. Ժ. 7. վնասեցէ:

յաղագս սոցա ասել: Պափնութիսէ եպիսկոպոս էր միոյ ի քաղաքացն վերին Թիրիոյ: Սա էր այր սիրեցեալ յԱստուծոյ, որպէս զի նշանաց պանչելեաց լինել ի սմանէ: Սա ի ժամանակս հալածանացն վիրաւորիւր զակնն. և պատուով ունէր զնա թագաւորն. և յաճախ առ թագաւորութիւնն առաքելւր՝ և զվիրաւորեալ ակնն համբուրէր: Այսքան էր կոստանդնի՛ երկիւղածութիւնն յԱստուծոյ: Եւ այս վասն Պափնութիսի ճառեսցի. իսկ մերձ առ կատարումն արձակման եկեղեցւոյն. և զարդու քահանայիցն. որոց յաղագս նորա խորհրդակցութեանն եղև պատմեցից: Թուեցաւ

... բնագ. 8πλ τὰ βασιλεια μεταπέμπετο կոչեի գրա ի պարտ

ԳԼ. ԺԵ.

Պատմութիւն Պափնոսի Սէ զինչ արար և սարկաւորաց և Սպիտիզոնի և Երաշխին իւր:

Յաղագս Պափնոսի և Սպիտիտենի՝ առնել յիշումն իդէպ է. Վերագոյն աստանօր գորրոցն՝ պատմեսցուք. Պափնոսի՞ եպիսկոպոս էր մի ի քաղաքացն՝ այր՞ Աստուծոյ, խոստովանող. է նշանօք ևս երեւելի որ ի հալածչացն վիրաւորեալ զակնն. և պատուով ունէր զնա բարեպաշտն կոստանդիանոս և ստէպ կոչէր առ ինքն՝ և ուսանէր՝ ի նմանէ զգործս բարիս՝ և ի գալն տայր ողջոյն և թագաւորն համբուրէր զվիրաւորեալ ակնն. և երկիւղիւ ընգունէր զսուրբն Աստուծոյ. իսկ առ յա կատարումն եկեղեցւոյ և օրինաց քահանայից որ յաղագս նորաէ՞ խորհրդակցութիւն ասացից: Թուեցաւ՝ ժողով եպիս-

... Գ. չ. ք. Բ. Ա՛ Ռ՛ Սպիտիտենի. Գ. ուղիտիտենի. Գ. Գ. զորրոց. Գ. Կաթիկոսոս և. Ա՛ Բ. քաղաք թի մ. Բ՛ ի քաղաքէ մի. Գ. Ա՛ Ռ՛ և էր. է. Ա՛ ևս կրթ. Ե. Բ. Բ. Բ. Բ. Ա՛ Ռ՛ ուսուցանէր. Ժ. Բ. զարքիս զորթեալ. Ժա. Գ. առ ի. Ե. Ե. Բ. Ժ. Ա՛ Ռ՛ ի՞ թվեցաւ:

եպիսկոպոսացն աւրէնս նորս՝ յեկեղեցի մոլծանել. որպէս զի քահանայացելոցն. այսինքն եպիսկոպոսացն, և քահանայից և սարկաւազաց և կէս սարկաւազաց.³ մի նընջել ընդ ամուսինս իւրեանց. զորս ի ժողովրդականութեանն առեալս: Եւ յաղագս այսորիկ խորհուրդ կայր առաջի: Յարուցեալ Պափնութիս ի միջի ժողովոյ եպիսկոպոսացն գոչէր հետի՝ մի ծանր լուծ դնէք քահանայացելոցն արանց. պատուական ասելով զամուսնութիւնն և սուրբ զանգողինս նոցա. զի մի գերազանցութեամբ ստուգութեանն յաւետ զեկեղեցին վնասեցին: Բանզի ոչ կարէք զամենէսին ածել յանախտութեան ճգնութիւնն որպէս զի ոչ դք պահեսցէ զպար-

1. Հին կանոնն էր. τὴν βουθὸν ἱερῶς ἐκβάλλον ἀποβαλλέσθω μὴ εἰσάγων δὲ καθαιρείσθω. կանոն Առաք. 2.

Հրատարակած բնագրի մէջ չկայ .կէս Սարկաւազ Նποδίακόνος բառը Բուկ մի ձեռագրում կայ:

կոպոսաց՝ նոր աւրէնս ուսուցանել. զի պարտէ որ՞ ասեն, որք յամուսնութենէ՞ կոչեցեալ՞ են ի քահանայութիւն և ի սարկաւազութիւն՞ մի ունել զամուսինս զի մի պարտաւորեցին: Եւ յաղագս այսորիկ էր տարակուսանք՞ ի մէջ նոցա. յարուցեալ Պափնոսի ի մէջ անցեալ եպիսկոպոսացն ասէ, մի ծանր է լուծ դնէք վիճակեցնել զոր ոչ եգ առարեալն թ որ պատուական զամուսնութիւնն ասաց և՛ սուրբ՝ զանկողինս նոցա: զի մի գերազանցութիւն ստուգութեան յաւետ զեկեղեցին վնասեցին.³ քանզի ոչ կարէք զամենեսեան ածել յանախտութիւն ճգնութեան. այլ առ ժամանակ մի ուխտիցն պարա-

ա. Ա՞ Բ՞ Դ. եպիսկոպոսացն. բ. Դ. չից. գ. Ա՞ Բ՞. Ամուսնութեան գ. բոլոր կողմ. ե. Բ. մի. զ. Դ. սարկաւազ սն. է. Ա՞ Բ՞. ծանար. ը. Դ. եպիսկոպոսացն. Բ. Ա՞ Բ՞՝ զստորեալ. ժ. Դ. վնասեցէ

կեշտութիւնն իւրաքանչիւր ուրուք ամուսնութեան մերձաւորութիւն. բովանդականալ հասելոյն վիճակի հանդիպմամբ: Այլ ևս և յամուսնութիւն գալ ըստ առաջին ականգութեան եկեղեցւոյ. ոչ միայն ի բաց զասել սոցա մի անդամ նախկին ժողովրդականացն եկելոց: Եւ զայս ասել անփորձ գորով ամուսնութեան, և պարզ. որպէս է ասել կնոջ. քանզի ի' մանգութենէ ի ճգնութեան սնանէր: Հաւանի այս քահանայիցն ժողով Պափնութիսի բանիցն: Վասն որոյ զոր յաղաքս այսոցիկ խնդիրն դադարեցուցին. կամաւորութեամբք խորհեցելոց ի բաց կալ ի' մերձաւորութենէ ամուսնացելոցն թողեալք: Այս այսքան վասն Պափնութիսի:

Գլ. . Բ. 1

Իսկ Սպարիզոն 2 հովիւ խաշանց հանդիպէր. որոյ

- 1. Յոս Սողոմ. Ա. 11. Ռուփն. Ժ. 5. Նիկեփ. Ը. 42.
- 2. Սպարիզոնի մասին ասես Սողոմ. Ա. 11.

պեալ և դարձեալ ի նոյն. դառնալ զի մի փորձեցին ի սասանայէ ոչ պահելով^ա զպարկեշտութիւն ամուսնութեանն: Վասն անխառնութեան^բ միաւորեալ են ընդ ամուսնութեամբ, այլ որ յանձին^գ իրում վտանգ ոչ ունինախ քան զամուսնութիւն, և ուխտեաց ընդ Աստուծոյ պահել ըզկուսութիւն, և զայցէ ի քահանայութիւն կամ ի սարկաւագութիւն, ոչ ևս յամուսնութիւն գալ ըստ^դ առաջին ականգութեանն եկեղեցւոյ և պարտաւորեալք արտաքս^ե ելցեն ըստ անհաւատութեանն^զ գաշանցն: Հաւանեալ այսմ ժողով եպիսկոպոսաց^է Պափնոտի լուեցին և ի խնդրոյն:

Իսկ Սպարիզոնէր հովիւ խաշանց՝ բարեպաշտօն և երկիւղած յԱստուծոյ, թէր երբեմն գողք ի վերայ ոչխարացն

ա. Ա՝ Բ՝ ոչ պակէ. բ. Գ. որ միաւորեալ. գ. Գ. անձին. զ. Ա՝ ընդ. ե. Բ. արտաքս. զ. Գ. ըստ ականգութեան, Ա՝ Բ՝ անխառնութեան. է. Գ. եպիսկոպոսացն. ո. Գ. գաղարցուցին. Թ. Ա՝ Բ՝ հոյնցաւ ի քահանայութիւն Գ. յԱստուծոյ հոյնցաւ ի քահանայութիւն պակաս է:

Հովուի այսքան գոլ սրբութեան որպէս զի արժանա-
 ւորիլ նմա և մարդկան հովիւ լինել. քանզի մից
 ի քաղաքացն Կիւպրոսի որում անուն Տոմիսթուն-
 անս զեպիսկոպոսութիւնն ժառանգէր. և զանհպար-
 անութիւնն բազում ունելով զեպիսկոպոսութեանն հո-
 վուէր և ոչխարս: Բազում ինչ են վասն սորա ասա-
 ցեալք. մինչդեռ ժամս է յիշեցից, զի մի արտաքս
 յառաջիկայն թուեցայց մելորեալ: Արեմն հասարակ
 գիշերի գողք ի գաւթի ոչխարացն գաղտաբար ելեալք
 յափշտակել զոչխարսն փութային. այլ Աստուած որ
 զհովին ասարեցուցանէր, ասարեցուցանէր և զոչխարսն
 աներևոյթ զաւրութեամբն. առ գաւթն լինէին կա-
 պեալք: " Իսկ առաւաւտուցն եկեալ ի հաւտն, և տե-
 սեալ զնոսա ի յետս զձեռս իւրեանց ունելով ծանեալ
 զերեւոյն և աղաւթեալ լուծանէ զգողն. և բազում
 անգամ վարժեալ և խրատել զնոսա յարդար վաստակս
 փութալ. և մի յանիրաւութենէ անոնու: Այս ար-
 ձակէր. իսկ խոյ մի շնորհեալ նոցա ասելով. զի մի ըն-
 դունայն տընեալք երևեսցին: Այս վասն Ապիւռիդոնի

... ԳՂԶԵ:

ընթացեալք ի յափշտակութիւն. այլ Աստուած, որ զհովին
 պահէր ի մարտէ դիւացն. և զոչխարսն նոյն յերեւելի աւազա-
 կացն, և անգէն ի գիշերի կապեալ լինէին աներևոյթ " ձեռս
 յետս: Եւ նորա գիտացեալ զեղեակն. կայր յաղօթս առ Աս-
 տուած ի վերայ նոցա մինչև ցառաւօտն և լուծանէր զնոցա
 աներևոյթ կապանսն յԱստուծոյ: Եւ անկեալ առաջի նորա
 թողութիւն խնդրէին. և նա խրատեր զնոսա մի յափշտակու-
 թենէ կեալ այլ յարգար զվաստակոց. և տայր խոյ մի և ար-
 ձակէր: Պոչեցաւ և նա ի քահանայութիւն բազում գրուատօք "

... Ը՛ Ք՛ ի մոս աներևոյթ պակս է. Բ. Բ. ի յետս. Գ. Գ. գեա: Գ. Գ.
 յափշտակութեմ... արդար: Ե. Գ. գրուատօք:

սքանչելեացն: Իսկ այլ այսպիսի ինչ: Էր նորա դուստր մի կոյս զհաւրն ունելով զերկիւղածութիւնն յԱստուծոյ, որ անուն իռինի: Մնա ոմն մի ծանաւթ զարգս բազմագինս յանձնէր. իսկ զգուշականագոյն որպէս զի ժամանակ արարեալ յերկրի զգանձն թագոյց. իսկ յետ բազմի ինչ զկենցաղս թողոյր: Իսկ եկեալ յետ ժամանակաց ինչ յանձնաւղն և ո՛չ էզիտ զկոյսն. պատէր զհարամն երբեմն թէ ըստ պարտի է. և երբեմն սպառնալով. և լինել նմա անցիցս այսոց յետ դստերն մահուան: Եկեալ ի գերեզմանն կարգայր առ Աստուած. յառաջ քան զժամանակն ցուցանել նմա զպատմել յարութիւնն, և յուսոյն ո՛չ մեղաւ, քանզի կենդանի կոյ-

և սքանչելեօք. և հովէր զբանսւոր ոչխարսն. և դարձեալ յեպիսկոպոսութեան " շնորհ ՚ յամենայնի հռչակաւոր էր վարուք " և սքանչելեօք: Եւ էր դուստր մի նորա որբ մնացեալ ի մօրէ կուսութեամբ և ալ դարութեամբ նահատակէր ՚ ընդ հօրն ի հանդէս բարեպաշտութեան: Գ Յեսեալ զսա հաւատարիմ ոմն մի, եդ ի՛ պահեստի նա զարգս բազմագինս, և ինքն գնաց ծանուպորհ հեռ: Եւ կոյսն զգուշացեալ ծածկէր յերկրի, իսկ յետ ոչ բազում ամաց, կոյսն լուծանէր զկեանս Է և ոչ յիշէր վասն պահեստի Ք զարդուցն: Ապա եկեալ տէր զարդուն ՚ ոչ գտանէր զկոյսն և ոչ զպահեստն. կշտամբէր զհարն ՚ կուսին սպառնայեօք. ՚ և լինէր այս փորձութիւն մեծ ի վերայ եպիսկոպոսին՝ հօր կուսին: Իսկ սուրբ ՚ եպիսկոպոսն յարուցեալ պայ ի գերեզմանն կուսին ՚ դստերն իւրոյ. կայր յաղօթս առ Տէր. և խնդրէր զյարութիւն դստերն իւրոյ. որ զհայրն ՚ գերձուցէ ի պարտեացն. և ինքն անպարա

ա. ՚ Բ եպիսկոպոսութեան Գ. եպիսկոպոսութիւն. Բ. Գ. չորսն. Գ. Ա՝ նարկատր Գ. Գ. վ. բիւշ. Ե. Երուսթեամբ. Ե. Գ. նահատակեալ Գ. Գ. ի նա պահեստի Ե. Գ. բարեպաշտութեամբ. Զ. Բ. Գ. զկեանս. Բ. Գ. պահեստի. Ժ. զարդուցն Ժ. Բ. Գ. Ա՝ Բ՝ զնայր Ժ. Գ. սպառնայեօք. Ժ. Բ. սորբ յիջ. Գ. սրբո եպիսկոպոսի. Ժ. Բ. կուսի յիջ Ժ. Ա՝ Բ՝ նայր:

սըն երեւի հաւրն. և զտեղին նշանակեալ ուրանաւր
գանձն կայր:

Այսպիսի արք ի ժամանակն Կոստանդնի արքայի
փայլակէին յեկեղեցիսն: Իսկ զայս և ես ի լրոյ ի բա-
զում Կիւպրացոյ աւանդեցա. և շարագրութեամբ որոյ
ուրումն Ռուբինոսի քահանայի ընթերցա. Հռոմայեցի
զրով շարագրեալ: Յորոց զայս և այլս ոմանս հանդերձ
բազում ճառեցելովք ժողովէին:

Գլ. ԺԳ. 1

Լուա ես և վասն Եւտիւքիանոսի աստուածասիրի
առն. ի նոյն ի ժամանակին աճեցելոյ. որպէս զի և նա
եկեղեցոյն Մաւառիանոսաց մերձաւորագոյն գործս առ-

1. Տես Սողոմ. Ա. 14. Կեկեփ. Ը. 41.

լիցի վասն պահեստին, " ուր էր պահեստն և ցուցանէր հօրն
և ինքն անդրէն? գառնայր ի գերեզմանն իւր. և հոգին առ
Աստուած որ այնպէս արար: "

Ձայս տեսեալ բազմաց սքանչացան. և որք լուան? հիանա-
լին ընդ այսպիսի սքանչելիսն և և փառաւոր լինէր? անուն
Ցեառն. Է Լուվեալ զայս Կոստանդիանոսի, Բ կոչէր զսուրբն և
օրհնութիւն ընդունէր ի նմանէ, և սիրէր զնա առ իւր օւնէր Բ
իսկ նա ոչ առնոյր յանձն յաղակս պատւոյն, զի ՚ խոնարհա-
գոյն էր և անպատուասէր քան զամենայն՚ս սուրբն՚ք Աստուծոյ. ՚ս

Գլ. ԺԶ.

Յազոզս Տիկիանոսի ճղնուորի եւ սքանչելիաց նորին:

Լուիցուք ժ՛ զվասն Ցիբիանոսի միայնական ՚ե վարուք ճըզնա-
ւորեալ. որ զբազմաց ՚ը զհոգիս լուսաւորէր և զցաւս մարմ-

ս. Գ. ի պակասեմ: Բ. Գ. ի տեղիէ յիջ: Գ. Գ. յիջ: Գ. Գ. որպէս. Բ.
որ այնպէս արար յիջ: Ե. Գ. լուսեմ. Գ. Ա՛ Բ՛ լինէ ցաւուն. Ե. Գ. Ես. Ը. Գ.
Կոստանդիանոս կոչեաց. Բ. Բ. ունելով. Ժ. Բ. քակի ժա. Գ. քան զամենայն
յիջ: ԺԲ. Բ. սուրբան. ԺԳ. Գ. յԱստուծոյ. ամբողջ մի գլուխ պակասում է.
ԺԳ. Գ. լուսալ յիցուց. ԺԵ. Գ. միայնակ. ԺԶ. Ա՛ Բ՛ Գ. գրագմաց յիջ:

ներով սքանչացեալ լինէր. իսկ զոր վտան այսորիկ պատմեացն ասացից յայտնարար և ոչ թագուցից. թէպէտ և թուիմ ոմանց աստ անբասացեալ :

Աւքսան ոմն Նաւատիանոսաց եկեղեցւոյն ծեր բազմամեա՛ եղեալ. սա որ և ի Նիկիայ ժողովն եղեալ էր ընդ Ակէսի. և որ ինչ ըստ Ակէսին պատմեաց ինձ: Սա յայն ժամանակաց մինչև ցթագաւորութիւնն նոր Թէոդոսի էհաս յոյժ նորագունիւք խաւսողի ինձ. զոր յաղագս Եւտիքեանոսին պատմեաց ինձ. բազում անգամ անցանելով յաղագս անցանելոյ ի նա աստուածային շնորհիս՝ այլ և էր և նա յիշման արժանի գրով : Առ Կոստանդնիւ թագաւորաւ յընծայարեացն ոմն զորս ընտանիս կոչէ թագաւորն, բռնականս ինչ գործել երկուցեալ փախստեան հպեցաւ. իսկ թագաւորն հրամայէ սպառնալեալք սպանանել զնա ուրանաւր և զտանիցի: Եւ խնդրել ամենայն ուրեք զտանէին ի Բիւթինոն Ողիւպոս. և կապեալ ծանր և դժնդակ երկա-

նայ՝՝ բժշկէր. յաղագս եղելոյ ի նմա շնորհին Աստուծոյ. և զբազմք Բ զանց արարեալ ի նորա սքանչելեացն, զի մի՛ ինչ պատմեցոցւք,՝ զի յամենայնի հոչակաւոր էր այրն. Յնծարեաց՝ ոմանց թագաւորին Կոստանդիանոսի ոմն զինուորեալ բռնականս ինչ գործել՝ ի յափշտակութիւն ընծարեացն առեալ փախեալ ստահակեալն՝ ուր և կարիցէ. Լուեալ զայս թագաւորին առաքէ զինուորս սպառնալեալ զկնի, ուր և զբացի մահու մասնել. և յետ բազում յուզմանց գտեալ լինէր ի Բիւթանիա. Բ և կապեալ ծանր և դժնդակ՝ երկաթի կապա-

ա. Ա՛ Բ՛ Գ. Բ. մարմնաց. բ. Ա՛ Բ՛ Գ. բազմեք. գ. Ա՛ Բ՛ զմի. գ. Գ. պատմեաց. ե. Ա՛ Բ՛ ընծայարեաց. Գ. ընծարեաց. զ. Ա՛ Բ՛ Գ. գործեալ. ի. Ա՛ Բ՛ ստահակեալ. ը. Գ. մատնեալ. բ. Գ. Բուքանա. ժ. Ա՛ Բ՛ Գ. ի Գժնդակ:

Թագք. ի կապարան արգելեալ լինէր, ի սկ ի կողման-
 արն Ողիւմպոսի և Եւտիւքիւանոս՝ ոմն միայ-
 նական վարուք ճգնութեամբ զբազմաց մարմնս և զհո-
 զիս բժշկէր: Ընդ նմին և երկայնկեացն Ալքսանոս մանուկ
 դողով ամենեւեմբ. և զմիայնութեան վարուց խրատեալ
 ի նմանէ: Առ այս ժամ ածեալ զԵւտիքիանոս բազումք
 աղաչէին փրկել զկապեալն ի կապարանէն թագաւո-
 րին աղաչանս մատուցանելով. քանզի և ի լաեկիս թա-
 գաւորին էհաս յԵւտիքիանոսէ եղեալ սքանչելիքն:
 Իսկ նա պատրաստաբար խոստանայր առ թագաւորն
 երթալ, քանզի կապեալն ի կապարանսն անժուժալիս
 կէր, իսկ աղաչաւորն առ նորա հասանել ասէին. և
 զառ ի թագաւորէն պատիժն և զոր վասն նորայ աղա-
 չանքն որ ի կապարանացն կայր ի վերա նորա մահ: Իսկ
 Եւտիքիոս արձակեալ աղաչէր զպահապանսն ներել
 մարդոյն, իսկ նոցա ասացեալ թէ վիշտս բերեմ զնե-
 բում կապեցելոյս. նա ինքն հանդերձ Ալքսանոսիւ ի կա-
 պարանն գնայր. և նոցա ոչ կամեցեալ բանալ զկապա-
 րանն, նախկին եղեալ շնորհն Եւտիքիանոսի յայտ-
 նագոյն լինէր: Քանզի ինքեամբ զրուկք կապարանին

ա. Ըստ բնագ. « արգելեալ լինէր ի կողմանս Օլիմպիոսի. սեզ ուր էր Եւ-
 տիքիանոս »:

նօք, « եգին ի բանտի զգուշութեամբ, Բազում աղաչանս Բ
 առ Յիքիանոս առնէր այրն զի փրկեցէ ի մահուանէ: Եւ նա
 խանարհեալ յաղաչանս առնն՝ 9 յանձն առ 7 երթալ առ թա-
 գաւորն և փրկել զնա ի մահուանէ: Եւ ծանրանայր ի վերայ
 կապելոյն կապանքն. և նա դարձեալ աղաչէր թեթևեցուցա-
 նել, 6 զկապանսն զի համբերեալ 9 կարացէ. և յղեաց այրն

ա. Բ. կապանօք երկարեօք. բ. Ա՝ Բ՝ Գ. աղաչանօք. գ. Բոլոր առն.
 Գ. Ա՝ Բ՝ էառ. ե. Բոլ. բերեացուցանել. գ. Բ. Ա՝ Բ՝ համբերել:

բանային. պահպանացն առ ընթեանս ունելով զբանա-
լիսն. և մտեալ Եւտիւքիանոսի հանդերձ Աւքսանով և
բազմաւք որք մերձն կային. ընթեամբ և կապանքն զկա-
պեալն թողին:

Յետ այսորիկ որ նախ Բիւզանդն կոչեր, իսկ այժմ
Կոստանդինապոլիս. հանդերձ Աւքսանոսիւ եկեալ
ընգալեալ լինէր ի Թագաւորական սրահն. փրկեաց ի մա-
հուանէ զմարդն. քանզի պատրաստապէս Թագաւորն
պատուելով զայրն ակնարկեաց առ խնդիրն, բայց այս
յետոյ եղեաւ: Իսկ յայնժամ որք ի ժողովուն եպիս-
կոսոսք և այլ ինչ գրեալք զորս կանոնս անուանեալ
աովորականս. աստուտ ընթեան քաղաքաց իւրաքանչիւր
ոք գնային: " Իսկ ժամանակ ժողովոյն որպէս ի նշանա-
դիրսն զապք ի հիւպատոսութեան Պաւղինայ և Յու-
լիանոսի քսանին Մախս ամսոյ: 2 Աստանաւր էին ամք

ա. Թագաւորս գրած է ժողովի մասնակցոյ քիստոր եղիս. անունները:

1. Ժողովում խմբագրած 20 կանոնն է ակնարկում.

2. Ընդհանրապէս ընդունուած է որ ժողովը կայացել է Կոստանդինի
թագ. 20 տարում. ֆրկչի 325 թ. իսկ օրը ճիշտ որոշ չէ: Սովորաբար Մայիս
20-ն գնում, ուրիշ գրողներ ժողովի սկիզբը նշանակում են Յունիսի 19 ին.
նա շարունակուել է մինչև Օգոստոսի 25 ը.

Աստուծոյ առ պահանջողսն " Թեթևեցուցանել զկապանս. և ոչ
կամեցան. ասէ. 2 վտանգ բերէ մեզ ներումն ի Թագաւորէն:
Իսկ սուրբն Աստուծոյ երթայր ի կապանն 4 Աւքսանոսիւ աշա-
կերաիւ իւրով և նորա ոչ բացին զկապարանն իսկ նա զնշանն
խաչին առնէր ընգրէմ գրանն. և իսկոյն բանայր գուռն 4
բանաին և մտեալ ի ներքս և կապանն լուծանէր երկաթի 5 և
աճ կալաւ զամենեսեան: Եւ առեալ զստահակեալ այրն ընդ իւր

ա. Գ. պանանթոն. Բ. Բ. ասեն Գ. Ա՝ Բ՝ Բ. կապարանն. Գ. Բ. զգուռն.
Ե. Ա՝ Բ՝ կապանն յոսեա երկաթի. Բ. կապանքն:

ալ՝ յԱղէքսանդրա Մակեդոնացւոց թագաւորութեանն իսկ ի Կոստանդնի թագաւորութենէն տասն և ինն ամ էր: Արդ զայս ժողովոյն կատարուին ունէր. բայց այս զիտելի է. զի յետ ժողովոյն թագաւորն ի կողմանս արևելից երթայր:

ԳԼ. ԺԴ՝

Իսկ Եւսեբիոս և Թէոդնիս թուղթս զղջման զըլխաւոր եպիսկոպոսացն առաքեցին. և կոչեցան յաքսոբեաց ի թագաւորական հրամանէ. և զիւրեանց եկեղեցիս ընգալան. և զորս ի նոցա տեղիսն հանին զԱմփիոն Եւսեբիոս, իսկ զԲախտոս՝ թագաւորն, իսկ ի բա-

— Բնագ. 656 տարի. Բ. Այս երկրորդ բուսկանք չիայ տպատ բնագրուած. — քս պահուած է մի մետաքրի մէջ: Գ. Քոք պատենք կայ բնագրի մէջ: Գ. Բնագ. — սեյի ուսից գրատ է այդ բառի տեղ. Քեոցեխ. որ է. իսկ զԲախտոս եւսած Քեոցեխ.:

1. Տես Սոզոմ. Բ. Ա. Կասիոզոր Բ. 17. Նեկեփ. Բ. 43:

տանէր ի Կոստանդնուպոլիս. և յանդիման լեալ փրկէր զնա ի սպառնալեաց թագաւորին. զի գիտէր զնա այր Աստուծոյ, և քաղցրութեամբ լսէր սրբոյն, և պատուով ընկալեալ՝ և մեծարանօք յուզարկէր օրհնեալ ի նմանէ:

ԳԼ. ԺԵ.

Յաղափս ժողովոյն սր ի Նիկիոս. արտաքսուումն ի մետաղս Արիոսի եւ ըստը նախապուշակուումն ՎՊանասի սրբոյ.

Եղև ժողով ի Նիկիոս ի վեց հարիւր և Լ. ամի թագաւորութեանն Աղէքսանդրու Մակեդոնացւոյ, և ի Ժ. ամի թագաւորութեանն Կոստանդիանոսի բարեպաշտի, և յետ ժողովոյն և Գ հաստատութեան հաւատոյն և սահմանի կանոնի սուրբ ժողովոյն արտաքսասահմանութեանն Արիոսի ի մետաղս ի թագաւորէն

... Գ. քեփալ. Գ. Գ. Աղէքսանդրի. Գ. Ա՝ Բ՝ Գ. Բ. Մակեդոնացոյ. Գ. Ա՝ Բ. ժողովոյ:

նկցն նոցա նշանակ է ինձ. սոքայ ասացելոց հաւատոյն լաւտորանչանէին՝ բայց նզովիցն Արիստի հաղորդ լինել ոչ կամեցան: Եւ զի Արիստ երևի յառաջ քան զսա կոչեցեալ: այլ և սմա այսպէս ունել թուի: Սակայն յԱղէքսանդրոյ վերա ելանել արգելեալ լինէր: Իսկ այս ցուցանի յորոց յինքեան յետոյ ըստ ճանապարհին յեկեղեցին և յԱղէքսանդրիա հնարէր ի ստեղծական զըզջումն հպեալ: զորս ըստ աշխարհին ասացուք յազագըս ամենեցունց լսողացոյ:

ԳԼ ԺԵ 1:

Յետ այսորիկ Աղէքսանդրի Աղէքսանդրացեաց եպիսկոպոսի վախճանեալ յաջորդէ եկեղեցւոյն Աթանաս:

« Միտք է եւս երանց գրած քրտից ժողովրդում եմ. որ մոչաւ եւամարտաբան ըսցս սո ին նիկիայի ժողովի որոշումներին: »

1. Տես Սողոմ. Բ. 17. Թէոդորոս Ա. 26. Ռուփին. Ժ. 44. 14. կապիող. Գ. 4. Նիկիա. Ը. 44. Փիլոստորգ. Բ. 11.

և ի նոյն « խորհողաց. ամենայն սուրբ ժողովն՝ գնացին յիւրաքանչիւր աշխարհ՝ ուղիղ հաւատովն և կանոնեալ սահմանադրութեամբն: Եւ թագաւորն Կոստանդիանոս երթալ յաբեմուտս կոչս յետ ժողովոյն՝ Եւսեբիոս, և Թէոփնիս գլխաւոր եպիսկոպոսօքն թուղթս զղջման առ թագաւորն առաքեն, զի զարտաքսազմանեալսն դարձուցէ յիւրաքանչիւր տեղիս. և հաւանել՝ դարձոյց զարտաքսազմանեալսն՝ յիւրաքանչիւր տեղիս: Իսկ զԱրիստ արգելեալ յԱղէքսանդրիա երթալ, կալ ուր և կամիցի: Իսկ նա հնարէր ըստ ամենայնի ստեղծական զըզջմամբն երթալ յԱղէքսանդր: Յայսոսիկ վախճանեալ լինէր է Աղէքսանդրի եպիսկոպոսն, և յաջորդէ՝ զաթուն՝ Աթանաս:

« Ա՛ Բ՛ Գ. քոյն. բ. Բ. ամենայն սուրբ ժող. յից: Ա՛ Բ՛ Գ. ժողովոյն: Գ. Գ. իւր աշխարհ. Գ. Բ. յետ ժող. յից. Ե. Ա՛ Բ՛ Գ. Գ. եւամեալ չ. Գ. Բ. զարտաքսազմանեալսն յից. Ե. Գ. եր. Ը. Ա՛ Բ՛ յաջորդէր. Բ. Գ. մորս: »

Չաս, ասէ Ռուփին, մինչ ման ու կ էր՝ ընդ հասակակիցոն
 իւր խաղալով խաղ քահանայական, և զայս գոլ նմա-
 նութիւն քահանայութեան և որ ըստ բանի քահանա-
 յացելոց արանց: Իսկ ի խաղուս յայս Աթանաս զեպիս-
 կոպոսութեան ընդալաւ զաթոռ, իսկ յայլ մանգանցն
 իւրաքանչիւր ոք կամ քահանայ, և կամ սարկաւազ
 նմանեալ լինէր: Չայս խաղալով մանգուկքն յաւուր
 արքայ Պետրոսի մարտիրոսի և եպիսկոպոսի կատարման
 յիշատակի: Յայնժամ Աղէքսանդրի եպիսկոպոսի ան-
 ցանկելով տեսանէ զեղեալ խաղն, և արձակեալ զման-
 գունսն և հարցեալ ի նոցանէ զոր ի խաղսն վիճակեալ

... քննարում գրած է: «Թոփի նկիմիտացայ, որ ասաց է եկէլ բնագրի
 յօլմծջ՝ νήπιον բառերի սխալ հակացութից, այսինքն հասարակ յօլմ ծի՛
 * առեւը: յստուկ ահուակ տեղ է ընդունել բարբառնը:

որ էր ընդ Աղէքսանդրի ի ժողովին սուրբ Նիկիա՝ կատարեալ
 հասակաւ սարկաւազ: Եւ մեծարեալ ի սուրբ ժողովոյն՝ ուղիղ
 հաւատովն խոստովանեալ և արժանաւոր վարուք բարեբանեալ
 զսա կոչեն ուղղափառքն՝ հրամանաւ թագաւորին Աոստան-
 զիանոսի, ի Մարկոսի աւետարանչի աթոռն, ոչ բռնաբօսեալ զ
 այլ աստուածային ազգեցութեամբն զհրաւիրեալն՝ կոչել, որ
 յազազս նորա պատմի: Չի էր երբեմն եպիսկոպոսին Աղէք-
 սանդրի երթալ յեկեղեցի յաւուր յիշատակի Պետրոսի եպիս-
 կոպոսի և վկայի, և տեսեալ զհասակակից մանկունս ի խաղ ըստ
 քահանայական խորհրդածութեանն և միտ զնէ մանկանցն և
 զայս գոլ նմանութիւնս տեսանէ ըստ նմանութեան խորհրդեա-
 նըն: Ի կոչումն քահանայապետութեան զԱթանասի մանկանցն
 ժողով՝ կոչեն և նստուցանեն յաթոռ, իսկ այլքն իւրաքանչիւր
 ոք ընդունի ի նմանէ զեպիսկոպոսութիւն կամ քահանայութիւն
 կամ սարկաւազութիւն կամ այլ ինչ ի ժողովորաց՝ եկե-
 ղեցոյ: Չայս տեսեալ Աղէքսանդրի և մըտախոհ եղեալ. սքան-

... Բ. Նիկիոյ ք. Գ. Նիկիա. Գ. Գ. ուղղափառք: Գ. Ա՛ Բ՛ Գ. Բ. բռնա-
 քրտակ: Ե. Գ. զհրաւիրեալսն: Գ. Ա՛ Բ՛ Գ. ժողովի: Ե. Բ. ժառանգաւորաց:

տեղի իւրաքանչիւր ուրուք նախացուցումն զեզեւղան համարեցաւ. ապա հրամանաց յեկեղեցի հանել զնոսաւ և խրատու հաղորդս առնել պանչելապէս զԱթանաս: Իսկ կատարեալ հասակաւ եղեալ սարկաւագ ձեռնադրեալ էսժ զնա ի Նիկիայ համաջանաւղ. և ընդալեալ զնա ժողովոյն: Ջայս Ռուփին վասն Աթանասայ համակարգեալն իւրում ճառեաց. ոչ անդէպ ինչ լինել, վասն զի բազում ինչ այսպիսի եղեալք յուով ինչ զբանի յաղագս որոյ այսքան ճառեցաւ ինձ: Արդ զամենայն առաքինութիւն սրբոյ առնն և զվաստակ մեզ սրուն էր յաղագս ամբիծ և ուղիղ հաւատոցն յետ այսորիկ ասացինց:

ԳԼ. ԺԶ

Իսկ թագաւորն յետ ժողովոյն ուրախութեամբ կայր: Եւ ի կատարել քսան ամին,՝ անդէն կանգնեալ զեկեւս. ծիմոտելի թորտիւ եստարեայ տծ:

1. Իւսերթոսը. Սոկրատէսը եւ Սոզոմէնոսը միաձայն վկայումնն. որ Աստուծոյն ժողովը արձակելուց քիչ յետոյ, նախ քան եպիսկոպոսները իրենանց տները դառնալը հանգիստաւ կերպով տօնեց իւր իշխանութեան քանանակալը. բայց հաւանական է, որ դեռ ժողովի շարունակութեան ժամանակ կատարած լինի այդ տօնը:

Հանայր և ցուցումն յԱստուծոյ ստուգապէս զպատահեալսն ասէր. « որ եղև իսկ յետոյ, որպէս ետես նախ և հրամայեացն զմանկունսն ասնել և բազում հոգաբարձութեամբ Ցեառն: Ջայս և Ռուփին նիկոմիտացին յուչ առնէ ի կոչմանն Աթանասի և համակարգութեանն իւրում ճառեաց:

ԳԼ. ԺԴ.

Ջկոստանդնուպօլսոյ շինումն ևւ նոր Հռոմ անուանելն եւ շինուածքն: Իսկ թագաւորն դառնայր յետ այսորիկ յարեմաից ի Վոստանքինուպօլիս Բ ի Ե. ամի իւրոյ թագաւորութեանն և նորոգել զեւս. Բ. ի իր. Ա. Ի. ի իր:

զեցիս փութայր. և առնել զայս և ըստ այլ քաղաքացիս յընթեան իսկ համանուան որ յառաջն Բիւզանդն՝ կոչէր, աճեցոյց զպարիսպսն մեծամեծս ածելով շուրջանակի հոլովիւք զարդարեալ շինուածաւք, հաւասար թագաւորեցելոյն Հռովմացւոց, կոստանդնի քաղաք անուանելով. հրամանաւ և աւրինաւք երկրորդ Հռովմ տիրացոյց:՝ Արպէս և աւրէնք իսկ ի քարեղինում զբին արկանի. ի կոչեցելումն Ստոպատիգի՝ հանդէպ նորին ի վերա ձիոյ կալով առ ի յընթեռնուլ զհանդիպեալսն ամենայն: Եւ յայսմ ի սմին քաղաքի երկուս շինեաց եկեղեցիս. մին զանուանեալն Իռին.՝ իսկ այլ զհամանուն Լուսեցելոցն: Այ մայն որպէս է ասել, աճեցուցանէր զքրիստոնէիցն, այլ և զհեթանոսացն տա-

— 26. ոսկի տիրացոց սխալմամբ. ուղեցիւք ըստ բճ. ԵՄՐԱՍԵՄ.
բ. Եւրոյոյ խաղաղութեան բառն է:

- 1. Պաղատեան Գրողիկոնը պատմում է, որ քաղաքի պարիսպները սկսել են շինել Գ. 328 թ. աւարտել եւ վերակոչել են 330 թ.
- 2. Ստոպատիգոսը հասարակական շինութիւնն էր. որի մէջ ըստ սովորութեան նստում էին Ստրատիկները՝ էպն երկապետները, որոնք առաջ կառավարում էին Բիւզանդ. քաղաքը:

կեզեցիսն փութայր ըստ քաղաքաց քաղաքաց, Եւ զհամանուն քաղաքն իւր մեծացուցանէր բարձր պարսպօք և ամենապատիկ ՝ հրաշալի յօրինուածովք, զշինուածս՝ յարդարէր ըստ տեսլեան ցուցակութեան նմա յաներևութից զերևելիս՝ արարեալ, առաւելեալ յամենայնի քան զթագաւորեալ քաղաքն Հռովմայեցւոց որ կոստանդինու քաղաք անուանեաց, հրամանաւ և երկրորդ Հռովմ տիրացոյց ի վերայ աշխարհին, որպէս և յարձանի՝ գրեցաւ ի մուսս քաղաքին. որք յընթեռնուլ է ի միտ առցեն զամենայն հանդիպեալսն: Եւ ի սմին ամի շինէր եր-

— 27. Բ՝ ամենապատուալան բ. Բ. Գ. գլխուածան Գ. Գ. վերեօնիստ.
Գ. Ա՝ Բ՝ արմաթի. Ե. Գ. ըրեծեալով:

ճարս քակտէր. և զգարչելի նուէրս նոցա խափանէր. և զկուռս նոցա զարդ փողոցացն կոստանդնի քաղաքիս կացուցանէր. և զՌլլիսունսն զերեքոտեանսն յասպարիս ի նորին քաղաքիս հրապարակեալ դներ: Չայս ասել այժմ աւելորդ թուեցի. տեսանէք յառաջագոյն կամ լսէք: Չի յայնմ ժամ աւրինաւք զմեծ աւանդութիւնն զքրիստոնէութեանն էառ. քանզի ի ժամանակս արքային կոստանդնի և այլ ևս առաւել Աստուծոյն պահեալ լինէր նախահնամութիւն: որոց ի թագաւորին գովեստի մեծաձայն պատմութեամբ Եւսերիոսի Պամփիւլիա յիշատակ առնէ: Արով ժամանակ համարիմ և մեզ յազազս նոցա որպէս է վարկանիլ ի ձեռն սղից ասել:

կուս՝ եկեղեցիս ի կոստանդնուս քաղաքի. և յարդարեր հըրաշաղան գեղեցկութեամբ և զարդու յարգարել պաշտօնեք՝ որք միշտ փառաբանեն՝ զԱստուած. Եւ հիմնարկութիւն առնէ՝ մեծագոյն և բարձրագոյն սուրբ Սոփեա ըստ անրջոցն տեղութեան Գրիստոսի Աստուծոյ. Եւ յամենայնի աճեցուցանել զջանայր զբարեպաշտութեան կարգս քրիստոնէից և զեկեղեցեաց է Աստուծոյ և քակէր զմեհեանս կոռցն և զնուերս նոցա և ըզպղծութեան ը զպաշտամունս՝ գարչելեացն՝ խափանէր և ըզպատկերս կոռցն յորմս ըստ այլ քարանցն՝ յարմարեալ հրամայէր. և զզեզ Փորոզանեա՝ զերեքոտեայսն՝ յասպարիսի՝ քաղաքին հրապարակեալ դներ. Չայս այժմ աւելորդ է ասել գտեսեալս և զլուեալս. ՚ն զի յայնմ ժամ օրինօք զմեծ աւանդութիւն քրիստոնէութեան ուներ քաղաքն և աշխարն ամենայն ի ժամանակս կոստանդիանոսի թագաւորի. և այլ ևս առաւել նախահնամութիւն Աստուծոյ պահեալ լինէր ի գովեստ թագաւորին զոր լսէ ոք ի պատմութեանց. որպէս Եւսիբէ՝ պատմութիւն. և իմ սուղ ինչ անցանելով ասացից:

ա. Գ. Բ. երկու. Ա՝ Բ՝ զերկուս. բ. Ա՝ Բ՝ կոստանդնուպոլիս. գ. Ա՝ Բ՝ պաշտօնեք. դ. Գ. փառասորէի. ե. Գ. առեր. զ. Գ. անցուցեալ. է. եկեղեցոյ. ը. զպղծութեան. բ. Ա՝ Բ՝ զպաշտմունս. Գ. պաշտմանս եոցա. ժ. Ա՝ Բ՝ գիշերացն. ժա. Գ. ի յորմս. ժբ. Գ. փոտնեայն. ժգ. Բ. Գ. զերեքոտեայսն. Գ. զերեքոտեայսն. ժդ. Ա՝ Բ՝ Բ. յասպարիսի. ժե. Գ. զլուեալս. ժզ. Գ. Եւսիբէ. Ա՝ Բ՝ Եւսիբի.

Գ.Լ. ԺԷ. 1

Եր մայր Թագաւորին Հեղինէ. որոյ համանուամբ զա-
հանն Ռաէպանի² քաղաք արարեալ Թագաւորին՝ Հե-
ղինէի քաղաք անուանեաց: Այս երանելիս Հեղինէ
ի ձեռն երազոց³ հրաման առեալ յԱրուսաղէմ երթայր:

1. Տես. Սողոմ. Բ. 1. Թէոդորէոս. Ա. 18. Եւսեբ. Վ. 4. Գ. 25.
Ռուֆին յ. 7. Կատող. Բ. 18. Սուլպուցիոս Սեղերոս Բ. 33:

2. Գուէպանը Բիթլիկայի քաղաք է. որ շինել տուեց Կոստանդինոս
Փրկ. 327 թ. Լուկիան Կահառայի յիշատակին. որտեղ նա Թաղուած էր:

3. Եւսեբիոսը ոչինչ չէ պատմում այս երազի մասին. ասումէ միայն.
որ նա բարեպաշտութիւնից դրդուած է գնացել Երուսաղէմ. Կոր. Բ. 4. Գ.
Չէ. ասուցեաց (Կոստանդինոս) զՀեղինէ զմայրն իւր յերուսաղէմ ի խմբ-
դէր պատուական խաչին. զոր եւ եզիտ իսկ զփրկական փայտն հանդերձ
հինգ բուեռօքն.:

Գ.Լ. ԺԹ:

Պատմութիւն Հիլինէի մօր Կոստանդինոսի արժանի յիշատակի. շի-
նեին զսնորինականն, որ յերուսաղէմ. գտանելն զխաչափայտն սուրբ
եւ բիրելն ի Կոստանդնուպոլիս եւ մեռանելն:

Եւ Հեղինէ մայր Թագաւորին ևս առաւել բարեաց գործոց
արժանի յիշատակի. որ յազագս նորայ է պատմութիւնն. «
որք կամիցին ուսանիլ բայց սուղ ինչ ճառեցից Է զնորայսն. Կոս-
տանդինոս զմօր իւրոյ զաւանն Դոսիպան քաղաք հռչակաւոր Դ
յարդարեաց շինուածովք և մեծութեամբ և յանուն մօր իւրոյ
Հեղինէի⁴ քաղաք անուանեաց զաւանն. և սա Դ յամենայնի
հռչակեալ է երանութեամբ աստուածատէր և բարեպաշտն և
իմաստուն ըստ ամենայնի Է հաստատուն ի հաւատս և վարուքն
ևս առաւել գովելոյ արժանի. Այս երանելիս Հեղինէ առնու
հրաման Աստուծոյ ի տեսլեան գիշերոյ երթալ յերուսաղէմ և

ա. Գ. պատմութիւն: բ. Գ. Եւսեբոսը: գ. Գ. զուամն: գ. Ա՞ Բ՞ եր-
չափեր: ի. Ա. Հեղինէ: բ. Հեղինէայ: զ. Գ. Հեղինէ. ի. Գ. Կամբերուքեամբ եւս
ը. Գ. յամենայնի:

և զերբեմն զՆրուսաղէմ որպէս հուղս մրգապահաց ըստ մարգարէին բանի՝ գտանէր. իսկ զգերեզմանն Քրիստոսի ուրանաւր թաղեալ, յարեաւ փութանակի խնդրէր թեև դժարով, այլ հանդերձ Աստուծով գտանէր: Իսկ զպատճառն դժարագտութեանն ի ձեռն սղից պատմեցից: Արք զՔրիստոսն իմացեալք յետ ժամանակի չարչարանացն պատուէին զգերեզմանն. իսկ նոքա փախուցեալք, քրիստոսեանքն ծածկէին զգերեզմանն. Ափոռդիտա՞ ըստ տեղւոյն տաճար յարդարեալ կանգնեցին կուռս, որպէս զի տեսեալ քրիստոնէիցն զկուռսն մի՛ արասցեն զյիշատակս տեղւոյն. սա ևս յառաջ էր ի մոլորումն յարդարողացն: Իսկ մայրն արքայի յայտնագոյն յայնժամ լինէր, քանզի աւերեալ զտաճարն, և զտեղի սրբել ի հողոյ և մաքուր գործեալ երիս գտանէ խաչս՝ ի գերեզ-

1. Եսայ. Ա. 8.

2. Այս տաճարը շինել էր տուել Հաղործանը.

3. Խաչ գիւտի ամենաճաւոտարիմ պատմիչը համարում է Կիւրեղ Երուսաղէմացի եպիսկոպոսը. որը իւր նամակում (350 թ.) ուղղած Կոստանդինն պատմումէ. որ Ս. Խաչը գտնուել է նրա հօր Կոստանդին օրոգի բայց ոչնչ չէ պատմում միւս խաչերի եւ պատահած հրաշքի մասին: Հետոյնէի ճանապարհորդութեան ժամանակը համարում են 326 թ.:

Խնդրիւ զՓայտ խաչին Քրիստոսի և շինել զեկեղեցիսն Աստուծոյ, Զմատուռն և զՊիոն և զՅարութիւն և զԳողգոթայն և զՆամբարձումն՝ զՄանուկն Քրիստոսի՝ ի Բեթղեհէմ՝ զՍուրբ Աստուածածին՝ թե եկեղեցին. ուր հանգիստն է զՆապարտոսն և զՍուրբ Ստեփաննոս զոր և պատմեաց Կոստանդիանոսի գտնսին և զյրսմանն յԱստուծոյ. թի՛ տեսնա յօժարութեամբ և հաւատով ընկալեալ ի մօրէն զառաջեալսն տաճարսն և արծաթ բազում և առաքէ յԵրուսաղէմ բազում ամբոխիւ.

ա. Գ. եւ Գ. Գ. Քերամի. Գ. Գ. Աստուածեկե. Գ. Բ. զսուրբ. է. Գ. Բ. Աստուծոյ. Գ. Գ. զասացեալն տաճար:

մանին, մին զերանելին յորում Քրիստոս Փրկիչն մեր
 արածեցաւ, իսկ զայլսն, յորս խաչակիցքն Քրիստոսի
 երկու աւազակսն մեռան: Ընդ նոսին գտանէր և Պիղա-
 տոսի տախտաֆն, յորում թագաւոր Հրէից զխաչելեալն
 Քրիստոս նախագրեալ յոլովիւք գրովք քարոզեալ: Եւ
 վասն զի անյայտ էր խաչն խնդրեցեալ, ոչ սակաւ տրրտ-
 մաւթիւն զմայր թագաւորին ընդունէր. այլ ոչ ընդ
 երկարս ինչ դադարեցուցանէ Աստուած զխռովութիւնս:
 Զի Երուսաղէմացեաց եպիսկոպոսն որում անուն Մա-
 կառիոս լուծանէ հաւատով զտրտմութիւնն զանյայ-
 տութիւնն, քանզի նշան խնդրէր յԱստուծոյ և առնոյր:
 Իսկ նշանն էր այսպիսի ինչ: Կին մի ի գեղիցն յեր-
 կար ախտ ըմբռնել առ նմա անցաւ և մահն լինէր:
 Իսկ մատուցեալ ի մեռեալն զիւրաքանչիւր ոք ի խաչիցն
 եպիսկոպոսն յարդարէր, հաւատացեալ յարուցանել
 զկինն. հպեալ բնոյ խաչին. և յուսոյն ոչ մեղաւ. քան-
 զի մատուցելոց ոչ տերունականացն խաչից լինէր ոչ
 աւելի կնոջն մեռուցելոյ. իսկ իբլև ճշմարիտ խաչն մա-
 տուցաւ. կինն մեռեալ նոյն ժամայն յարեաւ. և ի յա-
 ռողջանալն փառաւորէր զԱստուած:

Խնդրել զփայտ խաչին և շինել զեկեղեցիսն՝ զտեսլեանն որ-
 պէս ցուցաւ. Եւ եկեալ գտանէր զԵրուսաղէմ ըստ մարգա-
 բեւթեան. որպէս զտաղաւար միգապահաց և որպէս հովանի՝
 ինչ ի մէջ սեխենեաց և որպէս զքաղաք՝ պաշարեալ յազգաց
 օտարաց: Եւ ժողովեալ՝ զհրեայսն խնդրեաց զփայտ խաչին
 Քրիստոսի որպէս ցուցանէ պատմութիւն զգիւտ խաչին և բե-
 ռացն. և ես աւելորդ համարեցայց գրել: Եւ մայր թագաւո-
 րին շեղինէ վերսահն նորոգէր զնորն Երուսաղէմ՝ եկեղե-
 ցեօքն՝ ըստ ցուցական է տեսլեանն Աստուծոյ. և յարդարէր
 հրաշալի յօրինածովք և բազում փառօք ըստ իւրաքանչիւրոցն
 խորհրդածութեան ի փառս անուանն Քրիստոսի: Եւ երկիւղա-

— Ա՝ Բ՝ քիւրթեցիւ Բ. Բ. զնովանի. Գ. Ա՝ Բ՝ զքաղաքն. Գ. Գ. ժողովեաց
 Ե. Ա՝ Բ՝ Գ. յերուսաղէմ Գ. Գ. եկեղեցեաւն. Է. Ա՝ Բ՝ Գ. Բ. ցուցակի:

Այսու յեղանակաւ լինէր գտեալ խաչին փայտ: Իսկ մայր Թագաւորին տուն աղաւթարան ի գերեզմանին տեղի առաւել կատարուին յարդարեաց: Կոր՝ Երուսաղէմ՝ զտեղին անուանեաց, փոխանակ հնումն այնորիկ աւերեցոյ: Իսկ զպատուական Խաչին զմասն պատէնիւք արծաթովք շուրջանակի պատեաց. յիշատակ որոց պատմին կամիցին աստուստ Թողոյր. իսկ զմիւս ևս զմասն առաքէր Թագաւորին: զոր ընգալեալ ուրախութեամբ մեծաւ հաւատացեալ միշտ պահել զքաղաքն ուրանաւր և պահի նա: Յինքեան անգրւոջն՝ « Թաքուցեալ » որ ի Կոստանդինուպոլիս կայ, ի կոչեցելուսն վաճառ Կոստանդինի, ի վերա ծիրանի և մեծ սեանն: Զայս այսուհետև զլուր՝ գրեալ ունիմ. զի գրեալ է.

ա. τῷ ἐστυοῦ ἀνδρουάνα:

բ. ἀγοῆ ἰερο:

1. Այս տեղեկութիւնը վերցրած է Եւսեբ. բայց սխալ է ասել. Թէ այն տաճարը որ չեղինէն. կամ ճիշտը Կոստանդինոս շինեց Կոր Երուսաղէմ կոչեցին Եւսեբիոսը միայն ակնարկում է Յովհաննու յայտնութեան մէջ յիշուած « Կոր Երուսաղէմ »:

2. Կոստանդինի այդ Երուսաղէմ արձանի մասին պատմում է փիլոսոփոս գիտը. Թէ Ժողովուրդը սովորութիւն ունէր նրա առաջը միմեր վառել եւ պաշտել. եւ այդ վկայութիւնը հաստատում է նաեւ Թէոդորէոսը պատմ. եփեղ. Ա:

Ծովթեամբ և ահիւն Աստուծոյ միշտ լինէր ի պահս և յաղօթս հանգերձ բազում կանամբք և յուղ սուրբ կուսանօք. որովք զհանապազօրդ աղօթսն ճիշտ կտտարէր և զաղքտաս և զկարօտեալս՝ լցուցանէր և զարգարեալ՝ զեկեղեցիսն երևելի սպասօք՝ սոն մեծ ուրախութեան՝ ըստ խորհրդածութեան միոյ միոյ ըստ իւրաքանչիւր եկեղեցեացն ունէր. և կարգէր՝ պաշ-

ա. Գ. լցուցանէր. բ. Գ. զարգարեցոյցեալ: գ. Ա՛ Բ՛ Բ. սպասուք: Գ. երևելի փասօք և սպասեալ: Գ. Ա՛ Բ՛ Գ. ուրախութեամբ: Ե. Ա՛ Բ՛ կարգաւոր:

Թէ ամենայնք որ բնակեալք են ի Կոստանդնի քաղաքին ճշմարիտ այսմ լինել սասցին: Իսկ զբեւեռսն Քրիստոսի սր ի խաչին ցցեցան առնոյր Կոստանդին: Քանզի և զայտոսիկ մաւր Թագաւորին գտեալ ի գերեզմանին առաքեաց, սանձս և սաղաւարտ արարեալ ի պատերազմունսն հպեալ լինէր: Եւ տայր այսուհետև Թագաւորն զամենայն նիւթս ի յարդարումն եկեղեցեացն. զրէր՝ և առ Մակարիոս եպիսկոպոսն փութալ ի շինուածսն: Իսկ մաւր Թագաւորին արարեալ զՆոր Երուսաղէմն, և ի յայրին՝ Բեդղաեմա՝՝ ուրանաւ ըստ մարմնոյ ծնունդն Քրիստոսի. միւս այլ շինէր եկեղեցի. և ոչ զայս միայն. այլ և ի լերինն Համբարձման: Եւ այսպէս ունէր երկիւղածարար յԱստուծոյ առ այս. որպէս զի աղաւթել նմա հանդերձ բազում կանանց դասու. և զկուսանսն վերագրեալս եկեղեցեացն կանոնաւ ի գիտութիւն յորդորելով, ընքեամբ իւրովի գործեալ. զերեկորնական սե-

1. Թուղթը կայ Յունարէն բնագրի մէջ գլ. Թ. վերջում:

2. Եւսեբ. Վ. Կ. Գ. 42 եւ 43 վկայուէ: Հեղինէն Կոստանդնի դռդմամբ եւ օգնութեամբ տաճարներ է շինել. նոյնը հաստատումն Թէոդորոսը եւ Սողոմէնը:

աօնեայս, որ անհատ կատարի՝ պաշտօնն Աստուծոյ, և հրաժարիլ ի պաշտօնէիցն և ի սուրբ եկեղեցեացն, Եւ մասն ինչ ի սուրբ խաչէն Թողոյր յԵրուսաղէմ, և զայլն առեալ ընդ իւր ամէր ի Կոստանդնուպօլիս բեւեռն, Եւ առնեն նաւակափս ի ԺԳ. Սեպտեմբրի և յերկրորդ աւուրն ի ԺԴ. Սեպտեմբրի օտն սրբոյ խաչին: Եւ ապա ցուցանի սուրբ խաչն Թագաւորին և բազմութեան ժողովոյն և համբուրէր Թագաւորն, և փարէր Բզնովաւ և որպէս խաչագոստոյ լինէր՝ և զուարճանայր, օրհնէր զԱստուած. և այդպիսի հոգևոր՝ վայելչութեամբ և ցընծութեամբ գովէին՝ զԱստուած: Այսոցիկ այսպէս եղելոց ի փառս Աստուծոյ, երանուհին Հեղինէ գնաց ի քաղաքն իւր և ուխտաւոր կուսանօք կեայր՝ անսրաղապէս պահօք և աղօթիւք:

ա. Գ. կատարեցի. բ. փառասորեր. գ. Գ. խաչագոստ. Գ. Գ. լեալ: Ա՝ Բ՝ Գ. յիք. ե. Գ. յառի. զ. Գ. եւ օրհնէիւ. է. Գ. կայր.

դանսն մատուցանելով : Բազում ինչ շնորհեալ եկեղեցեաց և աղքատաց. և այսպէս բարեպաշտապէս հանեալ զկեանսն կատարեցաւ ի յութսուներրորդի ամին, իսկ մարմինն նորա ի թագաւորացեալ քաղաքն՝ Հոռոմ տարեալ ի թագաւորականսն դնելով դերեզմանի :

ԳԼ. ԺԸ²

Իսկ յետ այսորիկ թագաւորն խնամողագոյն առնէր որոց վասն քրիստոնէից, քանզի ի բաց դարձոյց զամենայն աղանդս հեթանոսականսն, կանկնեալ տաճարս ար-

ա ընդ νέαν Ρώμην նոր Հոռոմ :

1. Հեղինէի մահուան տարին ճիշտ յոյսնի չէ : Սմանք ասուածն Կոմանելէ 326 թ. ուրիշները 327 կամ աւելի ուշ :

2 Տես Սողոմ. Ա. 8. կասեղ. Բ. 18.

Եւ ութսուն ամեա լուծանէր՝՝ զկեանս իւր : Եւ թագաւորին Բ բարձեալ զմարմինն հանգուցանէր ի Հոռոմ, ի գերեզմանս թագաւորացն : Վեծաւ պատուով ի փառս և ի գոհութիւն Վստուծոյ մերոյ : Յետ այսորիկ ևս առաւել յորդորէ քրիստոնէից խնամակալութիւն և յեկեղեցեաց պայծառութիւնս. և դարձուցանել ջանայր զամենայն հեթանոսական աղանդս և զընքեան պատկերս որ ի մեհեանս Բ եղծանէր և խափանէր զպաշտամունս. Վ և խրատէր պաշտել զԱստուած կենդանի և թողուլ զկոոցն բաջաղմունս և զհմայս և զգիւթուութիւնս : Այլ թ ի ձեռն խաչին Գրիստոսի հաւատով առնէր զյաղթութիւնն ամենայն վնասակարացն, որք ի դիւացն դըրժին : Չի մարդասիրին Աստուծոյ խնամակալութիւնն ոչ թողաւ չեզարարածս իւր միշտ յերևելիս ի յաներևոյթան :

ա. Գ. վախճաներ : բ. Գ. քաղաւորն գ. Գ. քաղաւորաց. գ. Բ. Գ. գոփորիւն. ե. Գ. յորդորէր քրիստոնէութեան զ Գ. եկեղեցեաց պայծառութիւն. ճ. Բ. ազանգան. ը. Գ. պատկերս բ. Ա՛ Բ՛ մեհեանս. ժ. Բ եւ Գ. պաշտամունս. ժա. Ա. Գրիստիւս. ժբ. Բ. այլեւ. ժգ. Գ. առնուց. ժդ. Բ. գեղեղիւն. ժե. Գ. բողոյց. ժզ. Գ. քրեւելիս :

գեղոր. ասելով հեթանոսացն. որպէս զի արդեաւք Սարապիս իցէ՝ որ զՄիղոս հանէ ի յարգիայ՝¹ Եգիպտոսի. և զի զպիքիւն՝ ի տաճարն Սարապիսոյ տանել. այլ նա յեկեղեցւոջն Աղէքսանդրացւոց զպիքիւն՝² փոխեալ հրամաէր: Իսկ հեթանոսացն հռչակեալ ոչ ելանել Միղոսի, վասն բարկութեան Սարապիսայ: Այլ մարդասիրին Աստուծոյ և զամենայն արարողին՝ նախախնամութեամբ միշտ հանելով զմեզ յանդնդոց երկրէ. և փրկել զմեզ ի մեղաց մերոց: Եւ զորս այժմս արար. քանզի հաս յորոց զինին ևս, և յորոց յետ այսորիկ լինէրն միշտ և լինի: Բայց գործով ցուցանի որպէս զի ոչ վասըն ազանդոցն. այլ վասն սահմանաց վերին նախախընամութեանն Միղոսի երումն լինի:

Իսկ յայս ինոյն ժամանակս և բարբարոսաց Սաւուրմացեաց՝³ և Գրաց՝⁴ ընթացելոց ի Հռոմակցւոց աշխարհ: Բայց ոչ երբէք որ առ եկեղեցիսն էին կամք թագաւորին հատանէին. այլ երկաքանչիւրիցն զպարտն գոլ առնէր նախախնամութիւն: Քանզի զոմանս քրիստոնէականն արիւղենիւ հաւատարմապէս ըստ զաւրութեա-

— ἐπὶ ἀρδείᾳ καὶ ἡρακλῆος. ρ. φεβριε πῆχυσ εἰς. ρε (շրաքքի)
 Գ. Σαρματῶν

1. Յուլիանոսը վերջում կարգադրում է Պեթիւն-ճիւզը՝ նորից գէտի Սարապիս տանել եւ այդպէս էլ մտումէ մինչեւ Թէոդոսի ժամանակները:
 2. Գթաց մասին տ. Վ. Կ. Դ. 5. Յոյն հեղինակները Գոթերին ՏՄԾԱԱ Սեթացի են կոչում սովորաբար, իսկ լատիները՝ Գոթեր: Հռովմայեցւոց զօրը Գոթերին յաղթեց ֆրկ. 333 թ. Սարմատացւոց երկրումը:
 3. Դ. 1.

Յրձակումն բարբարոսաց ի Հռովմայեցւոց աշխարհն և և յաղկելն նոցին

Եւ եղև ի ժամանակին՝ յարձակումն բարբարոսաց՝ ի Հռովմայեցւոց աշխարհն.՝ այլ ոչինչ լինէր վնաս՝ առ քրիստոնէայս և առ եկեղեցիս Աստուծոյ և ըստ՝ հաւատոցն Կոս-

— ρ. ի ժամանակի յայնիկ. ρ. Բարբարոսացն. գ. Գ. Դ. այնարեթի.
 Գ. Դ. ոչինչ վնասեր. է. Գ. ըստ յուսի.

նրն յաղթէր. որպէս զի և զսովորականն ի հի'ն թագաւորացն տուեալ ոսկի բարբարոսացն հատանել, և զնոսա սրտախոցեալս պայմանազանցութեանն ի հարմամբ հաւատալ. յայնժամ նախ քան զքրիստոզնէութեանն կրաւնս. ի ձեռն որոյ և կոստանդին ապրեալ լինէր:

Այլ նա և այլ ևս եկեղեցիս առնէր. մին ի կոչեցելու մն կաղնի Մամբրէի. ընդ որով զհրեշտակն ընդունէր Արրահամ, զոր աստուածաբն բանն նշանակէ յարդարէր:

Իսկ լուեալ թագաւորին բազին ընդ կաղնեաւն արարեալ. և զոհս հեթանոսականս կատարել ի նմա. մեղադրէ թղթով Եւսեբի եպիսկոպոսին կեսարւոյ. և հրամայէ գրագինն կործանել. իսկ ընդ կաղնեաւն յարդարէր տուն աղաւթից: Եւ միւս ևս եկեղեցի յԱրեգ:

«. Ηλιου πόλις

աանդիանոսի. այլ ախոյանիւ խաչիւն " Գրիստոսի յաղթել Բ յետա դարձուցանէր " բազում անարգանօք և ինքն դաւնայր ի քաղաքն իւր փառաւորապէս ի գոհութիւն Աստուծոյ:

ԴԼ. ԻԸ:

Կոստանդիանոս կայսր առ կաղնեաւն Մամբրէի եկեղեցիս շինել ի ձևոն Եւսեբւոյ կեսարու եպիսկոպոսին, Փլունիկեցւոյ չար սովորութիւն բառնայ, շինէ եկեղեցի յԱրեգ քաղաքի, ի կիսիկիսայ հարցուկ զիսին զբազինս բաննայ:

Եւ առաքեաց զԱնբեոս կեսարու " եպիսկոպոսն ընչիւք ուր երևեցաւն " Աստուած Արրահամու՝ առ կաղնեաւն Մամբրէի " շինել եկեղեցի. և զի էր բազին ընդ կաղնեաւն և զոհք. զոր քակել է հրամայեաց. Ը և ի միջոյ ի բաց բառնալ զհեթանոսաց պաշտօնն, և շինել զեկեղեցիս " յանուն Տեստոն, և առնել պաշտօնեայս որ հանապազորդ պաշտօն Աստուծոյ լիցի ուր երևեցաւն " Աստուած Արրահամու. Եւ գարձեալ հրամա-

«. Գ. խաչիւն. Բ. Գ. խաչիւն յարաւարեալ Գ. յարեալ: Գ Ա՛ գարձուցանէ, Գ. Գ. գիւսարու Ե. Բ. Գ. Գ. երևեցաւ. Գ. Գ. Մամբրի. Ե. Ա. Գ. քակեալ: Ը. Գ. երամանք. Բ. Գ. եկեղեցի. Ա՛ Բ. գիւսեցիւն. Ժ. Բ. Գ. երևեցաւ:

քաղաքի Փիւնիկեցւոց հրամայեաց շինել¹ յաղագս այս պատճառոյս: Արեգ քաղաք ունէր զոմն նախկին աւրէնրագիրս՝ բայց ոչ ունիմ² ասել, թէ ո՞վ էր. այլ սովորութենէ ի սովորութիւն քաղաքին ցուցանի: Քանզի հասարակաց ասաց լինել զկանայսն. զորս ի գիւղն ատենադրեալ հրամայէր. և վասն այսորիկ խառնակութիւն լինէր վասն ծնեցելոցն ի նոցանէ: Քանզի ծնաւդացն և մանգանցն և ոչ մի ինչ էր խիղճ: Իսկ զկուսանս զոր առնէին աւտարաց տային պոռնկել: Չայս հնոցանէ զիսկզբանէ կալեալս լուծանել փութայր: Քանզի պարկեշտ աւրինաւք զզազրալին էրաւ՝ մոլորութիւն, և զիւրեանց ազգ ճանաչել յարդարեաց: Եւ եկեղեցի շինեաց, եպիսկոպոս ձեռնադրել յարդարեաց:

1. Եւսեբ. Վ. Կ. Գ. 58. Եւսեբ. զարմանումէ. որ կոստանդինը պետեզ. ուր եւ ոչ մի քրիստոնեայ չկար. շինել տուեց եկեղեցի կարգեց եպիսկոպոս եւ հոգեւորականներ. Բայց այդ շատ չօգնեց, բնակիչները չփոխուեցին:

յեաց երթալ ի Փիւնիկէ լուծանել զչար սովորութիւնն, զոր ունէին ի նախնեացն յԱրեգ քաղաքի: Քանզի հասարակաց զկանայս արանց օրինադրեցին, և յաշխարհի զնոյն օրէնս ուսուցանէին, յորս բաղում հակառակութիւն վասն ծննդոցն լինէին, զի ոչ գիտէր ծնօղն զծնեալն յինքննէ՝ ի կնոջէն: Եւ զկուսանս՝ օտարաց եկելոց՝ տային ի պոռնկութիւն և բազում չարիք, որ ի գիււացն էր խաւարեցուցանէր՝ զքաղաքն և զաշխարհն, զոր հրաման թագաւորին՝ լուծանէր, և քարոզութիւնն Քրիստոսի՝ զխաւար մեղաց: Եւ շինեցաւ եկեղեցի յԱրեգ քաղաքի և եպիսկոպոս՝ ձեռնադրեալ և քահանայս. որք ըստ քրիստոնէութեան էին օրինագրեալք, իւրաքանչիւր այր զիւր

ա. Գ. զհասարակաց. բ. Գ. յիւրեան եւ ի կնոջն. գ. Գ. կուսանս. դ. Բ. նկնարք. ե. Գ. Գ. Ա՝ խոստրեցուցանէր. զ. Գ. հրամանի գրիւն. է. Գ. եպիսկոպոս:

ժիճակ քահանայական ըստ կարգի. և այսպէս զանբաւ շարինս քաղաքացեացն Արեգ քաղաքի ի բաց ընգեց: Բայց մերձագոյն յեղանակաւ և որ յԱփակ՝ Լիբանանու մեհեանն Ափռողիտայ աւերեաց և զանդ եղեալ զժնդակ արուագիտութիւնն ի բաց էհատ: Եւ զինչ ասացից, որպէս զի և որ ի Կիլիկիայ հարցուկ դեն վարել և զտունն, յորում բունաւոր էր, ի հիմանց կործանեալ հրամանաց²: Այսքան էր սուրբ Թագաւորին նախանձ առ քրիստոնէութիւնն, որպէս զի և պարտականին³ հանդերձեալ շարժիլ պատերազմի: Յարդարեալ խորան ի պէսպէս կաւառաց զեկեղեցւոյ՝ աւրինակ պատմել. որպէս և Սովսէս յանապատին առնէր. և

1. Այդ անարդ պաշտամունքը անյայտ էր. կայսրը հրովարտակով ոչեւ շացրեց եւ զինւորներն ձեռքով ցրուեց հետեւողներին:

2. Կիլիկիայում կար էսկուլպտ տաճար. ուր իբր Թէ բժշկուում էին հիւանդները եւ ապագան նախատեսում. կոստանդինը իւր զինւորներով ձեռքով քանդել տուեց. Եւսեբ. Գ. 56

3. Այս պատերազմի լուրը տարածուեց կայսեր կեանքի վերջին օրերում. բայց ամեն բան շուտով խաղաղուեց. Եւսեբ. Գ. 57:

կին և զորդիս ունէր առանց ամբոխի՝ և գոհանայր զԱստուծոյ. Եւ որ մերձ էր՝ յԱփրիկեա Լիբանոսի՝ մեհեանն Ափրողիտեա հրամայէր՝ Թագաւորն աւերել. և զոր անդ էր դժժնդակ արուագիտութիւն՝ ի միջոյ ի բաց բառնայր. և զողջախոհութիւն ուսուցանէր. Եւ որ ի Կիլիկիա էր բագին՝ հարցուկ գիւին, զոր բռնացեալ ունել, է հրամայէր քակել և ի հիմանց ի միջոյ ի բաց բառնալ զչար սովորութիւնս ը նորա. Եւ ամենայն ուրեք զեկեղեցիսն փութայր ընդդէմ մեհեանիցն կանգնել և աճեցուցանել զքրիստոնէից կարգս՝ և զեկեղեցիս՝

ա. Գ. ամբոխի. բ. Գ. մերձ էր Գ. Լիբանոսի. Գ. Բ. եւ հրամայէր. Ե. Ա. արուագիտութեամբ. զ. Գ. բագին է Գ. ոսկեր. Ը. Բ. Գ. Գ. սովորութիւն. Բ. Բ. զորքով Ժ. Բ. քեկեղեցիս:

զայս բերել ուր և լինիցի ըստ անապատ տեղեաց աղաւթարան պատրաստական. այլ ոչ լինէր յայնժամ պատերազմն: Քանզի շիջեալ լինէր աղաւթիք թագաւորին: Վասն զի և առ կանկնումն եկեղեցեացն՝ փոյթ էր թագաւորն: և որպէս զի բազում աւանս քաղաքս էցոյց, որպէս զԲուհայան աւան՝ համանուն մաւրիւրոյ. իսկ ի Պաղեստին զՎոստանտիանայ անուսբ քեռն իւրում Վոստանտիանայ. որքան այսուհետև և զայլսն ոչ ի դէպ համարիմ գրել: Քանզի ոչ կայ առաջի զգործս սուրբ թագաւորին արկանել ի կիր, որքան առ քրիստոնէութիւն են անկք. այլ որչափ ինչ միայն առ եկեղեցիսն լինէր: Վասնորոյ զուղղութիւն թագաւորին այլ իրիք պատճառս զոլ, առ անձինն պարտ լինելոյ իրողութեանն,

ա. Թագ. πόλις . քաղաքաց. ունի եկեղեցացի տեղ. որ անդի է մտքի՞ն քործար.

բ. Յուրբ. լիայ բնագրում:

զարդարէր զանազան երևելի պայծառ սպասուք, " որպէս և Մովսէս անդ զխորանն. " և յանուպառ տեղի " աղօթարանս Ղ որք այնպէս՝ կամիցին " աղօթել առ Աստուած: Եւ ոչ յուժեքէ գրգուէր ի բարեպաշտութենէն. և ի հաւատոյն. Եայսոսիկ ի սատանայէ շարժի պատերազմ ի Պարսկաց առ Վոստանտիանոս. այլ աղօթիք սրբոց է բազմաձեռնութեամբ և հաւատովք թագաւորին ի խաղաղութիւն և փոխարկէր. Զի զրազում Ք քաղաքս և զաշխարս ածէր յուղղութիւնս՝ եկեղեցօք և պաշտօնէիք յարդարեալ.՝ ա և զի անձառք են յաղագս նորա բարեգործութեանցն ասել, որքան սակաւուք յիշել և զայլսն այլոց

ա. Գ. երեսնի սպասիչ. բ. Գ. զխորան. գ. Գ. տեղիս. գ. Գ. աղօրջարանս. ձ. Գ. որ մեա աջպէս. զ. Գ. կամեսցին. է. Գ. սրբոց. ը. Գ. քաղա. տրին իսպառարիւն. բ. Բ. բազում. ժ. Բ. յուղղութիւն. ժա. Գ. արդարեայ. Գ. զարդարէր.

այլոց թողից կարողացն այսքան շարագրել, Բայց զանանջատելի մնացեալսն յեկեղեցւոջ պատմեցից: ¹

ԳԼ. ԺԹ ²

Արդ այսուհետև յիշելի է և եթէ որքան որպէս առ ժամանակաւ թագաւորին քրիստոնէութիւնն ընդարձակէր: Քանզի այսքան Հնդկաց և ներքսագոյն Հնդկաց, Հառոց, ³ Վրաց առ քրիստոնէականն ասեն սկիզբն: Իսկ եթէ ո՛ր աղագաւ ի յաւելումն ներքսանգոյն Հնդկաց հպեցայ, ի ձեռն սակաւուց ասացից:

Յորժամ առաքեալքն վիճակաւ զառ ի հեթանոսս ճանապարհն առնէին, Թովմաս զՊարթևաց առաքելու-

ա. Հայոց բարգմանն է ասելացրել:

1. Թարգմանիչը դարձեալ բաց է թողել բնագրի մի կտորը. ուր հեղինակը մանրամասն պատճառաբանում է. թէ ինքը միայն եկեղեցական գործերը պիտի յիշի:

2. Տես Բ. Ժ. Կ. Ե. Թ. Գ. 24. Թէոդ. 49. Ա. 23. Կատող. Գ. 1. Նիկիո. Ը. 35:

Թողեալ ի լսել. որ նորա է պատմութիւն. և սուղ ինչ զնորայան առ ⁴ եկեղեցւոյ՝ յիշմունս ասացուք:

ԳԼ. ԻԲ.

Յաղապս Հնդկաց եւ ներքսագոյն Հնդկաց հաւատալն յԱստուած ի ձեռն սուրբ արանց:

Ասացից և որ ըստ նորա ⁵ ժամանակս Քրիստոսի քարոզութիւն ընդարձակեցաւ, յերկրի. ⁶ Քանզի Հնդկաց և ներքսագոյն Հնդկաց և Վրաց ⁷ ինոյն ժամանակս առին սկիզբն հաւատոյ, յորժամ առաքեալքն վիճակեցան յաշխարհ ի հեթանոսս ի քարոզել. Թովմաս ⁸ զՊարթևացն ունէր զառաքե-

... 4. առել. 5. Գ. եկեղեցւոյ պատմութիւն յիշումն. 6. Ա՞ Գ. եւ որ ըստ առ. 7. Գ. յերկր. 8. Գ. ներքսագոյն Հնդկաց լուսնի. 9. Գ. Թովմաս. Բ. Թովմաս:

Խիւնն ընդունէր. Մատթէոս զԵթիովպացն. իսկ Բար-
 դուղիմէոսի վիճակեալ լինէր որ են զոյգ ընդ Հայս՝
 Հնդկաւ: Իսկ վասն միւս այլ Հնդկաց յորում բնակէր
 բարբարոսաց ազգ բազում. յոյովիւք հպեալ լեզուովք,
 զի չէ՛ ևս յառաջ քան զժամանակն Կոստանդնի քը-
 րիստոնէութեան բան լուսաւորէր: Իսկ թէ ով է պատ-
 ճառ և զնոսա քրիստոնէացանելոյն, այժմ եկից բա-
 նիւ: Մեռսպիոս ոմն իմաստասէր, ազգաւ Տիւրացի,
 պատմել զաշխարհն Հնդկաց փութայր. սնփոյթ արա-
 բեալ առ իմաստասէրն Միտոպոլոսն, որ յառաջ քան
 զնա պատմեաց վասն աշխարհին Հնդկաց և վասն նորա:
 Առեալ ապա երկուս մանգունս համազգիս. ոչ ան-
 մասն ի հեթանոսական խրատութի, հասանէ
 նաւելով յաշխարհն. նկարեալ որքան կամէր, դադարէր

- ա. թարգմանիմէ ե:
- բ. ἐρομαι καταλέξων լափագանք բառացի:
- գ. Ἡλληνικῆς οὐκ ἄμοιρα διαλέκτο) հմուտ լեզուից յունս:

1. Այս Մետրոպոլիտն յիշումէ Հերոնիմոսը իւր քրոնիկոնի մէջ. սա
 Գաւառայր շնորհական ճանապարհորդութիւնից՝ Կոստանդին Կայսեր ներ-
 կայացնում է ըստ հազուադէպ ընծաներ եւ խաբումէ, որ նրա ունեցածի
 մեծ մասը խլել է Պարսից Շապուհ Թագաւորը եւ ըստ Ամիանոս Մարտի-
 լեանոսի պատճառ է դառնում պարսկական պատերազմին, բայց անհա-
 ւաստաբար են համարում պատմագրերի առաձները:

Ըստ թիւն. Մատթէոս զԵթիովպացն. Բարդուղիմէոս զՀնդկաց
 և զմիւս ևս Հնդկաց, յորում բնակէր բարբարոսաց՝ ազգ
 յոյովիւք՝ հպել լեզուովք յառաջ քան զժամանակն Կոստան-
 քրիստոնի՝ բարոգութեան բան լուսաւորէր՝ ըստ առաքելոյն
 ըստ Քրիստոսի աւետարանութեան. Իսկ եթէ ով է պատ-
 ճառ նոցա հաւատոյն է ասացից, Մեռիպոս ոմն իմաստասէր և
 աւետացեալ յաստուած, ազգաւ Տիւրացի՝ առեալ ման-
 գունս ու շեղս՝ և համազգիս երթալ՝ ի Հնդկիս, որք էին ի

ա. Գ. Ա՛ ի Հնդկաց. բ. Գ. բարբարոս ազգ. Գ. Գ. հոյովքը հպեալ. Գ. Գ.
 քաղաւորութեան եւ. Ե. Գ. լուսաւորութեան. Գ. Գ. բե. Ե. Գ. հաւատոցն.
 ը. Գ. Աստուած. Գ. Գ. Տիւրացի Գ. Տուրացի. Ժ. Բ. ուղիմէ. Ժա. Բ. Գ. եր-
 րեալ:

ի պէտս ինչ ի պատշաճ տեղւոջ, ունելով նաւահանգիստ զգուշագոյն: Գրեպաւ յայնժամ առ սակաւ ինչ ժամանակ դաշինք, որ էին ի մէջ Հնդկաց և Հռովմացւոց խանգարեալ լինէին: Իսկ ըմբռնեալ Հնդկացն զիմաստասէրն, և զորս ընդ նմայն նաւէին, և զերկուս զբարէզարդ ի մանգունան զամենէսեան սպանանէին, իսկ զերկուս մանգունս զփոքունս ապրեցուցանէին: " Իսկ հաճոյ երեսաւք եղեալ մանգանցն, զմինն ի նոցանէ, որում անունն Եդէսիոս, " մատուակ իւրում սեղանոյն կարգէր, իսկ զմիւսն ևս, որում Փոռմէնտոս " անունն, թագաւորականացն դիւանացն հոգ տանել կարգեաց: Յետ բազում իրի վախճանեալ թագաւորին առ որդւոջն Կոմիդիոնեաւ, և կնոջն ազատս զնոսա թողոյր: Իսկ կին թագաւորին աղաչէր զմանգունան, զորդին ըզհասեալ ի փոքր հասակ մի թողուլ. այլ հոգաբարձութիւն առնել նմա մինչև կատարեալս արս եկեսցէ:

ա. Բնագ. աւել ուճի և եւ ընծակի բագաւորին շնորհաց:

բ. Αἰδέσιος.

գ. Φουρμέντιος

դ. ἐπι σὺν κομιδῇ νηπίω մի: մանակ էր որդին Այս սխալը կտր-

նուել է. տես էջ 41:

Հեթանոսաց. և նաւեալ և հասեալ " ի նաւահանգիստ կղզի ինչ, ուսուցանէր զմանկունսն անդ ըստ Քրիստոսի քարոզութեան իմաստիք: Եայնժամ զինուորք " ի վորոյ անկեալ յափըշտակեցին " զմանկունսն և տարան թագաւորին շնորհաց որք բարիւք երևեալ " թագաւորին. զմինն արար մատուակ, " որում անունն էր Եդէսիոս. և զմիւսն դիւանաց դպիր, որում անունն էր Փոռմինդիոս: " Յետ բազում իրի և ամաց զարկացան մանկունքն. և էին սիրեցեալք ի թագաւորէն և ի կնոջէն. Ապա լինի " վախճան թագաւորին և առնէ զնոսա ազատս: Եւ էր մանուկ որդի թագաւորին, որ ժառանգէր զաթոռն իւր: Իսկ մայր թագաւորին աղաչէր. զարսն մի թողուլ զհոգս թագաւորի որդւոյն. որում հաւանեալք յանձն առնուին մինչև զարգատ-

ա. Ա' հասիւ Գ. եւ անջեալ. բ. Ա' զինուորքն. գ. Գ. Գ. յափըտակեիւ. զ. Գ. երեսեցան. է. Գ. մատուկ. զ. Գ. փախմեցախոս. է. Բ. լիճեր:

Հաւանին ապա մանգունքն նախախնամութեանմբ ոչ ան-
 տես առնել զթագաւորին ինչս: Իսկ Փռումէնտիոս էր
 սր առաւել կարգէր՝ զամենայն գործ առնէր. ըզ-
 գիմեալսն յաշխարհէն Հռովմացեաց վաճառականս
 խնդրել, ի քրիստոնէացելոց գտեալ. իսկ գտեալ ըստ
 ինքեան ուսուցանելով՝ աղաչէր ի տեղիս ինչ
 հասանել: Դ իսկ ըստ յառաջ ինչ եկելոյ ժամանա-
 կին և աղաւթարան շինեցին. և զոմանս ի Հնդկաց ու-
 սուցեալ ընդ ընքեանս աղաւթեալ յարդարէին՝ բա-
 զում բացմամբ սրտի: Իսկ թագաւորին մանուկ ի կա-
 տարեալ հասակ ելեալ և Փռումէնտիոսի յանձն արա-
 րեալ զբարիօքն ի նոցանէ կարգեալ իրս. խնդրէին ապա
 յիւրեանց հայրէնիսն երթալ: Իսկ թագաւորին և մաւ-
 րըն նորուն յամառելոց աղաչեցելոց և ոչ հաւանացե-
 լոց. զնային ցանկութեամբ տարեցելոցն: Եղէսիոս որ-
 պէս զի ի Տիւրոսն փութայր տեսանել զճնաւդս և զհա-
 մազգիս իւր, իսկ Փռումէնտիոս հասանելով յԱղէքսան-
 դրիայ առ Աթանաս եպիսկոպոս, յայնմժամ նորա-

- ա. որ գլխաւոր էր գործոց.
- բ. յայտեի եղցա զանէ իւր. թեպէր ժիտքն է.
- գ. որոշել տեղի ազգարան քրիստոնէից:

ցի մանուկն. և հոգային զհոգս թագաւորականս և զքրիստո-
 նէութիւն ունէին սուրբ սրտիւ. զհանապազորդ աղօթան՝ կա-
 տարէին, ազգեցուցանէին յիւրեանց աշխարհն՝ զալ առ նոսա-
 որք եկեալք՝ աղօթակիցք նոցա լինէին. և աղօթարան շինե-
 ցին. և զոմանս ի հաւատս ածին. Դ որք միարանեալք օրհնէին՝
 զԱստուած. Իսկ յեա այսորիկ աղաչեցին զթագաւորն և զմայր
 նորա. զի արձակեսցին յիւրեանց՝ աշխարհն աեսանել զընտա-
 նիսն է և դառնալ զարձեալ անդրէն. որոց հաւանեալ կատարէին
 զինգիրն. և և նորա գնացեալք եկին յԱղէքսանդր. Եղբօիոս
 գնա՞ ի տես ընտանեացն. իսկ Փռումէնտիոս մնայր անդէն և
 ծանուցանէր Աթանասի սուրբ հայրապետին՝ զոր ինչ

- ա. Ա՞ Գ. Գ. ազգոս: բ. Ա՞ իւրեանց իւր՝ առն աշխարհն ցալ: գ. Գ. որ
 եկալ. դ. Գ. ածէին. ե. Ա. Գ. օրհնէ. զ. Ա՞ իւրեանց. է. Ա՞ զմասնիւն.
 ը. Գ. զնայն եկին. բ. Գ. Ա՞ Գ. գնաց. ժ. Գ. ա. հայրայ. փոխ եպիսկոպոսիմ՝

զունիւք եպիսկոպոսութեանն արժանաւորեցելոյ. զամենայն իրն ծանուցանելով ուսուցանելով՝ իւր զտարաշխարհութիւնն և որպէս զի յոյս ունին Հնդիկք զքրիստոնէութեանն ընդունել, և որպէս զի արձակեալ եպիսկոպոս և ուխտ և մի՛ երբէք անտես առնել զկարողսն ապրիլ: Իսկ Աթանաս ի մի՛տ առեալ զկատարեալ յարձակումն Փռոմէնտիոսի՝ իսկ զեպիսկոպոսութիւնն ընդունել յորդորէր ասելով. ոչ ունելով պատեհագոյն քան զնա: Իսկ այս լինի: Փռոմէնտիոս արժանաւորեալ եպիսկոպոսութեանն, նոյնժամայն ի Հնդիկս երթայ. և քարոզ քրիստոնէական բանին եղեալ աղաւթարանս բազումս շինէ: Արժանաւորեալ և աստուածային շնորհին. վասն զի բազում նշանս Աստուած ի ձեռն նորա արար. և զբազմաց հանդերձ հոգևով և զմարմինս բժրչկէր ի փառս Աստուծոյ: Իսկ զայս Ռուփինոս վասն Եդէսիոսի ասէ, որպէս զի և յետոյ նորայ արժանաւորեալ քահանայ ի Տիւրոս լսէ:

միանգամ դիպեցան. և զայն ևս. զի չէ արժան վասն աշխարհին՝ աչ անփոյթ առնել՝ զհաւատս: Իսկ իբրև լուաւ զայն սուրբն Աթանաս զնոյն ինքն Փռոմենդիոս յորդորէ՞ յեպիսկոպոսութիւնն՞ աշխարհին շնորհաց. զի ընդ հոգևոր մշակսն վարձս՝ առցէ ի քրիստոսէ. Եւ անդէն յազգմանէ սուրբ հոգոյն ձեռնադրէ յեպիսկոպոսութիւնն՞ զՓռոմենդիոս. որ անդէն վաղ վաղակի երթեալ քարոզեաց զաւետարանն. հանդերձ քահանայիւք. և որ ընդ իւր տարաւ. Եւ յօժարութեամբ ընկալան թագաւորն և ամենայն աշխարհն. որ ի հաւատարիմ յառնէն բարոյեցաւ. և շինէր եկեղեցիս.՝ Եւ միծանայր անուն Տևառն բազում նշանիւք և զօրութեամբք՝ զոր ցոյցանէր ատէր՝ ի ձեռն նորա յաշխարհին. ի որ և նդեսիոս նոյն

ա Ա՛ զ եպիսկոպոսութիւնն: բ. Դ. վարս. Գ. Ա՛ եպիսկոպոսութիւնն Գ. Դ. քահանայիւք. Ե. Դ. բնյալ. Զ. Գ. զեկեղեցիս. Դ. եկեղեցիս Ե. Ե. Դ. գործեամբ. բ. Դ. գործ արար Աստուած. Ժ. Դ. Գ. աշխարհիւք. Ժա. Դ. ի շքեղիկ. Ժբ. Դ. երկոցոց. Ժգ. Դ. նստատար քիւն. Դ. նստատար քիւն:

ԳԼ. Ի 4:

Բայց ի դէպ է արդէն ասել, թէ որպէս Վիրք ընդ նոյն ժամանակաւն քրիստոնէացան: Աին՝ ոմն վարս պարկեշտս և զգաստս ունելով, աստուածային նախախնամութեամբ ի վրաց գերեալ լինէր: Իսկ վրացիքս այս բնակեն յԵւքսինոս Պոնտոս. բայց զա՛տ են յայն վրա-

1. Տես Ռուփին. 2. 10. Սողոմ. Բ. 7. Թէոդ. Ա. 24. Նիկիոյ. Ը. 35. Մ. Խորեն. Բ. գ. 22:

2. Սոկրատի պատմութեան այս կտորը շատ հետաքրքրական է Մ. Խորենացու պատմութեան համար. Մանրամասնութիւնը յառաջաբանի մէջ էրստ սովորութեան կարոներն ենք դնում իրար հանդէպ դիւրութեամբ բազմաթիւ համար. Ակներու է համառոտ Սոկրատի նմանութիւնը Խորենացու հետ: Տ. Խոր. Բ. 22. « Կիև ոմն անուն Նունէ յընկերաց Սրբոց Հրեկիսիմեանցն ցրուելոցն փախստեամբ հասեալ յաշխարհն վրաց ի Մըծիկիթայ. ի նոցա քաղաքն եսխագան. յոյժ ճգնութեամբ ստացեալ շնորհս բժշկութեան. որով եւ զբազում արտաժետոս բժշկեալ եւ գլխովին զինն Մէհրանայ առաջնորդին վրաց . . . »

Նոյն պատմութիւնն ունի վրաց պատմագիր Զուանշիրը. բայց աւելի ընդարձակ եւ ծաղկեցրած (Տ. Հրատ վենետ. 1884 էջ 44 եւ հետ):

Չնորհի արժանի եղեալ գայ ի նոյն քարոզութիւն ի Հնգիկոս = և յերկոցունց՝ հաւաստութենէ՞ հաւատոյ փառաւոր լինէր Աստուած:

ԳԼ. Ի Դ.

Պոչումն վրաց ի հաւատոս քրիստոսի ըստ նախախնամութեան Աստուծոյ ի ձեռն կնոջն Նունիայ, ընկերաց սրբուհոյն Հուլիսիմէի և կանկնելի զխաչս:

Ընդ նոյն ժամանակս և վրացի լինի կոչումն ընծայութեան հաւատոյ՝ ըստ նախախնամութեան: Աին ոմն լի պարկեշտութեամբ զաստուածային վարս ստացեալ ունէր: հալածեալ վասն քրիստոսի գա ի վիրս՝ ի քաղաքն՝ նախագահ, ուր էր թագաւորն

= Գ. Գ՝ աշխարհի. Բ. Գ. զի անփոք առե՛ գնատոս Գ. Ա՝ Գ յորդոյս Բ. Գ. Ա՝ ի վրաց. Ե. Ա՝ հաստոց. Գ. Գ. քաղաք:

ցեացն, որք ի Սպանիայն: Իսկ գերեայն կին ի միջի բարբարոսացն կալով, իմաստասիրէր: Քանզի էր հանդերձ բազում ճգնութեամբ պարկեշտիւ և պահովք խորագունիւք և անձանձիր կայր յաղաւթս, իսկ զայս պանչելիսս տեսանելով բարբարոսացն ի գործողէն, պանչանային: Ապա պատահէր նոցա թագաւորական մանգան միոյ տղայոյ ի հիւանդութիւն անգանել: Եւ սովորութեամբ իւրք ի գեաւղն առ այլ կանայսն կին թագաւորին զմանուկն առ ի բժշկութիւն առաքէր, եթէ ուրեք ինչ դեղ առ ախտն ի փորձականութենէ մատուցանել մանգանն: Իսկ իբրև շրջեցուցեալ լինէր մանուկն ի դաեկէն իւրմէ և ոչ և ի միոյ ումեքէ կանանցն բժշկութեան հանդիպէր. յետոյ ապա տծին և առ կինն գերեայ: Իսկ նա առաջի բազում կանանց վայելչաբար զգեզն մատուցանէ. "զի և ոչ գիտէր ինչ. այլ

... ὄλιγον μὲν βοήθημα προέφερον οὐδὲν և. և. ոչ մատուցանէ գեղ ճիւղափակ:

1. Տ. Պատմ. Վրաց էջ 54. • Յաւուրն յայտարի կին ոմն շրջեցուցանէր զմանուկ ախտացեալ անբժշկելի ցաւք. թերեւս թէ գտցէ զքաւարեցուցի տղայոցն՝ հնարիւք դեղոց . . . տարաւ ընկեց մանուկն առաջի սրբոյն Նունեսայ. . . Եւ եղեալ զտղայն ի մահիճս իւր խաչակնքեաց ասեւ. րով. Աստուած իմ Յիսուս բժշկեա զմանուկ. . .

Վրաց, Այս ոչ այն Վերք են որք " ի Սպանիայն, այլ ի կողմն Բհիւսիսոյ մերձ ի Պոնտոս: Եւ կինն " ի ուէջ բարբարոսաց " ընակէր լի պարկեշտութեամբ ճգնաւորեալ պահօք և աղօթիւք, պաշտէր զԱստուածն երկնի և երկրի " և զարմացուցանէր զբարբարոսն: Ապա լինէր մանկան տղայոյ թագաւորին հիւանդանալ. կինն հրամայէր դայեկին շրջեցուցանել զմանուկն ընդ կանայսն թէ գտցի դեղ ինչ. և ոչինչ գտեալ. է գա առ հալածեալ սուրբ կինն: Ե Իսկ նորա " զմանուկն ի գիրկս իւր եղեալ առաջի բազ-

... և. Գ. որ. Բ. Գ. կողմն: Ա՛ է. սա ի կողմն. Գ. Գ. կին. Գ. Գ. Գ. բարբարոսացն. Ե. Գ. յերկր. Գ. գրաբարաոս պղծ. Ե. Գ. գտեալ ազտութեան. Զ. Գ. աղիւծ. Բ. Գ. ևս:

ընդարեալ ապա զմանուկն և ի մազեղէն իւրում անկողին եղեալ՝ ասէր պարզաբար. Քրիստոս, ասէ, որ զբազումս բժշկեաց և զայս մանուկս բժշկեացէ: Եւ ազաւթել այսու բանիւ և կարդացեալ զԱստուած, առ ժամայն մանուկն առողջանայր. և կեայր յայնմանէ բարուոք: Իսկ հռչակ աստուատ կանանց բարբարոսաց և կնոջ թագաւորին ընթանայր և յայտնազոյն լինէր գերեալն: Յետ բազում ինչ իրի և կին թագաւորին անկեալ զնէր ի հիւանդութիւն ինչ. 1 և զկինն զերեալ կոչէր. իսկ նորա հրաժարեցելոյ ոչ ելանել ի չափաւորեալ իւր սովորութենէն, այլ ածեալ զնա և առնէր նմա զոր արար ի վերայ մանգանն յառաջագոյն. և նոյն ժամայն անտացեալն բժշկէր և գոհանայր զկնոջէն: Իսկ նա ասէր. ոչ իմ գործս, այլ Յիսուսի Քրիստոսի՝ զաշ-

1. Տ. Պատմ. Վրաց էջ 55. « Ընկաւ թագուհին հանա յախտս անբժշկելի եւ տարեալ եգին զնա (ղթագուհին) ի մահիծան հունեայ. եւ նորա աղօթեալ յերկար եղ. զիսան ի վերայ նորտ չորեքկուսի. եւ նոյն ժամայն նստաւ ողջացեալ ».

ձութեան ի հանգեղծս մազեղէնս զոր ունէր. և ամբարձ զաշնս՝ յերկինս՝ և պարզ նոցա բարբառով նասէ. 2 Քրիստոս Աստուած, որ զբազումս բժշկեցեր, բժշկեա զմանուկս զայս յանուն 3 քո. զի ծանիցեն 4 սոքա. թէ դու ես Աստուած. Եւ կնքեաց 5 նշանաւ խաչին զմանուկն և իսկոյն առողջ եղև. և ետ անդէն ի դայեակն. և տարաւ առ մայր իւր. և պատմեաց որ ինչ եղև. 6 Եւ զարմացաւ և ել հռչակ զնմ. նէ ընդ ամենայն երկիրն Առաց: Եետ ոչ բազում ինչ աւուրց հիւանդացաւ և կին թագաւորին և կոչեաց զսուրբ կինն. և նա ոչ կամեցաւ երթալ յապարանս թագաւորին. այլ ածել զնա յիւր 7 տառապալապետ 8 անիին. Եւ իբրև ածին յարուցեալ կայր 9 յաղօթս առ տէր, և զնոյն բանս 10 ասաց. և կնքեալ նշանաւ խաչին. և իսկոյն ողջացեալ 11 յարեաւ զնաց և պատմեաց թագաւորին զեղեալսն. և առաքէ

ա. Գ. զայս իւր. բ. Ա՛ Գ. ի յերկինս. գ. Գ. ասէ. զ. Ա՛ Գ. Ա՛ անուև. ե. Գ. ծանիցեն, գ. Գ. կնքեալ. է. Գ. երևև. ը. Գ. Ա՛ ի յիւր. բ. Գ. տառապեչ Ա՛ Գ. տառապեալ. Ռ. յիչ. ժ. Գ. եկաց. ժա. Գ. բանև. ժբ. և. ողջացաւ յարուցալ

յարգարէր

խարհս արարողի: Զսա կարդալով յարգարէր ճշմարտիւ զԱստուած ճանաչել: Իսկ սքանչացեալ թագաւորն Վրաց վասն զառ ի հիւանդութենէն առողջութիւն վաղվաղակի փոփոխութեամբ. և հարցեալ թէ ո՞վ է որ բժշկեացն. պարզես գերելոյն թագաւորն առաքէր: Իսկ նա ասէր: ոչ հայել ի մեծութիւնն. քան զի ունէր մեծութիւն զաստուածպաշտութիւնն և մեծամեծս ընդունել պարզես զի ծանուցէ զԱստուած զառ ի նմանէ ծանուցեալն: Զայս ասելով նորա զպարզես անդրէն առաքէր: Իսկ թագաւորն զքանսն շտեմարանէր: Իսկ յետ աւուրց բազմաց ելանել նորա յորս պատահէ այսպիսի ինչ. զկատարսն ամենայն և զգաշտսն, ուրանաւր որսն, ունէր միգային խաւար բազում. քանզի անապատ էր որսն և անանցանելի ճանապարհն և յանհնարութեամբ բազմի եղեալ, կարգայր առ Աստուածն, զոր պաշտէրն, և որպէս ոչինչ լինէր ուռա-

1. Տ. Գ. Վ. էջ 58. Վրաց պատմագիրը մասամբ սարքեր է պատմում թագաւորի հետ պատահած անցը: Նա առաջուց արդէն հաւատացել էր քրիստոսին. որսի ժամանակ միտքը մոլորում է եւ իսկոյն ստուգում է ճանապարհը կորցնելով յանկարծակի միգով ծածկուած լեռների մէջ եւ ապա զղջալով ազատուում է եւ վերջնականապէս ընդունում քրիստոնէութիւնը: Խորհնացին յիշուլ գլխում նման է Սոկրատին, բայց ոչ այնպէս բառացի ինչպէս նախկինացում:

Թագաւորն պարզես բազումն շնորհալից՝ կնոջն, Իսկ նա անդէն՝ Գարձուցանէր զպարզեսն: Ասէ. իմ պարզեատու է Գ քրիստոս Աստուած զոր պաշտեմն. Գ որ ընու զպետս իմ որպէս կամի, Իսկ թագաւորն սքանչացեալ շտեմարանեալ զայս ի միտս իւր ոչ մոռանայր: Յետ աւուրց ինչ ելանէ՝ յորս թագաւորն, Պատահէ նմա այս ինչ. ունէր միգային խաւար, ուր էր որսն, զլերինս և զգաշտս, զի անապատ էր և անանցանելի էր ճանապարհն, և յանհնարութեան՝ եղեալ կարգայր զԱստուածս իւր, է և ոչինչ՝ օգտէր: Գարձեալ մտախորհ եղեալ

ա. Ա՝ յնուկայի. բ. Ռ. Գ. անգլիե. գ. Ռ. Գ. պարզեատուե. գ. Գ. պաշտեմն. ե. Գ. էլաներ. գ. Գ. անհնարութիւն. գ. Ա՝ անհնարութեմ. ե. Ա. խորեանց. ը. Գ. ոչ:

նել. յետոյ ապա մտախորհ լինէր. զԱստուած գերեցելոյն առնու և զսա կարդա աւգնական. և ի յաղաթելն ի միգէն խաւարն լուծանի: Եւ սքանչանալով ընդ եղեալն ուրախութեամբ ի տուն իւր երթայր. և զպատահումն պատմէր կնոջն իւրում: Եւ զգերեալն կոչեալ հարցանէ, թէ ո՞վ է Աստուածն, զոր պաշտես. իսկ նորա յանդիման եկեալ քարոզ Քրիստոսի զթագաւորըն Արաց արար: Քանզի հաւատացեալ ի Քրիստոս ի ձեռն բարեպաշտ կնոջն. այլ և զորս ըստ որոցն պատմեալս յորդորէր զնոսա զԱստուած գերեցելոյն պաշտել: Եւ լինէր այսուհետև իւրաքանչիւր ոք քարոզ Աստուծոյն բանի, թագաւորն արանցն. իսկ կինն կանանցն. ուսեալ ի կնոջէն և զձեռ եկեղեցեացն Հռոմոց. տուն աղաւթարանի հրամայեաց շինել. և նոյն ժամայն ի շինումն պատրաստ էր: Եւ տունն կանկնեալ

կոչել զԱստուած յօգնութիւն = զոր հալածական? կինն պաշտէր, և եթէ նովա լինի ելք խաւարիս. պաշտեցից զնա. Եւ սէ. օգնեալ ինձ Աստուած կնոջն, որ վասն յո հալածեալն է. Եւ անգէն վազվաղակի լուծանէր խաւարն. և գնայր? զձանազորհն ի տուն ըւր ուրախութեամբ և օրհնէր զԱստուած. Եւ եկեալ պատմեաց կնոջն իւր? և նախարարացն զեղեալ իրն. Եւ սքանչանային. Եւ աղաչեալ զկինն կոչեաց ի տունն իւր. իսկեալ ընդ նմա. թէ ո՞վ է Աստուածն զոր պաշտես սքանչելիք: Իսկ նա սկսեալ ի գրոց՝ աւետարանեաց նմա զՔրիստոս Աստուած Փրկիչ? աշխարհի առաջի ամենայն բազմութեան. և հաւատացին ասացելոցն ի նմանէ. Բազում և այլ նշանս եցոյց Յէր ի ձեռն սուրբ և պարկեշտ կնոջն. Եւ լինէր այնուհետև թագաւորն է արանցն քարոզ. և կինն Բ կանանցն ի նրմանէ վարդապետեալք. որ ի փառս Աստուծոյ. Եւ հրամայէր ուրեմն կանգնել զնշան խաչին Քրիստոսի. [և զի ոչ էր գործ

ա. Գ. յօգն-կանուրիս. բ. Գ. հալածեալ. գ. Ա՛ զնա. դ. Գ. կնոյ իւրոյ. յ. Գ. բազմութիւն. զ. Գ. զփրկիչ. է. Ա՛ բազմութիւն. ը. Գ. արանց. զ. Գ. Կն. Կն. Կն.

լինէր, և իբրև զսիւնն կանկնէին համբարձեալ լինէին, տնտեսութեամբ ինչ առ հաւատն զբնակեալսն քարշէր նախախնամութիւնն: Քանզի մինն ի սեանցն անշարժ մնայր. և ոչ մի ինչ գտանէր մեքենա կարել շարժել զնա. այլ և փոկքն կտրեալ լինէին և մեքենայքն անկեալ. ապա անյոյս եղեալ գործողացն զնացին: Եւ յայնժամ ցուցանի հաւատ գերեցելոյն. քանզի գիտացեալ հասանէ ի տեղին և զգիշերն ամենայն յաղաւթս պարապեալ: Նախախնամութեամբն Աստուծոյ կանգնի սիւնն և բարձրագոյն զսարիսին յաւդսն հաստատէր. ոչ իրիք ի ծայրն հպեցելոյ: Իսկ ի տուրնջեանն կայր թագաւորն ի վերա շինածին հոգ տանելով, և տեսեալ զսիւնն ի յիւրմէ կախեալ՝ զարմանայր ի վերայ եղելոյն. սքանչանային և որք առ ընթերն կային. քանզի յետ սակաւ ինչ ի յայտ նոցա բնքեամբ շարժմամբ իջեալ սիւնըն հաստատէր: Գոյումն բազում աստուտ հետեւեցաւ մարդկանն. Ճշմարիտ զհաւատ թագաւորին վերակոչեցելոյ և աւրհնելով զԱստուած գերեցելոյն: Ապա

Այս հրաշքի մասն սես Պատմ. վր. էջ 80:

Ճարտարի. արհամարեալ լինէր ի բազմաց. իսկ սուրբ կինն կայր յաղթմս զգիշերն ամենայն և ի վաղիւն լուսաւորեալ լինէր նշան խաչին, որ հիացոյց զհեռաւորս և զմերձաւորս. և հաստեցան ի հաւատս:] «Յայնժամ հրամայէ շինել տուն աղօթից. և ոչ յապաղեն՝ առնել զստացեալսն: Եւ գործաւորքն ոչ կարէին կանգնել զսիւնս՝ աղօթիցն մեքենայիւք իրիք, և բազմութեան՝ հանգերձ թագաւորան, թէպէտ և բազումս մրցեցան և ոչ կարացին կանգնել: Իսկ սուրբ կինն կացեալ ի տեղւոջն կայր յաղթմս. և իսկոյն սիւնքն կանկնեցան ի վերայ խորըսիացն առանց մարդոյ և մեքենայից: Աղաղակեաց ամենայն բազմութիւն՝ Ճշմարիտ զԱստուած կնոյն խոստովանեալ է և մեծ գոլ զհաւատ թագաւորին և տիկնոջն: Եւ մեծամայր

ս. Գ. ի նաւատն. ք. Գ. յապաղէին. ց. Գ. զստացեալն. գ. Գ. զսիւնն
 մ. քննաչեօք խիչք ն. Գ. և ի բազմութեանք. Գ. բազմ. սրիւնքն. գ. Ա՛ չիք.
 Ա՛ Գ. կանգնել լիչք է. Գ. բազմութեանն. ք. Բ. խոստովանել ք. Գ. զտիկնոջն:

հաւատացեալք յաւժարութեամբ բազմաւ նա և զայլ սիւնան կանկնէին. և ոչ ի յերկարս ինչ նոցա գործն կատարէր: Եւ բարէխաւսութիւն աստուսա առ թագաւորն Կոստանդին լինէր. աղայելով զաշնաւորք անտի յառաջ Հռոմայեցւոցն լինել և առնուլ եպիսկոպոս քահանայական վիճակ. քանզի ստուգապէս հաստատլ ասեն Քրիստոսի: Չայս ասէ Ռուփին ի Բաղրայ ՚ լսեալ. որ յառաջ էր թագաւոր Վրաց, իսկ յետոյ եկեալ ի Հռովմ կարգապետ՝ որոց ի Պաղեստին զաւրուցն եղեալ և յետայսորիկ զաւրավարացն. որ ընդդէմ Մաքսիմոսի բռնակալի պատերազմն՝ Թէոդոսի թագաւորի համաջանաւղ լինէր: Այսու պատճառով ի ժամանակն Կոստանդնի և Վիլք ի քրիստոնէութիւն եին:

- ταξίάρχος

1. Չորեմոք վկայումէ. որ այդ Բաղրայ ազգաւ հայ էր եւ յայտնի էր իւրամանկութեամբ և պատերազմական գործերով: Բայց Ռուփնոսը (Պատ Ա. գլ 10) ասումէ. որ նա Վրացի իշխան էր. հաւատարիմ եւ պաշտպան կրօնի եւ ճշմարտութեան. կարծումեն որ Մոս. Խորենացուց յժուած (Գ գլ Դ - Է) Ողմեաց բռնիք Բաղրայ այստեղ յժուածն է:

2. Սեկրտը սխալումէ. Բաղրայ ոչ թէ կուտւմ է Մաքսիմոսի դէմ յարուցած պատերազմում. այլ Եւզեմիոսի դէմ:

«Ինչո՞ւն՝ ճեառն: Աստուսա լինի գաշնաւորութիւն Վրաց առ Կոստանդիանոս, որպէս զի առաքեացէ նոցա եպիսկոպոսս և քահանայս, որ զկարգ եկեղեցւոյ՝ ի նոսա հաստատեցեն ? [ըստ առաքելուհւոյ կնոջն քարոզութեան. որում անունն՝ էր նաւնի, յընկերաց սրբոյն Հռիփսիմեա, որ ի Հայս կաաարեցաւ: Թողում ասել որ յաղազս նորա է պատմութիւն և հաւատալն Հայոց մեծամեծ՝ սքանչելեօք ի ձեռն ? Գրիգորի Պարմեի խոստովանողի, որ՝ ստոյգ ցուցանէ նորին գիրք: Եւ այս ամենայն լինէր է ի նոյն ամս:՝]

« Ա՛ յանուն Գ. անուն Գրիստոսի. Բ. Գ. եկեղեցւո Գ. Գ. ուղղեցե Գ. Գ՝ անունն. Է. Գ. մեծաբ մեծ սքանչելեաք. Գ. Գ. սրբոյն Է. Գ. որպէս. Բ. Գ. յեի. Բ. Գ. ամբն:

ԳԼ. ԻԱ.

Իսկ թէ ո՞վ էր առ այն ժամանակաւքն միայնն Անտոն՝ յանապատին Իզիպտոսի կելով և որպէս զի յայտնապէս դիւացն ընդդիմամարտ լինելով, զտանելով զառուեստ և զնենգութիւնս նոցա. և որպէս արար նշանաբազումս աւելորդ է մեզ ասել. քանզի էհան Աթանաս Աղէքսանդրացեաց եպիսկոպոսն ի միազիր մի բոլորովեմէ՛ զնորա վարսն եղեալ. այսպիսի բարեաց բերէ. բերութիւնք ի ժամանակսն Կոստանդնի լինէր:

ԳԼ. ԻԲ.

Այլ ի մէջ ցորենոյն Քրիստոսի " սովորութիւն և որոման բուսանին. քանզի նախանձ ի բարիսն դարանազործեալ սիրէ. քանզի առընթեր բուսաներ յառաջ

— Գրիտոսի բնագ. խրհիտո; օրարոյ; քարգմանք չիտբէլ է:

Յես Սողոմ. Ա. 13. Բուպին. Ե. 8. Կապուզ. Ա. 11. 54. Եկեօփ. Ա. 48.

ԳԼ. ԻԿ.

Յազուպ Անտոնի անապատականի պատմութիւն եւ վարք:

Էր և Անտոն անապատական յանապատս " Եզիպտացւոց մեծամարտեալ՝ ընդգէմ՝ դիւացն ի պատերազմ.՝ և յաղթեալ և յաղթող լեալ՝ առ նոցա նանրութեան հնարքն. և յուզօեցոյց նշանս և սքանչելիս այրն Աստուծոյ սուրբն՝ Անտոն անապական.՝ որպէս նորայն իսկ ցուցանէ է գիրք զոր գրեաց Ը երանելին Աթանաս յուզվից իրաց՝ տեսող և լսող, որ աւելորդ է զնորայն պատմել:

Բայց զժամանակն ՚ բարւոյ յուշ արարի. այլ ի մէջ ցորենոց ստոյգ հացի Գրիտոսի և որոմն բուսուցանէ թշնամին ար-

— ա. Գ. յանապատս. բ. Ա՛ մեծամարտեալ. գ. Ա. Գ. պատերազմ. գ. Գ. ցածուլ. ե. Ա՛ սուրբ. զ. Բ. անապատական. ե. Ա՛ ցուցանէր. ը. Գ. գրեալ ես բ. Գ. ցորովից իսկ տեղոյ եւ լսող ելեալ որ յանելորդ . ժ. Գ. ժամանակն:

ի ժամանակն ի ճշմարիտ քրիստոնէութեանն քրիստոնեա նման հեթանոսութիւն. որպէս և ի մարգարէսն սուտ մարգարէք. և յառաքեալսն սուտ առաքեալք առ ընթեր բուսանէին: Քանզի այսքան էր, որ յինպեղովղէսէ առ հեթանոսն իմաստասիրի աւրէն ի ձեռն Մանեա զքրիստոնէութիւնն կեղծաւորէր. յաղագս որոյ Եւսեբիոս Պամփիլեւա յեւթներորդ պատմութեան եկեղեցականին յիշեաց. այլ ոչ ստուգարար պատմեաց: Ատոն որոյ զմնացեալսն ի նմանէ վերստին ընու կարևոր համարիմ. քանզի ծանուցի թէ ով յորոց Մանիքէոս՝ և թէ ուստի զայսպիսիս յանդգնել ձեռնարկեաց: Սկիւթացի՝ ոմն տաճիկ կին ունէր գերեալ ի վերին Թեբայոյ. և զի էր յըգիպտոս բնակեալ, և զըգիպտացեացն ուսեալ խրատ, զԵմպէղովղիսին և զՊիւլ-

տ. Σχυσθαιονός քի Եւանակի Սկիւթացի. ալ այդ անձի յստուկ առնն է. Սկիւթիանոս:

գորութեան. որպէս առակն՝ Յեառն ցուցանէ. որ յեա այսորիկ բան. որպէս ի մարգարէսն Աստուծոյ՝ սուտ մարգարէս՝ առ ձեռն պատրաստէր. նոյնպէս առաքեալսն՝ Քրիստոսի սուտ առաքեալս այսպէս և առ ստոյգ վարդապետն. Հերնուածն կորստեած առնէ. յեա ամենայնի ինքն նեռն գայ հաւուակ Քրիստոսի: Եւ յաղագս այսորիկ զգուշացուցանեն աստուծային զիրք. մանաւանդ նոյն ինքն Քրիստոս. որպէս և յուետարանն՝ քարոզի Ասացից և վասն Մանիքեցւոյն. որ զքրիստոնէութեան անուն ստութեամբ ունին:

ԿԼ. ԻԵ.

Յարսոս Մանիսայ եւ առասպելական բանիցն եւ սատակումն նորին:

Սկիւթացի ոմն տաճիկ կին ունէր. և բնակէր յԵգիպտոս. ուսանէր զնոցա արուեստէ և զՊիւթագարայն և կարծիս Թ

ա. Ա՞ Գ. Դ. առակ. բ. Դ. այսորիկ ցուցանէ բան. գ. Ա՞ մարգարէն այդ մեծ. Դ. Խառնեոյ մեծ. Գ. Ա՞ Դ. առ առաքեալսն Բ. յառաքեալսն. Ե. Գ. յուետարանն. Գ. Բ. ուսուցանէր. Ե. Դ. զարուեստն. Ա՞ զնոցա արուեստը. Ա՞ Բ. քեթագորայն. Գ. Զիպիգորայն. Բ. Դ. կարծիսն:

Թագորայն կարծիս ի քրիստոնէութիւն ածել. էմիջ երկուս բնութիւնս ասելով. զբարի և զչար. որպէս և Յնպէզդոկղէս. յաղթութիւն՝ անուանելով զչար. իսկ սէր զբարին: Այս Սկիւթացոյս աշակերտ լինի Բուզան յառաջ Սիսեոն՝ կոչեցեալ. որոց ի Բարիլացոց աշխարհն զիմեալ որ ընդ Պարսկաւքն՝ բնակի: Բազում ինչ յաղագս ընքեան առնէր նշանս. ասելով ի կուսէ ծնանիլ և ի լերին սնանիլ: Ապա շարագրէ գիրք չորս.՝ զմինն անուանեալ խորհրդոց. իսկ զմիւսն աւետարան. իսկ զերրորդն գանձ. և զչորրորդ զգլուխսն: Եւ նուէրս ինչ առնել ձևացուցել՝ ապա հարեալ

ա. Բնագ. ՎΕΙΧΟΣ երկրաստորիւն. և այրեմի յարտորիւն բառը միւսը յե սոյնս:

բ. Բնագ. այդ անուը գրած է Τερέβινθος: Երէ այդ յատուկ գրեմը իբրեւ և սարակ բարգմանեց. որ է և է կ է ի է ժ. կն: անկէ. իսկ Սիսեոն. յոմարեմ 'Ερέβινθος բառն է:

գ. Ի պարսկաց պետքէ լիքի սնո՞ Ρερωών οίκαίται շեդ - ի այդ մըտքով գործաւորիւնը անուոր է:

դ. τελευτάς δέ τινας ποσίν σχητιζόμενος սիւ: գալուի իմե վարդապետորիւն խորհրդ ստեղծել:

1. Եպիփանը եւ Կրիլը զկայումսն. որ Սկիւթիւնն է գրում այդ չորս գրքերը Յունարէն. Տերեբինթոսը Թարգմանում է արեւելեան լեզուներով. իսկ Մանէսը նոյն գրքերը Ժառանգութիւն ստանալով փոփոխում է:

Ի քրիստոնէութեան ցոյցս ածէ՝ զինքն. և երկուս բնութիւնս մտածանէ. բարւոյ և չարի: Սորա աշակերտ լինի Բուրտոս. զոր յառաջ՝ Սիսեոն կոչի: որոյ ի Բարիլացոց յաշխարհն գիմեալ որ ընդ պարսկաւքն բնակի: Բազումս ցուցանէր. ի մոգութիւնս և ստեր զինքն ի կուսէ ծնանիլ և ի լերին սնանիլ: Եւ շարագրեաց գիրս չորս և անուանեաց զմինն խորհրդոց և զմիւսն աւետարան. զերրորդն գանձ. և չորրորդն՝ գլուխատարայտ և նուէրս ինչ առնել ձևացուցեալ. զ և անդէն այսա-

ա. Գ. ի քրիստոնէութեմ անցոյց զիւքն. բ. Գ. բարիս և չարս. գ. Գ. Բարգան. Գ. Ա՛ Բ յառայս ի նեմ Գ ի կիսեմ Ա Գ. կիսեմ. Ե. Գ. բազումցումեր Բ. բազում ցուցաներ. զ. Գ. ասէ. Ե. Ա՛ իբրեւմ. ը. Ա՛ զչորրորդ. Գ. Բ անէ. Գ. անէ. Ժ. Գ. լեւարդանէ:

ի հարաւայ այսպէս կորընչի: Իսկ կին ոմն որ մերձն կայր թաղեաց զնա և զնորա զգանձն առեալ մանուկ մի գնեաց եաւթն տարէկան. նմին հասակաւ անուն կորրիկոս: Զայս ազատեալ և դպրութիւն ուսուցեալ, յետ ժամանակի ինչ՝¹ վախճանեցաւ, իսկ զամենայն զգանձոն նորա Սիոնն ըմբռնեալ, և զգրեանն զոր նա շարագրեաց՝ ի Սկիւթացոյն խրատեալ: Զայս առնելով ազատեալն կորրիկոս, և ի կողմանս Պարսկացն գնացեալ, փոխէ զանունն Մանի՝ և այս ինչ են Բուդղասա-Սի-ա եռեան գրեանն. որպէս ընտանի ինչ, որոց ի նմանէ մօլորելոյն աւանդեաց: Իսկ գրենոյս այսորիկ որոց այժմ պատճառքս քրիստոնէական բանիւքն. իսկ հեթանոսանան աւրինաւքն. քանզի և աստուածօրագումն՝² պաշտել Մանիքէսս յորդորէ. ինքն անաստուած զոյով և արեգական երկիրպագանել³ ուսուցանէ. և մարմնականս

1. Հինգ տարուց յետոյ.

2. Բազմաստուածութիւն սանլով, կարծում են պիտի հասկանալ Մանիքեաց գաւառած սկզբունքները՝ բարի եւ չար. թէեւ գարձուածի անբաշխելիք ենթագրել է ապիս նաեւ տարբեր կարծիք.

3. Թէ Մանիքէթիք արեգակ էին պաշտում, վկայում են եւ ուրիշները.

հարեալ ի նորոցն, պիղծն՝ այն սատակեցաւ. Իսկ որ էր մերձ կին ոմն թաղեաց՝ զնա. և առեալ զինչս նորա գնեաց մանուկ մի եօթն ամեայ կորրիկոս անուն.՝ ուսոյց նմա զըրբութիւն և ազատեաց,՝ եւ վախճանեալ կինն առնու զինչս և զգրեանն կորրիկոս. և ի կողմանս Պարսկաց ելթեալ Մանի անուանէ զինքն և միտք գրոյն զկորստեանն ունին զխորհուրդ չորս չորս և կեղծաւորեալ խաբէութեամբ զքրիստոնէից որ բազում աստուածս պաշտել ուսուցանէ, և արեգական երկիրպագել ասէ և լուսնի զի զՔրիստոսի լ մարմինն արեգական ասէ եզեալ և զարիւնն ի լուսնի.՝ և զՔրիստոսի ծնունդն առ աջօր

« Գ. Գ. Ա՝ պղծոյ սատակեցաւ. Բ. Գ. բազեալ. Գ. Ա՝ Բ. Գ. կորրիկոս. Գ. Գ. ազատեաց զնա. Ե. Բ. կողմանց Գ. Գ. ոսկեր զխորհուրդս Ե Ա՝ Գ. ցըստուած. Ը. Ա՝ Քրիստոսի Բ. Գ. ի լուսնի:

ինչ աւրինադրէ յայտնապէս: Ինպէզդոկոսէ. և ի Պիւթազորա. և Իգիպտացեացն կարծեաց հետևեալ. և զԲրիստոս մարմնով ծնանիլ ոչ խորհի.՝ առ աշաւք ինչ զնա ասէր լինի. և զաւրէնս և զմարգարէս արհամարհէ. և զինքն միտարիչ անուանէ, զոր ամենայն աւտար ուղղափառ եկեղեցւոյն կարգեաց: Իսկ ի Թուղթսրն և առաքեալ զինքն անուանեալ յանդգնեցաւ, այլ այսքան ստութեանս զարդար դատաստանն Աստուծոյ ընդունէր: Վասն այս պատճառոյս զարդար դատաստանն Աստուծոյ այսպէս էառ թշուառականն: Պարսկաց Թագաւորին որդի յախտ ինչ դժընդակ անգեալ զնէր. իսկ հայրն նորա, զասացեալ ինչ,՝ զամենայն քար շարժէր. զողին իւր կամեցեալ ապրեցուցանել: Իսկ լուեալ մասն Մանիքէոսի և զնշանսն նորա կարծելով ճշմարիտ լինել. որպէս զառաքել կոչէ, հաւատացեալ նովաւ ապրել որդւոյն իւրոյ: Իսկ եկեալ ստեղծական ձևով ձեռնարկէ յորդի Թագաւորին, որպէս զի մանուկն ի ձեռս նորա մեռանէր. և արկեալ զնա յարգելանս Թագաւորն. պատրաստ լինել ի պատիժ, իսկ զերծեալ ի Միջագետս կոյս ապրեալ լինել:՝ Իսկ լուեալ

ա. Ըստ բնագ. « մերձե .
բ. « որպէս սովորութիւն է ասել .

1. Տես փոտիոս Ընդդէմ Մանիքեց. գիրք II. փոտը պատմում է. որ ասէ, և ոչ ճշմարիտ. և զորէնս՝ և զմարգարէս արհամարհէ. և միտարիչ զինքն անուանէ. և ի Թուղթս՝ առաքելոցն զինքն կոչէ, վասն որոյ զարժան դատաստանն ընդունի: Որդի՞ Թագաւորին Պարսկաց հիւանդանայր, և նորա լուեալ զՄանի.՝ Թէ նշանս ասնէ, որպէս՝ Գրիստոսի առաքեալքն, կոչէ զնա. որպէս զԹ՝ բժշկեսցէ զորդի նորա: Եւ յանդգնեալ զնէ հիւանդին ձեռն.՝ ի վերայ և իսկոյն վախճանէր որդին: Եւ նա ը բարկացեալ զնէ զՄանի՞ ի բանտի. որպէս զի պատժեսցի, և նորա զերծեալ գա ի Միջագետս և յոյզ քննութեան լիալ

ա. Գ. զորէնս և զմարգարէս. բ. Գ. բուզքս. գ. Բ զի որդի. գ. Գ. զժամեաց է. Գ. իրեւ զՅրիստոսի. գ. Գ. որպէս. է. Բ. զնոն ի վերայ երեսնգիւ. ը. II. նորա. բ. Բ զնա:

զնամանէ Պարսկաց Թագաւորին անդ լինելով, կորզեալ զնա անտի կենդանւոյն զնա քերթէր՝ և յարդ և բզմորդն նորա լցեալ, դնէր առաջի քաղաքին: Չայս ոչ մեր ստեղծեալ ճառեմք. այլ բանիւք Արքեղասոսի՝ եպիսկոպոսի՝² կասկարացւոց, միոյ ի քաղաքացն Միջագետաց, ընդ նմա խաւսեալ ժողովեցաք. քանզի ինքն Արքեղասոս յանդիման նորա ասեալ ասէ. և զնախադրեալսն ի վարսն նորա զնէ: Յորս այսուհետև յաճեցեալ բարինսն որպէս ասացաք. դարան զործեալ նախանձն սիրէ: Իսկ թէ զինչ է պատճառն յաղազս որոց բարերարն Աստուած այնմ լինել թոյլ տայ. երբեմն վարժել ի բարի աւրէնսն կամեցեալ. և կամ յեկեղեցւոյն հաւատ զեղեալ ամպարհաւածութիւնն հատանել, կամ թէ որպէս ունի դժարս և երկայնս աւանդութիւնս. ոչ է ի դէպ այժմ քննել. և ոչ նախ կայ իսկ մեզ աւրէն կրթել. ոչ զորս վասն նախախնամութեանն և դառաստանին Աստուծոյ դժարագիւտս շարժել բանս:

Մանեսը Փրկչի 272 Թ-ին փախչելով Պարսկաստանից եկաւ Միջագետք Արքեղասոսի մօտ. որի դէմ իւր վարդապետութիւնը պաշտպանելու անզօր գտնուեցաւ. ուստի փախաւ Կարգաբացւոց Գիողորիտի եւ ապա Տիւրքիստան մօտ, բայց Արքեղասոսը այդտեղ էլ է նրան հասնում եւ ստիպում հեռանալ:

1. Տ. 1: զնիկ կողք. (Բ. էջ 117 Հրատ. վերնետ.) «Մանի կամեցաւ վերագոյն կեղծեօք վարս ցուցանել. . . մորթագերծ մահուամբ պակասեցաւ ի կենաց»:

2. Արքեղասոսը իւր գիրքը գրել է ասորերէն որ յետոյ քանիցս Թարգմանուել է յունարէն: Գրքից մնացել են հատուածներ եւ պարունակում են Մանեքեցւոց պատմութիւնը:

«Գարձեալ ըմբռնի, և մորթեալ կենդանոյն և զանց զմարմինն անէր» կերակուր, և զմորթն լցեալ յարգիւ զպարսպէ կախի առ գրան քաղաքին պիղծն Մանի, Չայսոսիկ՝ Արքեղայոս եպիսկոպոսն՝ Միջագետաց պատմէ և զնա յանդիմանեալ կըշտամբէ. վասն զի՝ մոլորութեան աշակերտ և վարդապետ էր. և բազում խօսս ուղղութեան՝ առնէ ի միխթարութիւն եկե-

ս. 2. խառնէ. Բ. 2. զայս խօս գ. 2. 2. եպիսկոպոս. գ. 2. վասն. և. 20 իսպառութիւն. 2. խառնութիւն:

այլ զպատմութիւն եղելոցն առ եկեղեցիսն իրաց. որ-
պէս է վարկանիլ պատմել: Արպէս զի փոքր ինչ յառաջ
ի ժամանակսն Կոստանդնի որ Մանուքեցւոցն բուսաւ
աղանդ սյսբան պատմեցաւ:

ԳԼ. ԻԳ. 1:

Բայց ի վեր ելցուք ի ժամանակս նախակայիս պատ-
մութեան ոլքան առ Եւսերիոս և Ռէոգնիս ի յաջո-
րեացն ելեալք զոմանս ըմբռնէին եկեղեցիս ի բաց հա-
նեալս որպէս է ասել, զձեռնադրեալսն ի նոցա տեղիս՝
համարձակութիւն ոչ զսակաւն ստանային ի թագաւո-
րէն. որ ամենեւիմք պատուով էաճ զնոսա. որպէս ի չա-
րափառութենէ ի ճշմարտութիւն դարձուցեալս: Իսկ
տուեցելոյ համարձակութեանն հպեալք. մեծագոյն և ան-
քան զառաջինն խռովութիւն տիեզերաց շարժեցին,
յերկպառակութենէ զիմեալք, ի նախկին ունելոյ զնոսա

1 Տես. Սոզոմ. Բ. 16. 18. Թէոդ. Ա 21. Կասիդ. 2. 23. Նի-
կիթ. Ը. 44 մինչև վերջը:

2. Այդ ձեռնադրուածներն էին Ամփիոն Նիկոմիդացին եւ Գոնատոս
Նիկիացին:

զեցւոյ. որ զՄանեա եղծանէ զամբարշտութիւն՝ որ Բ կամին
ուսանել:

ԳԼ. ԻԶ.

Վասն Արիոսի գառնալոյն ի մետաղէ:

Արդ ի վեր ելցուք ի նախակայիս պատմութիւն, որ յազազ
Արիոսի և որք ընդ նմա ի մետաղս դարձան ի ձեռն Սերբ 9
Պեսարեա և Թէոգնի, և այլ եպիսկոպոսաց բարեխօսութեան 6
առ թագաւորն եղեալ, որպէս դարձեալք ի ճշմարտութիւն 4
համարձակութիւն առին՝ ի թագաւորէն ունել Բ զիւրաքանչիւր
աթոռ, և որք ի նոցա տեղիս ունել զայլ վիճակ. Յատուից Բ

— Գ. զՆիւրոսիւն. Բ. Բ. որք. Գ. Գ. ի նախկարգ. Դ. Գ. Եւսեթի-
ն. Բ. բարեխօսութեամբ. Գ. Գ. ի էմբարսութեան. Է. Գ. ասեալ. Ը. Ը՝ ոսկի-
Բ. Գ. յայտրիկ:

արիանսութեանն կարծեաց. և որ առ Աթանասիոս 1
 ցասուեանն, քանզի ընդ նոսա նա ի Նիկիայ քաջարար
 յաղագս խնդրեցերոց աւրինացն ընդդիմացաւ: Ապա նախ
 զԱթանասի ձեռնադրութիւնն մասնէին՝ որպէս զի ա-
 նարժան՝ եղելոյ՝ առ եպիսկոպոսութիւնն, և որպէս զի
 ոչ ի հաւատարմաց զեղեալն վասն զին ա վեհագոյն
 իմաստութեանն ցուցանիւր՝ վասն զին ա եկե-
 դեցւոյն Աղէքսանդրացիաց կայրոջ եղեալ. ի ձեռն որոյ
 յաղագս որ ի Նիկիայ հաւատոյն ջանայր, իսկ որ յայն-
 ժամ առ Եւսեբիոսն զփոյթն դնէին. զԱթանաս որպէս
 զանիրաւ լինել, իսկ զԱրիոս իջուցանել յԱղէքսանդ-
 րիոյ. զի այսպէս միայն կարել զհաւատ համադրու-
 թեանն հաստանել, և մուծանել զԱրիոսութիւնն: Գրէր
 և Եւսեբիոս առ Աթանաս. ընդունել զԱրիոս և զորս
 ընդ նմայն. և զրելոզն աղաչէր, իսկ արտաքուսա սպաս-
 նայր. բայց Աթանաս ոչինչ պատճառով հաւանէր.
 ապա յարդարէ զթագաւորն հաւանիլ. ընդունել յան-

ա. Ըստ բնագրի. և. իբրև եւ հօրագոյն երևեր զսե գամեաց բարա-
 սանս:

3. Աթանասը լաւ ընտանիքի զաւակ էր. Նիկիայի Ժողովին իբրև
 սորիաւագ ներկայ լինելով: զորեզ կերպով մարտեց Արիանոսաց գէմ եւ
 երբ 326 թ. Աղէքսանդրի մահէց յետոյ, նրա տեղն անցաւ 27. տարեկան
 հասակում, աւելի խիստ սկսեց հալածել արիանսներին:

2. Արիանոսը բամբասում էին Աթանասին առարկելով: որ նա ինքը
 ձեռնագրուել է անարժան լինելով եւ ձեռնագրուել է անարժան մարդ-
 կանց ձեռքով:

առաւել քան զառաջինն մարդն պատրեալ՝ զթագաւորին բար
 արն. Բ որ 1 Արիոսին էին խորհրդակիցք. 1 Ապա՝ նախ զԱթա-
 նասէ առնէին մատնութիւն, որպէս անարժան վարկանիլ առ
 կոչումն եպիսկոպոսութեան, զի ոչ ի հաւատարիմ վկայից
 վկայեալ նդև: 1 Իսկ սուրբն Աստուծոյ վեհագոյն ըստ մատնու-
 թեան երևեալ է իսկ որք զփոյթ շարութեան առ Աթանաս ու-
 նէին, առ Սեբեոսի զանիրաւութիւն և Աթանասայ ասեն. Բ ոչ

ա. Գ. պարեւ: Ա՞ պարեւալ: Գ. պարեւալ: Բ. Գ. քար: Գ. Բ. Գ. որք:
 Գ. Գ. խորհրդակիցք: Ե. Գ. եւ ապա: Գ. Գ. կգեալ: 1. Գ. եղեալ: Ը. Գ. ամբ-
 բաւորիմ Ա՞ յարտօրիմ: Բ. Գ. Արիանոսի սանիմ:

դիման զԱրիոս. և ճանապարհ նմա յԱղէքսանդրիայ շնորհել: Չայս այսուհետև թէ որպէս զաւրեաց զործել, ըստ աշխարհին ասացից ստուգութեամբ: Իսկ նախ քան զայսուսիկ այլ ի վերա եկեղեցեացն լինի խռովութիւն. քանզի և անդրէն զխաղաղութիւնն ընտանիք եկեղեցւոյն խռովեցուցանէին: Բայց Եւսեբիոս " ասէ. ' յետ ժողովոյն ամբոխի Եգիպտոսի. զպատճառն ոչ յաւելեալ, յորոց և զերկլեզուի կարծիս ստացաւ. զի զպատճառսն ասել խոնարհեցուցանելով, ոչ համակարծէր որովք ի Միկիայն խոստովանէին, էր որպէս և մեք իսկ ի յովովից թղթոց գտանէաք. զորս յետ ժողովոյն եպիսկոպոսունքն առ միմեանս գրէին. որ զհամագոյութեանն ինչ բանս խառնակէր. առ որ յամեալք և ստուգաբանեալք զընդէմ միմեանց պատերապմ յարուցանէին, զի ի գիշերամարտութենէ ոչինչ մերժեալ զեզ-

տա Գաթիգիս Քալքիլոս ասէ ոսի բնագիրք. որով որոյնումն ժոռ Եսսերիոսից:

1. Վ. Կ. Գ. 23.

ընդունել զԱրիոս յԱղէքսանդր, որպէս զի կարացին նովաւ հաստատել զչարափառութիւն: Գրէ Սեբէոս աղաչանօք ընդունել զԱրիոս և որք ընդ նմայն և սպառնա " ի բանից, թէ ոչ հաւանեացի. Բայց Աթանաս ոչ ողորանացն՝ լսէ և ոչ ի սպառնալեացն զարհուրի: Այնուհետև զԹագաւորն հաւանեցուցանէ տեսանել զԱրիոս և լսել ի նմանէ. զի յետ դարձին չէր տեսեալ: զոր փոքր ինչ յետոյ ասացից զայն: Բայց եկեղեցին ամբոխեալ լինէին? և առ Արիոս որ էր զերկ լեզու զչարիս՝ լւր, զի զկարծիս տային առ հաւատն Միկիայ. և առ որք հակառակ նացին խորհրդողաց է գտաք և մեք ի նորա թուղթս, և որ յետ ժողովոյն որ յեպիսկոպոսապետսն Բ գրէր, որ զհամագոյ Երրորդութեան ժ զխոստովանութիւն, ժա խառնակէր իմն և ստուգաբանեալ ժբ զպատերապմ յառնէր ժգ որպէս ի գիշերամար-

տա Ա՝ Գ. զպառնա: Բ. Ա. հաստատացի Գ. Գ. աղաչանօք, Գ. Գ. Եսսերի. Ե. Ա՝ ի յարիս: Գ. Վ յարի. Ե. Գ. Գ. զոր է: Գ. Գ. Ա՝ խորհուրդ: Զ. Բ. բուզդի. Գ. Գ. Ա՝ եպիսկոպոս, Ժ. Գ. Երրորդութիւն. Ժա. Բ. զխոստովանութեան. Ժբ. Գ. առեր:

եալան. վասն զի ոչ երևէին իսկ միմեանց ասացեալքն. յորոց զմիմեանս հայոյեալն ակն ունէին. քանզի ոմանք զհամագոյութեանն բանս խոնարհեցուցեալ. զՍարգիս և զՄոնթանայ՝ զչարափառութեանն մուծանել. որոց նրմանայն ակն ունել կարծէին. և յաղագս այսորիկ հայհայիչս կոչէին. որպէս զխոստովանողս զգոյութիւն Որդւոյն Աստուծոյ, իսկ ոմանց համագոյութեանն առ ընթերեալք, բազմատուածութիւն մուծանել այլոցն կարծէին: Բայց Եւստաթէոս Անտիոքու եպիսկոպոսն քարշէ զՊամփիւլիա Եւսերիոս. որպէս զի Նիկիոյ հաւատն պակասագրելով, այլ Եւսերիոս Պամփիւլիա զՆիկիոյ հաւատն ոչ ասէ զանց առնել. բայց մատնէ զԵւստաթէոս, որպէս զՍարգիս կարծիսն մուծանող: Վասն այսորիկ իւրաքանչիւր զբ ընդդիմամարտեալ զբանսն զրէին. երկօքինն ասելով. հական և զոյական լինել զՈրդին Աստուծոյ, և մի աստուածութիւն յերեսինն զոյ խոստովանելով, բայց միմեանց, ոչ զիտեմ թէ ո՞րպէս, համաձայնել ոչ կարէին, և վասն այսորիկ լռեալ ոչինչ պատճառով ունէին:

1. Սօկրատը անհիմն կերպով է Սարգիսն եւ Մոնտանին միացրել. որովհետեւ ըստ վկայութեան հին հեղինակների Մոնտ. երրորդութեանն գաւառապետի մէջ ոչնչով չէր զանազանում ուղղափառ եկեղեցուց:

առթեան լիեալ, ոչ երևէին « միմեանց իմացեալքն. Զի ոմանց զՍարգիսն կարծեալք. և ոմանց Մոնտանոսի չարափառութիւնն և ոմանց զհամագոյութիւնն ի բազմատուածութիւն բ մուծանէին, այնպէս ՚ խառնարնդորեալք ի չարէն երկպառակութիւն լինէր: Եւստաթէոս Անտիոքայ եպիսկոպոս զՍերի Պամփիւլայ՝ ասէ. ⁶ ոչ լիով ունել զհաւատն Նիկիայ. իսկ նա ոչ այսպէս ասէ, այլ զնմանէ ասէ զՍարգիսն ունել զհաւատս եւ անմիաբան ⁷ լիեալ լինի ժողով յԱնտիոք. Նզովեցին զՍտաթէոս է ոչ միայն յաղագս Է Սարգիս, այլ և յաղագս այլ պատճառանաց. բայց ոմանք Բ ժողովոյն անիրաւ ասէին զնզովսն:

« . Բ. Գ. Երեւի՛. Բ. Գ. բազմատուածութեամբ. Գ. Գ. աջպիւն. Գ. Գ. Եղիսիպո Ե. Ե. Ա՛ Պամփիւլայ. Գ. Պամփիւլայ Գ. Գ. ասելով լիով ունելով զհաւատն. Ե. Գ. աւժարակք. Գ. զանմիաբանեալ լիէի. Զ. Ա՛ զԵւստաթէոս. Բ. Գ. վա. Ե. Ժ. Գ. Գ. ոմանց:

ԳԼ. ԻԴ՝

Այս ժողով արարեալ յԱնտիոք՝ նզովեն զԵւստատիոս. իբր զՍարգիս խորհող, զոր և ի Միկիոս ժողովն աւրինադրեաց. որպէս զի ոմանց ասել, և վասն այլ ոչ բարեաց պատճառոց. զորս ոչ յայտնապէս ճանեցին: Զայս ամենէքումք սովորութեամբ առնել. նզովեցելոցն եպիսկոպոսունքն. ամբաստանելով ամբարշտեալ ասէին, բայց զպատճառս ամբարշտութեանն ոչ յաւելլով: Զի ոմանք իբրև զՍարգիսեալ նզովեն զԵւստատիոս. և Վիւրոսի՝ Տիւբերւոյ՝ եպիսկոպոսի ամբաստան եղելոյ զնմանէ. Գիորգիոս Լաւոզիկեցի. որ յԱսորիս եպիսկոպոս Եղէացեաց հասողացն՝ ըզհամազոյութիւնն. ի զովեստին զոր յԵւսեբիոս Էմբոէնացի գրեալ ճառեաց: Բայց վասն Իմէսինացի Եւսեբիոսի որ ըստ աշխարհին՝ ասացուք: Իսկ Գիորգիոս ապիթանա՝ վասն Եւստատիոս գրէ ասելով.

ա. բնագ. Βεροία.

բ. բնագ. εἰς ὄν τῶν μισούτων ὄν: երեւ. յատերգաց: Ձեռագրում իխտ պէտտուած է եւ միտք չէ տալիս:

գ. Այլում տեղոյ:

դ. Ոյս գարնուածի հանգեպ յոյն բնագրում ոչի՛ն չիայ: Գուցէ Յուկարեմ-ἀπὸθανος բառն է. որ ինչամանի ամենատալիս ամենատալիս գրեւ որով Եւստատիոս ևս գեղեցիկ կերպով լրացնումն միտքը:

1. Տես Սողոմ. Բ. 19. Եւեւբ. վ. 4. Գ. 511. Թէոդոր II. 21. Փիլոսո. Բ. 7. Կասիոզ. Բ. 24. Նիկիեփ. Ը. 45:

2. Այս ժողովի ժամանակը հաստատ յայտնի չէ. ոմանք կարծում են 328 թ. ուրիշները 330 թ. Փիլոստորգը պատմում է. որ ժողովին մասնակցեցին 250 եպիսկոպոս:

3. Բերդյա անունով Ասորիքում մի քաղաք կար. հաւանական է անտեղի եպիսկոպոսն է յիշում պատեղ: Ըստ Հիերոնիմի (Պատմ. եկեղ. 85) Եւստատիոսը նախ քան Աղէքսանդրիա գնալը. այդ պիտուն ունէր:

Յայնժամ աղմկեալ լինէր Անտիոք քաղաքն, ոմանք՝ զՅեբիոս Պամբեղայ վերակոչել ասէին, իսկ ոմանք զՍտատիոս՝ հաստատեալ ասէին. և լինէր մարտ սաստիկ, որք՝ ի սուսերս

ա. Գ. Գաղաք. բ. Բ. զի ոմանք. գ. Ա՛ Ստատիոս. գ. Գ. որ:

զԵւստաթի Աիւռոսէ ամբաստանի որպէս զսարեւացեալ. և ու զնոյն Աիւրոսի ի նոյնս վազեալ՝ նզովիլ ասէ, և որպէս է վարկանիլ՝ զՄարելին խորհելով Աթանասոս ամբաստանի. որպէս զսարեւացեալ. նմանեցաւ այսուհետեւ Եւստաթի և վասն այլց նզովիլ պատճառաց: Զի յայնժամ և Անտիոքիա վասն այնր ամբոխումն ի նորա նզովելն լինի. և յետ այսորիկ բազում անգամ վասն ընտրութեան եպիսկոպոսին այսքան բորբոքեցաւ հար. որպէս զի առ փոքր մի զամենայն քաղաքն ի խորաց կործանեալ, յերկուս հատածս պատառեցելոյ եկեղեցւոյն ժողովրդի. ոմանք զԵւսերիոս Պամփիւլեա անկեալ յԱնտիոքայ վիճեցելոցն. ոմանց փութացելոց վերստին ածել զԵւստաթ: Ապա խառնակեալ լինելին երկոքին կողմունքն հանդերձ քաղաքաւն և հեծելական ձեռամբ, որպէս պատերազմաց ձեով շարժեալ լինէր, որպէս զի և սրոյ՝ հանդերձիլ մերկանալ. թէ ոչ յԱստուծոյ և երկիւղիւ թագաւորին զգիմմունսն էր արգելեալ: Քանզի թագաւորն ի ձեռն թղթոց զեղեալ աղմուկն դադարեցոյց. իսկ Եւսիբիոս հրատարեալ յԱնտիոքայ եպիսկոպոսութեանէն գնաց ի Աեւարեայ յիւր ակթոնն՝ որով զքանչելի արարեալ զնայ թագաւորին, զրէ առ նա և զյաւժարութիւնն քովեալ զնա երանելի կոչէ. զի ոչ միոյ քաղաքի, այլ

- ա. ὁ λὸντα բերանայ:
- բ. թագ. ասէլ ունի սիւրսո. որ եւ կարեւոր է.
- գ. թագ. ասէլի ուղիղ գրած է. յետսարեայ, որովնունսն մը. ստամոս յիւր ծառայորիսի գեմ էր.
- դ. ձեռ. սրոյ է գրած.:
- ե. զիսեմ.
- զ. թագ. լուսի այս բարեր:

մատարելին. բայց թուղթ " թագաւորին դադարեցուցանելին զաղմուկն: Իսկ Սերիոս հրամայեալ՝ յԱնտիոքայ եպիսկոպոսութեանէն գնալ՝ ի Աեւարեայ յիւր ակթոն և գովի ի թագաւորին:

ա. Ա՝ սարք: զ. բուղբ. բ. Ա՝ զ. զ. երածալեալ: գ. զ. գնաց:

ամենայն պարզապէս տիեզերաց եպիսկոպոս լինել արժանաւոր իրաւացաւ: Յետ որոյ զկնի յաւթերորդ ամին ասի զոր յԱղէքսանդրեայ՝ եկեղեցւոյն աթոռ պարապեցուցանել: ¹ Երբեմն յերեկ որ ինս՝ էր փոյթ որոց խախտել զհաւատն Միկիոյ փութացելոց ձեռնադրի Եւփոնիոս: ² Այսքան վասն ժողովոյն Անտիոքա. յաղագս Ծառաթիւ պատմեցաւ: Յետ այսորիկ նոյն ժամայն և որ զԲիւրիտոնն էթող Եւսերիոս. և յայնժամ զՄիկովիդոյն ունէր զեկեղեցի. փոյթ յանձին զնէր իւրաւաքն զԱրիոս իջուցանել յԱղէքսանդրիա. և էթէ որպէս զայս կարացին զործել, պատմեցից, և էթէ որպէս թագաւորն հաւանեցաւ յանգիման ունել զԱրիոս և զորոքնդ նմայն զԵւզոյիոն արդէն ձառեցից:

ԳԼ. ԻԵ. ²

Եր քոյր թագաւորին Կոստանդինի, Կոստիւս՝ անուն կին եղելոյ նախկին Ղիկինոսի թագաւորակցին Կոս-

ա. Աղէքսանդր. Երայ Է. պէտք է լինի համաձայն բնագրի եւ ժողի Անտիոքի-

բ. Այդ բառը աղյատուած է երեսուց եւ բնագրուց համապատասխանը լուծի, որտ ակց է. *ὁφεί δέποτε σπουδῆ* երբեմն ապա ուրոց էր փոքր:

գ. Բագ. *Εὐφρόνιος*.

դ. *Κωνσταντία*

1. Սոկրատի այս կարծեացը գէմ. Թէ Անտիոքա եկեղեցին ութ տարի թափուր է մնացել. Ծանրակշիռ փաստեր կան. որ մի առ մի թուել մեզ հեռուն կտանէր:

2. Տես Սողոմ. Բ. 27. Ռուփ. Ժ. 11. Նիկեփ. Բ. 47.

ԴԼ. ԻԷ.

Թէ որպէս զԱրիոս համան արդարացուցանել եւ յառաքի յԱղէքսանդրիայ.

ձառեցից և յաղագս Արիոսի զպատճառս զմուտս առ թագաւորն: Կոստի քոյր Կոստանդիանոսի, կին Լիկիանիա = Թ

ա. Գ. Լիկիանե Բագաւորին:

աանդնի. և վասն այսորիկ բռնակալ եղեալ, վասն նորինն մեռանէր: Սմա քահանայ ոմն զԱրիոսին ունելով զազանգ, ծանաւթ էր, և յընտանիականագոյնսն կարգեալ լինէր: Ըմբռնեալ ապա զԵւօէբիոսին, և և զորոց ընդ նմայն, զբանս վասն Արիոսի առ կինն սերմանէր: Անիրաւիլ զնա ասել ի ժողովոյն, և մի խորհել որպէս յաղագս նորայն ունի բանն: Չայս լսելով Կոստանդիայ, հաւատայր քահանային. բայց Թագաւորին ասել ոչ երբէք քաջալերէր: Ապա պատահէր յախտ դժընդակ անգանել Կոստանդայ, և Թագաւորին յաճախապէս հիւանդութեանն նորա այց առնէր: Իսկ կինն ի յախտէն դժընդակագոյն մեռանել ակն ունէր, և յանձնէր Թագաւորին զքահանայն, վկայելով զնորա փոյթ և զերկիւղածութիւն և որպէս զի բարեմիտ է յոյժ առ Թագաւորութիւն նորա: Իսկ յետ բազում ինչ իրի, Կոստանդա մեռանէր, և քահանայն յընտանիս Թագա-

ա Բն՝ ὑποβαλόντος ἠεροῦσαι ἰδωτέρησσι:»

գաւորին՝ որ բռնագրօսեալ մեռաւ:՝ քահանայ ոմն արիոսեան հրատարեալ զԿոստի քոյր Թագաւորին. անիրաւ զրպարտեալ ժողովոյն զԱրիոս. և հաւանեցուցանէր զնա, զի յանդիման լիցէր Արիոս Թագաւորին: Իսկ Կոստա ոչ համարձակէր ասել, Եղև հիւանդանալ նմա և մեռանիլ: Բ կոչէ զԹագաւորն, և յանձն առնէ զտուն և զընտանիս զիւր և զքահանայէն վկայեալ զերկիւղածութեան՝ և զբարեմտութեան առ տուն Թագաւորութեանն: Եւ յետ նորա վախճանին՝ յընտանիս Թագա-

1 Տես պատմ. Սերէոսի էջ. 55. Կոստի քոյր Թագաւորին Կոստանդէ՝ կին Լիկիանէ Թագաւորին որ ի բռնագրաւանել մեռաւ. Բիւզ:

ա. Ն. Թագաւորի. ք. Բ մեռանել. գ. Դ զընտանիսն. դ. Դ. զերկիւղածութենէ. Գ. զերկիւղածութիւն. Ե. Դ. վախճանի:

ւորին կարգեալ լինէր. և ըստ սակաւ ինչ զհամարձակութիւնն աճեցուցեալ, զնոյն բանս վասն Արիօսի ծանուցանէ թագաւորին, որովք առ քոյրն հպէր յառաջագոյն, ասելով: Մի այլատարազ իմանալ զԱրիօս, որ ինչ ժողովոյն թուեցաւ. եկեալ յանդիման նմա, խոստովանել այսոքիւք.¹ և մի անիրաւապէս զրպարտել:² Աւտար ինչ այսուհետեւ երևէր թագաւորին ի քահանայէն ասացեալն. և ասէր. եթէ Արիօս խոստովանի զսուրբ ժողովոյն և զճշմարտապէս զնորայն խորհի, ընդունիմ և հանդերձ պատուով արձակեմ յԱղէքսանդրիայ: Չայս ասելով թագաւորին, գրէ առ Արիօս. "

ա. Բնագրում զրած է Կոստանդնի համառօտ թուողքը:

1. Այսինքն եթէ կայսրը թոյլ տայ կգոյ ճշմարտութիւնը կոստովանի եւ զուր տեղից չի զրպարտուիլ:

2. Վախերով այս պատմութիւնը անհիմն եւ հնարովի է համարում առարկելով: անհնար էր, որ Աթանասը իւր հակառակորդների գէմ գրելով: չյիշեր կայսեր եւ նրա քրոջ մտաւայնքան հեղինակութիւն ունեցող անձի անուան կամ գոնէ գործերը: Ինչ Սոկրատը օգտուել է Ռուփի, որի հեղինակութիւնը այնքան էլ մեծ չէ:

ւորին կարգեալ լինէր, և առեալ համարձակութիւն զնոյն բանս ասէր. ոչ անիրաւ զԱրիօսէ ասել" զրպարտեալն՝ ի ժողովոյն. և յուշ³ առնէր զՍեբի բանս՝ որ առ թագաւորն, զի յանդիմանեալ՝ ծանիցես զխոստովանութիւն. յայտասիկ ոչ անիրաւ զասելն ասէ:⁴ Եւ պատասխանի առնէ թէ է Արիօս ոչ այլատարազ խորհի,⁵ քան զարժանն սուրբ ժողովոյն որ ի նիկիայ, ընդունիմ զնա պատուով, և առաքեմ թղթով⁶ յԱղէքսանդր, ընդունել զնա. Եւ զգացուցանէր⁷ զայս քահա-

ա. Ա՛. ասէր. ք. Գ. զրպարտեալ. գ. Ա՛. յուշ. դ. Դ. զՍեբէ բանսն. ե. Դ. յանդիման լեալ. գ. Դ. ասէր. է. Դ. եթէ. ը. Դ. օտար ասաց թ. Դ. զթղթով. ժ. Ա Գ. Ն. սգացուցանէր.

յորդորելով զնա զալ ի միաբանութիւն, և հասանել իւրայոցն հայրենեաց: Եւ տուաւ թուղթս այս առ Արիոս, առաքեալ յառաջ քան զհինգ կաղանդացն, Դեկտեմբերի ամսոյ: Բայց սքանչանալի է ի վերա փութոյ և նախանձուն, զոր ունէր թագաւորն առ աստուածպաշտութիւնն: Քանզի երևի ի թղթոյ նորա բազում անգամ ի զղջումն յորդորելով զնա, որով մեղադրէ նա թղթովքն յիւրան ածիլ հայրենիս. զի բազում անգամ գրեալ նորա վաղվաղակի ոչ Արիոս ելանէր ի ճրջմարտութիւնն: Ապա ընգայեալ Արիոսի զթագաւորին թուղթ յետ բազում ինչ իրի գայր ի կոստանդնուպաւլիս.¹ Ընդ նմա Եւզոյիոս, զոր նշովեացն Աղէքսանդրոս սարկաւագ գորով սորա, յորժամ զառ Արիոսն նշովեաց: Ընդունի զնոսա թագաւորն յանդիման իւր, և հարցանէր եթէ խոստովանիցին զհաւատն, իսկ խոստովանելոց պատրաստաբար նոցա, թագաւորն հրամայեաց նոցա գրով զհաւատան տալ:

1 Կ. Պօլէս այդ ժամանակ իբրեւ մայրաքաղաք դեռ չէր օծուած. Կայսրը մեծամ էր Նիկոմիդիայում. ուստի կասկածելի է այս յիշատակութիւնը. իսկ ֆիլոսոփոսը (Բ. 7) վկայում է, որ Արիոսականք իւրեանց սքանչելութիւնները գործ են դրել Նիկոմիդիայում:

նայն Արիոսի թղթով. Եւ կոչեցեալ լինէր « Արիոս ի թագաւորէն ի կոստանդնուպոլիս ընդ նմա Եւզոյիոս՝ սարկաւագ ընդովեալն՝ յԱղէքսանդրէ: Եւ յանդիմանն լիեալ խնդրէ՝ զխոստովանութեան բան սուրբ ժողովոյն. և նորա գրով զնոյն հաստատեն խորամանկեալ՝ առ թագաւորին կամս:

ա. Դ. լինի. բ. Գ. զնորովեալ. գ. Ա՝ յանդիմանեալ. դ. Դ. խնդրէր. ե. Դ. ի խորամանկէն առ թագաւորին կամսն. Դ. Ա՝ յամս. Բ. Ն. շիք՝ Ա. ամս:

Գ.Լ. ԻԶ. 1

Իսկ նոցա զիրս շարագրեալս մատուցանեն թագաւորին, զայս ունելով սկիզբն: «Եթէ ք որպէս հրամայեաց մեզ քո աստուածասէր բարեպաշտութիւնդ, տէր թագաւոր, դնեմք զմեր զհաւատ և զրով խոստովանիմք առ «Աստուած հաւատալ այսպէս, և մեք և ամենայն որք շնոր մեզ, որպէս և ստորակարգիս ի սկի: Ե իսկ թէ ոչ զայս այսպէս հաւատամք, և ի բաց ընգեճումք զճշմարտապէս, զՀայր և զՈրդի և զՍուրբ Հոգին, որպէս և ամենայն կաթողիկէ եկեղեցի և Սուրբ Գիրք ուսուցանեն, յոր ըստ ամենայնի հաւատացաք, դատաւոր մեր է «Աստուած և այժմ և ի հանդերձելումն աւուրի: Վասն որոյ աղաչեմք զբարեպաշտութիւնդ քո, աստուածապաշտ թագաւոր, եկեղեցականս մեզ գոլով և զհաւատ և զխորհուրդ եկեղեցւոյ և Սրբոյ Գրոց ունելով միաւո-

ա. Այս թուղթը կրճատ է թարգմանած, բաց է թողած սկիզբը եւ այն կտորը, ուր Արիստը ըստ նիկիականի կրկնում է դաւանանքը:

ք. ὡς ὕποτέτακται. որպէս ստորակարգի:

1. Ընդամ. Բ. 27. Կատող. Գ. 6. Նիկի. Բ. 47:

Որպէս հրամայեաց ասեն, քո բարեպաշտութիւնդ զմերն զխոստովանել «Աստուծով, զնոյնս խոստովանիմք մեք և ամենայն որք ընդ մեզ են. զՀայր և զՈրդի և զՍուրբ Հոգին. որպէս ամենայն կաթողիկէ եկեղեցի. որպէս սրբոց գիրք ցուցանեն. և եթէ ոչ այսպէս դատեսցէ զմեզ Աստուած ասա և յաւուրն այցելութեան, «Յայսոսիկ աղաչեմք ք զքո մարդասէր և զբարեպաշտ և կամեգ, զի տուցես մեզ գիր խաղաղութեան և միաւորութեան առ է ամենայն եկեղեցիս, զի ի մի է

ա Գ. Ա՛ խոստովանեալ. Գ. զմեր խոստովանել ք. Ա՛ եւ. գ. Ն. Բ. սրբոց գրոց. դ. Գ. յայցելութեանն յայսմեկ. ե. Ա՛ Գ. Ն. աղաչեմք ք բարեբար. է. Գ. չեք. ը. Գ. ի մի չեք:

«*իլ մեզ ի ձեռն քոյում խաղաղարարութեանդ, և աստուածապաշտ բարերարութեանդ մաւր մերում եկեղեցւոյ յայտնագոյնս, վասն ճառեալ խնդրոցն և որոց ի խնդրոցն աւելորդաբանութեանց: Ո՛ր և մէք և եկեղեցին ընդ միմեանս խաղաղացեալք. զսովարական ազաւթան յաղագս խաղաղականի քո և բարեպաշտ թաւաւորութեանդ և ամենայն քո ազգի միաբան ամենեւեան արասցուք: »*

ԳԼ. ԻԷ. 1

Այսպէս ապա Արիոսի հաւանեցուցեալ զթագաւորն՝ գնայր յԱղեքսանդրիա: Ո՛չ վեհազուէն իւր յարական փառաւքն լռեցելոյ ճշմարտութեանն լինէր: Խ քանզի իբրև հասանէր նա յԱ-

ω οὐ μέντοι γὰρ κρείσσων ἢ κατακσευ) τῆς οὐπωμέννης ἀληθείας ἐγίνετο

Թարգմանութիւնը բառացի լինելով անասկանալի է. միտքն է Սակայն Գարագիտութիւնն (նենգամիտ) ծածկել զճշմարտութիւն ոչ զօրէր: »

1. Յես Առգամ. Բ. 21. 22 Աթաւ. ընդդէմ Արիոս. 59. Քէոզ. Կ. Կ. 9-ամ. Եկեղ. Ա. 28. Ռուփին Ժ. 15. Նեկեփ. Ը. 48. Փիլոսոփ. Բ. 11.

բերան փառաւոր լիցի 10 Աստուած, և խաղաղեալք ի միաբանութեան՝ զհանապազորդ՝ աղօթան հատուցուք՝ անմահ թագաւորութեանն Աստուծոյ ամենակալի:

Եւ հաճոյ թուեցաւ ասացեալքն. զի խաբէութիւն Բ բարւոք՝ երևեալ, և կատարեալ չար էր: Ե Ապա առաքէ ը զԱրիոս յԱղեքսանդր, ոչ վեհազոյն երևելի փառօք, այլ ընդու-

ա. Դ. Փառաւորեացի. Գ. ի փառաւոր. Բ. Գ. ի միաբանութիւն. Գ. Բ. զմանապազ. Դ. Դ. աղօթս մատուցուք. Ե. Դ. խաբէութեան. Զ. Դ. բարոք. Դ. բարիք. Է. Դ. շարէ. Ը. Բ. առաքեալ.

վէքսանդրիա, Աթանաս ոչ ընդունէր. քանզի զարշելի համարէր զնա: Անդուստ վերստին շարժեալ ձեռնարկեաց զհերձուածն, իսկ յայսցանէ դարձեալ Եգիպտոսս՝ խառնակէր: Յայնժամ և որք Եւսեբիոսին էին գրէին, և զԹագաւորն յարդարեցին գրել. որպէս զի ընդալեալ լիցին որք առ Արիոսն: Իսկ Աթանասիոս յամենեցունց ընդունելով զնոսա ընգենոյր,՞ և առ Թագաւորն գրելով ուսուցանէր. անհնար գոլ զմի անգամ արհամարհողսն հաւատոյն և զնզովեալս անդուստ ի դարձմանէն ընդունել: Իսկ Թագաւորին ծանրապէս բերեալ գրէ առ Աթանաս սպառնալիս. « Աթէ ընդունելով այժմ՝ « զխորհրդոյս ծանաւթութիւն, ամենայն կամողաւց ըն.՝ 4 յեկեղեցի զանարգելն տացես զմուտ. ապա թէ « ծանեայց որպէս զի արգելէր զոմանս ի նոցանէ յեկե-

- ա. Բնագրում Եգիպտոսի տեղ Աղէքսանդրիա է:
- բ. Ըստ ըն. «միանգամայն մերժէր ընդունել զնոսա»:
- գ. Բն. «Ամենեցունց անարգել տացես»:

նելութեան՝ թղթովք՞ առ Աթանաս, ընդունել զդարձեալսն,՝ Իսկ Աթանաս ոչ ընդունի. զի գիտէր զնորա՝ խորամանկութիւնն,՝ և որ և անդուստ իսկ ցուցանէ՝ զսերմ չարութեանն, և Սաբելեան է զԱթանաս՞ ասէ: Յայսոսիկ խառնաբնտրեալ լինէր Եգիպտոս. յայնժամ որք Սեբիոսին՞ էին, հաւանեցուցանէին,՝ գրել դարձեալ Թագաւորին, ընդունել զԱրիոս ի միաբանութիւն: Իսկ Աթանաս զամենեցունց ընկալեալն, ՝ ոչ ընդունէր ի հաղորդութիւն՝ զարհամարհեալսն՝ ՝ ի ժողովոյն, և զնզովեալս. ՝ ազգ եղեալ յԱստուծոյ: Գրէ առ Թագաւորն մի

- ա. Գ. ընդունելութեամբ. բ. Դ. թղթով. գ. Դ. զնարձեալն. զ. Դ. զնորայն. ե. Գ. զխորամանկութիւն. զ. Դ. ցուցանէր. է. Ա՝ Սաբելէն. ը. Գ. զԱթանասէ. թ. Ն. Սեբիոսին. ժ. Գ. հաւանեցուցանէ. ժա. Գ. ընկալեալսն. ժբ. Դ. ի խաղաղութիւն. Գ. ի հաղորդութիւնէ. ժգ. Դ. զարհուրեալսն. ժդ. Դ. զնզովեալսն:

« զեցւոյն փոխեալս, և կամ ոչ սկիզբն արարեալ մտիցն. « առաքեմ նոյն ժամայն իմով հրամանաւ զնզովողն « զքեզ և զհանող ի տեղոյդ յայդմանէ:» Զայս զրեաց թագաւորն վասն իսպառ լուծելոյն, և ոչ կամեցեալ զեկեղեցին կորզեալ, զի զամենեսին ի միաբանութիւն ածեալ փութայր: Իսկ յայնժամ որոց Եւսէբիոսին ժամանակ ի դէպ ունելով թշնամարար առ Աթանաս, ըզթագաւորին խռովութիւնս ի սպասաւորութիւն առնուին իւրոյն գիտման. Բ և վասն այսորիկ անդուստ զնորա եպիսկոպոսութիւնն շարժել փութային. որպէս զի այսպէս միայն զարիտական չարափառութիւնն ընդունել: Ապա Աթանաս հատեալ յոտից Գ գործակցին Դ նմա հակառակ նորա Եւսէբիոս Արկովի-դացի, և Թէոֆիս Նիկիացի, Մառիս ի Քաղկեդոնէ,

- ա. . Բարկութիւն, վիշտ:
- բ. . Ցանկութեանց իւրեանց. τὸν ἰδίῳ σχοποῦ
- գ. . Աթանասայ բարձեալ ի մէջոյ: • ἐκ ποδῶν γίγνεσθαι Այս յունարէն յայտնի դպրոճուածը շարունակ սխալ է թարգմանած, որովհետեւ նրա բառացի թարգմանութիւնը որն է միտք չէ տալիս:
- դ. . Գործակցէին:

հաւատալ նորա խորամանկութեանն, այլ Կ սուրբ ժողովոյն. որ նզովեալ որոշեցին: Իսկ թագաւորն ջանայր ի միաւորութիւն եկեղեցւոյ. զի էր նորա փոյթ, Եւ գրէ առ Աթանաս աղերսանօք ընդունել Բ զնա, և դարձեալ սպառնալիս՝ թէ ոչ հաւանի:

ԳԼ. ԻԴ.

Յաղագս գրպարտութեան Աթանասայ և յարսորին:

Իսկ որ Գ Սեբին Գ էին, ոչ գաղարէին յաղաչելոյ Բ թագաւորն, վասն Աթանասի չարութեան, զի կարասցեն զԱթանաս
 ա. Ա՛ ն. զայլ Բ. զոր. Բ. Բ. ընդունիլ. Գ. Բ. որք. Դ. Դ. Սեբէին. Ա՛ Եւսէբին. Ե. Ա՛ աղաչելոյ:

Ուսուսակիրս ի Անգղիոյնայ ի վերի Միւսոյ, վաղէս ի Մուսսա ի Պանիւնիոյ: Կ Սոքա ի վարձու ունին և զայլս ոմանս ի Հերձուածոյն Մեղիտիանոսացն. ¹ և յալովս ամբաստանութիւնս ընդդէմ Աթանասսա շարժեցին: Նախ ի ձեռն Իսիրոնի, և Եւգենոնի, և Կաղինիկոսի ² Մեղիտիանոսաց գործեն ապա մասնութիւնս. որպէս զի Աթանաս կտաւի Հանդերձս Հարկիլ Եգիպտացւոցն Աղէքսանդրացւոցն եկեղեցւոյն Հրամայեաց: Այլ և զայս զմասնութիւն Ապիս ³ և Մակարիոս՝ քահանայք Աղէքսանդրացւոց քաղաքին, յայնժամ ⁴ բարեբախտապէս ղիմեալք ի Նիկովիդիա ⁵ շիջուցին. սուտ լինել

ա. քն. τῆς Πανοσίας.

բ. քն. Ἀλύτιος

1 Մեղիտիոսը արգէն մեռել էր. իւր տեղը կարգելով Յովհաննիսն. Սոս. օրով Մեղեոփանոսը սկսեցին նորից շարժուել:

2 Իսիրոն Աթրիբուսմէր եպիսկոպոս. Կաղինիկոսը՝ Պելուզիոսում. Եւգենոնը Յանիոում:

3 Հետագայք ի, որ Աթանոսի էլ Ալուպիոսի տեղ Ապիս է գրում:

4 Ժամանակի մասին թէ երբ են տեղի ունեցել այս գէպքերը. տարբեր կարծիքներ կան. տատանւելով 327—330 թուականներ մէջ. քայց ճիշտը յայտնի չէ:

5 Թէոդորոսը կոստանդնուպոլիսն է յիշատակում:

մերժել և զԱրիոսի մոլորութիւն Կ մուծանել ի ներքս. որք յորով ամբաստանութիւնք զԱթանասսա հռչակեցուցանեն ⁴ սուտ. ըստ խորհրդածուի ⁴ Արիոսի և Սերի. Լինի մասնութիւն առ թագաւորն. թէ ⁵ Աթանաս կտաւի զգեստ ⁴ հրամայէ զգեստը եկեղեցականաց, ⁵ և զայս Մակարիոս քահանայ Աղէքսանդրացի ի տեղոջն հանդիպեալ, ստացուցանէ ⁶ և թագաւորն ըմբերանէ զասօղն. Եւ գարձեալ լազուս սկի առել

ա. Բ. զԱրիոսի զմոլութիւն. Դ. զԱրիոս ի մոլորութիւն. բ. Դ. որ յորովս զամբաստանութիւն. գ. Դ. հռչակին. դ. Ա՞ Բ. ըստ խորհրդածութիւն. Դ. ըստ խորհրդածի. ե. Դ. եթէ. զ. Ա՞ Բ. ն. զգեստ. է. Դ. եկեղեցականացն. ը. Դ. ստացուցանէն:

Աթանասա ճառեայն զԹագաւորն ուսուցեալք: Վասն որոյ և զամբաստանողոն Թագաւորն Թղթով ըմբերանէր. իսկ զԱթանաս առ ինքն գալ Հրամայէր: Բայց յառաջ քան զայսոսիկ խաղաղիլ, որք Եւսեբիոսին հասեալք, այլ ևս ի վերա առաջնոյն յարեան մատնութիւնս առաւել վատթարագոյն քան զառաջինն. որպէս զի Աթանասա դաւաճանելով զԹագաւորին իրս ումեմն Սիրեցելոյ՝ առաքեաց զզրոց մի լի ոսկով: Այլ վասն այսորիկ Թագաւորն ի Փսամաթիա ի պրաստահին. ք որ է յայսմ Նիկովիդիա, ք քննել և անարատ գտեալ զԱթանաս պատուով անդրէն առաքեաց, գրելով Աղէքսանդրացեաց եկեղեցւոյն. եթէ ձերդ եպիսկոպոս Աթանաս սուտ մատնեցաւ: Այսպիսի ինչ ապա որք Եւսեբիոսին հակառակ Աթանասա շարագրեցին, բայց բարիոք և վայելուչ էր լուծեան տալ, զի մի եկեղեցին Աստուծոյ յոչ խորհողացն զՔրիստոսին ըստ գտեալ լինէր: Դ Վասն որոյ զիր տուեալ յայտնի

ա. Բն. Φιλούμενος յատուկ անուն է, Թարգմանը իբրև հասարակ Թարգմանն է:

- բ. προάστειον յարուարմանի:
- գ. Ըստ քն. . փսամաթիա, որ էր արուարման նիկովիդիայ:
- դ. καταγινώσκηται:

տալ՝ ումեմն յեկեղեցւոյն ք Աստուծոյ, եւ առաքեաց կողեաց զԱթանաս առ ինքն և քննեալ անդէն ք եգիտ զնա ագատ: Անդէն առաքէ զնա գրով և պատուով յԱղէքսանդր, սուա վասն նորա զմատնութիւն ասելով նոցա. զի ստոյգ և ճշմարիտ այր Աստուծոյ է Աթանաս: Դարձեալ այլ խորամանգեն, է աշխարհ մերձ ք յԱղէքսանդր ք Մառիտիս, ք որ յԱղէքսանդրէ ունին զձեռագրութիւն: Էր ոմն ի նմա, որ առնէր

ա. Բ. սակի տայ. բ. Ա՛ ք եկեղեցւոյն. գ. Դ. աղրէն. դ. Դ. մծծ. ե. Դ. Աղէքսանդր. զ. Ա՛ Դ. Ն. Մոսիսոս. Ա Մոսիսիոս:

ամենեցունց լինէր. յաղագս որոյ կարևոր համարեցայ որպէս է վարկանիլ ասե՛լ զիւրացելոյ իրողութեանն պարտ, ուստի և զգրպարտութեանն պատճառս որք զբամբասանան շարժեալ ընդունէին ճառեցից: Մ ա ո ի ս-տի ս ՝ ա շխարհ է Աղէքսանդրոյ և աւանք են ի նմա յոյժ ըստգումբ, և յուր վ մարդկութիւն, ք և ի նոսա եկեղեցիք պայծառք, և կարգին եկեղեցիքն յԱղէքսանդրոյ եպիսկոպոսէն, և նորաոյն քաղաքի են պանդխտականք: Գ ի ս կ ի յայսմ ի Մառիոտէս էր իւքիւռասս 1 ոմն կոչեցեալ, որ գործ ըմբռնէրն բազում մահուանց արժանի: Զի ոչ երբէք ուրեք քահանայութեան հանդիպեալ, զքահանայի անուն եղեալ, իւր զքահանայի յանդգնեցաւ գործել: Յայսոսիկ Աթանասս ի Մառիոտիս հասանելով զպանդխտարանն որ անդ էին յանձանձէր. և լուեալ վասն իւքիւռասսա վաղվաղակի առաքէր զՄակարիոս տեսանել թէ ճշմարտապէս իցէ քահանայանմանեալ՝ զքահանայի գործեալ յանդգնեցաւ: Դ Յանդիմանեալ ապաստացելովքն իւքիւռասս զերծեալ անտի, և հասեալ

ա. Μαρεώτης

բ. πολυάνθρωποι.

գ. παροιχίαι

դ. Այդ տողերը չկան յունարէն ընագրի մէջ:

1 Այս իւքիւռասսի մասին աւելի մանրամասն է խօսում Աթանասսը իւր Հակաճառութիւն ընդդէմ Արիանոսացի մէջ:

քահանայութիւն, ոչ յուժեքէ ձեռնադրեալ, Զայս լուեալ Աթանասս 2 առաքէ զՄակարիոս 3 գիտել զմահու արժանաւորն 4 և ստուգել 5 զնորա յանդգնութիւն, Հալածեալ գայ ի Նիկո-

ա. Գ. Ա՝ Աթանասոս. Դ. Աթանասի. Բ. Գ. զՄարկարիոս. Գ. Դ՝ արժանաւորէն. Դ. Ա՝ Բ. ստուգեալ:

Նիկոմիդացի ապաւինի առ Եւսեբիոսին, որք ատելութեամբն որ առ Աթանաս, ընդունին զնա որպէս քահանայ, խոստանալով և եպիսկոպոսութեան արժանեալք պատուեալ, եթէ բամբասանս ինչ ընդդէմ Աթանասս յարուցանել յանձն առցէ, պատճառս ընդունելով որ քան ի պիւնիս ստեղծանէր, հռչակելով որպէս զի թէ զամենայն առնէր զժնդակ ի բնութենէ ախտաւորաբար. և որպէս զի Մակարիոս ի ներքս վազեալ ի սեղանն՝ կործանեաց զսեղանն և զբաժակն խորհրդեանն ընգէց, և զի զաստուածային գրեանն այրեաց:

Արձս նոր ամբաստանութեանն, որպէս է ասել, զեպիսկոպոսութիւնն խոստացան. ծանուցեալք որպէս զի հակառակ Մակարիոսի ամբաստանութիւն հանդերձ բամբասեցելովն և զառաքողն Աթանաս նզովէ: Իսկ զայս ամբաստանութիւնս յետոյ յարուցին, յառաջ քան զայս քան զամենայն եղեալ պիղծ. վասն որոյ արդ ճառէ: Զեռն մարդոյ, ուստի առաքեալք. ա եթէ էր երբեմն սպանեալ զոմն և կտրել զձեռնն. և կամ արդեալք զմեռելոյ ուրուք կտրեցին, Աստուած զիտէ, և տանուտէրք գործոյն. ապա ձեռնարկէին աւրինարար զնա,

ա. Բն. Առեալ.

միգէ և տայ զինքն ատելեաց՝ Աստուծոյ, որք Սէբին էին 7 ատելութեամբ առ Աթանաս, որք ընդունին քահանայ. 2 և խոստանան նմա եպիսկոպոսութիւն, եթէ ի վերայ Աթանասի յարուցէ չար բամբասանս. 4 Եւ նա ասէ զչար գծնդակութիւնս ախտաւորս զՄակարայ, 2 և զԱթանաս կախարգ գող ասէր, 5 և ձեռն մեռելոյ մարդոյ առեալ ունէր, ոչ գիտեմ ուստի է. 6 Բայց նոքա որ 8 չարութեան էին խորհրդածուրք, ա-

ա. ի Կոմիդէ. բ. Բ. ատելեացն. գ. Ա՛ Սեբէին. Ա՛ Գ. Սեբիոս. դ. Բ. քահանայ զնա. Ա՛ Գ. Ն. քահանայ. ե. Դ. բանս. զ. Դ. Մակարայ. է. Դ. ասէ. ը. Դ. էր. թ. Բ. ողբ:

որպէս զի Արսէնի¹ ուրումն եպիսկոպոսի աղանդոյ՝ յ
զիտիանոսաց հանդիպեալ է ձեռնն. և զայս բերելով
ի մէջ զԱրսէնիոս թաքուցեալք, և ասէին զձեռնս զայս
Աթանասս ունել առ կախարդութիւնս ինչ: Արդ մե-
ծըս իր զոր ինչ ընդդէմ Աթանասս զրպարտողքն յար-
մարեցին՝ է այսպէս. զի այսպիսի ինչ և սիրէ լինել
յայսպիսիսս. այլք ապա սյրու բամբասէին զնա. քանզի
ի վերա դնէին յայնժամ՝ յաւետ որք առ այն էին թըշ-
նամարար: Իսկ զայս ծանուցեալ թագաւորին դիէ առ
կինս ոռ Ռադմատացի² եղբաւորդի² իւր, որ յԱն-
տիոք Ասորէոց կեայր, ժողով առնել ամբաստանեցելոյն,
և ծանուցեալ, դատաստանի յանդիմանեալսն գործել:
Առաքէր և զՍեբրիոս հանդերձ թէոզնիսիւ զի առաջի
նոցա դատեսցի Աթանաս. իսկ նա իբրև լուաւ զկոչն
ի կինսոռէ, առաքեաց յԵգիպտոս խնդրել զԱրսէնիոս.

ա. Քաղցրին:

բ. Բս. Կիրոսար Δαλμάτιος Դաղմատիոս Կենտրի անունն է եւ
ռչ երկրի անունը:

1 Այս Արսէնիոսը մի զիտիանոսական եպիսկոպոս էր Թեբաի ու չեւ-
սիլոս քաղաքում:

2 Սոկրատը սխալմամբ այս Դաղմատիոսին. որ կոստանդնի եղբայրն
էր. նրա եղբորորդի է կոչում: Նրա եղբորորդին՝ այս Դաղմատիոս կեն-
տրի որդին. յետոյ կենար նշանակուեց:

սէին Արսենի որումն, և որ յաղանդոյ Մեղիտոսի էր. զայս
Աթանաս ասեն ունել վասն կախարդութեան, և այլք³ վասն
այլ իրաց, ըստ չարութեանն. Եւ այս ծանուցեալ լինէր թա-
գաւորին. և առաքէր⁴ զՍեբրիոս և զԹէոզնիս⁵ որ զգործա-
կալութիւն աշխարհին ունէին, զի առաջի նոցա քննութիւն
վասն այնորիկ⁶ լիցի. Իբրև լուաւ զայս Աթանաս՝ առաքեաց

ա. Դ. ուրեմն Բ. ուրումն. բ. Ա՛ այլ. գ. Դ. առաքեաց. դ. Դ.
զԹէոզնի. ե. Դ. այսոցիկ:

բայց լուր թաքչիլ նմա և ըմբռնել զնա, ոչ կարէր. այլ յորժամ այլ ուր ուրեք փոխիցի: Ապա զագարեցուցանէ թագաւորն զառ ի կինսոռէ զատարանն վասն այս պատճառոյս:

Գ. 1. 1. Ը. 4

Ժողով եպիսկոպոսաց հրամայեաց լինել ի մատուցումն քաղաքարանին տան զոր յԵրուսաղէմն կանգնեաց: Այսուհետեւ առ ճանապարհին պատեղումն քանախ ի Տիւրոս ժողովեաց զեպիսկոպոսունսն, ընդդէմ Աթանասի կրթել ք հրամայեաց, որպէս զի անդ յոտից հատեալ ամենայն հակառակարանութեանն խաղաղականադոյն զնաւակատիս եկեղեցւոյն կատարեսցեն, մատուցանելով զնա Աստուծոյ:

ա. Թոմաս. Ուշադրութեան արժանի է յուն. Կաթերասց բարի թարգ:

բ. Բն. ԵՃՕՄ πάρεργο, ըստ յարմարութեան, պատեցութեան Ծառապարհին:

գ. γυμνάσαι միտքն է հարց ու փորձով մաշել, նեղել:

1 Տես Եւսեբ. վ. Գ. Գ. 41. Կթանաս. Ընդդէմ Աթ. 74. 6. Եւ Սուփին. Ժ. 16. Սողոմ. Բ. 25. Թէոդոր. Ա. 28. Կաթոր. Գ. 7. Կիւրթ. Ը. 49.

յուզեաց զԱրսենիոս, և գտեայ առ իւր պահէ ի ծածուկ մինչև ի ժամ որում ք պարտէ ասել, Եւ ժողովեցան ի Յիւրոս եպիսկոպոսք վաթսուն վասն ք խնդրոյն այնորիկ Աթանասայ ք զրպարտութեանն, Եւ կոչեն զԱթանաս ի ժողովն, և նա ոչ կամէր, ոչ վասն զրպարտութեան, այլ թէ մի զնիկեայ ժողովոյն լուծցեն ք յարիստութիւն ք համակամք նորա՝ Սերի և Թէոգնի:

ա. Ա՝ որպէս. Գ. որ. ք. Ա՝ ըստ. գ. Գ. Աթանաս. դ. Ա՝ մուծցին. Ե. Գ. յարիստութեան. Ա՝ արիստութիւն:

Երեսուն ամ էր՝ այս թագաւորութեանն Կոստանդինի, և եկին ի Տիւրոս՝ յողովից տեղեաց եպիսկոպոսունք, որոց թիւն էր Կ, Դիմաիւռի ապօրէւ պատիկուս ժողովեալ զնոսա: Ածեալ լինէր ապա և Մակարիոս քահանայ Աղէքսանդրոյ կապանաւք երկաթեաւք ձեռամբ հեծելականի: Իսկ Աթանաս ոչ կամէր պատահել, սա ոչ յամբաստանութենէն երկուցեալ. քանզի և ոչ գիտակ իսկ էր անբաստանեցելոցն. այլ կասկածեալ զի մի ինչ ունայն հատցի քան զի որք յայնժամ ի Նիկեայ ժողովոյն հաճոյ եղևն, սակայն ի հարկէ պատահիւր: Գ Զի երկնչէր իսպառնական թղթոյ թագաւորին զրելով առ նա. որպէս զի թէ ոչ կամաւ եկեսցէ, ի հարկէ եղիցի ածեալ: Ապա գայր ի հարկէ և Աթանաս:

Գ. Լ. Ի. Թ. 2

Իսկ աստուածային իմն նախախնամութիւն ի Տիւրոս կոյս վարէր զԱրսէնիոս, քանզի անփոյթ արարեալ

ա. Բն. Δουσιου του ἀπὸ ὑπατιχῶ . Դիոնիսիայ փոխ-հուպատոսի. «exconsularis»

բ. «Ջան զոր»:

գ. Այս նախադասութիւնը շկայ ծեռագրում, բայց ըստ մտքի շատ անբաժնետ է:

1 Տիւրոսի ժողովը կայացաւ 335 թուին.

2 Տես Աթան 65. 71. 72. Թէսզ. Ա 30. Սոզոմ. Բ. 25. Ռուփին Ժ. 17. Փիլոսո. Բ. 14. Նամականք ժող. Սարգիկ. ի հատուակս Հիւարիոսի Բ. գլ. 634. Նիկեփ. Ը. 49.

որ զթագաւորն դարձուցին յընդունել՝ զԱրիոս. այլ հրաման թագաւորին և գործավարն ոչ թողացուցանէր զնա. Եւ Մակարիոս երկաթի կապանօք ածեալ լինի ի զինուորացն ընդ Աթանասայ:

Եւ յետ բազում իրի ժողովոյն, զրպարտողքն Բ յառաջ ա. Ա՝ ընդունել: Բ. Գ. սպարտողքն. Ն. զրպարտող ք.

պատուիրանացն զորս զրպարտողքն ետուն նմա գանձ. առ յայտնութիւն եղելոյն թաքուցեալ մերձ լինէր: Ապա դիպումն լինէր ոմանց ծառայիցն Արքեղաւոսի և ի կապեղւոջ Բ լսել զսակ ոմանց, որպէս զի Արսէնիոս որ ասեն մեռեալ, է ի տան միում թաքուցեալ: Զայս լուեալ և նշանեալ զճառողսն, յայտնաբար զլսեալն իւրեանցն տեսուն ծանուցանեն: Իսկ նա, որպէս կայր, փոյթ կալեալ յանձին, և խնդրեալ զնա և գտեալ 1 զգուշանայր նմա, և ազդ առնէր Աթանասա. մի ինչ խռովիլ, վասն զի մերձ է Արսէնիոս կենդանի: Իսկ Արսէնիոս ըմբռնեալ ուրանայր լինել ով էրն. այլ զնա Պաւղոս Տիւրոսի եպիսկոպոսն յառաջ զիտելով յանդիմանեաց: Զայս նախախնամութիւնն Աստուծոյ յառաջ պատրաստեաց: Յետ բազում ինչ իրի ապա կոչիւր Աթանաս 4 և եկեալ զրպարտողացն զձեռնն ի մէջ բերէին և զամբաստանութիւն յարուցանէին: Այլ իմաստապէս փոխեալ լինէր իրն. քանզի էհարց զորս մերձն և զամբաստանողսն. թէ իցե՞ն որք ճանաչիցեն զԱրսէ-

- ա. Բն. ունի ὑπατιάρχος . հիւպատոս. տիտղոսը աւելի:
- բ. καπηλαῖον պանդոկ.
- գ. Բն. ունի. ὑπὸ τῆς συνόδου — ի ժողովոյն:

1 Իսովհիսոսը պատմում է, որ Արսէնիոսը յօժար կամբով է ներգապացել Աթանասին:

բերէին զձեռն մեռելոյն զոր Արսէնի 5 ասէին: Իսկ Աթանաս ասէ. Եթէ իցէ՞ որ ի ժողովոյս՝ Բ որ ճանաչէ զԱրսէնիոս: Յողովից պատասխանի տուեալ, 4 Այո ասեն: Յայնժամ հրամայէ 4 Է մէջ ածել զԱրսէնիոս, և ցուցեալ զնորա երկուսին ձեռսն, 5

- ա. Դ. Արսէն. բ. Դ. ի ժողովս. գ. Դ. պատասխանեալ. դ. Դ. քամայեաց ե. Դ. զերկուսին զծնոս. Ն. երկուսին.

նիոս. և բազմաց ասել զճանաչելն զնա: Ապա տա մատուցանել զԱրսէնիոս ի ներքոյ հանդերձին զձեռնն ունելով և նոյն ժամայն էհարց թէ սայ արդե՞ք իցէ որ կորոյս զձեռնն: Իսկ նոքա ի վերա պանչելեացն զարմանային: բայց ի գիտողացն՝ թէ ուստի էր ձեռնն կրտւեալ. իսկ այլք ճշմարիտ գոլ համարէին զպակասութիւն ձեռինն, և ակն ունէին յայլ ձեռնարկմանէ պատասխանի առնել Աթանասա: Իսկ հւպատիկոսի վերացեալ զհանդերձն Արսէնի ըստ միւս այլ կողմանն, ցուցանէ զձեռն մարդոյն: Իսկ դարձեալ կարծեալ ոմանց ի միւսոյ ձեռանէն զրկիլ մարդոյն. սակաւ ինչ ձրկտեալս հակառակորդս զնոսա յարդարեաց: Ապա փոյթ արարեալ և զմիւս կողմանն վերացուցեալ զհանդերձ, զմիւս ևս զձեռնն Արսէնի եցոյց: Եւ այսպէս ասէր առ որ մերձն. զԱրսէնիոս որպէս անասնէք երկուս ունելով ձեռն գտանի. բայց զերրորդին յառաջ բերեցելոյ ձեռինն զտեղին ուստի առաւն ցուցցեն ամբաստանողքն:

ԳԼ. Լ.

Այսոցիկ այսպիսի յԱրսէնայ գործեցելոց,
յանհնարութեան գրողք նենգութեանն կարգեցան:

ա. է. Ես զերրորդն Ծ ոչ ունիմ ցուցանել տեղի ձեռին: Զայս տեսեալ ամենայն բազմութեան հիացան: Այսպէս ճշմարտեալ երևեցաւ Աթանաս և զպարտողքն յամօթ Բ եղեն:

Ապա և զՄակարիոս ազատեն՞ ի կսպանաց, եթէ զխարգ՝ ընդունելի է վկայութիւն որ յաղագս յանցմանն՞ պարտաւորեալ սուտ քահանայութեան, որպէս մեղապարտ ի նմանէ ըստ

ա. ն. զերրորդ. ք Ա՛ ամօթի յարան: գ Դ. ազատ. դ. Գ. յանցման. Դ անցման:

Իսկ ' Արփաք, ա որ և Յովաննէս, ամբաստանող, դատարանին մտեալ յամբոին փախեան: Եւ այսպէս Աթանաս զամբաստանութիւնս զայս մերկացեալ լինէր. և ոչ մի ինչ հպեալ արտաքոյ գրոց քան զի վստահ էր, որպէս զի արմացուցէ զգրպարտոյսն միայնով մերձակա կենդանութեամբն Արսէնի:

ԳԼ. ԼԼ.

Ապա և հակառակաւն Մակարիոսի ամբաստանութեամբն աւրինակաւքն հպէր արտաքոյ գրոց առնել: Եւ նախ զորս Եւսէրիոսին արտաքս վարէր որպէս ըզթշնամիս. ասելով ոչ երբէք ի յաւսոխաց դատիլ: Ապա և ցուցանել, եթէ ամբաստանողն իւրիւռաս ճշմարտապէս քահանայութեան Գ արժանաւորութիւն. քանզի այսպէս և գրիւր յամբաստանութեանն: Իսկ՞ յայսցանէ և ոչ մի բան դատաւորին կալան, էմուտ ապա և որ ընդդէմ Մակարիոսի դատաստանն. յոգնելով այսուհետև կշտամբութեանցն սպուժումն առնուին լսելիք. յորմէ երթալ ոմանց ի Մառէոտիս խնդրել զհակառակութիւնն: Եւ որպէս զի Աթանաս առաքեալս էտես զորս արտաքս էհան գրով. վասն զի առաքէին

- ա. ըս 'Αρχαάβ:
- բ. . յամբոխման փախեալ. :
- գ. Բս. . ունի: .
- դ. Բս. . յորժամ

1 Աքաթա անուան տեղ Աղէքսանդր Թեսաղոնիկացու նամակի մէջ որ ուղարժ է Աթանասին, Արքափ—Archaph է գո.Ծ ածած, որ աւելի է հասագտաութան մեր ձեռագրի ձեւին.

Իմոյ բանի " և կանոնին, և այսպէս ուղիղք երևեցան.

ա. Ա՞ բանին. Գ. ըստ իմում բանի եւ կանոնի:

Թէոզնիս, Մ ա ո ի ս ա, Թէոդորոս, Մ ա կ ե գ ո ն ի տ ս,
 Վ աղէս, Ուռսակիոս¹, գոչէր ապա չարախորհութիւնն
 և նենգութիւնն գոլ զեղեալն. քանզի ոչ իրաւ լինել
 Մակարիոսի քահանայի ի կապանսն գոլ, իսկ ամբաս-
 տանողին հանդերձ թշնամեաւքն երթալ, որով միակող-
 մանի գործ յիշմանցն առնեն: Չայս գոչելով Աթանա-
 սայ. և վկայութիւն զնելով յայնժամ միաբանութիւն
 ժողովոց և ապա իւրապատիկոս Գրիգորիս ի ս ի ո ս.² որ-
 պէս զի ոչ ոք ըստ բանին առնէր, թողեալ գնաց: Իսկ
 առաքեալքն ի Մառէտիս³ միակողմանի գործէին զյիշ-
 մունսն. որպէս զի ճշմարտապէս լինիլ, զոր ամբաստա-
 նողն իւրիւռաս⁴ ասէր:

Գ.Լ. ԼԲ.

Իսոյց Աթանաս գնացեալ առ Թագաւորն փու-
 փայր, իսկ ժողովն նախ արսորիլ նմա մշտնջենաւո-
 րեաց: Որպէս թէ և ի Մառէտիս գործեցելոյն ժամանեաց
 և ապա բազում նգովականաւք զնա հայհոյեցին, իսկ
 զսպանման ամբաստանութեանն պարտումն լռեցուցեալ:
 Ընգալան ապա և զԱրսէնիոս, զկոչեցեալն մեռեալ. և
 յառաջ Մեղետիանոսացն եպիսկոպոս, իսկ յայնժամ
 ընդդէմ Աթանասա ի նգովս որպէս զի իւրփողոյ⁵ քա-

ա. Բսագ. ունի Մարց. որ առանձին մարդու անուն է, նոյնպէս և

Μακεδόνης մընչեռն Ձեռ. ունի Մառիսեցի. Մակեդոնացի:

բ. Ձեռ. ի Մառեստիս, որ կրկնում է մի քանի անգամ:

գ. Բսագում այդ անունը չկայ ևւ զօրութեամբ է հասկացում:

դ. ըմ. Ὑψηλοπολιτῶν πόλεως ունի, իսկ Աթանասը անուա-

նում է անելի ուղիղ կերպով Ὑψηλιτῶν πόλεως որ համաձայն է
 մեր ձեռագրի ընթերցումին:

1 Վեց հոգիքը արիանոսաց գլխաւորները. եգիպոս գնացով
 իրանց հետ տարան նաեւ իւրիւռասին. Մակարիոսի հակառակողըին:

2 Տես գլ. 28. էջ 94. ուր պատ էր:

զաքի եպիսկոպոս ստորադրիւր: Եւ որ սքանչելին, որ
կոչիւր մեռեալ յԱթանասայ, կենդանի գոլով նզովէ
զԱթանաս:

ԳԼ. ԼԳ. 4

Հասանէր ապա և այլ թուղթ թագաւորին ազ-
դելով նոցա ի նոր Երուսաղէմ ժողովոյն փութալ: Որք
նոյն ժամայն իսկ ի Տիւրոսէ յԵրուսաղէմ երթային,
համաւրէն առնելով զտաւն ի մատուցումն տեղւոյն,²
իսկ զԱրիոս և զնորայսն ընգալան թագաւորական թըղ-
թովք ասեւ հաւանիլ, ի ձեռն որոց յղէր հաւանիլ հա-
ւատոյն աղազաւ, Արիոսի և Եւզոյիոսի: Գրէին ապա
Աղէքսանդրացեաց եկեղեցւոյն,³ որպէս զի ամենայն
նախանձու արտաքս ելելոյ խաղաղութեամբ զեկեղեցւոյն
կարգեաց գործ. և եթէ Արիոսի զղջմանէն ծանեաւ
զձմարտութիւնն. որպէս զի ապա առ ի յեկեղեցւոյն
գոլով, արդար և ի նոցանէ եղիցի ընգալեալ. յաղադս
նախանձու աքսորեալն զԱթանաս նիհարեալք. ոչ այսու
միայն, այլ և թագաւորին վասն այսոցիկ առնել զիտու-
թիւն: Իսկ զայս զնելով եպիսկոպոսացն, հասանէ և
միւս ևս թուղթ թագաւորին, ցուցանելով զԱթանաս
առ ինքն ընթացեալ, և նոցա կարևոր լինել զալ յա-
ղազս նորա ի վոստանդինուպաւլիս:

ԳԼ. ԼԴ.

«Եւ թէ ա ելանելով իմ ապայ ի համանուանէս

ա Բնագրի ամբողջ մի գլուխ ըովանդակող ընդարձակ նամակից
Թարգմանուած է միայն այս փոքրիկ կտորը առանց կապելու նախընթացի
ու շարունակութեան հետ:

1 Տես Եւս. Վ. 4, Գ. 43. Ոթոնաս, վասն ժողովոց 21. Թէւորիտ.
Պատմ. եկեղ. Ո. 31. Սողոմ Բ. 26. 27. Ռուբին. Ժ. 11. Կատիր. Գ.
5. Նիկիեփ. Ը. 50.

2 Եկեղեցւոյ օծումը տեղի է ունեցել Փրկչի 335 թ. Սեպ-
տեմբերի 17.

3 Նամակը իւր ամբողջութեամբ կայ Աթ. մե. Վ. Ժ. 21. գլխում.

« Իմնէ յերջանիկ և ի հայրենականս քաղաքէ. դէպ լի-
 « նել ինձ հեծանել ի ձի և երթալ. և յանկարծակի
 « Աթանաս եպիսկոպոս ի միջի քաղաքին ընդերաւք
 « ոմանք, » զոր ունէր, առանց ակն ունելոյ այսպէս ա-
 « ռաջի իմ եկաց, որպէս զի և տալ ի յարմանալեաց
 « պատճառս: »

ԳԼ. ԼԵ. 1

Իսկ զայս զթուղթս ի հանդէս որոց ի ժողովուն
 կարգեաց. ապա ի նոցանէ ոմանք բազումք ի յիւրեանցն Բ
 զնացին: Գ Իսկ որք Եւսիբիոսին, և Թէոգնիսին, և Մառիո-
 սին, և Պատուոփիլոսին, և Ուսակայն, և Վաղէնտինին
 ի կոստանդնին եկեալ քաղաք. ոչ ևս վասն բաժակին
 ընդէցման, և կամ սեղանոյն կործանման, և կամ Ար-
 սէնի մեռանելոյն խնդիր ինչ լինել ետուն թոյլ. այլ այլ
 մատնութիւնս կարգեալ առ թագաւորն. որպէս զի Ա-

ա . Ոմամբք:

բ . Ի տեղիս իւրեանց:

գ . քաղաքս:

1 Տես Աթան. ՀԿ. Աբ 87. Սոզոմ. Բ 28. Թէոգ. Ա. 31. Կա-
 սիոգ. Ը. Գ. 6. Նիկեփ. Ը. 50:

Բայց Սերիոս՝ որ հաւատարիմ էր թագաւորին, և որք
 նորին հոմախոհք, » որ Բ առ Աթանաս զատելութիւն ունէին,
 և ոչ իւրք Գ վնասեալ տեսին Դ զայրն Աստուծոյ, յորո կոր-
 ծէին և կամէին, Ե Դարձեալ այլ յարէին մատնութիւն Զ յայ-
 րըն Է Աստուծոյ յԱթանաս, Ը որ ի ժամու կարգի առաջից, Բ

ա. Ն. համախոհք. բ. Բ. որք. գ. Բ. իմիք. դ. Դ տեսանէին. ե. Բ Գ.
 կամին. զ. Դ մատնութիւնս Գ. մատնութեան. է. Ա՛ Ն. այրն. ը. Դ. Գ.
 Աթանաս. թ. Գ. ասացի:

Թանաս սպառնալով արդեւ առաքել զցորենն զոր ըստ սովորութեանն բերէին ի քաղաքն Կոստանդնի. և զայս զճառեալսս լսել յԱթանասա, Ադամանդայ Անիւքիոնի, Առբէթիոնի՝ Պետրոսի եպիսկոպոսացն: Եւ վասն զի մեծամեծս զաւրէ մատնութիւն, յորժամ մատնողն հաւատարիմ իցէ. զի այսու ք յափշտակելով

ա. քն 'Αδαμάντιος 'Ανουβίων, 'Αρβαθίων. 260. ապա ամանտայ առիւքիոնի:

ք 260. այրես . քն τούτω

1 Առկրառը իսլամմէ է այս եպիսկոպոսներին իբրեւ Աթանասին մեղադրող ներկայացնում. մինչդեռ յայտնի է որ սուքա Աթանասի կուռակեցներ էին:

Եւ այն էր նոցա փոյթ, զի կարասցեն զԱթանաս որոշել և զԱրիոս հաստատել յԱղէքսանդր: Եւ ոչ ստոյգ ՝ զճշմարտութիւն գրեն վասն Աթանասայ ք զըրպարութեանն. այլ և զայս թէ Աթանաս արգել զցորեանն սպառնալեօք, որ կարգեալ էր գալ ի Կոստանդնուպօլիս: Եւ այսպէս խորամանկութեամբ զմիտս Թագաւորին պղտորէին ք ի վերայ Աթանասայ ք և առ Արիոս ք զԹշնամութիւն՝ նախանձու ասէին, և ոչ վասն հաւատոյն: ք Եւ զի հաւատարիմ զնոս կարծէր, ընդունի ի նոցանէ զասացեալն Թագաւորն Կոստանդիանոս, անգիտացեալ զնոցա խորամանկութիւնն:

Եւ առաքէ հրովարտակ ի ժողովն ի Ցիւրոս երթալ յԵրուսաղէմ և զԱրիոս զղջացեալն և զխոստովանեալն զհաւատս սուրբ ժողովոյն, ընդունել է ի հաղորդութիւն միաբանութեան, և դարձեալ երթալ յԱղէքսանդր, և Աթանասայ գալ ի Կոստանդնուպօլիս: Այսոցիկ այսպէս եղելոյ, գայ ժողովն ք յԵրուսաղէմ և զԱրիոս ընդունի ժողովն, և առաքէ յԱղէքսանդր

ա. Դ. զարոյգն. ք ստուգ: ք. Դ. գրեն զԱթանասին. գ. Ն. աղտոբէին, եւ ի վերայ դ. Գ. Աթանաս. Դ. Ա. Աթանասի. ե. Գ. եւ Արիոս. գ. Դ. հաստոյ. է. Ա. ընդունի հաղորդութիւն. Բ. ընդունիլ. ք. Ա. ք. Ե. ժողովն. Ն. ժողով.

Թագաւորն և ի բարկութիւն արկանելով, յաքսորիս
 առնէ զԱթանաս ¹ ի Գալիլիա ահրամայելով կեալ: Աւէին
 սմանք զայս առնելով զնա թագաւոր. այց առնելով մի
 աւերել զեկեղեցին. քանզի Աթանաս ամենայն ուրեք
 ընգենոյր զԱրիոս ի հաղորդելոյ: Այլ սա ի Տօրիեռ-
 ի ² Գաղղիոյ ք կեսոյր:

Գ. 1. 19. ⁵

Իսկ ի Կոստանդինուպօլիս եկեալ քաղում ³ Եպիս-
 կոպոսաց և զՄարկեղոս Եպիսկոպոս Անգիւլայոյ որ
 ի փոքր Գաղատիա, ընգենուին յաղագս այսպիսի պատ-
 ճառոյս: ⁴

ա. Ի Գաղղիա Ե՛ջ Գալլիաս

բ. Էն Կրիբերի Ե՛ջ Գալլիաս ծիյցապոս Ի Տորիեռայ Գաղ-
 ղիոյ կնայր: Ի զաղաղղոյ ունի շնո որ անկասկած արտագրողի սնաւն է:
 գ. Զկայ ընագրում:

1 Աքսորման ժամանակը որոշուում 336 թ. մտաւորապէս
 փետրուար 11-ում:

2 Տօրիեք քաղաքը, որ հին ժամանակ Բելգիական Գաղղիայի մտ-
 սումն էր, ներկայիս գորմանակն Տրիէր քաղաքն է, որ մանաւանդ միջին
 դարում իրեն առեպիսկոպոսանիստ քաղաք առանձին նշանակութիւն ու-
 նէր:

3 Տես Սողոմ. Բ. 33. Բուփին. յ. 12 Կասիոզ. Կ. 9. Նիկեփ.
 Ը. 53:

4 Սղոմենը գրումէ, որ Մարկեղոսին պատժեցին նրա համար, որ
 նա հրատարուեց Երուսաղէմի ժողովի մէջ համաձայնել Եւսեբիոսի կու-
 սակիցների հետ յօգուտ Արիոսի:

ընդունել զնա ամենեցուն. և մի ինչ այլ ընդ այլոյ լիցի, և
 Աթանաս երթալ ի Կոստանդնուպօլիս, Հրամայեցաւ ի թագա-
 ւորէն Աթանասայ ոչ դատնալ յԱղէքսանդրի այլ երթալ
 ի Գաղղիա ք յաքսորս:

ա. Դ երթեալ ք Բ. ի Գալիլիա:

Աստեռիոս^ա ոմն ի Կապպադոկիոյ ընդ իմաստութիւնն անցանէր. Բ ապա թողոյր զայն և զքրիստոնէութիւնն պատմէր. ձեռնարկէր և յարմարագրել բանս որք մինչև ցայժմ^գ կրին, ի ձեռն որոյ արիանոսութեանն տղանդ^դ զքրիստոս, այնպէս ասելով, զոչ Աստուծոյ զաւրութիւն, որպէս յԱմովսէն^ե ճառի զմարախ և զթրթուր զաւրութիւն Աստուծոյ լինել, և զայլ զայտոցիկ զմերձակայն: Եւ յաւելէր Աստեռիոս զյաճախաբար յեպիսկոպոսունս, յաւետ յայնս որ ոչ զկարծիսն Արիանոսի հայհոյել: Նա և ի ժողովս պատահելու մըտանել ի միոյ քաղաքի եպիսկոպոսութիւն յորդորեալ բայց ի քահանայութիւնն նուազեաց վասն զոհելոյ նորա ըստ հալածանացն: Յաղագս որոց և զորս, յԱսորեաց քաղաքսն, շարագրեաց բանն, ցուցանիւր: Զայս ծանուցեալ Մարկեղոսի և հակառակ նորա կամելով շարագրել, ըստ չափու առաւել ի հակառակն անգանէր. քանզի սատակ մարդ զքրիստոս, որպէս զՍամոսացին յանգրգնեցաւ ասել: Զայս ծանուցեալ յայնժամ յԵրուսաղէմ ժողովեցելոցն, Աստեռի ոչ ինչ բան ղնէին, զի ոչ ըստ բանի քահանայիցն էր կարգաց, և իսկ ի Մարկեղոսէ որպէս ի քահանայէ բան պահանջէին ի շարագրեցելոյ նորա գրոցն: Եւ իբրև գտանէին զՍամոսացւոյն զխորհեալսն, հրամայէին փոխադրիլ նմա ի շարափառութենէն, իսկ ըսագտեալ իոստովանի զգիրսն պրեր: Եւ իբրև լուծաւ փոյթ եպիսկոպոսացն ժողով)

ա. Ἀστέριος. 260 ունի իստիորիոս:

բ. οφίβτικῶν μετιῶν . ուսուցանելով ծարտասանութիւն: .

գ. . Գոն :

դ. συνίστη . շատագուէր . քաց է թողած:

ե. Μωυση — ի Մովսէսէ:

զ. Այստեղ ուղիղ է գրած:

Թագաւորին կոչմամբն ի Կոստանդինուպաւլիս եկելոց, ' նոյն ժամայն որ ըստ Մարկեղոսին խնդրիւր: Արպէս զի Մարկեղոս ոչ խոստովանի այլել, զոր աւրինակ խոստացաւ զանիրաւն շարագրութիւն: Իսկ որք անդն զնա ընգենուին, և զԲասիլ փոխանակ նորա յԱնկիւրիայ առաքէին: Այլ և զայս զնորա շարագրեալս Եւսէրիոս Պամփիլղիա յերեսին գիրսն անգիացեաց ք յանդիմանեալ զչարափառութիւն նորա. բայց Մարկեղոս յետ ըստ Սէդեկիոյ 9 ժողովոյն զեպիսկոպոսութիւնն էառ վերստին ասելով. ոչ իմանալով զնորա շարագրեալսն. և վասն այնորիկ զՍամոստացւոյն առնուլ զկարծիս: Արդ յաղագս այսորիկ ըստ աշխարհին ասասցուք:

ԳԼ. ԼԵ. 2

Երեսուն ամ յայս յեղեալսս Կոստանդինի Թագաւորութեանն ընդ: Իսկ Արիոս հասանելով իւրայաւքն

ա. Անգիւրեայ եւ Անկիւրեայ Ձեռագրինն է, մի սխալ որ կրկնուամ է Ձեռ. համարեա ամնն մի երեսում:

բ. ἀνέτρεφεν մործեաց:

գ. Σαρδισίῳ:

1 Արիմոսոս որ ժողով էր այս եւ շատ բազմամարդ. ուր ոչ միայն Աթանասի եւ Մարկեղոսի դէմ վճիւններ կ'այայրին. այլ նաեւ ուրիշներէ դէմ:

2 Տես Աթանաս համակ առ Սիրուպոն յաղագս մահուան Արիոսի էջ 341) եւ համ. առ եպիսկոպոսունս եգիպտ. գիրք 18 էջ 226. Սոզոմ. Բ. 29 30. Ռուփ. Ժ. 13. Թէոդ. Գ. 64. Ա. 14. Եպիփան. Աղէքս. ԿԹ 10. Կաս. Կ. 10. Նիկեփ. Ը. 51.

ԳԼ. ԼԹ.

Յաղագս սատակման Արիոսի:

Յետ երեսուն ամ Թագաւորութեանն Կոստանդինի. Իսկ Արիոս հասեալ յԱղէքսանդր իւրովքն, ' ոչ սակաւ ա. Դ. Ն. իրայովն:

յԱղէքսանդրեայ, առժամայն խռովեցուցանէր զՆզիրպտոս, Աղէքսանդրացւոցն ժողովրդի խռովեալ ի վերայ ճանապարհինս Արիոսի և նորայոցն և զի սուրբ եպիսկոպոսն նոցա յաքսորիս առաքեցաւ Աթանաս:

Եւ խռովութիւն ոչ սակաւ էր ի նոսա. Գորպէս զի թագաւորին լուեալ զանդրէն թիւրումն Արիոսի կամացն. առաքեալ նոյնժամայն ի Կոստանդինուպուլիս ածել Հրամայեաց բան տալ որոց նոյնժամայն վերստին շարժելն ձեռնարկէր: Դսկ յայնժամ Հանդիպէր ի Կոստանդինուպուլսի եկեղեցւոյն առաջնորդ Աղէքսանդր, զՄիտոփան Եփեսանորդելով: Այսպիսի աստուածասէր գոլով զառ Արիոս մարտն յայնժամ յայտնեաց: Քանզի իբրև ածաւ յայնժամ Արիոս:

ա. ܐܢܐ ܛܝܘܚܐ ܕܥܘܠܡܐ ܕܢܐ ܕܡܝܢ ܕܥܘܠܡܐ:

բ. Սուրբ քն. շունի:

գ. Այս նախադ. չկայ քնարի մէջ:

դ. Δόγμα δόσοντα ὦν ἀντις ἀνακινεῖν ἐπεχέει

Թարգ բարդ բարի դիմաց է դրել, առանց մոքի, . տալ պատասխանի վասն անկարգութեանցն, զոր վերստին ձեռնարկեաց շարժել. :

ե. Բս. Μητροπολίτης

Խռովութիւն ի քաղաքին և յԵգիպտոս լինէր ի մուսս Արիոսի, և ի ժերժելն Աթանասայ: Զի թիւրէր զժողովուրդն յիւր յաղանդն, Բայլ ոչ ըստ Գ ուղղափառութեան հաւատոյն սուրբ ժողովոյն Նիկիայ: Եւ էր յայնժամ յաթոռ եպիսկոպոսութեան կոչեալ ի Կոստանդինուպուլիս Աղէքսանդր. այր պարկեշտ և բարեպաշտօն և երկիւղած յԱստուծոյ, Գ Եւ ծանուցանէր Եթագաւորին զԱրիոսի զմոլորութիւն, և զթիւրութիւն, Գ և

ա. Գ. Դ. ի քաղաքն. բ. Ա. Բ. աղանդն. գ. Ա՛ այլ ըստ: դ. Գ. Աստուծոյ. ե. Ա՛ ծանուցանէ. զ. Դ. զթերութիւն.

և ժողովուրդն դարձեալ յերկուս բաժանէր հասուածա, և լինէր խռովութիւն ըստ քաղաքին: Ոմանց զՆիկիոյ հաւատ ոչ շարժել ասացելոց, իսկ այլց իրաւ զԱրիոս ասել վիճեցելոց, և ի մեծ ջանի լինիւր Աղէքսանդրոս. և մանուսանդ զի Աւստրիոս Նիկոմիդացի բազումս նմա սպառնայր ասելով. որպէս զի նզովեալ զնա, թէ ոչ ի հաղորդութիւն ընգալցի զԱրիոս և զնորայան: Իսկ Աղէքսանդրոսի ոչ այնչափ նզովիցն էր պէտ որքան երկնչէր ի վերայ փութացելոյ լուծուան հաւատոյն, քանզի պահապան անձին իւրում զսահմանս հաւատոյն կարծելով, որ զամենայնիւ հղեն ոչ խախտել զաւրինակս նորա: Յայս այսուհետև ի հանդիսի կալով ինդրիւ ինչ բազում ասացեալ բանիք ապաւինի առ Աստուած. և ի պահս յաճախ պարապեալ և զաղաւթան և ոչ զմի ինչ ժամանակ պակասեցուցեալ. և այսպիսի մտածութիւն առնելով կատարէր զնորայն փառս: Յեկեղեցւոջն ի համանուանն Իռինայ^ա աւրէնս ընքեան զարգելաւորութիւնն արարեալ, և ի ներքս ի բեմն մըտեալ ի ներքոյ աստուածային սեղանոյն զինքն ի բերա-

ա. Էնրհոյ

զպատուածն ժողովրդեանն. որ ոչ զուղիղ հաւատն քարոզէ^ա նոցա: Ջայս լուեալ Պոստանդիանոսի, առաքէ թղթով^բ կոչեալ զԱրիոս ի Պոստանդինուպոլիս. և որք Սերբի էին ժողով^գ առաքեն առ Աղէքսանդր եպիսկոպոսն Պոստանդինուպոլիս, ընդունել զԱրիոս, զի մի նզովեսցի. Բայց Աղէքսանդր^դ ոչ վասն նզովիցն հոգայր, այլ վասն թիւրութեան հաւատոյն. և սուրբ ժողովոյն Նիկիայ, և Եւ ի պահս և յաղթս միշտ լինէր ի հանդէս^է բարեպաշտութեան ճգնէր^զ յեկեղեցւոջն Աստուծոյ.

ա. Դ. քարոզէր. բ. Ա՝ Սերբն ժողովի. գ. Ն. թուրթ կոչել: դ. Ա՝ յԱղէքսանդր. ե. Ա՝ Ն. հաւատոյ. զ. Ա՝ Նիկիայն. է. Դ. հանդերձս. ը. Դ. մըշտ ճգնէր.

նքս կոյս տարածեալ աղաւթէր արտասուաւք բազմաւք. զերիս տիւս և զերիս գիշերս՝ նաւթի զոյս առնելով կատարէր. խնդրէր յԱստուծոյ և զտանէր: Իսկ խընդիրն էր այսպէս. եթէ իցեն ճշմարիտ կարծիքն Արիոսի, դու զսահմանեալն զուգտինդրութեամբ անտես արասցես. իսկ եթէ զոր դու՞ ունիցիս հաւատ է ճշմարիտ, Արիոսի ամբարշտութեանն տալ դատաստան ամենայն չարեացն պատճառոյն:

ԳԼ. ԼԸ.

Այսպէս ապա Աղէքսանդրոս աղաւթէր: Իսկ թագաւորն փորձութիւն Արիոսի կամելով առնել, ի պալատն զնա կոչէր. հարցանէր եթէ բաւականաց Գ սահմանաւք

α. Νούκτας τε πολλάς καὶ ἡμέρας ἔρωταμ φεζέρου ει տիւս . :

բ. Բն. զոր նա ունի:

գ. Բաւականանայ.

Գաւով միշտ ըստ օրինաց՝ արգելաւորաց, Բ այնչափ հսկէր բազում հառաչանօք և արտասուօք. Եւ էր խնդիրն յԱստուծոյ՝ այս, եթէ՞ իցեն ճշմարիտ կարծիքն Արիոսի, դու զմիաւորութիւն ուղղափառութեանն հաստատեցես ի փառս քո, ապա թէ՞ իցէ նորա խորամանկութիւն, և կործանումն սուրբ հաւատոյն՝ չլոծ զչարն չար պատուհասիւ յերկրէ, որպէս և իցէ քեզ հաճոյ, զի մի կորիցուք իսպառ. Յետ այսորիկ գայ Արիոս է ի Կոստանդնուպօլիս, և Աղէքսանդր՝ զինքն ի ներքս՝ քան զվայրագոյրն առաջի սուրբ՝ սեղանոյն ընկենոյր, և լայր գառնապէտ զՔրիստոս. և զերիս տիւս և զերիս գիշերս անսուաղ, մինչև առ զխնդրուածն:

ա. Դ. ըստ օրինակի. Ա՝ միշտ օրինաց. Բ. Ն. օրինաց. Գ. Դ. արգելանաւորաց. Ն. աւշափ. գ. Գ. Ն. Աստուծոյ. դ. Ա՝ եւ թէ. ե. Դ. եթէ. զ. Դ. հաւատոյս. է. Դ. յԱրիոս. ը. Ա՝ յԱղէքսանդր. թ. Դ. ի ներքոյ: ժ. Դ. սրբոյ.

Նիկիային ժողովոյ: Իսկ նորա պատրաստապէս փոյթ ունելով խոստովանէր. և ստորագրէր զոր յաղագս հաւատոյն սահմանեալ հնարելով: Իսկ թագաւորին զարմացեալ և երգումն ի վերայ էբեր. նա և զայս ևս հընարելով առնէր. պատճառաւ իմն զերգումն արուեստաւորէր: Եւ զրելլ որպէս լու այս, թէ Արիոսի զոր ունէրփառա՞ զրելլով ի քարտի՞ առաւելապէս երեր երգուեալ ճմարտապէս այսպէս խորհել որպէս և զրեալս է: Զայս այսորիկ այսուհետեւ զլուր Բ ունիմ զրեալ, զեղելոյս այսպէս: Զի զրեաց և երգումն զրեցելովքն ի վերա եւ զայս ի թղթոյ թագաւորին ժողովեցի: Հաւատացեալ ապա թագաւորին ընդունել զնա յեպիսկոպոսէն Կոստանդնուպաւսէ ի հաղորդութիւն յԱղէքսանդրէ հրամայեաց: Եր աւր շարաթու յայնժամ, և ըստ սովո-

ա. զհաւատն.

բ. իւրոյ:

Իսկ Արիոս կացեալ առաջի թագաւորին. ոչինչ այլ քան զհաւատն՝ Նիկիա խոստովանեալ, Բ և ստորագրէր զհաւատոյն բան, Գ և երգնոյր ոչ այլ ինչ խորհել, կամ ասել, կամ առնել: Եւ զայս ևս արուեստաւորեալ հնարէր պատճառով գողանալ զպարզամիտս. Դ ընդ որ զարմացեալ թագաւորն, ոչինչ անիրաւ զնորա հաւատն՝ ասէր, և արտաքոյ ինչ սուրբ ժողովոյն հաւատոյ: Եւ հաւատաց թագաւորն Արիոսի. և ասաց Աղէքսանդրի ընդունել զնա: Եւ գրէ թուղթ և հրաման՝ ընդունել զնա, և զնորա խոստովանութիւնն երգմամբ հանգերձ ամենեցուն յայտնէր է գրով և անգիր. անդ և ի հեռաւորս ընդունել զնա ամենեցուն:

Էր շարաթ յորժամ ել ի թագաւորէն Արիոս ընծայիւք

ա. Դ. հաւատն. բ. Դ. խոստովանիլ. գ. Դ. բանն. դ. Դ. Ա՛ զպարզամիտսն. ե. Դ. հաւատն. զ. Ա՛ թուղթն եւ հրամայէ. է. Դ. յայտ առնէր:

րութեանն ակն ունէր ժողովել. իսկ դատաստանն հե-
տեւէր Արիօսի անաւրէնութեանն: Քանզի իբրև ելանէր
ի թագաւորական սրահէն, ընծայաբերիւր « որոց Եւ-
սեբիոսին ի միջի քաղաքին յայտնապէս լինէր, և լի-
նէին այս մերձ ի կոչեցեալն վաճառ Կոստանդնի, ուրա-
նաւր ծիրանին կա սիւն: ԱՏ յուժեմնէ տեսմանէ ըն-
դունէր: Ե Հարցեալ թէ գուցէ ուրեք մերձ տեղի առ
ի պէտս նստելոյ, և լուեալ լինել յետոյ վաճառուն
Կոստանդնի, անդր կոյս գնացեալ: Ըմբունէ ապա սըրտ-
նեղութիւն վայրն. և ընդ աղբոյն անկանէր և տեղի
նստոյն: Յայնժամ և կոչեցեալն ի բժշկաց, նախ աղի
ուղղակի նոյն ժամայն անգանէր ընդ տեղի նստոյն, և

ա. ἐδορυφορεῖτο ἕκτα ἐκτὸν ἡμῶν:

բ. « Եւ յերկիւղէն յորովայն խնդրէր լուծումս ., կայ քն. մէջ եւ
համառօտ օրին:

և հրամանօքն, և որք Սեբիոսին էին յուղարկաւորք: « Իբրև
մերձ եղեն ի փողոցն, ուր ք լինի վաճառ Կոստանդնիանոսի, և
Կան ք ի տեղաջն ուր էր ք ծիրանի սիւնն. անդէն հասանէ Ե
քարկութիւն յԱստուծոյ ք ի վերայ Արիօսի: ԱՏ յուժեմնէ
տեսումն լինի է Արիօսի և յերկիւղէն որովայն նորա խնդրէր
լուծումն. Ե Հարցեալ եթէ իցէ անքոյթ ք տեղի զպէտսն վճա-
րելոյ, ք Եւ իբրև ոչ մերձ ինչ ցուցաւ, սրանեղութիւն ք զնա
ունէր. և իսկոյն ընդ աղբոյն աղիքն ի վայր վայթեցանք» ի տեղ-

ա. Α Ὑπερθεῖν էին յուղարկաւորքն բ. Γ որ. գ. Α գան.
դ. Γ. ուր կայր: Ե Γ. հասանէր. գ. Α. Ն. Աստուծոյ. է. Γ. լինի տեսիւ.
Ը. Ա. զլուծումս Ն. յանքոյթ: Թ. Նորայր. «Հարցեալ եւ թէ գուցէ ուրեք
մերձ տեղի առ ի պէտս նստելոյ. Սուր. Ա. 38. Նոր Հայկ. ի նստմ:
Ժ. Նորայր. «Ընդ աղբոյն անկանէր եւ տեղի նստոյն, յայնժամ եւ կո-
չեցեալն ի բժշկաց նախաղի ուղղակի՝ նոյն ժամայն անկանէր ընդ տեղի
նստոյն .: Սուր. Ա. 38. Նոր Հայկ. ի նստոյ տեղի:

1 Նորայր Յովհ. կաթուղիկոս. 21-23. Ետան ընդ գարշեղիմս ի վայր
զփորտին վայթեալ սատակէր .:
ժա. Γ. վայթեցաւ ի տեղաջն Ա՝ վայթեցան:

բազմութիւն արեան հետեւէր, մանր մանր ալիքն միանալով
 դամայն արտաքս հոսէին, հանդերձ փայծաղամբն, և
 լերդիւն, և առ ժամայն ապա սատակէր: Իսկ տեղի
 նստմանն ի պէտս մինչև ցայժմ ցուցանի ի Կոստանդ-
 նիպաւլսի, յիտոյ որպէս և ասի վաճառոյն Կոստանդնի-
 զնորայն դառն մահն անաւակելով և ի սրա-
 հին մարկեղոսի՞ ամենայն մերձակայիցն. վերացան է ըզ-
 մատնն հակառակ ընքեան միշտ յիշատակ զմահուանն
 պատճառ գործելով: Այսորիկ կղելոյ ահ և ջան ըմբռնել
 զորս ի Նիկիոմիդացի Եւսէրիոսին. և ընթանայր հոչակն
 ընդհանուր քաղաքն. որպէս զի ասել և ընդ ամենայն
 տիեզերս: Իսկ թագաւորն առաւել առ քրիստոնէսու-

ա. Չկայ յուն:

բ. τὸ ὄμαχέλλο) մտավածառի:

1 Իրիտը մեռել է մտ 336 թուին:

ւոջն, և աղի՞ ուղղակին հանդերձ լերդիւն և փայծաղամբն և
 միանգամայն և ամենայն փորոտին՝ արտաքս և հոսէին ընդ
 նստոյ տեղին. ի նմին՞ և անդէն սատակէր ի տեղւոջն զգա-
 ուրն և զնշաւակեալ մահն Արիոսի. իսկ նստոյ՞ տեղին մինչև
 յայժմուց՞ եղեալ ցուցանի՞ ի Կոստանդնուպօլիս: Այսպէս նը-
 շաւակեալ մահն զընդդէմ հակառակութիւնսն՝ դադարեցու-
 ցանէ որք՞ Սերիոսին էին, թ և որք այլ՞ համախոհք ըստ
 Արիոսի մոլորութեան էին. Եւ թագաւորն առաւել ևս հաս-
 տատէր առաւել ի հաւատս սուրբ ժողովոյն. (և կոչեալ զԱղէք-
 սանդր, զհայրապետն Կոստանդնուպօլսի,՞՞՞ գոհանայր նովաւ՞՞
 զՅեռանէ,՞՞՞ որ յայտ ՚՞արար զխորամանկութիւնն Արիոսի, նշա-

ա. Գ. աղիքն: բ. Բ. Ա՛ փայծղամբն. գ. Ա՛ Գ. Դ. ընդ. դ. Դ.
 նստելոյ. ե. Ա՛ Գ. Դ. յայժմուս. Ն. ցայժմուց. զ. Ա՛ ցուցանէ. է. Գ.
 զակառակութիւնս. ը. Ա՛ որ. թ. Բ. Սերիոսի էին. Դ. ժ. եւ որ. Ա՛
 պք. ժա. Բ. զԿոստանդնուպօլսի զհայրապետն. ժք. Դ. զովաւ. ժգ. Ա՛
 ի տեսանէ. ժդ. Գ. այդ:

Թիւնն առաւելիւր, և ճշմարտապէս յԱստուծոյ վկայեալ զՄիկիոյ ժողովն էգիտ. ուրախ լինէր ապա ի վերա եղելոցն: Եւ ի վերայ երկցն որդեաց զորս կեսարս յորջորջէր, զիւրաքանչիւր ոք ըստ աասն ամաց թագաւորութեանն իւրոյ:

Ձառաջինն զհամանունն իւր Աոստանդին. արեւմտայինէն կողմանց իշխան կարգէր. ի մետասաներորդի ամի թագաւորութեանն իւրոյ. իսկ արեւելային կողմանն

նակեալ « մահուամբ ընդհանուրս: Բ Եւ դադարեցին Արիանոսը՝ 4 առ թագաւորին ժամանակը՝ ի լուծիւն: Եւ առաքէ առ Աթանաս զառնալ յԱղէքսանդր, և հովուել զժողովուրդ իւր, զոր գնեաց Գրիստոս արեամբն իւրով:»

ԳԼ. Լ.

Քէ որպէս Աոստանդիանոս կացուցանէ զորդիսն իւր իշխան ընդ ամենայն երկիր իւր, և ինքն միւսմիւսայ և վախճանի ի Նիկովիոսայ, և ընդ ի Աոստանդիուպոլիս:

Եւ զորդիսն ի կացոյց 4 իշխանս ընդ ամենայն երկիր է իւրոյ իշխանութեանն. զորս և Աեսարոս անուանեաց, ի տասն Բ ամեայ ի վեր գերեսեան, 5 առաջնոյն անուն Աոստանդին համանուն հարն որ ունէր զկողմ արեւմտից՝ 6 ընդ իւրոյ իշխանութեան. և երկրորդին անուն Աոսա, համանուն հօր 7 Աոստանդիանոսի կոչի, որ ունէր զկողմն արեւելից յինքեան. և անուն երրորդին Աոստանդ, որ ընդ հօրն ունէր զիշխանութիւն, զի

ա. Ա՛ Գ. Դ. նշաւակեալ. ք. Դ. ընդհանուր. գ. Բ. արիանոսըն. Գ. Դ. արիոսըն. դ. Դ. ժամանակք: Ե. Ն. զորդիս. զ. Ա՛ իսկ Աոստանդին զորդիսն. Դ. զոր կացոյց իշխան. է. Դ. երկիրն. ը. Գ. իշխանութիւն զորս. Դ. զոր. Թ. Ա՛ Գ. Դ. ամենից. ժ. Բ. զերեքեանն. Դ. զերեսեանն. ժա. Ա՛ յարեւմտից. ժք. ք. Բ. Գ. հօրն.

զհաւուն համանունն զՎոստանդ կարգեաց կեսար ի քսաներորդումն: Իսկ զկրտսերն զՎոստան յերեսներորդի ամի իւրոյ թագաւորութեանն զինուորեցոյց:

ԳԼ. ԼԹ. 1

Իսկ ամի միոյ յետ այսորիկ անցելոյ և հասեալ ի կԵամ թագաւորն Վոստանդին ի հիւանդութիւն անգանէր. և ի Վոստանդիանուպաւլսէ նաւեալ ի քաղաքն Հեղինէի որպէս ի բնական ջերմութիւնն հպեալ առ որս անդն կէին: Ապա առաւելագոյն ախտին զգացեալ զանդն եղեալ բաղանեստ այն արհամարէր. յառնէր ի Հեղինուպաւլսէ ի Նիկոմիդեա և անդ ի պրաստին իւրում լինէր ի քրիստոմիւնէականէն հաղորդ ի մկրտութենէ: Բա-

1 ՅԿ ԵԼՎ. Վ. Կ. Դ. 61. Սողոմ. Բ. 34. Թէոդ. Գ. ԵԿ. 11. 32. Ռուփին Ժ. 11. Կասիոգ. Գ. 13 Նիկեփ. Ը. 54. Փիլոսո. Բ. 16:

էր կրտսերագոյն, որ ունէր ամս ատան՝ յերեսուն Բ ամի թագաւորութեան հօրն. և միջնոյն քսան և առաջնոյն քսան և վեց ամ:

Եւ լցեալ Կ. և Է. Վոստանդիանոսի Դ հիւանդացաւ, և նաւեալ¹ ի Վոստանդիանու քաղաքէ, կամէր երթալ ի քաղաքն Հեղինէի մօր իւրոյ, որպէս կարծէր բնական ջերմութիւն հպել և ի նա. ապա առաւելագոյն է զնա վտանգէր, և անտի ի Նիկոմիդայ² երթեալ ի պրաստին³ իւրում ժաղներ, որ Եւ լուանայր զինքն ի պրաստին⁴ և յարուցեալ⁵ նստէր, և առ-

ա. Ա՛ Գ. յամս. ք. Դ. յերեստասան. գ. Գ. ի միջնոյն. Ա՛ ի միջնոյն: դ. Բ. ամ Վոստանդիանոսի. ե. Դ նաւել. գ. Բ հպիւ Գ Ա՛ հպեալ. է. Ա՛ Գ. Ա՛ աւելագոյն. Դ. յաւելագոյն (ծնո մէջ մի վանկի տեղ բաց է թողաց) ը. Գ. վտանգէր. Թ. Ա՛ ի Նիկոմիդեայ. Դ Նիկոմիդա. ժ. Բ Ա՛ Դ Ն. ի գրաստին: ժա. Ա՛ Գ. իւրոյժա. նորայր. Եստնէր ի Հեղինուպաւլսէ ի Նիկոմիդիա, և և անդ ի պրաստին իւրում լինէր. նոց հայկզ. ի Պրաստ. ժգ. Դ. զըպրաստին ժդ. Գ. արուցեալ:

րեմիտ ի վերայ այսուրիկ եղեալ առնէ զկտակսն, յորս զերեսին որդիսն իւր ժառանգորդս թագաւորութեանն իւրոյ կացուցանէ. որպէս և կենդանին իսկ գոլով զժառանգութիւնն նոցա բաժանեաց: Բազում և Հռովմայեցւոց քաղաքին, և իւր համանուն քաղաքին կրանիւք թողլով զկտակսն. այնմ յանձնէ քահանայի, վասն որոյ Արիսոն վերակոչեալ լինէր, որում յառաջագոյնն արարաք յիշատակ: Պատուէր առնելով ոչ յայլոյ ուրուք, և ոչ յորդւոցն իւրոց Կոստանդայ որ յարևելալս իշխանին ասլ ձեռն: Իսկ յետ առնելոյ զկտակսն, սակաւս կեցեալ աւուրս կատարէր զվարսն: Իսկ յորդւոցն նորա և ոչ մի ոք լինէր ի վախճանին: Առաքէ ապա առժամայն յարևելս Կոստանդիա, ազդ առնելով զվախճան հաւրն:

Գլ. Խ: 1

Իսկ զթագաւորին մարմին պատշաճապէս յոսկւոջ երեալ տապանի ի Կոստանդինուպաւլիս տարան, դնելով

4. Յես Եւս. վ. Կ. Գ. 66. Նիկեփ. Ը. 55.

Նէր կաակագիր որդւոցն իւրոց « ժառանգաւորաց թագաւորու թեանն, և գրէր և կնքէր և տար ի քահանայն, որ վերագոյն Բասացաք. որ զօղեալ 2 ունէր զԱրիսոի աղանդն. 1 զի յետ Ծորա վախճանին 2 ասցէ յորդիսն 3 զմիոյ միոյ 2 դատավճիռսն. Իսկ յետ սակաւ աւուրց՝ հանգեաւ (ի փառս Աստուծոյ. կատարեալ առաքինութեամբ և ուղղափառ հաւատով), և ոչ ոք

ա. Գ. որդոցն իւրոցն. ք. Գ. վերագոյնն. գ. Ա՝ շոռեալ: դ. Ա՝ զաղանդն. ե. Բ. ի յետ. Գ. յետ. (զ. Նորայր. Յեսո իմոյ վախճանին: Ար. Լաստվ. Բ. 12.) է. Գ. որդիսն. ը. Ա՝ ի միոյ միոյ.

ի թագաւորականս զեր ի վերոյ. և այսպէս բերէին պատուով և ընծայարբերութեամբ՝ քաղմաւ որպէս կենդանւոյ լինէր. և զայս այսպէս առնէին մինչ զի ոք ի յորդոց նորա եկեսցէ:

Իսկ ի յետ այսորիկ ի յարեւելին կողմունսն ծանուցեալ կոստանդնի թագաւորականումն եքսողիոնի արժանաւորիւր. եղև յեկեղեցւոջն ի համանուան առաքելոցն նշխարացն մի եղիցին պակասեալք: Եկաց թագաւորն կոստանդին ամն կԵ, ք վախճանեցաւ ի հիւպատուոջն Փիլիկիանոսի և Տատիանոսի իբ մայիս ամսոյ: Սայ էր երկրորդ ամ ՄՀԷ՞ ողիմպիադին. և ունին զիրքս ժամանակ ամաց ԼԱ:

ա. Δορυφορια տես էջ 109:

բ. Բն. Եւել ունի. Եւ թագաւորեաց ամս երեսուն եւ մէկ:

գ. Բն ունի. Երկու հարիւր եօթանասուն եւ ութ :

առնթեր կայր յորդոցն. այլ յետ մահու ք ազդեցաւ նոցա մահն:

Եւ կազմեցին տասան ոսկի մարմնոյ թագաւորին պատուաւորք արքայի, ք և զսպեցին ի ներքս երևելի հանդերձիւ ք (և անոյ շ՞ իւղովք և խնկօք) ք բարձեալ բերէին ք ի Կոստանդնուպոլիս մեծաւ պատուով և փառօք (հանդերձ սաղմօսիւք և օրհնութեամբք ք և երգովք հոգևորօք և շնորհօք.) և գնի ի սուրբ անդուղ, մերձ յեկեղեցի Առաքելոցն, զոր շինեաց ինքն, մինչև ի գալուստ որդւոյն նորա. Եկաց թագաւորն Կոստանդիանոս ամն կԵ. ք և թագաւորեալ ամս ԼԱ. ք և հանգեաւ ի Ի. և Բ. սնժա Մայիս ամսոյ. (գովութեամբ ի գովութիւն յուղարկեալ մեծաւ պատուով թաղեցաւ ի փառս ամենասուրբ Երրորդութեանն.)

ա. Դ. ի յետ մահուն Բ. մահուն. ք. Բ. պատուաւորքն արքային:
գ. Դ. հանդերձիւք զ. Ա՞ Գ. Դ. անուշ Ե. Գ. ինկովք գ. Դ. բերին.
է. Բ. գոնութեամբք: զ. Դ. որդոց. թ. Բողոր Զեռ. Կ՛ Ժ. Դ. ամս Լ. Դ.
Գ. ԼԵ. բողոր Զեռ. տարեթւերի սրաւը յամախ է կրկնում: Ժա. Ա՞ Դ. եւ Ծ:

Գ Ի Ր Ք Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ

ԳԼ. Ա.

Ռուսփինոս որ հռովմայեցւոցն լեզուովն զրեաց զեկեղեցականն պատմութիւնն, առ ժամանակսն մոլորեցաւ. զի զորս ըստ Աթանասայն յետ վախճանին Կոստանդնի թագաւորին կարծէր լինել, անգիտանայ և որ ի Գաղիայ արքայութեանն նորա, և զայլ ինչ բազում: Իսկ մեք այսուհետև Ռուսփինա հետեւեալք զառաջին և զերկրորդ պատմութեանն զիրս որ ի նմանէն շարադրի եղաք. իսկ յերրորդէն մինչև ցեաւթներրորդն զկէսն ի նմանէ Ռուսփինոսէ առնելով, և զկէսս ի յայլց ոմանց յուրովից ժողովելով. և զայլս ի յայլց արդ ևս կենդանեաց լսելով լցաք: Յետոյ հանդիպելով և Աթանասա շարակարգութեանն, զորս առանձինն հառաչէ կրիւք, և թէ որպէս յաղագս մատնութեանն որոց Եւսէփոսին արտաքսասահմանեցաւ, ծանեաք մանաւանդ Կրաւղին, և որոց մերձն զուով յեղեալսն հաւատալ, և կամ ի կարծեցելոցն ի նոցանէ, և սակս այսորիկ մոլորելոյ: Եւս և զթուղթս յուրովից որոց յայնժամ ընթերցեալք, որպէս էր կարծել զճշմարիտն վերստին քննեցաք: Վասն որոյ հարկաւորեցաք զառաջինն և զերկրորդն զգիրս ի վերուստ ասել, համահպեալք և յորս Ռուսփինն ոչ խոնարհի ճշմարտին: Եւ ոչ այս

միայն. այլ և այս զիտելի է, զի ոչ եղաք յառաջնում ստորասութեանն զնզովականն Արիոսի. զի և ոչ զթագաւորին զթուղթս, այլ զայն միայն մերկ զգործսն յաղագս ոչ բազմաբան լինելոյ պատմութեանն հեղգս զընթերցողսն դործել: Իսկ զայս քո աղագաւ, ո՞վ քահանայդ Աստուծոյ, այրդ (Թէոդորէ), պարտէ առնել որպէս զի մի անդիտանալ, և որքան այսու բանիւ թագաւորքն առաքեցին և կամ ըստ սակաւ ժողովոց եպիսկոպոսացն փոխելով ըստ սակաւ ինչ զհաւատն էտուն: Սակս այսորիկ որքան կարևոր համարեցաք, յետ այսորիկ ի ստորասացութեան եղաք: Եւ զայս յառաջնումն արարեալ գիրս, և յորում յետ ձեռնարկութեանն, ասեմ զի և յերկրորդիս առնել փութասցուք: Արդէն իսկ սկիզբն պատմութեանս արասցուք:

ԳԼ. Բ. 2

Քանզի սուրբ ա թագաւորին կոստանդնի վախճանելով, որք Եւսէբիոսին Նիկովիդացւոց և Թէոզնիսին

ա. Բն. շոմի այդ մակդիրը:

1. Նման խօսքերով է Եւսէբիոսը իւր Եկեղ. Պատ Ժ. գրքի սկզբում գիմում Տիւրոսի Պաւլին եպիսկոպոսին, որի օրինակին ըստ երեւոյթին հետեւել է Սոկրատը. Թէ ո՞վ է այս Թէոդորէն, յայտնի չէ:

2. Տես Սոզոմ. Գ. 1. Թէոդ. Բ. 2. Կասիոզ. Դ. 1. Նիկիւ. Թ. 2:

ԳԼ. ԼԱ.

Սէբիոսի և Թէոզնի արիտասկանաց արարքն և զործք և վասն ԱՅանասի որոշութեանն չանք:

Եւ յետ թագաւորին վախճանի, որք Սէբին էին, և Թէ-

նային այսպիսեաց կարծեաց հետևի: Յետ սակաւ ինչ իրի ապա և ի վեր առ Թագաւորն ելանէ խնդիրս այս և լինի ըստ սակաւ ինչ յայտնի, նախ ի Թագաւորին զաւրականս. ապա տուաւ յամբոխութիւն քաղաքին: Եւ բարբառէին յաղագս Թագաւորական կարծեաց ի սենեակսն Թագաւորականս հանդերձ կանամբք, իսկ ի քաղաքին ըստ իւրսքանչիւր տան բանական պատերազմ լինէր: Ընթանայր ապա փութաբար չարն և յայլ աշխարհս և քաղաքս: Եւ որպէս զկայծակն ի փոքերէ սկիզբն առնելով խնդրոյն ի վիճաբանութիւն զլսաւղսն յարուցանէր: Քանզի իւրսքանչիւր ոք ի հարցողացն զխռովութիւնն իր ի պատճառ խնդրոյն առժամայն անգանէր, և հարցմամբն զհակառակելն խնդրել. և ի հակառակելն ամենայն ինչ խախտեալ լինէր. այլ այս յարևելականի քաղաքսն լինէր: Ասան զի Ռդիւռիա ա և յարևմտային կողմունսն զլռութիւն ունէին. զսահման Նիկիոյ հաւատոյն ոչ կամելով շարժել: Արպէս զի ապա արտաքս ածեալն գործ ի վատթարն կոյս վերանայր: Այսպէս ապա որք Եւսէրիոսին գիւտ համարէին զբազմացն խռովութիւն. որպէս զի այսպէս միայն կա-

ա. Յն Դաւրբեց

զԹագաւորն իսկ. և այսպէս ի տան Թագաւորութեան սերմանեաց զորո՞մն չարին և ապա ի քաղաքին յայնմ. և ապա յաշխարհս, ա սրպէս փոքր կայծակն ի հողմոյ չարին բորբոքեալ լինէր. և ամենայնուրեք պատերազմ հակառակութեան յարուցեալ ի քաղաքս և ի գաւառս և ի տունս ի կողմն արևելից. և յարևմուտս Գ էր խաղաղութիւն և ըստ հաւատոյն Նիկիայ, Յայսոսիկ ամբոխի սուտ գտեալ, որք Սերիոսին էին որոշել զԸնթանաս որպէս կա-

ա. Դ. աշխարհին. բ. Դ. յագարակս. գ. Գ. արեւմուտս. դ. Դ. ի խաղաղութեան. Ա. եւ յարեւմտից ոչ գտանէր սէր խաղաղութիւն: Ե. Բ. ամբոխ:

րեւ յայտնել զԱթանաս իւրեանց կարծեացն խորհրդակից: Այլ Աթանասայ յայնժամ հասանէր դառնալ յիւրան մինչ թագաւորացն թղթովք լինէր նա ամրացեալ, զոր Աղէքսանդրացեացն ժողովրդի նորն կոստանդնի ի Գաղիայոյ Տուրեռոյ սուաքեաց. կարգելով զԱթանաս վերստին յԱղէքսանդրիայ:

ԳԼ. Գ. 1

Եւ որպէս զի Եւսիբիոս Նիկովիդացի մատնեաց զնա կոստանդիանոսի: ¹ Այսոքիւկ թղթովքս վստահացեալ Աթանաս հասանէ յԱղէքսանդրիայ, ² և խնդութեամբ ընգալաւ զնա ժողովուրդն Աղէքսանդրացոց. քայց հանդիպեալքն ի նմա արիանոսութեանն հակառակութիւն յարուցին ընդդէմ նորայ: Յորոց յաճախ աղմուկք լինէին: Ապա ուրք Եւսիբիոսին պատճառս տալին մատնել զնայ թագաւորին. եթէ ոչ դատել յատենի եպիսկոպոսանց, այլ ընքեան հրամանաւ եհաս յեկեղեցին: Եւ այսքան տարածեցին մատնութիւն, որպէս զի բարկացուցեալ զթագաւորն, հանել զնա յԱ-

ա. Թագաւորի ամբողջ թուղթը, որ կայ բնագրի մէջ, թարգմանը մեծ նախադասութեան մէջ է ամփոփել:

1 Տե՛ս Ազգում. Կ. 2. Թէոդ. Բ. 1. Աթանաս. Ընդ Ար. 87 էջ 203:

2 կոստան Մեծի մահուանից յետոյ. նոյա երեք որդիքը համաձայնութիւն կայսցրին եւ բոլոր աքսորուածներին յետ կանչեցին. ի Թիւս արոց եւ Աթանասին: Նա հասաւ Աղէքսալ գրիա 338 թ.:

քացեան պատճառով ³ մեղաց: Եւ զայս նախ բանս արկեալ եթէ աջ դատեալ եղև ժողովոյ ⁴ առաջի թագաւորի ⁵ և դատաւորաց ⁶ եղև մուտ ⁷ նորա յԱղէքսանդր. այլ ինքն դարձեալ եկալ ⁸

ա. Ն. պատճառելով. բ. Դ. ի ժողովոց. գ. Դ. թագաւորաց. դ. Ն. Դ դատաւորի. ե. Դ. եւ եղել մուտն. զ. Գ. Ա' եկեալ.

ղէքսանդրիոյ: Իսկ թէ որպէս եղև փոքր ինչ յետոյ
ասացից:

ԳԼ. Դ. 4

Իսկ յայսմ ժամանակի վախճանեալ Եւսեբիոս
Պամփիլեայ եպիսկոպոսն Պաղեստինի կեսարոյ,² Ահակ
նորին աշակերտ զեպիսկոպոսութիւնն փոխանորդէր: Ար
և այլ ևս բազում գրեանս արար. և ի վարս վարդա-
պետին շարագրեաց:

ԳԼ. Ե. 5

Յետ բազում իրի՞ս և թագաւորին կոստան-
դինոսի եղբայրն կոստանդին հաւրն համանուն ի վերա
կրտսեր եղբաւրն իւրոյ կոստանդայ եղանելով կողմանցն

ա. Սակաւ ժամանակի:

1 Տես Սողոմ. Գ. 2 կատող. Դ. 3. Նիկեփ. Թ. 3.

2 Եւսեբիոսը յեռաւ Փրկչ 310 Թ.

3. Տես Սողոմ. Գ. 2. Թուփին ժ. 15. կաս. Դ. 4. Նիկեփ. Թ. 3

զաթոռն: որպէս և կամեցաւ. և այսպէս զթագաւորն ցասու-
ցանէին:

ԳԼ. ԼԲ.

Յազաղս Եւսեբոյ Պամփիլիա եպիսկոպոսին վախճանին եւ ի սեպի
նորին Ակակի փոխապրին:

Յայնժամ Եւսեբի Պամփիլեայ՝ եպիսկոպոս Պաղեստի-
նայ՝ կեսարու վախճանեցաւ. փոխանորդէ զաթոռն Ահակ՝
նորին աշակերտ: Եւ այլ ևս բազում բանս ի նորա գիրս շարա-
գրեաց: որպէս և ամենեցուն՝ է յայտ:

ա. Ա՝ Պամփիլայ. ք. Գ. Դ. Պաղեստին. գ. Դ. Ակակիոս նորին
աշակերտն. զ. Ա՝ յամենեցուն:

և ճակատելով զաւրականաւքն իւրովք, սպանեալ¹ լինէր² ի նոցունց ի հւստոջն Ակիւղինոսի և Պրոկղա:

ԳԼ. Զ. ³

Ոնդ այսու ժամանակաւ ըստ Կոստանդինապոլսի այլ ևս առաջնովքն շարամանի խռովութիւն ի յայսպիսի պատճառոյ: Աղէքսանդրոս ոյ ըստ քաղաքին եկեղեցեաց առաջնորդ, և զառ Արիոս մարտն հանդիսացեալ աստանաւր կատարեաց զկեանսն, քսան և երիս

1. Կոնստանդին Մեծը իւր ընդարձակ տէրութիւնը երեք մաս բաժանեց. առաջին Կոստանդիանոսին տուեց Գաղղիան, Բրիտանիան, Իսպանիան եւ Ափրիկայի մի մասը, Կոստանդին կրտսերին Իտալիան, մնացած Ուփրիկան, Իլլիրիան, Մակեդոնիան, Բուլղարիան, Սեւ ծովի ափերը, Եբրորդին Կոստանդիանին Միւզիան, Թրակիան, Կ, Պոլսը, Ասիան, Եգիպտոսը եւ արեւելեան տէրութիւնը, Իլլիրիայից սկսած մինչեւ Մծբէն:

2. Փրկչի 34¹ Թ.

3. Տես Սողոմ. 4. 3. Կասիոզ. Դ. 8. Նիկեոս. Թ. 4.

ԳԼ. ԼԴ.

Թէ որպէս Աղէքսանդր եպիսկոպոս Կոստանդնուպոլսոյ փոխի յաշխարհէ ընտրէ ի տեղի իւր զՊոլոս. իսկ սմանք զՄակեդոն կամին:

Յետ այսորիկ աւագ եղբայրն Կոստանդիանոս յարուցանէ պատերազմ ի վերայ կրտսերոյ եղբօրն վասն նորա վիճակին. և ի զինուորացն հարեալ, սրով մեռանէր Կոստան կրտսերն, " և լինէր խռովութիւն ոչ սակաւ: Եւ անդէն Աղէքսանդրոս եպիսկոպոսն՞ Կոստանդնուպոլսի վախճանի. որ զառ Արիոսն մարտն՞ բարեք հանդիսացեալ աղօթիւք. կալեալ զեպիսկոպոսութիւնն ԻԳ. ամ (ուղղափառ հաւատով ըստ սուրբ ժողովոյն Նիիոյ և Ճշմարիտ վարուք, առաքինի և սուրբ երևեալ ի փա-

ա. Դ. կրտսեր. ք. Ա՞ Դ եպիսկոպոս. գ. Ա՞ մարդն:

ամս զեպիսկոպոսութիւնն վայելեալ և ՂԸ զամենայն զվարսն: Սայ վախճանեալ ոչ զոք ի տեղին իւր ձեռնադրեաց, այլ պատուիրեաց զի ընտրեսցեն, յորոց պարտն էր յերկուցն զմին յորոց նայն անուանեաց: Եւ ոմանք կամէին ընտրել զվարդապետականն, զհանդերձ այսուիկ և զքաղցր վարուք վկայեալն, զՊաւղոս, զառ ի նմանէն ձեռնադրեալն քահանայ, այլ մանուկ տիովք, և ծեր մտաւք: Եւ ոմանք կամէին ընտրել զմիայն ի ձեւոյ երկրկեղած յԱստուծոյ ցուցեալն զՄակեդոն. զսարկաւազ հանդիպեալն ի բազում ամաց, ծեր տիովք: Եւ յայսմանէ մեծ վիճաբանութիւն զեկեղեցին խռովեցուցանէր վասն ձեռնադրութեան եպիսկոպոսի: Քսնզի ժողովուրդն ի յերկուս հատանէր մասունս, ոմանց յԱրիոսին յարելով աղանդ. իսկ բարեխորհողացն, թէ ո՞րպէս ըստ Նիկիոյն սահմանի ժողով: Զի մինչ ուրա-

ւըս և ի գովութիւն Աստուծոյ, ^ա որ) ունէր ամս ՂԸ. ^բ սա փոխեալ յաշխարհէս, պատուիրեաց զՊողոս ^գ ձեռնադրել քահանայ ^դ յիւրմէ՝ առնել իւր փոխանորդ, մանուկ տիւք ^ե բայց ծեր մտօք (և ողջամիտս հաւատս ^զ Աստուծոյ): Այլ բազմաց հաւանութիւն ի Մակեդոն էր որ ծեր էր ^է տիովք. (այլ ոչ ևս խորհրդովք ^զ ըստ Արիոսի մոլորութեան) սարկաւազ գոլ. յայսոսիկ յերկուս բաժանէր ժողովուրդն, ^բ որք Արիոսին՝ զՄակեդոն գոլ ասէին. իսկ որ ըստ ուղղափառութեան, զԱղէքսանդրի զընտրութիւն ^զ ի վերայ Պողոսի հաստատեալ, ^է ասէին, զհայրապետ-

ա. Ա՛ Գ. ի գոնութիւն. ք. Բոլոր Ձեռ. ՂԾ. գ. Ա՛ Գ. զՊողոսս դ. Դ. եպիսկոպոս. Գ. ձեռնադրեալ քահանայ. ե. Ա՛ Գ. Դ. տիովք. գ. Դ. քահանայ. է. Դ. որ ծեր էր, մէկ օրին. չունին: ք. Գ. խորհրդովք. Դ. խորհրդօք. թ. Գ. Ա՛ բաժանեալ. Դ. բաժանէին ժողովուրդն. Գ. ձեռ. այս եւ հետեւեալ թերթի մէջից մի մի քառորդ սիւնակ վըսցած է. ժ. Ա՛ Արիոսին էին: ժա. Դ. Ա՛ ընտրութիւն. ժք. Դ. հաստատեալս առնէին.

նաւր էր Աղէքսանդրոս ուղղափառն ընդունէին զհամագոյութիւնն արիանոսացն դատապարտելոց, և որպէս յամենայն աւուր վիրաւորեցելոց: Եւ իբր նա վախճանէր, անմեկնելի ժողովրդին մարտն լինէր. վասն որոյ ոմանց զհամագոյութեանն հաւատ պահելով զՊաւղոս յեպիսկոպոսութիւն նախաձեռնէին. իսկ արիանոսքն զՄակեդոն փութացուցանէին: Եւ ապա ի համանուանս իռինայ եկեղեցւոջ, որ մերձս է յայս մեծ Սոփիս անուանեալ, ձեռնադրի Պաւղոս որով առաւել քան զերթելոյն զկարգս խորհէր ունել:

ԳԼ. Է. ¹

Իսկ յետ բազում իրի ծանուցեալ թագաւորին, թ Վոստանդինուպաւլիս նստոյց ատեան արիոսանց եպիսկոպոսանց և զՊաւղոս հրամայեաց պարապեցուցանել. և զԵւսեբիոս Նիկովիդացի փոխեալ, մեծ քաղաքիս եպիսկոպոս ցուցանելով. իսկ զայս գործել թագաւորին նոյն ժամայն զիմեալ յԱնտիոքա:

ԳԼ. Ը. ²

Բայց Եւսեբիոս ոչինչ պատճառով կամէր լռել.

ա. Τῆς Κωνσταντινου πόλεως

1. Տե՛ս Սոզոմ. Դ. 4. կաս. Դ. 8. Նիկեփ. Թ. 4.

2. Սոզ. Գ. 5. Աթուս. նամակ. 22. կաս. Դ. 9. Նիկեփ. Թ. 5.

ութիւն: Եւ այսպէս ապա ձեռնադրեալ եղև Պօղոս ի Վոստանդուպոլիս ի վերակացութիւն. որ առաւել քան զԱղէքսանդր զբարեպաշտութեան կարգս ցուցանէր յեկեղեցիսն ք Աստուծոյ. յորս ք լիներ ձեռնհասութիւն. ³

Եւ զի չէր թագաւորն ի նորա ձեռնադրութեան, Արիանոսքն բանս արկեալ ցասուցանէին ⁴ զթագաւորն:

ա. Դ. յեկեղեցիս. բ. Գ. Ա՛ որս. գ. Գ. ձեռն հաստատութեան. դ. Ա՛ ցուցանէին.

այլ զամենայն հնարս շարժէր, որպէս զի գործեսցէ զոր կամէին: Յարդարէ ապա ժողով յԱնտիոքիա¹ Ասորոց լինել, պատճառով նաւակատեաց ա եկեղեցւոյն. զոր հայր Ազոստացն սկսաւ կարգել. իսկ յետ նորա վախճանին որդին կոստանդինոս ի հիմնարկութեանէն ի տասն ամ կատարեաց. բայց ճրմարտապէս յանկուսն և ի խախտուսն համադոյութեանն հաւատոյ դային: Յայսմ ժողովի ա յուրվից քաղաքաց եպիսկոպոսունք Ղ: Բայց Մաքսիմոս, որ զԵրուսաղէմացոց Եպիսկոպոսն Մակար փոխանորդէր, ոչ եկն անդր, զմը-

ա էγχαίνια

ա. ժողովեցան συνῆλθον.

1 Այս ժողովումն էլ էին տիրապետում արիանոսները, նա տեղի ունեցաւ 341 թ.

ԳԼ. ԼԴ.

Ժողով եպիսկոպոսաց յԱնտիոք ըստ հրամանի Թագաւորին որք զարհոսութեան զաղանդն կամին յստաջացուցանել եւ դատաւարտեն զԱթանաս:

Եւ զի էր յԱնտիոք Թագաւորն հրամայեաց ժողով առնել^ա յԱնտիոք Բ պատճառաւ նաւակատեաց (սուրբ Սոփիա.) զոր հայր⁴ նորա հիմնարկեաց. և յետ տասն ամի վախճանի⁵ նորա կատարի. Եւ ժողովեցան Ղ եպիսկոպոսք, ոչ վասն նաւակատեաց եկեղեցւոյն. այլ զի զհամագոյութեան հաւատն յԱրիոսութիւն փոխարկեսցին. որ⁶ նորին աղանդոյն էին խորհրդածուք, և զՂթանաս Աղէքսանդրացի. և զՊօղոս կոստանդնուպօլսի որոշեսցին զհայրապետն: Զայս զգացեալ⁷ Երուսա-

ա. Դ. լինել. ք. Գ. Ա' Անտիոք: գ. Ե. հայրն. դ. Ա' վախճան. ե. Բ. որք. զ. Դ. գիտացեալ. Ա. սգացեալ.

ինքեան հրամանաւ ի ներքս վազեաց յեկեղեցին: Ապա որպէս զի առ մատներովն զնա. և լինելով խռովութեանն, բազումք յամբոխին մեռան, և եթէ ոմանց տանջելով յԱթանասայ, և ոմանց ի դատաստանս մատներոյ ա:

Գլ. Թ. 1

Այսպէս յայնժամ մատնութեանն եղելոյ. ձեռնադրեն եկեղեցւոյն Աղէքսանդրւոյ եպիսկոպոս նախ զԵւսէրիոս² Միսինացի. Բ իսկ թէ ո՞վ էր սայ, ուսուցանէ Գէորգիոս Լաւորիկիոյ եպիսկոպոս, որ յայնժամ էր ի ժողովուն: Քանզի ասէ յորում առ նա ցաւագնեալ ճառին, Գ որպէս զի Եւսէրիոս ի բարետոհմիցն Միջագետաց Ուռհայոյ Դ իջեալ լինէր. ի մանգական տիս ուսանելով զաստուածային գիրսս³: Ապա և արտաքնովն վարժեալ յորոց յԵդէսիայ դիմեալ խրատողաց. իսկ յետոյ ի Պատուփիլեայ Եւսէրիոսէ թարգմանեաց

ա. Բնագրի մէջ կայ. . ոչ միայն զսյս, այլ եւ զոր ինչ զործեցին ի Տիրոս ընդդէմ Աթանասայ ի մէջ բերէին: .

բ. τὸν ἐπικληθῆντα Ἐμισσηνὸν κηρύττων ἐπισηλῆσιν:

գ. τῷ εἰς αὐτὸν πεπονημένῳ βιβλίῳ ἢ գիրս արարեալ վասն նորա: .

դ. Ἐδῆσῆς

ե. τὰ Ἑλληνῶν.

1 Տիս Սոզոմ. Գ. 6:

2 Տես գիրք Ա. գԼ. ԻԴ. եւ Հիերոնիմոս. Գր. ԵԿ. 91:

3 Եդէսիայում ըստ վկայութեան եկեղեցական պատմագիրների մատուցելու մեծերի օրինակին հետեւելով անգիր սովորում էին սուրբ գիրքը:

առանց վկայութեան ժողովոյն, և ձեռնադրեաց « զԳէորգիոս Աղէքսանդրի. այլ ոչ ի նոցանէ Բ ընկալեալ եղև:

ա. Գ. ձեռնադրեալ. Բ. Դ. ի նոցանէն:

զաստուածային զիրսս^ա։ Յետ այսորիկ զիմեալ նորա յԱնտիոքա, զէպ եղև Եւստաթա հայհոյիլ և նզովիլ ի Վիւրոսէ^բ որպէս սարէլացեալ։ Այլ ոչ ընդ երկարս ինչ և նորա նզովել զՎիւրոս որպէս Սարելի համախորհ։ ապա առժամայն զԵւսիբիոս զուգել ընդ Եւփռոնի փոխադրողին զԵւստաթ։ Իսկ նա փախուցեալ ի քահանայութենէն հասանէր յԱղէքսանդրիայ, անդ ուսանել զիմաստասիրականն։ Ապա դառնալով յԱնտիոքիայ զուգէր ընդ Փղակիւղոսին^գ որ յետ Եւփռոնին^դ, յԵւսեբիոսի կոստանդինուպաւլսի եպիսկոպոսէն, ձեռնադրիլ յեպիսկոպոսութիւնն Աղէքսանդրոյ։ Այլ անդր ոչ եւս զիմեալ վասն յոյժ սիրելոյն Աղէքսանդրացեացն զԱթանաս, այլ իմեսացեացն քաղաք առաքիլ։ Եւ աղմկեալ լինէին իմեսացիքն ի վերա ձեռնադրութեանն նորա։ Քանզի հայհոյիւր որպէս զառամնականսն ճգնեալ^ե, ապա փախուցեալ երթայր առ Գէորգի Լաւողիկեա որ վասն նորա ասաց բազում ինչ։ Իսկ զնա կարգեալ յԱնտիոքեայ յարդարեաց ի Փղակիղոսէ և ի Նարկիսոսէ առժամայն իջանել յԷմեծա Ձ և անդրէն մեղադրիլ նմա որպէս Սարելի համախորհ։ Եւ ընդ այս յաղազս կարգեցելոյն նորա ընդարձակագոյն էանց Գէորգիոս։ Իսկ յետոյ ի վերաբերէ թէ թա-

ա. Այստեղ մի նախադասութիւն է բաց թողած, որ է . յորոց մին էր առաջնորդ եկեղեցւոյն Կեսարիոյ, միւսն Սկիթոպօլսոյ։

- բ. ὑπὸ Κόρουκ
- գ. Πλακίτος
- դ. Εὐφρόνιος
- ե. τὴν μαθηματικὴν ἀσχοῦμενος
- զ. Ἐμσα

զաւորն ի բարբարոս զնա հանել ճեպէր. և զի նշանք ի ձեռս նորա վինէին: Բայց զԳէորգի ասացեալսն յազգս Եւսէրիոսի Մեսացւոյ այսքան ևս ճառեցից:

Գլ. Ժ. 4

Չի յայնժամ Եւսէրիոս յԱնտիոքայ ձեռնադրեալ և երկուցեալ ելանել յԱղէքսանդրիա, ձեռնադրեն զԳրիգոր յեպիսկոպոսութիւնն Աղէքսանդրոյ: Եւ զայս գործէին առ ի փոփոխումն հաւատոյն. ոչ պարսաւելով զՆիկիոյն, այլ սկիզբն պատճառոյն ունի զյաճախ ժողովն առնել. ժամ քան զժամ այլայլել զսահման հաւատոյն, և ըստ սակաւ ինչ յԱրիանոսի կարծիսն անկանիլ: Այլ այս թէ որպէս եղեւ ապա յայտնեսցուք: 4 Իսկ յայնժամ յԱնտիոքայ գրեցաւ թուղթ ըստ քաղաքաց քաղաքաց վասն հաւատոյն և եթէ ոչինչ ըստգտեալ հաւատոյ կայ դրութիւն. ապա փոքր ինչ յամեալք յԱնտիոքիայ միւս ևս գրեն թուղթ ա: Եւ այսպէս եղև զիր հաւատոյն յայնժամ յԱնտիոքիա ժողովելոցն. յորում և Գրիգորիոսի չև ևս ելեալ յԱղէքսանդրիա նոյնժամայն որպէս եպիսկոպոս ստորագրեաց: Եւ այսպէս եղեալ ժողովոյն զայս գործելով և զայլ ինչ աւրինադրելով կատարեցաւ: 2 Իսկ յայնժամ ժամանակի և աշխարհական իրաց վինէր խռովութիւն, քանզի ազգ մի Փռանգոս անուանեալ ի Գաղիայ Հռով-

ա Բնագրում դրած է նոցա գրած նամակի պատճէնը:

բ. Այս գրութիւնն էլ կայ քնագրում:

գ. Ծի Փրագոս

1 Տես Սոգոմ. 4. 5. 6. Աթան. վասն ժող. 23. Կասիոգ. Գ. 10:

2 Այլ ժողովում 97 եպիսկոպոս հաստատում են 25 կանոն:

ւայեցւոց ընթանայր: Ընդ այսուիկ և շարժմունք մեծամեծք ի կողմանս արևելից լինէին, առաւել յԱնտիոքիայ. զի զամն ողջոյն շարժէր:

ԳԼ. ԺԱ ¹

Այսոցիկ եղեալ և զԳրիգոր յԱղէքսանդրիա իջուցեալ ապա էհաս և յԱսորիայ ^ա զաւրավարն, և որ ընդ նմա զինեալ զաւրն որոց թիւ էր հինգ հազարաց, ճակատէին նոքաւք և արիանոսքն: Իսկ թէ որպէս Աթանաս ելեալ յեկեղեցւոյն, յորոց զնայն ըմբռնեալ փութային, փախեաւ, ճառեցից: Էր երեկոյ, և ժողովուրդն կայր ի գիշերապաշտաման, ակն ունելով ժողովոյն, և եկեալ զաւրավարն կարգէր զզաւրականսն յամենայն կողմանս եկեղեցւոյն: Իսկ Աթանասա տեսեալ զեղեալսն ի հոգս մտանէր. որպէս զի (մի) ումեք ի ժողովրդեանէն վասն նորս զնաս լինիցի:

ա. Συριανός Միքիանոս, զօրավարի անունն է եւ ոչ ժողովրդի:
1 Տես Սողոմ Գ. 6. Աթանաս Պատմ. Արեան. 9 էջ 349. Թէոփար. Պատմ. Եկ. Բ. 4. Ռուփին. Ժ. 19. Կաս. Դ. 2. Նիկեփ. Թ. 6:

Եղև ^ա ի ժամուն յայնմիկ պատերազմ սաստիկ աշխարհական. Բազգ մի Փռանգոս ¹ արշաւանս ² գնէր ի կողմանս Անտիոքայ, և Եւ կոչեցաւ զօր յԱսորեաց ³ որք եկեալ է ընդ այն զԳրիգոր Ե յեկեղեցւոյն հաստատեցեն յԱղէքսանդրի, Բ և զԱթանաս հալեալ ասորցեն ի ժողովն յԱնտիոք: Զայս ծանուցեալ Աթանասայ ⁴ հրամայեաց գիշերապաշտօն առնել, զի եղիցի ելք

ա. ն. եւ եղև. ք. Գ. յաշխարհական. գ. Դ. Փռինդայ. Միւս քոլոր Զեո. Փռնդայ. ո. Այստեղ ընագիրը սխալ է կրճատուած. համեմատել ընդարձակի հետ. ե. Բ. յԱնտիոքայ. գ. Ա՛. ասորեաց. է. Դ. եկեալք ընկալան զԳէորգ. ը. քոլ. Զեո. զԳէորգ. Թ. Դ. յեկեղեցւոյն Աղէքսանդրի. ժ. Բ. յԱթանասայ. Դ. Աթանասի:

Եւ հրամայեաց սարկաւագին քարոզել աղաւթս եւ նոյնժամայն յարդարէր ասել սաղմոս: Իսկ համառ ձայնութեան՝ սաղմոսին եղելոյ ընդ մի դուռն եկեղեցւոյն ամենեքին ելանէին: Այսորիկ եղելոյ զաւրականքն անմարտնչելիք մնային. իսկ Աթանաս ի մէջ սաղմոսաւդացն անմնաս լինէր պահեալ: Այս պատճառով փախուցեալ Աթանաս ի Հռովմ ընթանայր. իսկ Գրիգորիոս յայնժամ ընգալաւ զեկեղեցին: Բայց Աղէքսանդրացեացն ոչ տանելով զեղեալն Ղրիոնիսիոսի եկեղեցին այրեցին. այսքան սակա այսորիկ ճառեցաւ: Իսկ Եւսէրիոսի սրարեալ որչափ եւ կամէն, ալաչէր զՅուլիոս Հռովմա եպիսկոպոս դատաւոր որոց ըստ Աթանասայ լինել, ¹ առ ինքն կոչելով զիրաւն:

Գլ. ԺԲ. ²

Այլ ոչ էհասուսանել Եւսէրիոս զառ ի Յուլիոս

ա. Բն. Συμφωνία

1 Սոկրատը սխալուամէ՛, Եւսէրիոսը Յուլիոսին նամակ է գրել Անտիոքի ժողովի առաջ. իսկ Յուլիոսն է թղթեր գրիւ թէ Աթանասին եւ թէ նրա հակառակորդներին եւ նոցա Հռոմ ժողովի կանչել:

1 Տես Սողոմ. Կ. 7. Կոստոք. Կ. 12. Նիկիոք. Թ. 7.

Իրացն Աստուծոյ, եւ մինչդեռ էր ժողովուրն, եւ սարկաւագն՝ քարոզէր, եւ մրաձայնեալ՝ զտէր ողորմայն ասէին՝ ⁹ (եւ զինուորքըն պահէին զդուրսն, ⁹ ելեալ ընդ մէջ նոցա գնայր, զի մի ամբռեալ ¹⁰ վնասեցի ¹¹ ժողովուրդն.) ⁵ Եւ ոչ ոք կարաց գիտել զնորա ելսն. բայց զոր ինքն կամեցաւ տանել ի Հռովմ առ Յուլիոս, ցուցանել նմա զիրաւորացն որ գործեցան: ¹²

ա. Գ. սարկաւագ. ը. Գ. մրաձայն եղեալ. գ. Տես ընդարձակ օրին. զ. Նորայր. Եւ Նա անցեալ ընդ մէջ նոցա գնայր. Դուկ Գ. 30. Ե. Ա՛ ամբռեալք. գ. Գ. վնասեցէ. է. Ա՛ զժողովուրդն. ը. Այս հատուածը ըն. համեմատութեամբ տարբեր է.

սէ յաղագս Աթանասայ՝ դատեցեալսն, քանզի սակաւ ինչ յեա ժողովոյն կեցեալ վախճանեցաւ: ² Վասն որոյ ժողովուրդն Կոստանդինուպաւլսի եկեղեցւոյն նոյնժամայն զՊաւղոս յեկեղեցին մատուցանեն, ըստ նմա և արիանոսքն յայժմ կոչեցելում որ վերապաւղոսի եկեղեցի, ձեռնադրեն զՄակեդոն: Զայս արարին յառաջագոյն գործակիցքն Եւսէբիոսի, յայնժամ զնորա տանուտէրութիւնն փոխադրեալք, և են սոքա. Թէոդոնիս, Մառիս, Թէոդորոս, Ուռսակիոս, Վաղէս. բայց Ուռսակիոս և Վաղէս յետոյ զըջացեալք զիրս ապաշաւանաց եպիսկոպոսին Յուլիոսի տուեալք ի համագոյութեանն հաւատ միաբանեալք հաղորդեցան:

Այլ յայնժամ զարիանոսութեանն ունելով զաղանդ, ոչ փոքր պատերուզմունս ընդդէմ եկեղեցւոյն գործեցին, յորոց մինն էր որ վասն Մակեդոնին եղեալ էր ի Կոստանդինուպաւլիս: Քանզի ի ցեղական պատերազմն քրիստոմլէից յաճախ ըստ քաղաքին լինէին աղուկք, և բազումք յեղելոցն հարեալք կորնչէին:

1 Աթանասը չուովմ փախու 341 թ ուին:

2 Եւսէբիոսը մեռաւ ֆրկչի 342 թ:

ԳԼ. ԼԵ.

Մերժի Պօղոս եպիսկոպոսն Կոստանդնուպօլսոյ եւ Մակեդոն ինդրէ արիանոսաց ընտրութեամբն:

Յայնժամ և զՊօղոս մերժեն ժողովն, ^ա զԿոստանդնուպօլսի եպիսկոպոսն. և զՄակեդոն փոխանորդէ Արիոսաց ^բ ընտրութեամբ, ^գ և լինէր ^դ խռովութիւն ոչ սակաւ ի քաղաքին

ա. Դ. ի ժողովոյն. բ. Դ. Դրիանոսացն. Ա՛ Արիանոսաց. գ. Բ. ընտրութեամբն. դ. Ա՛ լինի:

ԳԼ. ԺԳ. ¹

Էհաս ապա եղեալն ի լսելիս Թագաւորին, յԱնտիոքիա լինելով նորա: Եւ հրամայէ Հեռմոզինի զաւրաւարի զոր ի Թիրակա կողմունս էր առաքեալ, հանել յեկեղեցւոյն զՊաւղոս: Որոյ հասեալ ի կոստանդինուպաւլիս բռնադատեալ լինէր առ ի հանել զեպիսկոպոսն: Քանզի աղմուկ առժամայն յամբոխէն հետեւէր, և պատրաստք էին առ ի զփոխարէնն հատուցանել: Իսկ Հեռմոզինի կամեցեալ զաւրականաց ձեռամբ հանել զՊաւղոս. յայնժամ սրտմտեալ լինէր ամբոխն, որովք յայսպիսիս սիրեն լինել, ա անիրաւագոյնսն առնէր զհակառակսն նորա դիմմունսն. և ի հրձիգ սունելն նորա զտունն, գտեալքն ապականէին զնա: ² Այս գործեցաւ ի հիւպատուոջ Երկուց Թագաւորացն ի կոստանտինոսի Երրորդին և ի կոստանտա Երկրորդին: Ըստ այսու ժամանակաւ և կոստա զագզն Փռանգաց հարեալ պատերազմաւ դաշնաւորս Հռովմայեցւոց կարգէր: Իսկ կոստանտինոսի Թագաւորի լուեալ զմահն Հեռմոզինի յԱնտիոքա Երիվարաւարութեամբ ի կոստանդինուպաւլիս հասանէր, և զՊաւղոս հանէր արտաքոյ եկեղեցւոյն և

ա. δια εν τοις τοιούτοις φιλεῖ γίνεσθαι:

1 Տես Սողոմ. եւ հիկեի. նոյն տեղը. կ'սիրոչ Դ. 13:

2 Ժողովրդի յուզմունքը շատ մեծ էր. նա կատաղութեամբ յարձակուամ է Հեռմոզինի վրայ, դիմադրողներին սպանում, սրան էլ սպանելուց եւ այլանդ. կետւոյ յետոյ ծովն է գցում, կոստանդինոս կայսրը լսելով այդ լուրը, շտապում է շուտով քաղաք հանել եւ խաղաղայնել ամբոխը:

և յաշխարհին: Եւ էր պատերազմ սաստիկ ի քաղաքսն, և Թագաւորն՝ զպատերազմն որ ի Փռանգոս ազգն դաշնաւորեալ խաղաղէր, և ինքն դառնայր ի կոստանդինուպոլիս. և զՊողոս 9

ա Դ. ի քաղաքին. ք. Գ. Թագաւորսն. գ. Գ. Պողոս.

քաղաքին, և վնասէր զքաղաքն ի բաց առնելով զու-
 ձիկն զառւեայն ի հաւրէ նորա քաղաքին հաց ի հա-
 նապազաւրէի աւելի քան զչորս բիւրս. քանզի մաւտ
 յուր բիւր տուեալ լինէին նախկին ի ցորենոյ Աղէք-
 սանդրացեաց քաղաքէն բերեցելոյ: Իսկ զՄակեդոն եպիս-
 կոպոս յայտնեալ քաղաքիս սպուժէր, քանզի բարկա-
 նայր և վասն նորա, ոչ միայն զի առանց նորայ կա-
 մաց լինէր ձեռնադրեալ, այլև վասն զի ի լինելն ի մի-
 ջի նորա և Պաւղոսի խռովութեանն այլք բազումք և
 զաւրավարն մեռանէին: Թողեալ ապա զնա յորում
 ձեռնադրեցաւ եկեղեցւոջ առժամայն գնայր յԱնտիո-
 քիայ:

ԳԼ. ԺԴ. 4

Իսկ արիանոսքն փոխեն յայնժամ զԳրիգոր 2 յԱ-

I Տես Խոզում. Կիւսի. յԷ. տել. Թէոդոր. Պ. Եկ Բ. 4. Կապոզ.
 Գ. 13.

2 Անհիմն է Սոկրատի վկայութիւնը. Գրիգորը Անտիոքի ժողովոց
 յետոյ 6 տարի մնաց Աղէքսանդրիայի եպիսկոպոս եւ միայն Խորդիկի
 ժողովը նրան զեռացրեց այդ պաշտօնից եւ եկեղեցոց, սորանից յետոյ ԵԼ
 ասորեց գեռ եւս մն 7 ամիս եւ ապա մեռաւ: Կէորզը շատ ուշ, այն է
 Փրկ. 326. Թ. Աղէքսանդրիայի եպիսկոպոս նշանակուեց: Գրիգորը եպիս-
 կոպոս ձեռնադրուեց 347, իսկ հետեւեալ 348 Թ. Կոնստանդիոսը վերա-
 ւարտած արքանոսներէ նենգամտութիւնից, կարգադրեց Աղէքսանդրիայից
 Հայաստան արքաբաժնի հոգեւորականներին յետ կանչել եւ Գրիգորին պա-
 տուիրեց, որ ոչլ եւս չհալածի Աթմասի բարեկամներին:

Հալածէր յեկեղեցւոյն և ի քաղաքէն և զՄակեդոն վասն ան-
 հաւանութեան քաղաքին սրուժէր և հալածել, նաև վասն
 այնորիկ եթէ՞ առանց իմ կամաց կոչեցեալ եղև. Եւ այսպէս

ա. Ա՛ կամէր. Բ բուժէր. Նորայր. Այս սքուժեմ է բառ Մ.
 Խորենացոյ: Նոր Հյկ. ունի ի սպուժեմ. իսկ զՄակեդոն եպիսկոպոս
 յայտնել քաղաքի սպուժէր: Բ. Դ. Թէ:

ղէքսանդրոյ որպէս զատեցեալ այսուիկ վասն նեղելոյ եկեղեցւոյն այրման, և զի նուազ զնոցա կարծիսն ընդունէր. և փոխանակ նորա առաքեն զԳէորգ որ ի Կապպադոկիա լինէր դիմեալ, և զարիանոսութեանն աղանդ լինէր ստացեալ:

ԳԼ. ԺԵ. ¹

Բայց Աթանաս անագան երբեմն անցանել զաւրեաց յիտալիայ: Իսկ զարեմտային այսքան կողմունք Կոստաս միայն ունէր, եղբաւրն նորա Կոստանդնի մեռանելով ի զաւրականացն. վասն որոյ արդէն իսկ հասեալ ասասցուք: « Իսկ ըստ այսմիկ և Պաւղոս Կոստանդինուպաւսի, և Ասկղէպիաս Գազա, և Մարկեղոս Անկիւրայոյ փոքր Գաղատիոյ, և Ղուկիանոս ք Ադրիանուպաւսի, այլք ընդ այլոց նզովեալք, և յեկեղեցեաց արտաքսեալք ի Թագաւորեցելումն Հռոմ գտանէին: Եւ ծանուցանեն Յուլիոսի եպիսկոպոսին Հռովմայ զորս ընդ նոսայն. ք որոց զնախաւորենութիւնն Հռովմա եկեղեցւոյն ունելով, համարձակականաւք Թղթովք ամրացուցեալ զնոսա, յարեելս առաքէր զիւրաքանչիւր ուրուք ընտանի տեղի ի բաց տալով, և ի վերայ յառնելով յանդըգնարար ընգեցողացն զնոսա: Իսկ նոցա չուեալ ի Հռովմա վստահանալով ի տպաւորումն ք Յուլիոսի յիւրեանցն հասանեն եկեղեցիս, և զթուղթսն առաքէին առ

ա. Ծառեալ եմք:

բ. Λεότιος:

գ. τὰ κἀθ' ἑαυτοῦς ἰουδαίῃσιν ἠδὲ μέτρον է · εἴρησ ἡμῶν
զվիշտս իւրեանց .:

դ. τοῖς τέτοις · ἡ εἰρηալսն:

1. Տես Սողոմ. Գ. 6. Կաս. Գ. 15.

որո գրեցանն. իսկ նոցա ընգալեալ թշնամանս եկեղեցւոյն առնէին: Եւ քարոզեալք ժողով յԱնտիոքայ, ժողովին ի նայ, և հասարակաց կամաւ ի ձեռն թղթոյ սպառնային Յուլիոսի առաւելագոյնս յայտնելով. յոչ որ հայելով նմա եթէ կամիցին հանել զոմանս յեկեղեցւոյն, այլ և ոչ նոցա ինչ ասել ընդդէմ, եթէ նաւատիանոք արտաքսեսցի: Ս Բայց զայս ոլք յարեւելս եպիսկոպոսունքն առաքէին Յուլիոսի: Քանզի Աթանասա յԱղէքսանդրիայ մտանելով, մղումն յորոց Գորգայն արիոսի լինէր. և յայսմանէ ասի խռովութիւն և սպականութիւն հետեւիլ մարդկանն, իսկ արիանոքն զհայհոյութիւնն և զյայսցանէ զսպառնալիսն ի վերայ Աթանասի պատճառով ցուցանեն: Բայց վասն այսորիկ սուղ ինչ ճառեցից: Քանզի զճմարիտ պատճառսն գիտէ Աստուած ինքն ճշմարտութեանն դատաւոր: Չի և այսմ ըստ առաւել սովորութեան է լինել. յորժամ առանձինն աղմկէ զբազմութիւնն, այլ ոչ անգէտս ինչ բարեմտացն կարգեաց. որպէս զի զուր զանկարգութեանն պատճառս հպեցուցանեն Աթանասա ամբաստանողքն: Եւս առաւել Սաբինոս Մակեդոնի հերձուածոյն առաջնորդ, որ թէ զմտաւ ածէր, թէ որքան արիանոքն ընդդէմ Աթանասայ, և համագոյութեան հաւատոյ խորհողացն կարգեցին, և կամ որքան վասն Աթանասա եղեալ ժողովքն հառաչեցին, և կամ որքան նոր հերձուածապետն Մակեդոն հակառակ ամենայն եկեղեցեացն կարգեաց, հառաչէր արդեաւք և նա և ի լռութեան լինէր. զի թէ բարբառելովն հռչակեալ լինէր: Նյախ քան զայսոսիկ արդեաւք, բայց այժմ զայս ամենայն լռեցուցեալ զայն մատնէ նաև ոչ բնաւ իսկ առնէ յիստ Բն. յորժամ արտաքսեաց նա զնաւատիանոս յեկեղեցեացն:

շատակ հերձուածապետին, ամենայն ուրեք զչարախորհորհորհոթեանն նորա յանդգնութիւն կամեցեալ թաքուցանել: Եւ որ սքանչելին է, զի զփախչելն յարիանոսաց ոչ ասաց չար. իսկ հետեւեալ Մակեդոնի զնորա և զձեռնադրութիւնն թաքոյց: Քանզի թէ էր զայն յիշել, յիշէր արդեաւք և զանիրաւութեանցն ձեռնադրութեանն եղելով ցուցմամբք: Այսքան յաղագս այսորիկ ասացաւ:

ԳԼ. ԺԶ. 1

Իսկ թագաւորին յԱնտիոքիա կելով, լսէր անդրէն ընդունել զՊաւղոս, և բարկացեալ առաքէր հրամանադրով առ եպարքոսն Փիլիպպոս. որ մեծ քան զայլ իշխանսն ժառանգէր զիշխանութիւնն, երկրորդ յետ թագաւորին ցուցեալ, որպէս զի զՊաւղոս հանցէ յեկեղեցոյն, և փոխանակ մոծցէ զՄակեդոն: Իսկ եպարքոսին Փիլիպպոսի երկուցեալ յամբոխին խռովութենէ, արուեստիւ կոչէր զՊաւղոս. թաքուցանելով ի նմանէ զթագաւորին հրամանն, որպէս զի զբաղեալ արքունի իրացն տանել հոգ. երթալ ի բաղանիսն աշխարհականս յանուանեալն Զեւքսիպոս, և անտի կոչէր պատուով զՊաւղոս, որպէս կարևոր լինել զալ առ նա: Իսկ նա զայր կոչեցեալ ի նմանէ. ապա նոյն

ա. τὸν θρόνον զաթոռն:

բ. θηρόσιος ժողովրդականն:

գ. Միաքան. Տես Մ Ետր. Բ. 88. Զեւքսիպոն. Այս մասին յառաջաբ.

1 Տես Սես Սող. Գ. 9. Թէոդ. Պ ԵԿ Բ. 5. Կասիող. Դ. 18. Նիկիեփ. Թ. 8. Կ.

առանց վերակացութեան թողեալ զեկեղեցին և զքաղաքն, գայ յԱնտիոք և գրէ թուղթ հաստատեալ՝ զՄակեդոն ի վերակացութեան ըստ կոչմանն: Զայս հրամանս ցուցանէ եպարքոսն Պողոսի և նա՞ ընկալեալ գնաց ի Լուամ առ Յուլիոս

ա. Ն. հաստատել. բ. Ա՛ հրամանն. գ. Դ. Զայս նորա ընկալեալ.

Ժամայն ցուցանէր եպարքոսն զԹագաւորին հրամանս իսկ եպիսկոպոսն բարեմտապէս տանէր զանիրաւն դատաստան. ապա կապեալ ^ա զղիմումն ամբոխին որ շուրջն կայր. քանզի բազումք էին ժողովեալ յարքունականն ք ի հռչակին կարծմանէ ժողովեալք: իսկ եպարքոսն հրամայէր խնուլ զպատուհան մի բաղանեացն ընդ որ ի Թագաւորական գաւիթսն երթեալ Պաւղոս, և մտեալ ի նաւ պատրաստական վաղվաղակի յարտաքսումն առաքէր: Եւ հրամայէր եպարքոսն տանել զնա ի Մակեդոնիա մայրաքաղաքին կոյս Թեսաղոնիկ, յորմէ և ի նախնեաց իսկ հանդիպէր զոլ Պաւղոս: Անդ առնել զյամումն նորա. ապա և որպէս զի յանցանելն առ այլ քաղաքաւքն Ղիււփոյ ք մի տալ նմա յարեւելական կողմունսն կոյս անցանել: Բայց Պաւղոս անգեալ ապա յանաւնկալութենէն եկեղեցոյն և քաղաքին փութով տալեալ լինէր. իսկ Թագաւորին եպարքոսն Փիլիպպոս յարքունականէն յեկեղեցի կոյս երթայր: Անդ նմա Հորհրդով մերձ գոյր և Մակեդոն ի կառսն՝ աթոռակցութեամբ եպարքոսին. ամենեցուն ցուցանելով զարականական ձեռին նորա համբաձրութեանն որ ի քա-

ա. ο δὲ δεῖσας ἰσὺ (եպարքոսն) ἐրկնչեալ:

բ. τὸ θηρόσιον

գ. ἐν Ἰλλυριοῦς տես էջ 118.

հարապեան. Եւ եպարքոսին Փիլիպպոսի ընկալեալ զհրաման Թագաւորին յարքունական ապարանիցն, տանէր զՄակեդոնս յեկեղեցին պատուով և բազում ամբոխիւ: Զայս լուեալ ժողովէր ք բազում ամբոխ յեկեղեցին, ուր երթայր Մակեդոն եպարքոսիւն Գ և ամբոխիւն, Դ և ամբոխ Ե բազումէր յեկե-

ա. Ա՝ Ա՝ Դ. չիք Մակեդոն: բ. Դ. ժողովեալ. գ. Գ. եպարքոսին. դ. Ն. ամբոխիւ. ե. Գ. ամբոխի.

ղաքին շուրջ զաւրաւք հանդիպելով: Ապա աստուած հասանէր, և բազմութիւնն և ամենեքին յեկեղեցին դիմէին: Իսկ որք համագոյութեանն հաւատոյ, և որք Արիանոսի աղանդոյն, իւրաքանչիւր որ յառաջել յեկեղեցին փութային: Վասն զի եպարքոսն հանդերձ Մակեդոնիւ մերձ յեկեղեցին լինէր, յայնժամ չար երկիւղ ըմբռնէր ոչ միայն զբազմութիւնն, այլև զզաւրականն. քանզի որոց մերձն էր բազմութիւնն յոյժ, և ճանապարհ իջուցանելոյ զՄակեդոն եպարքոսին և ոչ մի ինչ լինէր, և մղումն ի զաւրականացն բռնութեամբ յանդգնէր: Քանզի ամբոխին մղեալ առհասարակ յազազս անձկութեանն ոչ էր տեղի տանելոյ. ապա ընդդիմացեալ կարծելով զաւրականացն զամբոխն, մերկ սրովք ընդդիմացեալ հպէին ի նոսա, նաև զգործն ևս առնէին. զի մեռանէին ապա որպէս ասի երեք հազար հարիւր և յիսուն ի զաւրականացն սպանեալք, իսկ այլք յամբոխէն ապականեալք: Եւ յայտոսիկ յուղղութիւնսս, որպէս ոչ ինչ խոտան գործելով, այլ մաքուր և անպարտ եղելոցն հանդիպելով, յեպարքոսէն մանաւանդ նստի յաթոռն քան թէ յեկեղեցական կանոնաց:

ղեցւոջն, Յայնժամ՝ երկիւղ չար ունէր զՄակեդոն. (եթէ ոչ եմուտ յեկեղեցին առանց մահու.) և որք ընդ Մակեդոնին զարհուրեալք ի սուրս՝ մտաբերեցին. որ Բ անդէն իսկ մեռան երեք հազար և հարիւր յիսուն այր ի բազմութեան՞ ամբոխիցն. և զայս ոչինչ համարեալ մեղս, նստի յաթոռն յեպարքոսէն՞ (այլ այլո՞ք՝ եպիսկոպոսաց՞ և ի ժառանգաւորաց եկեղեցեաց սըրբոց.)

ա. Դ. Ե սուր ք. Գ. որք: գ. Դ. ի բազում. դ. Ա Գ. եպարքոսէն. ե. Դ. այլ ի յայլոյ. զ. Ն. յեպիսկոպոսաց.

Եւ այսպէս Մակեդոն և արիանոսքն զեկեղեցին ընգա-
լան: Իսկ ըստ այսմ ժամանակիս և թագաւորն զմեծն
եկեղեցի շինէր զոր Սոփիա յորջորջին այժմ, որ մերձ է
Ի համանունն Իռինայ, զոր փոքր արարեալ յառաջ հաւր
թագաւորին, նա ի գեղեցկութիւն և ի մեծութիւն
աճեցուցանէր. և այժմ են ընդ միով շրջապարսպաւ
երկաքանչիւր տեսակաւ եղեալք զմիոյն համանունու-
թիւն ունելով, քանզի մին վիճակ մատուցանէ ի նոսա:

Գլ. ԺԷ. 4

Յայնմ ժամանակի և այլ ևս մատնութիւն ընդգէմ
Աթանասա յարմարի պատճառն գտանելով այսպիսի:
Որպէս զի Աթանաս զԱղէքսանդրեացն եկեղեցւոյն
ըստձիկ զոր յառաջն պարգևէր հայր Աւգոստոսացն
ի անուկն աղքատացն, զայս ասէին ընդ արծաթոյ տալ ա
Աթանասայ, և բերելով ի տուն զշահն: Իսկ հաւա-
տացեալ թագաւորին՝ մահ կենաց նորա սպառնաց:

ա. Էքսորսիւ: վաճառէր:

1 Տես Սող. Կ. 9. 10. Կաս. Գ. 19. Նիւեփ. Թ. 10.

Գլ. 18.

ՔԷ որպէս արիանոսութիւն կամի ածել եւ յԱթանասայ զըպարտութիւն
յառաջանայ:

Եւ աստանօր արիոսութիւնն աճէր, և ոչ զաղարէին ա-
րիանոսքն զբանսարկութիւն վասն Աթանասայ. զի թէ նմա
յազթեցեն, նովաւ ամենայն ուղղափառաց յաղթել վար-
կանէին. ա Որ և զայս բանս արկին Բ առ թագաւորն. թէ
ցորեան 9 որ յԱղէքսանդր ժողովի հրամանաւ հօր քո ի գորս
կարօտելոց, Աթանաս 9 զայս վաճառեալ, և ժողովեալ արծաթ

ա. Բ. վարկանին յաղթել. ք. Ա. բանսարկուէն. գ. Բ. Գ. ցոր-
եանն. դ. Ա. Գ. յԱթանաս.

որոց երկուցեալ ի սպառնալեաց թագաւորին փախըստեան հպի: և էր անյայտնի: Իսկ յայնժամ ծանուցեալ Յուլիոսի Հռովմա եպիսկոպոսին զառ ի յարիանոսացն ասացեալս հակառակ Աթանասայ, ընգալեալ և զվախճանեցելոյն Եւսէբիոսի զթուղթս, կոչէր զԱթանաս առ ինքն. հարցեալ ուրանաւր էրն թաքուցեալ: Հասանէին այսուիկ և թուղթքն զորս ժողովեալքն յԱնտիոքիայ խոշորագոյնս՝ առնէին Յուլիոսի. և այլ թուղթք յաճախապէս յորոց յԵգիպտոսն եպիսկոպոսաց առաքէին. ուսուցանելով սուտ գոլ հակառակ Աթանասա ասացելոցն: Եւ այսպիսի հակառակաց թղթոցն առաքեցելոց, և Յուլիոսի ընդդէմ՝ գրելով ժողովելոցն Անտիոքիայ, անգոսնեաց նախ զթշնամութիւն նոցա թղթոցն, ապա վասն արտաքոյ կանոնոյն առնելոյ և ոչ կոչելոյ զնայ ի ժողովն: Իսկ եկեղեցական կանոնին հրամայելով ոչ արտաքոյ կամաց եպիսկոպոսին Հռովմայ հայել^բ յեկեղեցիս, և եթէ ի հաւատ գոլով պակասագրեցին: Ապա և որպէս զի ի Տիւրոս գործեցելոցն յառաջի յափրշտակութենէ լինել վասն միակողմանի զյիշմունսն

ա. συναχθέντες·

բ. καλονίξειν·

բազում, առնէ զոր՝ կամի. Թ. այսոսիկ առաւել ցասուցեալ մահուամբ սպառնայ Աթանասայ՝ առնն Աստուծոյ, Զայս ամենայն ստուգեալ Յուլիոսի^բ յԱթանասէ՞ և ի Պօղոսէ, զարիանոսացն մոլորութիւն՝ և զրպարտութիւն որ ըստ է Աթանասայ նախանձ որ հակառակացն, զճշտութիւն^գ քարոզէ զսուրբ ժողովոյն հաւատ և սահմանագրութիւն է կանոնի. գրէ առ թագաւորն արեւմտից, և ծանուցանէ՞ նմա զթիւրութիւն հաւա-

ա. Դ. զինչ եւ կամի. բ. Ա՛ Ն. Յուլիոս. գ. Դ. ի յԱթանասէ. դ. Դ. զմոլորութիւն. ե. Ա՛ ընդ. գ. Դ. զի զճշմարտութիւն. է. Դ. սահմանութիւն. զ. Դ. ցուցանէ.

Մառէոյտա գործելոյ. և ոչ այս միայն, այլ և որ զի ըստ Արտէնայն յայտնաբար հայհոյութիւն ցուցանիւր: Զայս և զայսպիսս ի ձեռն բազմաց Յուլիոս ժողովելոցն յԱնտիոքիա գրէր: Այլ զնէաք արդեաւք և զառ ի Յուլիոս թուղթան, և զոր ի նմանէն, եթէ ոչ բազմասաց նոցայ երկայնութիւնն արգելոյր: Բայց Սաբինա Մակեդոնացւոց հերձուածոցն, զորս այժմ յառաջս յիշեցաք՝ զառ ի Յուլիոսէ թուղթան ի ժողովու ժողովականացն ոչ էեդ, իսկ զորս յԱնտիոքիայն առ ի Յուլիոս ոչ պակասեցուցանելով: Քանզի որովք թղթովք ժողովոյն լուեցուցանեն և արհամարհեն զհամազոյութիւնն, զայստսիկ փութապէս գրեաց, իսկ զհակառակաւքն՝ կամաւ զանց արար: Իսկ յետ բազում ինչ իրի Պաւղոսի կեղծաւորելով ի կորնթոս ամբառնալով իտալիսս երթայր, որով ապա զինքեան ծանուսնն կարգէր առ թագաւորին որ անդն:

Կ. Լ. Ժ Ը. 2

Իսկ ծանուցեալ թագաւորին արեմտային կողմանցն զառանձին նոցա զկիրան առ Եղբայրն առաքէր

ա. Ζαβνός

1 Այդ թուղթը կայ Աթանասի Արեանոսների դէմ գրած գրքի մէջ.
 2 Յես Սողոմ. Կ. 10 Կառնոդ. Դ. 20. Կեկեփ. Բ. 10. Աթան.

Հասն ժող 25 էջ 737.

ոյն և զգրպարտութիւն և զորոշումն սրբոց արանցն Աթանասայ և Պողոսի, որք սուրբ հաւատոյնն են քարոզք. այլ և ոչ ժողովք Անտիոքայ են ընդունելիք. և որ ի նոյն, յարմարին Արիստացն՝ մոլորութիւնք. Սաուգիւ գրեաց և առա-

ա. Ա՛ հաւատոյ. ք. Բ. եւ որք ի նոյն: գ. Դ. յարին արեմտոսացն.

Թուղթս. յայտնելով երիս եպիսկոպոսս առաքել առ նայ, որք տացեն բանս՝ Պաւղոսի և Աթանասս նզովիցն: Եւ առաքին Նարկիսոս կիլիկիացի, և Գրոտթէոս՝ Թիրակացի, և Մառիս ֆաղկեդոնի, և Մառիս 4 Ասորի. որք հասնալ յորս առ Աթանասն ոչ երբէք ի բանս գալ՝ յանձն առնուին: Բայց զեղեալն ի նոցանէ հաւատ յԱնտիոքա թագուցեալք, այլ շարակարգեալ էտուն թագաւորին և այլց բազմաց.՝ և յետ այսորիկ գնալն: Իսկ անընտրութեանն և առաւել հանդիպեցելոյ յայնժամ ի մէջ արեւմտային և արեւելային եպիսկոպոսացն հազորդութեան, բուսանի ի Սիւռի քաղաքին Ղիւռացւոց այլ հերձուած: Քանզի Փոտինոս ոմն անդ առաջնորդ

ա. Տես էլ 105 ծան. դ.

բ. Քս. Յեծնորոց. Թէոդորոս:

գ. Μάρκος Մարկոս:

դ. ΕΙΣ ΛΟΓΟΥΣ ΕΛΘΕ. Յամսոմայնի:

ե. Նոցա գրած եւ թագաւորին ներկայացրած հաւատոյ հանգանակը կայ ընագրի մէջ:

քեաց ի ձեռն հաւատարիմ առն. Եւ Պօղոս կամեցաւ երթալ առ թագաւորն զհետ թղթոյն. և տեսեալ զՊօղոս թագաւորին ընկալաւ զնա պատուով. և լուաւ ի նմանէ զամենայն և հաւատաց նմա նոյնպէս և ի թղթոյն Յուլիայ: Գրէ յարեւելից թագաւորն առ եղբայրն, մի ընդո. նեւ՝ զհակառակողս՝ Ճշմարիտ օրինացն քարոզացն Աթանասի ասեմ Ալէքսանդրի եպիսկոպոսի, և Պօղոսի Գոստանդինուպօլսի եպիսկոպոսի, և նմանք՝ զնոցին խորհողացն ուղղափառաց, զոր զժողովոյն խոստովանին զիլիկիայ զկանոնեալ սահմանն, զի և մի որ յաղագս՝

ա. Բ. ընդունիլ. բ. Դ. զհակառակողսն գ. Ա՞ ոմանք. ե. Դ. ուղղափառացն. դ. Ա՞ Գ. սահման. ե. Դ. եւ որ յաղագս. Գ. եւ մի յաղագս:

եկեղեցւոյն, ազգաւ ի փոքր Գաղատիոյ, Մարկեղի նզովեցելոյ աշակերտ հետեւելով վարդապետին, սոսկ մարդ Պֆսուս աւրինադրեաց: Այլ վասն այսորիկ ըստ աշխարհին ասասցուք:

Գլ. ԺԹ. 1

Իսկ ընդ անցանելն ընդ մէջ երկուց ամաց ժամանակի նոյն ժամայն արեւելային եպիսկոպոսացն ատեան նստուցեալ, այլ հաւատ շարակարգեալ առաքեն որոց յիտալիայն ի ձեռն Եւդոքսի եպիսկոպոսի Գերմանիկոյ և Մարտիրոսի ու Մոփսուեստիոյն Կիւլիկիոյն էր եպիսկոպոս: Բ

Իսկ հաւատն երկայնիւք զրեալ յաւելուածս բազումս ունելով քան զնախասուլթեանն բանից:

Գլ. Խ. 2

Այլ զայս արեւմտաինցն եպիսկոպոսացն վասն այ-

ա. Բն. անել ունի - եւ Մակեդոնիոսի:

բ. Դարձեալ հանգանակը ըաց է թողած:

1 Տես Սուղմ Գ. 11 ԱԹան. 26. Կասիոզ. Դ. 20. Նիկեփ. Թ. 11.

2 Տես Սուղմ Գ. 11. Թէոդ. Պ. 1:4. Բ. 7. 8. ԱԹան. Ե. Դ.

Ա. 37 էջ 115. Եւ Պատ. Ա. 15 էջ 352. Հիւսրիոս, վասն ժողովոց

3 4 եւ Հատուածք Պատ. Բ. Եւ Գ. Սուլպիցիոս Սեվեր. Բ. 38. Կաս.

2. 21. 23. 24 Նիկեփ. Թ. 12.

որոց է զրգարութիւն յԱրիանոսաց հերձուածողաց, ո զոր քննեալ ստուգեալ գտցես սուտս որպէս և ես իսկ. և դարձուցես զսոսա յիւրաքանչիւր կոչեցեալ աթոռս Բ ի Ցեառնէ: Զայս ընթերցեալ թագաւորին արեւելից, տարակուսեալ ի խոր-

ա. Գ. յարիոսացն հերձուածողացն ք Գ. աթոռն. Բ. Դ. յաթոռս.

լալեզուն լինելոյն¹ ոչ յայտնաբար իմանալ, չընդունէին բաւականանալ Նիկիոյն հաւատովն ասացեալքն, և ոչինչ գործել յաղագս այլ իրիք: Բայց յետոյ ապա զրեալ թագաւորին որպէս զի ի բաց տալ զՊաւղոսի և զԱթանասայ զընտանի տեղիան, այլ ոչինչ առնէր առաւել քանզի խռովութիւնք խառնակք առաւելք ի մէջ բազմութեանն լինէին, և աղաչէին լինել այլ ժողովու. որպէս զորս ըստ նոցայն և զորս ըստ հաւատոց, իբր առ տիեզերական ժողով ի կատար հանել, ուսուցեալք խորհել զնզովսն յանկումն հաւատոյ: Քարոզի ապա նոյն ժամայն ժողով ի Սերդիկի քաղաքին Ղիւռիացւոց.² կամաւորութեամբ երկուց թագաւորարն, ի միոյն թղթովք խնդրեալք. իսկ արևալայնոյն պատրաստաբար յանձն առեալ: Եւ էր այս ամ տասներորդ ի վախճանէն մեծին Կոստանդնի, ի հիւպատուջն Ռուփինոսի և Եւսէրիոսի յորժամ ի Սերդիկին եղև ընգալեալ ժողովն:³ Եւ այս-

1 Չընդունելու պատճառը անկարող է լեզուի անհասկացողութիւնը լինել:

2 Իււեւրիայի վերին Միւզիայի սահմանակից երկրի Սուրդիկէ քաղաքում տեղի ունեցող ժողովը համաձայն երկու կայսրների կամքին, ընդհանրական պէտքէ լինէր, բայց այդպէս չեղու, որովհետեւ արեւելքի բոլոր եպիսկոպոսները չկամեցան մասնակցել նրան:

3 Ա.Ն է գրկթի 347 Թ:

հուրդս իւր վասն խռովութեան և վերստին շփոթման⁴ ոչինչ առնէ:

ԳԼ. ԼԵ.

Յաղագս Սարգեկի ժողովոյն եւ Աթանասայ եւ Պողոսի վերադարձումն ի տեղիս իւրեանց:

Ապա խորհեցան առնել ժողով երկոքին թագաւորքն, որպէս զի տեսնեն վասն խնդրոյն որ ի մէջ նոցա. և էր այս ամ մետասան, յետ վախճանին Կոստանդիանոսի, և ժողովեալ ա. Դ. շփոթութեան.

պէս յարեմտից կողմանցն ժողովեցան ա որպէս ասէ Աթանաս երեք հարիւր: Իսկ յարեելից որպէս ասէ Եւսէբիոս, Բ եւթանասուն և վեց, յորս համարեալ լինէր և իաքիռաս Մառէտոյ առնելով եպիսկոպոսութիւն, որոց ընգեցեալ զԱթանաս յեպիսկոպոսութենէ, կարգէին յաշխարհին: Իսկ յարեելայնոց եպիսկոպոսանց ոչ գոյին ամենեքեան. 4 ոմանց զհիւանդութիւն մարմնոյ պատճառելով, իսկ այլք կարճ ասելովն զժամադրութիւնն մեղադրէին, զպատճառն առ Յուլիոս վերաբերելով. և ամի միոյ և վեց ամսոց յորմէ հետէ ժողովն շինէր քարոզեալ, և որք Աթանասայն ի Հռովմ լինէին՝ ժողովոյն մնալով: Ապա իբրև ժողովէին ի Սերգիկի, արեւելայինքն յանպիման արեւմտայնոցն ոչ կամէին գալ. ասելով ոչ այլազգ ինչ ի բանս դալ, եթէ ոչ զորս Պաւղոսի¹ և Աթանասայն արտաքսեսցեն ի ժողովոյն: Եւ իորև Պռոտոգէն ի Սերգիկոյ եպիսկոպոսն, և Ոսիոս կորուս, ա քաղաքին որ ի Սպանիա ոչ ասէին չգալ որոց Պաւղոսին և Աթանասայն, նոյն ժամայն գնային: 2 Եւ

ա. Եպիսկոպոս ք:

բ. Ζαβίνος, Մարինոս

գ. Այս նախադասութիւնը չկայ բնագրի մէջ:

դ. Ըստ բն. քանզի Պրոտոգենէս եւ Ոսիոս ոչ հաճէին զմերօքն Աթանասայ եւ Պաւղոսի ի ժողովոյն, եւ զնացին անտի եպիսկոպոսունք արեւելից:

1 Պաւղոսը ներկայ չէր ժողովին:

ցան՝ ի քաղաքն Սարգիկէ՝ յարեմտից երեք հարիւր, և յարեելից եւթանասուն և վեց. և զի ոչ գային արեւելեանքն՝ ամենեքեան ի ժողովն, պատճառեալ՝ զպատճառս ինչ, եւ որք եկինն ասեն. ոչ է սրժան գալ Աթանասի և Պողոսի ի ժողովս, և հա-

ա. Ա՝ ժողովոյն. բ. Ա՝ Սարգիկէ. գ. Ա՝ արեւելանք. դ. Դ. Ն՝ պատճառել:

եղեալք ի Փիլիպպոլապոլիս (Փիրակայ առանձին առնելով զժողովն. յայտնաբար ապա նզովեն զհամագոյութիւնն և զաննման կարծեացն՝ թուղթս գրելով ամենայն ուրեք առաքելին: Իսկ որք ի Սեուզիկին նախ առաջի զայսոցիկ արտաքսուեմնն եղին. ապա զամբաստանողն Աթանասսա արժանաւորութեանն ընգեցին, զսահման Միկիոյ հաւատոյն ունելով, և ի բաց հանելով զաննմանն և զհամագոյութիւնն յայտնադոյն աւանդեն. գրելով և նոքա ամենայն ուրեք առաքելն: Եւ ապա երկաքանչիւր ոք այսպիսի կամաւք իրաւապէս համարէին առնել: Արեւելական եպիսկոպոսուներն եթէ զառ ի նոցանէ ընդեցեալսն արեւմտիներն ընգալան, իսկ արեւմտայիներն թէ յառաջ քան զյայտնութիւն կարծեաց իւրեանց փախեան ընդեցեալքն, և զի նոքա զՄիկիոյն հաւատ պահէին, իսկ նոքա արտաքսադրել յանդգնեցան: Տային սպայ զտեղին որոց Լեսերիոսին՝ և Աթանասայն, և ս և Մարկեղոս Անկիւրոսի որ ի փոքր Գա-

ա. τοῦ ἀνομοίου δόξαν·

բ. Բն. τοῖς περὶ Παύλον · որոց ըստ Պաւղոսին. որ միակ ուղիւն է՝ ւանեալ վասն աղմկին, ոչ եկին ի ժողովն Աթանաս և Պօղոս. Եւ եկեալ ՝ ի Փիլիպպոլապոլիս, ժողովն արեւելից, յայտնապէս զխոստովանութիւնն՝ ոչ խոստովանէին ըստ Նիկիայ.՝ որ և թղթով յայտ առնէին՝ արեւմտեան ժողովոյն որ ի Սարգիկէ զաննման կարծիս հաւատոյն. իսկ որ ի հաւատսն ողջամաք է էին, զսահման զհաւատոյն ունէին զհաւատս. որ քարոզի յեկեղեցւոջ Աստուծոյ ժողովոյն Նիկիայ, Չնոյն հաստատեն գրով և անգիր ի հեռաւորս և անդ. և զԱթանաս և զՊօղոս ընդունել, և որք ըստ նոցայն են է որոշեալք յիւրաքանչիւր տե-

ա. Դ. եկեալք. բ. Գ. ըստ խոստովանութեան. գ. Ա՛ Գ. զնիկիայ. Դ. ի Նիկիայ. դ. Ն. առնն. ե. Դ. ողջամիտսն էին. գ. Ն. եւ զսահմանս. է. Բ՛ ըստ նոցուն են.

զատի որ յառաջն էր անկեալ, որպէս և յառաջ քան զայս ի գիրսն արարաք յիշումն: Յայնժամ ի Սերգիկի զոր ըստ դատաստանին վերստին մարտնչել փութացաւ, ուսուցեալ որպէս զի ոչ նմանի առ ի նմանէ պատմութիւնն ի գիրսն, և վասն այսորիկ է կարծիս Սամոստացոյն առնուլ: Այլ այս ոչ է անգիտելի թէ զՄարկեղոսի գիրսն Եւսէբիոս Պամփիլիա ընգեաց յերեսին գիրսն իւր, զոր առնայն ասելով զորս առ Մարկեղն իսկ գրեաց. և եղեալ զճառեալսն Մարկեղի առ նոսին հանդիսանայ. իբր զի սատակ մարդ զՏէրն որպէս Սարէլ Լիբէացի և Պաւղոս Սամոստացի Մարկեղի մատուցեալ:

Գ. Լ. Ի. Լ.: 2

Բայց որովհետև ոմանք ձեռնարկեցին և զնա բամբասել, և հռչակել զԵւսէբիոս որպէս զարխանոս ի բանսն զորս էեդ, դոյզն ինչ վասն այսորիկ ճառել ոչ անւաչատեհ համարիմ: Քանզի նախ և առաջի ի ժողովուն Միկիոյ ի սահմանողին զհամագոյութիւնն՝ և էր, և խոստովանեցաւ, զի և ասէ իսկ յերրորդում գիրս վարուցն Արտանդնի: «Եթէ զամենայն ի միաբանութիւն ածելով քուրք թագաւորին համակամս և միափառս զամենէսին Կարգեաց, որպէս զի համաձայնութեամբ ընդունել ըզհաւատն:» Իսկ արդ եթէ Եւսէբիոսի յիշատակելով զժողովն Միկիոյ լուծանիլ յայնժամ հակառակութեանն ասի և ամենեցունց միաբանել, զիայդ ապա արիոսանալ զնայ կարծեն. բայց մոլորին և արիանոսք խորհիլ նմա զնոցայն կարծեալք: Այլ ասիցէ թէ ի ճառսն իւրում արիոսանալ թուի զյաճախապէսն ասել ի ձեռն

Քրիստոսի: Առ որ պատասխանեցուք զի այսու բանիւք բազում անգամ և որք եկեղեցւոյն հպեցան, և այլովք գուշակմամբք զանաւրէնութիւն մարդանալւոյն Փրկչին մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. և նախ քան զայս ամենայն առաքեալն հպեցաւ այսու բանիւքս, և ոչ ուրեք որպէս զչարափառութեան վարդապետ կարծեցաւ: Այլ Եւսէբիոս և յառաջնում թղթին, որ առ Մարկեղ, ի վերայ յառնէ Արիոսի ստացական ասելոյն զՈրդի. և ինքն ասէ զճշմարիտ բանս հաւատոյն յՈրդի: Եւ զնոյնս և այլս բազումս, և յառաջնում ճառին. որ առ Մարկեղ ասէ, նաև յերկրորդին ևս ուսուցանելով ասէ, եթէ զի՛արդ պարտ է զստացականին ճառումն ընդունել: Այսպիսիս եւ Եւսէբիոս յորս առ Մարկեղն: Բայց մեք եւաք զայս սակս ունայն հակառակորդացն և ձեռնարկողացն հայհոյել զնա. քանզի ոչ ուրեք ունին ցուցանել եթէ Եւսէբիոս սկիզբն դոյացութեան որդւոյն էետ, թէպէտ տնտեսութեան բանիւք գտանեն զնա ի դիրսն հպեալ. մանաւանդ զի նախանձայոյզ և սքանչելի է Աւրեղինա գրոցն. յորս ամենայն ուրեք զՈրդի ծնեալ ի Հաւրէ գտանեն, որք իմանալ զխորութիւն գրոցն Որոգինիա կարացին: Զայս ի լրման սակս ամբաստանողացն զԵւսէբիոս ճառեն:

1 Բնագրի մէջ կան Եւսէբիոսի « ստեմբըը ամբողջութեամբ » մը:

զիս. և որ ի նոցանէ էին « որոշեալք եթէ պատճառք ոմանք և որք ճշմարտութեան, » ըստ յորովից ընտրութեան, զնոյն հաստատեցին հաւատս և սահման « կանոնի, և սփոփեցան յիւրաքանչիւր քաղաքս. և «մանք ոչ նոյնպէս քարոզեն » այլ

ա. Ա՛ որք ի նոցանէ էին. բ. Դ. ըստ մշմարտութեան կամ ըստ հոլովիցն գ. Դ. սահմանս. դ. Ա՛ այնպէս.

ԳԼ. ԻԲ. 1

Իսկ որք ի Սերգիկին ժողովեալք և ի Փիլիպպու-
 պողիս Թիրակայ առանձին ժողով արարեալք. և
 զԹուեցեալսն երկաքանչիւր ումեք գնային զայս գոր-
 ծեալք ըստ իւրաքանչիւր քաղաքս և կորզեալ լի-
 նէին յարևելից արևմուտք: Եւ էր սահման հաղորդու-
 թեան նոցա լեառնն կոչեցեալն Տիուկիս, ա որ է Իդի-
 աացեաց և Թրակացեաց. և մինչև ցրեառն այս էր ան-
 ընտրութիւն հաղորդութեան. իսկ ընտրեցելոյ հաւա-
 տոյն ոչ հաղորդէին: Ընդ միմեանս այսպիսի ինչ էր
 յայնժամ առ եկեղեցիսն կարգաց շփոթք: Յետ այսո-
 րիկ արևմտային կողմանցն թագաւորն վաղվադակի զոր
 ըստ Սերգիկիոյ ժողովոյն եղեալսն ծանուցանէր եղ-
 քաւարն կոստանդիոսի,² և ի բաց տալ հրամայէր զոր
 ըստ Պաւղոսի և Աթանասայ տեղիսն: Իսկ իբրև կոս-
 տանդիոս ձգտէր առ գրեալսն, հակառակութիւն առ

ա. Τιουμας Տիսուկիս:

1 Տես Սողո. Գ. 13. Թէոդ. Գ. ԵԿ. Բ. 8. 9. Բուփին Ժ. 19.

Գ. 25. Նիկիփ. Թ. 13.

2 Սարգիկի ժողովը վերջանալուց յետոյ պատգամաւորութիւն ու-
 թարկեցին կոստանդիոսի մտ ժողովի վճիռները յայտնելու. կոյսրն էլ
 զայնք հանգամանքից օգտուելով իւր եղբայր կոստանդի պահանջեց ընդունել
 Աթանասին եւ Պաւղոսին:

Չփոթեալք³ ի տեղիս տեղիս. Եւ արևմտեան թագաւորն գրէ
 առ եղբայրն իւր զժողովոյն⁴ Սարգիկէ զհաւատոյն հաստ-
 աութիւն⁵ և զարժանաւորս: զի դարձցին ի տեղիս իւրեանց
 զԱթանաս և զՊողոս և որք ըստ նոցա են⁶ որոշեալք, որք ոչ

ա. Ն. շփոթեալ. բ. Ա՝ զժողովն. գ. Ա՝ Գ. զհաստատութիւն. դ. Ա՝
 Բ. ըստ նոցին: Դ. զստ նոցայն:

ժամայն առաջի դներ արևմտից թագաւորն, կամ ընդունել զորս ըստ Պաւղոսին և Աթանասայն ըստ ընտանի կարգով և տալ զեկեղեցիսն նոցա, կամ թէ ոչ զայս առնել, թշնամութիւն առնել և ակն ունել պատերազմի: Կ

Գ. 1. 1. Գ. 3

Ջայս ծանուցեալ արևելից թագաւորին ի ջանի ոչ ի փարթարում Բ լինել, և կոչեալ ապա զբազմութիւն արևելական եպիսկոպոսացն զհերձուած եղբաւր առաջի դներ, և վասն գործականին հարցանել: Իսկ նորա լաւագոյն ասացին յեկեղեցիսն թողուլ զորս ըստ Աթանասայն քան ակն ունել ցեղականն պատերազմի: Ուստի ի կարիս անգեալ թագաւորին կոչել առ ինքն

ա. Բնագրում կայ կայսեր թուղթը:
բ. οὐ τὴν τυχούσα. ոչ ի փոքր ջանի:

3. Տես Սողոմ. Գ. 2. 1 Աթան. Ը. Գ. Աթ. 51 էջ 169 եւ Պատ Աթ. 20 էջ 355. Թէոդ. Բ. Գ. 12. Ռուփին. Ժ. 19 կոստոնդ. Գ. 26 33. Նեկեփ. Թ. 2. 22. Փիլոստ. Գ. 12.

վարկարարգի թուիցեն, Կ զի մի թշնամութիւն լիցի ի միջի մերում եղբայրութեանս: Իսկ Կոստանդիանոս Բ ոչ կամեցաւ զայս յանձն առնուլ և զայսօտիկ առնել: Եւ կոչել ՝ զԺողով արևելեան եպիսկոպոսաց ՝ զասացեալսն յիղբօրէն ծանուցանէ: Եւ Իսկ նորա լաւագոյն համարեցան խափանել զմարտ եղբարցն երկուցունց ՝ թագաւորացն, քան թէ զանց առնել զընտրութիւն ժողովոյն Է արևմտից: Ապա հաւանի այսու թագաւորն, և գրէ առ Աթանաս և կոչէ Բ առ ինքն: Իսկ նա ի զբր-

ա. Դ. Թուեսցին. բ. Դ. Կոստանդին. գ. Դ. կոչեցեալ. Բ. Ն. կոչեալ. դ. Բ. Դ. եպիսկոպոսացն. ե. Դ. ծանուցանել. զ. Ա. Դ. երկուցունց. է. Դ. ժողովոյ. ը. Դ. գալ:

զԱթանաս: Այլ նա կասկածէր զալ առ նայ, քանզի դեռ երկնչէր ի զրպարտողացն չարահորհութենէ: Բայց թագաւորն ոչ մի անգամ, այլ երկրորդ և երրորդ անգամ կոչել զնա առ ինքն, որպէս ցուցանեն թուղթք նորա երեքին զորս ի Հռովմայեցւոց լեզուէն է թարգմանեալ: « Զայս թուղթս ընդունելով Աթանասս յԱփղա, Բ. քանզի գնացեալ ի Սերգիկիոյ անդ լինէր, նոյն ժամայն ի Հռովմ ընթանայր: Եւ ցուցեալ զթուղթսն Յուլիոսի 4 եպիսկոպոսի ի մեծ ուրախութիւն զեկեղեցին Հռովմայեցւոց կարգեաց: Քանզի թուէր արեւելից թագաւորին խոստովանիլ զնոցայն հաւատ յաղագս կոչելոյն առ ինքն զԱթանաս: Բայց Յուլիոս որոց յԱզէքսանդրիայ ուխտաւորաց և ժողովրդականաց զրեաց աւետաւոր նոցա լինելով սակս դարձին Աթանասս առ նոսս: Եւ ճառելով զչար արտաքսումն նորին յորդորէ մխիթարութեամբ զնոսս: Իսկ Կոստանդիոս ոչ թըշնամաբար ընգալաւ զնայ յայնժամ, այլ իմաստնացեալ զնա ձեռնարկէր ի յարգարմանէ արիանոսացն ընգալեալ ասելով. զաթոռն քո առեր հրամանաւ ժողովոյն և մերով զուգաւորութեամբ, բայց վասն զի են ոմանք

- ա. Քնազրում կան երեք թղթերն եւ:
- բ. εν τῷ Ἀκυλιῆ
- գ. Յուլիոսնի թուղթը կայ քնազրում:

«զարտողացն կասկած ունելով ոչ գայր, Դարձեալ երկրորդ անգամ գրէ. և զկարծիսն " հանդերձ երգմամբ, Զայ" տեսեալ Յուլիոսի զթուղթս, վստահացուցանէր զնա երթալ, և կարծիս առնուն և նմա Բ գալ յուղիղ հաւատ: Ե յնուհետեւ գայ Աթա

ա. Ա՛ կարծիսն. բ. Ա՛ Գ. Դ. եւ նմա իսկ. գ. Ա՛ ուղիղ.

էքսանդրիայ ժողովրդեանն խղճացեալք ի քում
լորդութենէդ, եկեղեցի մին թող ունել նոցա ի քա-
քին: Իսկ առ այս նախակարգեալսս Աթանաս ստէպ
ստահեաց ասելով: Այլ թագաւորս իշխանութիւն ու-
իս հրամայել և գործել որքան կամիս, բայց զպարգևս
ես աղաչեմ և խնդրեմ տուր ինձ: Իսկ թագաւորին
զտալն պատրաստարար ասացեալ. վաղվաղակի երթալ
Աթանաս զնոյն արժանաւորեալ առնուլ զպարգևս, զոր
թագաւորն խնդրէր առնուլ. քանզի ի մին եկեղեցւոյն
և նա արժանաւորեալ լինէր քանզի ի մին եկեղեցւոյն
քաղաքացն խղճեցելոյ յարիանոսացն հաղորդութենէ:
Իսկ արիանոսացն ի լուծումն իւրեանց ծանուցեալք,
զկամնն Աթանասայ սպուծիլ այսմիկ ասելին, բայց գոր-
ծել զոր ինչ թագաւորին թուեցան թոյլ տային:
Վասն որոյ ապա և թագաւորն զԱթանասայ և զՊաւ-
ղոսի և Մարկելոսի զընտանի աթոռ. տայր. ևս ի
Ասկղիպայ Գազացոյ և Ղուկիոսի Աշխենուպալսեցոյ
քանզի և սորա ընգալեալք եղեն ի Սերգիկոյ ժո-
ղոցն: Իսկ Ասկղիպաս եցոյց յիշմունս ինչ յորս էր և
որպէս զի Նեսեթիոսի հանդերձ բազմաք ծանու-
նաս ի Կոստանդինուպոլիս առ թագաւորն. և Պօղոս ըն-
կոչեցեալ ի թագաւորէն նորնպէս թղթովք. և Նրիանոս
սուգ մեծ յոյժ. Իսկ թագաւորն ոչ խռովարար " զնոս
կալաւ այլ իմաստնապէս իմն ըստ ընտրութեան, ասէ. " ընկալարուք " զաթոռս ձեր, կամօք եղբօրն իմոյ, և
ւանութեամբ: Նորդ խաղաղութիւն լիցի, զի են ոմ
դէքսանդրի որ խղճան " ընդ քեզ հաղորդելով, և
տացես նոցա եկեղեցի մի որ զիւրեանց պաշտօնն " զ
ա. Բ. խռովաբար. ք. Գ. զնա. գ. Դ. ընկարուք
դ. Ա. Գ. Դ. խղճմն. ե. Ա. ասէ Աթանաս. Դ. Գ. ընդ քե-
զ. Դ. պաշտօն.

զորս ըստ նոցայն ետ զարժանաւորութիւնն, իսկ Ղուկիոս որպէս զի ամբաստանողքն նորա փախեան: Ապա հրամանաւք թագաւորին հասանէին ի նոցայն քաղաքս, հրամայելով ընդունել զնոսա պատրաստապէս: Իսկ յԱնկիւրիայ Բարսղի արտաքս ելանելն և ի Մարկեղի փոխանակ մտանելն լինէր ոչ սակաւ խռովութիւն. բայց զԱսկղիպաս պատրաստապէս ընգայան Գազացիքն: Իսկ ի կոստանդինուպաւսի Մակեդոն առ սակաւ ինչ խորշէր ի Պաւղոսէ առանձին յեկեղեցւոջն իւրում արարեալ զժողովն. բայց վասն Աթանասայ գրեաց թագաւորն եպիսկոպոսանց ուխտաւորաց և ժողովրդականաց ընդունել. ևս և զհակառակ նորա գործեալսն ի դատաստանսն ի ձեռն այլ թղթոց եղծանել հրաժայեաց: Կ

ա. Բնագրի մէջ կան երեք թղթերն եւ:

ցե՛ւ, զայս ասացեալ ի խրատէ՝ Արիոսացն, Եւէ Աթանաս, իշխանութիւն ունիս, ո՛վ թագաւոր, առնել զինչ և կամիս. և եւ ո՛վ իցեմ՝ որ ընդդէմ ասացից. զոր և ես ի նոցա հաղորդութենէն արտաքոյ՞ եղեալ արարից զհրամայեալդ. Յայնժամ առնու հրաման՞ ի թագաւորէն գնալ ի տեղի իւր. Եւ ընդունել զնոս՝ ամենայն քաղաքացն՝ մեծարանօք եւ պատուով որպէս արժանաւոր, Գ Եւ Պօղոսի զիւր աթոռն հրամայէր երթալ ունել. Է Իսկ Մակեդոն սակաւ ինչ կասկածէր զառաջինն Ը Ժ Պօղոսէ յեկեղեցւոջ, ուրեմն՝ լինի՞ իւր ժողովն. և զխոբամանկութիւնս ունի միշտ. Եւ ժ՝ վասն Աթանասայ գրեաց Թագաւորն յեպիսկոպոսս և յուխտաւորսն ժր և յամենայն ժո-

ա. Ա՛. Ն. խրատէ. ք. Դ. ով եմ. գ. Դ. արտաքս ելեալ. դ. Դ. հրաման առեալ. ե. Դ. յամենայն քաղաքացս: գ. Բ. զարժանաւոր. Է. Բ. ունել. ը. Դ. զառաջին. Թ. Դ. որում. ժ. Գ. լինել. ժա. Դ. զխորամանկութիւն առնէր միշտ. իսկ. ժք. Ն. յուխտաւորս.

ԳԼ. ԻԴ. 4

Ապա այսու թղթովքս ամրացեալ Աթանաս զիմեալ անցանէր ընդ Ասորի Պաղեստինոյ և հասեալ ա և եպիսկոպոսին Մաքսիմոսի յայտնեալ զառ ի Սերգիկիոյ ժողովոյն ծանուցեալսն, և զիարդ թագաւորն նոցա ընտրոյ դատաստանին եղև հաղորդ. 2 յայտարարէ ժողով առնել անդ յեպիսկոպոսանցն: Իսկ Մաքսիմոսի ոչ ինչ եղեալ փոյթ կոչէ և զորս յԱսորիս եպիսկոպոսունք և ի Պաղեստին, և արարեալ ատեան տան և նոքա զհաղորդութիւն և զպատիւն Աթանասայ: Գրէ ապա և ժողովն 5 որոց յԱղէքսանդրիայ, և ամենեցունց որոց յԵգիպտոս և ի Լիբիայ եպիսկոպոսանցն առաքնաց, և ուխտաւորաց և ժողովրդականաց չյայտնեալ և զկարգեալսն վասն Աթանասայ, որով յոյժ զայրուցան Մաքսի-

ա. ԲՆ. ԵԾՐՈՍԱՂԷՄ. որ կայ նաեւ համառօտ օրին:

1 Տես Սողոմ. Գ. 21. 22. Սթան. ընդ Ար. 57. էջ 175. Պատ. Արեան. 25 էջ 358 կաս. Գ. 34. Փիլո. տ. Գ. 12. Նիկեփ թ 26:

2 Պաղեստինի եպիսկոպոսները մի երկուսի բացառութեամբ շատ սիրով ընդունեցին Աթանասին. մինչեւ «նգամ ոմանք թղթեր ուղին նրան վրա ելով. որ իրանք ոչ թէ ինքնակամ. այլ ստիպեալ էին նրա դէմ կարծիք յայտնել:

3 Այդ թուովքը կայ Աթանասի եւ Սողոմնի գրուածքներում. ժողովը կայացաւ 350 թ.:

Ղովուրդս ընդունել " զԱթանաս. և որ Բ թուղթք հակառակութեան և մատնութեան այրել " հրամայեաց: Յայտոսիկ վստահացեալ երթայ զԾանապարհ " իւր ընդ Ասորիս " և ընդ Պաղեստին: գայ Երուսաղէմ և պատմէ Երուսաղէմի " եպիսկոպոսին Մաքսիմիանոսի զառ ի Սարգիկէ ժողովն. և թէ է

ա. Բ. ընդունիլ. ք. Դ. Գ. եւ որ վասն նորա. գ. Դ. պրիտել. դ. Դ. զԾանապարհս. ե. Դ. յնորիս. զ. Ա. ԵԾՐՈՍԱՂԷՄԱյ. է. Դ. ժողովն եթէ.

մօտի որք թշնասնութեամբ էին առ Աթանաս, եթէ նախ ընդէնելով և ի նոյն նախ սաէպ զանգիտելով, որպէս զի և ոչ միոյ ինչ իրի, ընտրութիւն վասն Աթանասայ արար և զհաղորդութիւն և զպատիւն նորա տուեալ:

Ձայս ծանուցեալ Ուսսակայ և Վաղէսի որք Արիանոսի աղանդոյն էին, նախ ջերմ սրտիւ փութացեալք լինէին, ապա ըստգտեալք յայնժամ ի նախկին փութոյն ի Հռովմ ելանէին զիրս զղջման եպիսկոպոսին Յուլիոսի տուեալք՝ խոստովանէին զհամագոյութիւնն, և զթուղթս առ Աթանաս առաքելով զհաղորդութիւն նորա անշուտ յառաջ ընդունելով: Եւ այսպէս ապա Ուսսակոս և Վաղէս յԱթանասայ եղելոցն պարտեալք, որպէս է ասել, զհամագոյութիւն խոստովանեցան: Իսկ Աթանաս ընդ Պեղոսիոս յԱղէքսանդրիայ երթայր, և մերձենալով ըստ քաղաքացն ուսուցանէր խլել զաշիանոսն և տալ ողջոյն որոց համագոյութեանն. յոմանց յեկեղեցիս և ձեռնադրութիւնս առնէր: Եւ այս եղև սկիզբն այլ մեղադրութեան ընդդէմ նորա, եթէ յայլոց եկեղեցիս սխաւ ձեռնադրել. և այսպէս որ ինչ ըստ Աթանասայ յայնժամ անցանէր:

զիարդ և զթագաւորացն " կամս " ըստ ընտրութեան ժողովոյն Սարգիկէ: Իսկ նա ուրախ լինի " ընդ դարձն Աթանասի, առնէ ատեան, և ընդունի զնա մեծաւ պատուով, և յուղարկէ զԱթանաս թղթովք " յԵգիպտոս և յԱղէքսանդր ընտրունել զնա: Եւ ընդ որ անցանէր սուրբն Աստուծոյ, խրատէր և ուսուցանէր յաղագս ուղղափառ հաւատոյն և պարկեշտ վարուց և արդարութեանց: Եւ առնէր ձեռնադրութիւնս: "

ա. Ն. զթագաւորացն. բ. Դ. զկամս. գ. Դ. Լինէր. դ. Դ. թղթ. թովքն: ե. Բ. վարուցն եւ արդարութեանցն Ն. զարդարութեանց. գ. Դ. ձեռնադրութիւն.

Գլ. ԻԵ. ¹

Բայց այսու և աշխարհական իրք ոչ զսակաւն ընդունէին զխռովութիւն: սակս որոյ յայսքան զլուխս վերընթանալ ոչ է անպարտ վերստին առնելով սղիւք: Քանզի ստացողին զՎոստանդինուպաւլիս վախճանեցելոյ երեքին նորա որդիքն զթագաւորութիւնն ընկալան: որպէս և յառաջնումն գիրան արարաք յիշումն:

Բայց այս զիտելի է զի թագաւորակից եղև սոցա նոցուն հաւրեղբաւորոյի: Պատճառս անուն հաւրն իւրում համանուն. զոր սակաւ թագաւորեցուցեալ ընդ ինքեան զաւրականքն սպանանէին: ոչ հրամայելով զՎոստանդնայ զսպանումնն այլ և ոչ արգելլով:

Բայց իբրև նորն Վոստանդին ² ի վերայ կողմանց եղբաւրն ելանելով և ճակատելով ի զաւրացն մեռանէր: որ բազում անգամ յառաջնումն ճառեցաւ:

Իսկ յետ նորա մահուանն պարսկականն առ Հռոմայեցիսն շարժեցաւ պատերազմն: ըստ որում Վոստանդիոս ոչ գործէր բարեբաղտարար. քանզի զիշերամարտութեան եղելոյ ի սահմանսն Հռոմայեցւոց և Պարսից:

¹ Տես Սողոմ. Գ. 1. Ռուփ. Ժ. 19. Կասիոզ. Կ. 38. Նիկիտ. Խ. 28:

² Տես Բ. գլ. 5:

և յարդարէր " զեկեղեցիս, որ յԱրիանոսաց էին աւերեալք ապականեալք: Բ Ըստ ժամանակին " մն զօրավար յառնէ ի վերայ յարեմոսից " թագաւորին ի յարդարմանէ " եղբօրն, սպանանէ զնա, և ինքն տիրէ յաշխարհին, և բազում հեղմունք " արեան լինէին: Է

ա. Ա՛ յորդորէր. Բ. Ա՛ աւերեալք չէք. Դ. աւերեալ եւ ապականեալ. գ. Ա՛ չէք. դ. Ա՛ Դ. արեւմտից. ե. Ա՛ ի յորդորմանէ եղբօրն սպանանել. . . տիրել:

գ. նոր. ՝ հեղմունս արեանց առնելով անբաւս, Խոր. Բ. 20. է. Ա՛ լինին:

Հզաւրագոյն յայնժամ Պարսիցն առ սակաւ ինչ թուեցաւ լինել: ² Ըստ որում ժամանակի և ոչ քրիստոնէիցն լռէր, այլ որ վասն յԱթանասայ և Համագոյութեան ճառ ի պատերազմ առ եկեղեցիսն էր: Եւս յայտասիկ կարգելոյ իրացն, Մազնենտիոս ի կողմանս արւելոտայինս յարեաւ բռնակալ. որ սպան ի յարդարմանէ ինչ զՎոստաս զԹագաւորն արւելոտից ի Գաղիայ կելով նորայ:

Այսորիկ եղելոյ, ցեղական մեծ վառեցաւ պատերազմն. քանզի Մազնենտիոս բռնակալ զամենայն իտալիա ունէր, իսկ զԱփրիկէ և զՂիբիայ ընդ իւրեաւ ունէր, և զԳաղիա ունէր իսկ առեալ: Իսկ յՈւղիոխա Միւսիպոլսի ա միւս ևս ի զաւրականացն ամբառնայր բռնակալ. անուն Բէտոանիոն: Եւ ոչ այս միայն, այլև զՀռոմ խռովութիւն ընդունէր. քանզի Վոստանդնիթ քեռորդի Նիպատիանոս անուն ընդդիւանայր թագաւորութեանն, բռնաբար միայնամարտելով ընծայարեւեալ լինէր. ⁴ բայց զՆէպատիանոս զաւրականքն Մազնենտի սպանանէին: Իսկ Մազնենտիոս ի վերա ելանելով ամենայն կողմանցն արւելոտից կործանէր պատերազմելով բռնութեաւ:

ա. Έν Ἰλλυριοῖς δὲ Σερμίφ πόλει·

բ. Ἀν. սխալմամբ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως, որ ἀντιλήξινερον ուղղումն:

գ. χε:ρι μονομάχων δορυφορούμενο: ἀπὸ αὐτῶν ἀντιπαραπονησῶν οὐκ ἔπιβίβησεν ἀποβῆσθαι:

Յ Տես Եւտրոպ ժ. 10. Այդ յայտի գիշերամարտութիւնը տեղի է ունեւել Միջագետքում Սիւրբրի մօտ. փ. 4չի 3 և 4 թ. որի մէջ միւսաւ Պարսից Շապուհ թագաւորի որդին: Տ. ս նաեւ Մ. Խորեն. Գ. գ. ԺԲ. «Շտուրուհ» . . . յարձակեցաւ ի մէջ իկրպոս եւ ի Պոպուսիսէ. ի կ Վոստանդիայ սպանուց նեցաւ ընդդէմ Պարսից եւ տա. եալ ճակատ, երկուքն կողմանքն պարտեցան:»

ԳԼ. ԻԶ. 1

Այսպէս այս ամենայն չարեացս զուգահեռելունք
 ի դուզնաքիս ինչ եղեն ժամանակի. քանզի ի չորրորդ
 ամի յետ Սեռդիկիոյ ժողովոյն եղև ի հիւպատոսու-
 թեանն Սարգսի և Նիգուինանոսի. և իսկ այսոցիկ եղելոց
 թուէր միայն ի կոստանդինոս անկանել թագաւորու-
 թեանն ինքնակալ ցուցեալ ի կողմանս արևելականս 2
 հակառակ բռնակալացն ամենայն իրաւք պատրաստիլ :
 իսկ ժամանակ ի դէպ որոց առ Աթանասն տարեալք
 կարծելով գտանել, նոյնժամայն ընդդէմ նորա մեծա-
 գոյն վառեցաւ պատերազմ, զի այլ ւնտնութիւն գոր-

ա. Σεργίου και Νικριανου· Փրկչի 330 Թ:

1 Տես Սողոմ. Դ. 2. Թէոդ. Բ. 5. ԻԼ 13. կաս. Դ. 38. Նի-
 կիի Թ. 29.

2 կոստանդինոսը ինքնակալ եղաւ Հռովմայ մեծ տէրութեանը իւր
 երկու եղբոր մահուանից յետոյ, ուստի Հայոց գլխաւորները նրան գրած
 թղթում, որով Տրդատի որդի Խոսրովին թագաւոր են ինչրում, նրան
 անուանում են Աստուած զձեզ. ոչ միայն եւրոպիոյ, այլ եւ ամենայն
 Միջերկրաց տիրեցոյց. Տես Խոր. Գ. գլ. Ե:

ԳԼ. ԼԸ.

Ն. խորամանկութենէ արհեսականաց զՊօղոս եպիսկոպոս Կոստանդնուպօլսոյ
 յարսորս խեղդեն, եւ զԱթանաս եւ զԹէոդորոս եւ Լիւլիմոս կամին
 սպանանել:

Այսոցիկ այսպէս եղեալ յետ չորրորդ ամի ժողովոյն
 Սարգիկէ, թուեցաւ ամենեցուն թէ կոստանդին տիրէ ինքնա-
 կալ թագաւոր ի վերայ հայրական Բ իշխանութեան. և ի խար-
 դախութենէ չարին, և ի խորամանկութենէ Արիանոսացն զհա-
 կառակ հաւատոյն շարժէր զիւր շարութիւն զոր ակամայ հաւանե-

ա. Դ. եղելոյ յետ Ժ. ամին ժողովոյն Սարտիկեայ. ք. Ն. հայկեան:

Ճեցին չև ևս նորա զԱղէքսանդրոյն ծանուցեալ. ուսուցանէին թագաւորին Կոստանդինոսի ասելով որպէս զի կործանել նա զՆիզիպոսոս և զՂիրին: Բայց յաւէտ աճեցոյց զմատնութիւնն ձեռնադրութիւն առնելն յայլ պանդխտականն ա: Իսկ Աթանասա այսքանեաւքս հասանէր յԱղէքսանդրիայ, ժողովս որոց յՆիզիպոսոս եպիսկոպոսացն արար. որք հասնաձայնս կարգեցին և զառի Սեռզիկիոյ ժողովելոցն և որք յՆիուսաղէմ ի Մաքսիմոսէ եղեալ ժողովոյն: Իսկ թագաւորին և իւր նախկին զարխանոսական կարծեաւքն ընթռնեալ զփոքր ինչ յառաջ զառ ի նախնէ կարգեալսն ի հակառակն փոփոխէր:

Եւ նախ առաջի զՊաւղոս զԿոստանդինուպաււսի եպիսկոպոսն արտաքսել հրամայեաց զոր տարողքն ի Կոնկիսոն՝ Կապադոկիոյ խեղդեցին:

Իսկ Մարկեղի փոխանակ մտեցելոյ առժամայն եկեղեցեացն որոց յԱնկիւրիայ կալող լինէր Բարսիլիոս: Իսկ Ղուկիոս Անդրիանուպաււսի եպիսկոպոսն ի կապանս երկաթիս նստեալ ապականեցաւ: Եւ այսքան զաւրացոյց զյաղագս Աթանասայ զճառեալսն, որպէս զի յանբաւ բարկութիւն ընգենուլ զթագաւորն, հրա այե-

ա. ἐν ἀλλοτρίαις πορείαις.

1 Կոնկիսոնը ֆոքր Հայաստանի այն քաղաքն է, ուր յետոյ Յոհան Ոսկեբերանը արտքսելու էր. սա մի ժամանակ եպիսկոպոսանիստ քաղաք էր, գտնուում էր Կեսարիայի եւ Անարչաքսի ճանապարհի վրայ:

Չաւ վասն Պօղոսի և Աթանասի, և նախ զՊօղոս Կոստանդինուպօլսու հայրապետն արտաքսեալ՝ հրամայեաց. զոր ասեալ ի Կոնկիսոն խեղդեցին. (որ այնպէս ուղիղ հաւատով և սուրբ վարուքն՝ էառ զյաղթութեան պսակն.) եւ վասն՝ Աթանասայ

ա. ն. արտորել. բ. Դ. վարիւք. գ. Դ. եւ այս.

լով սպանանել զնա ուրանաւր ուր արդեւք և գտանիցի. ընդ ն. այ և Թէոդոլոս և զՈղիմպիոս զառաջնորդս եկեղեցեացն Թրակայ, Բայց Աթանասայ Թագաւորին հրաման ոչ վնասեաց, այլ առժամայն յառաջ զգացեալ փոխստեան հպեցաւ: Եւ այսպէս փոխեաւ ի սպառնալեաց Թագաւորին, իսկ զփոխուստ նորա զայն արիանոսքն մատնեցին, մանաւանդ Նարկիսոս Նեոնիադայ որ ի կիւիկիայ եպիսկոպոս էր և Գւորգ Լաւոյդիկեոյ և Ղևոնդիոս Անտիոքայ եկեղեցւոյն առաջնորդ. որ մինչդեռ քահանայն էր որոշեցաւ ի պատուոյն, վասն զի ընդ կնոջ միում հանապազաւր լինելով որոյ Եւստուղիոս անուն, և զառ ի նա կարծիսն Թաքուցանել փութացեալ, զծննդականն եհատ զինքեան: Եւ անդուստ յառաջ հասարձակապէս ապա ընդ կնոջն բնակէր որպէս զի ոչ ունելով ամուսնութիւն առ նոյն ասնիւր. և կանուք և փութով Թագաւորին եկեղեցեացն Անտիոքա առաջնորդ կարգեցաւ, յետ Ստեփանոսի որ զՊղակիտոնն փոխեաց յառաջագոյն: Այսքան սակս այսորիկ:

Կ. Ե. Կ.

Բայց յայնժամ և ի կոստանդինուպաւլիս Մակե-

§ Տես Սող. Դ. 2. 3. կաս. Գ. 39. Եկեփ. Թ. 30.

այնքան յարգարեցին Արիանոսքն զմատնութիւն առ Թագաւորին. Ասան որոյ հրաման լինի սպանանել զնա, ուր և գտցի. ընդ նմա և զԹէոսողոս և զՈւլմիոս, զեկեղեցւոյ սրբոյ զառաջնորդսն. Զայս զգացեալ՝ յառաջագոյն փոխեան իսպառնալեաց Թագաւորին. և առնու զեկեղեցին Գէորգ, որ նախ իսկ յԱրիանոսացն ձեռնադրեալ՝ Լաւոյդիկեայ եպիսկոպոս, Որ մինչ էր քահանայ, որոշեալ էր վասն պոռնկութեան, որ էր ժպիրՏ ա. Դ. սպասաւորսն. Բ. Դ. գիտացեալ. Գ. Գ. ձեռնադրեաց:

դոն լինի ստաջնորդ եկեղեցւոյն. Պատիւս ի յոտից հատելոյ, ա զոր արինակ ձառեցաւ իսկ. քանզի հաւանքակու թիւն մեծ ստացեալ ի թագաւորէն, քրիստոնէական շարժեաց պատերազմ, ոչ ինչ նուազ քան զոր ընդ նոյն ժամանակս բռնաւորքն ստին պաշտել զուռան: Քանզի հաւանեցուցեալ զթագաւորն պատերազմիլ նովաւ ի խախտումն եկեղեցեացն, յարդարելու արինաւք հաստատել որքան չարաչարն կամէր գործել: Եւ որ աստուտ աւրէնքն ըստ քաղաքացն առաջի զնէին, և ձեռն զաւրականական հրանայել լինելի սպառաւորութիւն թագաւորականացն արինաց: Եւ արտաքս շնչին խորհողք հաւագոյութեանն, ոչ միայն յեկեղեցեացն այլ թերևս ի քաղաքացն. բայց նախ յաղազս արտաքսման պարապէին, իսկ յառաջել չարին ապա ի հարկաւորումն հարդարելոցն ընդ նոսա փխարելին, տեսանելով նոցա սակաւս զեկեղեցեացն հոգաբարձուս: Զի էին վիշտքն ոչինչ նուազ քան զոր յառաջ մատուցանէին հարկաւորիչք երկրպագութեան կռոցն: Քանզի զամենայն տանջանս մատուցանէին, թիւրութիւնս պէս-

ա. ԲԾ. էκποδών γενομένων παρ' εμάς ի մեջոյ:

այր. և խորհէր միշտ զհակառակ սրբոց. « Եայնժամ համարձակութիւն և հրաման առեալ ի թագաւորէն Մակեդոն, յետ Պողոսի մահուանն՝ բռնաւորութեամբ՝ ածեալ յԱրիոստութիւն, և ոչ սակաւ վիշտս հասուցանէր եկեղեցեացն Աստուծոյ, որ առաւել քան զկոթոցն զմոլորութիւն՝ զոր հալածիչքն ցուցանէին: Այսպէս տանջանս՝ ուղղափառացն առնէին, և առումն ընչիցն, զբազումս յաքսորս յուղարկէին, և զյորովս մահու մատնէին՝ զինուորական գործակցութեամբ: Այսօրիկ

ա Ա՛ հակառակ. Դ. հակառակ սրբոցն. բ. Ա՛ Գ. մահուան. գ. Բ. ն բռնութեամբ. դ. Գ. զմոլորութիւն. ե. Դ. տանջանս ուղղափառացն լինէր: զ Ն. Դ. ուղարկէին.

պիսս և սոմուէնս ընչից. բաղումք ի նոցանէ յեքսորիսա լինելին ըմբռնեալք, և ոմանք տանջանաւք մեռանելին: Եւ այսոքիկ լինէին ըստ արեւելական քաղսքացն, և սառաւել ի կոստանդինուպուլիս: Իսկ այս ցեղական պատերազմին սուղ գորով, յառաջ մատչելով Մակեդոն յեպիսկոպոսութիւնն աճեցուցանէր: Բայց որք ըստ Եղատոյ Էւզիոոյ և արեւմտինց կողմանցն քաղսքք դեռ ևս կային հաստատուն: Հաստատայնելով միմեանց և զաւանդել կանոն Աիկիոյ ժողովոյն ունելով:

ԳԼ. ԻԲ. 1

Իսկ զոր ինչ յԱլեքսանդրիոյ առ այն ժամանակաւքն Գիորգիոս գործէր, ձայնին Աթանասայ կրողին և մերձ կայելոյն յեղեալսն լուր: Քանզի ի պատասխանակատե ճատին 2 յաղագս ինքեան փախստեանն զայս սակս ունայն եղելոցն սակ:

ա. էջորս աքսոր:

բ. Έν τῷ ἀπολογητικῷ λόγῳ.

1 Յես Աթան. Պատ Աբ. 81 էջ 393 Թէոյ. Բ. 13. 14. Սողոմ. Գ. 10. Կաս. Ե. 3. Կիկեփ. Թ. 29:

2 Աթս. նառա յայ ճառի մէջ իւրեան համեմատելով առաքեալներին. մարտիրոսներին. նոյն իւր քրիստոսին. յկարագրումէ Թէ անարգար կերպով ինչքան յեղս Թիւներ է կրել:

ազէսս լինէր յարեւելից կողմանս, և սառաւել ի կոստանդինուպուլիս, իսկ արեւմտից՝ կողմն ունէր զհաստատութիւն հաստայն Նիկիոյ և զնոցին կանոնեալ սահմանադրութիւնն. Բ

ԳԼ. ԼԹ.

Թէ որպէս Գեորգիոս՝ արհոսութեան եպիսկոպոս բազում չարիս հասուցանէ սրբոցն Աստուծոյ յՆդէքսանդրիոյ քաղաքի:

Իսկ Գեորգիոս ևս առաւել 3 չարիո յԱղէքսանդրիոյ ցու-

ա. Բ. յարեմսից բ. Գ. սահմանադրութեան Գ. սահմանադրութիւնս. գ. Ա. առաւել.

«Թեև յԱղէքսանդրիայ դարձեալ բուսանելով
 « ունց խնդրելով զԹեզ սպանանել. և եղեն վատթար
 « այժմոյքս առաջնոցն. քանզի զաւրականքն յանկար-
 « ծակի զեկեղեցին պատեցին, և որ ինչ պատերազ-
 « նացն՝ փոխանակ աշաւթիցն լինէր. ապա մեկնելով
 « ի քառասունն Գիորգիոյ ի նոցանէ առաքեալ ի կապ-
 « պադուկոյ աճեցոյց զորս առ ի նոցանէն ուսաւ զչա-
 « րիսն: Քանզի յետ շաբաթու զատկին կուսանքն ի կապա-
 « րանս անկանէին, և եպիսկոպոսունքն կապեալք ի զաւ-
 « րականացն՝ երթային, և որբոց և այրեաց տունք յա-
 « վըշտակեալք լինէին, և առ հասարակ ամենայն տանց
 « լինէին, և ի զիշերի կործանումն քրիստոնէիցն լինէր,
 « կնքեալ լինէին տունք և եղբարք ուխտաւորք փոխա-
 « նակ եղբարց վշտանային: Բայց այսք դժնդակք դժըն-
 « դակադոյնք և որք յետ այսորիկ յանդնութիւնք:

ցաներ, համարձակութիւն առեալ ի թագաւորէն ըստ Մակե-
 « գոնի խրատունցն՝ և ժողովն՝ ի սուրբ եկեղեցւոյն Աստուծոյ
 խնդրին այցելութիւն ի Յեառէ: Եւ զօրականքն պատեցին
 զեկեղեցին և եպիսկոպոսոս, զորս գտին կապեցին և զքահանայս
 ար ի ներս, և զուխտաւոր կուսանս. զարս և զկանայս արկա-
 նէին ի բանս ի խոշանգանս ՝ գանից, ստիպէին՝ ի բաց կալ
 ուղիղ հաւատոյն և յանձն առնուլ զարիստութիւն: ** Քանզի
 հուր լուցեալ, և կացուցեալ ի վերայ հրոյն զկուսանսն, ստի-
 պէին յանձն առնուլ զարիստութիւն. իրրև տեսանէին յաղթողս
 ի հաւատոս բրովք հարեալ լինէին, և պէսպէս գառն տանջանօք

ա Դ. ըստ Մակեդոն խրատուն. բ. ն. Բիւզանդ. սքրագրումէ
 « ժողովորդն. Գ. էր ժողով սուրբ եկեղեցւոյն Աստուծոյ. գ Գ. զեպիս-
 կոպոս, Դ. զեպիսկոպոսք, զորս. դ. Դ. զոր ի ներքս. ե Դ. ի խոշտան-
 գանս. միւս Ձեռ. ի խոշտանգս ունին. զ. նոր. ՝ ի խոշտանգանս գանի
 սագնաւէին ուռել խոզնի. Մակաք Բ. Է. 1. է. զյարիստութիւնս.

«Քանզի ի շարաթեանն յիս սրբոյ Պենտէկոստէին
 «ժողովրդին պահեալ ելին ի հանգստարան աղաւթել,
 «վասն ամենեցուն դառնալոյն որ առ Գիորդ հաղոր-
 «դութեանն: Այլ զայս խելով ամենաշարին այն զաւ-
 «րացնէ զգաւրաւարն զՍեբաստիանոս զՄանիքեցին դո-
 «ւրով և ապա նորա հանդերձ բազմութեամբ զաւրա-
 «հանացն զէնս և սուսերս մերկս՝ աղեղունս և նեաս
 «բերեալք, զիմեցին ի նմին կիրակի ընդդէմ ժողո-
 «ւրդեանն: Բայց սակաւս դասնէին յայտութիւն, զի
 «բազումք յողագս ժամուն զնոցեալ լինէին: Այսպի-
 «սիս ապա գործեցին որպիսեալ վայելէր իսկ լսողացն
 «գործել: Քանզի հոր լուցեալ և կայուցեալ զկուսանս
 «առ հրոյն հարկաւորէին ասել զինքեանս Արիանոսի
 «հաւատոյն լինել և իբրև յաղթողս զնոսս տեսա-
 «նէին և ոչ տարեալս հողս հրոյն մերկացուցեալս ապա
 «այսպէս հարմամբ հատանէր զերեսս նոցա՝ որպէս զի
 «յետ ժամանակաց հազիւ նոցա ճանաչել: Իսկ կու-
 «տագնապէին: Զի ոմանք մեռան և ոմանք վիրաւորեցան ան-
 «դամօք և ոչ էր ողորմութիւն, այլ ամբարշտութիւն յորդեալ
 «որպէս հեղեղատ ողողել՝ «գելփել՝ կարծէին զուզիդ հաւատս:
 «Նւ զեպիսկոպոսս զորս՝ ըմբռնեցին էին աւելի՞ քան զերեսուն
 «որ դանապէս վարեցին ի մետադս՝ որք յոլովք ի ճանապարհի
 «մեռան իսկ: ** Նւ* եղև զի յետ Պենտէկոստէին պահեալ ըզ-
 «շարաթն հաւատացեալ ժողովուրդք, ժողովեալ ի հանգստարան
 «(սրբոյ Աւետարանչին Մարկոսի) և այոց հայրապետայն, յա-
 «ղօթս (կնդրել այցելութիւն ի Յեաննէ Աստուծոյ նոցա՝ բա-
 «րխօսութեամբ հսկել զգիշերն յայգ կիրակէ յաղօթան Աս-

ա Գ. ողողեալ Գ. ողողեալ գերփեալ: Նոր. նմանէ ևւ ի Յժ.
 ԿՅ. 92-95. Բ. գերբել. գ. Ա Գ. զեպիսկոպոս զոր. ն զեպիսկոպո-
 սունս զոր. դ. Գ. յաւելի որք զանագոյնս. և. Բ. նոցին.

*... Բնագրի մէջ առաջ է այդ նատուածը քան **...*

Վերադառնալով արդարև նորագոյնիւ աւրինակաւ զնոսա
 « Էհար. քանզի վարոցս յարմաւենեաց հատանելով զեռ
 « յինքեանս ունելով զխայթոցսն, այսպէս էհար զթիկու-
 « նըս նոցայ. որպէս զի յորովից բազում անգամ խու-
 « տանիլ ի ձեռոց վասն հարելոց ի նոսա խայթոցացն,
 « իսկ ոմանց ոչ կարեցելոց՝ մեռանիլ. իսկ զմնացեալսն ա-
 « ռմնայն և զկուսանսն արատքսցին ի մեծն Ոստին: »
 « Քսկ զմարմինս վախճանեցելոցն, ոչ ըստ իւրեանցայոցն
 « Ըստ իւրաքանչիւր աշխարհի ի բաց տալ կտուն, այլ
 « Ըստ քուցին որպէս և կամեցան. անթաղս ընդեցեալս
 « վասն թուելոցն զնոսա զանցանել զայսքանս սխալանաւքս:
 « Եւ դործէին զայս մոլորական մտաւք անդգավքն. քանզի
 « տանց վախճանեցելոցն ուրախ եղիլոց, վասն առ ի սերն
 « մեր Յիսուս Քրիստոս խոստովանութեանն, իսկ ող-
 « ւացիլոց յաղազս մարմնոցն, մեծադոյն և սրտաքսա-
 « հնչեալ լինէր հակառակ նոցայ ամբարշտութեան և
 « հմուտեանն կշտամբութիւն: Քանզի և նոյնժամայն
 « իսկ յԵգիպտոսէ և ի Ղիբթոյ արատքսցին եպիս-
 « կոպոսունս և այսպէս դառնապէս վարեցին զնոսա. »
 « Երպէս զի ոմանց ի նոցանէ ի ճանապարհի, և ոմանց
 « ի նոյն յեքսորիսն մեռանիլ: Եւ փախուցին այսպէս
 « եպիսկոպոսունս աւելի քան զերեսուն. քանզի էր նոցա

ա. Պատմ. Լիւբիայում եղող մեծ Օագիսն է:

բ. Քսազրի մէջ յիշուած են արտաքսուած եպիսկոպոսների անուն-
 անունը:

« Եւ զայս լուեալ ամենաչարին Գորգիայ, զինէր՝ զօրա-
 « վարն Մանիքեցի զօրօք մահու մասնել զժողովեալսն ի հան-
 « գոտարանսն. և հասեալք ի տեղին առաւօտուն. ոչ գտին
 « զչնացեալսն ընդ նախահնամութեանն Աստուծոյ. բայց ի սա-

ա. Ա լինէր:

« փոյթ ըստ Աքայաբուն, եթէ, հնար իցէ բառնալ ըզ-
« ճշմարտութիւնն: »

Այսգիսիսս Աթանաս յողագոս եղելոցն ըստ Աղէք-
սանդրուոյ ընտանի այսքան ձայնիւ պատմեաց :

Իսկ Թադաւորն յԵղիօիադա * յերկիրն զաւրածողով
լինէր. քանզի տանէին զնա անդր հարկաց պիտոյիցն կարիք,
մանաւանդ Բետուանիանի ի զաւրականացն յորջորջումն:
Ապա հասեալ ի Շիրիմ^բ զաշնաւորութեամբ պատճա-
ռով խաւսէր ընդ Բետուանիանի, և յարդարէր փոխա-
դրել զվերաքարոզիչ^գ զաւրականն, որոց փոխադրեալ
զՎոստանդինոս միայն կարգային աւգուստոս և Թադա-
ւոր ինքնակալ: Իսկ Բետուանիանի ոչ ուրեք յիշատակ
կաշողացն լինէր. ապա նոյնժամայն զդոցեալ անկանէր
յոտս Թադաւորին: Իսկ Վոստանդինոսի առեալ զպը-
սակն Թագաւորական և զԾիրանիսն, մարդասիրէր խրա-
տեալ զնա իւրական ձեռնն ցածագոյն կալ. քանզի
վայել է, ասէ, ծերոյն տիաւք անհոգադոյնս կալ քան
ունել անուն լի հողովք: Այսպէս ունէր զոր ըստ
Բետուանիանի կատարումն, իսկ Թադաւորն նմա զամե-
նայն ռոճիկս յարքունական հարկացն հրամայեաց տալ:
Ձի բազում անգամ նորա յետոյ ի Պուուսի Բիւթենոյ
կելով զըրեալ ազդէր Բետուանիոն. որպէս թէ մեծ բա-

ա. ἀπὸ τῆν Ἰλλυρίδα:

բ. Σίριμος հայերէն Թարգամանուած է Երրիմ^բ ևւ սիրիմ^բ, մծնք ևր-
կու ձեւն էլ անփոփոխ թողինք:

գ. τοῦ ἀνακηρυξάντα στρατιώταξ αἰοροս, որք զնա կայսր հրատա-
րակեցին:

կաւուց, զորս հարեալ վերաւորեցին. * Այսպէս էր մարտ չարի
ի սորբոս:

րեաց պատճառ եղեալ նմա վճարեալ ի հաղւոց. և
 յայսքան ինչ համարարեալ թագաւորութեանն չա-
 րեաց ոչ բարեգործել ասէր յինքեան Կոստանդինոսի,
 զի յորոց նմայն ետ ինքն ոչ վայելէր: Այսքան սակա-
 ւորիկ պատմեցաւ: Իսկ յայնժամ՝ թագաւորն զԳա-
 զինն եղբաւորորդին իւր կայսր կարգեալ, և զընտանի
 անուն եղեալ, ի յԱսորեաց Անտիոքա առաքեաց, պա-
 հել զարեւելական կողմունսն ի ձեռն նորա նախաինա-
 մեալ: Որոց հասեալ յԱզէքսանդրիայ՝ առ ժա-
 մայն Փրիչին նշանն յարեւելս կոյս երևեալ լինէր.²
 քանզի սիւն խաչաձև յայտնեալ մեծ սքանչելիք
 տեսողացն լինէին: Իսկ նախ սպա զայլ իւր զաւրա-
 վարսն հանդերձ զաւրութեամբ բազմաւք ընդդէմ Սագ-

ա. Γάλλος.

բ. Բս. 'Αντοχία որ իսկապէս ուղիղն է:

1 Այդ եղել է 451 թ.

2 Տե՛. Խոր. Գ. գլ. ԺԲ. Ժամանակակից բոլոր պատմագիրները
 թիշատակում են այդ դէպքը:

ԳԼ. Խ.

Թագաւորն Կոստանդինոս Գալլոս զեղբորորդին իւր անէ կայսր,
 յարեւելից կողմանցն նրելի սուրբ խաչն:

Ընդ այն ժամանակս թագաւորն՝ զԳալլոսը՝ զեղբորոր-
 դին իւր անէր կայսր՝ զընտանի անուն եղեալ, և առաքեաց
 յարեւելից կողմն հոգալ զաշխարհն: Եւ հասեալ (յերուսա-
 դէմ)՝ յայնժամ երևեցաւ նշան սուրբ խաչին յարեւելից,
 որպէս սիւն լուսոյ խաչաձև յերկից՝ երևեալ, որ զամենայն
 աշխարհն զարմացուցեալ՝ հիացուցանէր, թէ զինչ իցէ նոր
 և սքանչելի տեսիլն այն: Եւ թագաւորն զօրավար և զօր՝

ա. Ա՝ Թագաւորի. բ. Բոլոր շեռ. Գաղղոսիս. գ. Ա՝ զՃրուսաղէմ.
 դ. Ա՝ երկնից Ա. Ե. Բ. Գ. զարմացեալ. զ. Ն զօրս.

նենտի առաքելայ: Եւ ինքն յամեր ի Սիրմի Ֆետրով
Բէ զինչ լինիցի:

Գ. 1. 1թ. 1

Իսկ յայնժամ և Փոտինոս ² որ անտի եկեղեցոյն
ասաջնորդ զգտեալ ի նմա աղանդն յայանազոյն զիրա-
բէր: Ալանն որոյ խոռոչութիւնն յայսմանէ եղևոր, Բա-
գատունն ժողով ի Սիրմի հրամայեաց առնել, ա Եւ եկին
անդ եպիսկոպոսունք յարեւելից և յարեւմտից կողմանց:
Սոքոյ յիս հիպատուոջն Ստրգսի և Նիգոխանու ըստ
որ ժամանակի սակս խառնակութեան պատերազմոցն և
ոչ մին հիւպատոսս զսովորականն պատուասիրու թիւնն

ա. Բնագրի մէջ կայ ժողովում ներկայ եղող եպիսկոպոսների ա-
նունները:

1 Սոզոմ. Գ. 6. Սուպ. Աեվ. Բ. 37. Կ. սխոզ. Ե 6 Նիկիի. Բ. 31:

2 Փոտինոսը փոքր Կաղատիայից էր. Մարկեղոս Ոսկեբի յի եպիս-
կոպոսի աշակերտը: Նա սկիզբը ուղղափառ էր, բայց յետոյ իբրև Սիրմի
եպիսկոպոս սկսեց թիւր վարդապետութիւն գրիւտսին. հասարակ մտադ-
քան ձոնջանոս ասուանելու: Իւր թիւր վարդապետութիւնը սկսեց Կաղա-
զել 341 թ. սկսած. մինչև 351 թ. ժողովով նկղովց

առաքէր ընդդէմ Մագնիտի բռնակալի ի մարտ պատերազմի
և ինքն մնայր ի Սիրմիս տեսանել զմարտն:

Գ. 1. եւ. 1.

Փոտինոս Մարկեղի աշակերտ նոր Մուրրոթիինս ուսուցանել, լինի
ժողով, նգովի ինքն ևւ այլ ոք ընդ նմա:

Յայնժամ լուաւ Թագաւորն վան Փոտինոսի 3 Մարկեղի
աշակերտի, որ նոր մուրրութիւն ուսուցանէր, սոսկ մարդ զԲը-

ա. Գ. ի պատերազմն: Բ. Ա մնայ. Գ. Գ. Ա Ն. Փոտիսիանոսի.

կատարեսաց: ¹ Իսկ ժողովեալքն զՓոսինոս զխորհարն Սարեզի Ղլրացւոյ և զՊաւղոսի Սամոսացւոյ զաղանդն յանդիմանեալ առժամայն նղովեցին: Եւ զայս որպէս զբարիոք և իրաւասպէս եղեալ ամենեքին գովեցին. և յայնժամ և յետ սյսորիկ ապոյ յամասեալք զորձեցին զոչն ամենեցունց հաճոյ:

Գլ. 1. ²

Որպէս զի ըստդեակալք յառաջագոյն ի նոցանէ կարգելոցն որ յազագս հաւատոյն, առժամայն այլս վասն հաւատոյն աւրինադրէին կարգս. մին զոր Սարկոս Արիթուսիոս կարգեսաց Եղատացի աւաչով, ^ա իսկ զայլսն Հռոմայեցի ձայնիւ. յորոց զմին ի Հռովմայեցոց աստանաւրէ կարգեալ, իսկ զմիսն ևս զոր յետոյ ի Սիւսի ընթերցանն, յընասանումն կարգեսաց:

ա. Ἐλλάδι γλώσσαις ἰουδαϊκῶν ἐβραϊστί:

1 Ահա ըստիւրուած են այն յայտնի հանգիստկատարութիւնները եւ եւ զորք որ իւրաքանչիւր հիւպատոս իւր հաստատութեան սկզբին պարտական էր աւելու ժողովութիւն:

2 Տես Սողոմ. Սուլպ Սեվ յճԻ. Լ տեղ. կատող. Ե 7:

րիստոս առէ ^ա որ էր առաջնորդ եկեղեցւոյն: Եւ աւար ժողով եպիսկոպոսաց, և ժողովեալք ^բ նղովեցին զՓոսինոս, և զվախճանեալ նորա վարդապետ աղանդոյն զՍարկեղոս, և զՍարէլ Արիսցի ^գ և զՊողոս Սամոսացի և զայս որպէս զբարիոք ^դ և զիրաւացի արարեալ ամենեքեան դարովեցին, բայց զհաւատոյն ոչ ուղիղ դաւանեցին: որպէս յայտ ^ե ցուցանեն նոցին բանք ձայնիւ իմն հնչեցեալք ^զ ելլատացի աւաչու ^է և որ Հռովմայե-

ա. Բ. ասէր ք. Ա. Գ. ժողովեալքն. գ. Ա. Բ. Գ. Լիբացի. դ. Գ. զբարիոք. ե. Գ. յայս. զ. Ա. Գ. եւ է. Ա. առաջու. Գ. առագու:

տեղևոջ յորժամ զեղեալսն յԱռիկնս՝ ա գիցաք: Բայց այս գիտելի է զի ամենայն շնորհացի կարգեցաւ ընդուն: Բ Խակ այսոքիւք տպայ զՓառնոս յիս նզովիցն ի միաբանիլ և ի ստորագրելու համբառնային պատմեալք տալ նմա զեպիսկոպոսութիւն եթէ ի զղջմանէ ընգեսայ: զգտեալն ի նմա աղանդ: միաբանի ապա ի նոցա կամա: Բայց զընտրութիւնն ոչ ընդալաւ. և ապա կոչէր զնոսա ի խաւսս: Ասան որոյ որոշեալ կամաւ և թագաւորին: ժողովեցան եպիսկոպոսունքն որ մերձն և ի խորհրդահանուցն ոչ սակաւք: որոց թագաւորն հրամայեաց մերձենալ բանիւք: յորոց ընդգիմացաւ Փոտինոսի Բասիլիոս Անկիւբաի եկեղեցւոյն առաջնորդ: կրագագրելով զձայնս նոցա գրողացն: Եւ մեծ մարտ ի մէջ երկաքանչիւրոց բանիցն լինէր. յորոց պարտեալ Փոտինոս դատապարտեցաւ: Եւ ի փախստեան կելով անդուստ յառաջ բանս շտրագրէր երկաքանչիւր լիզուաւք: քանզի և ոչ Հռովմայականին դոյր անփորձ: Խակ գրէր ընդդէմ ամենայն հերձուածոց զընտանի աղանդն միայն եղեալ. այսքան ժամն Փոտինոսի ճառի:

Բայց այս գիտելի է և զի ի Սիռմի ժողովեալ եպիսկոպոսունքն զղջացան Հռովմայական հաւատոյն արտաքսատրութեամբ. քանզի բազում ինչ յետ տալոյն հակառակ նոցա երևէր:

Ասան որոյ փոյթ դնէին ի գրեցելոցն վերստին առնուլ զայս. և քանզի բազումք թագուցանէին: թաղաւորին գրեալ հրամայեաց խնդրել զտուեալն պատիժս

ա. ձն 'Αρχιγύφ'

բ. Բնագրի մէջ կայ Մարկոսի գրած հաւատամքն եւ այն թուղթը որ առաջ հռովմայեան լեզուով է գրուել և յոտոյ թարգմանուել յունարէն: երկուսն էլ շատ ընդարձակ:

սպառնացեալս եթէ որ յանդիմանեացի թաքուցանելով զնա ընդ ամենայն դժբնդակաւք անկցի: Այլ ոչ սպառնալիքն զմիանգամ տուեալն քրտին ջնջել վասն սու ի բաղումն անկանելոյն: Այլքան յաղագս այսորիկ ճառեցաւ:

ԳԼ. ԼԱ. ¹

Բայց և սակս Ուրոսի Սպանիացւոյ յիշատակ արարից իբր ակամա առջնթեր ելողի, դոյզն ինչ և վասն նորա ճառել:

Քանզի փոքր ինչ յառաջ և սոյ ի յարդարմանէ արիանոսացն ի յեքսորիս առաքելր: Իսկ յայնժամ յաղագս փութոյն, որ ի Նիրմի եպիսկոպոսացն կոչեաց զնա թագաւորն, խորհելով թէ կամաւ հաւանի և կամ հարկաւորէ զորս մերձն: Իսկ սորա եղելոյ մեծ վրայարան թուէր գոլ նոցայն հաւատոց, սակս այսորիկ ապա, որպէս է ասել, ակամա դար:

Եւ վասն զի հրաժէր միաբանիլ ընդ նոսա վրս և թիւրութիւնս ծերոյն մատուցանէին, վասն որոյ բռնութեամբ յայնժամ եղեալ հրամանացն և միաբանեցաւ և ստորագրեաց: Եւ որ յայնժամ ի Սիւսի եղեալն այսպէս ունէր զկատարումն. բայց թագաւորն կոստանդիանոս յառէր ի Սիւսի մնալով առ ի Մազնէնտ պատերազմին ելից:

ԳԼ. ԼԲ. ²

Իսկ Մազնէնտիոսի թագաւորացեալն Հռովմ հասա-

1 Տես Սողոմ. Գ. 6. Սուլպ. Սեվ. Բ. 40. Կասեդոր. Ե. 9. Նիկի. Բ. 36. Փիլոստորգ. Գ. 5.

2 Տես Սողոմ. Գ. 7. Սուլպ. Սեվ. Բ. 38. Կաս. Ե. 10. Նիկի. Բ. 32. Փիլոստ. Գ. 26.

ներով զբաղուածս ի սինկղիստոսացն սպանանէր: Իսկ զբաղուածս և ի դիմոտացն ա կորուսանէր: Բայց իբրև զաւրափարացն կոստանդնի սահալ զՀռովմայեցոց զաւրն և երթային ի վերա նորաս զնացեալ ի Հռովմա Կհաս ի Վաղիայ: ուրանտուր յաճախ խառնակուէքն լինելն, և երբեմն զայս կողմն ունէր և երբեմն զմիսն: Իսկ յետոյ ի Միւսասոյ՝ իսկ յայս բերդիս Գաղիացոց՝ Մազնէնա պարտեալ փակեցաւ: Յորում բերդի սախ այսպիսում պատահիլ նշանի: Մազնէնախոս զաւ ի պարամանէն անդեալ զաւրականս կազդուրել փոթացեալ, և ի բեմ բարձր. իսկ նոցա սովորականաւ թագաւորացն զբարկհրչակութիւնն զոչել կամեցեալք, վաստ կամաք ի կոստանդիոս զայս փոխարեւելին: ոչ զՄազնէնախոս այլ զկոստանդիոս ամենեքին միարան Ազոստոս կարգային: Չայս խառնակումնս հակառակ իւր համարեալ Մազնէնախոսի ի բերդէն նոյնժամայն յառնէր փախսասամբ ի ներքնագոյնան կոյս Գաղիոյ աշխարհացն: Բայց ի վերա կային զաւրավարքն կոստանդիոսի վարելով. և յանկարծակի լինէր բախ նոցա ի անգլոջն որ անուանեալ կոչի Մոնտոսեղեկոս. 9 յորում տեղոջ սախ քաջա-

ա. τοῦ δῆμον ἢ δողοϋղննէ:

բ. περὶ Μούρααν.

գ. Μιλτοσέλευχος:

1 Միւսն | ողմէնը եւ Սորատն են Միւսասն Վաղիայի բերդ յիշում միւս պատմագիրները ՚բան դում են Պանոսիոյում. ճակատամարտը տեղի ունեցաւ 351 թ.:

ցօք. " իսկ Մազնետի հասեալ ի Հռում սինկղիստոսն սպանանէր և այլս բաղուածս: " բայց զօրաց թագաւորին զհետ մտեալ հանդերձ Հռոմայեցոց բազմութեամբն՝ հալածեին: Եւ յետ բաղում մարտից, և արգելանաց բերդից և ամրո-

ա. Գ. և ե որ հոովայեցիովք. բ. Գ. եւ զբաղումս

գոյնս պարտեալ Մագնէնտիոսի փախչի միայն ի Ղուկ-
 դունոն, ա ի քաղաքն Գաղիոյ, յոր է ի Մուռսայն բերգ
 երից աւուրց ճանապարհ: Իսկ յայս Ղուկդունոն լի-
 նելով Մագնէնտիոսի, սպանանէր զմայրն իւր, բառնա-
 լով և զեղբայրն իւր, զոր կայսրն արար ընքեամբ, իսկ
 յետոյ լինէր ապա անձնամահ: Այս գործեցաւ ի Հիւ-
 պատուոջն Կոստանդիոսի վեցերորդին և Գաղայ Կոս-
 տանդիոսի երկրորդին, ի տասն և հնգին ազոսատս
 ամսոյ: Այլ ոչ ընդ երկարս ինչ և միւս այլ ևս եղ-
 բայր Մագնէնտիոսի՞ Կենտիոս կատարեաց զկեանս ին-
 քեամբ հսկեալ խեղճմամբ: Այսպիսի ապա, որ ըստ Մագ-
 նէնտիոս ընգալաւ զկատարումն: Իսկ յետ այսորիկ առ-
 ժամայն այլ ևս յարեաւ բռնակալ, որոյ անուն Սիդ-
 րանոս Գ Գրայց և զնա Կոստանդիոսի զաւրավարքն սպա-
 նանելին՝ վաղվարակի:

ԳԼ ԼԳ 2

Ապա վատեցաւ եղելովքն 2 յարեւելս կոյս աշխար-

ա. εις Αουχθωνον.

բ. δακύνος.

գ. Σιλουανός.

դ. τοῖς γυναιμένοις. մինչ այս յայնժամ կատարէր:

1 Սիդրուստը սոփ. նուեց 355 թ

2 Տես Սող Գ. 7. կաս. Լ. 11. Նիկիի. Թ. 32.

ցաց՝ ոչինչ կորացեալ յաղթահարեալ և ունել զգէմ՝ Մագ-
 նետի, Բ փախստական եղեալ երից աւուր ճանապարհ, ուր
 ընտանիք իւր կային և սպան զեղբայրն՝ իւր որ կայսր անուա-
 ճեալ էր, և զմայր իւր. ապա և զինքն իսկ սպան, զի մի
 ի նոցանէ չարաչար մեռցի, և միւս այլ եղբայրն՝ ընդ ինքեանէ՝

ա. Գ. ամրոց. բ. Ա՝ Ա. Ն. Մագնիդէ. գ. Ա՝ Ա. Ն. որ. դ. Ն
 զեղբայր: ե. Ա՝ Բ. Կսպան գ. Գ. եղբայր է. Ն. ինքեան.

լով զբաղուածս ի սինկղիստոսացն սպասուածս
ու զի զի մտացն ա կորուսանէր: Բայց իբրև զա-
տարացն Առատանդինի ասեալ զՀռովմայեցոց զաւրն և
Կաղիայի ի վերա նորա, գնացեալ ի Հռովմա և Հաս ի
Կաղիայ, ուրանաւ յաճախ խառնակումքն լինին, և
Երբեմն զայս կողմն ունէր և երբեմն զմիսն: Իսկ յետոյ
ի Միւսասայք իսկ յայս բերդիս Կաղիացոց: Մաղնէնս
պարտեալ փակեցաւ: Յորում բերդի տախտակս
պատահել շշտնի: Մաղնէնիտս զաւ ի պարամաննն ան-
գիտ զաւրականս կազդուրել փութացեալ և և ի բեմ
բարձր: Իսկ նոցա սովորականաւ Թագաւորացն զբարկ-
հրոշակութիւնն զոչել կամեցեալք, վաս կամաք
ի Առատանդիտս զայս փոխարեւելին, ոչ զՄաղնէնիտս այլ
զԱռատանդիտս ամենեքին միարան Ազոստոս կարդային:
Չայս խառնակումնս հակառակ իւր համարեալ Մագ-
նէնիտսի, ի բելզին նոյն ժամայն յառնէր փախսամբ
ի ներքնագոյնսն կոյս Կաղիոյ աշխարհացն: Բայց ի վերա
կային զաւրաւարքն Առատանդիտսի վարելով, և յանկար-
ծակի լինէր բախ նոցա ի սեղոջն որ անուանեալ
կոչի Մոնտոսկէկոս. 9 յորում սեղոջ տախ քաջա-

Կ
Կ
Կ

ա. τοῦ θύμου ἢ θողιδουίνε:
բ. περὶ Μούραυ.
գ. Μύτοστέλευκος
1 Միայն լողմէնը եւ Սոբրան են Միւսասն Կաղիայի բերդ յի-
շում միւս պատմագիրները յորան դուստ են Պաննիսյում. 6 սկստամարտը
տիդի ունեցաւ 351 թ.
ցօք. 10 իսկ Մաղնէտի հասեալ ի Հռոմ սինկղիստոսն սպանա-
նէր և այլս բազումս, 9 բայց զօրաց Թագաւորին զՀեռ
մտեալ հանդերձ Հոռոմայեցոց բազմութեամբն՝ հալածէին:
Եւ յետ բազում մարտից, և արգելանաց բերդից և ամրո-
ւ. 9. եւ որ Հոռոմայեցիովք. 8. 7. եւ զբազումս

գոյնս պարսեակ Մագնէնտիոսի փախչի միայն ի Ղուկ-
 դունոն, և ի քաղաքն Գաղիոյ, յոր է ի Մուսայն բերդ
 երից աւուրց ճանապարհ: Իսկ յայս Ղուկդունոն լի-
 նելով Մագնէնտիոսի սպանանէր զմայրն իւր, բառնա-
 լով և զեղբայրն իւր, զոր կայսրն արար ընքեամբ իսկ
 յետոյ լինէր ապա անձնամահ: Այս դործեցաւ ի Հիւ-
 պատո ոջն Կոստանդիոսի վեցերորդին և Գաղայ Կոս-
 տանդիոսի երկրորդին, ի տասն և հնգին աւգոստոս
 ամսոյ: Այլ ոչ ընդ երկարս ինչ և միւս այլ ևս եղ-
 բայր Մագնէնտիոսի՞ Կենտիոս կատարեաց զկեանս ին-
 քեամբ հպեալ խեղդմամբ: Այսպիսի ապա որ ըստ Մագ-
 նէնտին ընգալաւ զկատարումն: Իսկ յետ այսորիկ առ-
 ժամայն այլ ևս յարեաւ բռնակալ, որոյ անուն Սիդ-
 բանոս Գ րայց և զնա Կոստանդիոսի զաւրավարքն սպա-
 նանկին՝ վաղվաղակի:

ԳԼ. ԼԳ 2

Ապա վառեցաւ եղելովքն Զ յարեւելս կոյս աշխար-

- ա. εις Λουγδοῦνον.
- բ. δεξιῶς.
- գ. Σιλουανός.
- դ. τοῖς γινομένοις. մինչ այս յայնժամ կատարէր:
- 1 Սիդրանոսը սպանուեց 355 թ.
- 2 Տես Սող Գ. 7. կաս. Լ. 11. հիպիփ. Թ. 32.

Ծագ " ոչինչ կարացեալ յազմահարեալ և ունել զդէմ Մագ-
 նետի, Բ փախստական եղեալ երից աւուր ճանապարհ, ուր
 ընտանիք իւր կային, և սպան զեղբայրն՝ իւր որ կայսր անուա-
 ճեալ էր, և զմայր իւր, ապա և զինքն իսկ սպան, և զի մի
 Քնոցանէ չարաչար մեռցի, և միւս այլ եղբայրն՝ ընդ ինքեան՝
 ա. Գ. ամրոց. բ. Ա՝ Ա. Ն. Մագնիդէ. գ. Ա՝ Ա. Ն. որ. դ. Ն
 զեղբայր: ե. Ա՝ Բ. նսպան գ Դ. եղբայր է. Ն. ինքնան.

կան ա պատերազմ. քանզի որք է ՎՐՅՄ
ողեստինոյ հրեայքն ընդդէմ Հռովմայեցւոյն զինա-
սմբարձեալք լինէին և ըստ տեղեացն այնոցիկ ընթանային:
ՍԼ է սոսա Գաղիոսի, Ե զոր կոստանդիոս կեսարն
կարգելով առաքեաց զսւր բողոճ արձակել հանդիսա-
ցաւ և զքաղաքն նոցա զՌիոյկեսարի մինչև ցյատակ
հրամայեաց քանդել: 1

ԿՆ. 1. Կ. 2

Իսկ զայս զործել Գաղոսի զտարեբաղդոթիւնն ոչ
էբեր, այլ նոյնժամայն քաջանալ ընդդէմ նախակար-
պողին վինքն կարգեաց, բռնակալ և նորա վինել կամե-
ցեալ որպէս զի և ոչ ընդ երկարս ինչ դիտուցն նորա
անկեալ է կոստանդիոսէ լինէր. քանզի զՌոմէտիանոս
զեպարքոսն արևելից և զՄագնոս կիւեսասոր Գ անձ-
նիշխանացեալ սպանանէր, որոց ազդ արարեալ էր թա-
գաւորին զդիտուցն նոցա: Յորոց վերա երթեալ կոս-
տանդիոսի առ ինքն առաքեալ կոչէր զԳաղոս, իսկ նորա

ա. Երչօրոց ներքին:

Բ. Γάλλος: քն Գալոս որիւ կոստանդիոս կոչիւր:

Գ. Κωνσταντ: քվեստոր հարկահան:

1 Փրկչի 352 Թ.

2 Տես Սոզ Դ. 7. կառ Ե. 13. Գիտոս Գ. 29 Նիկիի Թ.

Խեղդեալ մեռանի. Ապա այնուհետև արևմուտք խաղաղու-
առեալ ընդ ձեռամբ անկան. Դարձեալ յարևելս յառնէ
տերազմ է նրէից ընդդէմ Գալլոսի՝ զոր կայսր անու-
թագաւորն զնա, զոր առաքեաց զոր բազում, և զՎ
ապստամբաց քանդեալ՝ հրամայեաց զմարանեալսն

ա. Բուր 2ևո. Գաղիոսի Բ. Դ. քակեալ:

յերկիւղի հարեալ ականա լինէր գնացեալ առ նայ: Եւ հասեալ յարեմոսյան կողմունս և մերձ ի Փղանոն ա կղզի եղեալ հրամայեաց նմա Առստանդիոս մեռանիլ:

Իսկ յետ բազում ինչ իրի զՅուլիանոս զեղբայրն Գաղոսի կայսր կարգել յորս ի Գաղիա բարբարոսսն առաքեաց: Բայց Գաղոս որ և Առստանդիոս յուժերորդ հիւպատուոջն Առստանդիոսի մեռաւ: ըստ որում հիւպատուոջ նորայն էր երրորդ: Իսկ Յուլիանոս զնոյն հետայն հիւպատի որ նոր էր Առբիդիոնի և Յուլիանոսի կարգեցաւ Անսար վեցին նոյե բեր սմոյ: Բայց յազազս Յուլիոսի յետ այսորիկ ի գիրսն արասցուք յիշատակ:

Իսկ Առստանդիոսի յայսքան չարեաց յապահովացեալ առ ժամայն յեկեղեցական պատերազմ յեղոյր զընտանին իւր կամս. քանզի ի Արամայ ի Թագաւորականն Հռովմ երթալով՝ ժողով եպիսկոպոսաց առ ժամայն քարոզեաց, և ոմանց յարեւելականացն եպիսկոպոսաց յԱռալիայ հրամայեաց փութալ. ի նմինն յարդարեաց լինել և զարեւմտականն:

ա. περ! Φλάτωνα.

Թագաւորի և զԳալլոս յայնո իկ սպանանէին " և զՅուլիանոս զեղբայր " նորին ի նոյն պատիւ կայսերական Թագաւորն կացուցանէր "

Գ. Լ. Խ. Բ.

Վոստանդիոս եկեղեցոյ պատելագմ յարուցանէ:

Իսկ Վոստանդիանոսի յաշխարհական պատերազմացն անհոգացեալ եկեղեցոյ պատերազմ յարուցանէ. " և հրամայէ ժողով լինել եպիսկոպոսաց յարեւմտս և յարեւելս, և ինքն

ա. Գ. սպանին ք. Ա եղբայր. Գ. գ. Ա Գ. կացուցանէ. զ. Ա. Բ. Գ. Գ. յառնէ. Ն. առնէ:

Իսկ այսքաննեալքս սոցա յՊատլիա երթալ կողմեցելոց այս ինչ պատահեաց լինել: Յուլիս Հոռմա կալիսկոպոսն վախճանեալ, հնգետասան ամ ի նմին եկեղից: ոջն եղեալ առաջնորդ և Ղիրեոխոս փոխանորդէր զկալիսկոպոս: Թիւնն:

ԳԼ. ԼԵ. 4

Իսկ յԱնտիոքիայ Ասորոց այլ բու սաներ հերձուածապետա Այեսիոս 2 անաստուածն կոչեցեալ: Սա զնոյնն խորհէր զԱրիոսին և զնորունն ընդունէր զկարծիս. բայց առ Արիանոսն խղճեալ լինէր վասն զԱրիոսի հաղորդութիւնն ընդունելոյ, որպէս և նախկինն ասացաք, յորժամ զԱրիոսին հաւատ ստորագրեաց, զԹագաւորն ւնորեցուցանելով: Իսկ նախկին էր Այեսիոս 3 այլ հակասակող և Արիոսի աղանդոյն ջատագով լինել փոխալ ջերմ սրախ. քանզի սակաւ ինչ խրատեալ սորա յԱրեքսանդրիա գնայր, և հասեալ յԱնտիոք Ասորոց վասն զի անդուսա էր, յկալիսկոպոսէն Ղևոնդիոսէ 4

1 Տես Սողոմ. Դ. 12. Թէսզ. Պ. Եկեզ. Բ. 27. Փիլոսո. Գ. 27. Կաս. Ե. Կիկեփ. Թ. 36:

2 Սրա աղանդի էութիւնը նրանում էր, որ Որդի Աստուծոյ ստեղծեալ χτιστος էր կոչում եւ միանգամայն աննման Հօր Աստուծուն, Նա հռչակ ստացաւ 359 Թ. սկսած եւ մինչեւ անգամ եպիսկոպոս ձեռնագրուեց, մեռաւ 368 Թուին:

3 Տես գիրք Ա. գլ. 12-

4 348 Թ. սկսած Անտիոքի եպիսկոպոս էր:

երթայ ի Հոռմ: Յայնժամ վախճանի Հոռմայ եպիսկոպոսն ի տասն հինգ ամի և փոխանորդ նորա կոչի Լիրերիոս. իսկ Անտիոքայ Այեսիոս 3 որ զԱրիոսին ունէր զկարծիսն, բայց ի նոցանէ որոշէր իմն, զի էր այր հակառակող. և ասէր զինքն

ա. Բու. Չնու. յնտիկոս. ք. Դ. զկարծիս.

ձեռնադրիւր սարկաւազ և նոյնժամայն ապա աւտարաձայնէր զընթերցողան:՝ Իսկ զայս առնէր ստորագութեանցն Արիստոտելի հաւատալով, ի նոցունց խաւսելով և ինքեա:՝ ք զիմաստմունսն առնել ոչ զգայր. զի և ոչ ուսաւ իսկ ի հանճարողացն զԱրիստոտելի զդիտումնն: Քանզի նա վասն իմաստակիցն զիմաստասիրութիւնն յայնժամ այպանեալ կրթութիւն զայն մանգանցն շարագրեաց զբանականն իմաստասիրացն ի ձեռն իմաստմանցն ընդդիմադրեաց. իսկ վերահայեցողացն իմաստնասիրացն զՊղատոնին և զՊղոտինոսին եդեալ յանդիմաննն զարուեստարար ասացեալսն յԱրիստոտելէ:

Այլ Այետ ի վերայ հայեցաւ զի ոչ հանդիպելով վարդապետի, ի ստորագութեանցն իմաստմունսն մնաց. վասն որոյ և ոչ իմանալ կարէ թէ զիարդ է անճնանելին ծնունդ, եթէ որպէս ծնեալն մշտնջինաւորակից է ծնաւդին: Այսքան էր պակաս ուսմամբ, և տգէտ աստուածայինցն զրոց: Բ Եւ այսպէսք որք յայնժամ Այետիանոսք յորջորջեալք. Գ քանզի յետ ժամանակին Եւնոմիոս երազագրաւ զգոլով նմա, և ի նմանէ խրատեալ զհակառակական և բանականութիւն, զբնարանու-

ա. Միտցն է. նա իւր քարոզների նորութեամբ զարմացնում էր ամենցին:

- բ. Բնագիրը կրճատած է թարգմանուած:
- գ. Իսկ այժմ Եւնոմիանոսի. Բառերը բաց է թողել թարգմանը:
- դ. τὴν αἰρετικὴν λέγειν.

փիլիսոփայ. այլ և ոչ էր, զի ոչ ի ստոյգ.՝ իմաստասիրէ էր ուսեալ և թիւրէր զժողովուրդն: Եւ որոց յայնժամ Արիանոսքն, Բ այժմ Եւնոմիանոսք կոչին, քանզի յետ ժամանակի զնորայն վարժելով զհակառակարանութիւնս Գ շարագրեաց:

ա. Ա՛ ստոյգ. բ. Ա՛ Արիանոսք: գ. Դ. զհակառակարանութիւնս.

Թիւնսս զայս նախակարգեաց: ա Բայց սակս Եւնոմիոսի ըստ աշխարհին ասասցոյք:

ԳԼ. 12⁴

Իսկ յայնժամ ժողովեցան յիտալիա եպիսկոպոստւնք: բայց յարեւելականացն ոչ յոյժ բազումք. զի զյորովս ի նոցանէ որ ախտ և որ ծերութիւն և որ ճանապարհին երկարութիւն արգելոյր. իսկ յարեւմտականացն աւելի քան զերեք հարիւր պատահեցան: ² Բայց հրամանն թագաւորին ի Մեդիոզանոն քաղաքի ասեր առնել զժողովն. ըստ որում և ժողովեալ արեւելականքն նախ քան զամենայն միաբանական ընտրութիւնն ընդդէմ Աթանասայ բերեալ արժանաւորէին. որպէս զի ի սորա եղելոյ՝ կատարելապէս ի նոցանէ անկող լինի Աղէքսանդրիայ: Իսկ իբրև զգային Պաւղինոս ի Գաղիա Տոլիբեոլոյ եպիսկոպոսն: և Եւսէբիոս Բերգաղացոց ³ որ է քաղաք յիտալիայ Ղիւզիւացոց: ⁴ և Դիոնէսիոս Աղբատոց ⁵ յիտալացոց մայրաքաղաքին եպիսկոպոս: յանկումն հաւատոյն արեւելականացն փութային հաս-

ա. Միտքն է. յաճորդ կարգուց նրա աղանդին:

բ. Βερελλων.

գ. Αιγύων

դ. Ἀλβας:

1 Տես Սողոմ. Դ. 9. Թէոդ. Բ. 15. Ուուփ. Ժ. 19. 20 Սուլպ. Սեվ. Բ. 39. Կաս. Ե. 15. Նիկեփ. Թ. 33:

2 Ժողովը տեղի է ունեցել 355 թ. անհաւանական եւ չափազանցած է համարուում երեք հարիւր եպիսկոպոսների թիւը:

Իսկ թագաւորին հրամայեալ՝ զժողովն արեւմտից ի Մեդիոզանոն քաղաքի առնել: և արեւելիցն առ նոսա ³ գալ. որք էին իննսուն: ⁴ Եւ նախ քան զամենայն զդարձն Աթանասի ասէին և

ա. Դ. Թագաւոր հրամայեաց բ. Բու. 280. ի մելիդոն. գ. Ա՛ առ նոցա. Բ. առ նս. դ. Ուշադրութեան արժանի է Թուերի տարբերութիւնը:

տատել զհակառակ Աթանասայ ընտրութիւնն, յարու-
ցեալք գոչէին յերկարս նենգութիւնս կրել և պատրանս
եղելովքն քրիստոնէութեանն: Քանզի ոչ ասէին ճրջ-
մարիտ գոլ զհակառակ Աթանասա մեղադրութիւնն.
այլ ի քակումն հաւատոյն զայս նոցա խորհել: Այս-
պիսիս աղաղակելոց, լուծանի եպիսկոպոսացն ժողով:

Գլ. 11. 1

Ծանուցեալ ապա Թագաւորին զոմանս հատա-
նէր յոտից՝ ի ձեռն եքսորեաց: Եւ կամէր ընդու-
նել ժողով տիեզերական, որպէս զի զարեւելականսն
ամենայն յարեմուտս կոյս քարշել, համափառս ար-
դեք կարացէ առնել զամենեւին: Իսկ իբր նորա զայս
խորհեալ զժընդակութիւն ճանապարհին երեւեր, զի
ընդ երկուս առժամայն ժողովն հրամայեաց առնել: 2 Ս-
ռիմինոն Իտաղիոյ, յայնժամ որոց մերձն ժողովել հը-

ա. Տես Բ. 27. էջ 461 ծն. ա.

1. Տես Սողոմ Գ. 15. 16. 17. 18. 19 եւ Գ. 19. Թէոդ. Բ.
18. 19. 20. 21. Ռուփ. Բ. 21. Սուլպ. Սեփ. Բ. 41. Փիլոսոփ. Գ. 10.
Կասիոփ. Ե. 20. Նիկիփ. 38. 39. 40. 41.

2 Այս ժողովներէց անկախ 356 թ. Կայսրը Աղէքսանդրիս ուղար-
կեց Սերիանասին Աթանասին արտաքսելու. եւ Գէորգ Կապպատոկացուն
նրա տեղը կարգելու: 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

անիրաւ զրգարութիւնն. իսկ որ՝ զայս ասէին, զնոսա ար-
տաքսել հրամայեր ի մեռաղս. զի այս էր՝ նորա փոյթ,
զի զամենեւեան յարիանոսութեան աղանդն միաւորեցէ:
Ի այց ոչ յայտնապէս զինքն ցուցանէր արիոսեան, այլ

ա. Բ. Գ. որք: ք. 2ի ասէր.

րամայեաց, իսկ արևելականացն ի ձեռն թղթոց Նիկոմիդիա Բիւթինիոյ պատահիլ հրամայեաց: Իսկ զայս թագաւորն դիտմամբ համաձայնութեան առնէր. այլ և ոչ դիտումնն զքաղցր ունէր կատարումն. քանզի և ոչ այլ ժողովոցն համաձայնեաց այն ժողով՝ այլ յերկաքանչիւրսն պատառեցաւ: Վասն զի և ոչ յԱռմինիոն ժողովեալսն կարացին միարանիլ: Իսկ արևելականքն ժողովեալք Սեղեկի Ասառուոյ,՝ այլ հերձուած գործեցին: Որպէս զի այսուհետև զիւրաքանչիւրսն այսոցիկ յառաջիկայն ասասցուք. նախ սուղ ինչ յազագս Եւդոքսիոսի արարեալք յիշատակ: Քանզի առժամանակաւն Ղևոնդիոսի վախճանեալ զհակառակողսն Այետի սպասաւորութիւն կարգէր, իսկ Եւդոքսիոս Գեղամանիկոյ եպիսկոպոս գոլով, որ յԱսորիսն է քաղաք. ի Հռոմ լինելով յայնժամ ճեպել խորհէր և ընդ թագաւորին նենգութեամբ խաւսէր. որպէս զի պիտաւորեցելոյ Գեղամանիկոյ քաղաքին միխթարութեան և պահպանութեան թողուլ զնայ ի փոյթն ճանապարհին վերելումն. բայց թագաւորին ոչ գիտացեալ նախկին էթող զնա: Իսկ նա զկայաւղս աւթանոցին ունելով գործակից, զԱնտիոքայն առեալ զեպիսկոպոսութիւն էթող զիւրն քաղաք և Այետի ունելութիւնս առնէր. և փութայր նստուցանել ատեան եպիսկոպոսանց առ ի տալ նմա զըսպասաւորութեան պատիւն:

ա. Իսաւրա.

խորամանկեալ, ՝ որ յայնր՝ աղանդոյ էր մեծարէր. իսկ որ ըստ ուղղափառութեան՝ անարգէր, և զբազումս՝ արտաքսասահմանէր՝ հրամանաւ թագաւորին, և այնպէս խառնափրնտրեալք:

ա. Ա՝ խորամանգել որ այն աղանդոյ. բ. Ն. այնր. գ. Ա՝ քաղումն. դ. Դ. արտաքսասահման առնէր.

Այլ այս ոչ երբէք լինելո՞ւ քանզի զաւրագոյն էր ընդդէմ Այեաի ատելութիւնն, քան զփոյթն Եւդոքսիոսի: Բայց ոմանք յարեւելականացն յԱմինոն ժողովեցան ըստ Աթանասայ. լռեալեացն առաքեալք յազազս հաւատոյն միաբանիլ ասէին. յորոց փոյթ զուգեալ լինէին Ուռսակիոս և Վաղէս որք նախ զարիտաուլթեանն ունէին զաղանդ. ապա զհամագոյութեանն Խոստովանեցան ի ձեռն տուեցելոյ գրոյն եպիսկոպոսին Հռովմայ, ¹ զի միշտ սոքա առ զաւրագոյնան խոնարհէին: Զուգէին ընդ նոսա ապա և այլք որպէս զի ապա ի ժողովուն որոց մերձն. այլք այլ ինչ առաջի արկանելով զուամարէին: Այսքան որք Ուռսակայն և Վաղենտին զոր ընդդէմ ասէին նախկին յազազս հաւատոյն կարգաւորութեանն, զոր փոքր ինչ ի Սիռիմ ժողովեալքն արտադրեցին: Զայս ասէին և զքարտ գրոյն ունելով տային ընթեռնուլ. քանզի ի Սիռմի որպէս և նախկինն ասացի շտեմարանեցին, բայց անդ Ամինոն յայտնեցին: Իսկ այսորիկ ընթերցելոյ յարուցեալքն, որոց ոչն այս եղև հաճոյ. մեք ասեն ոչ հաւատոյ կարաւտեալք ժողովեցաք աստանաւր, վասն զի ողջ պահեմք զոր ի սկզբա-

1 Բնագիրը գործնալ կրճատ է Թարգմանուած եւ բաց է Թողնուած նոցա գրութիւնը Հռովմա եպիսկոպոսին:

Ոչ կարէր ածել որպէս կարծէր, այլ յամենայն ուրեք մարտ և հակառակութիւն և ոչ կարաց զժողովն " ի կամս իւր առնել այլ Բ և ոչ գագարէր յայնցանէ, որոց յուսայր, ² և զի երկայնագոյն է ըստ ժամանակին պատմել զփիճմունս եպիսկոպոսացն և ժողովրդոցն զասելս և զլսելս վասն հաւատոյ, ³ ըստ Արիոսի

ա. Որպէս կարծէր զժողովն. Բ. Ա. Բ. Ն. շունի այս նախադասութիւնը. գ. Դ. յուսայրն. Բ. Ա. յուսար. Ն. ուսար. դ. Ա. Բ. Ն. շունի. ժ. Ա. հաւատոց:

նէն առաք, այլ զի թէ առ այն ինչ լիցի հատուճն նոր՝ արգելցուք: Իսկ արդ եթէ ընթերցեալդ ոչ ինչ հատանէ նորագոյն յայտնապէս այժմ՝ զարիանոսականն նզովեցիք հերձուած, ըստ որում աւրինակի և զայլ հերձուածսն հինն կանոնն որպէս զհայհոյիչս էհան. քանզի հայհոյականն աղանդ Արիոսի շարժեաց զիսառնակն ընէս եկեղեցւոյն, և զոր մինչև ցայժմ եղեալ խռովութիւնսս, և զայս յայտնի կացոյց տիեզերաց: Իսկ այս պատճառոյս յորոց Ուռսակայն և Վաղէնտին, Գեռմինիոսին և Աբսէնտին և Դիմոփիլին և Գայ[ր]ոսին ոչ եղեալ ընդունելի կատարելապէս կորզեաց զեկեղեցին. քանզի սոքա յայնժամ յԱռմինոնի ընթերցեալսն յաւելուին, բայց որք զՆիկիոյն հաւատ հաստատեցին առժամայնն: Ծաղր արարին և զնախադիրսն ընթերցմանցս, մանաւանդ Աթանաս որով և առ իւրսն ծանաւթս գրեալ ասէ բազում ինչ: ա Բայց այս գիտելի է զի ժողովն ընդեաց զորս Վաղէնտին և Ուռսակայն և այլոցն. քանզի զարիոսական չարափառութիւնն նզովել յանձն ոչ առին: Վասն որոյ զայրագնեալք ի նզովիցն առժամայն ցթագաւորն ընթացան տանելով զընթերցեալ ի ժողովուն զգիր հաւատոյն. բայց ժողովն զճանմունսն յիւրմէ յայտնեալս կարգեաց թագաւորին և առաքեաց ի ձեռն եպիսկոպոսաց: Իսկ ապա որք Ուռսակայն և Վաղէնտին հասեալք նախ մասնին զժողովն ցուցեալք զոր տանէինն զհաւատոյն կարգադրութիւնն, ք իսկ թագաւորն ի նախկին ըմբռնմանէն յԱրիանոսի կարծիսն շինալով, զայրագնէր ընդդէմ ժողովոյն և զորս Վաղէն-

ա. Բնագրում կայ Աթանասի գրութիւնը.

բ. Բնագրում կայ Սրիանոսաց կայսեր ուղղած թուղթը:

տին և Ուռուսիայն պատուով ընդունէր բազմաւ. վասն որոյ առաքեալքն ի ժողովոյն յամէին: ոչ հանդիպեալք պատասխանուոյ: Իսկ անագան ուրեմն երբեմն փոխանակազրեալ Թագաւորին առաքեսոց ի ձեռն որոց մերն: զոր ընգալեալ ժողովուն ստէպ այլ գրէին: « Եւ փոքր ինչ յամէին ժամանակ:

Եւ իբրև ոչ արժանաւորեալ զնոսա Թագաւորին պատասխանուոյ զնաին յիւրաքանչիւրքն իւր ըստ քաղաքս իւրեանց: Իսկ Թագաւորն և յայնժամ նախագիտէր զարիանոսական կարծիսն սերմանել ցեկեղեցիսն. և զայս ունել փութացեալ պատճառս Թշնամանաց զնոցայն գնալ առնէր: արհամարհեալ ասելով զի արտաքոյ կամաց նորա լուծան: Սակս որոյ ուննց որոց Ուռուսիայն որքան ինչ նոցայն թուէր հանդերձ համարձակութեամբ հակառակ եկեղեցեացն գործեալ հրամայեաց, իսկ զկարգադրութիւնն հաւատոյն ընթերցելոյ յՊտաղւոյ յեկեղեցիսն կոյս հրամայեաց առաքել չհրամայեալ ոչ կամաւղացն ստորագրեալ արտաքսիլ յեկեղեցեացն, և ի տեղիս նոցա հաստատիլ այլոց: Բայց նախ Կղիբեա ի ոսբ Հռովմա ե գիսկոպոսն հրաժարեալ ի միաբանութենէ այն հաւատոյն արտաքսիլ, իսկ ուրք Ուռուսիայն և Վաղէնտին ի տեղին հաստատէին զՓիլիքս: որ էր սարկաւազ եկեղեցւոյն Հռովմա և եղև յաւելեալ ի կարծիսն Արիստի. բայց են ուրք ասեն, թէ ոչ յաւելաւ ի կարծիսն, այլ բռնութեամբ և վշտաւք ձեռնադրիւր: Զամենայն սպա յարեմուտս նորահատեալն խռովութիւն ընդունէր, ոմանց արտաքսիլ և առաքիլ յեքսո-

ա. Բնագ. կան կայսեր գրութիւնը ժողովին եւ նոցա պատասխանը ք. 213բ. 106.

ըիս, իսկ այլոց ի տեղիս նոցա հաստատիլ: Եւ այսք լի-
նէին ի բռնութենէ թագաւորական հրամանացն որ
ապա և յարեւելային կողմնունան առաքէին: Բայց Ղիբե-
ռիոս ապա փոքր ինչ յետոյ յերսորեայն կոչեցեալ զըն-
տանին էառ զաթոռ, ի Հռոմ ժողովրդի աղմկեցելոյ և
արտաքսեցելոյ յեկեղեցւոյն զՓիլիքս, բայց թագաւորն
ակաւմա այսոցիկ լինէր համակարգիչ, իսկ որք Ուռսա-
կայն գնացեալք յՈտալիա ևս յարեւելականն անցեալ
կողմունս հասանէին ի քաղաքն Թիրակա Նիկի, և սա-
կաւք ինչ յամեալք ի նմա ժամանակ, այլ նստուցանեն
ատեան և զընթերցեալսն յԱռփնոն զհաւատոյն գիր
յՆլադացի թարգմանեալք լեզու, զոր աւրինակ վե-
րագոյնն ճառեցաւ և աշխարհալուր արարեալ, հաստա-
տեցին վերահռչակեալք ի հաւատոյն որ ի Նիկիայ առա-
կաւ անուանն յափշտակել զպարզամիտսն կամեցեալք
և զՆիկիոյ հաւատսն բազմաց կարծելով ասել: Այլ ոչ
նոցա եղև շահ իմացումնն. քանզի յետ բազում ինչ
իրի յանդիմանեցաւ, վասն որոյ և կատարէին իսկ այ-

մոլորութեանն և ըստ Սակեդոնի հոգեմարտութեանն. (Ձի
Արիոսեանք բ արարած ասնն ՝ զՈրդի, այլ ոչ ի բնութենէ Հօր,
այլ հետ ժամանակի գոյացեալ, և Հայր մեծ քան զՈրդի, և
Հոգի նուազ, ոմն քան զոմն խոնարհագոյն ի Հօրէ և յաս-
տուածութենէն, ՝ զի թէպէտ և սուրբ ժողովն Նիկիայն նզո-
վեալ արտաքսեցին զԱրիոս, և գարձեալ զպատիժ է պատու-
հասի ընկալաւ, սակայն սերմն չարին ի ձեռն թագաւորին որ
պարտեցաւ ի յարիոսեան է քահանայէն, ոչ գաղարէր ի թիւ-

ա. Ն. վասն բ. Գ. արիանոսեանք. գ. Դ. ասէին. դ. Ա աստուա-
ծութենէն. ե. Բ. շիր. զ. Ա. Գ. նզովել. է. Դ. զպատիժս. ը. Բ. Ա.
ի ձեռն ի յարիոսութեան քահանայէն. Գ. ի ձեռն ի յարիոսեան քահա-
նայէն. Դ. ի ձեռն շարին արիոսեան քահանային:

պանեալք: Յաղագս յարևմտասին կողմունս եղելոց այս-
քան ճառեցաւ:

Բայց փոխադրելի է առ ժամայնս ի պատմութիւնս
ըստ նմին ժամանակաց յարևեալս եղելոցն, աստուստ
իսկ սկսանել:

Գ. 1. 1 Ը. 1

Որք Արիոսի կողմանն եպիսկոպոսունք մեծ քաջա-
լիրութիւն ի թագաւորականն Հրամանէ առնուին, և
յարդարէին ընդունել զժողովս. սակս որոյ փոքր ինչ
յետոյ ասացից, բայց յառ ի նոցանէ յեղեալսն յառա-
ջինն ժողովու, նախկին ընթացուք: Քանզի Ակակիոս²
և Պատարիկոս զՄաքսիմոս զԵրուսաղեմացեացն եպիսկո-
պոս արտաքսեալք զՎիւրիղոս փոխանակ նորա կարգեցին:

1 Տէր Սող. Դ. 20. Թէոդ. Բ. 27 կսս. Ե. 31. Նիկ. Թ. 42.

2 Սո յաջորդեց Կ'սարիայի եպիսկոպոսութիւնը Եւսեբիոս Կեսա-
րացուց յետոյ:

րե քոյ զուղիղ հաւատաս) և որք Արիոսեանքն էին համարձակու-
թ թուն առին առ ուղղափառս. որ և զՄաքսիմոս Երուսաղեմի
եպիսկոպոսն արտաքսեցին և զՎիւրեղ ի նորա տեղին՝ կարգե-
ցին եպիսկոպոս: Բայց ունիմ ասել զպատճառսն զբազումս և
զայլս զոմանս՝ արտաքսելին, 1 և զոմանս ի տեղիս նոցա կար-
գէին եպիսկոպոս 1 թագաւորաւն:

Գ. 1. ԽԳ.

Յաղագս Մակեդոնի եպիսկոպոսի զաւրութիւն որ ունէր ընդ սուրբս
Աստուծոյ եւ սատակումս իւր:

Իսկ Մակեդոն հոգեմարդ և աստուածամարտ՝ կոչեցեալ Ծ
ի օտրկաւագութենէ յեպիսկոպոսութիւն Կոստանդինուպօլսի:

ա. Բ. Դ. ի տեղն. ք. Ա՛ զայլ ոմանս. գ. Դ. արտաքսեցին զ. Դ.
կարգեցին եպիսկոպոս. ե. Դ. կոչեալ:

Իսկ Մակեդոնիոս զմերձագոյնսն ի Կոստանդնուպաւաւսի աշխարհս և քաղաքս խախտէր, սպասաւորս զընտանի զիսմուհնսն հակառակ եկեղեցեացն նախակարգեալ: Իսկ Կիզիկոյնի զԵղեւսիոս^ա ցուցեալ եպիսկոպոս, և Նիկոմիդոյ զՄառաթոնիոս, որ նախկին իսկ սարկաւազ էր կարգեալ ի Մակեդոնէ, որ էր փոյթ առ շինել արանց և կանանց վանորա: Բայց թէ որպէս Մակեդոն զշուրջ Կոստանդնուպաւսի աշխարհս և զքաղաքս քանդէր, այժմ ճառի. քանզի սա, որպէս ասացի, ըմբռնեալ յեպիսկոպոսութիւնն բիւրս առնէր չարիս, զխորհաւղացն նորայն. և ոչ միայն զեկեղեցւոյն իւրոյ զխղճաւորս վարէր, ք այլ և զՆաւատիանոսս, տեսեալ զնոսա զհամագոյութիւնն խորհելով, ընդ նոսին ապա վարէին և նոքա և ընդ նոսին կրէին զանուպայսն: Փախչի ապա և եպիսկոպոսն նոցա Ռեզիոս^գ անուհ: Իսկ բազում^բ ապա և ի նշանաւոր և յերկիւղած արանց ըմբռնեալ տանջէին, զի ոչ կամէին վայելել ի հաղորդութենէ նոցա: Իսկ յետ չարչարանացն ըմբռնութեամբ հաղորդել ի խորհրդոյն հարկաւորէին, քանզի փայտիւ բացեալ զբերանս արանցն արկանէին զխորհուրդն: Իսկ զսյս կրաւղքն մեծագոյն ևս քան զայլ զպատժոցն տանջանս զայս համարէին. կանայս և մանգուհս ըմբռնեալ պղծել

ա. 'Ελεῦσιον'

բ. Ջուղափառս հալածէր:

գ. 'Αγέλιος'

Հակառակ Պօղոսի, որ ընտրեցաւ յԱղէքսանդրէ երանելոյ, սա բազում^բ չարիս եցոյց ի Կոստանդինուպօլիս և ի մերձաւոր յաշխարհն և ի քաղաքսն, բազում^բ ի նշանաւոր^բ արանց ըմբռնեալ տանջէին, որ^գ ոչ կամէին ընդ նմա հաղորդիլ, և յետ

ա. Դ. բազմութիւն. բ. Գ. նշանաւորս գ. Բ. որք.

հարկաւորէին, իսկ թէ որ հրաժարէր կամ այլազգ ինչ ընդդիմաբանէր. նոյնժամայնն հետեւէին վերք և յետ վիրացն կուպանք և կապարանք և այլքն դժնդակք, յորոց մին կամ երկուս յիշել յայտնագոյն զչարագործութիւն և զսխալանսն Մակեդոնի, և զորոց յայնժամ աճեցելոցն յանլաւազացն կարգեցից: Ասան զի կանանցն ոչ առեալ յանձն հաղորդիլ ի նոցաոցն, զստինս նոցա եղեալ ի տապանակի սղոցէին, և այլ կանանց զնոյն անմտութիւն առնելով, զոմանց երկաթովք և զոմանցն ձուանք ծայրագունիւք ջեռուցանելաւք ի հուր մատուցեալք այրէին. և աւտարագոյն քան զհեթանոսացն պատիժս այս ի քրիստոնէիցն կոչեցելոց լինէր: Իսկ զայս ես ի բազմամէէն Աւքսանոնէ լուս, զոր յառաջնումն յիշեցուցի գիրս, որ էր քահանայ յաւատեանոսացն աղանդոյ: Եւ կրել ասէր և սա յարիանոսացն ոչ սակաւ չարչարանս, և ևս այսքան քահանայութեան հասեալ պատուի. և հանդերձ Աղէքսանդրաւ Պեփղագոնեաւ ճգնակցաւ իւրով ի բանտ մասնել, և վէրս առնուլ բազումն և կրեալ ապա տանջանսն նա ասէր. իսկ զԱղէքսանդր ի բանտի ի վիրաց վախճանել

չարչարանացն բռնութեամբ փայտիւ բացեալ զբերանն զհաղորդութիւն նոցա տային. « որք չար քան զտանջանսն զայն Բ վարկանէին և զկանայս Գ ի պղծութիւն զինուորաց հրամայէր. և որք ընդդիմանային հարուածք նոցա լինէր, և կիսոց զստինսն՝ հատանէին, և կիսոց այլ ինչ դառն տանջանս առնէին: Եւ այս էր նորա փոյթ, զի զամենեան աստուածամարտութեան արասցէ հաղորդս, և ևս չարագոյն քան զհեթանոսացն սուռէր տանջանս, և զգործիս տանջանացն կազմէր հրով և սրով և փայտիւ, և ոչ դադարէր ի չար բռնութենէն և յաստուա-

ա. Ա տարին Գ. տացին. ք զտանջանս զնոսա կարկանէին Գ. Գ. զկանայսն: Դ. Դ. լինէին. եւ կիսոց զստինս:

ասէր, որ և Թաղին իսկ յաջու կողման նաւագնացուն Բիւզանդիոյ գողին որ կոչեն եղջիւր, հուպ ի դէտօրայն, ա ուրանաւր և եկեղեցի է Մաւատիանոսաց Աղէքսանդրի համանուն: Բայց բառնային ապա և արիանոպն հրամանաւն Մակեդոնի և այլս բազումն ըստ քաղաքացն եկեղեցիս և զի զՄաւատիանոսացն որ հուպ ի կոչեցեալն էր Ադիլկա, ք ի կոստանդնուպաւլիս: Բայց այսորիկ աղագաւ զայս ինքնաբար յիշեցի և կամ ճառելով որքան ինչ ի ծերոյն Աքսանա լուա:

Թագա. որին հրամանն և Մակեդոնի բռնութիւնն քանդել զհամագոյութեանն խորհողաց եկեղեցիս հրամայէին, և հասանէին ապա հրամանն և բռնութիւնն հակառակ եկեղեցւոյն. և ճեպէին հրամայեալքն զայն առնել, բառնալ զնախակոչեցեալն եկեղեցի: Բայց սքանչանալի է ինձ այսուհետև և յինքեան ի վերա ժողովրդեանն Մաւատիանոսաց, եթէ զորպիսին ունէին զնախանձ և զփոյթ առ իւրեանցն եկեղեցիս. և զբարեմըտութիւնն զոր ունէին առ ինքեանս, և զի որք յայնժամ յեկեղեցւոյն յարիանոսացն արտաքսեալք, այժմ խաղաղութեամբ ընդունին զեկեղեցին: Քանզի իբրև ճեպէին քանդել զեկեղեցին որոց հրամայեալն էր, ժողովէր բազմութիւն մարդկան Մաւատիանոսաց՝ և ոմանք ի համագոյութեանն խորհողաց ընդ նոսա, և աւերեալք զեկեղեցին յայլ փոխեցին տեղի իսկ տեղիս այս յայնկոյս է քաղաքիս որ Սիւկասն ք անուանի և է երեքտասաններորդ գաւառ՝ կոստանդինուպաւլի: Բայց փոյթ

ա գետորայն ποταμῶν

բ. Παλαργός.

գ. Συχαί.

դ. ἄλιμα.

լինէր եկեղեցւոյն փոփոխումնն ժողովուրդի մեծաւ յաւ-
ժարութեամբ փոխաբերել զնա՝ քանզի մինն բերէր խե-
ցի, իսկ միւսն քար, իսկ միւսն փայտ և այլ ոք այլ ինչ
և առեալք տանէին ի Սիւկաս: (Ն)պաստաւորք լինէին և
կանայք և փոքունքն տիովք աղաւթս համարեալք, և կա-
աարէին և մեծ առնուլ շահ, զի որոշեցելոցն յԱստուած
պահասպանք ողջք արժանաւորէին լինել: Եւ այսպէս
ապա յայնժամ Նաւատիանոսացն եկեղեցի ի Սիւկաս
փոխաբերեալ լինէր: Բայց ժամանակաւ ինչ յետոյ յեռ
վախճանին Կոստանդիոսի, Յուլիանոս թագաւոր զյայն-
ժամու տեղին ի բաց հրամայեաց տալ, և նոյնժամայն վե-
րստին շինել հրամայէր և ժողովուրդն անդրէն ըստ նմին
աւրինակի տանելով զնիւթսն, զեկեղեցին յառաջնումն
շինեցին տեղուջ և վեհագունացուցեալ Անաստասիայ՝
համանուան կոչեցին: Բայց եկեղեցին ապա որպէս ասացի
առ Յուլիանոսի կանգնեցաւ, իսկ յայնժամ երկաքանչիւր-
ոք եկեղեցւոյն և որք Նաւատիանոսացն առհասարակ
վարեալք լինէին, վասն որոյ և որք եկեղեցւոյն պիղծ
համարէին յաղաւթարանն աղաւթել տեղիս յորս ա-
րիանոսքն ժողովէին, իսկ յայլ երիսն քանզի այսքան
ի ներքս ի քաղաքին ունէին եկեղեցիս Նաւատիանոսքն,
յայնոսիկ եկեալք առ միմեանս աղաւթէին, և փոքր ինչ
միջոցաւ միաւորիլ նոցա, եթէ ոչ Նաւատիանոսացն
պարհեալ զնախկինն պատուէր հրաժարեցին, սակայն
զայլ բարեմտութիւն պահէին առ միմեանս յաւժարու-
թեամբ յառաւել քան զմեռանելն ընդ միմեանց նկրր-
տեալք: Վարեալք լինէին ապա ի նոյն Կոստանդնու-
պաւլսի և ըստ այլ աշխարհաց և քաղաքաց և նոյնժա-

1 Այսպիսի անունով մի երկրորդ եկեղեցի շինեց Կոստանդնու-
պոլսում Գրիգոր Նազիանզացին:

մայն ի Կիլիկոնի Եղևսիոս՝ Եպիսկոպոս զնմանս Մակեդոնի չարեացն առնէր վքրիստոնէիցն՝ ամենայն ուրեք վարելով և շրջելով զնոսա, և զՆաւատիանոսացն եկեղեցի որ ի Կիլիկոն աւարեաց յատակ: Իսկ Մակեդոնիոս զկռփիչս չարեացն որովք ըմբռնէրն առաւել յաւելոյրօքանցի լուեալ ի Պէփղագոնացեացն աշխարհին բազում լինել Նաւատիանոսականն աղանդոյ և առաւել ի Մանտինոնի, պատեհ վարկանէր որպէս զի ոչ զայսքան բազմութիւն արանց է վարկանիլ վարել: Եւ չորս գունդ զաւրականաց կամաւք Թագաւորին ի Պէփղագոնեայ առաքէր, որպէս զի յահէ վառելոցն զարիոնոսականն ընգալցին զկարծիս: Իսկ բնակեալքն ի Մանտինոն նախանձու աղանդոյն զայրագնեալք հպեցան հակառակ զաւրականացն: Եւ ելեալք միանգամայն բազմութիւն յոյժ, և առեալ մանգաղս և գերանդիս, և կացինս և ամենայնիւն դիպեցելով զինու հանդիպեալ պատահէին զաւրականացն: Եւ եղեալք միանգամայն և լինել խառնակութեանն բազումք ի Պէփղագոնացն մեռան, բայց ի զաւրականացն առ սակաւ ինչ ամենեքեան:

Զայս ես ի վայրաբնակ Պէփղագոնացւոյ լուս որ ասէր լինել ի մարտին, և ասնն զայս և այլք բազումք ի Պիփղագոնացեացն: Այսպիսիք այսուհետև Մակեդոնի յաղագս քրիստոնէիցն ուղղութիւնք և մարտք և ցեղական պատերազմունք: Բայց այս իր ոչ միայն յանիրաւիցելոցն, այլ և յորոց ընտանեբար եղելոցն զիրաւն ատելութիւն հակառակ նորա գործեաց, սու հարաւ և ընքեան Թագաւորին, և վասն այսորիկ և վասն միւսոյն պատճառոյ այսպիսի ինչ յառաջագայի:

Ի Սա առաջ գինուորական էր եւ յայտնի իւր բարի բնութեամբեամբ, բայց յետոյ եպիսկոպոս ձեռնադրուելով սկսեց խստութիւններ գործ գնել:

Տունն¹ ուրանաւր տապանակն յորում մարմին թագաւորին Կոստանդնի կայր, էր մերձ յանկանել, և էին ապա յաղագս այնորիկ դարան[ա]եալքն ի նմա և որք աղաւթէինն յերկիւղի մեծի: Մակէդոնիոս ապա կամեցաւ փոխել զոսկերս թագաւորին որպէս զի մի ըմբռնեսցի յանկմանէն տապանակն: Ջայս ծանուցեալ ժողովրդին արգելուլ ձեռնարկէին, ասելով ոչ ումք փոխաբերել զմարմին թագաւորին, որպէս զի մի ըմբռնեսցի, քանզի հաւասար նզովիցէ լինել: Եւ պատառեալ լինէր յայնժամ վաղվաղակի յերկուս հատուածս. և սմանք ոչ ինչ ֆնասիլ ի փոխաբերելն զմեռեալն ասէին, իսկ այլք սնսուրբ եղեալն ասէին. ժողովէին յայնժամ և որք համագոյութեանն խորհրդոյ եղելումն ընդդիմացեալք:

Իսկ Մակէդոնի փոքր ինչ ընդդէմ ասաւղացն իւր հոգ տարեալք, բերէ յեկեղեցին զմարմին սուրբս թագաւորին, ուր մարմին վկային Ակակա² կայր: Այ-

ա. Բնագիրը չունի:

1 Այդ տաճարը առաքելոց անունով շինել էր տուել ինքը Մեծն Կոստանդինը իւր մահուանից փոքր ինչ առաջ եւ որոշել էր, որ իրան այնտեղ թաղեն (Տես Կ. Ա. վերջ Կոստ. Դ. 6):

2 Վկայների մէջ շատ Ակակներ են յիշուում թէ որն էր սա յայտի չէ: Ծամարութենէն Մակէդոն. բայց սակայն ոչ եթող զնա Աստուած առանց վրէժխնդրութեան: Էր հանգստարան թագաւորին Կոստանդինոսի, յորում էր տապանն, և էր կարծիք անկման տան ի վերայ տապանին: Իսկ Մակէդոն կամեցաւ փոխել զտապանն յայլ տեղի. իսկ որք համագոյութեանն էին Բեռատովանոզք, ոչ արժան վարկանէին զայն առնել: Իսկ նորաւր համարհեալ զնոսա իւրովքն. 4 արար զոր կամեցան: Լինի մարտ մեծ յամբոխին, 7 և բազումք մուռն, որպէս զի գաւիթ

ա. Գ. այլ. բ. Ա՝ համակցութիւն: գ. Դ. նա արամամոհեաց զնոսա իւրովին անդերծ. դ. Բ. ամբոխի.

սորիկ եղելոյ ընթացումն երկւմախցն ա փութանակի յեկեղեցին լինէր, և ընդդիմանային միմեանց կողմունքն, և անփութարար ըմբռնեալք ապականէին և լինի սպանումն մարդկան յոյժ, որպէս զի և գաւթի եկեղեցւոյն այնորիկ ընու արեամբ, և Ջրհորոյն որ անդ վերաբխիլ յարենէն և հոսիլ նմա և մինչև ի սրահն որ կայր, և մինչև ցփողոցն նորուն: Ջայս զանցս լուեալ թագաւորին բարկանայր ընդդէմ Մակէդոնի և վասն կորուսելոցն, և զի զմարմին հաւրն նորա շարժել արտաքոյ կամաց նորա յանդգնեցաւ: Թողեալ ապա զարեւմտայինցն կողմանցն հոգալ Յուլիանոսի, ինքն յարեւալս կոյս գընայր. որպէս զի ապա Մակէդոն յետոյ անկաւ, դոյզն ինչ փոխանակ այսքան շարեաց զայս տալով դատաստան զոր յետոյ ապա ասացից:

ԳԼ. ԼԹ. 4

Բայց յաղագս երկրորդ ժողովոյն որում ընդդէմ Արմինոնի ժողովոյն ըստ արեւելից լինել հրամայեաց թագաւորն, այժմ պատմեցից: Ընդունելի լինէր նախկի Միկովիդիայ Բիւթինւոյ զեպիսկոպոսունսն ժողովել, իսկ անդ զնոցայն մուտ էհատ շարժն մեծ եղեալ ի վերայ յորմէ և պատահեաց Միկովիդացեացն քաղաքին անգանել:

ա ՃϫΟΟΟΒΥΣΩΝ կրկնակի խորհողացն:

1 Տես Սողոմ. Գ. 16. 22. Թէոդոր. Ի. 27. 10. ԼԳ Ս Վ Ի. 42. Նիկիե. Բ. Թ. 43. Փիլոսո. Գ. 10. 11.

եկեղեցւոյն ընդր արեամբ սպանելոցն: Կ Ջայս լուեալ թագաւորին բարկացաւ ի վերայ նորա, Բ որպէս ի վերայ մահապարտի, և զի առանց նորա փոխեաց զտապանն, և առաքեաց ընկենուլ զՄակէդոն յաթոռոյն, և մերժել զնա որպէս դատապարտեալ

ա. Ա՛ սպանանելոցն Դ. սպանողաց. Ե. Ա՛ ի վերայ Մակեդոնին:

Այս եղև առ հիւպատոսաւքն Գատիանոսի և Կե-
 ռաղիոսի քսան և ութն սեպտեմբերի ամսոյ. խորհէին
 այնուհետև փոխել զժողովն ի հուպն ի նա ի Նիկիայ.
 Իսկ այս առժամայն ոչ թուեցաւ, այլ ի Տարսոն Կիւղի-
 կեցւոց թուեցաւ ժողովիլ: Ապա և ոչ այսորիկ եղելոյ
 հաճոյ ի Սելևկիայ Սաւուոյ՝^ա ի կոչեցեալն Տռաքիայ ժո-
 ղովեցան. իսկ զայս ի նմին ամի արարին առ հիւպա-
 տոսաւքն՝¹ Եւսէբիոսի և Իւպատոյ. և էին ժողովեալքն
 թուով հարիւր և վացուն:՝² Էյ ընդ նոսա մին յա-
 քեւելականաց առ Թագաւորն Գ Ղէոնաս անուն, որոյ առա-
 ջի դնէր զյաղագս հաւատոյն խնդիր Թագաւորին ասեր-
 հրաման հրամայեալ լինէր զալ և Ղաւոթիկոս որ ըստ
 Ասորոց՝ զաւրականացնառաջնորդ, սպասաւորելով պի-
 տոյից եպիսկոպոսաց: Առ այսուիկ ժողովեալք ի Ուլ-
 Սեպտեմբերի ամսոյ հրապարակաւ խաւսէին. քանզի առ-
 ընթեր էին և երագագրաւղք զառ ի յիւրաքանչիւրոցն
 ասացեալս նշանակել, յորոց ըստ իւրաքանչիւր ուրուք
 և ժողովուն զՍարբելին՝ ի խնդրեցեն ուս(ու)մնասիրու-
 թիւն ի ձեռն երկայնագունից եղեալ. բայց մեք ի գլուխ-
 արն միայն եղեալ ընթացեալք զիցուք: Յառաջնում
 առուր ժողովեցելոյն Ղէոնաս զիւրաքանչիւր ուրուք
 զթուեալսն առաջի դնել հրամայէր, բայց որք մերձն
 ոչ ասացին շարժել խնդիր ինչ յառաջ քան զժողո-

ա. Ἰσαυρία·

բ. Τραχεία·

գ. Բն. Այր մք ծանօթ ի պ' լատան արքայական:

դ. Առաջնորդ զօրացն իսաւրիոյ:

ե. Σαβίνα·

1 Փրկ. 359 Թ:

2 Թեոդորոսը ժողովականների թիւը 150 է տալիս:

վել պակասեցելոցն. քանզի էին պակաս եպիսկոպոսունքա՝ Մակէդոնիոս յախտ անգեալ պակասիւր, իսկ Պատուոփիլոս աչացաւութիւն ասէր, և վասն այսորիկ ի պըռաստին Սիլեկիոյ հարկ լինէր բանակիլ. իսկ յայլոցն յիւրաքանչիւր ոք պատճառ ինչ վերջացելոցն նախակարգէին: Եւ վասն զի սոցա ոչ եկելոց, Ղէոնաս առաջի դնել պատրաստէր զխնդրոցն իրս, որք առնթերն առժամայն ձեպէին, իբր զի ոչինչ շարժեսցեն խնդիր, եթէ ոչ նախ վարք ամբաստանելոցն՝ զննեսցին: Քանզի ամբաստանեալք լինէին յայնժամ նախկին Աիւրիղոս Երուսաղէմի, Եւստաթէոս Սերաստիոյ Հայոց և այլս ոմանս: Յայսմանէ վիճաբանութիւն յորս առնթերն անկաւքանզի ոմանք զվարս ամբաստանելոցն յառաջ քննել ասէին, իսկ այլք զյաղագս հաւատոյն առաջի դնել խնդիր: Բայց շարժէր զվէճն յորովն թագաւորին՝ կամք, քանզի թուղթ նորա բերիւր յառաջագոյն. այժմ զայս նախկին խնդրել հրամայելով, և այլ ժամ՝ զմիւսն: Եւ յաղագս այսորիկ վիճոյն ձգտեցելոյ հերձուած յոր առնթերն մտանէր: Եւ այս եղև սկիզբն պատճառոյ, և զՍիլեկիոյ ժողովն յիւրկուս պատառեալ մասուենս. և

ա. Թարգմանութիւնը թերի է, բաց է Թողած Մակեդոնի եւ Բարսեղ Անկիւրիայի եպիսկոպոսները, որ կայ էլ 196 ում:

բ. ըստ քն. ամբաստանելոցն:

և արժանի մահու. Եւ նա ի նիհարութենէն սրանեղեալ " յախտ մահու անկեալ, սատակեցաւ չարաչար. և ասաց ամենայն ոք՝ եթէ է Աստուած որ դատեաց՝ զնա յերկրի. սակայն զսերմն չարին հոգեմարտութեան եթող ի խորհրդականս իւրոյ անասուածութեան:

ա Գ. եւ նային արհամարհութենէն Ա՛ եւ նա արհամարհութիւն ի նեղութիւն. Դ. եւ նա յարհամարհութենէն նեղեալ, ք. Ն. որ դատի:

համարեալ լինէին մին կողմանն Ակակիոս Կեսարւոյ որ ի Պաղեստինն, Գւորգիոս Աղէքսանդրւոյ, Ուռանիոս[աւ] Տիւրոսի, Եւզոքսիոս Անտիոքայ, որոց լի միայն յայլոցն ընգերէին: Իսկ միւսոյ Վիորգա Լաւոզիկեցւոյ որ Մօորիան, Սոփոնիոս Պոմպիուպոլսի Պեփղագոնացւոյ, Ելէսիոս Կիւզիկոնի որոց հետեւէին բազումք:

Եւ մինչդեռ ունէր խնդրիլ նախկին յաղագս հաւատոյն, որք կողմանն Ակակայ. զՆիկիոյն հաւատ յայտնապէս արհամարհեցին, այլ իմն հաւատ ի մէջ բերեալ աւրինակէին: Իսկ միւսոյ կողմանն որք թուողն աւերագոյնք, զամենայն զՆիկիոյ հաւատոյն ընդունէին բայց միայն զհամագոհութիւնն պարսաւէին: Բազում ինչ ապա մինչև ցանազանսւ երեկորին առ միմեանս յաղագս այտորիկ մարտուցելոց, յետոյ Սիղբանոս Տարսոնի եկեղեցւոյն առաջնորդ մեծամեծս գոչէր. ոչ պարտ լինել ասելով կարգել նոր գիր հաւատոյ, այլ զոր յայնժամ նախկին յԱնտիոքիայ ի նաւակատիսն կարգեալ, զոյն պարտ է ընդունել: Սորա ասացեալ զայս ոյք Ահակայն ելին: Իսկ միւսոյ կողմանն բերեալ զհաւատն Անտիոքայ և ընթերցեալ լուծին յայնմ աւուր զժողովն: Եւ զնոյնհետայն ի Սելեկիոյ եկեղեցին մտեալք և փաշեալ զդրունան զընթերցեալն հաւատ ենթադրելով հաստատէին: Ստորագրէին և սակս պակասիցն ոմանց առընթերքն ընթերցաւոյք և սարկաւագունք, ի ձեռն որոց պակասքն հաստատեալ զսահման հաւատոյն խոստովանեցան:

Գ. Լ. Խ. 4

Բայց Ակակիոս և որք նորա կողմանն գեղեպան

1 Յես յընեալ տեղերը:

պարսաւէին եթէ զեկեղեցին փակեալք ենթադրէին. քանզի ասէ որ ի բռնադատանաց եղեալն անփորձ է և կասկածանաւք լի:

Ձայս ասէր կամելով այլ կարգադրութիւն հաւատոյ փոխանակ մուծանել, զորս ունելով պատրաստ ընթեռնոյր իշխանացն Լաւորիկիոսի և Ղէոնասայ, զի միայն զայն ընդունել փութայր: Բայց այսոցիկ աւելի ոչինչ յաւուրն երկրորդի եղև. իսկ յաւուրն երրորդի Ղէոնաս զկողմունան ժողովեալ փութայր: ըսա որում ոչ պակասեաց Մակէդոնիոս Կոստանդնուպաւլսի այլ և ոչ Բասիլ Անկիւրիոյ: Եւ զի ապա որք միւսոյ կողմանն յայս ժողովեցան, անդէն որք Ակակայն պատահեալ ոչ կամէին ասելով պարտ լինել ի ժողովոյն զյառաջագոյն ընդեցեալսն և գառժամայն ամբաստանեալսն. իսկ վիճեցելոց, այս մանաւանդ եղև ընդալեալ, և լինի պատճառուն հանդիպեալքն, և փոխանակ մտին որք Ակակայն: Յայնժամ ապա Ղէոնաս գիրս ասաց տալ նմա յորոց Ակակայն թագուցեալ իբր թէ հաւատոյն հրաման իցէ այսորիկ եկելոյ: Իսկ այսորիկ և յայտնապէս մարտուցելոյ յառաջացելոցն, որպէս զի ոլք առնթեր լուցին, այլ զի առաւել հաւատոյ ինչ իրս ունել զգիրսն կարծեսցուք. այսքան և Ակակայ հաւատոյն շարակարգութիւն հանդերձ յառաջարանաւքն եղև ընթերցեալք, զայս ունելով աւրինակ հաւատ որոց Ակակայն:

«Մեք ժողովեալք ի Սելևկիայ Սաւուրոյ թագաւորական հրամանաւ յերեկեան աւուրն, որ էր յառաջ քան «զհինգ կաղանդացն Ոկտորուի, և զամենայն զփոյթ մուծաք ամենայն բարեկարգութեամբ զխաղաղութիւն «եկեղեցւոյ պահել և յաղագս հաւատոյն բարեկացաբար ընդունել, որպէս և հրամայեաց աստուածասէրս»

« Դեր թագաւոր Կոստանդինոս ըստ մարգարէական ձայնից, և ոչինչ արտաքոյ աստուածային գրոց մուծաւնել յեկեղեցական հաւատ: Բայց վասն զի ոմանք ի ժողովուն զոմանս ի մէջ թշնամանեցին, իսկ զայլս արգելին ակամայս, իսկ զընդեցեալսն ի յուզից նահանգաց ունէին ընդ ինքեանս, և զարտաքոյ կանոնին կարգողսն ածէին առ իւրեանց, որպէս զի ամենայն ուստեք ի խռովութիւն գոլ ասէին, ա որպէս և պայծաւացեալսս Կոմս ք Սէոնաս, և Լաւրիկիաս առաջնորդ աշխարհիս յանդիման տեսլեամք ընդալան, այսորիկ տակս խաւսք իմ զայս: Որպէս զի ոչ թէ փախչիմք յերեալ տանուտէրականն հաւատոյ, զոր ի նաւակատիսն Անտիոքայ երեալ, որ թէ մանաւանդ և հարքն մեր յայնմ ժամանակի առ ենթակացեալքն խնդրոյն ընթանային: Վասն զի զբազումս ամբոխեաց համազոյուութիւնն և նմանազոյութիւն յանցեալսն ժամանակս և մինչև ցայժմ, այլ և արդ որպէս ասի նորա հատիլ յոմանց աննմանութիւնն Որդւոյ առ Հայր, յաջազս այսորիկ զհամազոյութեանն և զնմանազոյութիւնն թրաց հանեմք որպէս զաւտար գրոց: Իսկ զաննմանն Տօղովեմք և ամենեքեան որք այսպիսիս հանդիպին աւտարըս համարիմք եկեղեցւոյն. իսկ զնմանութիւն Հաւրառ Որդի յայտնարար խոստովանիմք ըստ առաքելոյն տեսելոյ, որ պատկեր Աստուծոյ աներեւոյթի և հաւատամք և խոստովանիմք »: ¹

Իսկ ընթերցելոյ Սոփոսնիոս Պամպիուպոլսի Պեփազանիոյ եպիսկոպոս, այսպիսի բանիւք վերագոչեաց.

ա. Ձեռ. ունի . ատէն . ք. Кѣмѣ.

¹ Ետրուանութեան մէջ դրաս է նոյն ժողովի հայրերի հաւատոյ հատեալը. որ թարգմ բաց է թողել

« Եթէ զհանապազաւր առանձին դնել խորհրդաւք հաւատոյն լինիցի զիր, պակասէ ի մէնջ ճշմարտութեանն ստուգութիւն »: Զայս Սոփոսոնիոս ասաց, բայց ես ասեմ, որպէս զի թէ իսկգրանէ այսպիսս որք յաղագս Միկիոյ հաւատոյն որք յառաջ քան զնոսա, և որք յետոյ նոցա իմացեալ էին, դադարեալ էր արդեւք ամենայն վիճական խնդիրն, և ոչ արդեւք զեկեղեցին անիրաւի էր կալեալ խռովութեան: Այլ որպէս ունի զայս դատեսցեն կարողքն իմանալ զայս: Իսկ յայնժամ բազում ինչ առ միմեանս յաղագս այսորիկ և սակս ամբաստանելոցն ասացեալք և լսեալք արձակէին: Իսկ ի չորրորդում անդէն աւուրն ժողովէին ամենեքին ի նոյնն, և անդէն վերստին շարժէին հակառակաբանութեամբ զբանսն, որովք Ակակիոս այսպիսս ըստ բանի էւոյժ խաւսա: Եթէ միայնգամայն հաւատն Միկիոյ փոխեալ եղև և յոլով անգամ, յետ այսորիկ ոչինչ արգելու և այժմ այլ կարգել հաւատ: Առ այսորիկ Ելեւսիոս Աիւզիկանի եպիսկոպոս այսպիսիս ասաց. ժողովս ընգալեալ եղև այժմ, ոչ զի ուսցի զոր ոչն ուսաւ, և ոչ զի հաւատ ընգալցի, զոր ոչն ստացաւ. այլ հարանցն հաւատով բաւականացեալ մինչև ցկեանս և ցմահ ոչ արտաքակաի: Այսոքիւք և Ելեւսիոս առ Ակակայոն պատահեցաւ բանս զհաւատ հարցն յԱնտիոքա եղեալ կոչելով ի հակառակութենէ, իսկ թէ հակառակքն, և առ այս զիսորդ զորս յԱնտիոքա եկեալսն հարս կոչես, Ելեւսիէ, որոց և նոցա զհարս ուրացեալ:

Քանզի ի Միկիոյ ժողովեալքն և զհամագոյութիւնն հաւատով համաձայնեալք տիրագոյն արդեւք հարք էին ասացեալքն, և ի վերանալ ժամանակացն, և զի արդ

ա. ἐξίσταται յետս կացոյ:

եղեալքն յԱնտիոքիայ ի նոցանէ ի քահանայութիւնն կարգէին: Իսկ թէ որք յԱնտիոքիայ զիւրեանց զհարսն արհամարհեցին. լուծին զինքեանս որք յետ այսորիկ հայրալուծիւքն խաւսեցեալքն: Իսկ զիաւրդ զորոց հաւատ նոքա որպէս անփորձ արհամարհեցին, զնոցունց ձեռնադրութիւնն որպէս զփորձ յանձն առին. իսկ թէ նոքա զհոգին ոչ ընդունէին, և ոչ սոքա զքահանայութիւնն առնէին. քանզի զիաւրդ առնուին յոչ ունողացն զտուեալն Հոգի Սուրբ: Այսպիսիս ինչ թերևս ընդդիմադրիցէ առ ճառեալսն Ելևսիսսի: Իսկ յայնժամ անդէն ի միւս այլն եղեն տարեալ խնդիր. քանզի որք Ակակայն և յընթերցելումն հաւատուն նման զՈրդի Հաւր ասացին և հարցանէին զմիմեանս զըստ որում նմանին Որդի Հաւր: Եւ որք Ակակայն ասէին ըստ խորհրդոյ միայն, և ոչ և ըստ էութեան ասացին Հաւր նման լինել Որդւոյ. իսկ այլքն ամենայն և ըստ էութեան ասացին: Եւ վասն այսորիկ վիճէին զերկուս աւուրս. ա և զորս Ակակայն յանդիմանէին. որպէս զի թէ ի բանսն իւր զորս շարադրեացն և էետ նման ըստ ամենայնի ասացեալ զՈրդի Աստուծոյ: Եւ զիաւրդ, ասեն, ուրանա այժմ զըստ էութեան Որդւոյն առ Հայր նմանութիւն, ոչ ի շարադրեցելոց ասաց, և ոչ նա: Բազում ինչ առ միմեանս յաղագս խնդրոյս այսորիկ ստուգաբանեցելոց և ոչ ուրեք համաձայնեցելոց, Ուննաս յարուցեալ արձակեաց զժողովն: Եւ զայս ունէր կատար ի Սելևկիայ եղեալն ժողով: Քանզի ի վաղիւն աղաչել ոչ ևս յայս ժողովել նոցա կամեցաւ. ասաց առաքիլ ի թագաւորէն առընթեր լինել ժողովոյն համաձայնութեամբ, բայց

ա. Թ. ἐνδευμῆρευσον· անցուցանէին զորն ողջոյն:

վան զի ոմանք պատահեցան այսորիկ աղազաւ ոչ կամիմ գալ, երթայք այսուհետեւ և յեկեղեցւոջն լեզուագրեցարուք ա :

Այսորիկ եղելոյ, որոց Ակակայն գիւտ զայս համարեալ, և ոչ նոքա պատահեալ կամեցան: Իսկ միւսոյն կողման խղճացեալ, և ժողովեալ կոչէին յեկեղեցին զորս Ակակայն առ ի դատել զորս Աիւրիին ըստ Երուսաղէմացեացն եպիսկոպոսին. քանզի գիտելի է զի Աիւրիոս նախկին ամբաստանիւր, իսկ թէ ընդէր, ոչ ունիմ ասել. բայց նզովեցաւ զի բազում անգամ կոչեցեալ առ ի դատիլ զնոյն հետայն երկուս ամս ի փախստի եղև յամբաստանութենէն երկուցեալ: Բայց նզովեալ սակայն թուղթ առ նզովիչսն առաքէր զմեծագոյնն կոչեաց ատեան, որոյ խոտորման և թագաւորն եղև ընտրակից:

Արդ զայս նախ միայն անսովորականաւ եկեղեցական կանոնաւն Աիւրիոս արար. կոչէր յորս որպէս ի դատարանի հպեալ, իսկ յայնժամ ի Սելևկիայ էր դատեցեալ: Եւ սակս այսորիկ եպիսկոպոսունքն զորս Ակակայն կոչէին, որպէս փոքր ինչ յառաջն յիշեցի, որպէս զի արդեւք յամբաստանեցելոցն ծանուցեալք զհասարակականն արտաքսաբերեսցեն ընտրութիւն. քանզի կոչէին և զայլս ոմանս յամբաստեցելոցն, որք առ Ակակայն սպաւինեցան: Եւ զի ապա բազում անգամ կոչեցեալք ոչ պատահեցան, ընգենուին և զինքեանն Ակակիոս և զԳիորպ Աղէքսանդրոյ, զՈւռանիոս Տիրոսի, զԹէդոուլ ի Քեռէտապոնի Փռիւգիոյ, զԹէոդոսիոս Փիլադեղիիոյ ի Աիւրիայ, զՆազոնիոս Միւտիդիոնայ կըղզոյն, զՂէւոնգիոս Տաիուպոլսի Աիւգիոյ, և զԵւգոք-

ա. φλυαρετα.

բ. Μιτυλήνη.

սիրոս որ նախ Գերմանիկոյն և ապա զԱնտիոքա Ասորեաց զեպիսկոպոսութիւնն ընգալաւ. նզովէին և զՊատառ/իլոս, զի և նայ ի Դոռոթիոսէ քահանայէ ամբաստանել կոչեցեալ ոչ եղև լսաւր: Զորս ապա նզովէին. բայց անհաղորդս առնէին զԱստեռիոս, զԵւսեբիոս, զԱբառոս.^ա զԲասիլիկոս, զՓիբոս, զՓիդիդեոս,^բ զՄադնոս և զԵւստաթիոս, սահմանեալք այսպէս կալ մնալ մինչև պատասխանեալք զամբաստանութիւնն արձակեցին աստանաւր: Զայս գործեցեալք և ի ձեռն թղթոց զորս յաղագս նզովեցելոցն նոցաոցն պանդիտականաց ծանուցեալք, կարգեն ի տեղւոջն Եւդոքսիոսի Անտիոքացեացն եպիսկոպոսին զԱնանոս անուն, զոր ըմբռնել որոց Ակակայն էտուն Ղէոնասն և Լաւռիկիոս, իսկ նոքա զնա արտաքսեցին: Այսորիկ եղելոյ, որոց Անիանոսին կարգող եպիսկոպոսունք վկայութեամբ հրպէին հակառակ որոց Ակակայն առ Ղէոնաս և Ղաւռիկիոս. Ի ձեռն որոց աներաւիլ ի ժողովուն իրաւունս ազդեցին: Բայց իբրև ոչինչ առաւել լինէր, ի կոստանդնուպաւլիս դիմեցին առ ծանուցանել թագաւորին զդատեցեալսն ի նոցանէ:

Գլ. ԽԱ. 1

Քանզի եկեալ էր յարևմտից կողմանց թագաւորն դարձեալ, և յայնժամ նախ եպիսկոպոս կարգեաց Կոստանդինուպաւլսի զՌնոռատոս անուն, զընդդիմահիւպատոսութեանն դադարեցուցեալ զիշխանութիւնն.

ա. Ἀβραῖος 260. ունի Ջեւերիոս, զԱնդառոս:

բ. բաց է թողած քնազրի. Ծւտիքիոս. անունը:

1 Տես Սող Դ. 23. Թէոդ. Բ 27. 28. Փիլոսոս. Դ. 11. 12.

Պուլպ Սեվ Բ. 45. Դեկեմբ. Թ. 44.

իսկ հասեալք որք Ակակայն մատնեն զնոսայ թագաւորին ուսուցեալք, մի ընդունել զառ ի նոցանէն եղեալ հաւատ: Յաղագս որոյ ցասուցեալ թագաւորն խորհեցաւ ցրուել զնոսա, աւրինաւք հրամայեալ զորս ընդ իշխանութեամբն ի նոցանէ հարկացն պատշամամբ իւրումն տալ հանդիպմամբ. քանզի ոմանք ի նոցանէ պաշտամամբ ենթակացեալք. ոմանք խորհրդականացն, իսկ այլք նահանգացն կարգաց: Այսորիկ այսպէս խառնակելոց որք Ակակայն ի կոստանդինուպոլսի այլ նստուցին ատեան, զԲիւթինուոյն կոչեցեալք եպիսկոպոսունք: Եւ եղեալք ապա ամենայնքն թուով Ժ², ընդ որս համարեալ լինէր և Մառիս Բաղկեղունի, հաստատէին զընթերցեալն յԱրիմիոն հաւատ, զոր աւելորդ արդեւք էր աստանաւր դնել եթէ ոչինչ էին յաւելեալ: Բայց վասն զի բանս ինչ աւելագրեցին կարևոր է արդէն զայն աստանաւր յարադրել: Իսկ զայս յայնժամ ի կոստանդինուպոլսի ընթերցան, բայց մեք զԹիւն նոցա ժողովեացուք:

Քանզի յես Նիկիոյ ժողովոյն յԱնտիոքիայ էր

ա. Բնագրում եղած հաւատոյ անգանակը բաց է թողած. Թարգմանի տգիտութեան փայլուն ապացոյցներէն մէկն էլ այս կրճատման եղանակի մէջ է:

1 կոստանդինուպոլսում տեղի ունեցած երրորդ ժողովն էր, որ սկսուեց 359 թ. եւ շարունակուեց նաեւ հետեւեալ տարին: Այս առգում երկու կուսակցութիւն էին իրար դէմ. կիսա-Արիմեոն եւ Աէտիոսի հետեւողներ, վերջինները յազիւ ունեցին:

2 Ուրիշները 70 են յիշուում:

ԳՂ. 707.

Յուցանի մասնատր ժողովոցն թիւ, թէ քանիք են:

Իայց պարտ է զԹիւ ժողովոցն ասել, Յես Նիկիոյ սուրբ ա. Ա՛ ժողովոյն.

ի նաւակատիսն երկուս գիրս հաւատոյ կարգեցին. իսկ երրորդ է տուեալն յորոց ի Նարկիսոսէն ի Գաղիա Կոստանդիոսի. ա իսկ չորրորդ Նւղոքսին, որոյ Խաղիայն առաքեալ. իսկ ի Սիւրմի՞ երիս կարգեցին յորոց մինն յԱռմինն ընթերցաւ. իսկ ութերորդ է զոր ի Սելեկիա որք Ակակայն ընթերցան. իսկ յետոյ ¹ ի Կոստանդիւնուպաւլսի յաւելուածովն ընթերցան. քանզիկ այլ ի նմա ոչ էութիւն և ոչ գոյութիւն ի վերա Աստուծոյ ասել: Չայս և Ուղիկիղաս Գրաց եպիսկոպոսն յայնժամ նախկին յանձն էառ: Քանզի զառաջին ժամանակն զՆիկիոյ հաւատն ողջունէր ասացեալ Թէոփիլիոսի, որ Գրացն եպիսկոպոս գոլով ենթադրեաց. այսքան վասն այսորիկ ասացաւ:

ա. Ի ժամանակս Կոստանդիոսի Թագաւորի:

բ. Չեռ. ոմնի Տիւմրի:

¹ Աթանասը յիշուած է իւր Վասն ժողովոյնի մէջ այս առաջին ժողով: Եւ այց աւելացնում է նաեւ 41-երորդ որ կայացաւ 361 թ. Անտիոքում:

ժողովոյն որ ոչ ամենայնիւ ըստ նոցա սահմանադրեցին զհաւատ և զկանոն. երկուս յԱնտիոքայ՝ նաւակատիս, երկուս գիրս հաւատոյ եղին. իսկ երրորդն ի Գաղիայ՝ ի Կոստա ժողով, որ զԵթանաս և զՊողոս դարձուցին, յորոց ի Նարկիսոսին՞ է խորհուրդ. իսկ չորրորդ Նւղոքսին որ յԻտալայն առաքեալ եղեն՞ ի Թագաւորէն ժողով. իսկ ի Սերմի՞ երիս կանգնեցին ժողով, յորոց մինն Առիմիոյն՞ ընթերցեալ. իսկ ութերորդ որ ի Սելեկիայ որք Ակակայն են ընկեցեալ հաւատ. իսկ իններորդ զոր ի Կոստանդնուպոլիս, զոր յաւելուածով ընթերցեալ. որ կայր ի նմա, ոչ էութիւն և ոչ գոյութիւն ի վերայ Որդւոյ և Հոգւոյն Սրբոյ ճշմարտապէս խոստովանէին:

բ. Ա՛ Անտիոքայ. Խ. եւ զկանոն: ՅԱնտիոք նաւակատիս գիրս հաւատն եղին. բ. Բուլ. Չեռ. ի Նարկիսոսէն. գ. Ա՛ եղեւ. դ. Ն. Սեմի. ծ. Բուլ. Չեռ. առ միոյն:

ԳԼ. ԽԲ. 1

Բայց ա գիտելի է զի ոչինչ այլքն յազագս կրաւնից, այլ ի ձեռն այլ պատճառոյ զնզովն առնէին: Քանզի խղճացեալք յազագս հաւատոյն ի նզովելն զմիմեանս և զհաւատն, զմիմեանս ոչ անգոսնէին. զուզահակալք որք Վկակայն թագաւորին բարկութեամբ, որ հակառակ այլոց և մանաւանդ ընդդէմ Մակեդոնի պահելով կատարեալ փութայր, նզովեն նախ զՄակեդոն, որպէս զպատճառս բազում սպանութեանց եղեալ, և որպէս զի զսարկաւազ ոմն ի պոռնկութեան ըմբռնեալ ի հաղորդութիւնն ընգալաւ: Իսկ զԱլեքսիոս Կիւզիկոնի, քանզի զՀեռակէտս քահանայ Հեռակիւայ որ ի Տիրոս. Բ ի կախարդութեան ի քահանայութիւն ըմբռնեալ, ժլըրտեալ ի սպասաւորութիւն կարգէր. իսկ զՔասիդիոս որ և Բասիդոս, քանզի և այսպէս անուանէր, Անկիրայոյն ի տեղոջն Մարկեղոսի կարգեալ, որպէս զի անիրաւաբար զոմանս տանջեալ, և կապանաւք երկաթեալք ի բանտ արկեալ, և իբր զի զյուպարտութիւն ինչ յարմարեաց, եւս և զի ի ձեռն թղթոց զՎփրիկեոյ զեկեղեցիսն խռովեցոյց, իսկ զՌուակոնտիոս, Գ զի ի Գաղատեոյ փոխեցաւ

ա. Բնագրից երեք տող բաց է թողել թարգմանը:

բ. τὸν ἐν Τύρῳ Ἑρὰκλέους. Զեռ. ունի. քանզի զհարկողսն քահանայի ռակղոյ ի կախարդութեան. բաւական աղչատուած ընթերցուածք:

գ. Զեռ. զԳուակոնտիոս:

1 Տես Սողոմ. Գ. 24 25 փխտտ. Ե. 1. Սուլպ. Սեվ. Բ. 45. Կաս. Ե. 98. Նիկեփ. Բ. 45:

Բայց զՄակեդոն նզովէին, որպէս զբազում մահաւոցն պարտաւորք և զի զսարկաւազ ոմն ի պոռնկութեան գտեալ, ոչ որոշէր. զորոյ՝ յառաջագոյն զմահու ասացաք:

ա. Ա՛ մահու. Բ. Դ. զքաղում պարտաւոր. գ. Գ. զորս. Դ. զորս

ի Պետգամոն: Ընդէնուին և զՆէոն Սելեկոյ, յորում ժողովն եղև, ևս և զՍոփոռնիոս Պոմպիլպոլսի Պեփղազոնւոյ, և զԵղպիղիոս Սատաղացեացն՝ որ ի կապապադոկիայա և զԵրուսաղէմացեացն կիւրիղոս. զայս վասն այլ պատճառոյ հանէին:

Գլ. ԽԿ. 2

Քանզի Եւստաթիոս Սերաստւոյ Հայոց և ոչ ի պատասխանատուութիւն եղև ընդալեալ, վասն զի յԵղադիոսէ ի հաւրէն իւրմէ և եպիսկոպոսէն կեսարու կապադոկիոյ յառաջագոյն նզովիւր, վասն զի անպատշտճ քահանայութեանն հանդերձ ազանէր, Բայց այս գիտելի է. զի ի տեղւոջն Եւստաթայ Մեղիտոս կարգեցաւ եպիսկոպոս, վասն որոյ սակաւ ինչ յետոյ ասասցուք: Իսկ Եւստաթիոս և յետ այսորիկ յորում սակա նորայ եղելումն ժողովու ի Գանգրա Պեփղազոնիոյ դատապարտեցաւ, վասն զի յետ նզովելոյն զնա ի կեսարւոյ

ա. Ե՛՛՛ϛ Μακεδονίας.

1. Վալե, որը իւր ծանօթութեան մէջ նկատումէ՝ Սատաղան Հայաստանի քաղաք էր եւ շատ անգամ յիշուում է հին հեղինակների կողմից. մինչդեռ այդ անունով քաղաք Մակեդոնիայում յայտնի չէ. ուստի առաջարկում է Մակեդոնիայի տեղ Հայաստան գրել: Մեր ձեռագրի ընթերցանութիւնը որք ի կապապոկիայ, յիսանակ. որ ի Մակեդոնիայ, անկասկածելի է կայցւ. անու. հանճարեղ մեգիէջի են՝ աղբութիւնը.

2 Տես Սողոմ Դ 21. 25. 26. կասիող. Ե. 39 Նիկ. Թ. 45. 46.

Լինի ժողով ի Գանգրիայ վասն Ստաթէոսի, որ զամուսնութիւն արգելչոր, և զմիս ուտելը պիղծ ասեր, և զբազումս

ա. Դ. Նատաթէոսի. Բ. Ստաթէի. Բ. Ա՛ միս ուտելն.

ժողովուն բազումն ինչ առ եկեղեցականնսն տպաւոր-
մուննս զորժէր: Բանգի զամուսնանալ արգելոյր և ի կե-
րակրոց ի բաց կալ աւրինադրէր: և այսօքիւք զբաւղում
ամուսնացեալս ի զուգարնակութենէն որոշէր: և զեկե-
ղեցիան թողեալ ի տունս տայր սունել հաղորդութիւնս
և զծառայս ձևով աստուածաշտուութեա ՚բ ի տէրանց
մեկնէր: Ինքն զիմաստասիրի ունելով զձև և հետեաւ-
ղացն իւր աւտար պատմուճանի տայր հպել: և զկա-
նայս կտրիլ յադարէր: և զմանս որոշեալս ի պահս խախ-
տէր: իսկ ի տէրունականնս պահել ուսուցանէր: և ի
տունս ամուսնացելոցն աղաւթս առնել արգելոյր: և
քահանայ որ կին ունէր յոր արինաւք ժողովրդակա-
նութեանն եղեալ լինէր յաւրհանութենէն և ի հա-
ղորդութենէն որպէս ի պղծոց խոտորեալ հրամայէր:
Եւ այլս բազումս հուպս առնելով և ուսուցանելով
նորա՝ ժողով որպէս ասացի ի Գանգրա Պեղիզագոնիոյ՝
եղեալ, զնա ընդեսց: և զաղանդն նորա նզովեսց: այս
յետոյ եղև:

1 Այս ժողովի ժամանակը ճիշտ յայտնի չէ: Նրա մէջ ի միջի ալը, որո-
շուած է մի թուղթ գրել: Այդ, եպի կոպուսներին, Եւսեբիոսի, Հեպատիո-
սի Եւլալիոսի, Գրիգորիոսի, Էլիանոսի եւլն: Իպի կոպուսների կողմից, որի
պատճէնը կայ: Ե՛թադրութեամբ ժամանակը որոշուում է մտաւորապէս
361 կամ 362 թ.

որոշէր ի մակերաց և յօրինաւոր ամուսնացելոյ: « զեկեղեցիս
թողեալ ի տունս կատարէր՝ զխորհուրդն, և զծառայս՝ մեկնէր
ի տէրանց՝ պատճառով աստուածաշտուութեան, և կանանց զհերս
կտրել: 7 և ի տունս՝ տէրունականս պահել, և ի տունս ամուս-
նացելոց ոչ՝ աղօթել: և քահանայ որ կին ունի խորշիլ ի նմանէ

ա. Դ. ամուսնաւորաց. բ. Դ. կատարեալ. գ. Ա. ծառայս. զ. Գ.
կտրեալ. ե. Նոր. սրբազրում է. ի տունս. զ. Գ. օթել: եւ աղօթել. Դ. ոչ
պահել եւ կամ օթել:

Իսկ յայնժամ Մակէդոնի արտաքսեցելոյ Եւզոբ- սիոսի կրկնակի զԱնտիոքայն եղեալ աթոռ, Կոստանդ- նուպաւսի ցուցանիւր եպիսկոպոս, որոց Ակակայն ձեռ- նադրեցելոյ զնա: Որք մոռանային զինքեանս ընդդէմ աւրինադրելով որոց ի նոցանէ դատեցելոց: Քանզի զՌուակոնտիոսա ընգեցեալք վասն զի ի Գաղատոյ փոխեցաւ ի Պեռգամոս, ոչ համարէին, զի զԵւտիբիոս երկրորդ յայնժամ արարեալ սփոփումնն ձեռնազրեալք, զհակառակն ընտանին աւրինաց գործէին զայս արա- յեալք: Իսկ ընթերցեալն յԱռմինոն եղելովն յաւելուա- ծովը օրպէս զի ուղղեալք առաքեցին պատուիրելով զոչսն ստորագրաւդս ի նմա էքսորել ըստ հրամանի Թագաւորին: Բայց ծանաւթս կարգեն զառ ի նոցանէ գործեցեալն այլց ըստ արեւելից համափառացն և Պատ- առփիլոսի ի Սկիւթիոյպաւսի, քանզի սա ի Սելեկիոյ յընթանին դիմեաց քաղաք: Իսկ Եւզոբսի յայտնեցելոյ եպիսկոպոս մեծիս քաղաքի, այսքան և մեծս եկեղեցիս որ Սոփիս անուանեալ նորոգեցաւ ք ի հիւպատոջն Կոստանդիոսի տասներորդին, և ֆուլիանոսի երրորդին տասն և հնգին Փետրուարի ամսոյ: Բայց Եւզոբսի նըս- տեալ յաթոռն նախ զայս զբազմամբոխս էթող զձայն ասելով. Հայր ամպարիշտ, Որդի բարեպաշտ: Իսկ խռ- վութեան և աղմկի առ այս եղելոյ, մի ինչ ասէ Եւզոբ- սիոս խռովիք առ ի ճառեալսս յինէ(ն), քանզի Հայր

ա. Δρακόντιος. 260. ունի Գոակոնտիոս:

բ. ἐνεκαυλοθη.

† Փրկ. 360 Թ.

օրպէս ի պղծոյ, զժողովն օրինադրէր. որք ժողովեալ նզովեցին զՅաթոթոս և զՄեկրիոս Անտիոքայ եկեղեցւոյն ձեռնադրեն, "

ա. Գ. ձեռնադրեալ են. Գ. ձեռնադրեցին:

ամուսնացած զի ոչ զոք պաշտէ, իսկ Ուրբի բարեպաշտ զի պաշտէ զՀայր: Այսպիսիս ասելով Եւզոքսի խռովութիւնն դադարեաց, և ծաղր բազում փոխանակ խռովութեանն զեկեղեցին ընդունէր. և կայր ծաղրն մինչև ց. քան: « Զի այսպիսիսս իմաստնացեալ Հերձուածովքն, և յայսպիսիսս պարապել բան զեկեղեցին կորզէին: Յայնժամ այսպիսի կատար ի կոստանդինուպաւսի եկեալն ժողով ունէր:

ԴԼ. ԽԿ. 1

Բայց ապա արդէն և զորս յաղագս Մեղիտոսին ճառեցից. քանզի սայ որպէս յառաջն ասացի, որուքն ի հարսն Սերասուոյ եպիսկոպոս կարգեցաւ Եւստատի նշովեցելոյ. իսկ ի Սերաստիոյ ի Բեռիայ² Ասորեաց փոխեցաւ: Եւ եղեալ ի ժողովուն Սելեկիոյ և ի հաւատուն յորոց Ահակայն ստորագրեալս որպէս կայրն Պ Բեռիան գնաց: Իսկ եղեալ ի կոստանդինուպաւսի շողովուն որոց յԱնտիոքայն իմացեալ զԵւզոքսիոսի արհամարհեալն զնոցայն եկեղեցի, վասն զի ի մեծութիւնն կոստանդինուպաւսի խոնարհեցաւ, կոչեցեալք զՄեղիտիոս ի Բեռոյ ք, յԱնտիոքա եկեղեցւոջն ձեռնադրեն:

ա. ցայժմ:

բ. Նոյն անունն եւ անմիջապէս իրար մօտ, երեք տարբեր ձեւով թարգմանելը ընտրուէ մեր թարգմանի համար. յունարէնում . Բերոյա-է:

Տես Սող. Կ. 26. Թէոդ. Բ. 31. Եպիփան. Աղանդ. 2Գ. 28. Կաս. Ե. 47. Նիկ. Թ. 28. Փիլոսո. Զ. 1.

Ձ Եւստատի տիգրափոխութիւնը Հայաստանի Սերաստայց Ասորոց Բեռիա քաղաքը անհաւանական է համարուում:

որ զտոմարական վարդապետութիւն ըստ բարեպաշտութեան վարուց « ուսուցանէր. իսկ զհաւատոցն ք բան ոչ յայլ ինչ խոտորեալ ի ժողովոյն հաւատ. այլ զՆիկիոյն խոտորվանեալ հաւատս:

ա. Դ. վարուցն. ք. Բ. զհաւատոյն. Ա. հաւատոյն Ն. զհաւատ:

Իսկ նայ նախ յաղագս հաւատոյն խոտորէր խաւսել, և միայն զսովորական վարդապետութիւնն լսաւդացն մատուցանէր, իսկ նախակարգեալ զՆիկիոյնս խոս(ո)տովանէր հաւատ և ուսուցանէր զհամագոյութիւնն: Ջայս ծանուցեալ թագաւորին զՄեղիտոս պքսորել հրամայեաց, իսկ զԵզոյիոս զնախկին Անտիոքա եպիսկոպոսն ի տեղոջն էետ ձեռնադրել: Բայց որք զՄեղիտիանոսի տարահերբութիւնն կրէին, թողեալք զարիանոսականն հաւաքումն առանձին զթողովան առնէին, որոց զհամագոյութիւնն իսկըզբանէ խորհողացն ոչ կամեցելոց ընդ նոսա հաղորդիլ. քանզի յարիանոսական աղանդոյն զձեռնադրութիւնն Մեղիտիոսի էր առեալ. և զի նորուն հետևողքն ի նոցանէն մկրտեալք հանդիպէին: Այսու աւրինակաւ և որ յԱնտիոքիա եկեղեցին յայլ համափառական անջատեցաւ կողմն:

Իսկ թագաւորին լուեալ շարժիլ անդրէն ի թշնամութիւն Հռովմայեցւոցն Պարսիցն ազգի, փութանակի յԱնտիոքիայ դիմեաց:

Գլ. Խե. 1

Իսկ Մակէդոնի ի Կոստանդնուպաւսէ արտաքսելոց, և ոչ բերելով զդատապարտութիւնն, ոչ երբէք

1 Տես Սողոմ Դ. 27 Կաս. Ե. 41. Նիկեփ. Թ. 47.

Իսկ թագաւորին՝ զայս ծանուցեալ առաքէ արտաքսելք զնա պքսորս. այլ որք ճշմարտութեան էին նորա աշակերտեալք, յիմեքէ՞ խոտորէին նորա՞ լուսաւոր վարդապետելոյն.՝

ա. ն. թագաւորն. Ա՛. ք. Ա՛. ծանուցեալ արտաքսէ. Դ. առաքել զնոսա պքսորս. գ. Գ. դրդէն զ, Գ. ի նորա. Ե. Դ. վարդապետութենէն. Ա՛. Նիկիոյն հաւատ:

լուել յանձն առնոյր, այլ խոնարհի առ որս միւսոյն կողման որք ի Սելեկիայն ընգեցին զորս Ակակայն: Բարեխաւսեալ լինէր և առ Սոփոնիոս և Եղեւիոս փոխանակ ընդունել զնախկին յԱնտիոքիա եղեալ հաւատն և զյետ այսորիկ ի Սելեկիա հաստատեալն, և նշանակաւոր անուամբ զհամագոյութեանն հաւատ վերահռչակեալ յորդորեաց: Ժողովէին բաղումբ ի ծանաւթից նորա առ նայ, որք Մակեդէանոսքն կոչէին ի նմանէ: Որքան ի Սելեկիոյ ժողովուն զԱկակայսն դատապարտեցին, և յայտնապէս զհամագոյութիւնն աւրինադրեցին: նախկինն ոչ պարզաբար ասացեալք զնայ: Բայց հռչակ իմն ունի ի բազմաց. որպէս զի ոչ Մակեդոնի է այս զիւտ, այլ մանաւանդ Մառաթոնիոսի ¹, զոր փոքր ինչ յառաջն ի Նիկովիդոյն առնէր եպիսկոպոս, վասն որոյ Մառաթոնիանուս կոչեն զսոսա: Առ այսոսիկ ապաւինի Եւրասաթիոս ի Սեաստուոյ ^ա արտաքսեալ, ^բ վասն որոյ պատճառաց՝ փոքր ինչ յառաջ ասացի: Որպէս զի Մակեդոնիոս զչոզին Սուրբ զուգավերառիլ ^գ յաստուածաբանութիւն Երրորդութեանն խոտորեցոյց. իսկ յայնժամ և Եւստաթիոս, Ես, ասէ, ոչ Աստուած անուանել հաճիմ զչոզին Սուրբ, և ոչ ստացուած կոչել յանդգնիմ: Յաղագս այսորիկ պատճառոյս հոգէմարտս զնոսա կոչեն համագոյութեանն խորհուրք. որպէս զի ապա որք ի Մակեդոնէն յԵլեսպոնտոս բազմանան, ըստ աշխարհին զայն

ա. Σεβαστία.

բ. Զեռագրում գրած է Երտաքսեալ:

գ. συναναλαβειν.

¹ Մարաթոնիոսի Զեռքով մեծ Զանքով հալածուեցին Կ. Պօլոսից Մակեդոնի եւ Ուրիոսի հետեւողները:

ասացից: Բայց որք Ակակայն փոյթ դնէին առժամայն
 յԱնտիոքիա ժողովեալ զղջացեալք զի բնաւ զՈրդի նման
 Հաւր ասացին: Եւ զնոյնհետայն ի հիւպատուոջն որ էր
 Տառնոսի և Փղոռենտիոսի և եղեալք յԱնտիոքիա
 Առորոց Եւզոյիոսի ունելով զեկեղեցին որ անդ. և թագա-
 ւորին անդ լինելով. սակաւք ոմանք վերաշարժէին զկար-
 զեալսն ի նոցանէն ասելով պարտ լինել բառնալ զհա-
 մաբոյութեանն բանս ի գրեցելոցն հաւատոյ յԱռիմի-
 նոն և ի կոստանդինուպալսի. ոչ ևս թագուցեալ,
 այլ յայտնարար ասացեալք. զի ըստ ամենայնի ան-
 նման զՈրդի Հաւրս, ոչ միայն ըստ գոյութեան, այլև
 ըստ կամաց, յոչէից զնայ որ զԱրիոս ասէր. և նոքա լի-
 նել ասացին: Զուգառեալք լինէին յայս կարծիս որք
 յԱնտիոքիա յայնժամ զԱյետին խորհողք. վասն որոյ
 ունելով զարիանոսականն համանուանութիւն, տակաւին
 և աննմանք և յոչէից եղև կոչեցեալք յորոց յԱնտիոքայ
 Խորհողացն զհամագոյութիւնն. իսկ անջատեալք եղն
 յայնժամ յաղազս եղելոյն պատճառոյ ի վերս Սեղի-
 տիոսի, որպէս և յառաջն ասացի: Բայց սակայն հար-
 ջեալք ի նոցանէ թէ ընդէր կարգադրութեանն ձերոյ
 հաւատոյն Աստուած յԱստուծոյ զՈրդի ասացեալք.
 աննման և յոչէից յանդգնին անուանեալ: Իսկ նոքա
 այսպիսի իմաստամբ ձեռնարկէին զընդդիմադրութիւնն
 մերկացուցանել: Զի այսպէս, ասեն, ասի յԱստուծոյն,
 որպէս յառաքելոյն ճառի. բայց ամենայն ինչ յԱստու-
 ծոյ, մին այսուհետև յամենեցունց և Որդի է Աստու-
 ծոյ և վասն այսորիկ նախակաի ի կարգադրութիւնսն
 զըստ գրոցն: Այս իմաստմանց առաջնորդ էր Գիորգիոս
 Լաւադիկիոյ եպիսկոպոսն, որ առաջնորդս գրով այս-
 պիոեացս բանից, անգիտացաւ թէ որպէս զայսպիսիս

առանձնականս առաքելոյն ի վերագոյն ժամանակսն Ռոմ-
գենի անդորրագոյնն^ա քննեալ թարգմանեաց: Այլ սա-
կայն թէ և այսպիսիս ձեռնարկէին իմանալ զնախա-
տինսն և զըստգտումնն ոչ բերելով ընթերցան զիւրեանցն
հաւատ զոր և ի կոստանդինուպաւսի: և այսպէս ըստ
քաղաքաց իւրեանց զնացին: Բայց Գիորգիոս յԱղէք-
սանդրիա կոյս դիմեալ զորս յայնժամ եկեղեցիսն ըն-
դունէր: Աթանասայ տակաւին անյայտ եղելոյ և զորս
յԱղէքսանդրիա զխորհողսն զնորայն վարէր: Իսկ յԵրու-
սաղէմ^բ փոխանակ Վիւրղի ձեռնադրեցաւ Եւինիոս: Բ
Բայց զիտեքի է, զի յետ նորա Հերակղ^գ կարգեցաւ և ապա
Ողառիոս. իսկ յետոյ Վիւրղուոս էել^դ յԵրուսաղեմէ և
կալաւ զեկեղեցիսն որ անդր: Այս որպէս ասացիս յետոյ
եղև. բայց յայնժամ և միւս այլ առընթեր բուսաւ
հերձուած յայսպիսի պատճառոյ:

Գ. Ի. ԽԶ. 2

Ի Լաւողիկիա Ասորոց երկուք արք էին համանունք.
վասն զի երկաքանչիւրաբար էր անուն Ապողինառիս
հայր և որդի. հայրն զքահանայի ունէր կարգ յեկեղեց-
ւոջն իսկ որդին զընթերցողի: Եւ երկոքինն էին հեթա-
նոսականացն բանից վարդապետք, քերականացն հայրն,
և ճարտասականացն որդին: Իսկ հայրն Աղէքսանդրացի

ա. Ձեռ. ունի .անդորրագոյնն. πλανύτερον.

բ. Ἀρχηγιος

գ. Փոխանակ .ել. — ἐπέβη.

1 Երուսաղէմի եպիսկոպոս Մաքսիմոսը իւրեան յաջորդ էր Նշանակել
Հերակղին. բայց Արևանունբը յաջողեցրին այդ տեղը տալու Կ'Լքդին.

2 Տես Սողոմ. Զ. 25. Կասիող. Ե. 44. Նիկ. Թ. 7.

գուլ՝ ազգաւ, նախ ի Բեռիւայ ա ուսուցեալ¹, ապա փոխեալ ի Լաւորիկիայ, և կին առեալ անդ, ընդունէր զորդին Ապողինաօխոս: Եւ երկոքեանն յայնժամ լինէին աճեցեալք Եպիփանա իմաստնասիրի մտերիմ եղեալք, սիրելիք ընդունեցին զնա: Իսկ երկուցեալ Թէոդոտոսի Լաւորիկիոյ եպիսկոպոսին. զի մի՛ յաճախ խաւսք առնն՝ առ հեթանոսութիւնն խոնարհեցուցեն, արգելոյր զհրպեալն առ նա. իսկ նոցա փոքր ինչ հոգ տարեալք եպիսկոպոսին, Եպիփանա սիրոյն ողջոյն տային: Իսկ յետ այսորիկ Գիորգիոս Թէոդոտոսի փոխանորդն փութացեալ մերժել զնոսա և ոչինչ պատճառով հաւանեցուցեալ կարացեալ, զերկոսինն անհաղորդութեամբ վնասեաց: Թըշնամանս համարեալ ապա մանգանն զեղեալսն, և վստահանալով ի զաւրութիւն իմաստականին բանից, նորաձեւեաց և նա հերձուած որոյ այժմ վերայածի զանունն ի գտաւղէն ունելով:

Բայց ասեն ոմանք ածել զնոսա առ Գիորգիոս. ո՛չ այլքան յաղագս նախաճառեալն պատճառոյ, այլ տեսանէին զնա այլ ինչ ընդ վայր աւրինադրելով: Իսկ այժմ նման խոստովանելով զՈրդի Հաւր որպէս ի Սելեկիայն խոստովանեցաւ, իսկ այժմ յարիոնոսականն խոնարհելով կարծես: Վասն որոյ ի դէպ առեալք պատճառ առնեն զզնայն: Բայց ապա իբրև ոչ ոք զնոսա համարէր, մուծանեն ձև ազանդոյ: Եւ նախ ասէին ոչ առնուլ հոգի յաստուծոյն բանէ տնաւրէնութիւն մարդեղութեանն: Ապա որպէս ի զղջմանէ ուղղեալք յաւելին հոգի ընդունել, բայց միտս ոչ ունել նմա. այլ լինել աստուծոյն բանի, փոխանակ մտաց ի յառելուամն մարդում:

ա. ին է՞ Եղրտօ՞

1 Բերիւում պն ժամանակ հաշակաւոր ուսումնարան կար:

Յաղագս այսորիկ միայնւոյ ասեն տարբերիչ որք այժմ ի նոցանէ զհամանուանութիւն ունին. քանզի զՆորորդութիւնն համազոյ ասացին լինել: Բայց վասն Ապողինոսաց և անդէն ըստ աշխարհին ասասցուք:

Գլ. 101. 4

Իսկ Թագաւորին կոստանդինոսի յԱնտիոքիա կելով՝ կայսրն Յուլիանոս ընդ բազում բարբարոսաց խառնակեալ և յաղթեալ ամենայն զաւրականաւքն իւրովք, և ի ձեռն այսորիկ ի նոցանէ յորջորջի Թագաւոր: Այսորիկ պատմելոյ Թագաւորին ի ջան մասնէր. և մկրտեալ յԵզոյիոսէ՝ առ ի նորայն գնաց պատերազմ: Եւ եղեալ ի մէջ կապպադոկիոյ և կիւլիկոյ ի Մոփսուջրբուղիսան կատարեաց զվարսն ի հոգատարութենէն ի սրանեղութիւն ըմբռնեալ ի հիւպատուոջն Տաւռոսի և Փղոռէնտիոսի երիցն Նոյեմբերի ամսոյ:

ա. εν ταῖς Γαλλίαις· ἢ Գաղղիա

1 Յե. Սոգ. Ե. 4. կաս. Ե. 50. հիկ. Թ. 50.

2 Հիւլարիոսը վկայում է, որ կոստանդինը առաջ մկրտուած չէր: Այդ կայսեր մասին հին պատմագիրներից որևէք գովասանքով են խօսում ուրիշները նրան հերոսի հետ են համեմատում:

Իսկ Թագաւորն կոստանդինոս եկեալ յԱնտիոքայ ի տեղի փոխանորդէ այլոր՝ ունէր զաղանդ Արիոսի: Եւ իսկոյն՝ հասանէ նմա լուր վասն Յուլիանոսի կեսարու, որ ընդ բազում բարբարոս պատերազմեալ յաղթեաց. և ի ձեռն պար յաղթութեան՝ յորջորջեցաւ նա յամենեցունց՝ և ի ջան՝ մտեալ մեծաւ ուժով՝ ի նորայն գնայր պատերազմ, և եղեալ ի մէջ կապպադոկիայ՝ և կիլիկիայ, հասանէ նմա վախճան մահու. կա-

ա. Դ. յԱնտիոք ի տեղի վոխանորդեալ եպիսկոպոս, որ ունէր Ն. յայլ որ ունի զաղանդն. Բ. Գ. Ա՛ իսկ: Գ. Ն. ամենեցունց. Դ. Գ. իման. Ե. Ա՛ յուժով. Գ. Դ. Կապուտիկոս:

Իսկ այս էր ամ առաջին երկկրիւր ութսուն և հինգ Ողիմպիադումն. և եկաց Կոստանդինոս ամս քառասուն և հինգ: Թագաւորեաց ամս երեսուն և ութ, ընդ հաւրն Թագաւորեաց ամս քսան և երեք: Իսկ յետ վախճանի նորա ամս ԻՆ. որքանեաց սղագաւ և գիրքս ունին ժամանակ: ¹

1 Տես Մէք. Ասորի (Երուս. դպ. 1871. էջ 139) • Իսկ Յուլիանոս գնացեալ ի Քալէս ընդդէմբարբարոսացն, յաղթեաց, եւ հզարտացեալ թագաւոր քարոզիչս և ի գորակն: Եւ յուեալ զայս Թագաւորն Կոստան, զարհուրեցաւ եւ մկրտեցաւ ի Գոյիսէ եպիսկոպոսէ Անտիոքու. որ էր Արիանոս եւ եւ ընդդէմ Յուլիանոսի եւ ընդ մէջ Կիլիկիոյ եւ Կապադոկիոյ մեռաւ Հէնցեալ ամս քառասուն եւ ութ եւ Թագաւորեալ ամս քսան եւ հինգ: Այս հաստատեց շատ կարճւոր է. որովհետեւ պալզ ցոյց է տալիս, որ հեղինակը աչքի առաջ է ունեցել Սոկրատի ընդարձակ Թարգմանութիւնը կամ քննադիրը. իսկ մի ուրիշ սեղ. Մէք. Ասորին (էջ 26) մատնացոյց է անուամբ շեղ համառօտ օրինակը:

տարեալ զկեանս իւր ոչ ուղղափառութեամբ, որ ունէր ամս ԻՆ. « Թագաւորեալ ամս ԼԸ. Բ ՄՁԵ ողիմպիադայն, (ոչ բարեպաշտութեամբ. ² որպէս և նորին հայրն Կոստանդինոս ինքնապէս Թագաւոր. ³) Այսպէս կատարեցաւ ի նոյեմբերի ամսան ⁴ յերիսն:

ա. Բու. Չեռ ԽԷ. ք. Բուրր Չեռ ԼԾ. գ. Գ. Ա՛ քարեպաշտաբար. դ. Գ. Թագաւորին. ե. Ն. ամնոյ.

ԳԻՐՔ ԵՐՐՈՐԴ

ԳԼ. Ա. 1

Վոստանդիոս Թագաւոր ի սահմանսն Վիւլիկոյ
Էրիցն Նոյեմբերի ամսոյ առ հիւպատոսաւքն Տաւադուսիւ
և Փղոռէնտիոսիւ կատարէր զվարսն: Իսկ Յուլիանոս առ
Տոյն հիւպատոսաւքն ի մետասանին զկնի նորուն ամ-
սոյն Դեկտեմբերի յարեմտայինցըն կողմանց գնացեալ
ի Վոստանդինուպաւլիս եմուտ, և ի նմա ինքնակալ²
Տուցանիւր: Բայց վասն զի Յուլիանոսի Թագաւորի բա-
Շաւորին՝ առն՝ սակաւս ինչ պատմել կայ առաջի:

Մի՛ ոք ի նորայոցն ծանաւթից խնդրեցէ զճոռո-
ւտութիւն պատմութեան, որպէս զի պարտ գոլ յաղագս

ա Քս. Էլլոցիոս հռչակաւոր, անուանի:

1 Տես Սոզոմ. Ե. 2. Թէոդ. Գ. 1.

2 Յուլիանոսը արդէն առաջ էր Գողղիոյում զուր հրատարակուած:

ԳԼ. ԴԵՆ.

Թէ որպէս Յուլիանոս Թագաւորէ եւ արարցն իւր:

Իսկ Յուլիանոս իբրև լուաւ զմահն իսկոյն գնաց ի Վոս-
տանդնուպոլիս, և մտեալ ի ներքս Թագաւորեաց, և ինքնակալ
զինքն եցոյց՝ աշխարհի. վասն որոյ պատմել հարկաւոր է զնո-
քս ազգատոհմ. ^Բ

ա. Դ. կոչեաց զինքն. Բ. Դ. Ն. ազգագատոհմ:

այսորիկ բանն ո՛չ պակասեցուցանել, զորս յաղագս որոյ բանս: Ասան զի քրիստոնէական գորով պատմութեանն, վասն յայտնութեան խոնարհագոյն յուղարկել զբանն, և այս ի սկզբանէ պատմեցաւ: Բայց սակայն ճառելի է յաղագս նորա և ազգին և խրատուն, և եթէ որպէս ի թագաւորութիւն եկն. և զայս արասցուք մեք փոքր ինչ ի վերուստ սկսեալ յաղագս ամենեցունց:

Առստանդիոս որ զԲիւզանդիոն իւրոջն յորջորջեաց անուամբ, երկուս ունէր միահարս՝ եղբարս, ոչ ի նմին նորա մուրէն եղեալս. մեկին Գաղմատիոս անուն, իսկ միւսոյն Առստանդիոս: Եւ Գաղմատիոս որդի ունէր համանուն ընքեան: Իսկ Առստանդիոսի երկուք եղեն որդիք, Գաղաս Բ և Յուլիանոս: Արպէս զի ապա յետ վախճանին շինողին զԱռստանդինուպոլիս զաւրականքն սպանին զԳաղմատիոս. 1 յայնժամ նոքա որր մնացեալք յընտանին հաւրէն առ փոքր ինչ ընդ Գաղմատիոսի վշտանային. եթէ ոչ զԳաղոս ախտ ինչ ակնկալութիւն

ա. Ուղիղը՝ Առստանդին:

բ. Γάλλος.

1 Յուլիանոսը ձեռն է 331 թուին. Գաղմատիոսը սպանուեց 387 կամ 338 թ.:

Մեծն Առստանդիանոս որ զԲիւզանդիոնն շինեալ Կ յիւր Բ անուն կոչեաց Առստանդնուպոլիս. երկուք էին Գ եղբարք միահարք, 2 այլ ոչ ի մօրէ իւրմէ. որ Բ անուն էր Գաղմատիոս. 3 որ յետ շինելոյն զԱռստանդնուպոլիս ի զօրականացն ի պատճա-

ա. Բ. շինեաց. Դ. շինեաց կոչեցեալ Առստանդիանուպոլիս. բ. Ա՛ իւր. գ. Դ. երկուքն. դ. Դ. միահարք. ե. Ա՛ որում. զ. 3 որպէս. 4 թեքք թարգմանութենէս առեալ է եւ ի գիրս Սերէոսի, 55. 6 Յուլիանոս եւ Գաղիանոս որդիք Գաղմատիոսի ումնս.: Նոյն սխալ է եւ ի Վարդան Սրեւեցի. պատմ. 44. եւ ի Մխիթ. Ասորի 137 եւ 140.:

աւնելով մահու ապրեցոյց, իսկ Յուլիանոս ութ ամաց փոց էր տակաւին կեցեալ լինէր: Եւ վասն զի որ հակա-
աակ նոցա դիմումն թագաւորին թուլանայր. Գաղոս
յորս յիոնիա ըստ Եփեսացի վարդապետն հպէր, ուրա-
նաւր ստացուածս ի նախնեացն բազումք: Իսկ Յուլիանոս
ածեալ ի Կոստանդնուպալիս ի խրատարանացն ա լսէր
ի Բասիլիկոջն, ք ուրանաւր յայնմ ժամ խրատարանքն
էին, սատակ ձեռով յառաջն գորով, ք և ի Մառզոնիոսէ
ներքինւոյ դաստիարակեալ: Բայց քերականացն բանից
Միկոկէս Լակոնացի ք էր նորա խրատիչ, իսկ զճարտա-
սանականն յԵկիբողոսէ ք իմաստակէ քրիստոմէնէի յայն-
ժամ հանդիպեցելոյ: Բայց զայս յայնժամ Կոստան-
դիոս թագաւոր նախկին իմացաւ. որպէս զի մի՛ զհե-
թանոս վարդապետի աղանդ լուեալ առ պաշտաւն
խոնարհեցի: Քանզի նախ քրիստոմէնէ էր Յուլիա-

ա. παιδαγωγία.

բ. βασιλική.

գ. εφեսους ενθωμιον:

դ. δόνατος υλις ερωασ ε. ն ի՛ կողիսողական, որ առաջ է եկել
Յոյն ընագրի սխալ ընթերցումից եւ ըստացի ընդօրինակութիւնից առանց
Պիտրը հասկանալու. Νικόκλης ο Λάκων. Նիկոկէս (ո) Լակոն:

ե. Ἐκηβόλιος.

ա է իմեքէ մեռանի, և մնա նորա երկու որդիս. Գաղոս և Յու-
լիանոս որքք. զոր առեալ թագաւորն սնուցանէր զմանկունն.
էր ութ ամ Յուլիանոսի զոր աայր յուսումն՝ ի վարդապետս
արուեստից քրիստոնէից, և ի ներքինեացն դաստիարակն: Եւ
յետ այլ ուսմանց՝ ուսանէր զքերականութիւն Յուլիանոս,
և զգուշանայր նմա ի հեթանոսական՝ աղանդիցն՝ քրիստո-
նէաբար կեալ. քսկ նա զթագաւորին ահ ունելով, ունէր

ա. Α. ի քրիստոնէական. բ. Β. աղանդիս. գ. Ա՛ քրիստոնէս
վարկեալ.

նոս: Իսկ աճեցեալ նորա ի բաննս, հռչակ ինչ յամբոխին ընթացաւ, որպէս զի բաւական է առ ի կարգել զՀռոմոցն գործս: Այսորիկ յայտնաբար ապա խառնակեալ խռովութիւն լինէր թագաւորին. վասն որոյ և փոխեաց զնա ի մեծս քաղաքէ ի Նիկովիդա, հրամայեալ մի ուսանել ի Ղիրբանոսէ՝ յԱսորի իմաստակէն. քանզի յայնժամ Ղիրբանոսի ի դաստիարակացն Կոստանդնուպաւսի արտաքսեալ ի Նիկովիմեայ զբաղարսն առնէր: Իսկ սա զբարկութիւնն հակառակ դաստիարակացն ի յընդդէմ գրեալ նոցա բանն՝ զնա խոնարհեցոյց. իսկ Յուլիանոս արգելեալ լինէր հպիլ առ նա, վասն զի Լիբանիոս զհեթանոսականն ունէր աղանդ: Բայց սակայն Յուլիանոս փափագաւ զոլով բանից նորա, ժողովելով զնոսս ներքսակայիւր: Իսկ յառաջադիմացեալ նորա ի ճարտասանականն, ի վերակառ ի Նիկովիդիայ Սաքսիմոս իմաստասէր. ոչ թիւզանդն՝ և Կղաւղոսի հայրըն, այլ Եփեսացին, զոր յետոյ իբր հնարսց ինչ ա-

- ա. գայր, ժամանէր: ἐφ' ἵστῆται.
- բ. Բնագ. δ Βυζάντιος Բիզանդացի:
- գ. μαγγανεία կախարդութիւն, հմայութիւն:

1 Լիբանոս Անտիոքացին ծաղկում էր 360 թ. եւ Թէոդոս մեծի ժամանակ մինչեւ անգամ զօրքի հրամանատար կարգուեց. նա երկար ժամանակ ճարտասանութեան ուսուցիչ էր:

2 Լիբանոսի դաստիարակների դէմ գրած ճառը չկայ:

զքրիստոնէութիւնն. բայց գաղտնի վարժեր՝ և ուսանէր՝ զճարտասանութիւն և զփիլիսոփայութիւն ի Լիբանիոսէ:՝ որ ունէր զհեթանոսական աղանդս:՝ եւ հռչակեալ՝ Յուլիանոս ի փիլիսոփայութեան արուեստս ի բանս և ի թուղթս, և ոչ ի կամաց, այլ յերկիւղէ թագաւորին ունէր զքրիստոնէութիւնն.

ա. Դ. վարէր. բ. Ն. ուսուցանէր. գ. Դ. Լիբանոսի. դ. Դ. աղանդն. Բ. աղանդն. ե. Գ. հռչակել:

րարեալ թագաւորն Վաղէնտիանոս սպանանել հրամայեաց. այս յետոյ եղև:

Բայց յայնժամ ոչ վասն ինչ իրի եկեալ էր ի Միկովիդիայ, այլ որ յաղագս Յուլիանոսին հռչակ էած զնա. իսկ ի սմանէ զիմաստասիրականնս բանս ճաշակեալ առժամայն յիշէր և զաղանդ խրատիչին. որոց և ի ցանկութիւն թագաւորութեան արկեալ զնա: Եւ վասն զի այս լուր յունողէն ոչ թաքչէր, ի մէջ յուսոյ և երկիւղի լինէր ըմբռնեալ. իսկ զաւրացելոյ ևս երկիւղին, զմտածութիւնս փախուցանել կամելով, որ նախ մտերիմ քրիստոնէեայն էր, յայնժամ յածել լինէր և ի ժամանակին յայնմիկ կտրեալ, զմիայնացելոցն. կեղծաւորէր զվարս: Եւ զաղտաբար ճգնէր յիմաստասիրականնս, իսկ յայննապէս զաստուածային գիրս քրիստոնէից ընթեռնոյր. և ի Միկովիդոյ եկեղեցւոջն ընթերցաւ զհարգէր, ի ձեռն այսպիսի ձևոյ զթագաւորին արգելով զդիմուսն: Եւ զայս գործէր վասն երկիւղին. իսկ ի յուսոյն ոչ մեկնեալ զբազմաց ծանաւթից երջանկացանեալ ասէր զժամանակս, յորժամ ինքն զամենեցունց ընգալցի: Յայսոսիկ հաստատեցելոց նորայոցն Վաղոս եղբայր

Չայս ծանուցեալ թագաւորին արտաքս վարէ զխորհրդաւորաց շարին. և ի վերայ նորա սպսոնալիք լինէին, Իսկ Յուլիանոս" ի հրամանէ թագաւորին խորամանկեալ, զերկիւղածութեան ձև առնոյր" և լինէր գրակարգաց եկեղեցւոյն, միշտ ընթեռնելով, և զվարս քրիստոնէից ողջապէս ցուցանէր կասալով միշտ: Չայս տեսեալ" թագաւորին, արգելոյր զսպառնալիս" ի նմանէ. բայց նա գաղանի ոչ դաւարէր ի չար և յանհանճար" աղանդից և ի վարժից սնտի իմաստութեան

ա. Բ. Յուլիանոսի. բ. Դ. առեալ. գ. Գ. Ա" լուեալ. դ. Բ. Գ. զքսպանալիսն. ե. Դ. ի չարէ եւ անյանճար աղանդիցն. Ա" ի չար եւ յանճար.

նորայ կեսար յայտնել էած զնա տեսանելով ի Նիկոմիդիայ, յորժամ յարևելսն կոյս երթայր: Վասն զի Գաղոս սակաւ ինչ յետոյ մեռաւ, առժամայն և Յուլիանոս կարծաւոր թագաւորին կարգեցաւ ՝ վասն որոյ և պահեալ զնա հրամայեաց: Իսկ նորա զաւրեալ փախչել ի պահապանացն, տեղոյ ի տեղի փոխելով ապրեալ լինէր: Իսկ անագան երբեմն թագաւորին կնոջ, որոյ Եւսիբիա անուն, թաքուցեալ զնա գտանելով, հաւանեցուցանէ զթագաւորն ոչինչ առնել նմա չար, այլ թոյլ տալ նմա երթալ յԱթեանս իմաստասիրել: Աստուտ զնա կոչեցեալ թագաւորին կարգեաց կայսր, և տուեալ նմա կին զքոյր իւր Կոստանդիայ՝ ի Գաղիայ ընդդէմ բար-

ա. Դ կասկածանս անկաւ.

բ. Քս. Եղ. Ելենոյ բայց Սոկրատի ձեռագրերից մէկը՝ Մ. Κωνσταντα Կոստանդիա ունի:

բայց Գաղոս՝ եղբայր նորա կայսր լիեալ յորդոյ՞ նորա, յեա վաղճանի Մեծին Կոստանդիանոսի, որպէս նախ ասացաք ըզպատճառս՞ սպանին, և զՅուլիանոս պահել հրամայեաց. իսկ նա զերծեալ ի պահապանացն, տեղուղէ՞ ի տեղի՞ փոխելով ապրեալ լինէր:

Եւ գայ առ կին թագաւորին՞ որում անուն էր Սեբի, բարեխօս զնա առնէր, և թաքուցեալ զնա աղաչէր զթագաւորն մի է առնել նմա չար վասն եղբորն, այլ ընդունել զնա սիրով, և առնել ի տեղի սպանելոյն, եւ յեա բազում աղաչանաց հաւանեցաւ ըստ կամաց կնոջն առնել, և ապա անեալ զնա առաջի, ընկալաւ զնա սիրով և ետ զքոյր՞ իւր նմա կնութեան, և արար զնա կայսր: Եւ առաքեաց ընդդէմ բարբարոսացն ի կողմն արևմտից, անգիտացեալ զնորա խորամանգութիւն:

ա. Բ. Գալոս. բ. Գ. որդոյ. գ. Դ. զպատճառն սպանանի նաեւ զՅուլիանոս. դ. Դ. ի տեղուղէ. ե. Ա՛ ի տեղ: զ. Գ. առ թագաւոր. է. Դ. մի ինչ. ը. Ա՛ Գ. Ն. զքոյրն. Դ. քոյր.

բարեսացն առաքեաց ¹ քանզի բարբարոսքն զորս փոքր ինչ Կոստանդինոս ընդդէմ Մագնէնտի ի մարտակցութիւն ի վարձու կալաւ. ոչինչ պիտանիք ընդդէմ բռնակալին եղեալք, զՀռովմայեցւոցն ապականէին զքաղաքս: Եւ վասն զի մանուկ տիովք էր Յուլիանոս հրամայեաց նմա ոչինչ գործել առանց կամաց զաւրականացն առաջնորդաց, իսկ նոցա զիշխանութիւնս զայս առեալ. հեղզագոյն գործէնոյն հոգ տանէին, և վասն այտորիկ բարբարոսքն զաւրագոյնք էին: Յուլիանոս ապա թողոյր զզաւրավարսն ի կերակուրս և յըմպելիս պարպել: իսկ զզաւրականսն յորդորագոյնս առնէր վարձս սահմանեալս խոստացեալ սպանանողին բարբարոս: Եւ ընդունէր զընդդէմ բարբարոսացն զյաղթութիւն, այս էետ զսկիզբնն, որով և բարբարոսաց նուագիլ. և նմա սորփելի ի զաւրականացն լինել: Բայց էել և բան. եթէ քաղիա ի քաղաքնիացւոց ² մտեալ նորա պսակ իմն,

ա Πολιχνών քաղաք փոքրիկ, գիւղաքաղաք:

1 Վարդան պատմագիրը Սոկրատից առնելով գրում է: (Ձեռ. օրին.) Եւ կարգէ զՔաղոս կեսառ յԱնտաք (յԱնտիոք) եւ զՅուլիանոս յուսումն առաքէ յԱՅէնս, եւ զկնի այնորիկ, ապստամբի Գալոս եւ մեռանի, եւ Յուլիանոս ապրի ալալանօք թագաւհայն. զո, կեսար կարգէ արեւմտեաց Կողմանն տաղով նմա քոյր իւր զԱլիէն ի կնութիւն եւ ինքն չոգաւ Անտիոք: Իսկ Յուլիանոս յաղթեաց բարբարոսացն եւլն. Տես նաեւ Միք. Ասորի Երուս. 1871. էջ. 138. հետ.) (Միք. Ասոր. էլ ունի զԱլիէն որ համապատասխան է յուն. բնագրին) Վարդանը կոստանդին Մեծից մինչեւ Վաղէնտինոսը կայսրների կարգը գրելիս ակն յայտն կերպով օգտուել է Սեկուստից:

Եւ զի մանուկ էր Յուլիանոս, ոչինչ հրամայէ նմա առնել ³ առանց նորա կամաց, և որ նմա կարգեաց խրատիչս. այլ նա առնէր զկամս իւր, բայց հրապուրանօք ունէր զթագաւորն և զպատենեան մինչև թագաւորեաց:

ա Գ հրամայեաց առնել:

յորոց ի քաղաքսն զարդարեն, ի մէջ սեանց ի գեղեցիկ պաճուճանաց, իջեալ նստէր ի վերայ գլխոյ նորա և ի վերայ այսորիկ ամենեցունց որք առընթերն վերագոչէին. որպէս զի նախագուշակել նմա ի ձեռն եղելոյ անշանին զթագաւորութիւն: Բայց ասէն ոմանք որպէս զի Աոստանդիոս սակս այսորիկ առաքե(ա)ց զնա ի բարբարոսս. զի անդ ապականեսցի խառնակեալ ընդ նոսայ: Այլ ոչ զիտեմ թէ ասաւոյքն զայս ճշմարտեն. քանզի մինչ զքոյրն իւր Յուլիանիանոսի համարնակեցոյց, եթէ հանդերձեալ էր, ք զնա խորամանկել, ոչ ինչ այլ զընդդէմ նորայ դաւաճանութիւնս շքրջէր: Այլ զայս իւրաքանչիւրցն դատեսցին կարծիք: Իսկ Յուլիանոսի անգոսնել առ թագաւորին զհեղգութիւնն զաւրավարացն, այլ առաքեցաւ զաւրավար պատշաճ յաւժարութեանն Յուլիանոսի զոր ունելով սպասաւոր վստահանալով, խառնակեցաւ ընդ բարբարոսն: Իսկ նոքա, աղաչէին յղեալք առ նայ, որպէս զի թագաւորին թուղթք հրամայեցին նոցա, յաշխարհն Հռովմայեցւոց հպիլ, և զթուղթսն ցուցանէին: Իսկ նա զբերաւ զաղուչանացն ք կապեաց, և խառնակեալ ըզբազմութեամբն քաջարար յաղթեաց, և զթագաւորն բարբարոսաց գերեվար արարեալ առ Աոստանդիանոս առաքեաց: Յայսոսիկ բարբախտացեալ գերակոչի թագաւոր ի զաւրականացն. և վասն զի պսակ թագաւորական ոչ կայր, մի ոմն յընծայաբերացն որ ունէր մանեկ, առեալ եդ ի վերայ գլխոյն Յուլիանոսի: Եւ այս պատճառաւ թագաւորեաց Յուլիանոս. իսկ զայս աստուստ

ա. Ձեռ. ոմնի .եղոյ.

բ. Ձեռ. հանդերձել եր:

գ. Ձեռ. ազազանացն:

Թէ են իմաստասիրեն, փորձեսցեն լուսւղքն նմա՝ մանաւանդ գովաւղքն զնայ: Բայց զայս ասեմ՝ զի ոչ աղաչել զՎոստանդիանոս: և ոչ ուրախ արարեալ որպէս բարեգործ զամենայն գործէր որ ինչ Թուէր նմայ. և զորս ըստ նաճանգացն իշխանս փոփոխէր և քարշէր՝ զՎոստանդիոս ի քաղաքն ընթեռնելով Տրապարակաւ զորս ի բարբարոսն նորա Թուղթս: Վասն որոյ և ի նա յաւելին: և ի Վոստանդիոսէ մեկնէին ամենեքեան: Յայնժամ ապա և զկեզճաւորութիւն քրիստոնէութեանն յայտնարար մերկացաւ. քանզի հաստատելով ի քաղաքն զմեհեանն բացեալ զոհս մատուցանէր: և զինքն քահանայապետ անուանէր: Եւ զայս առնելով պատերազմ ցեղական յարուցանէր: հակառակ Վոստանդիոսի առնելով զգլխմունն: Եւ որքան որ ի վերա նորա հառապութեամբ Թերեւս լինէր օրչափ ինչ պատերազմ ունի չարքս. քանզի ոչ պրդեւք առանց բազում արեանց լինէր դատապարտեալ փոյթ իմաստասիրին: Բայց Աստուած որ ընտանեացն խորհրդոց դատաւոր, զմինն յընդդիմաջանաւղացն առանց այլ Ֆլասուս դադարեցոյց ի գլխմունէն: Քանզի լինելով Յուլիանոսի Թրակացեացն ազգսԲ պատմեցաւ նմա մահն Վոստանդիոսի. և այսպէս զցեղականն պատերազմ փախոյց զչոռովմայեցւոցն իշխանութիւն: Իսկ Յուլիանոս հասեալ ի Վոստանդինուպաւլիս առժամայն գիտէր պատճառաւ ինչ իւրացուցանել զբազմութիւնն: և զառ ի նոցանէն բա-

ս. Ննորո ծառէր: ք. 7 մէջ ժողովորդ Թրակացոց:

Եւ յիս մահու Թագաւորին զայ ի Վոստանդիոսապոլիս որդեո ասացաք: և անգն արուեստիւ խորամանգութեամբ իւրաքուքանէր զամենեւեակ. և զի գիտէր զՎոստանդիոս յամե-

ա. Գ. զամենեւին.

յորոց ի քաղաքան զարդարեն, ի մէջ սեանց ի գեղեցիկ պաճուճանաց, իջեալ նստէր ի վերայ գլխոյ նորա և ի վերայ այսորիկ ամենեցունց որք առնթերն վերագոչէին. որպէս զի նախագուշակել նմա ի ձեռն եղելոյ անշանին զթագաւորութիւն: Բայց ասեն ոմանք որպէս զի Կոստանդիոս սակս այսորիկ առաքե(ա)ց զնա ի բարբարոսս. զի անդ ապականեսցի խառնակեալ ընդ նոսայ: Այլ ոչ զիտեմ թէ ասաւդքն զայս ճմարտեն. քանզի մինչ զքոյրն իւր Յուլիանիանոսի համարնակեցոյց, եթէ հանդերձեալ էր, ք զնա խորամանկել, ոչ ինչ այլ զընդդէմ նորայ դաւաճանութիւնս շքրջէր: Այլ զայս իւրաքանչիւրցն դատեսցեն կարծիք: Իսկ Յուլիանոսի անգոսնել առ թագաւորին զհեղգութիւնն զաւրավարացն, այլ առաքեցաւ զաւրավար պատշաճ յաւժարութեանն Յուլիանոսի զոր ունելով սպասաւոր վստահանալով խառնակեցաւ ընդ բարբարոսն: Իսկ նոքա աղաչէին յղեալք առ նայ, որպէս զի թագաւորին թուղթք հրամայեցին նոցա յաշխարհն Հռովմայեցւոց հպիլ, և զթուղթն ցուցանէին: Իսկ նա զբերաւղ աղաչանացն ք կապեաց, և խառնակեալ ըզբազմութեամբն քաջարար յաղթեաց, և զթագաւորն բարբարոսաց գերեվար արարեալ առ Կոստանդիանոս առաքեաց: Յայսոսիկ բարերախտացեալ գերակոչի թագաւոր ի զաւրականացն. և վասն զի պտակ թագական ոչ կայր, մի ոմն յընծայարեւրացն որ ունէր առեալ եդ ի վերայ գլխոյն Յուլիանոսի: Եւ ճառաւ թագաւորեաց Յուլիանոս. իսկ որ

ա. Ձեռ. ունի սեղոյ.

բ. Ձեռ. հանդերձել եր:

գ. Ձեռ. աղազանացն:

Թէ են իմաստասիրեն, փորձեսցեն լուսւղքն նմա մա-
 նաւանդ զովաւղքն զնայ: Բայց զայս ասեմ, զի ոչ աղա-
 շել զՎոստանդիանոս: և ոչ ուրախ արարեալ որպէս բա-
 րեգործ զամենայն գործեր որ ինչ Թուէր նմայ. և զորս
 ըստ նահանգացն իշխանս փոփոխեր և քարշէրս
 զՎոստանդիոս ի քաղաքսն ընթեռնելով Հրապարակաւ
 զառ ի բարբարոսսն նորա Թուղթս: Ասան օրոյ և ի
 նա յաւելին: և ի Վոստանդիոսէ մեկնէին ամենեքեան:
 Յայնժամ ապա և զկեզճաւորութիւն քրիստոնէեա-
 լեանն յայտնաբար մերկացաւ. քանզի հաստատելով
 ի քաղաքսն զմահանսն բացեալ զոհս մատուցաներ: և
 զինքն քահանայապետ անուաներ: Եւ զայս առնելով
 պատերազմ ցեղական յարուցաներ: հակառակ Վոստան-
 դիոսի առնելով զգլխմուկնսն: Եւ ողբան որ ի վերս նորս
 հաստատութեամբ Թերեւ լինէր որչափ ինչ պատերազմ
 ունի չարիս. քանզի ոչ որդեւք առանց բազում որ-
 եանց լինէր գասապարտեալ փոյթ իմաստասիրէն: Բայց

նիս վասն Թողլոյն զհինն իւր զՎոստանդիայ, յետ որոյ այլ ոչ առնոյր կին, իսկ զխոհակերսն՝ վասն սոսկ զկերակուրն ուտելոյ, իսկ զգառայս միոյն առ բազումս լինել բաւական: Ջոտսա վասն այսորիկ էհան արտաքս՝ իսկ ի գպրացն զյոլովս առաջնունն էեա հանդիպման, իսկ այլոցն ի նոցանէ վարձս զբաւղի հրամայեաց տալ: Երարձ և զհարկս պիտոյից նըւէնդացն, ա զորս խաշանց ջորոց և իշուց. միայն երափարացն պիտոյից Թուլացոց սպապաւորել հարկացն, իսկ զայսոսիկ զնորա գովեն սահաւք և պարսուեն բազումք: Աթէ դադարեալ որ ի Թագաւորական մեծութենէն, բազմացն եղեալք սքանչելիք, արհամարհեալ առնէր զԹագաւորութիւնն, և ոչ այս միայն. այլ և աւթագանալով՝ ճառաշարագրէր.՝ և զայսոսիկ իջուցանելով ի սինկղիտոսացն խորհուրդ ցուցանէր: Քանզի միայն ի Թագաւորաց ի Յուլիոսէ նախկին կեսարէ էմուտ ի սինկղիտոսացն խորհուրդս: Պատուէր և զորս առ իւրատն փութացաւ զս:

ա. τὸν θημῶσιον τῶν χρεῶν δρέμει δὴ ἠαρζαί:

1 Այդ շաւերը նա առուանում է πατέρα πολλῶν λόγων՝ հայր բազմաց շաւեր:

Եւ Թողլու զիւր կինն և այլ ոչ առնու կին. և ներքինն " ի բաց հանէր ի տանէն. " և զյոլովս ի Թագաւորական տանէն պատուազոցն. և երարձ զհարկս յոլովս. զի վասն ընտանեաց Բագաւորին, և ձիոց, և ջորեաց, և իջոց, և արջաւոց, և սէխոցոց. բայց զարքունի զերեմարոցն՝ միայն ունէր զհոգո: Եւ զայսոսիկ զնորա գովեն սահաւք, և պարսուէն բազումք, որդես արհամարհել Թուէր զաւելորդ իրս ունելով Յուլիոսոս զպաւելեալն յինքեան զնափառութիւնս:

ա. ն. Դ. զներքինն. բ. Դ. բաժանեաց ի տանէ եւ յարք. գ. Դ. ջորոց. դ. Դ. Ա՛ երեմարոցն.

մանաւանդ զխոստացեալան ուսումնասիրել: Ասան որոյ և ամենայն ուստեք զայսպիսս ածէր առ նա հռչակն: Յորդեալք լինէին առ Թագաւորութիւնն ունաւզքն զփիլիսոփայականսն հանդերձս. և բազումք ի ձեռնն առաւել քան թէ ի խրատուէն լինէին ցուցեալք. և ամենեքեանն էին ծանր քրիստոնէից, արք պատրաւղք, և կալաւդին աղանդւոյ ընտանեցեալք:

Իսկ ունելով Յուլիանոսի զառաւելեալն յինքեան զոնափառութիւնս զամենայնս, զնախ քան զինքն զթագաւորան գովեաց ի ճառին, յորում կայսերս զնոսա վերագրեաց, յայսպիսի սովորութենէ շարժեալ և ընդդէմ քրիստոնէից ճառս շարագրէր: Քանզի զխոհակերս և զգառայան հանել ոչ իմաստասիրէր, այլ և ոչ իմաստութիւնն թագաւորի՝ քանզի երկաքանչիւքն զամենայն ամբաստանութիւն և զյաչաղանս առաւել հաստատէին: Ասան զի թագաւորի պարտ

ա. φιλοσόφου ἔργον. οὐ μὴν βασιλέως: *Իմաստասիրի վայել գործեր, այլ ոչ թագաւորի:*

ճառս շարագրեաց ի գովեստ առաջին թագաւորացն, որ նախ քան զինքն, և Պեսարս՝ զնոսա վերագրեաց. և յայնպիսի սովորութենէ շարժեալ, և ընդդէմ քրիստոնէից ճառս հայհոյութեան շարագրեաց, և զասացեալն ուղղապէս, ջանայր այլափոխել ի հաղր և յայպն կատականաց, Այնպէս էր նորա կռօցն օրինակ՝ առ քրիստոնեայս, ոչ իշխանապէս և թագաւորաբար առնէր զՏալածանս քրիստոնէից, այլ հրապուրանօք զգողիչն՝ յափշտակէր յինէն ի՞ պարզամտացն և ի դիւրահաւանիցն, և այսպէս խորամանգեալ որսայր ի կորուստ և այնպէս խորհէր զքրիստոնէութիւն բառնալ արուեստիւք:

ա. Գ. զկեսարս. բ. Դ. այնպիսի. գ. Գ. արակ. դ. Դ. առ քրիստոնեայսն. ե. Դ. զգով շս. զ. Դ. իսկ պարզամտացն.

է նմանել Փիլիսիփոս, որքան ինչ առողջախոհութիւն և արդարութիւն տեսանէ, իսկ Փիլիսոփոս թէ զամենայն զթագաւորին նմանեցուցանէ, անգանի ի դիրմանէն: Յաղագս Յուլիանոսի թագաւորի և ազգի նորա և խրատուն և թէ որպէս ի թագաւորութիւն էանց, այսքան որպէս ընթացմանէ ճառեցաւ:

Գլ. Բ¹

Իսկ առ ժամայնս, որոց առ եկեղեցիսն առ նորա ժամանակաւքն եղելոց արասցուք յիշատակ:

ՅԱղէքսանդրիա ի մեծումն քաղաքի պատահեաց լինել խռովութիւն յայսպիսի պատճառոյ:²

Տեղի մի էր ի հին ժամանակաց ի քաղաքին խոպանացեալ լի աղբով բազմաւ, յորում հեթանոսքն նախկին Միթոոսի^ա նուէրս մատուցանելով մալուխի զոհէին:⁵

ա. Կփ Մեթոք:

1. Տես Սողոմ. Ե 7. Ամիանոս Մարտիրոսն ԻԲ. 11. Եպիփան. Հերձ. 22. Փիլոսո. Է. 2. Կասիոզ. 2. Յ. Նիկեփ. Ժ. 6:

2 Աղէքսանդրիայի «յս խռովութիւնը շատ յայտի էր եւ նրան յորումն բոլոր ժամանակակից պատմագիրները:

3 Միթոսն Պարսից արեգակի աստուածն էր:

Գլ. ԽԶ.

Յաղագս խռովութեան Աղէքսանդրիոյ, եւ Գորգիոս արիստութեան քոռնէր զտեղի Միանասի, ի պատճառէ լամքէ ըմբռնի եւ կենդանի այլոք:

Յայտոսիկ լինէր խռովութիւն յԱղէքսանդր^ա յայսպիսի պատճառով: Էր աւերեալ մեհեան մի ի անդուռ ուրեմն, զոր կամէր Գէորգ արիստեան, որ ունէր զտեղի Աթանասի, սրբոց^Թ

ա. յԱղէքսանդրիայ: Բ. Դ. սրբոյ. Գ. սրբո.

Ջայս Լոստանդիոս, որ յառաջագոյն որպէս զպարապական ինչ, Աղէքսանդրացեացն տան եկեղեցւոյ իսկ Գէորգիոսի կամելով տուն աղաւթից զնա կազմել մաքրել Հրամայելը գտեղին. և ի բրելն դարան գտանէին ի խորսս բազումս յորում խորհուրդքն հեթանոսաց կային թագուցեալք: Այսոքիկ էին զազաթունք մարդկան բազումք՝ մեծամեծաց և մանկանց, յորս կայր բան նախկին ասիլ. յորժամ ի ձեռն որովայնից դիւթութիւնս առնէին հեթանոսքն, և մոզականս կատարէին զոհոս, հնարելով զանձինս: Ջայսոսիկ գտեալ քրիստոնէիցն զՄիթոռոսի փոյթ դնէին ամենեցունց յայտնաբար ծիծաղելիս ցուցանել զհեթանոսացն խորհուրդս. և ծաղէին նոյնժամայն մերկս հրապարակաւ զզազաթունսն ցուցանելով: Ջայս տեսեալ որոց յԱլէքսանդրիայ հեթանոսացն և ոչ բերելով զիրին զնախատանս, բարկութեամբ բորբոքէին, և զամենայն զհանդիպեալ ինչ զէն սրարեալ դիմէին ի վերա քրիստոնէիցն. և ամենայն տեսակաւ սպանմամբ մահուան սպանին զբազումս ի նոցանէ. քանզի զոմանս սրով, իսկ զայլս բրաւք, և որ քարիւ սպանանէին, իսկ զայլս տոռամբք սպանանէին խեղդելով. զոմանս ի նոցանէ և խաչեցին, թշնամանս խաչին զայս ի վերա ածելով զմահ, իսկ զյուրովս վիրաւորեցին, և որ առ այսպիսս սիրեն լինել:

Եկեղեցի շինել. Եւ բրէինգտեղին. և գտին խորս՝ և ի ներքս քանգունս արանց և մանկանց՝ ըստ հեթանոսաց աղանդից: Ջայսոսիկ ցուցեալ հեթանոսաց ծաղր և այլն՝ զնոսա առնէին. և նոցա ոչ բերելով զնախատինսն, յարեան բարկութեամբ ի վերայ քրիստոնէից սրովք և բրովք և քարամբք, զբազումս արիանոսացն սպանին, որք ընդ Գորգիոսին էին.

ա. Դ. խորս եւ ի նորոյ գանգուրս. Բ. Դ. կանանց. գ. Դ. յայլն:

Գլ. Ե. 1

Իսկ յայնմ ժամանակի Ղակիփեռ և Եւսեբիոս յաքսորեացն կոչեցեալք լինէին Թագաւորական հրամանաւ: Ղուկիփեռ էր կաղացեաց՝ եպիսկոպոս, որ է քաղաք Սառղինոյ. իսկ Եւսեբիոս Բեռկաղայեաց, ք սա քաղաք է յՊտալիայ Ղիդիւացեաց, երկոքեանն ի վերին Թերեոյ՝ յեքսորեացն ելեալք խորհուրդ առնէին որպէս զի իւրք յեղանակաւ զեկեղեցոյն ապականեալ զկանոն ո՛չ արասցեն անտես:

ա. Καράλων 280. Ղուկիփեռ եր կաղացեաց:

բ. Βραχέλλων.

գ. Θηβαί.

1 Տես Ոռգ. Ե. 12. Թէոդ. Գ. 5. Ռուփին ժ. 27. 28. Կաս. 2. 18. Նիկիփ. ժ. 14.

(Բայց Մթանաս՝ խաղաղասէր վարդապետութեամբն խըրատէր և ուսուցանէր զվարս պարկեշտութեան, և հաստատէր ի հաւատս որ ի Հայր և յՈրդի և ի Հոգին Սուրբ և յանհանձար աղանդիցն Արիոսի և հոգեմարտիցն՝ մաքրէր զիւր հաւատն ի փոսս և ի գոպութիւն ամենասուրբ Երրորդութեան.)

Եւ ամենեքեան արտաքսասահմանեալք՝ զիւրաքանչիւր եկեղեցիս՝ հաստատէին ի հաւատն,՝ և զհակառակորդսն է ըմբերանէին ի Սուրբ Գրոց՝ ի հնոց և ի նորոց, զԱրիոս և զՀոգեմարտս, և զՍաբելացիս, և զՊողոսացիս, և զՓոտինոսացիս՝ և զՄանիքեցիս, և զԱպողինարսս, ք և որ հերետիկոսացն մոլորութիւնք են. այլ յայլմէ երևմանց ի պէսպէս աղանդս ձեռնարկեալ հակառակսն ճշմարտութեան, որ յԱստուծոյ՝ որ ի

ա. Ա՝ Մթանասայ. բ. Գ. դաւանութիւն Մթանասայ ի սուրբ Երրորդութիւն եւ յանհանձար աղանդիցն. գ. Ն. Հոգեմարտին. դ. Դ. աքստաքս սահմանեալքն. Բ. արտասահմանեալք. ե. Դ. յիւրաքանչիւր տեղիս. զ. Դ. ի հաւատս. է. Ն. զհակառակողսն. ը. Գ. Ն. զՓոտինացիս. Բ. Թ. Դ. եւ զԱպողինարիս. ժ. Դ. Աստուծոյ.

ԴԼ. Զ. 1

Հաճոյ թուեցաւ ապա զՂուկիփեռ յԱնտիոքիա Ասորւոց առաքել. իսկ զԵւսէրիոս յԱղէքսանդրիայ, որպէս զի ժողով ընդ Աթանասա արասցեն, զեկեղեցւոյն հաստատեցեն զհաւատ: Բայց Ղուկիփեռ սարկաւազ զոմն առաքեաց յիւրն տեղի ի ձեռն որոյ խոստովանեալ զառ ի ժողովոյն տպաւորեալս, իսկ ինքն յԱղէքսանդրիա գնացեալ գտանէ խռովեալ զեկեղեցին. քանզի երկպառակեալ տեսանէ զեկեղեցին յընքեանս, զի ոչ միայն արիանոսական հերձուածն յԵւզոյիոսէն հանդիպեալ որոշէր զեկեղեցին, այլ քանզի որպէս և նախկինն ասացի. Մեղիտիոսի հանդիպեալքն, փութով առաջնորդին առ համափառսն խղճացեալք լինէին. կարգեալ ապա եպիսկոպոս զՊողինոս ի նոյն² գնայր Ղուկիփեռ յԱնտիոքայ:

1 Յես Սող. Ե. 12. Թէսզ. 4. 5. Ռուփի՛ ժ. 27.

2 Պաւլինոսը Անտիոքիայի քահանայ էր եւ Եւստաթի հետեււղների առաջնորդ:

վերայ ամենեցուն էր հարկաւոր և երանաւոր: " Երանելին Աթանաս. որ Բ զնոյն ասէր առ մերձաւորս զհաւատոյն բան ըստ սուրբ ժողովոյն Նիկիայ և ըստ սահմանի կանոնադրութեան, և զնոյն³ դարձեալ գրէր ոչ յուժեքէ դրդուեալ և խոտորեալ յընդիմակգացն, և հաստատուն և անշարժ և անդրդուելի մնայր ի վերայ հիման աւանդութեան առաքելոց և մարգարէից:)⁴

ա. Դ. հռչակաւոր եւ ականաւոր. Գ. Ա. հարկաւոր եւ ականաւոր էր. Բ. Ա՛ շիք. գ. Դ. ըստ սահմանադրութեան եւ զնոյն. դ. Դ. մարգարէիցն, Բ. առաքելոցն եւ մարգարէիցն.

ԳԼ. Է. 1

Իսկ Եւսէբիոս հասանելով յԱղէքսանդրիա փութապէս հանդերձ Աթանասիւ ընդունէր զժողովն: 2 Եւ ժողովէին ի յողովից կողմանց եպիսկոպոսունք: Եւ յաղաքս առաւելագունիցն և կարևորաբանից կրթէին ընդ միմեանս. ուրանաւր և զՍուրբ Հոգին աստուածաբանեալք համագոյ Երրորդութեանն զուգառեցին. և զառեալն յԱստուծոյ Բանէն մարդ ոչ միայն մարմնով, այլև յոգևով ասացին. որև հին եկեղեցականացն արանց թուի: Քանզի ոչ նորագոյն ինչ աղանդ իմացեալք յեկեղեցին մուծանէին, այլ զոր ի սկզբանէ և եկեղեցականն աւանդութիւն ասէր, և յընդունականաց քրիստոնէի իմաստակաց լինէր իմաստասիրել: Քանզի այսպէս ամե-

1 Տես Սողոմ. Է. 12. Ռուբին. Ժ. 28. 29. Կաս 2 29. Դիկիփոր Ժ. 15.

2 Այս ժողովի նպատակն էր միջոցներ ձեռք առնել արիւստներին վերադարձնելու.

ԳԼ. ԾԸ.

Դաւանութիւն սրբոյն Աթանասայ:

Ասէր զխոստովանութիւն այսպէս առաջի ամենեցուն գրով ըստ վերաձայնութեան ժողովոյն, զոր արեզբրական եկեղեցիք ուղղափառաց քարոզեն միշտ.

(Անսկիզբն Հայր ամենակալ և մշտընջենագով, 1 արարիչ երկնի և երկրի, և որ ի նոսա արարածք. և Որդի ի Հօրէ ծնեալ և ոչ արարեալ, արարչակից Հօր և մշտընջենակից, անժամանակ, և անմարմնապէս ի նոյն բնութենէ և ոչ այլուստ ի ներքս մտեալ, և ամենայն ինչ նովաւ եղև.) 1

ս. Նորայր. Տես եւ ի Ստեփ. Ուսպել. ԿԹ. 510-512. այլ դաւանութիւն ս. Աթանասի. ք. Նոր. 1. Տես եւ ՀԿԶ բն. ի մշտընջենագով. գ. Դ. եղեալ:

նայն նախկինքն զյաղագս այսորիկն քննել զբան զբով մեզ թողին: քանզի և իռիներոս^ա և Կղեմէս: Ապողինարիոս[ի] Եռասպղոսացւոյ Բ և Սեռասիոն Անտիաքա եկեղեցւոյն առաջնորդ: Հոգւով զառեակն մարդ ի խորհրդաբան յիւրեանց ճառսն խոստովանեալ ասացին: Եւ ոչ այս միայն, այլև Բիւրեղոսի Գ Փիղատեղիւոյ, որ յԱրարիայ եպիսկոպոսի եղեակն ժողովու գրելով Բիւրեղոսի զնոյնս աւանդեաց: Իսկ Արիգէն ամենայն ուրեք ի բերեալսն յիւր գիրս Հոգւով զառեալն մարդ գիրէ. առանձնապէս որ ի Ճնուներն: նորա ջերմ իններորդ հատումն զյաղագս այսորիկ խորհուրդն յայտնեաց: Ուրանաւր Աղամ գլխիւստս և Եւա գեկեղեցի լինել անդուրրագոյն յարգարեաց: Վկայք է ասացելոցն արժանաւորքն հաւատով: բայց Պամփիլոս և որ ի նմանէ կոչեցեալն Եւսեբիոս երկրքին միարան զԱրիգէնին զնելով վարսս:

- ա. Ειρηναος.
- բ. Ίεραπολίτης.
- գ. Βήρυλλος.

(Հոգին Սուրբ ի նոցանց յեութենէ. « ի լուսոյ լոյս երեւեալ, որ լուսաւորէ զարարածս լուսով գիտութեամբ և շնորհք: յարդարե տղերբարդ զպարզեւ՝ ոչ այլուս ի ներքս Բ մտեալ, այլ ի հօրե ելածէ և յԱրգւոյ երևի. մի ստուածութիւն յերեսին Գ երկեալ, և առանձնաւորութիւն անշարժ մը՝ նացեալ: Երրորդութիւն կատարեալ և մի ստուածութիւն փոռաւորի.) Գ

ա. նոր. Այս է գրք մեծ Եփ. Գալուսի. Գալուսի 187. Բայ յառեալ ապառաւելն. Աթուսայ զնազել՝ սննդնոցն անդէս քաղաքէ և ևսուցանէր. Աստիքսն Հայր ոչ յամերէ. Որդի ի Հօրէ, և ևսգին Սուրբ ի նոցանց եութենէ. գրք երկրորդ Սուրբաս առամացեթ:

բ. Ն. յնրս. գ. Գ. երեսին. դ. Գ. փռաւորեալ.

և առ որս նախկին ըմբռմանէն ցասուցեալս առ այրն պատահեալք: Յամենայն զրեանն պատասխանի սակս նորայ արարեալք. ոչ նախկին զՈրիզեն առ այս գալ իրողութիւն ասեն, այլ զեկեղեցւոյն խորհրդականն թարգմանեալ աւանդ: Իսկ զնա որք յԱղէքսանդրոյ ժողովուն եղեալք ոչ անպատժելի թողին. բայց ասեմ զոր յաղագս գոյութեան ի էութեան. քանզի Ոսիոս որ Կոստոուքայոյ եպիսկոպոս, որ և յառաջն արարաք յիշատակ, ի թագաւորէն Կոստանդնէ ի շիջուցանել զյայնժամ յԱրիոսէ եղեայն խռովութիւն առաքեալ, զՍարբի Ղիբէացւոյ զաղանդն հանեալ յաւժարեալ, զյաղագս գոյութեան և էութեան խնդիրն առնէ, որ և այն այլ խռովանութեան եղև պատճառ: Այլ յայնժամ ի Միկիայ եղեալն ժողովն զյաղագս այսորիկ խնդիրն և ոչ բանիւ արժանաւորեաց: Եւ վասն զի յետ այսորիկ ոմանք հակառաքանեալ կամէին, յաղագս այսորիկ յայսմ ժողովու սակս գոյութեան և էութեան զայս ասացին: Ոչ ի վերա Ատուծոյ լինել պարտ ասացին, և զայսոսիկն արկին բանիւ հպեալք ասելով. քանզի գոյութիւն և ոչ անուանեալ յաստուածային զրոց, իսկ էութեան բան

(Եւ յաղագս մարգանալոյ Որդւոյն՝ Աստուծոյ, խնդրի բան, որ ի Հօրէ երեւի՞ անձաւելի և անմարմնապէս, նոյն ինքն անսերմանայ ի կուսէ, և զանխառնելիոն՞ խառնէ յորովոյնն անձաւաբար և առանց իմանալոյ Աստուած զնա գործէ միաւորութեամբ, անօրէնութեամբ, և մի Որդի խոստովանի, և պատուով երկրպագեալ և փառաւորեալ, որ ընդ ամենայն կիրս մարգկայինս էանց՞ անարատապէս, կամաւ և ոչ ի հարկէ. զի զմեզ՝ ճանապարհ գործեսցէ ի ընուլ զամենայն

ա. Ա. յՈրդւոյն. ք. Դ. ծնաւ. գ. Դ. մարմնացաւ ի կուսէն եւ զանձառնելիս. դ. Ն. անց. ե. Դ. մեզ.

ի հպեցուցանել զառաքեալն կրանիցն հարկաւ: Ըստ այլ բանի առ յառաջելն իսկ զբանսն աւրինադրեցին, յորժամ զՍարգիսն զկարծիս հանիցեն, զի մի անձ կացուսցէ զբանիցն, որպէս զի զմին իր եռանուն կա(ր)ծեսցուք ասել, այլ իւրաքանչիւր որ յանուանեցելոցն յազազս Երրորդութեանն յիւրում էութեան աստուածաբանեսցի: Զայսոսիկ յայնմ ժողովն:

Իսկ զայս մեք յաղազս զայութեան և էութեան գացուք. և ոչ ինչ արգելու ի ձեռն սզից ասել. որք զբանականի զառ ի հեթանոսացն իմաստասիրութիւն եղին, զգոյութիւնն բազում անգամ սահմանեցին, իսկ էութիւնն ոչ ինչ էր զոր ապա յիշեցին: Բայց իռենէոս՝ ք եր դ ո Ղ , ա ի տառականին արուեստի, Բ և խուժ-

ա. ծ γραμματικῶς

բ. Բաց է թողած •Ατακιστη ραση •ի բառարանին որ Աթննաքանութիւն կոչի:

1 Իռենէոսը հուշակաւոր Հեղուկոսը Աղէքսանդրացու աշակերտն էր: Երբ զարթոնում էր, և ոչ բաժանեմք զՈրդի ըստ անօրէնութեան. զի Յիսուս Քրիստոս երէկ և այսօր նոյն և յաւիտեան, ընդ շօր և ընդ Հոգւոյն՝ Սրբոյ օրհնի յերկնաւորաց և յերկրաւորաց՝ սրբասացութեամբ. ի մի հաւաքելով տէրութիւն և աստուածութիւն ամենատուրք Երրորդութեանն. Արդ՝ որ այսպէս խոստովանիցեն ընդ նոսա և մեք, իսկ որ այլ ազգ իցէ՝ ինքն տացէ դատ յաւուրն՝ դատաստանի:)

ԳԼ. 70Թ.

Յազազս Յուլիանոսի արարեալ նեղութեանցն, որով նեղէր զքրիստոնէայս. եւ վասն սպանանել կամելն զուրք Աթանաս:

(Այսքան սակաւուց ասացան ըստ երանելոյն Աթանասի. և որք ըստ նորայն համագոյութեանն էին խորհողք և օրհնեբողք ՚ միշտ:)

ա. Գ. հոգս բ. Դ. յերկնաւորաց եւ երկրաւորաց. գ. Գ զատաւորն. դ. Գ. աւնեբզնացուք:

դուժ զբանսն կոչէ, քանզի և ոչ ի յոմանց հնոցն ճառիլ. բայց թէ որ գտանի ոչ զայսոսիկ նշանել յորոց այժմ՝ յարառեալ լինի: Քանզի ըստ Սոփոկղեա որ ըստ Փիւնիկեցւոցն, « զարան նշանեալ ասէ զէութիւնն. իսկ ըստ Մենանդափոսի՞ որպէս թէ ոք ասիցէ, զի կարասուն, միւր զէութիւնն: Բայց այս գիտելի է զի հինքն իմաստասէլք զբանն պակասեցուցին: այլ սակայն նորագոյնքն զիմաստասիրաց յաճախապէս փոխանակ գոյութեան բանիւ էութեանն հպեցան: Իսկ զգոյութեանն որպէս ասացաք զսահման յոլովարար բացատրեցին:

Իսկ թէ սահմանացն գոյ գոյութիւն պարառեալ լինի. զիսորդ ի վերայ Աստուծոյ յոչ կարաւղին գոլ պարառիլ տիրապէս հպեցուք բանիւք: Իսկ Եւազրիթոս միայնական իւրում գիրս յանդգնարար և անխորհրդապէս աստուածաբանել ոչ կամի. բայց որոշել որպէս զպարզ ինչ աստուածային ամենայն ուրեք արտաքսակարգէ: Քանզի զզուգադրութեանցն լինել զսահման ասէ. և ինքն զայս ըստ բանի ուսուցանէ, թէ ամենայն նախադասութիւն, ասէ, կամ սեռ ունի պտորագրեալ, կամ տեսակ, կամ տարբերութիւն, կամ յատուկ, կամ պատահումն, կամ զյայտցանէն բաղկացեալ բան յորոց ոչինչ ի վերա սրբոյ Արրորդութեանն ի ճառեցելոցս է առնուլ, այլ լութեամբ երկրպագել անճառելոյն: Զայսոսիկ Եւազրիթոս յաղագս որոյ և յետոյ ճառեցուք: Ի Բայց մեզ թէ և յելսն զայս թուեցաւ ճառել. այլ որպէս պիտանեաց պատճառով պատմութեան յիշեցաք:

Ա. և Փօլոս: Փոփոքս Սոփոկղես յայտնի ողորդութեանսն էս
 ք. Գլխաւոր բառը բաց է թողած, որով միտք չկայ, որ է սարսափ
 արտք բանչարեղէն:

ԳԼ. Բ. 1

Իսկ Աթանասիոս և յաղագս փախստեանն պատասխանատրական բան^ա նախկին խորհրդովք առ որով առընթերն պատմեաց. յորոց զպիտանիսն և զաւգտակարսն աստանաւր զրեցից: ^Բ

ԳԼ. Թ. 2

Իսկ Եւսիբիոս Բերկաղացեացն եպիսկոպոս առժամայն յետ ժողովոյն յԱղէքսանդրիայ յԱնտիոքա դիմեաց. և գտեալ զՊողինոսի Ղուկիփեռա ձեռնադրեալ, իսկ զբազմութիւնն պատառեալ. քանզի Մեղիտիոսի հետեւաւորն առանձին լինէին ժողովեալք խռովեալք, զի յեղելում՝ ձեռնադրութեան ոչ էին միարան. և ըստգտեալ լինէր յինքեան եղելովն գործով, իսկ առ Ղուկիփեռ ամաւթով լռեալ, և ընդ միւսոյ կողմանն ոչ հաղորդեալ, զնաց պատմել յատենի եպիսկոպոսացն զեղեալսն ուղղել, Եւ յետ այսորիկ մեծ փոյթ եղեալ զանջատեալսն միաւորել ոչ կարէր:

Քանզի էհաս Մեղիտիոս յեքսորեացն ելանելով, և գտեալ առանձին ժողովեալս զորս ընդ նմայն ելեալս շոցունցն եղև առաջնորդ. բայց զեկեղեցին^Գ ունէր Եւզոյիոս՝ արիանոսական աղանդոյն առաջնորդ: Իսկ Պաւ-

ա. ἀπολογητικὸς λόγος.

բ. Բուագրում եղած մեծ հատուածը Աթանասի գրքից՝ բաց է թողած.

գ. Բն գեկեղեցիսն.

1. Տես Աթանաս. էջ 320. Կասիոպ. 2. 22. Նիկիւփ. Ժ. 16.

2 Տես Սողոմ. 2. 13. Թէոդ. Կ. 4. Բուկիին Ժ. 30. Սոււպ. Սեփ. Բ. 41. Կաս. 2. 23. Նիկիւփ Ժ. 17.

նոս զվին ի փոքր եկեղեցեացն յորոց ի ներքս ի քա-
 աքին ընդունէր, յորմէ զնա Յւզղլիոս առ ամուլթ ոչ
 հանէր: Իսկ Մեղիտիոս արտաքոյ դրան քաղաքին զժո-
 ղովն առնէր: Յայնժամ այսպէս Անտիոքա Յւսէբիոս
 գնաց:

Իսկ Առկիփեռա լուեալ ոչ ընդունել յՅւսէ-
 բիոսէ ձեռնադրութեան նորա, թշնամանս վարկանէր և
 դժնդակաբար զայրագնէր: և խղճայր հաղորդել ընդ Յւ-
 սէբիոսի, և զժողովոյն զհաճոյացեալսն փորձել ի վիճ-
 մանէ խորհէր: Այս ի ժամանակի արտմութեան ասա-
 ցեալս զբազումս մերժեաց յեկեղեցւոյն, և լինի այլ
 Առկիփիռեանոսաց հերձուած: Այլ Առկիփեռա զբար-
 կութիւնն ընու ոչ կարաց, քանզի կապեալ լինէր իւրովք
 խոստովանութեամբն, ի ձեռն որոց առաքեալ զիւր
 զսարկաւազ զոմն հաստատել զորս ի ժողովոյն տպաւո-
 րեալս խոստովանեցաւ: Վասն զի նա զեկեղեցւոյն խոր-
 հերով ի Սառգիկի ի յընտանին գնաց աթոռ, իսկ որք
 նախկին արտմակիցն եղեալ, տակաւին այժմ յեկեղեց-
 ւոյն որոշին: Բայց Յւսէբիոս զանց աթոռ, իսկ որք
 արևելից զճանապարհն արարեալ, զտկարացեալսն ի հա-
 շատս կանգնէր, ա բաւականալով զեկեղեցականն աւան
 դութեան քարոզութիւնս: Իսկ անդի փոխեալ յիւզ-
 ռեա հասանէր, և ելեալ ի յիտաղիա գնոյնսն գործ
 հաստատելով զբազումս ի ձշմարիտն հաւատ:

ա. Զեռ. ունի կանններ:

1 Անտիոք քաղաքը երկու մասից էր բաղկացաւ. հին քաղ-
 տաքածուում էր Արոնտ գետի ափին ուր գտնուում էր առա-
 ընց հիմնած եկեղեցին, եւ նոր քաղաքը, որ գտնուում էր նո-
 շրջանաձեւ կղզու վրայ եւ հինգ կամուշով միացած էր հին հե-
 աղտեղ էր Սեղիտիոսը ժողով գումարում:

ԳԼ. Ժ. 4

Հասաներ և իղառիոս Պիկտարացեացն ա եպիսկոպոս՝ սա քաղաք է երկրորդ Ակիւտանւոյ, նախկին հաստատելով զհամափառութեան հաւատոյ կարգս և զորս յիտաղիա և ի Գաղիա՞ տեղիսն նախկին ելանելով յաքսորեացն ընդունէր: 2 Եւ երկրորին ապա քաջարար յաղագս հաւատոյն հանդիսացան: Իսկ իղառիոս և բանատր գոյով գրովք, զՀռովմայեցի լեզուով զհամագոյութեանն աւանդեաց զկարգս. ի ձեռն որոյ բաւական այտոցիկ կարդեցաւ ճշմարիտս հաւատոց, բայց կարողաբար և արիանոսացն աղանդոյ, և անպարկեշտ նոցա հերձուածոյն ի վերայ յարեաւ: Այս գոյզն ինչ՝ յետոյ յետ կոչման աքսորեցելոցն եղեաւ: Բայց այս գիտելի է. զի ըստ ժամանակին որք առ Մակեդոնիոս, և Ելևսիոս Եւստաթէոս, և Սոփոնիոս ամենեքին ի միոջէն Մակեդոնիանոսք կոչեցեալք, ժողովս յաճախարար ի յոլովս առնէին տեղիս: Կոչելով և զորս ի Սելեկիայն զնոցա կամաւք հետևողսն, և զորս միւսոյ կողմանն նզովէին. ասէ Գ և զորս Ակակայն, և զորս յԱռմինոն հաւատն հանելովք, [գ] ի Սելեկիա ընթերցեալն հաստատէին, իսկ այս էր որ յԱնտիոքիա յառաջագոյն եղեալն, որպէս և յորում ի նախ քան յայս գիրսն արարաք յիշատակեղեալքն հաստատութեամբ զամենայն եղեալսն իմայ ռ :

ա. 6 Πυκτάβων επίσκοπος.

բ. Բն. անել ունի յեպիսկոպոսութիւնսն.

գ. Բն. ասեմ:

դ. Այս ամբողջ տողը չկայ ըն. մէջ:

1 Տես Սող. Ե. 13. 14 Սուլլո Սեւ. Ս. Պատ. Բ 45. Բուսկին
 Ժ. 31. Կատ. Զ. 24. Կիկ. Ժ. 17. 18:

2 Նա աքսորից վերադարձաւ 380 Թ.

ըցեալք ապա յոմանց, ասէ. «Եւ
անուքն կոչեցեալք, եթէ այլ ինչ խորհրք
կակայն, զիմորդ ընդ նոսա մինչև ցայժմ որպէս ընդ
համոփառս հաղորդէիք: Առ այս զփոյթն պատասխանե-
ցին ի ձեռն Սոփոնիոսի Պոմպիլապոլսի որ Պեփղագո-

«Որք ըստ արևմտիցն, ասեն, յորում այժմ ազհա-
«մագոյութիւնն, իսկ Այետիոս յարևելալս արտաքսա-
«գրելով էմոյժ զըստ գոյութեանն աննմանութիւն. և
«էին արտաքոյ աւրինաց երկողքին: Քանզի ոմանք ստա-
«հակաբար զառանձին էութիւնն Հաւր և Որդւոյ Հա-
«րամանեցին, ի միութիւն համագոյութեանն անուամբ
«աղիբար չարութեանն կապեալք: իսկ նաև յոյժ զՈրդ-
«ւոյ առ Հայր բնութիւն անջատէր զընտանութիւն,
«աննմանաւ ըստ գոյութեանն անուամբ: իսկ երկաքան-
«չիւրիցն ի բազումսն ի հակառակացն անկելոց ծայրա-
«գունութիւն, ի մէջ երկոցունցն ճանապարհ բաւակա-
«նաբար մեզ երևեցաւ զճշմարտութեանն ունել բարե-
«պաշտութիւն. նման ասելով զՈրդի Հաւր ըստ էու-
«թեան»:

Այսպիսիս Մակեդոնիանոսքն առ փոյթն ի ձեռն
Սոփոնիոսի պատասխանեցին, ըստ որում Սարինոս ի
ժողովու ժողովականացն ասէ անգոսնել զԱյետիոս, որպէս
իմաստացեալք զճշմարտութիւնն, կարծեցեալք միակող-
մանի յիշելով զզուգախորհողս համագոյութեանն: Ուստի
և կշտամբեալք լինէին ի ձեռն ընտանի ձայնին, զերկա-
քանչիւրիւքն նորաձևեալք անկան ի ճշմարտութենէն:
ա. Բս. որպէս հիւանդացեալ ունին:
բ. Այս բառը չկայ քն. մէջ:

Այսքան և վասն այսորիկ ճառեցաւ:

Գ.Լ. ԺԼ. 1

Իսկ թագաւորն Յուլիանոս ըստ սկզբանն քաղցր ամենեցուն երթեալ, յառաջ գորով ոչ ամենեցուն նման ցուցանիւր: Այլ ուրանուար մատնութիւն ինչ ընդդէմ կոստանդիոսի լինէր, յաւժարագունիցն քրիստոնէից զինդիրսն տայր. իսկ ուր ոչ այս էր, ընտանին ատելութիւն, զոր միաբան առ ամենայն քրիստոնէեայս ունէին, յայտնապէս ամենեցուն ցուցանէր: Եւ առժամայն ասպա զնուատիանոսացն եկեղեցի որ ի կիւղիկոն յԵւսիոսէ յատակ քանդեալն, վաղվաղակի շինեալ առանց պիտոյիցն հրամայէր. դատապարտումն ծանր ի վերա Եւսիոսի եպիսկոպոսն եղեալ, զոր թէ ոչ ընտանիւ զենակաւ՝ զշինուածն արասցէ: Իսկ զհեթանոսականութիւնն ընդունէր, և զտաճարն հեթանոսաց որպէս առացի շինէր վաղվաղակի վերստին. և զոչս մատուցանէր Բախտին Բ կոստանդինուպուլսի հրապարակաւ ի Բա-

ա. Ժախիւք ἀναλώμασι.
բ. ἡ τύχη θωήσεθι ἡρώματων Νεφίν:

1 Տես Սողոմ. Ե. 15 եւ 5. Կիկեփ. Ժ. 21.

Բայց թագաւորն՝ որ ի սկզբան Իւրոյ թագաւորութեան քաղցր զինքն ցուցեալ՝ քրիստոնէից. սակաւ սակաւ յարուցանել մարա առ քրիստոնեայս,՝ բանադատել ի զոչս կոռցն, ազդբանօք և պերճ բանիք աղարօելով զմերովքս:

ա. Ա՛ Յուլիանոս բ. Ն. Իովզանէ. գ. Դ. եցոյց զինք դ. Ն. սկսաւ. ե. Դ. եւ մարտս քրիստոնէից:

կից՝ ուրանաւր բախար . . .
ԳԼ. ԺԲ. 2

Յայնժամ Մառիս Քաղկեդոնի եպիսկոպոսն առաջ-
որդն առաջնորդի պիտոյացեալ, զի էր ծեր և յաչաց
անկեւ, բազում անգամ եկեալ զԹագաւորն յանդի-
մանէր Թշնամանաքն. զամբարիշտն կոչելով, զապըս-
տամբն, զանաստուածն: Իսկ Յուլիանոս բանիւք զԹըշ-
նամանն փոխարինէր, կոյր կոչելով, և ոչ արդեւք, ասէ,
Գալիլէացին քո աստուածն բժշկեսցէ զքեզ: և իսկ Մա-
ռիս առ Թագաւորն համարձակագոյն պատահէր ասե-
լով. Գոհանամ զԱստուծոյ զկուրացուցչէն զիս, որ ոչս
տեսանեմ զՔոյրդ երեսս պայսպէս անգեալդ առ ամբա-
րըշտութիւն: Իսկ առ ոչինչ Յուլիանոս պատասխանէր,

ա. Բն. անէ ոմնի. . . Բանոյ Յուլիանոս սովոր էր Գալիլէացի կո-
չել զՔրիստոս եւ զՔրիստոնեայս Գալիլէացին:

1. Կրօնականընդազուտում երկու Բասիլիկա կային, մէկը պարզաբ
այդ անունն էր կրում. եւ գտնւում էր չորրորդ թաղում, միւսը կոչու
էր Թէոդոսեան Բասիլիկա, եւ թնորորդ թաղում, միւսը կոչու
զարդի պաշտպան ոգու արձանը,
2 Տես Սող. Ե. 4. 18. Թէոդ. Գ. 8. Գրեգոր Նազիազ. ճա

57. Կասիոգոր 2. 6. Նիկեփ. Ժ. 20. 21.
Յայնժամ ծերունի եպիսկոպոսն Քաղկեդոնի, և
հետէ պայսպիսի իրաց, Թշնամանէր զՅուլիանոս որ պալ
էր ի լուսոյ, ամբարիշտ ասելով և անաստուած. Ար
զՔրիստոնէութիւն, տալոց ես վրէժ Կ Թագաւորին քր
և նա կոյր և խաւարեալ զնա Թշնամանէր, Իսկ
ասէր. Գոհանամ զԱստուծոյ որ պակասեալ է ի լուս
տեսանեմ զերեսս ամբարըշտիդ. Յուլիանոս ասէ
առաւմ զԳալիլէացի է բանայ զաչս քո, զայս ասել
ա. Ա. եւ Ն. եպիսկոպոսն Քաղկեդոնի ծերունի հա
պատահէր. Գ. Դ. վրէժս. Դ. Ա. ասելով. Ե. Ա. պակասե
որ ոչ. է. Դ. Գալիլէացին.

այլ դժնէարար յայս փոփոխիւր. քանզի տեսանելով զորս ի Ռիոկղետիանոսէ վկայեալսն ի քրիստոնէիցն պատուեալս յաւժարապէս փութալ առ վկայել զբազում հանճարեղս: Եւ իբրև զայսու նորա քրիստոնէից փոխարինելով, առ այլ լինէր յեղեալ շարժումն. և զգերազանցեալն հրմութիւն քան զորոց Ռիոկղետիանոսին սպուժէր: Իսկ հալածանս ասեմ, զոր որպէս խառնակեալ զլռեալսն. զի ի Քրիստոս Յիսուս յուսացեալսն աստուտ ապա զտանէր զսկիզբնն: « Արպէս զի ամենաշժընդակն աւրինաւք հրամայէր քրիստոնէից և հեթանոսականէն մի հաղորդել խրատուէ. զի մի, ասէ, սրեալք զլեզուսն պատրաստապէս առ բանականսն արուեստիւ պատահեսցին:

Գլ. Ժ. Գ. 4

Ապա հրամայէր և ոչ զինուորեցուցանել ի թագաւորութեան զոչ կամոյսն թողուլ զքրիստոնէութիւնն և գալ առ ի զոհել կռոցն: Եւ ոչ քրիստոնէեայս իշխանս աշխարհացն առնել. տսելով որպէս զի ընտանին քրիստոնէից հրամայէ աւրէն. ոչ հպել սրովք ընդդէմ

ա. . . Ջի ի Ջրիոտոս . . . զսկիզբն. շիր ի քն.

1. Տես Սողոմ. Ե. 17. 2. 6. Թէոդ. Գ. 8. 16. Գրիգ. Նազ. ճառ Գ. 63. 83. 96. Կասիոգ. 2. 38. 39. Նիկ. Ժ. 23. 24.

մերժէ. « Աստուտ բ' ապա սկիզբն դժնդակութեանց քրիստոնէից առնէ. Եւ արգելու զփիլիսոփայութեան՝ արուեստս ուսանել քրիստոնէից, զի մի զարուեստաւորսն ըմբերանեսցեն. և ոչ զինաւորեալ՝ քրիստոնէից հրամայէր, որ ոչ զոհէ՝ կռոց, և ոչ ի քրիստոնէից իշխանս առնէր և կամ գործակալս. և խո-

ա. Ն. մերժէր ք. Ա' սոռնէ. գ. Ա' Ա' Բ զքրիստոնէութիւն. դ. Ա' եւ զինուորեալ. Ն. զինուորի: դ. Գ. ոչ զոհէր.

արժանի մահուան մեղուցելոցն. իսկ զբազումն ողորձանաւք և պարգևաւք ի զոհել յորդորէր: ¹ Եւ առժամայն որպէս ի բովս եղեալքն քրիստոնէք և կարծեցեալքն յայտնագոյնք ամենեցունց լինէին. քանզի ուղիղ կամաւք քրիստոնեայքն բարեմտագոյնք զգաւտին ի բաց դնէին. ամենայնի յաւէտ համբերել, քան ուրանալ զՔրիստոսն: Յաւժարացեալք ընդ այնոսիկ էին. Հորիանոս և Վաղէնտիանոս և Վաղէս, որ թէև ճշմարտաբար ոչ հաւատայր, որպէս և յետոյն ճառեսցուք, սակս Վաղեսի՞ որք և յետոյ թագաւորացեալք. իսկ այլք որքան ոչ ուղիղ կամաւք քրիստոնէանաին, կամ որքան զինչսն, և զոր աստանաւր պատիւ ճշմարիտ երջանկութեանն նախկին դատէին, ոչ արարեալք փոյթ ի զոհելն խոնարհէին:

Յորոց մին էր Արստանդինուպաւսի իմաստակն Եկիբողիոս, սովորութեամբ թագաւորացն ասացեալք բայց առ Արստանդիոսիւ ջերմ սրտիւ քրիստոնէանալ կեղ-

ա. Որ թէև . . . սակս Վաղէսի շիք է քն.
բ. Քն. հետեւեալ:

1 Կրիզոստոմոս Նազ. եւ Լ. Խորեն. վկայութեամբ թագաւորը իւր պատկերի մօտ նկարել էր տալիս նաեւ աստուածնեւի պատկերներ, որպէս զի ժողովուրդը կայսերական պատկերները յարգելիս, յարգէր նաեւ աստուածներն:

բոմանգեալ ասէր, ոչ հրամայեն օրէնք քրիստոնէից զայս առնել, և ոչ սրով կալ ընդգէմ թշնամեաց, Բայց ողորէր թողուլ զքրիստոնէութիւն. և այսպէս մեծարանօք զինուորեալ. Իսկ նորա կամօք՝ թողին զզինուորութիւն, քան թէ ուրանալ զՔրիստոս. և վասն անուան Քրիստոսի չարչարանս յօժարեալք ընդունէին:

ա. Դ. կամաւ:

ծաւորէր. և սա արիոսական գոլովի իսկ առ Յուլիանոսիւ փոյթ դարձեալ հեթանոս երևէրն և առժամայն յետ Յուլիանոսի քրիստոնեա լինել կամէր: Քանզի ընկեցեալ զինքն առաջի նախկին դրանն տանն աղաւթից, կոխեցէք զիս, գոչէր, զաղս անզգալի. այսպէս էր դատարկ և դիւրահաւան Եկիբողոս և յառաջն և յետոյ:

Իսկ յայնժամ թագաւորին հատուցանել Պարսիցն խորհեալ, ¹ փոխանակ զի առ կոստանդիոսիւ ի Հռովմայեցւոցն ընթացան աշխարհս, և փութաբար ընդ Ասիա յարևելիցն անցանէր կողմանս: Եւ տեսեալ զորքանութիւն չարեաց պատերազմին, և որպէս զի բազմաց պէտք են ընչից, և զի առանց այսոցիկ ոչ ուղղի, խորամանկաբար մտածեաց ի քրիստոնէից ժողովել զինչսն: Քանզի ընչական դատապարտութիւն յոչ կամողացն զոհել եդ ի վերա. և պահանջուին ընդդէմ ճշմարիտ քրիստոնէիցն լինէր յոյժ ² և իւրաքանչիւր ոք ըստ գոյին առանց ընդ բանս ինչ ածելոյ մատուցանէր: Եւ

¹ Կագաւորը պատերազմից առաջ իւր աստուածներին զոհեց եւ անժ տօներ զտարեց. նա մինչեւ անգաւ մտադրուել էր յաղթութիւնից յետոյ քրիստոնէաներ եւս զոհել:

² Գրիգ. Նազ. վկայութեամբ նոյն իսկ եկեղեցիների ոսկրայ եւ արծաթեայ անօթներն էլ էր կոլոպտում:

Եւ խորհէր Յուլիանոս ի Պարս երթալ, և հարկս առնոյր բազում ոչ ի հեթանոսաց, այլ ի քրիստոնէից ըստ առեւտութեան իւրոյ. զի ջանայր այնպէս եղծանել զքրիստոնէութիւն, և զհեթանոսութիւն զօրացուցանել ամենայնիւ, և յամենայն անդիս զօրացուցանել զհեթանոսական Բ աղանդս, և զքրիստոնէայս ¹ ընդ ձեռամբ առնել: ²

ա. Դ. վասն. Բ. Դ. զհեթանոսութեան. գ. Ա՛ զքրիստոնէայն դ. Դ. առնէր.

Թագաւորն ի ժողովմանէ անիրաւ զանձուցն վաղվաղակի մեծատուն լինէր. քանզի հպէր աւրինաւք ուր ոչն հասանէր, և ուրանաւր զանցն առնէր: Եւ յայնմ կատարիւր ճշմարիտ առակքն Սողոմոնի. եթէ Թագաւոր կարաւտ ընչից մեծ զրպարտող, ա Այսպէս և հեթանոսքն առ քրիստոնեայսն ընթանային, և ժողով իմաստասիրեւ ասողացն լինէր: Եւ նուերս ինչ համակարգէին, որպէս զի և զԹահաստեալք զմանգունսն զոհէին. կոյսս արուս և էգս. և ի մարմնոց կոյս մանգանցն ճաշակէին. և զայս առնէին և ըստ այլ քաղաքաց, բայց առաւել յԱթեանս և յԱղէքսանդրիա:

Ուրանաւր և հակառակ Աթանասի եպիսկոպոսի չարխորհուրթիւն արարեալ ծանուցանեն Թագաւորին, որպէս զի ժանտացանէր զքաղաքսն և զամենայն Եգիպտոս. և պարտ գոլ վճարելք վնա ի քաղաքէն. և շարժէր ի Թշնամութիւն նմա Թագաւորական հրամանաւ Աղէքսանդրոյ եպարքոսն:

Գլ. Ժ. 1.

Իսկ նա փախչի դարձեալ, ասելով ցծանաւթան. Արտշեստուք ով սիրելիք փոքր ինչ, քանզի ամպ է, և անսա. . . . յայնմ զրպարտող. չէք ի ընագրին: ք. ըն. արտաքսն:

1 Տես Սողոմ. Ե. 15. Թւող. Գ. 9. Սուփն Ժ. 34. Կաս. 2. 26. Նիկեփ. Ժ. 19.

Եղև ա մրաստանութիւն զերանելոյն Աթանասէ ի հեթանոսաց, թէ խափանէ զոհս կոտցն, և ոչ թողու յուսուցանելոյ զքրիստոնեայս. ոչ անսալ Թագաւորի, ք զի անցանելոց է վաղվաղակի. Եւ բարկացեալ Թագաւորն՝ հրամայէ եպարքոսին Աղէքսանդրի ունել զնա ի պատուհասս ի բանաի. Զայս լուեալ ք ա եւ Դ. եղեւ. ք. Ա՛ Թագաւորին. գ. Դ. Աթանասի.

ցանէ: Եւ զայս ասացեալ առժամայն սակաւաւք ծանաթիւք մտեալ ի նաւ ընդ Նիւլոս յԵգիպտոս անցանէր, և հետավար լինէին որք ըմբռնեալն զնայ փութային: Եւ վասն զի լսէին ոչ հեռի գոլ վարողացն. քանզի զվարողսն դարձուցեալ կամիր. և այսորիկ փոյթ լինէր, քանզի մերձ ի վարողսն դոյզն ինչ յառաջ խոյս տուեալ էին: Իսկ խնդրողացն ոչինչ իմացեալ, հարցանէին զորս Աթանասայն. եթէ ուրեք զԱթանաս տեսեալ իցեն: Իսկ նորա մաւտ ուրեմն ազդէին զնա լինել, և հաւատացուցանելով զնոսա՝ ոչ հեռի ուրեք նմա հասանել ասէին. այսպէս ապա խարեալք, փութարար ի նանիր վարէին: Իսկ նորա խոյս տուեալ յԱղէքսանդրիայ էհաս լռելեայն, և անդ գաղտարար կեայր մինչև հալածութենն դադարեաց. այսպիսիս ապա և յետ բազում քրիստոնէական հալածանացն և ընդ հեթանոսականացն չարչարանս էանց Աղէքսանդրոյ եպիսկոպոսին: Իսկ որոց աշխարհացն իշխանաց ժամանակ ընտանի շահու զթագաւորին ազանդ կարծելով, կատարմամբ թագաւորական հրամանացն, զքրիստոնէայան չարչար գա-

ստէ ցժառանգաւորս՝ եկեղեցւոյն. Որդեակ, Բ փութով անցանելոց է մոլորութիւնս: Եւ մտեալ ի նաւ սակաւ ընկերօք, անց ընդ Նեղոս՝ յԵգիպտոս. և հեռի՝ մտեալ զինուորացն ունիլ զԱթանաս, իսկ նորա ոչ դադարէին՝ ի խուզելոյ զայրն Աստուծոյ. իսկ նորա խոյս տուեալ և պլակերպեալ զինքն, գայ յԱղէքսանդր և թաքուցանէ զինքն անդ մինչև դադարեաց հալածանքն:

Իսկ որ զրպարտեալ քրիստոնեայքն էին, և ի հարկաց բռնաւորեալք, և զամենայն ինչս առնուին բռնաւորքն, զոր կամէք

ա. Ա՝ ցժառանգաւոր. բ. Դ. Բ՝ որդեակք. գ. Ա՝ Նեղոսի. դ. Դ.՝ զնտ. ե. Դ. եւ ոչ դադարէին:

նէին, և գանձս առաւել քան զպարտն գործեալք. իսկ էր յորժամ և մարմնական պատիժս ի վերա ածէին: Ձայս լսելով թագաւորին անտես առնէր. և մինչ զքրիստոնէնեայսն մատուցանէին յաղագս այսոցիկ նոցա. Ձեզ է, ասէր, չարաչար կրից համբերել, քանզի այս ձեր աստուծոյն պատուիրան է:

ԳԼ. ԺԵ. ¹

Իսկ Միւռոսի ^ա ի Փռիւզիոյ քաղաքին, որ աշխարհին իշխան Ամաքիոս յայնժամ բանալ զմեհեանսն հրամայեաց, և մաքրել զոր ի ժամանակին ժողովեալ աղբն, և զորս ի նմա կուռս հպատականաց արժանաւորէր: Այսորիկ եղեալ, յոյժ զքրիստոնէութիւնսն արտմեցողցանէր: Իսկ Մակէդոնիոս ոմն, և Թէոդուլոս, և Տատիանոս նահատակքն Քրիստոսի, նախանձու քրիստո-

ա. Ձեռ. ոմնի Փիւռոսի, քն. Միթոց.

1 Տես Սողոմ. Ե. 11. Կատիդ. Զ. 13. Կիկ. Ժ. 10.

Թագաւորն, զի ժողովեացի՞ արծաթ բազում ինքեան. գային ^բ զեկուցանէին թագաւորին զտառապանս և զնեղութիւնս: Իսկ Յուլիանոս ասէր. Ձեր Գրիստոսն արար ձեզ դատաստան, տալ զկայսերն կայսեր. և որ առնու զբաճկոնն թողուլ ի նա զամենայն զոր ինչ ունի: Այսպէս ոչ գոյր իրաւունք քրիստոնէից:

ԳԼ. Ժ.

Յաղագս մեհենից կողմն խորտակեցելոյ ի քրիստոնէից եւ նոցն նահատակութիւն:

Էր մեհեան ^գ ուրեմն արգելեալ ^դ ի պաշտամանցն աղբով լցեալ, զոր իշխան աշխարհին մաքրէր ի պաշտոն կողմն: Եւ ^ե

ա. Դ. ժողովեացին. բ. Գ. ինքեանք գային զեկուցանէին. գ. Դ. մի. դ. Գ. արգելու. ե. Դ. իսկ.

նեութեանն զտրտմութիւնն ոչ կրեցին, այլ ջերմ խորհրդով զառաքինութիւնն ստացեալք, ի գիշերի ի մեհեանն վազեալք խորտակեն զկուռան: Իսկ դատաւորին ի վերա եղելոցն դժնդակեցելոյ, և զբազումն զորս ի քաղաքին առանց պատճառոյ վնասել փութացելոյ, մատուցանեն զինքեանքս տանուտեարք գործոյն. և յաւէտ նորա սակս ճշմարտութեանն մեռանիլ նկրտէին, քան տեսանել զայս փոխանակ նոցա մեռեալս: Զսոսա ըմբռնեսալ դատաւորին որպէս անիրաւ իրի ի նոցանէն եղելոյ ի ձեռն զոհիցն պատասխանել հրամայէր: Իսկ նոքա զայս ոչ արարեալ, պատժել սպառնային: Իսկ նոքա վստահագոյնք խորհրդովն եղեալք, և փոքր ինչ սպառնալեացն հոգ տարեալք, զամենայն պատրաստաբար ընդունէին. և մանաւանդ մեռանել կամէին քան ի զոհն շաղախիլ: Իսկ յայնժամ ընդ ամենայն տանջանալք ներքոյ արկեալ զարան. իսկ յետոյ եդեալ ի կասկարայս՝

ա. ձօղորս.

արք երեք ջերմ ի հաւատս Քրիստոսի, եկեալ ի գիշերի՝ խորտակեցին զկուռան. որոց էին անուանքն Մակեդոն և Թէոդորոս՝ և Տատրանոս: Իսկ իշխանն ի պատիժս խորհէր արկանել զքրիստոնեայն. և նոքա ի մէջ անցեալ զինքեանս մատնէին. ոչ զանգիտացեալք՝ ի մահուանէ քան թէ այլոց պատուհասիլ. Ասէ իշխանն. Ոչ՝ այլ ինչ փրկէ զձեզ ի մահուանէ, բայց եթէ զոհէք՝ աստուածոցն: Իսկ նոքա առեն. մեք Աստուծոյ մատուցուք զոհս և ոչ գիւաց, որ ինչ կամիս արա. Իսկ նա զերանելիսն ընդ բազում շարչարանօք արկեալ, և ոչինչ վնասեալ, յետոյ հրով այրեաց, (Եւ այսպէս

ա. Ա՝ գիշերի խոշտանգեցին. բ. Ա՝ Թէոդորոս. գ. Ա՝ Դատրանոս: դ. Դ. Ե՝ զանգիտիւալք. ե. Ա՝ շեք. գ. Բ. զոհք.

և հուր ի ներքոյ լուցանել հրամայեաց: Այսպէս շկատարէր. իսկ նոքա զկատարումն արութեանն այսքան ցուցին առ դատաւորն զայս ասելով. եթէ ցանկացար ի մարմնոյ խորովելոց ճաշակել, շրջեա զմեզ և ի միւս այլ կողմն, զի մի՛ քեզ կիսախորովան ախորժելի ճաշակմամբ երևեսցուք: Եւ այսու պատճառով սոքա զվարս իւրեանց կատարեցին:

ԳԼ. ԺԶ. ¹

Բայց թագաւորին հրաման, որ զքրիստոնեայսն ի հեթանոսական խրատուէն առնուլ արգելոյր, զԱպողինարսն, որպէս և յառաջն արարաք յիշատակ, հանձարեղք բանից: Ասան զի հայրն քերականացն, իսկ իմաստականացն որդին պիտանելիս զինքեանս առ ներկայումն ժամանակաւ քրիստոնէիցն ամենեցունց ցուցանէին. քանզի առժամայն քերթողն զարուեստն քե-

1 Յես Ս"զ ե. 18. կասող. Զ. 37. Նիկի. Ժ. 25.

կատարեցին զնահատակութիւն՝ իւրեանց ի փառս և ի գովութիւն Աստուծոյ.) Եւ թագաւորն Յուլիանոս միշտ ի քրիստոնէութեան եղծումն ջանայր. և արգել զարուեստ՝ ի քրիստոնէից ուսանել.

ԳԼ. ԺԱ.

Յաղագս Ապողինարի եւ արեստին իւրոյ եւ հերձուածոյն զոր ամոյծ յեկեղեցին:

Ապողինարոս որ զճարտարութիւն՝ ունէր, և հայրն նորի զքերականութիւնն. երկրքին՝ էին հանձարեղք յիմաստ և ըստ ժամանակին երևելիք էին: Զանգէն՝ քերթողն՝ քերկան արուեստիւ է. քրիստոնէական օրինակաւ շարակարգ ա. Ա՛ զնահատակութիւնս. ք. Դ. եւ արգելոյր. գ. Գ զճմար թիւնս. գ. Գ. երկրքին էին: Ե. Դ. Գ. զի անդէն. գ. Գ. քերթու է. Ա՛ արուեստին.

րական քրիստոնէական աւրինակաւ շարակարգէր, և զՄովսէսի գրեանն քաջականն կոչեցելով չափով՝ փոխեաց. և զորքան ըստ Հին կտակարանացն՝ պատմութեանն աւրինակաւ շարագրեաց: Չայս մաս տնականն թ չափով զուգակարգեաց. իսկ զայս և նախազերգութեանն ձայնիւ գրաբար արտաքսպործեաց, 4 և ամենայն իսկ չափով թուականութեանն հպէր, որպէս զի մի ինչ յեզանակ հեթանոսական լեզուին զքրիստոնէայսն: Իսկ մանուկն Ապողինարոս բարի առ ասելն յարդարեալ, զաւետարանն և զառաքելականս, և զամենայն իսկ ըզքրիստոնէականն աւրինակաւ ի ձեռն բանից արտագրեաց. որպէս և Պղատոն զհեթանոսացն, նոյնպէս և սոքա զքրիստոնէութեանն պիտաւորեալք երևեալ, յայնժամ զթագաւորին իմաստմանս ի ձեռն ընտանի վաստակոցն յաղթահարեցին: Այլ Աստուծոյ նախախնամութիւնն լաւազոյն եղեալ քան զսոցա փոյթս, և քան

- ա. ἡρωϊκοῦ μέτρου.
- բ. δακτυλικῷ.
- բ. τῷ τῆς τραγῳδίας τύπῳ δραματικῶς ἐξεργάσεται.

Չգիրս՝ Մովսէսի քաջպէս չափով, փոխեաց և զամենայն Հին Կտակարանն պատմութեան օրինակաւ շարագրեաց. իմաստիւ չափով զուգակարգեաց. և զայս նախազերգութեամբ ձայնիւ գրաբար արտաքսպործեաց. և զամենայն իսկ չափով թուականութեան հպէր, իսկ Ապողինարոս բարի առ ասելն յարդարեաց զաւետարանն 4 և զառաքելականն և զամենայն գիրս քրիստոնէից օրինակաւ ի ձեռն բանից արտագրեաց. որպէս Պղատոն զհեթանոսացն, նոյնպէս յայնժամ սոքա զքրիստոնէից արտագրեցին, և զթագաւորին իմաստս ի ձեռն ընտանի վաստակոցն յաղթահարեցին. այլ Աստուծոյ նախախնամութիւն

ա. Դ. արուեստիւ շարագրէր զգիրսն. բ. Դ. զքարին, գ. զաւետարականսն:

զթագաւորին դիմումնն՝ քանզի ոչ ընդ երկար ինչ ելանէր հրաման թագաւորին, որպէս և յառաջեալք յայտնեցուք. որովք վաստակքն ի հաւասարումն ոչ գրիչ համարին: Այլ ասիցէ որ առ մեզ երազապէս յամենեցունց՝ զիւրդ նախախնամութիւն Աստուծոյ զայսոսիկ լինել, քանզի փոյթ կատարումն թագաւորին աւգուտ քրիստոնէութեանն լինի յայտնեալ: Բայց առնթեր ընդենու զԱպողինարացն զքրիստոնէական արարածսն և դարձեալ քրիստոնէիցն զհեթանոսացն ուսանել զխրատ, ոչ ևս այս աւգուտ լինել քրիստոնէութեանն. քանզի մանաւանդ առ փնաս լինել հեթանոսականն խրատու զբազմաստուածութիւն ուսուցողին: Առ այսոսիկ այսուհետեւ ենթակեալսն որպէս է վարկանիլ ասասցուք:

Հեթանոսականն խրատ ոչ ի Քրիստոսէ և ոչ ի նորուն աշակերտացն, ոչ որպէս զԱստուածաշունչ ընդալեալ եղև, և ոչ որպէս զփնասակար արտաքս արկեցաւ. և զայս որպէս համարիմ՝ ոչ աննախախնամար արարին: Քանզի բազումք յորոց հեթանոսացն իմաստասիրելոց

եղև առաւել քան զնոցա փոյթ.

Զի թագաւորին յայսոսիկ փոյթ՝ օգուտս մեզ առնէ՝ որ ի հեթանոսաբար՝ արուեստից որոշեալք և ի խրատուց բազմաստուածութեան մոլորութեան զերծեալք յորոգայթից, և զայսոսիկ ոչ վարկպարազի համարեցան զարանցն փոյթ: Բ Զի ի ձեռն այսոցիկ իրաց պարտաւորեալ զնոսա ի վայրապարանսն Գ յանդիմանեցան, և այս ոչ վարկպարազի, այլ ըստ Դ Քրիստոսի և առաքելոցն խորհրդածութեան. զի իմաստութեամբն Աստուծոյ՝ ոչ ծանեաւ աշխարհ իմաստութեամբն զԱստուած. Լաճեցաւ Աստուած քարոզութեամբ յիմարացն ապրեցուցանել

ա. Դ. հեթանոսաց. Ե. Դ. զփոյթն. Գ. Ն. վայրապարսն. Դ. Ն. զքո:

ոչ հեռագրոյն ի ճանաչելոյ զԱստուած եղեն: Վասն զի առ որս աննախախնամութիւն մուծողս Եպիկուրոսոն, այլ որպէս զհակառակս բանականն իմաստութեամբ քաջաբար պատահեցան զանաստուածութիւնս նոցա խափանելով: Եւ ի ձեռն այսոցիկ բանից պիտաւորեալք սիրողացն, զբարեպաշտութիւնն կարգեցան, և ոչ ևս զբանէ գլխոյն կալան առ ի չգիտեք զԾած(կե)ալն յազգացն և յաւիտեանցն ըստ Քրիստոսեանն խորհրդոյ: Եւ զայս այսպէս ունել ի Հռովմայեցւոցն թղթի¹ առաքեալն ցուցանէ, ² որովք ասէ: Քանզի յայտնելոց է բարկութիւնն Աստուծոյ յերկ(ն)ից ի վերա ամբարշտութեան և անաւրէնութեան մարդկան, որք զճշմարտութիւնն անիրաւութեամբ ունին. վասն զի գիտութիւնն Աստուծոյ յայտնի է ի նոսա: Քանզի Աստուած իսկ յայտնեաց նոցա. քանզի աներևոյթք նորա ի սկզբանէ աշխարհի արարածովքս իմացեալ տեսնի, զի մշտնջենաւոր նորա զաւրութիւն և աստուածութիւնն առ ի լինել նոցա անպատասխանողս. զվասն զի ծանուցեալք զԱստուած ոչ որպէս զԱստուած փառաւորեցին: Այսոքիկ երևին գիտութիւն ճշմարտութեան ունելով զոր Աստուած նոցա յայտնեաց, իսկ պար-

ա. Քն. ԺաԺԵ. անուսումնութիւն:

1 Տես ԹՂ. Ա. 18:

2 Զեռագրի այս էջի կէս լուսանցքը չէ գրուած. բայց ոչինչ պակաս է:

զհաւատացեալս և արդարև Աստուածաշունչ գիրք առաքելոցն սուսել ըստ զառաւելս արգար, և ունին զաստուածայնոցն սքանչելիս և զկարգս յերկիւղածութեան, և յուղիղ վարս և ի հաւաքս աստուածասիրաց³ ունողացն և լսողացն սահմանեցին, և ոչ ըստ արուեստի բանակուացն, որք ընդ ճշմարտութեան

ա. Դ. աստուածսիրացն:

տաւորք լինին, զի ծանուցեալք զԱստուած ոչ որպէս զԱստուած փառաւորեցին: Ապաքէն ոչ արգելուլ զհեթանոսացն ուսանել կամաւ խորհեցելոցն զուսանելն թոյլ ետուն. բայց մին այս բան ճառեցաւ մեզ առ նախակայսն, իսկ միւսն ևս այսպիսի: Աստուածաշունչ զիրք կարգս սքանչելիս և արդար և աստուածայինս ուսուցանեն, և ի բազում արդար և երկիւղածութիւն և վարս ուղիղս լսողացն եղին, և հաւատս աստուածասէրս փութանակի ունողացն, և ոչ ևս արուեստ ուսուցանեն բանական առ ի կարող լինել պատահել կամողացն ընդ ճշմարտութեանն պատերազմել: Զի յոյժ պատերազմին պատերազմունքն, յորժամ նոցաովքն զինուք հպիմք ընդդէմ նոցա, իսկ այս ոչ յաւգուտ քրիստոնէիցն որովք Ապողինարքն գրէին: Զայս և թագաւորին Յուլիանոսի դիտեալ աւրինաւք խափանէր զքրիստոնեայսն զհեթանոսացն խրատիլ, քանզի քաջ զիտէր, որպէս զի այսպանեալք նորա առասպեալքն բարէմատնելի զնորայն առնելոց են զկարծիս: Յորոց ըստգտեալ և Սոկրատիոս, որ ըստ նոցայն զխաւոր իմաստասէրն, որպէս զի պակասագրելով զորս ի նոսա դէսն ա դատապարտեցաւ:

Արդ իբրև զգուշացուցանեն զմեզ յորժամ Քրիստոս և նորուն առաքելն. թէ լինել սեղանաւորս փորձրս, որպէս զի զամենայն փորձել և զբարին ընդունել. ¹ և զգուշանալ. Մի որ ² իցէ որ զձեզ խաբեսցէ ճարտարմտու-

ա. Բն. τὰ δαιμόνια:

1 Տես թղ. Ա. Թ. սաղ. Ե. 21:

2 Տես թղ. Կողոս. Բ. 8:

պատերազմին, որպէս Յուլիանոսն որ ոչ միայն իշխանաճանաւն վարէր ի մարտ քրիստոնէութեան, ք պերճարան ¹ բանիւք ա-

ա. Ա իշխանականով. ք. Դ. այլ. դ. Դ. պերճ:

Թեամբ և սնտոի պատրանաւք: Իսկ այսոցիկ հաւանեալք ապա զզէնս պատերազմացն ստացուք^ա և ստանալն ո՛չ պատերազմացն տարցուք հոգ: այլ զչարն արտայեղեսցուք, իսկ զճճմարիտն և զբարին ընդունելով զամենայն ընդալցուք: փո՛ձելով զբարին ուրանուր ընտանի ճճմարտութեանն իցէ: Իսկ թէ որ զայս մեզ բռնաբար ասել վարկանի, զմտաւ ածցէ զի առաքեալն ո՛չ միայն ոչ արգելու ուսանել զհեթանոսական խրատ: այլ երևի և ոչ իւր անփոյթ արարեալ զխրատոյն, սակս զիտելոյն զբազում ճառեալսն հեթանոսաց: Զի ուստի՞ ասէր. Կրիտացիք՝ հանապազասուտք, չարածրճիք, և դատարկապորտք. եթէ ոչ զԵպիմինիդոսի առն Կրէտացւոյ ընթեանոյր: Կամ ուստի՞ գիտէր. Գորոյ և ազգն իսկ եմք,² եթէ ոչ Զերեւելիսն՝ աստեղաբաշխողին Առայտայ՞

ա. Բն. այս նախադասութիւնը բացասականով է գործածել. - Իսկ այսոցիկ ոչ հաւանեսցուք, եթէ ոչ զզէնս պատերազմացն ստացուք:

բ. τα Φαινόμενα գրքի տիտղոսն է:

գ. Ἀράτου.

1. Տես Տիտ. Ա. 12:

2. Գործք Առաք. Ժէ. 8:

Նարգէր զբրիստոնէութիւն, և զհեթանոսական մեղրութիւնն ի պարզամիտս ահաւոր և իրաւացի ցուցանէր. զի այնպէս է խորամանկութեան մարտք. Բայց զնոցայն գիտել և նորօք ըզնոցայն յանդիմանել, որջախոհաց " և իմաստասիրաց անձանց է. որպէս Բ առաքեալն Պօղոս նոցա զԵպիմինիդոսէ առ Կրետացւոյն, ասէ զբան. Կրետացիք հանապազասուտք, չարածրճիք, դատարկապորտք. և ստոյգ ասէ զվկայութիւնս. Եւ բազումս է ասել զառաքելոց: Գ Զի պարտ է ասել բարի և յարտաքնոցն

ա. Ն. ողջախոհացն. բ. Ա՛ եւ առաքեալն. գ. Դ. առ Կրէտացին. զ. Ա՛ զառաքելոցն.

գիտէր: Այլ և զսպականենն՝ զբարս քաղցունս բանք չարք, ցուցանէ ոչ անյուր Եւռիպիդեայ Արարածին՝ հանդիպեալ: Եւ զի՞նչ պարտն է սակա այսորիկ ասե երկայնել. որև երբեմն կանկնեալ եղև. որպէս զի յու մեմնէ անարգել սովորութենէ որք ըստ եկեղեցեաց վարդապետքն ցուցանին մինչև ցծերութիւն զհեթանոս սացն ճգնեալք. և զայս բարէլեզութեան աղագան կրթութեան մտաց, իսկ զայս և նոցա իւրեանց ալ տաքսախորհողացն ըստգտումն յաղագս որոյ և զգուշացան Այսօրիկ սակա Ապողինարացն որպէս էր վարկանիլ ճառեցաւ:

Գլ. ԺԷ. 2

Իսկ թագաւորն Յուլիանոս բազում գանձս ի քլրիստոնէիցն ժողովեալք. և ի Պարսս կոյս զփոյթն արալ

ա. δραμάτων

1 Ա. Կորնթ. ԺԵ. 33.

2 Տես Սող. Ե. 19. Նեկ. Ժ. 27.

ընդունել. այսքան ասացաւ վասն Ապողինարայ. " (Սա յիմ տակաց Բ որ և յետոյ հերձուած եմոյծ յեկեղեցի Ապունար. որ մարդկային 9 հոգի ոչ ունեւ ասէր Քրիստոսի. և այսոցիկ ի բազմաց յաղթահարեալ. հաւանեցաւ հոգի Քրիստոսի, բայց միտս մարդկայինս ոչ. փոխանակ մտաց տուծոցն բանն ասէ. որ զամենայն յամենայնէ ներքս որ ի բազմաց ուղղափառաց յաղթի):

Գլ. ԺԲ.

Յաղաղս հալածանացն որ ի Յուլիանոսէ եւ տանջեն զսուրբսն 1

Իսկ Յուլիանոսի ժողովեալ բազում արծաթ ի նէից և յառաջ ելեալ երթայ ի Պարսս ի մարտ. Եւ ա Դ. յԱպողինարայ. ք. Ն. իմաստակաց. գ. Ն. զ

եալ յԱսորեացն հասանէր Անտիոքիա: Յոր հասեալ և զորպիսին իւր զբազմապատուասիրութիւն և Անտիոքացեացն կամելով ցուցանել: զգինս վաճառուցն իրաց առաւել քան զպարտն ի նուազն իջոյց, ոչ կամելով զժամանակին անձկութիւն, և ոչ համարելով որպէս զի եկն բազմամբոխ զաւրուն աշխարհականացն ի հարկէ զնաս լինի, և զաննախանձութիւն քաղաքացն հատաշէ: Վասն որոյ վաճառականացն և վաճառուցն կապեալ ից Կ ոչ տանելով զառ ի թագաւորին հրամանէ զնասն, ի վաճառականութենէն յայնմժամ ի բաց կացին: Եւ յայմանէ վաճառքն պակասեցան. նաև զյաւելումն ևս ոչ տարեալ Անտիոքացեացն. քանզի զիւրափոփոխ մարդկանն ոչ արարեալ փոյթ ի թշնամանս ընդդէմ թագաւորին եղեն տարեալք. գոչէին հակառակ նորա և ծաղր առնէին զմաւրունս, քանզի խորամուրու էր կըտրել զայն ասէին, և չուանս ի նմանէ հիւսուլ. դահեկանի նորա ցուլ ունել, և զաշխարհ ի նմինն կործաշեալ: Քանզի թագաւորն պաշտաւն ասէր զիցն գոյով, և ցուլս յաճախապէս ի բազինս կռոցն մատուցանելով զոհէր. բազին և ցուլ զրելով յիւրումն դահեկանին: Յայմ արհեստանաց ի բարկութիւն անգեալ թագաւորին, սպառնայր զամենայն չար առնել Անտիոքացեացն քաղաքի, ի ճարտն Վիւղիկեցւոցն դառնալ, և անդ ըզպատշաճն հրամայել պատրաստել առնուլ փութայր: Ուստի պատճառ ընդունէր իմաստակն Ղիբանոս զրել

ա. Καπηλοι մանրավաճառաց:

յԱնտիոք, ոչ սակաւ առմունս ընչից առնէր մեծատանց և վաճառականաց քրիստոնէից, նաև յեկեղեցեաց ևս: Եւ զմե-

զաղաչականն ա վասն Անտիոքացեացն. և առ Անտիոքացիսն սակս թագաւորին սպառնալեաց: Այլ զայս բանս գրել ասնն իմաստակին ոչ և ս բազումս ճեղ: Թ իսկ թագաւորին զործովք թշնամանողացն հատուցանել կամեցեալ, թողեալ հատուցանել, ընդդիմական ամսոսանաւք զբարկութիւնն էլոյծ. քանզի առ խորհրդիւ նորայ անտիոքականն մաւրուատեցութիւնն բան արարեալ, նշանագիրս բանականս յԱնտիոքացեացն էթող քաղաքի: Սակս այսոցիկ այսքան ճառեցաւ:

Բայց ասելի է և որպիսի ինչ յԱնտիոքիա քրիստոնէիցն Յուլիանոս յայնժամ արար:

Գ. 1. Ժ. 1.

Քանզի զորս ըստ Անտիոքիա մեհեանն բանալ հրամայել. աւճումն առնուլ որ ի Դափնին Ապողոնէ² փութայր: իսկ դեւն որ բնակեալ էր ի տաճարին երկնչելո՞վ ի դասցւոյն Բարիդուսս ասեմ ի վկայէն, ոչ առնէր պատասխանի, քանզի մերձ էր տապանն յորում մարմին սրբոյն կայր թաքուցեալ: իսկ Յուլիանոս իմացեալ ըզ-

ա. τὸ πρεσβυτεϊκόν.

բ. առ քաղումս արտասանել εἰς πολλοὺς εἰρηκέναι.

1 Սող. Ե. 13. Թէոդ. Գ. 10. Ուղիքն Ժ. 35. Կաթող. Զ. 31. Կիկեփ. Ժ. 28.

2 Անտիոքի մ. ո մի անտառ կար Դափնէին նսւիրուած. ուր էր նսել նրա տաճարը:

Հեանն Անտիոքայ բանայ ի պաշտել զկուռս զոհիւք, " իսկ գեւն որ բնակեալ էր ի տաճարին, ի յահի¹ լեալ վասն սրբոյն Բարեղայ. որ մերձ է² տապանն յորում էր սուրբ նշխարքն: Դ

Իսկ Յուլիանոսի զայս իմացեալ, թէ վասն սրբոյն է այս,

ա. Դ. զոհոք. բ. Ա' ի ահի. գ. Դ: մերձ էր. դ. Դ. նշխարն.

պատճառս, հրամայէ փութանակի փոխել զտապանն: Զայս ծանուցեալ որոց յԱնտիոքիա քրիստոնէիցն հանդերձ կանամբք և մանգամբք ուրախութեամբ և սաղմոսերգութեամբ ի Դափնոյ ի քաղաքն փոխէին զտապանն: Իսկ սաղմոսերգութիւնքն հպէին ընդդէմ հեթանոսացն շատուածոց, և հաւատացելոց ի նոսա և կոոց նոցունց: 1

ԴԼ. ԺԹ. 2

Յորժամ և բարբ թագաւորին թագուցեալք յանդիմանէին. քանզի ոչ ընդունէր զնախկին իմաստասիրէն խոստացեալ: Այլ ի նախատական աւրհնութեանց զիւրատես էր առ բարկութիւնն, և պատրաստ էր զայս առնել քրիստոնէից, զոր առ Դիոկղէտիանոսիւն արարին չարիս: Եւ վասն զի որ ընդդէմն Պարսից Վոյթ ոչ տայր զկամացն ժամանակ. հրամայէր Սաղուստիոսի եպարքոսի ձեռնարկել առ ի տանջել զամենայն Վոյթս սաղմոսերգաց: Իսկ եպարքոսն հեթանոսական

1 Տես Մէք. Աս. էջ 141. 142. եւ Յուլիանոս կամեցաւ կակզել զպատկերն Ազուզի (յԱնտիոք) ի տեղւոջն ուր էր գերեզման Բաբելայ ... Եւ հրամայեաց հանել եւ տանել ի քաղաքն. եւ քրիստոնէիցն առեալ Գնդութեամբ տարան սողմոսիւք եւ լապտերք. Տես նաեւ Յովհ. Ոսկեբ. 4 սուրբն Բաբելայ. գլ. Ժ.:

2 Սուգ. Ե. 20 Թուփ. Ժ. 36. Թէոդ. Գ. 11. Նիկ. Ժ. 26:

հրամայէ փոխել զտապանն ի Դափնոյ քաղաք, Իսկ քրիստոնեայքն զայս հրաման լուեալ, սաղմոսիւք և օրհնութեամբ ահիւ և երկիւղիւ փոխէին զտապանն. որ զանողոսն զարմացուցանէր զհեթանոսս: Յայսոսիկ թագուցեալք բարբ թագաւորին յայտնէր, մախացեալ ընդ իրն և սրտմտեալ յարուցանէ հալածանս քրիստոնէից 9 նմանեալ Դիոկղէտիանոսի. եւ

ա. Ն զտեսողս. ք. Դ. ցասուցեալ գ. Դ. Չեռագրի ինչպէս սկըզբից այստեղից էլ բաւական թերթեր են պակաս. կտրուածքին նախել շորս թերթ:

աղանդո՞վն գոյով, ո՞չ զհրամանն կամաւ ընգայաւ. իսկ ընդդիմաբանել ոչ կարելով, ըմբռնէր զբազումն ի քրրիստոնէիցն, և զումանս ի կապանս էարկ: Իսկ մին զմանուկ ոմն Թէոդորոս անուն, զոր հեթանոսացն մատուցեալ ընդ բազում չարչարանաւք և զանազան տանջանաւք էարկ. գզել ամենայն մարմնոյ հրամայեալ: Եւ յայնժամ ապա թողոյր զնա ի տանջանացն, զի ոչ ևս կեալ նմա ակն ունէր, այլ Աստուած էր, որ ապրեցուցանէր զմարդն. քանզի կենցաղավարել լինէր ժամանակս բազումն յետ այնր խոստովանութեան: Ընդ այսմ Թէոդորոսի Ռուփինոս որ Հռովմայեցի լեզուովն զեկեղեցականն պատմութիւն շարագրեաց, ասէ յետ այսորիկ ժամանակաւ ինչ յիտոյ խաւսել և հարցանել, եթէ գանեալ և վիրաւորեալ մեծի ումեմն ցաւոյ զգայր: Իսկ զճառեալն ասէ սուղ ինչ նմայ յոյժ լինել զառ ի թագաւորացն ցաւս, զի առընթեր կալով ումեմն երիտասարդի և մաքրել զառ ի հանդիսէն զելեալ նորա քիրտնն, և զովացաներ զնորայն հոգի, և վայելչութիւն նմա մանաւանդ քան զհանդէս զժամանակ տանջանացն առնել: Սակս սքանչելոյն Թէոդորոսի այսքան ճառեցաւ:

Յայնժամ հասեալ աղաչաւորք ի Պարսիցն խնդրէին յոլովս ժամանակս լուծանել զպատերազմն: Իսկ նա զնոսա ի բաց առաքեաց ասելով. զիս տեսչիք ոչ յետ բազում ինչ իրի, և ոչինչ են աղաչանք բարեխաւհրամայէ եպարքոսին՝ զսաղմոսերգողսն ի տանջանս առնել: Եւ ըմբռնեալ զմանուկ ոմն որում անուն էր Թէոդորոս, որ էր ի պաշտամանն, բազում և զանազան տանջանօք չարչարէր. և ապա թողոյր անյոյս ի կենացն, այլ կամք Աստուծոյ կեցուցանէր զխոստովանողսն բազում ժամանակս ի կեանս:

սութեանդ ձերոյ: Այսպէս յայնմժամ զաղաչաւղան ար-
ձակեաց:

ԳԼ. Ի 1

Եւ ըստ այլ յեղանակի թագաւորն զքրիստոզնեսն
Չեասել փութալով զընտանի յանդիմանէր զպաշտաւն:
Քանզի զո[ր]հասէր գոլով: ոչ միայն ինքն արեամբն խըն-
դայր: 2 այլ զի թէ ոչ այլքն զայս արասցեն վնաս վար-
ժանէր: Եւ վասն զի ամենայն ուրեք սակաւս զայսպիսիսս
գասանէր: Հրեայս գոչէր 3 և ի նոցանէ տեղեկանայր յա-
ղագս Մովսէսական աւրինացն զոհելն հրամայելոց: Իսկ
նոքա ի զոհելոցն ի բաց կացին: ոչ ուրեք այլուր կարե-
լի գոլ զայս առնել ասացելոց: 4

ա Բն. աւել ունի. եթէ ոչ միայն յնրուսաղէմ, որ անհրաժեշտ է
մեծացը լրացնելու եւ կայ համառօտ օրինակի մէջ:

1 Յես Սողոմ. Ե. 22: Թէոդոր. Գ. 20: Գրեգ. հոգ. ճառ. Ե.
33. 4. Ափառ. Մարցել. ԻԳ. 1. Բուփ. Ժ. 37: Փիլ. Լ: 14: Կաս. 6. 2.
33. Եփ. Ժ. 32: 33:

2 Յուլիանոսի զոհասիրութիւնը վկայում են նաեւ ուրիշ պատմա-
ագիրներ:

3 Նրա հրէաներին գրած նամակը պահուած է:

(Իսկ վասն Թէոդորոսի քահանայի Անտիոքայ, որ վկայ-
եաց առաջի բազում վկայից ի քեռոյն Յուլիանոսի ընդ բս-
զում չարչարանօք արկեալ: բարի խոստովանութեամբ կատար-
եալ թողում ասել իւրում պատմութեան. նա ևս բազումս ե-
ցոյց չարչարանս սրբոցն որ ոչ էր գրեալ): Յայնժամ գայ ի
Պարսից հրովարտակ խնգրել զխաղաղութիւն: 5 Իսկ նա ոչ ըն-
գունէր: զի արժանն քարշէր ի մահ: Եւ յամենայն տեղիս մե-
հնիցն զոհս մատուցանէր և զուարճանայր արեամբն և ճեն-

(1) Չեն ի թն. թարգմանիչն ակնարկէ անշուշտ ի վկ. Թէոդորի-
տեաց. Յես վրք. եւ վկ. Սրբոց. 4. Ա. 332-334. Նոր-

ա. Նոր. Քանզի արժանն տանէր զնա ի տեղի հատուցմանն. Խոր-
Գ. Ժ. 450:

Հրամայեալ ապա ընդ հուշող զտաճարն Սողոմոնի շինելը ինքն ի Պարս կոյս երթայր: Իսկ Հրէայքն ժամանակաւ ըմբռնեալ նախկին ցանկացեալք, որով նոցա տաճարն առ ի զոհել վերստին շինեսցի: Յայնժամ ոմանք փութապէս առ գործն լինէին. իսկ այլք ահաւորս զընքեան քրիստոնէիցն ցուցանէին, և ամբարհաւածէին ընդդէմ նոցա սպառնալով ի վերայ նոցա. « Այնքան արարեալ որքան ի Հռովմայեցւոցն նախկին կրեցին:

Իսկ թագաւորին ի հարկացն գանձուց զռոճիկսն տալ հրամայէր. պատրաստ լինէր ամենայն քար և փայտ, և աղիւս թրծեալ, և շաղախ կրոյ, և այլ ինչ որքան առ

1 Տես Մէթ. Ասորի. էջ. 143:

Ճերովք զոհեցն:

ԳՂ. ԺԳ.

Խէ որպէս հրամայէ Յուլիանոս հրէից գնալ յերուսաղէմ եւ շինել զտաճարն, եւ թէ որպէս իսկոյն փլանի ի շարժէ. երեւի նշան խաչին ի քանդերծս հրէից: Եւ սպանանելն Յուլիանոսի զԵպիփանոսն յերուսաղէմն զսուրբն Կիւրեղ եւ զմայր նորա եւ Կիւրղիցն յատկութիւնք:

Կոչէ և զհրէայսն և գովէ ըստ Մովսիսի օրինացն մատուցանել զոհս. և հրամայէ նոցա զոհել ըստ օրինացն զի տեսանիցէ, իսկ « արժան է մեզ առնել զայս, բայց յերուսաղէմ: Յայնժամ Հրէիցն զտաճարն Սողոմոնի շինել հուշող ընդ հուշող. իսկ Հրէայքն հրաման առեալ յարքունուստ առնել զվզեանակս » շինութեան տաճարին ի քրիստոնէից հարկաց. և ահաւորս « Հրէայքն զինքեանս » քրիստոնէիցն երևեցուցանէին. ճեպէին փութով առ գործն, զքար և զաղիւս թրծեալ « և զկիր և զաւազ և զփայտ. և որ ինչ ի պէտս էր » շինուածոյն պատրաստէին:

ա. Բ. Ա. Ա' իսկ հրէայքն ասեն ք. չկ. քո. վզեանակ. և' վզեանակ գ. ն. արատր դ. ն. զինքեանս հրէայքն Ե. Բ. թրծել Լ' շիք. գ. ի պէտսպէս.

ի շինուամն պատրաստ լինէր: Իսկ յայնժամ Կիւրիղոս Երուսաղէմացեացն եպիսկոպոս զմարգարէին Ռանիէղի ի միտ առնոյր: զոր և Ռրիստոս յաւետարաննսն գերակընքեաց: և բազմաց յառաջ ասելով. որպէս զի եկեսցէ ժամանակ յորժամ քար ի քարի վերայ ոչ մնասցէ ի տաճարին, այլ բան Փրկչին կասարեացի: Եւ զայս ասացեալ եպիսկոպոսին. եղեալ շարժումն մեծ ի գիշերին ի վերընկեաց զքարինսն զնախկին հիմանց տաճարին, և զամենայնսն ցրուեաց հանդերձ մերձակայիւքն շինուածովք: Ահ յայսմանէ եղեալ զՀրէայնսն ըմբռնեաց և հռչակն ի տեղին ածէր և զհեռիսն բնակեալս: Եկեալ ապա յոյժ բազմաց, այլ նշան ի վերայ լինի. քանզի հուր անկեալ ի յերկնից զամենայն զգործիս շինողացն ապականեաց. զմուրջս, զլարս, զսղոցս, զտակուս^ա, զուրազս և զամենայն զոր միանգամ պատշաճ առ գործսն ունէին շինաւղքն. և ճարակէր զայսոսիկ հուրն զաւրն ողջոյն: Իսկ Հրէիցն ի մեծ երկիւղի եղեալ, ակամայ զՔրիստոս

ա. զկացինս:

Յայնժամ Կիւրեղ Երուսաղէմի եպիսկոպոսն յուշ առնէ^ա որպէս մարգարէութեամբ զաւետարանական բանն քրիստոնէից. Եկեսցէ ժամ. որ ոչ մնասցէ այդր քար ի քարի վերայ, որ ոչ բարձցի ի միջոյ աչի: Եւ ասացեալքն ի նմանէ՝ իսկոյն ի գիշերի եղեալ շարժումն, և զամենայն հիմունսն^բ քանդեաց և աւերեաց զգործ շինուածոյն, և ոչ մնաց քար ի քարի վերայ, որ ոչ քանտեցաւ: Այլ և կահ գործողացն այրեցաւ^գ հրով ի տեղւոջն ի վերուստ անկեալ, մուրձք և սղոռք, և գակուք և արաղք, և ամենայն կահ շինողութեան ճարակեցաւ հրով:

Եւ Հրէիցն երկիւղիւ ըմբռնեալք ակամայ զՔրիստոս Աս-

ա. Գ. առնէր. ք. Ն. հիմունս. գ. Ն. այրեցեալ:

խոստովանէին Աստուած և Տէր ասելով, իսկ զկամս նորա ոչ առնէին, այլ մնային ի հրէական նախկին կարգացն ըմբռնեալք: Քանզի և ոչ երրորդ սքանչելիքն ի վերայ եղեալ յետոյ ի ճմարիտ հաւատած զնոսա: Քանզի ի նմին գիշերի կնունք խաչից ճառագայթատեսակք ի հանդերձս հրէիցն աւրինակեալք երևեցան, զոր աւուրս ինչ ի վերայ եղել տեսանելով, լուանալ և մաքրել կամէին և ոչ ինչ կարէին: Աւուրանային ապա և ըստ առաքելոյն, և զբարին ի ձեռս ունելով մեծին զքանչման ոչ դառնային: Այսպէս յայնժամ տաճարն փոխանակ շինելոյ ամենեւիմբ խլել լինէր:

Գլ. 118. †

Իսկ թագաւորն ի Պարսից եմուտ աշխարհ² փոքր ինչ յառաջ քան զմուտ ցուրտ աւդոյն լեալ, տկարագոյնս և անկարս լինել ի ձմերունս ազգին Պարսից. քանզի ոչ ուժելով սառնամանեացն, առանց պատերազ-

1 Տես Ազոմ. 2. 12. Ամիան Մարցել. 1. 9. 2. 2. 2. Չորմոս Գ. 12. Թեոդոր. Գ. 21. 25. Գրեգ. Նազ. ճառ. Ե. 9. Փիլոսոս. Է. 15. Կ. 10. 2. 44. Նիկեոս. Ժ. 84.

2 Ամենամարտան պատմութ պս պատերազմը Ամիանոս Մարցելիանոսը:

տուած խոստովանէին, այլ զկամս նորա ոչ առնէին ըստ նախկին ապարասանութեանն, « Եւ ի միւս գիշերին ճրագ խաչին ճառագայթեալ, ի ձև խաչի Բ օրինակեալ ի հանդերձս Հրէիցն, աւուրըս ինչ ոչ կարէին եղծանել զնշանն, Եւ առ այս հիացմամբ ըմբռնեալ և կորացեալ, ընդ յանդիմանութիւնն ոչ սգային ³ և գտնային առ Քրիստոս Փրկիչ, Յայնժամ խափանի տաճարին շինութիւնն ի նշանացն որ երևեցան ⁴ յԱստուծոյ, ⁵ բայց նոցա ոչինչ օգուտ գործեաց որ երևեցան ի նոսա ⁶ սքանչելիք:

ա. Գ. ապարասանութեան ք. Ն. խաչին գ. Բ. զգային դ. նոր. իսկ կամակոր ազգին. ոչինչ ազուտ գործեաց. Ագաթ. 558, Բ զպ. Ե. Գ. Աստուծոյ գ. Բ. երևեցաւ

մերոյ մնային զձմեռնականն ժամանակ. զի և ո՛չ որ զձեռն ի նոցանէ թերևս է ասել կարէր ի ծոցոյ հանել: Իսկ զՀռովմայեցիսն տեսեալ և ի ձմեռայինսն ժամանակս կարողս ի ջանալ, եթող զգաւրն ի վերայ աշխարհին, և զբազում աւանս և զբերդս առին, նաև զքաղաքսն ևս առնուին: Իսկ պատեալ զՏիսպոն զմեծն քաղաքն, այնքան պաշարէ զԹագաւորն Պարսից, որպէս զի և նմա աղաչանաւք հպել յաճախագունիւք, և աղաչել ոչ վնասել կողմանն իւրոյ աշխարհին, եթէ լուցեալ զպատե-

(որպէս և ոչ մարգարէիցն և Քրիստոսի առաւելագոյն սքանչելեացն որ երևեցան. Զի կորացան " սիրաք իւրեանց յիմանալայ, և ասեն՝ առնել զօրէնսն, և ոչ առնեն. զի ոչ այսպէս արար ամենայն ազգաց տէր, և զգատաստանս իւր յայտնեաց որպէս և նոցայն. Եւ եկեալ Յուլիանոս յԵրուսաղէմ, որ վասն սաճարին շինութիւն էր կամք նորա, պատմեցաւ նմա որ ինչ անցք անցին. Եւ մտախորհ եղեալ լուեր, բայց զքրիստոնեայսն խոշտանգեր, և ըմբռնեալ զեպիսկոպոսն, ընդ որոյ ձեռն եղև գիւտ խաչին, սպան զնա դառն ասնջանօք. և զմայր Գնորա, որ Գ վկայեցին Ե բարի դաւանութեամբ ի փառս Աստուծոյ որպէս և նոցին իսկ ասի վկայաբանութիւն, որ աւելորդ է ասել. Գ Բայց ասի երկուս ոմանս է Կիւրեղոս ասել, միւսոյն վրէպեալ ի Յուլիանոսէ, որով գիւտ Խաչին եղև, նախկին Յուլայ, և մկրտեալ Կիւրեղ որ և զկարգս եկեղեցւոյ ասեն ունել Եկեղեցիս ուղղափառաց և զմարտիրոսականն առ զպսակն. և յետ սորա ասի միւս Կիւրեղ որ զԱրիոսի կարծիսն ասէին ուշտիլ. Եւ այս Կիւրեղս եհաս մինչև ի ժողովն սուրբ, որ յաշագս Հոգեմարտին, որպէս նոցին ցուցանին երկօքին.)

ա. նորայրը ուղղում է կուրացան. Դ. կուրացան Բ. Գ. անց Գ. Ն. զմայր Դ. Գ. վկայիցն Ե. Բ. որք Գ. Ն. Ա. ասէ, Է. Գ. ոմն, Ը. Ա. Կուրեղս, Ն. Կիւրեղ Բ. մինն Ա՛ միւրիւրեղն.

րազմ՝ զնասցէ: Իսկ նա ոչ էառ յանձն և ոչ աղաչողացն ողորմեցաւ. այլ և ոչ զբանին մտադրութիւնն էառ, որպէս զի ուրեմն յաղթելն բարւոք, իսկ առաւել քան զյաղթութիւնն նախանձ: Վասն զի հաւատացեալ հմայից ոմանց. զաւուր՝ առնթէր նորա լինելով փիլիսոփոսն Մաքսիմոս հնթագրէր, և երազս հանելով զԱղէքսանդրոսի զՄակեդոնացւոյ զկարծիսն առնուլ, կամ յաւէտ ևս գերազանցեալ, զաղաչանս Պարսիցն արհամարհեաց: Քանզի կարծէր ըստ Պիւթագորի և Պղատոսի կարծեացն մարմնանալ, իբր զԱղէքսանդրոսին ունելով զանձն. մանաւանդ իւր իսկ լինել Աղէքսանդրոս յայլում մարմնում: Այս հմայք զնա պատմեցին. և յարդարեցին զնա զաղաչողսն Պարսից ոչ ընդունել: Վասն որոյ նորա ծանուցեալ եթէ ոչ եղեն ընդունելիք աղաչանքն իւր, ի կարիս անկանէր:

ա. Ռ. զորոց :

ԳԼ. ԺԴ.

Յաղաղս սատակման պղծոյն Յուլիանոսի:

Եւ յետ բազում չարեաց որ գործէր Յուլիանոս՝ ի հմայից և ի դիւթից՝ լուեալ, թէ բանակք զօրաց զքեւ շուրջ պատեալ ունիս միշտ զյաղթութիւն: Եւ Մաքսիմիս փիլիսոփայ երազս ասէր, որ ցուցանէր թագաւորեալ Յուլիանոսի տիեզերաց որպէս՝ Աղէքսանդր Մակեդոնացի. յորոց պատրեալ ի հմայից, չունէր զբան խաղաղութեան Պարսից զոր խնդրէին: Յայնժամ՝ * ժողովէր զամենայն զարս՝ իւր և դիմեալ երթայր ընդդէմ Պարսից ի մարտն, և նա ոչ գտեալ զբան՝ խաղաղութեան, ել Պարսից արքայն ամենայն ուժով՝ ընդդէմ Յուլի-

ա Գ. ի ղիւաց ք. Գ. եւ զմաքսիմոս փիլիսոփայ էր ազատաւեր. Ա՝ փիլիսոփա էր զայս ատէր: գ. Ն Ա. որ դ. Գ. Ա՝ զօր. Ե. Գ. զբանն գ. Գ. յուժով.

Եւ ի նմին աւուր յեա աղաչանացն ամենայն զաւ-
բութեամբն զոր ունէր: Ճակատէր ընդդէմ զաւրուն
Հռովմայեցւոց. բայց Հռովմայեցիքն անգոսնէին զթագա-
ւորն: առ ի չլինել ի շահ պատերազմին: Սակայն եկե-
լոցն ընդդէմ նոցա պատերազմէին և առժամայն զպա-
տերազմունսն յեղուին ի փախուստ: Իսկ թագաւորն
կայր առընթեր ի վերայ ձիոյ և քաջալերեցուցանէր
զզաւրսն անզէն: բարեբախտութեանն յուսով միայնով
վստահացեալ: Եւ յանկարծակի նիզակ լինէր բերեալ
ընդդէմ նորա: և ընդ բազուկն թափանցիկ եղեալ,
ի կողսն մտանէր. 1 և յայսմ վիրաց զվարսն շքէր ան-
յայտ եղելոյ սպանողին գնա: Քանզի ոմանք ի Պարսկէ
աւմեմնէ անձնատուր եղելոյ հարկանիլ ասեն. իսկ այլք
յընտանի զաւրականէն որպէս յոլովն բան ունի:

Բայց Կաղիստինա որ յընտանիս թագաւորին էր
զինուորեալ պատմեալ զոր ըստ նորայն յայնժամ պա-
տերազմն քաջին չափով. ա ի դիւէ զնա հարեալ
մեռանիլ ասէ: Ի ինչ զոր որպէս արարող Բ ստեղծ: և

ա. հրօւսք մէտրօ.

բ. Մս. 6 ποιητής . ըանաստեղծն:

1 Տես Միք. Ասորի էջ. 145 . Եւ յանկարծակի եկն նետ մի գե-
ղեցաւ փորոտեացն Յուլիանոսի. եւ վայթեցաւ արեւն:

Անստի և զօրաց նորա ի պատերազմ ա . Եւ եղև պատերազմ
սաստիկ և պարտեցաւ զօրն Յուլիանոսի և ի փախուսա դարձան:
Իսկ Յուլիանոս առընթեր կալով արգելոյր զզօրսն և քաջա-
լերէր յաղթել հմայից 2 յուսով. յայնժամ գա սուր սրեալ և
հարկանէ զսիրտն և անդէն սատակեցաւ: Եւ զայս հաւաստի ոչ
ունիմ ասել թէ ի մարդոյ և թէ 3 . ի պահանջող հրեշտակէ
Աստուծոյ: Բայց Կաղեստինոս ոմն ի զինուորաց նորա ի գիւէ

ա. Գ. ի պատերազմն բ. Գ. հմայիցն գ. Գ. եթէ.

է ինչ զոր ունի և սյնպէս, քանզի ընդ բազումս քըն-
նելով անցի: Որպէս զի արդեւք ունէր և ճշմարիտ զորս
ըստ նմայն, այլև ոչ այն լինէր ծածկեալ, իբրև զի
էր այրն վասն յաւժարութեանն ոչ զգոյշ, սակա բա-
րեփառութեանն սնուփառ, յաղադս ստեղծական հան-
դարտութեանն արհամարող: Բայց Յուլիանոս ի չորրոր-
դում իւրում հիւպատուոջն, զոր հանդերձ Սաղաստիո-
սիւն էեա ի քսան և վեցին Յունի(ս) ամսոյ, յաշխար-
հին Պարսից զվարան, որպէս ասացի, կատարեաց: ¹

Այս էր ամ երկրորդ թագաւորութեան նորաս
և եւթն ամ յորմէ հետէ կայսր ի Կոստանդիոսէ եղև
կարգեալ, և երեսուն և մի ամ էր կենաց նորաս:

1 Փրկ. 363 Թ.

հարեալ զնորա մահն ասէր. զի էր իսկ դիւպաշտ յորոց և
զարժանն փոխարէնս ի դիւացն ընկալաւ ըստ Գրիստոսի վրէժ-
խընդրութեան: Եւ այսպէս չարն չարիւ բարձաւ, որ սպառ-
նայր յետ դարձին չար անցս " անցուցանել ընդ Գրիստոնեայս, Բ
բայց ոչ որպէս նայն կամէր, այլ որպէս Աստուծոյ էր կամք
եղև: Մեռաւ երեսնամեա, եօթ ամ կայսր լեալ, և մի ամ
թագաւորեալ մեռաւ: *

Իսկ զօրն Հռովմայեցւոց ի տարակուսանս ² մտեալ այլ ոչ
յամենեին, ³ այլ ի նոյն:

ԳՆ. ԺԵ.

Յաղագս թէ որպէս գիրս գրեաց, եւ թէ որպէս թագաւորեաց Յոզիանոս
եւ թէ որպէս դաշինս արար ընդ Պարս:

Յետ մահու թագաւորին զՅորիանոս ասեն թագաւորել ⁴

* Բիւզանդ. «Հատուած» նոյն է եւ ի վկայարանութեան Մար
կոսի Արեթուայ եպիսկոպոսի վաղք եւ վկ. սրբոց. 4. Բ. 16:

ա. Գ. Ղրանց. Բ. Գ. քրիստոնեայն. գ. Ն. սատակեցաւ. դ. Ա. ի տա-
րակուսանս. ե. Բիւզ. սրբագրում յամենային. Ա. յամէին. զ. Գ.
թագաւոր.

ԳԼ. ԻԲ. 1

Իսկ զաւրականացն ի մեծի եղեալ աղվկի, ոչինչ ապուժեալ, ի նոյն հետայն աւրն յայտնեն թագաւոր զՅորիանոս, զայր քաջ և զբարեազգի. որ էր հազարապետ յորժամ Յուլիանոս զհերձուածն զնէր առաջի զաւրականացն. կամ զոհել և կամ ի բաց կալ ի զաւրականութենէն:

Իսկ Յորիանոս մանաւանդ զպատիւն ի բաց զնել յաւժարէր, քան կատարել զամբարիշտ հրաման թագաւորին: Այլ Յուլիանոս յաղագս կարեաց պատերազմին որ կայր ի վերայ՝ ընդ զաւրավարացն ունէր զայրն: Իսկ յայնժամ ճառեալ զնա առ ի թագաւորել հրաժարէր, և բռնութիւն ի զաւրականացն ձգտեալ զոչէր. **Ա** խորշել ասելով թագաւորել ի մարդկանէ հեթանոսանալ յաւժարեցելոց, իսկ նա դողով քրիստոնջեալ: **Ի** սրբ և յամենեցունց առհասարակ ձայն լինէր խոստովաւորելով և զնոսա քրիստոնջեայս լինել ², ընդունէր զթա-

1 Սողոմ. 2. 3. Թեոդ. Գ. 1 Խուփ. ԺԱ. 1. Փիլաստ. Ը. 1. Կաթող. Է. 1. ԿԻԿ. Ժ. 38.

2 Տես ՄԱԹ. Աս. Էջ. 147.

զայր քաջ և զբարեազգի. որ էր հազարապետ յորժամ Յուլիանոս զհեթանոսական աղանդ յայտնէր, որ կշտամբել^ա զնա և զոհել կռոց և կամ ի բաց կալ ի զինուորութենէ. Իսկ Յորիանոս զպատիւն յօժարեալ ընկենոյր՝ քան թէ զհաւատն ուրանալ և կատարել զհրաման ամբարիշտ թագաւորին. ¹ և Յուլիանոս վասն կարեաց պիտանութեան պատերազմին ի վերայ զօրացն ունէր զայրն երևելի. Իսկ յայնժամ ժողովեալ զօրավարացն և զօրացն թագաւորացուցանել զՅորիանոս. Իսկ նա հրաժարէր ի բռնութենէ զօրավարացն և զօրացն. աղաղակէր ² և առէր. ոչ է պարտ առն քրիստոնէի թագաւորել հե-

ա. Ն. կշտամբեալ. բ. Ն. ընկենու. գ. զհրամանս ամբարշտին. դ. Ա՞ իսկ յայնժամ ժողովեալ զօրավարացն եւ զօրացն աղաղակէր:

Յուլիանոսի շարագրեաց. զոր Յուլիանոսի դիապատական « վերագրէր: Յորում բանի գրեթէ զամենայնսն զորս ըստ նմա գովականաբար պատմեաց. յիշեալ և զգրեանն, զորս Յուլիանոս ընդդէմ քրիստոնէիցն շարագրեաց, և իբր թէ ծիծաղելիս ի նոսա և ընդ վայրս ցուցեալ ըզքրիստոնէից գիրս: Զի թէ զայլսն զթագաւորին իմաստակն գովէր, հանդարտապէս արդեւք ի նոյն պատմութեան երթայր: Բայց վասն զի որպէս զգծնեա ճարտասան, յիշմամբ Յուլիանոսի գրենոյն ի վերայ քրիստոնէութեանն յառնէ, վասն այսորիկ և մեք սակաւս ինչ սակս այսոցիկ ասել յաւժարեացուք, նախկին առաջի եղեալ զնորա ճառեալսն:

Կլ. ԻԳ. 1

« Զմերայնւոյն, ասէ, զգիշերսն ձգեցելոց[ի] ի վերայ եղեալ թագաւորին զրաւք, պատճառ ի Պաղիստինեա մարդ աստուած և Աստուծոյ որդի առնեն. մարտ հեռի. և կշտամբելով զաւրէ, ծիծաղելիս ասացեալ և ընդ վայրս զպատուեալսն իմաստնագոյնս յայսոսիկ ցուցանի, քան զՏիւրացի ծերն: Բայց քաւ լիցի՝

ա. Բն. նταφιοσ.

1 Տես Լիբանոս Ողբ. էջ. 581. հրատ Ռոյսկ:

ԳԼ ԺԶ.

Թէ որպէս իմաստակն Յուլիանոսի ողբս ասաց վասն Յուլիանոսի եւ անբարեճեւ անձինն:

Յայնժամ իմաստակն Յուլիանոսի՝ Լիբանոս ողբս ի վերայ նորա շարագրեաց ըստ ամենայնի կենաց նորա, և որ ինչ ըստ գերեզմանի արժանի բանք և ձայնք աւաղականք՝ մահու, զոր աւելորդ համարիցի պատմութեանս՝ զողբսն դնել բա՛իւս ա: Ա. աւաղանք. ք. Ա՛ համարեցայ.

«զի Տիւրացիս այս թէպէտ և ընդունէր քաղցրաբար «զճառեալն. արդեալք թէ որպէս զորդի պարտեալ:» Եւ քանզի այս ճառեալքս իմաստակին Լիբանոսի են. և ես իմաստակ հաճոյ զնա լինել տեսմ. և գիտեմ որպէս զի թէ ոչ էր թագաւորին ադանդւոյ համակարծի զամենայն արդեալք զնորայն ասել որքան քրիստոնջեայքըն ասէին) և թերևս որպէս [գ]իմաստասէր) մեծացուցանեն զասացեալսն: Զի և առ Կոստանդիոս ի կենդանութեանն գովս գրէր. իսկ իօրև վախճանեցաւ թշնամանըս լի վնասուք զեղոյր: Որպէս զի թէ Պորփիւռոս էր լեալ թագաւոր) նախկին արդեալք դասէր զնոսա գրեանն քան զՅուդիանոսին և եթէ Յուդիանոս էր լեալ իմաստակ) ասէր արդեալք զնա չար իմաստակ) որպէս և զԵկիբողիոս ի մահուանն Յուլիանոսի գրեաց ճառի: Եւ արդ՝ զի նա որպէս զհամակարծի) և որպէս զիմաստակ) և որպէս զսիրելի թագաւորի որքան նմա թուեցաւ) պատմեաց) և մեք առ ի նմանէ գրեցելոցն ըստ կարի պատահեսցուք: Քանզի նախ ասէ ի վերայ դնել զրովք ձմերանն զգիշերսն ձգեցելոյ: Իսկ ի վերայ դնելն նշանէ) զի գործ դնէր պարսաւ գրել) որպէս զի ըստ սովորական իմաստակացն առնել ի նորագունիցն ներածութիւն. քանզի նախկին զգրեանն մերժէր) իսկ յայնժամ ի վերայ դնէր: Եւ մարտ հեռի պարապեցուցեալ ոչ) որպէս ասեն Լիբանոս) յանդիմանել կարելով) այլ տկարութ(ի)ւն ճշմարտութեանն զի զբարւոք ի նոսա զգուշացեալսն որպէս զպարսաւասէր քարշէր: Քանզի ամենայն որ մարտնչի ընդ ումեք երբեմն խախտելով) և երբեմն թագուցանելով զճշմարտութիւնն) և ստեաց որքան պատերազմն կայ համակարգեալ: Եւ որ ցասմամբ լինի առ ոք զամենայնն որպէս զպատերազմող ոչ միայն գոր-

Որպիսի սակս Յուլիանոսի Գրիգորն Անձիանձու ճառեաց նորայոցն լուր բանից: Քանզի ասէ յերկրորդ ճառին որ առ Հեթանոսս ըստ բանի զայս ինչ:

« Բայց զայս այլոցն փորձն յայտնեաց, և զաւրութիւնն « որ ունէր զիշխանութիւնն: Իսկ ինձ ի սկզբան յայտնի « եղև տեսանել իւրք յեղանակաւ, յորմէ յարեալ եղէ « յայլն յԱթէնս: Քանզի եկն անդր յորոց ըստ եղբաւրն « նորա քաջացելոց, ի թագաւորէն հրաժարեալ: Իսկ « կրկին նորա բանն տարաշխարհութեանն ճառ. վայել- « չազոյն ըստ պատմութեանն Էղզացոց և որոց ան- « տի խրատարանացն, բայց տարակուսագոյն և բազմաց « ծանաւթ, որպէս զի ընդ որոց անդ զոհողացն և պատ- « ըողաց յալագս որոց ըստ ինքեանն զոյգ լինել: Չև « ևս համարձակութիւն ընկալեալ ամբարշտութեանն:»

« Յայնժամ ես ո՛չ պարսաւող առնն կարծաւզ եղեչ « զհտեմ, և ո՛չ զբարւոքն բնաւորեցելոցն առ այսոսիկ իմ- « ացեալ իմ: Այլ առնէր զհտական բարուցն անհար- « թութիւն և աւելորդն նանրութիւն, եթէ գէտ հա- « հաճոյ ոք կար(ծիլ)՝ բարւոք: Քանզի ոչինչ թուէր ինձ « (նշան)՝ լինել քրիստոնէի, քանզի էր նորա պարա- « նոցն անկանգուն, ուսքն մրցականք շարժակոծեալք:»

ա. Այստեղ ձեռագիրը փշացած է, ուստի եւկասկածեմ է .կարծի-
քառի ընթերցումը. որի ծիւ վանկը ես եմ աւելացնում. բնագրում առձեռ,
որ վնջանակէ նաեւ .կարծել .

բ. Այս բառն էլ եմ աւելացնում համապատասխան բնագրի տրբւոյն.

« Քանզի յերեմանէն իսկ ծանուցեալ լինէր, ոչ ունել ըզ-
նչան քրիստոնէի. քանզի էր նորա գլուխն ոչ բարիապետ »
և խորամուրու, և երկայն հիւսեալ որպէս չուան պարանացն
անկանգուն, ուսքն մրցականք և շարժակոծեալք. Բ աչքն վայրա-

ա. Ա՛ Ն. բարետես. բ. Գ. շրջաբեկեալքն. Ա. Ն. շրջաբեկեալք.

« անհն վայրացական և շրջաբերել և մոլեկան հայեցուած,
 « ոտքն անկանծք, ըռնկուռքն թշնամանս շնչելով և ար-
 « համարհանսն, երեսացն ձեւք ծիծաղելիք, զնոյնսն բերե-
 « լով ծաղր անյոյժ և եռանդնոտ, ակնարկութիւն և վեր-
 « ակնարկութիւն առանց ոչինչ բանի, բան կապարեալ և
 « հատեալ ոգւով, հարցմունք ստահակք և անհանձարք,
 « պատասխանիք ոչինչ այսոցիկ վնհագոյնք, միմեամբք
 « խառնակեալք, և ոչ բարեկաց, և ոչ կարգաւ յառաջ եկ-
 « եալ խրատուն:

« Ջսա նախ քան զգործսն տեսի, և առ գործովքն
 « ծանեայ. և եթէ էին մերձ առիս ոմանք յորոց այսքան
 « անդր գոլով լսողացն, ոչ արդեւք զժնդակագոյնս ինչ
 « սկայէին, որոց վասն զի զայս տեսի ի նոյնն բարբառեցայ,
 « զորպիսի չար Հռովմայեցւոցն սնուցանէ: Յառաջագոյն
 « յորջորջեալ և լինել սուտգէտ յ(ը)նքեան աղաւթեցի.
 « քանզի լաւագոյն էր ինձ ստել քան այսքանեալք լնուլ
 « տիեզերաց չարեալք, և այսպիսով երեւելի նշանի,
 « որպիսի ձև ևս յառաջագոյն բազմոց, յուղխից խառ-

« ականք և շրջաբերեալք և մոլեկան " հայեցուածք. ոնգունք
 « թշնամանք շնչելով, ոտք անկանծք Բ և արհամարհելիք, ձեւք,
 « և տեսակք երեսացն ծաղրան ժոյժ և եռանդնոտ. Դ Եւ ամենայ-
 « թիւ էր ատելի տեսութիւն, ևս ատելի բարքն ատելի Աստու-
 « ձոյ. Ե և զժնդակ քրիստոնէից և սրբոց Աստուծոյ. Վասն որ-
 « ոյ Գրիգոր ուղղափառ և հանձարեղ առաւել քան զառաւելս,
 « որ և աստուածաբան կոչեցաւ, որ և Դ զՅուլիանոսի իրս երկայն
 « բանիք զնորա չարութիւնն ներձայնեցուցանէ և ստուգապէս

ա. Գ. Մոլեկան. ք. Ա. շարժա ոճեալք. Գ. անկանծք նոր. ուղ-
 « ղում է անկայք. գ Ա. ծեղք. դ Ա. Բ. նոանդոտ. ե. Գ. տեսութեան
 Շ. ստուծոյ. զ. Գ. եւ յոր.

«նակեցելոյ. իսկ բազմաց յայրեցմանց և յեռանդմանց. «և ի վհոց ևս և յարանցան մարդիք» և գաղանատեսակք, «զաննմանեաց և համադրաց բնութիւնսն նորա ձևել: «Այս և յետոյ արժանի բերաւք ամահանաց:»

Այսպիսիս Գրիգորիոս սուկս Յուդիանոսի պատմեաց: Ձի և ընդդէմ քրիստոնէից բանս բազումն ծախեաց ըզ-ճչմարտութիւնն սկսաւ բռնադատել, զի զոմանս յաստուածային գրոց եղծեալ, և զայս փոխեալ, զամենայնն առ ընսանին առնէր դիտումն, բայց բազմաց պատահելով նոցա ցուցին քակտելով և յանդիմանելով զնոցայն իմաստմունս: Նախ քան զամենեսին Որոգինէս, որ և առաւել ժամանակացն Յուդիանոսի վերադոյն գորով զթուեալսն խառնակել ընթերցողացն յաստուածային գրոց, ընդդիմաբերելով ընքեամբ և թարգմանեալ, զչարարարուցիցելոցն իմաստական բանագիտութիւնսն փակեաց: Որոց թէ ոչ փաթարարար էի ընթերցեալ Յուդիանոսի և Պորփիւռիոսի, այլ բարեմտարար ընկալեալ ամենայն իրաւք արդեւք, ի յայլ ինչ գրանսն էին դարձուցեալ, և ոչ թերևս ի յիմաստմունս հայհոյականս գրեալ էին եղեալք: Ասան զի թագաւորն պարսաւել պատշաճնցոյց առ ազէտան^ա և պարզամիտս զբանսն արարեալ, և զի ոչ առ որս յաստուածայնոց գրոց կերպարան ճչմարտութեան ունելով անդուստ յայտէ. քանզի առնելով զճառեալսն, որքան պիտոյից աղազաւ տնաւրինարար ի վերայ Աստուծոյ մարդկականագոյն կարգին, և բազումն ինչ այսպի-

ա Բն. πρὸς τοὺς Ἰδιώτας.

Ճառէ, որք կամից'ն ուսանել զնորա իրն. Նա և բազում ուրեք ճառի^ա նորա չարիւթեան^բ գործ և բան և յեզ աւելորդէ երկայնել^գ զբանս:

ա. Ն ծարի. ք. Գ. շարութիւն գ. Գ. երկայնեալ:

սիս ի վերայ համբարձեալ, յետոյ բերէ ի վերայ զայս ինչ:

«Այսոցիկ այժմ իւրաքանչիւրն, եթէ ոչ բան է տարակուսական ունելով իմն տեսութիւն, զոր ես կարծեցից, բազ նաք են լի բանքն յաղագս Աստուծոյ հայհոյութեան:»

Եւ զայսոսիկ ի յերրորդումն նորա ընդդէմ քրիստոնէից գիրսն բանիւք ճառեաց: Իսկ ի ճառին նորա զոր յաղագս վերագրեաց,՝ ուսուցանելով որպէս զի պարտէ զաստուածայինսն ստեղծաբանել առասպելս, ասէ և պարտէ թագուցանել յաղագս այսպիսեացն ճշմարտութիւն, ասելով այսոքիւք բանիւք զայսոսիկ:

«Քանզի սիրէ բնութիւնս թաքչիւ, և թագուցեալն յաստուածոցն գոյութենէ ոչ առնու յանձն մերկ բանիւք յանսուրբան անկանել լսելիս:»

Իրևի այսոքիւք թագաւորն կարծիս ունել յաղագս աստուածայնոց գրոց, իբր թէ է ինչ բանք խորհրդականք տարակուսական իմն տեսութիւն ունելով, էր զայրագնի ի վերայ և ոչ ամենեցուն ունողացն, և ընթանայ ընդդէմ որոց ի քրիստոնէսն պարզագոյն ընդունողացն գբանսն: Բայց ոչ էր պարտ այսքան ընթանալ ընդդէմ պարզամտութեանն բազմացն, և ոչ ամբարտաւանիլ վասն նոցա հակառակ աստուածայնոց գրոց, և ոչ ատել և ի բաց շրջել զբարւոքն նոցա միացեալսն, զի ոչ ամենեքին զայնս իմանային որպէս նայն Էւորհէր: Բայց այժմ որպէս նմանեցաւ, զնոյնսն Պորհիւրոսի կրեաց. քանզի նորա վէրս ի կեսարիայ Պաղեստինեայ յոմանց ի քրիստոնէից առեալ, ք ի ս և ա մ ա զ ձ ա

ա. Περὶ κυνισμοῦ.

ք Բս. աւել ունի . Եւ ոչ տարեալ զբարկութիւնն.:

կանէն ա զքրիստոնէութիւն եթող. և ստելութեամբն հարողացն զնա ի հայհոյութիւն հակառակ քրիստոնէիցն զրեալ եղև անկեալ, որպէս զի զնա Եւսեբրիոս Պամփիւլեա յանդիմանեաց, խախտելով զքանսն նորա: Իսկ Թագաւորին բարձրատեսաբար թ առ պարզամիտսն Գ քրիստոնէից ունելով ի նորուն ախտէն ի Պորփիրի հայհոյութիւնն խոնարհեցաւ. և երկօրին կամաւորապէս ամբարշտեալք, գիտութեամբ մեղացն զյանդիմանութիւնն ընդունին: Եւ վասն զի իմաստակն Լիբիոս Չ այպանելով, զոր ի Պաղեստինոյն, ասէ, մարդ աստուած և Աստուծոյ մանուկ առնեն, մոռանալ ինձ Թուի, որպէս զի նա կատարէ զնորին բանին որ զՅուդիանոս աստուածացոյցն: Քանզի նախկին ասէ զհրեշտակն զպատմող վախճանին, իսկ յետ փոքր ինչ իրի ի բաց լուծին, որպէս ըզհակառակ Աստուծոյ ստող: Ապա սակաւ ինչ անցեալով զիւաց Ե ասէ, սնուցիչ, զիւաց և աշակերտ, զիւաց և սպասիչ:

Բայց զայսոսիկ թէև նա այլապէս իմանայր, այլ սակայն չհամանուանութիւն վաթարին խոնարհեցուցել զայսոսիկ համարեցաւ ասել, զոր և քրիստոնէք նախատելով ասեն: Զի թէ զովութեան հոգ տանէր, պարտ էր փախչել ի համանուանութենէն. որպէս փախեաւ և սոկս միւս այլն բանի, յաղագս որոյ բամբասեալ յնքեանց բանից եհատ: Բայց թէ որպէս այսուհետև զիմրդ որ

ա. μελαγχολια:

բ. ὑπεροπτικῶς.

գ. Քսազրի ծ (ծ:ձտդ; բառը նախընթաց էջ 281) ծն ա. Թարգմանուած է .տգտ:

դ. Λιβάνιος:

ե. ἐδαιμέτων:

ըստ Քրիստոսի բանն աստուածաբանի և զիարդ որ յայտնին մարդ էր, իսկ անյայտն Աստուած, և զիարդ երկօքինն ճշմարիտ են, քրիստոնէիցն աստուածաբանք զիտակք են: Այլ հեթանոսքն նախ քան զհաւատալն ո՛չ կարեն առնուլ ի միտ, քանզի ասէ բանն. Ոչ հաւատասջիք, և ոչ ի միտ առջիք: Վասն որոյ ոչ ամաչեն բազում մարդիկ աստուածացուցեալս. և եթէ քաղցունս՞ պատճառով կամ արդարս. զարբեցու թեան ճառայեալս զիտակո՞սն ասեմ և զիտոնիւսն և զԱսկղիպիոսն: Ըստ որոյ յաճախի յիւրսն բանս երդնլով Ղիբանիոս ոչ պատկառէ. որոց զարուականս և զիգականս տուփմունս թէ արկանէի ի թիւ, հեռի մեզ լինէր յանգ ելանելոյն բան: Բայց բաւական լիցի զայս կամողացն զիտել զԱրիստոտելին Պեպշոս, և զիւլենիւսին Ստեփանոս, և զիւրգինոսին Պոլիմիշիմոն,¹ և զարարողացն Բ բազմութիւնն, որոց յաղագս այստոցիկ գրեալ ասեմ զորս և արդար և ընդ վայրս քան զամենայն հեթանոսացն աստուածաբանութիւնս ցուցանեն: Զի ընքեան հեթանոսացն է յոլովապէս մարդիկ աստուածացուցեալ, բաւականէ սակաւուցն յիշիլ: Քանզի Ռոդացեացն Գ յանցս ինչ անկելոց տուաւ պատասխատրութիւն, որպէս զի արդեք զՓրոբիկացի Աստին, զքահանայն մոլիկան նուիրացն որ ի Փրոբիւգեա մեծաբեցեան: Եւ է պատասխանին այսպիսի:

« Աստին կարդալ աստուած մեծ. և սուրբ զԱզոնիս Բարի վարուք:

ա. Բս. χριστός τὸν τρόπον. Եթէ արի, քաղք են:

բ. Ծես էլ 271 ծն. Բ.

գ. Ροδίοις. 280. ունի . ողագեացն :

¹ Այստեղ յիշած Պեպշոս, Ստեփաննոս եւ Պոլիմիմոն սյոյ հեղինակների գրած հռչակաւոր գրեանց անունն է:

« Եւ առատապարգև, և բարեգէս զԳիտնիւսիոս: »
 Իսկ պատասխանատրութիւնն և զոր ի մոլեկան հարցականէն հասեալ զնոյն Ադոնին և Գիտնիւսիոս լինել ասէ: Իսկ Մակէդոնայեաց թագաւորին Ալէքսանդրիոսի յԱսիա կոյս անցեալ, Անփիկտոնքն գիւթէին, զի արդեւք արարեալ Ալէքսանդրի շնորհեսցեն:

Եւ եցոյց Պիւթիայն Բ զայս « ԶԶևս աստուածոց հւպատոս, 4 և զԱթինա զէ ծնողն դն: » 2

« Պատուեցէք, ի մահկանացուաց մարմնի թագաւոր »
 « Զոր Զևս անձառելի սերմամբք սերմանեաց, գործակից: »

« Աւգուտ մահկանացուաց զԱլէքսանդր թագաւոր: » 4
 Զոյսոսիկ որ ի Պիւթիա ի դէն պատասխանեաց, որ և նա զզաւրաւորսն աղերսելով աստուածս առնէր, և այս թերևս աղերս առնէր: Զինչ արդեւք ոք ասիցէ, զի և կզղէովիք զմրցողն աստուածացոյց:

Պատասխանեալ և յաղագս նորա:
 « Զայս յետ ի քաջաց կղէովիտ քաղաքամրցող »
 « Զոր զոհիւք պատուեցէք, ասէ որպէս զոչ ևս մահկանացու գոլով: » 2

Եւ Յիւնոմատոս ի նստասէ, ըստդոին զՊիւթէայն Ապողովնի:

Իսկ կիւ գիկոնացիքն երեքտասաներորդ աստուած զԱդրիանոս յորջորջել, իսկ Ադրիանոսի ընդ Անախնուն

ա. Այս տողերը բնագրի մէջ հեքսամետր է:
 Բ. Α. Πυθα 260. սխալմամբ զիւթիայն ունի:
 գ. Α . δ ἑπατος Ածական անուն է. - գլխաւոր, բարձրագոյն:
 դ. Τριτογέσια.
 ւ. Այս չորս տողերն էլ բնագրի մէջ հեքսամետրով են:
 զ. քն. երկու հեքսամետր:

առփեալ աստուածացոյց: Եւ զայսոսիկ այսպանելիս և լնդ վայրս ոչ անուանէ Ղիրանիոս, և զքրիստովնեայս և ըզմիայնազիրան զոր Անդրէաս Աղէքսանդրու վարսն գրեաց, գիտացեալ ոչ թաքչի և զնա զՊորփիւրիոս աստուածացուցանելովն. քանզի քաւ լիցի, ասէ, Տիւրիոս եթէ նախկին ընտրելոց քան զնա զԹազաւորին գրեանն:

Այսոքիկ վասն իմաստակին բամբասանաց ի կատարմանս բաւականաբար ճառեցաւ. զառանձին իրողութեան պիտելիս թողուլ ինձ համարիմ, բայց այս զկնի պատմութեանն ի վերայ եղաւ մեզ:

ԳԼ. ԽԳ. 1

Թազաւորին Յորիան յաշխարհէ: Պարսից գնացեալ, առ ժամայն նորոգէր որ ինչ եկեղեցեացն. իսկ առաջնորդք եկեղեցեացն ընթանալ փութային, ակն ունելով Խւրաքանչիւր ումեք յիւրեանց հաւատ յաւելուլ զթազաւորն: Իսկ նա նախկին համագոյութեանն հաւատով

1. Տես. Աղգմ. 2. Ս. Թէոդ. Կ. 2. 3. Ուլփ. ԺԱ. 1. Կաս. Ե. 3. Նիկիփ Ժ. 30.

Յաղագս դառնալոյն Յորիանոսի ի պատերազմն եւ նորոգեալ զքրիստովնեայն, եւ թէ որպէս Աթանաս վերադառնայ ի յաթոռն իւր հրամանաւ Յորիանոսի եւ դիւրութիւն վնի քրիստոնէից:

ԳԼ. ԺԷ.

Եւ Յորիանոս գարձեալ զօրօքն յաշխարհն իւրեանց, առ ժամայն նորոգէր քրիստոնէութիւնն, և եղծանէր հեթանոսութիւնն. Եւ առաջնորդք եկեղեցւոյն փութային ՝ ի սես թագաւորին, և նովաւ զիւրն հաստատել հաւատս: Բ իսկ նա ամենեցուն հաւատն զհամագոյութեան որ ի սուրբ ժողովոյն Նիկիայ ասէր ՝ ընդունել ամենեցուն ի խաղաղութիւն, և ոչինչ

ա. Գ փութանային. բ. Գ. զհաստատս. գ. Բ. շնք.

զորով յայնժամ ամենեցունց խաղաղաբար մատուցանէր զիւրն:

Եւ քաջալիրեցուցանէր թղթովք զԱթանաս Աղէքսանդրացեացն եպիսկոպոս որ անդէն իսկ յես մահուանն Յուդիանոսի զեկեղեցիսն Աղէքսանդրիոյ ընկալաւ յայնժամ ապա համարձակագոյն ի թղթոց թագաւորին եղեալ յամենայն կողմանց երկիւղէն վճարեալ լինէր: Առջէր թագաւորն և զորս ի կոստանդիոսէ աքսորեալ եպիսկոպոս(ս)ունս զոչ հասեալսն ի Յուդիանոսէ կոչիլ: Այսքան և զտաճարսն հեթանոսաց խնորր իսկ նոքա այլ այլուր ծածկեալք լինէին: Եւ որ զփիլիսոփայականն ունէին հանդերձս յայնժամ ի բաց ելեալ զհասարակացն ձեւ առնուին զաղապրէր ի նոցանէն և որ արեամբ հրապարակաւ եղեալ շաղախումն որով անյագաբար Յուլիանոսիւ աւճանէին: Յայսպիսի կարգաւորութեան լինէր որ ինչ հեթանոսացն: Կ

ա. Այս նախադասութիւնը չկայ բնագրի մէջ:

աւելի այլ ինչ քան զայս: Եւ գրէ թուղթս աւ Աթանաս. դարձեալ ունել զիւր աթոռն և զեկեղեցիս Աղէքսանդրի և Եգիպտոսի որ ի նմա յառաջ հաւատացեալ: Յայնժամ համարձակութիւն առեալ ի թղթոց թագաւորին երևեցուցանէր զինքն ի թաքստենէն և ընդունէր զաթոռ իւր և հովուէր զժողովուրդ իւր: « զհաւատացեալս յԱստուծոյ՝ կոչէր և զամենայն եպիսկոպոսս զաքսորեալս ի կոստանդիանոսէ և զոչ հաստատեալ ի Յուլիանոսէ կոչեցեալ զնոսա՝ հաստատէր: Ե զպաշտամունս հեթանոսաց խափանէր և զմեհեանս նոցա քակէր անպաշտելիս: Իսկ որ զփիլիսոփայութեան ունէին երևելի հանդերձս ըստ Յուլիանոսի օրինադրութեանն հրամայէր ի բաց դնել և զհասարակաց հանդերձս զգենուլ: Գ և դա-

ա. Ա՛ չիք. բ. Բ. Աստուծոյ. գ. Բ. զհանդերձս. դ. Ա սգենուլ.

ԳԼ. ԻՆ. 1

Բայց քրիստոնէիցն ոչ լռէր, քանզի առաջնորդք աղանդոցն առ թագաւորն գային, զառ ի նմանէ համարձակութիւնն հակառակ կարծեցելոյն նոցա ընդդիմամարտից զոլ յուսալով: Եւ նախ Մակեդոնիանոսացն արարեալ զիրս մատուցին, արժանաւորելով արտաքս մըղել յեկեղեցւոյն զորս զանն՝ Տանն կարգեն, և զինքեանս շոխանակ մեծանել: Եւ էին տուողքն զգիրս աղաչանաց այսոքիկ. Բասիղ Անկիւրայ, Սիդրանոս Տարսոնի, Սոփառնիոս Պոմփիոսկոստի, Պասինիկոս Զիդացեաց, Խթէոփիլոս Կաստարաղացեաց: Զայսոքիկ զգիրս ընկալեալ թագաւորին անպատասխանիս զնոսա առաքեաց. միայն այսպէս ասացեալ. Ես ասէ զվիճարանութիւնն ատեամ, և զընթացողսն առ միարանութիւն սիրեմ և պատուեմ: Զայսոսիկ և յայդոցն տուեալ լսելիս, զպնդագոյնն վիճել կամողացն թուղացոյց. և այս ըստ գիտման թա-

ս. Չիյտոն:

1 Յես Սողոմ Գ. 4. Փիլոսո. Ը. 2-7. Կաստագոր Է. 4. Կիւփ. Ժ. 10.

Պարեցուցանէր որ արեամբ և հրապարակաւ եղեալ շաղախունք, որ առ Յուլիանոսիւ եղև ըստ հեթանոսացն կրօնիցն. Բայց հեթանոսացն մարտ լռեալ առ քրիստոնեայսն, այլ քրիստոնէից մարտ առ միմեանս ոչ լռէր. Քանզի Մակեդոնիոսը արարեալ գիր զիւրեանցն մեծանել ի տեղի որոշելոցն և հաստատել զհաւատ հոգեմարտին Մակեդոնիա. Բայց գիր ընթերցեալ անպատասխանիս զնոսա առնէ:

Ասէ, ես զվիճարանութիւն ատեմ և զմիարանութիւն սիրեմ ըստ սուրբ ժողովոյն հաւատոյ. Այս ամենեցունց լսե-

ա Բ. շ'ք ք. Բ. Մակեդոնի:

զաւորին լինէր: Քանզի այսքան և որոյ Ակակայն վիճա-
բանութիւն յանդիմանել լինէր, և որպէս էին միշտ առ
ուշուշան խոնարհեալք, յարտաբար եցոյց: Ջի ժողովեալք
յԱնտիոքայ Ասորեաց ի բանսն գան Մեղիտիոսի, որ
փոքր ինչ յառաջ մեկնեալ ի նոցանէ, ի համագոյու-
թիւնն յաւեալ: Բայց զայս արարին, զի պատուեալ
ի թագաւորէն տեսանէին զնա անդ յայնժամ կելով:
Եւ միտքն կամաւք զիրսս շարագրեալ խոստովանին ըզ-
համագոյութիւնն, և զՆիկիոյն հաւատ հաստատեալ մա-
տուցանեն թագաւորին, Մեղիտիոս և Անտիոքայ եպիս-
կոպոսն և այլ բազումք ընդ նոսա: Իսկ զայս զգիրս
ի ժողովու ժողովրդականացն Սարինոսի գրելոցն գտաք
յորժամ շարագրեցաքն: Իսկ թագաւորն յաւժարու-
թիւն ունելով աղերսիւ հաւանեցուցանել զորոշելոցն
վիճաբանութիւն հատանել, ասացեալ, մի ինչ խռովա-

ա. Բնագրում եղող թագաւորն ներկայացրած թղթի պատճէնը
բաց է թողուած:

լիս եհաս ըստ դիմաց թագաւորին. յայտոսիկ և Ակակա վիճա-
բանութիւն յանդիմանեալ լինէր. և որպէս էին միշտ առ
ուշուշան խոնարհեալ յայտնաբար եցոյց: Քանզի ժողովեալ
յԱնտիոք Ասորեաց հաւանեն Մեղիտոսի, որ հաւանէր զհա-
մագոյութիւնն. և զայս արարին, զի պատուեալ զնա թագա-
ւորին տեսին: Յայնժամ գիր հաւատոյ ըստ սուրբ ժողովոյն
նիկիոյ շարագրեցին և մատուցին թագաւորին. և Մեղիտոսի
Անտիոքայ եպիսկոպոսի և այլ բազմաց ուղղափառաց ընդ
նոսա: Եւ թագաւորն յօժարութիւն ունէր աղերսիւ հաւանե-
ցուցանել, զոր ոչ ելոյժ վիճաբանութիւնք. զի ծանր էր նմա
խռովութիւն հաւատոյ: Եւ այնուհետեւ պատուել և առաւել սի-
րել ասէր զմիտքանեալսն ի սկզբան հաւատոյն սուրբ ժողովոյն:

ա. Բ. յանդիմանութիւն. ք. Բ. եպիսկոպոսաց.

կան հաւատացելոցն լինել այսուհետեւ, այլ սիրել և աւուել պատուել զոր ի սկզբանէ միաւորութեամբ յեկեղեցւոյ ելեալսն: Չայս այսպէս նմա գործել թե միստրոսա սսէ իմաստասէրն. քանզի հիւպատիկոն բան հանելով, թ զարմացուցանէ զթագաւորն. որպէս զի տսել աղանդաւորել զոր կամինն ամենեքին, յաղթահարեալ զաղերսանացն ժամանակս: Չորս և արարքարչելով այսանորար սսէր յանդիմանել զնոսա ծիրանիս զԱստուած ուրախացուցիչս, ոչ լուսագոյն լինել նոցա քան զԵ. ռիպոս, և այժմ առ այսօրիկ այժմ ի հակառակ զհոսանան փոխելով Դ այսպէս սսէ թէ և սքրա ըստ կամաց եւռոպիականք են:

ԳԼ. ԻԶ. 1

Այսպէս ապա թագաւորն յայնժամ զղիմուսն հա-

ա. Θεμιστιος.

բ. Բն. Եπατακόν γάρ λόγον εις αυτόν διαλθών քանզի գրելով ծառի վերայ Կլաւատութեան նորա (արքայի):

գ Այս էլի վերջում գրիւք քնից յոգնած գրել է ստորին լուսանցքում. եղև քունս նեղեաց եւ վիտս յաւելու կամի:

1 Ցես Սոզմ, 2. 6 Թեոդ. Դ. 6. Փիլսոս. Ը. 8. Կապոգ. Է. 6. Նիկիք. Ժ. 43:

Եւ այսպէս թագաւորն զհակառակութեան հերձուածոցն՝ արցածուցանէր ի միաբանութիւն սուրբ ժողովոյն ի փառս ամենասուրբ Երրորդութեանն:

ԳԼ. ԺԸ.

Յաղագս Յորհանսոսի գնալն առ ի Թաղել զԵսուիանոս. եւ թէ որպէս գովարանի, եւ ի գալն ի Կոստանդնուպօլիս եկեալ գիւղ մի մեռանի՝ թագաւորեալ ամիս 7:

Եւ գնացեալ յԱնտիոքա թագաւորն ի Ցարսոն Կիլիկեցա. Բ. Գերձուածն.

կառավարութեանն, զյառաջագոյն հերձուածեցերոցն ունէր: Եւ վաղվաղակի հասեալ յԱնտիոքւոյ ի Տարսան Կիւղիկեցւոց, անդ զՅուդիանոսի մարմինն թաղեաց, և զամենայն զեքսոսիոնին՝ աւրինաւորութիւն լցեալ, հիւպատոս յայնժամ անուանի, և անդէն ի Կոստանդնուպօլիս անցանել փութալով:

Գայ ի գեաւղ մի որ անուանի Կոստաստանա, որ է ի մէջ սահմանացն Գողատոյ և Բիւթենւոյ. ուրա՛նաւր և Թեմեստիոսի իմաստասիրի այդովք նախարարաւքն ընդ յառաջ ելեալ, զհիւպատոսական բան ասէր ի վերայ նորա. զոր և յետոյ ի Կոստանդնուպօլիս ամբօրին եցոյց: Այլ բարեբաղդարար զՀռովմայեցւոցն գործեաց կարծելով, զաշխարհականն և զեկեղեցեացն: Այսպէս բարերար թագաւորի բարեբախտեալ, եթէ ոչ էր եկեալ յանկարծակի ի վերայ նորա մահն.՝ և զայսա՛ւ. զթաղման:

1 Յես. Միք. Առ. րի. էջ 146. եւ Վարդան պատմագիր. Չկնի նորա Կոստանդնի) Յուլիանոս ամբ. Բ. եւ ամբոս Բ. իւ յետ նորա Եսփիանոս ամ մի զոր գովէ Սոկրատ. Ասողիկ. Պատմ. Տէեզ. (Ա. Պետերբ. 1885.) էջ 138) նման է Վարդանին. իւ ապա Յուլիանոս Իզաբորդի Կոստանդիանոսի Բ ամ: Սա մեռաւ ի Պարսս եւ թաղեցաւ ի Տա սոն որպէս Սոկրատ ասէ: Հորայրք այս համառօտ ակնարկութիւնից եզ. ակադեմիս: որ Ասողիկը տեսել է Մեծ Սոկրատը, տեսելով. «Յայս ակնարկէ Ասողիկ. Բ. դւ. 6. էջ 138 առեալ ի Մեծ Սոկրատոս, որպէս թուի»:

ւոց, անդ զմարմինն Յուլիանոսի թաղէր: Եւ կարգաւորէ ըզդործակալս աշխարհին և անդէն փութով դառնա ի Կոստանդնուպօլիս անցանելով, և գայ ի գիւղ մի, որում անուն էր Գատարան,՝ մերձ ի սահմանս Գողատացւոց: Ուրանօր էր Թեմիստիոսի իմաստասերի այլովք նախարարօք. ընդ առաջ՝ ելին թագաւորին և գովասանութեան բանս առ թագաւորն ասացին: զոր և գրով յետոյ ի Կոստանդնուպօլիս ցուցեալ, հաճոյ

ս. Բ. Դատասան. ք. Ա՛ թէմաստիոս գ. Բ. յառաջ.

պիսի այր ի գործոցն բարձեալ: Քանզի ի նախկին ճառեցելում գեաւղջն ի ձմերան ժամանակի արգելմամբ տխտին ըմբռնեալ, ի հիւպատուոջն ընքեան և Բառոնիանու որդւոյ իւրում, տասն և եւթն Փետրուարի ամսոյ, թագաւորեալ ամիսս եւթն, կեցեալ ամսս երեսուն և երեք: Ունին զիրքս ժամանակաց երկուց և ամսոց երեքից և կիսոց:

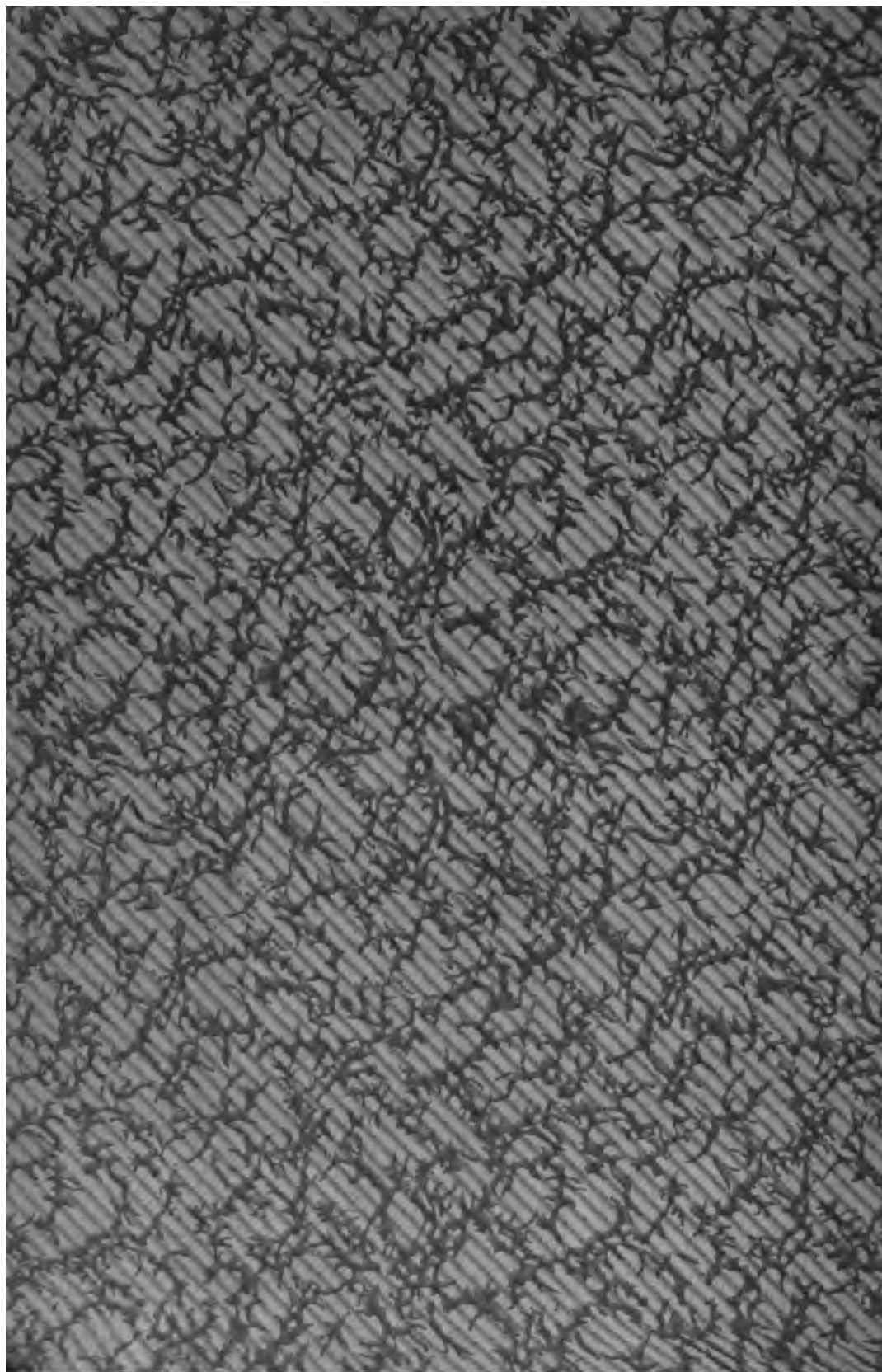
Եւ ի բան գովութեան: Բայց թագաւորն զամենայն կսլգտ Հընաւազմայեցեաց գեղեցկապէս յարգարել ջանայր, զսշխարհի և զԵկեղեցւոյ: Եւ անդէն ի նմին գեօղ հիւանդացաւ, որով և մեռաւ իսկ. կեցեալ ամսս ԼԿ. թագաւորեալ ամիսս եւթն:

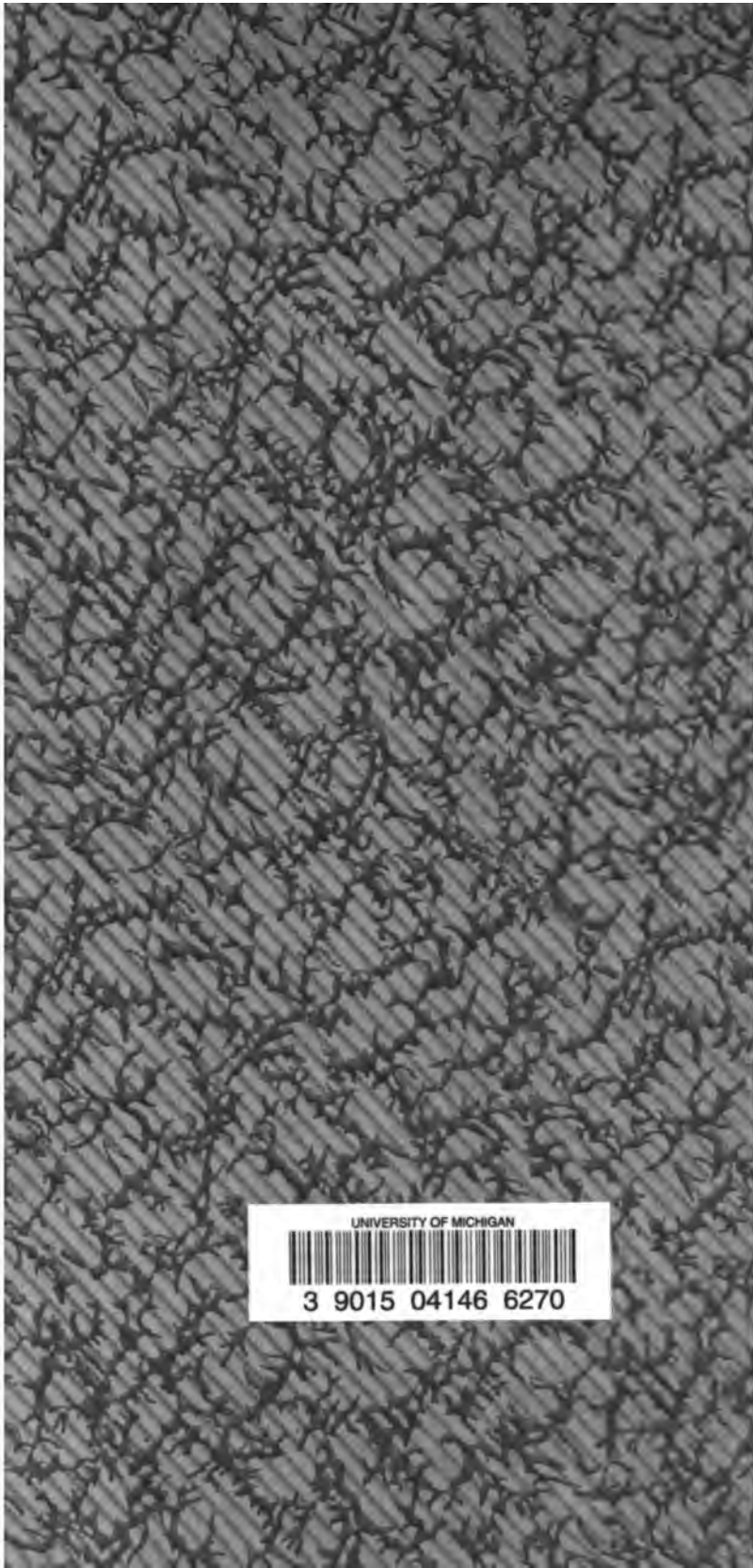
(Աւաղ զնորա արագ մահն. որ այնպէս բարերսր և սրգար: ողջահաւատ մեկնեալ յամենայն իրաց չարաց և բուն հարեալ զիրաւանց զամենայն կարգաւոր կարգեաց զեկեղեցւոյ և զաշխարհի. Եւ այնպէս արագ ի միջոյ իրաց բարձաւ, և տարակուսեցոյց մահ նորա զբազումս ի հաւատացելոց " որ սքաշչանալ ի դէպ է ի խորս մատակարարութեան Աստուծոյ. Թէպէտ և անքննելի են դատաստանք " նորա: Եւ ոչ սակաւ վիշտս լինէր եկեղեցւոյ և ուղղափառաց. այլ նա այսպէս հանգեաւ ի փառս և ի գովութիւն Աստուծոյ.)

Ս. Բ. հաւատացելոցս. Բ. Բ. դատաստանին.

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 04146 6270

